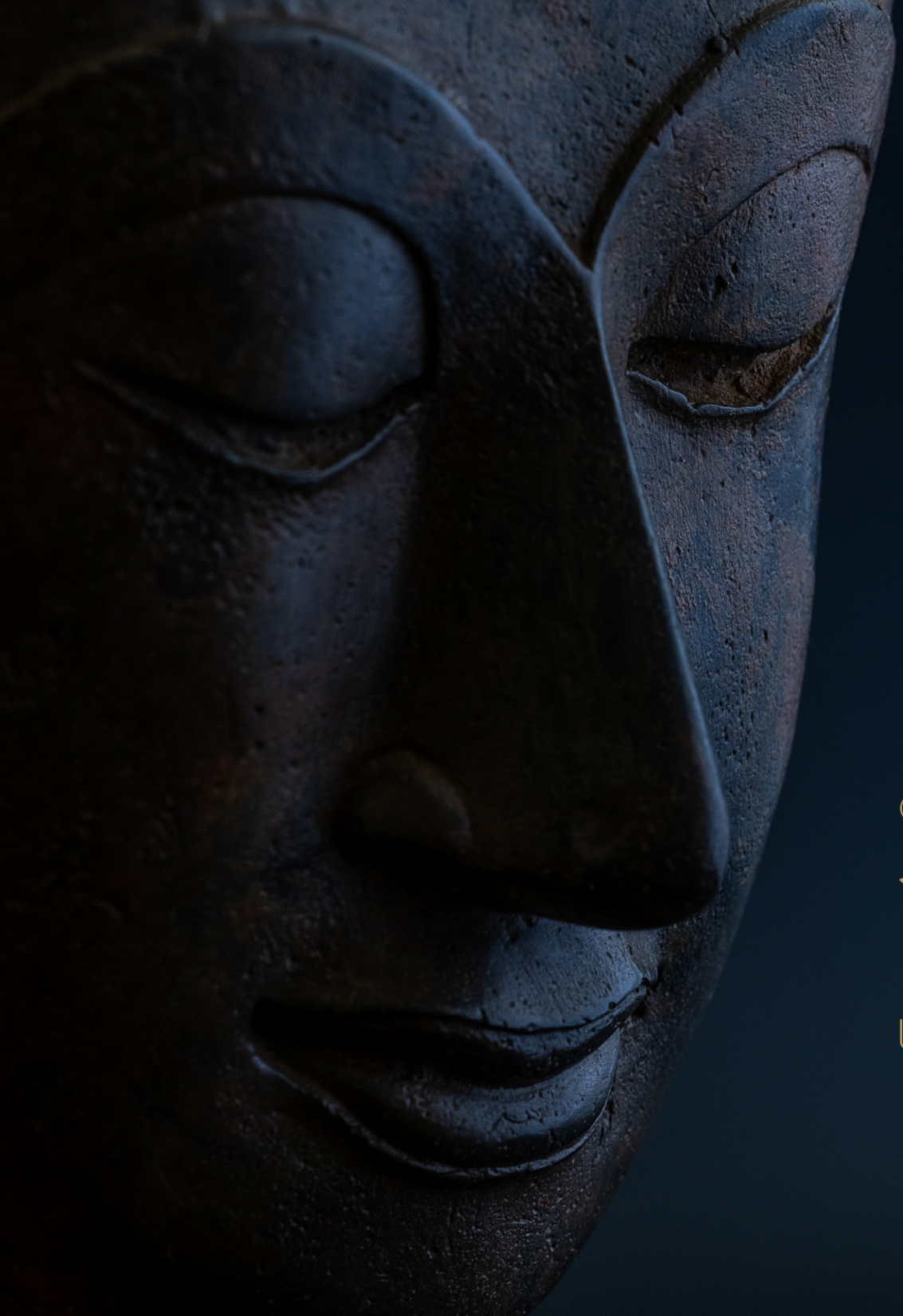

Chronology of Buddhism in World Civilization

กาลานุกรม

พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

กาลานุกรม

พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก

Chronology of Buddhism in World Civilization

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

กาลานุกรม
พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก

Text Copyright
© สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ISBN:
978-974-93332-5-9

พิมพ์ครั้งแรก
วิสาขบูชา ๘ พฤษภาคม ๒๕๕๒

พิมพ์ครั้งที่ ๒๘
ตุลาคม ๒๕๖๕ ธรรมทานในรูป e-book
งานฌาปนกิจ นายกิตติ กุลหิรัญ

หมายเหตุ
ภาพประกอบฉบับเผยแพร่ในรูปอิเล็กทรอนิกส์
เป็นภาพความละเอียดต่ำ ตามเงื่อนไขอนุญาตของเจ้าของลิขสิทธิ์

ปกและรูปเล่ม
พระครูวินัยธร (ชัยยศ พุทฺธิวโร)

ศิลปกรรม
พระครูวินัยธร (ชัยยศ พุทฺธิวโร)
ชาญชัย พินทุเสน
จุฑามาศ หวังอายัตตวนิช

ริเริ่ม-อุปถัมภ์การจัดทำเป็นหนังสือภาพ
บริษัท มหพันธ์ไฟเบอร์ซีเมนต์ จำกัด (มหาชน)

สถานที่ติดต่อ
วัดญาณเวศกวัน
ต.บางกระทึก อ.สามพราน จ.นครปฐม ๗๓๒๑๐
www.watnyanaves.net

ธรรมทาน-ให้เปล่า-ห้ามจำหน่าย
For free distribution only

อนุโมทนา

ในวาระสำคัญแห่งงานฌาปนกิจ คุณพ่อกิตติ กุลหิรัญ ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาสราชวรวิหาร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร วันจันทร์ที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๕ คุณอรพินท์ ทองพิทักษ์ถาวร ผู้เป็นบุตรีของท่านผู้วายชนม์ ได้ขออนุญาตเผยแพร่หนังสือ ***กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก*** ของ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ให้เป็นธรรมทานแก่ญาติมิตรและประชาชน

ในการนี้ คุณอรพินท์ ทองพิทักษ์ถาวร จะดำเนินการเผยแพร่หนังสือดังกล่าว ในรูปแบบ electronic โดยจัดทำเป็นการสแกน QR code

การบำเพ็ญธรรมทานอุทิศกุศลในวาระสำคัญนี้ เป็นการแสดงออกซึ่งน้ำใจที่ประกอบด้วยกตัญญูกตเวทิตาธรรมต่อท่านผู้ล่วงลับและความปรารถนาประโยชน์สุขที่เป็นแก่นสารแก่ประชาชนทั่วไป

ขออำนาจแห่งธรรมทานบุญจริยา จงอำนวยสุขสารสมบัติแก่ คุณพ่อกิตติ กุลหิรัญ ในสัมปรายภพ สมตามมโนปณิธานของท่านผู้บำเพ็ญกุศล ตามควรแก่คติวิสัยทุกประการ

วัดญาณเวศกวัน

๘ ตุลาคม ๒๕๖๕

นิทานพจน์

ในการพิมพ์ฉบับมี “ภาคพิเศษ” พ.ศ. ๒๕๕๕

คำว่า “นิทาน” ตามคำพระ ในภาษาบาลี แปลว่า เหตุที่เป็นต้นเรื่อง ที่มาของเรื่อง เรื่องอันเป็นที่มา หรือเรื่องที่เป็นมา “นิทานพจน์” จึงแปลว่า คำบอกเล่าความเป็นมาของเรื่อง

ได้บอกเล่าตั้งแต่พิมพ์ *กาลานุกรมฯ* นี้ครั้งแรกว่า เรื่องที่นำมาพิมพ์นั้น ไม่ได้ตั้งใจทำเป็นหนังสือ แต่จะให้เป็นเพียงส่วนประกอบท้ายเล่ม ของหนังสือ *จาริกบุญ จารึกธรรม* จึงเน้นที่เรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา และจำเพาะในอินเดีย มีเรื่องอื่นเพียงเป็นความรู้ที่โยงออกไป แต่ครั้นเขียนไปมา เนื้อหามากจะทำให้หนังสือนั้นหนาเกินไป จึงไม่ได้พิมพ์ และเก็บทิ้งจนเหมือนลืม

ครั้นทาง บริษัท มหพันธ์ไฟเบอร์ซีเมนต์ จำกัด (มหาชน) ขอพิมพ์เป็นเล่ม โดยใส่ภาพเข้าเป็นคู่กับเนื้อความ ก็จึงเขียนเรื่องราวอื่นๆ เพิ่มเข้าไปบ้าง นึกอยู่ว่า มีเรื่องราวที่ควรเพิ่มเติมอีกมากมาย แต่ในเมื่อไม่ใช่หนังสืออธิบายธรรมโดยตรง ก็ยากจะมีโอกาสเพิ่ม แต่ก็นึกผ่านๆ ถึงเรื่องที่ควรจะเพิ่มไว้หลายอย่าง

เวลาล่วงมาๆ ไม่ช้าก็จะมีการพิมพ์ใหม่อีก พอดีจะสิ้นปี ๒๕๕๔ ก็ถึงวาระที่อะไรๆ มาลงตัว เริ่มตั้งแต่ชัดว่า ด้านโรคาพาธ เท่าที่บำบัดรักษา เพียงพอที่จะบอกว่าไม่อาจแก้ไขอวัยวะให้กลับใช้งานพูดจาอย่างปกติได้อีก ถ้าโอกาสฟื้นจะมี คงไม่เกิน ๑๐% พร้อมกันนั้น หันไปทางวัด เรื่องก็สะดุด และอีกด้านหนึ่ง ได้เตรียมต้นฉบับหนังสือ *พุทธธรรม* ที่ตรวจจัดเนื้อในเสร็จแล้ว พร้อมจะพิมพ์ แต่ต้องรอส่วนประกอบบางอย่าง ที่เป็นวิสัยของท่านผู้อื่น ขึ้นปีใหม่ ๒๕๕๕ จึงมากับภาวะที่ถึงจุดหยุดงัน

อย่างไรก็ดี ความเงียบและตันนี้ กลายเป็นช่องสะดวกแก่การที่จะเขียนเพิ่มเรื่องใน *กาลานุกรมฯ* ได้บ้าง หันไปมาพอนึกเรื่องนี้ได้ ขึ้นปีใหม่แล้ว จึงใช้เวลาที่เป็นช่องนั้น เขียนเพิ่มเติม กะว่าจะได้ ๑๐ เรื่องที่คิดไว้ให้ทันที่พระชัยยศ พุทฺธิวโร จะมาส่งข่าวเรื่องคืบหน้าในการพิมพ์ *พุทธธรรม* เป็นต้น และพระชัยยศจะได้รับเรื่องเหล่านั้นไป เพื่อจัดหาภาพมาลงร่วมเนื้อความ และนำสู่การตีพิมพ์ต่อไป แต่พอจะได้ ๗ เรื่อง ก็สะดุดงานด้านการพิมพ์หนังสือ *พุทธธรรม* และพอจัดให้ลงตัวได้ ก็จำเพาะว่า พญามัจจุราชส่งเทวทูตจรมาเยี่ยม ถ้าแค่เทวทูตที่มาประจำอยู่ ก็พอต้อนรับไหว แต่เทวทูตจรหนักเกินไป ต้อนรับหมดเวลาไปหลายวัน แต่ก็ยังทันพอดีที่พระชัยยศ พุทฺธิวโร จะรับต้นฉบับไปจัดและเข้ากระบวนการตีพิมพ์

เรื่องที่เพิ่มเข้ามาทั้ง ๑๐ นั้น ควรจะเขียนแค่พอให้รู้เหตุการณ์ตามกาล คือบอกเพียงว่าเมื่อนั้นๆ มีอันนี้ๆ เกิดขึ้น ซึ่งก็จะเข้าชุดกับเรื่องที่มีอยู่ก่อนใน *กาลานุกรมฯ* แต่ข้อมูลจากมากแหล่งประกอบกัน ช่วยให้เรื่องชัดเจนดี จึงนำมาจัดเรียงรวมไว้ แม้จะย่อเอาแต่สาระแล้ว แต่ละเรื่องก็ยังยาวมาก ถ้าจะนำมาแทรกลงไว้ในลำดับกาลตามปกติ ก็ไม่สมส่วนกับเรื่องอื่นๆ

ในที่สุด ตกลงจับเอาเฉพาะเหตุการณ์ย่อยที่เป็นตัวแทนของเรื่อง โดยบอกเล่าสั้นที่สุด นำมาแทรกลงในที่ซึ่งตรงกับลำดับกาล เข้าอยู่ในเนื้อเล่มตามปกติของ *กาลานุกรมฯ* ส่วนเรื่องเต็มที่ประมวลไว้ ก็ไม่ทิ้ง แต่ยก ๑๐ เรื่องนั้นทั้งชุด แยกไปพิมพ์ไว้เป็น *ภาคพิเศษ* ท้ายเล่ม ให้ชื่อว่า "**อ่านรู้** ก็ดี **อ่านเล่น** ก็ได้" คิดว่ามีความหมายชัดอยู่ในตัวแล้ว ไม่ต้องชี้แจง

เรื่องทั้ง ๑๐ ที่เพิ่มเข้ามานั้น ได้อาศัยสื่อจำพวก CD และ DVD ที่บรรจุหนังสือชุดและหนังสือปีต่างๆ เช่น *Encyclopædia Britannica* หลายรุ่น ในช่วงเวลา ๑๙ ปีที่ผ่านมา ที่จริง ควรทำบรรณานุกรมไว้ แต่คราวนี้ ยุติว่ารอไว้ก่อน เพื่อไม่ให้ลักลั่นกับเนื้อหาส่วนอื่นที่มีอยู่ก่อนใน *กาลานุกรมฯ* นี้

นอกจากสื่อบรรจุหนังสือเหล่านี้แล้ว มีเรื่องหนึ่งที่อาศัยข้อมูลทาง Internet มาเสริม คือ เรื่อง ASEAN ซึ่งมีประเทศไทยรวมอยู่ด้วย และเนื่องจากเรื่อง ASEAN นี้ใกล้ตัว มีแหล่งหาข้อมูลไม่ยาก จึงเขียนไว้พอได้สาระ ให้เป็นเรื่องที่ผู้สนใจพึงไปค้นหาเพิ่มเติมเอง และมีคำหนึ่งที่อาศัย Internet ด้วย คือ "ผาชะนะได" ซึ่งได้ฟังทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย แต่ไม่ทราบว่าสะกดคำอย่างไร จึงต้องค้นดู และโยงไปที่เรื่องเวลาดวงอาทิตย์ขึ้น-ตกที่นั่น เทียบกับที่กรุงเทพฯ

เมื่อพูดถึงสื่อที่ใช้ ก็ถึงโอกาสที่ขออนุโมทนา คุณสมบัติ วัฒนพงษ์ แห่งเมืองชิคาโก ที่มีน้ำใจอย่างสูง จัดหาจัดส่งสื่อเหล่านี้ถวายตลอดมา เมื่อเริ่มแรก เรื่องก็เพียงว่า คุณสมบัติอยู่อเมริกา ใกล้แหล่ง หาได้สะดวกหน่อย เมื่อรู้ว่าผู้เขียนหาหรือใช้สื่อนั้นๆ ก็ช่วยไปเสาะหาส่งให้ จากนั้น พอถึงปี ถึงเวลา คราวนี้ ไม่ต้องพูดถึง คุณสมบัตินำมาถวาย ถ้าไม่ได้มาเมืองไทย ก็ฝากญาติมิตรมา ทั้งผู้ส่งก็ปฏิบัติสม่ำเสมอเรื่อยมา (จนบัดนี้บริษัทที่ทำ เลิกผลิตบ้าง เลิกกิจการบ้าง ไปจนแทบหมดแล้ว) และของที่ส่งก็ใช้เป็นประโยชน์มีสาระมาก จึงรวมมาอนุโมทนาคุณสมบัติ วัฒนพงษ์ไว้ ณ โอกาสนี้เป็นอย่างยิ่ง

เมื่อ *กาลานุกรมฯ* ออกมา เวลาผ่านไปๆ ได้มีบางท่านช่วยแจ้งให้ทราบจุดที่ผิดพลาดตกหล่น เช่น ขอให้เขียนสะกดแยกให้ชัดระหว่าง ๒ ราชวงศ์จีน คือ จิ๋น กับ จิ้น นี่คือเป็นการช่วยให้หนังสือใกล้สมบูรณ์ในตัวยิ่งขึ้น แต่ถึงขณะนี้ ก็ยังมีที่เผลอไผลพร่องเพี้ยนเหลืออยู่บ้าง บางทีเป็นเพราะตัวผู้เขียนเองยังไม่ยุติ แล้วก็หลุดออกมาทั้งอย่างนั้น คราวนี้ก็มีคำหนึ่งที่จะต้องจัดการไปทีหนึ่งก่อน คือ ชื่อของท่าน "ศรี รัชนี" ที่ต้องแก้ให้ถูกต้องเป็น "ศรี รัชนีศ"

ความจริง ชื่อนี้ก็ชัดในตัวมาตั้งแต่ต้นอยู่แล้ว เมื่อครั้งท่านคุรุ ที่ฝรั่งออกเสียงเป็น "กูรู" ผู้นี้ มีเรื่องราวเป็นข่าวใหญ่ในอเมริกา พระสพรหมจารีไทยท่านหนึ่งส่งหนังสือเล่าเรื่องของท่านผู้นี้มาให้เล่มหนึ่ง ตั้งแต่ตัวหนังสือโตบนปก ก็ชัดอยู่แล้วว่าคำมาจากสันสกฤต "Rajneesh" คือ "รัชนีศ" แต่ก็นึกขัดทันทีว่าลิ้นคนไทยออกเสียงไม่สะดวก

เลย แต่จะหลบ หรือเลี่ยงอย่างไรดี เมื่อเขียนเรื่องนี้ลงใน *กาลานุกรมฯ* ก็เสียเวลาคิดเรื่องนี้ไม่น้อย เคยคิดว่าจะใช้วิธีใส่การันต์ เป็น "รัชนีศ์" ก็จะเป็นแบบไทยเกินไป ไม่เข้ากับเรื่องซึ่งเกิดในเมืองฝรั่ง เท่ากับเป็นเรื่องค้างอยู่ ยังไม่จบ แต่มาค้างอยู่ในหนังสือด้วย จะถือเป็นหลงตาลืมไป ก็ไม่สมควร คราวนี้ ดร.สมศีล ฌานวังศะ ท้วงมา ช่วยให้ไม่หลุดไปอีก จึงเขียนให้ถูกตรงในการพิมพ์ครั้งนี้เป็น "รัชนีศ" และขออนุโมทนา ดร.สมศีล ฌานวังศะ ไว้ ณ ที่นี้ด้วย พร้อมทั้งก็ติดตัวอยู่ว่าถือเป็นเรื่องยังไม่จบ

ที่จริง อยากจะฟังว่า คนอเมริกันที่โน่นออกเสียงชื่อของท่านผู้นี้ว่าอย่างไร คือให้รู้ตามที่เขาเรียกท่านในถิ่นที่มีเรื่อง ก็จะสมจริง แล้วก็เขียนกำกับเป็นเชิงอธิบายประกอบไว้ ทำนองเดียวกับคำว่า "guru" ที่จะบอกให้ตลอดเรื่องว่า คือ "คุรุ" และฝรั่งออกเสียงเป็น "กูรู" (แล้วคนไทยก็ออกเสียงตามฝรั่งอีกต่อหนึ่ง เป็น "กูรู" ด้วย) แต่ก็ติดขัดว่ากาลเทศะไม่อำนวย จึงเป็นอันค้างเรื่องไว้แค่นี้ก่อน

นอกจากนี้ ดร.สมศีล ฌานวังศะ ยังได้แจ้งจุดที่ควรแก้ไขมาอีก ๒-๓ แห่ง เช่น ในเรื่องพระถังซำจั๋ง ช่วยให้ได้ตรวจสอบขัดเกลาทำให้แม่นยำรัดกุมยิ่งขึ้น ขออนุโมทนา ดร.สมศีล ฌานวังศะ ไว้อีกครั้งหนึ่ง

ในเรื่องอย่างนี้ ส่วนที่ถ้ามีโอกาส น่าจะทำ ก็คือ ตรวจการออกเสียงคำภาษาอื่นๆ โดยเฉพาะภาษาอาหรับ ซึ่งมีไม่น้อย สำหรับในที่นี้โดยทั่วไป ได้อ่านไปตามที่ฝรั่งเขียนมา ยากที่จะรู้เสียงจริง ถ้าวันหนึ่ง ได้ท่านที่เชี่ยวชาญด้านนี้ช่วยก็จะโล่งไปอีกขั้นหนึ่ง ผู้อ่าน พบอะไรที่ควรแก้ไข ช่วยบอกแจ้ง ก็เป็นการช่วยกันทำให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ถึงแม้ผู้เขียน ตามปกติจะไม่มีเวลาเอาใจใส่กับหนังสือนี้ ก็ต้องรับรู้รับผิดชอบ และขออนุโมทนาไว้

หนังสือ *กาลานุกรมฯ* นี้ ดังที่ได้บอกเล่าตลอดมา เดิมเป็นส่วนประกอบเสริมความรู้ในหนังสือ *จาริกบุญ จารึกธรรม* เวลานี้ เมื่อออกมาเป็นเล่มต่างหากแล้ว ในเมื่อไม่ใช่เป็นงานในความมุ่งหมายโดยตรง จะจัดเข้าเป็นอะไร นึกว่าอาจจะถือเป็นหนังสือแถมของ *พุทธธรรม* มารองรับพุทธธรรม โดยมองง่ายๆ ว่า ยิ่งรู้จักโลกแจ่มแจ้ง ก็ยิ่งเห็นความจริงของธรรม เฉพาะอย่างยิ่ง ส่วนที่เขียนเพิ่มคราวนี้ ที่จัดเป็นภาคพิเศษนั้น น่าจะช่วยให้เห็นธรรมดาของโลก แล้วจับสาระของโลก ที่เป็นธรรม ได้ชัดยิ่งขึ้น อีกทั้งที่เขียนที่พิมพ์คราวนี้ ก็เป็นงานแถมต่อเนื่องเมื่อเสร็จงาน *พุทธธรรม* นั้นจริงๆ

ในที่สุด ขออนุโมทนาพระชัยยศ พุทธิวโร ผู้จะจัดเล่มจัดภาพแล้วดำเนินงานในขั้นตอนของการตีพิมพ์ต่อไป ตลอดถึงทุกท่านผู้เกื้อกูล ที่จะดำเนินการให้หนังสือสำเร็จเป็นประโยชน์ได้ ดังทุกครั้งที่เคยทำผ่านมา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

๒๑ มกราคม ๒๕๕๕

อนุโมทนา

ในการพิมพ์ครั้งที่ ๑

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๔ ในโอกาสที่จะตีพิมพ์หนังสือ *จาริกบุญ จารึกธรรม* ครั้งใหม่ ได้มองเห็นว่า หนังสือดังกล่าวมีเนื้อหามากนัก ทำให้เล่มหนาเกินไป จึงคิดจะจัดปรับและตัดบางส่วนให้หนังสือลดขนาดลง พร้อมกันนั้นก็คิดว่าน่าจะทำกาลานุกรม คือลำดับเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา มาพิมพ์ไว้ต่อท้าย หรือเป็นภาคผนวกของหนังสือนั้นด้วย จะได้ช่วยให้ผู้อ่านได้ความรู้ความเข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น จึงได้ใช้เวลาไม่น้อยเขียนกาลานุกรมดังกล่าวจนเสร็จ

อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่ากาลานุกรมนั้นมีความยาวมาก หนังสือ *จาริกบุญ จารึกธรรม* เอง แม้จะจัดปรับใหม่แล้ว ก็ยังหนา ถ้าใส่กาลานุกรมต่อท้ายเข้าไป ก็จะหนาเกินสมควร

ในที่สุด จึงได้พิมพ์เฉพาะ *จาริกบุญ จารึกธรรม* อย่างเดียว ส่วนกาลานุกรม ที่เสร็จแล้ว ก็เก็บไว้เฉยๆ แล้วหันไปทำงานอื่นต่อไป กาลานุกรมนั้นจึงเหมือนกับถูกทิ้งไปเปล่า

ประมาณ ๒ ปีต่อมา วันหนึ่ง พระครรชิต คุณวโร ได้มาแจ้งว่า บริษัท มหพันธ์ไฟเบอร์ซีเมนต์ จำกัด (มหาชน) ได้รับไฟล์ข้อมูลกาลานุกรมจากพระครรชิต ไปอ่าน แล้วเกิดความพอใจ ได้คิดเตรียมการกันว่า จะรวบรวมภาพที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ในกาลานุกรมพระพุทธศาสนานั้น โดยเดินทางไปถ่ายภาพในชมพูทวีป และตามเส้นทางสายไหม แล้วนำมาเป็นภาพประกอบ ทำเป็นหนังสือภาพกาลานุกรม จึงมาขอความเห็นชอบและขอคำปรึกษา ผู้เรียบเรียงก็ได้อนุโมทนาศรัทธาและฉันทะของบริษัทฯ ส่วนการรวบรวมภาพจะทำอย่างไรก็สุดแต่เห็นสมควร

ข่าวเงียบไปประมาณ ๕ ปี จนผู้เรียบเรียงคิดว่า งานอาจจะหยุดเลิกไปแล้วก็ได้ แต่แล้ววันหนึ่ง พระครรชิต คุณวโร ก็ได้มาแจ้งว่า ทางบริษัทฯ ได้ดำเนินงานที่ตั้งใจไปเกือบเสร็จสิ้นแล้ว จึงขอมาปรึกษางานขั้นต่อไป

คราวนั้น บริษัท มหพันธ์ไฟเบอร์ซีเมนต์ จำกัด (มหาชน) พร้อมด้วยคุณชาญชัย พินทุเสน แห่งมูลนิธิกระต่ายในดวงจันทร์ และคุณสุภาพ ดีรัตนา ได้นำต้นฉบับ หนังสือภาพกาลานุกรมพระพุทธศาสนา ที่ได้จัดทำเสร็จไปขั้นหนึ่งแล้ว มาให้พิจารณา ผู้เรียบเรียง ได้รับไว้ และบันทึกข้อคิดข้อสังเกตแล้วมอบคืนไป

ทางคณะผู้ดำเนินการได้รับต้นฉบับไปปรับปรุง จนกระทั่งเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ นี้ จึงได้นำต้นฉบับหนังสือภาพดังกล่าวมามอบให้ตรวจพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง และเนื่องจากเป็นระยะเวลาที่ผู้เรียบเรียงมีงานเรื่องอื่นเร่งอยู่ พร้อมกับมีโรคาพาธต่อเนื่อง พระมาโนช ธมฺมครุโก จึงได้ขอนำไปตรวจขั้นต้นก่อน

ต่อมาเมื่อจังหวะงานมาถึง ผู้เรียบเรียงจึงรับต้นฉบับมาตรวจ และเนื่องจากที่วัดญาณเวศกวันนี้ พระชัยยศ พุทฺธิวโร เป็นผู้มีความชำนาญทางด้านศิลปะ สะดวกที่จะประสานงาน เมื่อตรวจไปจะแก้ไขอะไร ก็ขอให้พระชัยยศ พุทฺธิวโร ช่วยรับภาระดำเนินการไปด้วยเลย และระหว่างนี้ นอกจากตรวจแก้จัดปรับต้นฉบับแล้ว ก็ยังได้เพิ่มข้อมูลเหตุการณ์อีกบ้าง พร้อมกันนั้น พระชัยยศ พุทฺธิวโร ก็ได้หาภาพมาประกอบเพิ่มเติมอีกจำนวนไม่น้อยทีเดียว

ในที่สุด หนังสือภาพกาลานุกรมก็ได้เสร็จเรียบร้อย ได้ตั้งชื่อว่า *กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก (Chronology of Buddhism in World Civilization)* และหวังว่าทางบริษัทฯ ซึ่งตั้งใจไว้เดิมว่าจะพิมพ์แจกในวันมาฆบูชา พ.ศ. ๒๕๕๒ และรออยู่ จะพิมพ์ได้ทันแจกในวัน วิสาขบูชา ๘ พฤษภาคม ๒๕๕๒

กาลานุกรมพระพุทธศาสนาฉบับนี้ สำเร็จเป็นหนังสือภาพได้ดังที่ปรากฏ ด้วยแรงศรัทธาและกำลังฉันทะของบริษัท มหพันธ์ไฟเบอร์ซีเมนต์ จำกัด (มหาชน) นับว่าเป็นการทำกุศลครั้งใหญ่ที่ควรจะอนุโมทนาเป็นอย่างยิ่ง

กุศลใหญ่นี้สำเร็จด้วยปัจจัยหลายประการ เริ่มแต่ประการแรก คือความคิดริเริ่มที่จะทำภาพประกอบเพื่อให้ข้อมูลความรู้เป็นเรื่องที่น่าสนใจ อ่านง่าย และได้ความชัดเจนในการศึกษา ประการที่สอง แรงศรัทธาและความเพียรพยายามที่จะรวบรวมภาพด้วยการลงทุนเดินทางไปถ่ายภาพสถานที่ต่างๆ เฉพาะอย่างยิ่งพุทธสถานในชมพูทวีป และที่สำคัญบนเส้นทางสายไหม โดยต้องสละทั้งเวลา เรี่ยวแรง และทุนทรัพย์เป็นอันมาก และประการที่สาม คือความมีน้ำใจปรารถนาดีต่อพุทธบริษัท ต่อประชาชน และต่อสังคมทั้งหมด ในการจัดพิมพ์หนังสือขึ้นโดยใช้ทุนก้อนใหญ่เป็นผลสำเร็จในขั้นสุดท้าย เพื่อแจกจ่ายมอบเป็นธรรมทาน เป็นการส่งเสริมการศึกษาเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนา และเป็นการบูชาคุณพระรัตนตรัย โดยไม่คำนึงถึงค่าใช้จ่ายที่มากมาย ทั้งที่ไม่ได้ผลประโยชน์จากหนังสือนี้แต่อย่างใดเลย

การจัดทำหนังสือภาพเล่มนี้ แยกได้เป็น ๒ ขั้นตอน คือ ขั้นแรก งานตั้งเล่มหนังสือ ซึ่งทางบริษัทฯ ได้รับความร่วมมือจากคุณชาญชัย พินทุเสน และคุณสุภาพ ดีรัตนา ดำเนินการจนสำเร็จเป็นต้นฉบับ และขั้นที่สอง งานจัดปรับเสริมแต่ง คือ เมื่องานนั้นมาถึงวัด ดังได้กล่าวแล้วว่า เพื่อความสะดวกในการประสานงาน ได้รับความเกื้อกูลจากพระชัยยศ พุทฺธิวโร ในการจัดปรับแต่งแก้ ตามที่ผู้เรียบเรียงได้พิจารณาหารือตรวจสอบจนลงตัว ถือว่า พระชัยยศ พุทฺธิวโร และคุณชาญชัย พินทุเสน เป็นส่วนร่วมที่สำคัญยิ่งในการสร้างกุศลครั้งนี้ และขออนุโมทนาเป็นอย่างสูง

ตลอดกระบวนการจัดทำทั้งหมดนี้ ได้เน้นความสำคัญในเรื่องการติดต่อขออนุญาตลิขสิทธิ์สำหรับภาพประกอบ ให้เป็นไปโดยชอบ ซึ่งได้เป็นภาระทั้งแก่คุณชาญชัย พินทุเสน แห่งมูลนิธิกระต่ายในดวงจันทร์ ในช่วงต้น และแก่พระชัยยศ พุทฺธิวโร ในขั้นต่อมา ซึ่งได้ดำเนินการให้ลุล่วงไปด้วยดี ขออนุโมทนาต่อสถาบัน องค์กร ตลอดจนบุคคล ที่เป็นแหล่งเอื้ออำนวยภาพเหล่านั้น และต่อผู้ดำเนินการติดต่อทุกท่านไว้ ณ ที่นี้ เป็นอย่างยิ่ง

หนังสือนี้ เป็นเรื่องของเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ซึ่งมีทั้งการสร้างสรรค์และการทำลาย โดยมีภาวะจิตใจและภูมิปัญญาของมนุษย์แฝงหรือซ่อนอยู่เบื้องหลัง รวมแล้วในด้านหนึ่งก็เป็นประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนา และอีกด้านหนึ่งมองโดยรวม ก็คืออารยธรรมของมนุษย์ ถ้ารู้จักศึกษาก็หวังว่าจะเป็นประโยชน์มาก ทั้งในแง่เป็นความรู้ข้อมูล เป็นบทเรียน และเป็นเครื่องปรุงของความคิดในการสร้างสรรค์พัฒนาอารยธรรมกันต่อไป

เป็นธรรมดาของผู้อ่านหรือดูเหตุการณ์ ซึ่งจะเกิดมีทั้งความรู้และความรู้สึก ในด้านความรู้ ก็ต้องพูดว่า ความรู้ก็คือความรู้ ความจริงก็คือความจริง เมื่อเกิดมีขึ้นแล้ว ก็ต้องให้รู้ไว้ ส่วนในด้านความรู้สึก จะต้องปรับวางให้ถูก อย่างน้อยไม่ตกเป็นทาสของความรู้สึก เช่น ความโกรธแค้นชิงชัง แต่พึงตั้งความรู้สึกนั้นไว้ในทางที่จะแต่งสรรเจตจำนงให้มุ่งไปในทางแห่งเมตตาและกรุณา เพื่อว่าปัญญาจะได้นำความรู้ไปใช้ในการแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ โดยเฉพาะในการที่จะนำอารยธรรมของมนุษย์ ไปสู่สันติสุขให้จงได้

ขออนุโมทนา บริษัท มหพันธ์ไฟเบอร์ซีเมนต์ จำกัด (มหาชน) ซึ่งเป็นผู้นำ ที่ได้ริเริ่มและหนุนงานจัดทำหนังสือภาพกาลานุกรมนี้ให้ดำเนินมาจนถึงความสำเร็จ เพื่อบำเพ็ญธรรมทานสมดังบุญเจตนาที่ตั้งไว้

ขอคุณพระรัตนตรัยอวยชัยให้ผู้ศรัทธาบำเพ็ญธรรมทานนี้ และผู้ที่เกี่ยวข้อง ประสบจตุรพิธพรทั่วกัน และให้ผู้อ่านผู้ศึกษา มีกำลัง ทั้งทางกาย ทางใจ ทางปัญญา และพลังความสามัคคี ที่จะช่วยกันใช้ความรู้สนองเจตนาที่ประกอบด้วยเมตตาการุณย์ เพื่อร่วมกันแก้ปัญหา สร้างสรรค์สังคม เกื้อกูลแก่สรรพชีพ ให้ทั้งโลกสันนิวาสนี้ มีความร่มเย็นเกษมศานต์ ตลอดกาลยืนนานสืบไป

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒

วิธีอ่านกาลานุกรม

เนื้อหา เหตุการณ์ในพระพุทธศาสนา และเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องในชมพูทวีป

วิธีอ่าน อ่านจากหน้าซ้าย ต่อไปหน้าขวา คืออ่านเนื้อหาที่ต่อเนื่อง (อ่านบน กับอ่านล่าง คืออ่านเพื่อเทียบเคียงเหตุการณ์)

(ข้างบน) บอกเหตุการณ์ในชมพูทวีป

เส้นเวลา (Timeline)

(ข้างล่าง) บอกเหตุการณ์ที่อื่นในโลก

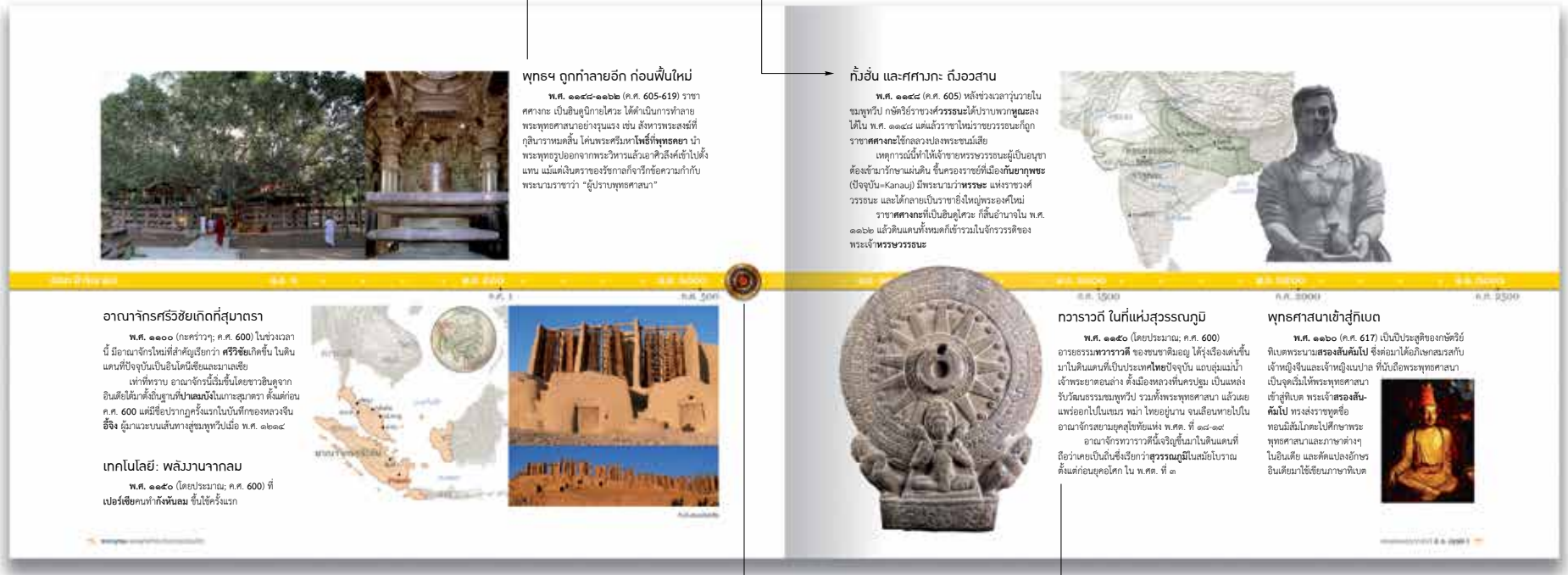

วงกาลจักร แสดงเขตเวลาของเหตุการณ์ที่อยู่ในหน้านั้นๆ

เนื้อหา เหตุการณ์สำคัญในส่วนอื่นของโลก ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาใกล้เคียงกับเหตุการณ์ในชมพูทวีปข้างบน

หมายเหตุ:

๑. เนื้อหาของหนังสือนี้ได้เขียนไว้เมื่อ ๘ ปีก่อนโน้น เพียงเพื่อเป็นส่วนประกอบหรือส่วนเสริมของหนังสือ *จาริกบุญ จารึกธรรม* ไม่ได้ตั้งใจทำเป็นหนังสือเล่มหนึ่งต่างหาก เหตุการณ์บางอย่างจึงอาจมีรายละเอียดไม่สมส่วนกัน อีกทั้งเรื่องที่สำคัญแต่ไม่เป็นเหตุการณ์ และเหตุการณ์สำคัญแต่ไม่ทันนึก ก็ไม่มี

๒. แผนภูมิกาลานุกรม ที่เป็นใบแทรกพ่วงไว้ท้ายเล่ม เป็นส่วนที่ผู้จัดทำภาพประกอบ ได้เลือกเหตุการณ์ซึ่งเห็นว่าสำคัญในเนื้อหนังสือมาจัดทำลำดับไว้ เป็นความปรารถนาดีที่จะเพิ่มพูนประโยชน์แก่ผู้อ่าน แม้จะยังมิได้ดำเนินการคัดเลือกอย่างเป็นงานเป็นการจริงจัง ก็หวังว่าจะช่วยเสริมความคิดความเข้าใจในการมองภาพรวมของเหตุการณ์ได้พอสมควร

๓. การสะกดชื่อประเทศ เผ่าชน ฯลฯ โดยทั่วไปถือตามกำหนดของราชบัณฑิตยสถาน เช่น ทิเบต (ไม่ใช้ธิเบต) แต่บางชื่อใช้อย่างอื่นด้วยเหตุผลเฉพาะ เช่น ตุรกี ในที่นี้ใช้ เตอร์กี เพื่อให้โยงกันได้กับเผ่าชน "เตอร์ก" ซึ่งมีเรื่องราวเกี่ยวข้องมากในกาลานุกรมนี้ (พจนานุกรมต่างประเทศก็ออกเสียงว่า "เตอร์กี" หรือ "เทอร์กี"); คำที่ในอดีตเคยออกเสียงว่า "อาเซีย" ปัจจุบันนิยมว่า "เอเชีย" ในที่นี้ได้ปรับตามนิยมบ้าง แต่คำว่า "อาเซียกลาง" ซึ่งในที่นี้กล่าวถึงบ่อย ได้ปล่อยไว้ตามที่คุ้นเสียงกัน; ตักสิลา ใช้อย่างที่ลดรูปจากคำบาลี คือ "ตกฺกสิลา" (ไม่ใช้ ตักศิลา ที่ลดรูปจากคำสันสกฤต "ตกฺษศิลา"); เขียนกาหลิฟ (ไม่ใช้กาหลิบ หรือกาหลิป) ให้ใกล้เสียงคำอาหรับว่า คอลีฟะฮ์

สารบัญ

ชมพูทวีป

(เรื่องข้างบนเหนือเส้นเวลา)

ก่อนพุทธกาล 3

พุทธกาล 7

หลังพุทธกาล *สังคายนา ครั้งที่ ๑ - พญามิลินท์* 24

พุทธศาสนารุ่งเรือง ยุคที่ ๑ 34

ทมิฬก์ ถิ่นอินเดียใต้ 43

หลังพุทธกาล *ยุคกุษาณ - สิ้นยุคคุปตะ* 50

พุทธศาสนารุ่งเรือง ยุคที่ ๒ 58

ก) ฮั่น-ฮินดู ทำลายพุทธ 64

หลังพุทธกาล *ภัยนอกภัยใน จนมลายสูญสิ้น* 76

พุทธศาสนารุ่งเรือง ยุคที่ ๓ 78

ข) ยุคมุสลิมเข้าครอง

ระลอกที่ 1. มุสลิมอาหรับ 90

พุทธศาสนาสูญสิ้น จากอินเดีย

ระลอกที่ 2. มุสลิมเตอร์ก 98

หลังพุทธกาล *๘๐๐ ปี ที่อินเดียไม่มีพุทธศาสนา*

ก) มุสลิมครอง ๖ ศตวรรษ 116

ระลอกที่ 3. มุสลิมมงโกล 135

ข) ฝรั่งมา พุทธศาสนากลับเริ่มฟื้น

ค) ยุคอังกฤษปกครอง 154

ค) พุทธศาสนาฝ่ากระแสโลกาภิวัตน์
ผ่านเข้าสหัสวรรษใหม่ 197

หลังพุทธกาล 218

ชมพูทวีป ในปัจจุบัน

นานาทวีป

(เรื่องข้างล่างใต้เส้นเวลา)

624 ปี ก่อนค.ศ. 7

500 ปี ก่อนค.ศ. 25

ลังกาทวีป คู่แค้นแดนทมิฬ 43

141 ปี ก่อนค.ศ. 54

พ.ศ. ๑๑๐๐ - พ.ศ. ๑๗๖๓ 76

การแผ่ขยายอิสลาม 80

ช่วงที่ 1. อาหรับ-กาหลิฟ

เมื่อพุทธศาสนาจะสูญสิ้น จากอินเดีย 97

ช่วงที่ 2. เตอร์ก-สุลต่าน

พ.ศ. ๑๗๗๕ - พ.ศ. ๒๒๗๙ 112

ยุคอาณานิคม 124

พ.ศ. ๒๒๙๓ - พ.ศ. ๒๔๘๐ 154

สงครามโลกครั้งที่ 1 183

สงครามโลกครั้งที่ 2 189

พ.ศ. ๒๔๘๐ - พ.ศ. ๒๕๔๓ 192

นานาทวีป: ศาสนา-ศาสนิก 218

เหตุการณ์สำคัญต่อจากกลางปี พ.ศ. ๒๕๔๓ 220

ภาคผนวก 222

ภาคพิเศษ 228

ดัชนี 263

เตรียมเสบียงแห่ง

ปัญญา

ทะเล
เมดิเตอเรเนียน
ทะเลดำ
ทะเล
แคสเปียน
แม่น้ำยูเฟรติส
แม่น้ำไทกริส
ครีต
อียิปต์
เมโสโปเตเมีย
อิหร่าน
อัฟกานิสถาน
ทะเล
แดง
อ่าว
เปอร์เซีย
ฮารัปปา
แม่น้ำสินธุ
โมเหนโจ-ดาโร
นิวเดลี
อ่าวเอเดน
อินเดีย

ก่อนพุทธกาล

อารยธรรมชมพูทวีป

c. 2600-1500 BC [๒๐๐๐-๙๐๐ ปี ก่อนพ.ศ.] ยุค**อารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ (Indus civilization,** บางทีเรียก Harappan civilization) มีจุดขุดค้นสำคัญอยู่ที่ Mohenjo-Daro (ทางตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองการาจีในปากีสถาน) และ Harappa (ห่างจุดแรก ๓๐๐ ไมล์) เป็นอารยธรรมเก่าแก่ที่สุดเท่าที่รู้ของเอเชียใต้ อยู่ในยุคสัมฤทธิ์ (Bronze Age) สมัยเดียวกับอารยธรรมอียิปต์โบราณ อารยธรรมเมโสโปเตเมีย และอารยธรรมมิโนอันที่เกาะครีต

อารยธรรมนี้เจริญมาก มีเมืองที่จัดวางผังอย่างดี พร้อมทั้งระบบชลประทาน รู้จักเขียนตัวหนังสือ มีมาตราชั่ง-ตวง-วัด นับถือเทพเจ้าซึ่งมีลักษณะอย่างที่เป็นพระศิวะในยุคหลังต่อมา อารยธรรมนี้แผ่ขยายกว้างขวางทางตะวันตกถึงชายแดนอิหร่าน ทางเหนือถึงสุดเขตอัฟกานิสถาน ทางตะวันออกถึงกรุงนิวเดลีปัจจุบัน

1500-1200 BC [๙๐๐-๖๐๐ ปีก่อน พ.ศ.] **ชนเผ่าอารยัน** ยกจากที่ราบสูงอิหร่านหรือเปอร์เซีย เข้ามารุกรานและครอบครองตลอดลงไปถึงลุ่มแม่น้ำคงคา พร้อมทั้งนำ**ศาสนาพราหมณ์** ภาษาสันสกฤต และระบบวรรณะเข้ามาด้วย อารยธรรมเริ่มเข้าสู่ยุคเหล็ก

จากซ้าย:
ตราเมืองฮารัปปา
Priest King อารยธรรมโมเหนโจ-ดาโร
เครื่องปั้นดินเผา โมเหนโจ-ดาโร

wynonia

ดินแดนชมพูทวีปสมัยพุทธกาล
เทียบกับประเทศอินเดียปัจจุบัน

ชมพูทวีป-พุทธศาสนา

๑๖ แคว้นแห่งชมพูทวีป

623 BC **ชมพูทวีป**แบ่งเป็น ๑๖ แคว้น (โสฬสมหาชนบท) นับจากตะวันออกขึ้นไปทางตะวันตกเฉียงเหนือ คือ อังคะ **มคธ** กาสี **โกศล วัชชี** มัลละ เจตี **วังสะ** กุรุ ปัญจาละ มัจฉะ สุรเสนะ อัสสกะ **อวันตี คันธาระ** กัมโพชะ (กัมโพชะบางทีเรียกควบกับ “โยนะ” เป็น**โยนะกัมโพชะ** หรือ **โยนกกัมโพชะ**)

ใน ๑๖ นี้ บางแคว้นได้สูญสิ้นหรือกำลังเสื่อมอำนาจ บางแคว้นมีชื่อเสียงหรือกำลังเรืองอำนาจขึ้นมา (สังเกตที่ให้ตัวอักษรดำหนา) โดยเฉพาะแคว้นที่จะมีอำนาจสูงสุดต่อไปคือ **มคธ**

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. • ศ. ๑ • • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ • •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

เหตุการณ์โลก

โยนก ที่เกิดปราชญ์กรีก

624?-546? BC ที่แดนกรีกแห่ง**ไอโอเนีย** เป็นช่วงชีวิตของเธลีส (Thales) ผู้ได้ชื่อว่าเป็นนักปรัชญากรีกและนักปรัชญาตะวันตกคนแรก (ถ้านับอย่างเราก็ตรงเกือบเท่ากับช่วงพระชนมชีพของพระพุทธเจ้าคือ **623-543 BC**)

ในช่วงพุทธกาลนั้น มีดินแดนกรีกที่กำลังเจริญรุ่งเรือง เฉพาะอย่างยิ่งเป็นแหล่งกำเนิดแห่งปรัชญากรีกและเมธีชนยุคแรกของตะวันตก เรียกว่า**ไอโอเนีย** (Ionia ได้แก่ อนาโตเลีย/Anatolia หรือเอเชียน้อย/Asia Minor และหมู่เกาะอีเจียน/Aegean Islands ในทะเลอีเจียน หรือซอกข้างบนด้านตะวันออกของทะเลเมดิเตอเรเนียน พูดง่ายๆ ว่าในเตอร์กีปัจจุบัน) พวกกรีกแห่งไอโอเนียหรือไอโอเนียนกรีกนี้ อพยพหนีภัยมาจากแผ่นดินกรีกตั้งแต่ก่อน 1000 BC เนื่องจากเป็นผู้ใฝ่ปัญญา ต่อมาตั้งแต่ราว 800 BC ชนพวกนี้ได้นำกรีกเข้าสู่ความเจริญทางวิทยาการและศิลปะวัฒนธรรม เริ่มยุคกรีกแบบฉบับ (Classical Greek) โดยเฉพาะในช่วง 600-500 BC ได้มีนักปราชญ์เกิดขึ้นมาก เช่น เธลีสที่กล่าวแล้ว และอะแนกซิมานเดอร์ (Anaximander) พิแธกอรัส (Pythagoras) เฮราไคลตัส (Heraclitus) พาร์เมนิดีส (Parmenides) อะแนกซากอรัส (Anaxagoras) เป็นต้น ซึ่งเป็น**รุ่นอาจารย์ของโสเครตีส**ที่เป็นนักปรัชญากรีกยุคกรุงเอเธนส์ในสมัยต่อมา

จากซ้าย:
Anaximander, Thales, Pythagoras, Heraclitus

ประสูติ-ตรัสรู้-ประกาศพระศาสนา

๘๐ ปี ก.พ.ศ. (= 623 BC; ฝรั่งว่า 563 BC) เจ้าชาย**สิทธัตถะ**โอรสของพระเจ้าสุทโธทนะ และพระนางสิริมหามายา แห่งแคว้นศากยะ **ประสูติ**ที่ลุมพินีวัน ระหว่างเมืองกบิลพัสดุ์ กับเมืองเทวทหะ หลังประสูติแล้ว ๗ วัน พระพุทธมารดาสวรรคต

๕๑ ปี ก.พ.ศ. (= 594 BC) เจ้าชายสิทธัตถะ พระชนมายุ ๒๙ พรรษา เสด็จออก**ผนวช** (มหาภิเนษกรมณ์) ที่อโนมานที

๔๕ ปี ก.พ.ศ. (= 588 BC) ในวันเพ็ญวิสาขปุรณมี เจ้าชายสิทธัตถะพระชนมายุ ๓๕ พรรษา **ตรัสรู้**เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่มหาโพธิพฤกษ์ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลา เสนานิคม (ปัจจุบัน เรียกว่า“พุทธคยา”) ในแคว้นมคธ

๒ เดือนจากนั้น ในวันเพ็ญอาสาฬหปุรณมี พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรง**แสดงปฐมเทศนา** ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร แก่พระเบญจวัคคีย์ ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ใกล้เมืองพาราณสี

ที่ป่านั้น ต่อมาไม่นาน หลังจากยสกุลบุตร ๑ และสหาย ๕๔ คน ออกบวชและบรรลุอรหัตตผลแล้ว เกิดมีพระอรหันตสาวกยุคแรก ๖๐ รูป **จึงทรงส่งพระสาวกไปประกาศพระศาสนา**ด้วยพุทธพจน์ ซึ่งมีตอนสำคัญที่จำเป็นหลักกันสืบมาว่า *“จรถ ภิกฺขเว จาริกํ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย”* (ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่อเกื้อการุณย์แก่ชาวโลก)

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. • ๑ • • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ • •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

ประดิษฐานพระศาสนาในแคว้นมคธ

ต่อนั้น **นับแต่ตรัสรู้ได้ ๙ เดือน** หลังเสด็จจากป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี ย้อนกลับมาแคว้นมคธ โปรดชฎิล ๑,๐๐๐ ที่คยาสีสะแล้ว เสด็จเข้าเมือง**ราชคฤห์** โปรดพระเจ้าพิมพิสารและราชบริพาร ได้รับถวายพระ**เวฬุวัน**เป็นอารามแรกในพระพุทธศาสนา

ทรงบำเพ็ญพุทธกิจประดิษฐานพระพุทธศาสนาในแคว้น**มคธ** ทรงได้**อัครสาวก** คือพระสารีบุตร และพระมหาโมคคัลลานะ อดีตปริพาชก (ชื่อเดิมว่า อุปติสสะ และโกลิตะ) พร้อมบริวาร ซึ่งได้ออกบรรพชา รวมเป็น ๒๕๐

โดยเฉพาะเมื่อพระสารีบุตรบรรลุอรหัตตผล พอดีถึงวันมาฆปุรณมี ราตรีนั้นมีจาตุรงคสันนิบาต พระพุทธเจ้าทรงแสดง**โอวาทปาฏิโมกข์** ในที่ประชุมพระอรหันตสาวก ๑,๒๕๐ รูป

ใน**ปีที่ ๓ แห่งพุทธกิจ** อนาถบิณฑิกเศรษฐีเลื่อมใสได้เป็นอุบาสกแล้วสร้างวัดพระ**เชตวัน**ถวาย ที่เมือง**สาวัตถี**แคว้น**โกศล**อันเป็นอารามที่ประทับและแสดงธรรมมากที่สุด รวม ๑๙ พรรษา (รองลงมา คือวัด**บุพพาราม** ที่นางวิสาขามหาอุบาสิกาสร้างถวาย ในเมืองสาวัตถี เช่นกัน ซึ่งได้ประทับรวม ๖ พรรษา)

หน้าตรงข้ามจากซ้าย:
ลุมพินีวัน ประเทศเนปาล
เจดีย์พุทธคยา เมืองคยา

จากซ้าย:
ธัมเมกขสถูป เมืองสารนาถ
สาลวโนทยาน เมืองกุสินารา

พ.ศ. ๑๕๐๐ — พ.ศ. ๒๐๐๐ — พ.ศ. ๒๕๐๐ — พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 — ค.ศ. 1500 — ค.ศ. 2000 — ค.ศ. 2500

พุทธประวัติตรัสเล่า

เรา ในบัดนี้ ผู้สัมพุทธโคดม เจริญมาในศากยสกุล ... นครอันเป็นถิ่นแดนของเราชื่อว่ากบิลพัสดุ์ พระเจ้า**สุทโธทนะ**เป็นพระบิดา พระมารดาผู้ชนนีมีพระนามว่า**มายาเทวี**

เราครองอาคาริยวิสัยอยู่ ๒๙ พรรษา มีปราสาท ๓ หลัง ชื่อว่า สุจันทะ โกกนุท และโกญจะ พร้อมด้วยสตรีสี่หมื่นนางเฝ้าแหนอลังการ ยอดนารีมีนามว่า**ยโสธรา** โอรสนามว่า**ราหุล**

เราเห็นนิมิต ๔ ประการแล้ว สละออกผนวชด้วยม้าเป็นราชยาน บำเพ็ญเพียรอันเป็นทุกรกิริยาสิ้นเวลา ๖ ปี (ครั้นตรัสรู้แล้ว) ได้ประกาศ**ธรรมจักร**ที่ป่าอิสิปตน-มฤคทายวัน ในถิ่นแห่งพาราณสี

เรา ผู้โคตมสัมพุทธ เป็นที่พึ่งของมวลประชา มีภิกษุ ๒ รูป เป็นอัครสาวก คือ อุปติสส์ และโกลิต มีอุปัฏฐากอยู่ภายในใกล้ชิดชื่อว่า อานนท์ ภิกษุณีที่เป็นคู่อัครสาวิกา คือ เขมา และอุบลวรรณา อุบาสกผู้เป็นอัครอุปัฏฐาก คือ จิตตะ และหัตถาฬวกะ กับทั้งอุบาสิกาที่เป็นอัครอุปัฏฐายิกา คือ นันทมารดา และอุตตรา

เราบรรลุอุดมสัมโพธิญาณที่ควงไม้อัสสัตถพฤกษา (แต่นั้นมา) รัศมีหนึ่งวาวรอบกายของเราอยู่เสมอพวยพุ่งสูง ๑๖ ศอก อายุขัยของเราบัดนี้ เล็กน้อยเพียงแค่ในร้อยปี แต่ชั่วเวลาเท่าที่ดำรงชีวีอยู่นั้น เราได้ช่วยให้หมู่ชนข้ามพ้นวัฏสงสารไปได้มากมาย ทั้งตั้งคบเพลิงธรรมไว้ปลุกคนภายหลังให้เกิดปัญญาที่จะตื่นขึ้นมาตรัสรู้ต่อไป

อีกไม่นานเลย แม้เรา พร้อมทั้งหมู่สงฆ์สาวก ก็จะปรินิพพาน ณ ที่นี้แล เหมือนดังไฟที่ดับไปเพราะสิ้นเชื้อ ประดาเดชอันไม่มีใดเทียบได้ ความยิ่งใหญ่ ทศพลญาณ และฤทธาปาฏิหาริย์ หมดทั้งสิ้นเหล่านี้ พร้อมทั้งเรือนร่างวรกายที่ทรงไว้ซึ่งคุณสมบัติ วิจิตรด้วยวรลักษณ์ทั้ง ๓๒ ประการ อันมีดวงประภาฉัพพรรณรังสี ที่ได้ฉายแสงสว่างไสวไปทั่วทศทิศ ดุจดวงอาทิตย์ศตรังสี ก็จักพลันลับดับหาย สังขารทั้งหลายล้วนว่างเปล่าดังนี้มิใช่หรือ

(โคตมพุทฺธวํส, ขุ.พุทธ.๓๓/๒๖/๕๔๓)

สังขารไม่เที่ยงแท้ยั่งยืน ควรจะคลายหายหื่นหายเมา

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ เขตพระนครราชคฤห์ ณ ที่นั้นแล ... ได้ตรัสดังนี้ว่า ...

ภิกษุทั้งหลาย ในกาลก่อนได้เคยเป็นมาแล้ว ภูเขาเวปุลละนี้ได้เกิดมีชื่อว่า**ปาจีนวังสะ** สมัยนั้นแล เหล่าประชาชนได้ชื่อว่าชาวติวรา ... จงดูเถิด ชื่อภูเขานี้ที่เรียกว่าปาจีนวังสะนั้น ก็อันตรธานไปแล้ว ประชาชนชาวติวราเหล่านั้นก็ดับชีพลับหายไปแล้ว ...

ภูเขาเวปุลละนี้ได้เกิดมีชื่อว่า**วงกต** สมัยนั้นแล เหล่าประชาชนได้ชื่อว่าชาวโรหิตัสสะ ...

ภูเขาเวปุลละนี้ได้เกิดมีชื่อว่า**สุปัสสะ** สมัยนั้นแล เหล่าประชาชนได้ชื่อว่าชาวสุปปิยา ...

ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้แล ภูเขาเวปุลละนี้มีชื่อว่า**เวปุลละ**นี่แหละ แลบัดนี้ เหล่าประชาชนมีชื่อว่าชาวมคธ ... และบัดนี้ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นี้ เสด็จอุบัติแล้วในโลก แลเรามีคู่แห่งสาวก ที่เป็นคู่เลิศเป็นคู่ที่ดีเยี่ยม ชื่อว่า**สารีบุตร**และ**โมคคัลลานะ**

ภิกษุทั้งหลาย เวลานั้นจักมาถึง เมื่อชื่อภูเขานี้จักลับหาย หมู่มนุษย์เหล่านี้จักลับล่วงจากไป และเราก็จักปรินิพพาน

ภิกษุทั้งหลาย สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้ ไม่ยั่งยืนอย่างนี้ ให้ความมั่นใจไม่ได้อย่างนี้ ตามภาวะที่เป็นไปนี้ จึงควรแท้ที่จะหน่ายหายเมาในสรรพสังขาร ควรที่จะเปลื้องคลายโล่งออกไป ควรที่จะพ้นกิเลสไปได้ ...

ภูเขาปาจีนวังสะของหมู่ชนชาวติวรา มาเป็นภูเขาวงกตของหมู่ชนชาวโรหิตัสสะ เป็นภูเขาสุปัสสะของหมู่ชนชาวสุปปิยา เป็นภูเขาเวปุลละของหมู่ชนชาวมคธ ไม่เที่ยงเลยหนอ สังขารทั้งหลาย มีอันเกิดขึ้นและเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ความสงบวางลงปลงได้แห่งสังขารเหล่านั้นเป็นสุข

(สํ.นิ.๑๖/๔๕๖/๒๒๕)

แม้ชีวิตจะผันแปรทุกข์ภัยเวียนมาสารพัน ผู้รู้ธรรมแล้วรู้ทัน ย่อมมุ่งมั่นพากเพียรต่อไป

ภิกษุทั้งหลาย สำหรับปุถุชนผู้มิได้เล่าเรียนสดับฟัง สิ่งที่มีความแก่เป็นธรรมดา ก็ย่อมแก่ ... สิ่งที่มีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ก็ย่อมเจ็บไข้ ... สิ่งที่มีความตายเป็นธรรมดา ก็ย่อมตาย ... สิ่งที่มีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา ก็ย่อมเสื่อมสลายไป ... สิ่งที่มีความสูญสิ้นไปเป็นธรรมดา ก็ย่อมสูญสิ้นไป

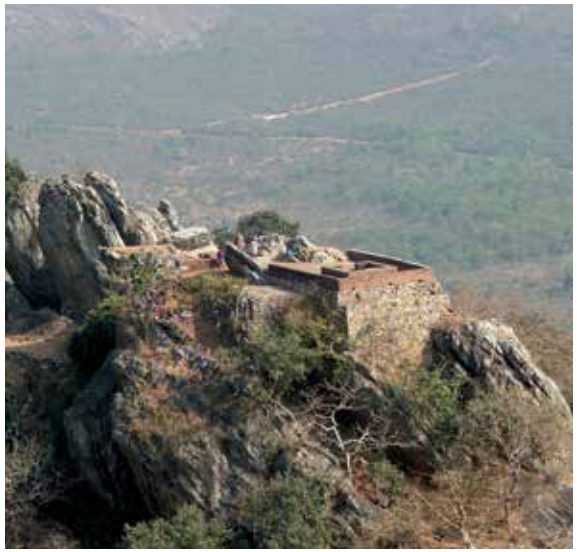

ภูเขาคิชฌกูฏ

... เมื่อสิ่งที่มีความสูญสิ้นไปเป็นธรรมดา มาสูญสิ้นไป เขาหาได้มองเห็นตระหนักไม่ว่า มิใช่ว่าสิ่งที่มีความสูญสิ้นไปเป็นธรรมดาของเราผู้เดียวเท่านั้น จะสูญสิ้นไปแท้จริงนั้น ตราบใดที่สัตว์ทั้งหลาย ยังมีการมา มีการไป มีการจากหายเคลื่อนย้าย มีการเกิดขึ้นมาใหม่กันอยู่ สิ่งที่มีความสูญสิ้นไปเป็นธรรมดา ก็ย่อมสูญสิ้นไปทั้งนั้น ตัวเราเองนี่แหละ เมื่อสิ่งที่มีความสูญสิ้นไปเป็นธรรมดาสูญสิ้นไปแล้ว ถ้าจะมามัวเศร้าโศก คร่ำครวญ ร่ำไร ตีอก ร่ำไห้ฟูมฟายไป แม้แต่อาหารก็จะไม่อยากรับประทาน ร่างกายก็จะมีผิวพรรณเศร้าหมอง ซูบผอม งานการก็จะสะดุดเสียหาย เหล่าพวกอมิตรก็จะดีใจ ส่วนมิตรทั้งหลายก็จะพลอยใจเสีย

พ.ศ. ๑๕๐๐ พ.ศ. ๒๐๐๐ พ.ศ. ๒๕๐๐ พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 ค.ศ. 1500 ค.ศ. 2000 ค.ศ. 2500

ด้วยประการดังว่านี้ เมื่อสิ่งที่มีความสูญสิ้นไปเป็นธรรมดา มาสูญสิ้นไป เขาก็ได้แต่เศร้าโศก คร่ำครวญ ร่ำไร ตีอก ร่ำไห้ ฟูมฟายไป

นี้เรียกว่าปุถุชนผู้มิได้เล่าเรียนสดับฟัง ถูกลูกศรอาบยาพิษคือความโศกเศร้า เสียบแทงเข้าแล้ว ได้แต่ทำตัวเองให้เดือดร้อน

ภิกษุทั้งหลาย ส่วนว่าอริยสาวกผู้ได้เรียนสดับแล้ว สิ่งที่มีความแก่เป็นธรรมดา ก็ย่อมแก่ ... สิ่งที่มีความสูญสิ้นไปเป็นธรรมดา ก็ย่อมสูญสิ้นไป

... เมื่อสิ่งที่มีความสูญสิ้นไปเป็นธรรมดา มาสูญสิ้นไป เขามองเห็นตระหนักดังนี้ว่า มิใช่ว่าสิ่งที่มีความสูญสิ้นไปเป็นธรรมดาของเราผู้เดียวเท่านั้น จะสูญสิ้นไปแท้จริงนั้น ตราบใดที่สัตว์ทั้งหลาย ยังมีการมา มีการไป มีการจากหายเคลื่อนย้าย มีการเกิดขึ้นมาใหม่กันอยู่ สิ่งที่มีความสูญสิ้นไปเป็นธรรมดา ก็ย่อมสูญสิ้นไปทั้งนั้น ...

ด้วยประการดังว่านี้ เมื่อสิ่งที่มีความสูญสิ้นไปเป็นธรรมดา มาสูญสิ้นไป อริยสาวกนั้นก็ไม่มัวโศกเศร้า คร่ำครวญ ร่ำไร ตีอก ร่ำไห้ ฟูมฟายอยู่ ...

อริยสาวกนั้น ผู้ไม่มีความโศกศัลย์ ไม่มีลูกศรเสียบแทงใจ ทำตนให้หายทุกข์ร้อนสงบเย็นได้ ...

ความโศกเศร้า การคร่ำครวญร่ำไห้ จะช่วยให้ได้ประโยชน์อะไรในโลกนี้ แม้แต่น้อย ก็หาไม่ บัณฑิตผู้รู้เข้าใจฉลาดในการวินิจฉัยเรื่องราว ย่อมไม่หวั่นไหวต่อเคราะห์ร้ายภัยพิบัติ ... ประโยชน์ที่ดีงามพึงมุ่งหมาย จะสำเร็จได้ที่ไหน ด้วยวิธีการอย่างไร ก็พึงพากเพียรมุ่งหน้าทำไปที่นั่นด้วยวิธีการนั้นๆ

หากรู้ชัดว่าจุดหมายนั้น ไม่ว่าเราหรือคนอื่นใดไม่มีใครจะให้สำเร็จได้ ก็ไม่ต้องเศร้าเสียใจ พึงวางจิตสงบตั้งใจแน่วลงไปว่า ทีนี้ เราจะทำการอะไรมุ่งมั่นต่อไป

(องฺ.ปญฺจก.๒๒/๔๘/๖๐-๖๓)

เพียรทำให้สำเร็จด้วยกรรมดี ไม่มัวรีรอขอผลดลบันดาล

"คนพาลมีกรรมดำ ถึงจะโลดแล่นไปยัง (แม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ คือ) แม่น้ำพาหุกา ท่าน้ำอธิกักกะ ท่าน้ำคยา แม่น้ำสุนทริกา แม่น้ำสรัสวดี ท่าน้ำปยาคะ และแม่น้ำพาหุมดี เป็นนิตย์ ก็บริสุทธิ์ไม่ได้ ...

ดูกรพราหมณ์ ท่านจงอาบตนในหลักธรรมนี้เถิด จงสร้างความเกษมแก่สัตว์ทั้งปวงเถิด ถ้าท่านไม่กล่าวเท็จ ไม่เบียดเบียนสัตว์ ไม่ทำอทินนาทาน เป็นผู้มีศรัทธา หาความตระหนี่มิได้ไซร้ ท่านจะต้องไปท่าน้ำคยาทำไม แม้น้ำดื่มของท่านก็เป็นน้ำคยาแล้ว"

(ม.มู.12/98/70)

"ถ้าแม้นบุคคลจะพ้นจากบาปกรรมได้ เพราะการอาบน้ำ (ชำระบาป) กบ เต่า นาค จระเข้ และสัตว์เหล่าอื่นที่เที่ยวไปในแม่น้ำ ก็จะพากันไปสู่สวรรค์แน่นอน ... ถ้าแม่น้ำเหล่านี้จะพาเอาบาปที่ท่านทำไว้แล้วในกาลก่อนไปได้ไซร้ แม่น้ำเหล่านี้ก็ต้องพาเอาบุญของท่านไปได้ด้วย"

(ขุ.เถรี.๒๖/๔๖๖/๔๗๓)

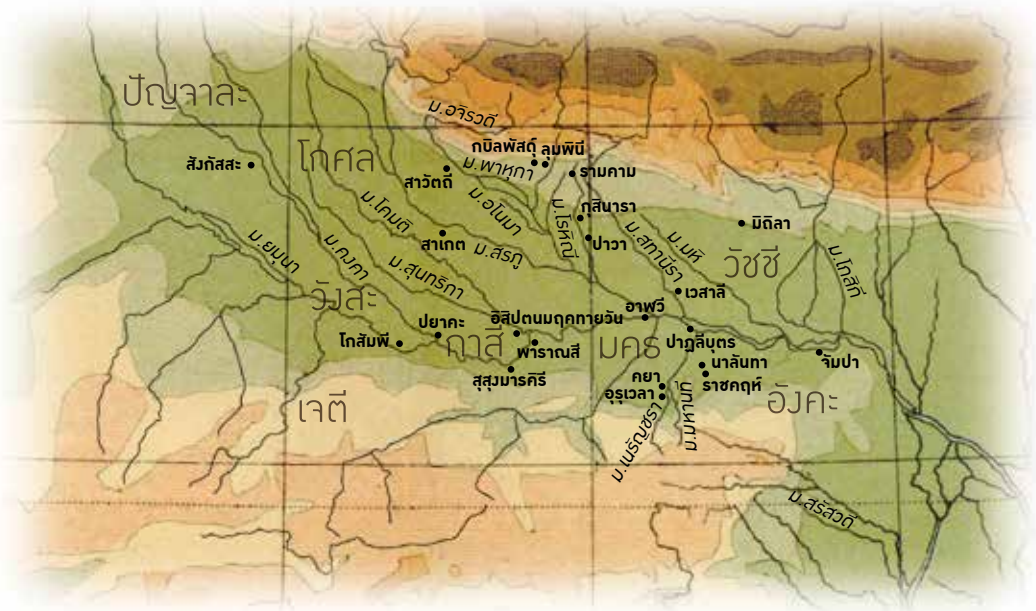

จากบน:
เชตวันมหาวิหาร
พิธีอัศวเมธ
ฆ่าสัตว์บูชายัญ

บูชายัญใหญ่ยิ่ง แต่ผู้มีความดียิ่งใหญ่ ไม่มาเฉียดใกล้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี

ก็โดยสมัยนั้นแล พระเจ้าปเสนทิโกศลได้ตระเตรียมการบูชา**มหายัญ** โคผู้ ๕๐๐ ตัว ลูกโคผู้ ๕๐๐ ตัว ลูกโคเมีย ๕๐๐ ตัว แพะ ๕๐๐ ตัว และแกะ ๕๐๐ ตัว ถูกนำไปผูกที่หลักเพื่อบูชายัญ แม้ประดาเหล่าชนที่เป็นทาสเป็นคนรับใช้ หรือกรรมกร ถูกขู่ด้วยอาชญา ถูกภัยคุกคาม มีหน้านองน้ำตา ร้องไห้พลาง ทำงานเตรียมการทั้งหลายไปพลาง ...

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงทราบความนั้นแล้ว ได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ในเวลานั้นว่า

พิธี**อัศวเมธ** (ฆ่าม้าบูชายัญ) **ปุริสเมธ** (ฆ่าคนบูชายัญ) **สัมมาปาสะ** (มหายัญบนแท่นบูชาตรงที่หล่นลงของไม้ลอดบ่วง) **วาชเปยยะ** (มหายัญดื่มฉลองฆ่าสัตว์ใหญ่ ๑๗ อย่างละหลายร้อยตัว) **นิรัคคฬะ** (ฆ่าครบทุกอย่างไม่มีขีดคั่นบูชาเป็นมหายัญ) เป็นการบูชายัญอย่างยิ่งใหญ่ มีการจัดเตรียมการใหญ่โต จะได้มีผลมากมายก็หาไม่ มีแต่แพะ แกะ โค และสัตว์หลากหลายชนิด จะถูกฆ่า, ยัญนั้น ท่านผู้ดำเนินในปฏิปทาถูกทาง ผู้แสวงคุณความดียิ่งใหญ่ ย่อมไม่เฉียดใกล้

(สํ.ส.๑๕/๓๔๙/๑๐๙)

กูฏทันตพราหมณ์ กล่าวว่า

ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ข้าพเจ้าขอปล่อยโคผู้ ๗๐๐ ลูกโคผู้ ๗๐๐ ลูกโคเมีย ๗๐๐ แพะ ๗๐๐ แกะ ๗๐๐ ข้าพเจ้าให้ชีวิตแก่สัตว์เหล่านั้น สัตว์เหล่านั้นจงกินหญ้าเขียวสด จงดื่มน้ำเย็น จงรับลมสดชื่นที่พัดโชยมาให้สุขสบายเถิด

(ที.สี.๙/๒๓๖/๑๘๙)

พระพรหม ไตรเพท บูชายัญ วรรณะ ล้วนคือโมฆะที่แต่งสรร

พราหมณ์เนสาท กล่าวว่า

เพราะได้บูชา**มหายัญ**แล้ว พราหมณ์ทั้งหลายจึงบริสุทธิ์ได้อย่างนี้ (เพราะฉะนั้น) เราจักบูชามหายัญ และด้วยการปฏิบัติอย่างนี้ เราก็จะหลุดพ้นจากบาป

(ขุ.ชา.๒๘/๗๒๒/๒๕๑)

กาณาริฏฐะ ผู้เป็นพราหมณ์ในอดีต กล่าวว่า

"อริยชนชาวอารยันคือ**พราหมณ์**ร่ายมนต์ทรงไตรเพท พวก**กษัตริย์**ปกครองแผ่นดิน พวก**แพศย์**ประกอบกสิกรรม และพวก**ศูทร**บำเรอรับใช้" วรรณะทั้ง ๔ นี้ เข้าสู่หน้าที่จำเพาะอย่างตามกำหนดที่ชี้สั่ง องค์มหาพรหมเป็นเจ้า ได้ทรงจัดสรรไว้ ท่านบอกมาดังว่านี้

พระธาดา พระวิธาดา พระวรุณเทพ ท้าวกุเวร พระโสมะ พระยมเทพ พระจันทร์ พระวายุ พระสุริยเทพ เทพไท้เหล่านี้ ล้วนได้บูชายัญกันมามากมาย และได้ถวายสิ่งสรรพ์อันน่าปรารถนาแก่พราหมณ์ผู้ทรงเวทแล้ว (จึงได้มาเป็นใหญ่อย่างนี้)

ท้าว**อรชุน** และท้าว**ภีมเสน** ผู้ทรงพลัง ทั้งผืนแผ่นดินหาใครเทียบไม่ได้ ยกธนูได้ ๕๐๐ คัน ดังมีพันพาหา นั่นก็คือท่านได้บูชาไฟมาแต่ครั้งก่อนนั้น

(ขุ.ชา.๒๘/๗๖๑/๒๕๘)

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 ค.ศ. 1500 ค.ศ. 2000 ค.ศ. 2500

จากซ้าย:
พระพรหม
คัมภีร์ฤคเวท
พราหมณ์
ชำระบาป

พระโพธิสัตว์ องค์ภูริทัต กล่าวว่า

ถ้าคนทำบุญได้โดยเอาไม้และหญ้าให้ไฟกิน คนเผาถ่าน คนหุงเกลือ พ่อครัว และคนเผาศพ ก็ต้องได้ทำบุญ...

คนบูชาไฟอันไร้อินทรีย์ ไม่มีกายที่จะรู้สึก เป็นเพียงเครื่องทำการงานของประชาชน เมื่อคนยังทำบาปกรรมอยู่ จะไปสุคติได้อย่างไร

พวกพราหมณ์ในโลกนี้ต้องการหาเลี้ยงชีวิตก็บอกว่า พระพรหมมีอำนาจเหนือทุกสิ่งทุกอย่าง และว่าพระพรหมบูชาไฟ ก็พระพรหมมีอำนาจ ทรงสรรพานุภาพ ไม่มีใครสร้าง กลับไปไหว้ไฟที่ตนสร้างเพื่อประโยชน์อะไร

คำของพวกพราหมณ์นั้นน่าหัวเราะ ไม่ทนต่อการพินิจ ไม่เป็นความจริง พวกพราหมณ์ปางก่อนแต่งขึ้นไว้เพราะเห็นแก่สักการะ ครั้นเมื่อลาภและสักการะไม่เกิดขึ้น พวกเขาก็จัดแต่งยัญพิธีขึ้นมา เอาการฆ่าสัตว์**บูชายัญ**เป็นสันติธรรม

"อริยชนคือ**พราหมณ์**ร่ายมนต์ทรงไตรเพท พวก**กษัตริย์**ปกครองแผ่นดิน พวก**แพศย์**ประกอบกสิกรรม และพวก**ศูทร**บำเรอรับใช้" วรรณะทั้ง ๔ นี้ เข้าสู่หน้าที่จำเพาะอย่างตามกำหนดที่ชี้สั่ง เขาบอกว่า องค์มหาพรหมเป็นเจ้า ได้ทรงจัดสรรไว้

ถ้าคำนี้เป็นจริงอย่างที่พวกพราหมณ์กล่าวไว้ คนที่มิใช่กษัตริย์ก็ไม่พึงได้ราชสมบัติ ผู้ที่มิใช่พราหมณ์ก็ไม่พึงศึกษามนต์ คนนอกจากวรรณะแพศย์ก็ไม่พึงทำกสิกรรม และพวกศูทรก็จะไม่พ้นจากการรับใช้ผู้อื่นไปได้

แต่เพราะคำนี้ไม่จริง เป็นคำเท็จ พวกคนหาเลี้ยงท้องกล่าวไว้ ให้คนไม่มีปัญญาหลงเชื่อ แต่บัณฑิตทั้งหลายย่อมเห็นด้วยตนเองว่า

พวกกษัตริย์ก็เก็บส่วยจากพวกแพศย์ พวกพราหมณ์ก็ถือศัสตราเที่ยวฆ่าสัตว์ เหตุไฉน พระพรหมจึงไม่ทำโลกที่วุ่นวายผิดเพี้ยนไปเช่นนั้นให้ตรงเสีย

ถ้าพระ**พรหม**เป็นใหญ่ในสรรพโลก เป็นจอมบดีเป็นเจ้าชีวีของหมู่สัตว์ ทำไมจึงจัดสรรทั้งโลกให้มีเรื่องเลวร้าย ทำไมไม่ทำโลกทั้งปวงให้มีความสุข

ถ้าพระ**พรหม**เป็นใหญ่ในสรรพโลก เป็นจอมบดีเป็นเจ้าชีวีของหมู่สัตว์ แล้วทรงต้องประสงค์อันใด จึงสร้างโลกมิให้เป็นไปโดยธรรม กลับให้มีทั้งการหลอกลวงการมดเท็จ แม้กระทั่งความมัวเมา

ถ้าพระ**พรหม**เป็นใหญ่ในสรรพโลก เป็นจอมบดี เป็นเจ้าชีวีของหมู่สัตว์ ก็ชื่อว่าเป็นเจ้าชีวิตที่อยุติธรรม ทั้งที่ธรรมมีอยู่ แต่พระพรหมนั้นก็จัดสรรโลกให้ไม่เป็นธรรม...

ถ้าคนฆ่าคนฆ่าสัตว์ (**บูชายัญ**) แล้วจะบริสุทธิ์ และผู้ถูกฆ่าจะเข้าถึงแดนสวรรค์ พวกพราหมณ์ก็พึงฆ่าพวกพราหมณ์ด้วยกัน หรือพึงฆ่าพวกที่เชื่อถ้อยคำของพราหมณ์เสียสิ

พวกเนื้อ พวกปศุสัตว์ และโคตัวไหนๆ ไม่ได้อ้อนวอนขอให้ฆ่าตัวมันเลย มีแต่ดิ้นรนต้องการมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ แต่คนไปเอาเหล่าปศุสัตว์มาผูกเข้าที่เสาหลักบูชายัญ

แล้วพวกพาลชนก็ยื่นหน้าเข้าไปตรงเสาบูชายัญที่ผูกสัตว์ไว้ พร่ำพรรณนาถ้อยคำงามเสนาะที่แต่งสรรว่าเสาหลักบูชายัญนี้จะอำนวยสิ่งที่ปรารถนาแก่ท่านในโลกหน้า จะเป็นของยั่งยืนในสัมปรายภพ ...

ภูเขามาลาคิรี ขุนเขาหิมวันต์ ภูเขาวิชณะ ภูเขาสุทัศน์ ภูเขานิสภะ ภูเขากากเวรุ ภูเขาเหล่านี้ และภูเขาใหญ่อื่นๆ เขาบอกว่า พวกพราหมณ์ผู้บูชายัญก่อสร้างไว้

ที่พูดกันมาว่าพวกพราหมณ์ผู้บูชายัญเอาอิฐมาก่อเป็นภูเขา แต่ภูเขาหาใช่เป็นอิฐอย่างนั้นไม่ เห็นชัดๆ ว่าเป็นหิน ... เหล็กและโลหะย่อมไม่เกิดในอิฐ ที่พวกพราหมณ์พร่ำพรรณนายัญกล่าวไว้ว่า ผู้บูชายัญก่อขึ้นมา

เขาบอกว่า พราหมณ์ผู้ชาญเวท เข้าถึงคุณแห่งมนต์ ผู้มีตบะ เป็นผู้ประกอบการขอ มหาสมุทรซัดท่วมพราหมณ์นั้นผู้กำลังตระเตรียมน้ำอยู่ที่ฝั่งมหาสมุทร เป็นเหตุให้น้ำในมหาสมุทร (ถูกลงโทษให้เค็ม) ดื่มไม่ได้

แม่น้ำทั้งหลายพัดพาเอาพราหมณ์ผู้เจนจบเวททรงมนต์ไปเกินกว่าพัน น้ำในแม่น้ำเหล่านั้นก็มิได้เสียรสไป เหตุไฉนมหาสมุทรที่กว้างขวางสุดประมาณเท่านั้นจึงน้ำเสียดื่มไม่ได้

บ่อน้ำทั้งหลายในมนุษยโลกนี้ ที่เขาขุดไว้กลายเป็นน้ำเค็มก็มี แต่ไม่ใช่เค็มเพราะท่วมพราหมณ์ตาย...

ครั้งเก่าโพ้นดึกดำบรรพ์ ใครเป็นภรรยาของใคร คนก็ได้ให้กำเนิดมนุษย์ขึ้นตั้งแต่ก่อนมา ตามธรรมดานั้น จึงไม่มีใครเลวกว่าใคร การจัดแบ่งจำแนกคนก็ได้ว่ากันไปตามการงานอาชีพที่ทำมาอย่างนี้ ถึงแม้เป็นลูกคนจัณฑาลก็พึงเรียนเวทกล่าวมนต์ได้ หากเป็นคนฉลาดมีความคิด หัวของเขาก็ไม่ต้องแตกเจ็ดเสี่ยง (อย่างที่พวกพราหมณ์ว่า) ...

(ขุ.ชา.๒๘/๗๗๑-๒/๒๖๐-๒๗๐)

พ.ศ. ๑๕๐๐ — พ.ศ. ๒๐๐๐ — พ.ศ. ๒๕๐๐ — พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 — ค.ศ. 1500 — ค.ศ. 2000 — ค.ศ. 2500

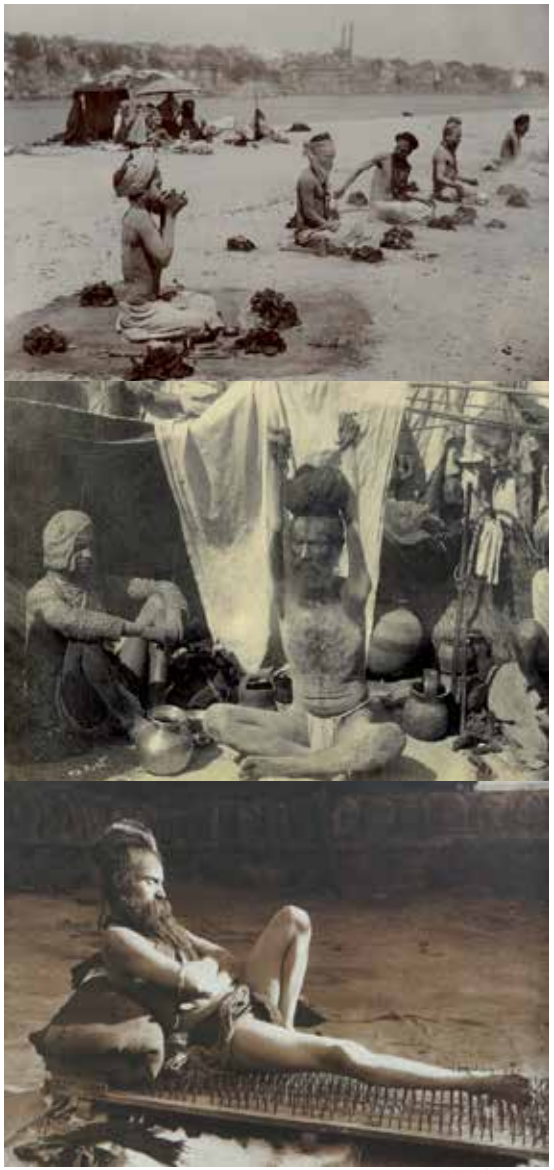

ชั้นวรรณะหมดไป คนยิ่งใหญ่โดยธรรมด้วยความดี

บุคคลไม่เป็นคนถ่อยทรามเพราะชาติกำเนิด ไม่เป็นพราหมณ์เพราะชาติกำเนิด แต่เป็นคนถ่อยทรามเพราะกรรม (สิ่งที่คิด-พูด-ทำ) เป็นพราหมณ์เพราะกรรม (สิ่งที่คิด-พูด-ทำ)

(ขุ.สุ.๒๕/๓๐๕/๓๔๙)

กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร คน**จัณฑาล** จนถึงคนขนขยะ ทุกคนสงบกิเลสแล้ว ฝึกตนแล้ว ก็เป็นผู้เย็นชื่นสนิทหมดทั้งนั้น เมื่อเป็นผู้เย็นทุกคนแล้ว ก็ไม่มีใครดีกว่า ไม่มีใครเลวกว่าใคร

(ขุ.ชา.๒๗/๑๙๑๘/๓๗๖)

แม่น้ำสินธู แม่น้ำสรัสวดี แม่น้ำจันทภาคา แม่น้ำคงคา แม่น้ำยมุนา แม่น้ำสรภู และมหินที ทั้งหมดนี้เมื่อหลั่งไหลมา สาครย่อมรับไว้ด้วยกัน ชื่อเดิมนั้นก็สลัดหาย หมายรู้กันแต่ว่าเป็นทะเลใหญ่

เหล่าชน ๔ วรรณะนี้ ก็เช่นกัน บรรพชาในสำนักของพระองค์ ก็ละชื่อเดิมหมดไป หมายรู้กันแต่ว่าเป็น **พุทธบุตร** (หมดทั้งนั้น)

(ขุ.อป.๓๒/๓/๓๙)

ดูกรวาเสฏฐะฯ แท้จริงนั้น **บรรดาวรรณะทั้งสี่**นี้ ผู้ใด... ห่างไกลกิเลส ... หลุดพ้นแล้วเพราะรู้ชอบ ผู้นั้นแลเรียกว่า เป็นผู้เลิศสุดเหนือกว่าวรรณะทั้งหมดนั้น

ทั้งนี้ก็โดยธรรมนั่นเอง หาใช่โดยสิ่งอันมิใช่ธรรมไม่ ด้วยว่า **ธรรม**นี่แหละ **ประเสริฐสูงสุด**ในหมู่มนุษย์ ทั้งบัดนี้ และเบื้องหน้า ...

ที.ปา.๑๑/๕๓/๙๐)

ตบะไล่บาปไม่ไป ใช้สมาธิและปัญญา จึงหมดอวิชชาเป็นอิสระได้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ เขตกรุงราชคฤห์ ... ได้ตรัสว่า

ดูกรนิโครธ ผู้บำเพ็ญ**ตบะ**ในโลกนี้ เป็นชีเปลือยปล่อยตัวไม่ถือมารยาท เลียมือ ... ถือรับอาหารในเรือนหลังเดียว ยังชีพด้วยข้าวคำเดียวบ้าง ถือรับอาหารในเรือน ๒ หลัง ยังชีพด้วยข้าว ๒ คำบ้าง ... ถือกินอาหารที่เก็บไว้ค้าง ๑ วันบ้าง ถือกินอาหารที่เก็บไว้ค้าง ๒ วันบ้าง ฯลฯ ถือกินอาหารที่เก็บไว้ค้าง ๗ วันบ้าง ถือบริโภคอาหารครึ่งเดือนมื้อหนึ่งบ้าง ... ถือกินผักดองเป็นอาหาร ... ถือกินหญ้าเป็นอาหาร ถือกินโคมัย (ขี้วัว) เป็นอาหาร ถือกินหัวเหง้าและผลไม้ป่าเป็นอาหาร ถือกินผลไม้หล่นยังชีพ ... ถือนุ่งห่มผ้าเปลือกไม้ ถือนุ่งห่มหนังเสือ ... ถือนุ่งห่มผ้าถักทอด้วยผมมนุษย์ ถือถอนผมและหนวด ถือยืนอย่างเดียวไม่ยอมนั่ง ถือเดินกระโหย่ง ถือนอนบนหนาม ถือนอนบนเนินดิน ถือคลุกตัวกับฝุ่นและเหงื่อไคล ถืออยู่กลางแจ้ง ... ถือบริโภคคูถ ถือห้ามน้ำเย็น ถือลงน้ำวันละ ๓ ครั้ง ...

ดูกรนิโครธะ การหน่ายบาปด้วยตบะ แม้ที่บำเพ็ญบริบูรณ์แล้วอย่างนี้ เรากล่าวว่ามีอุปกิเลสมากมาย ...

(ที.ปา.๑๑/๒๓/๔๒)

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ กูฏาคารศาลาในป่ามหาวัน ใกล้นครเวสาลี ครั้งนั้นแล เจ้าลิจฉวีพระนามว่าสาฬหะและอภัย เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ทรงถวายอภิวาทแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่ควรข้างหนึ่ง

ครั้นแล้ว เจ้าสาฬหะลิจฉวีได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สมณพราหมณ์พวกหนึ่งบัญญัติการถอนตัวขึ้นจากโอฆะ โดยเหตุ ๒ อย่าง คือ โดย**ศีลวิสุทธิ**เป็นเหตุ ๑ โดยการหน่ายบาปด้วยตบะเป็นเหตุ ๑ ส่วนในธรรมวินัยนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสอย่างไร พระเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรสาฬหะ เรากล่าว**ศีลวิสุทธิ**แลว่า เป็นองค์แห่งสมณธรรมอย่างหนึ่ง (แต่) สมณพราหมณ์เหล่าใด ถือลัทธิหน่ายบาปด้วยตบะ ถือการหน่ายบาปด้วยตบะเป็นสาระ ติดแน่นอยู่ในการหน่ายบาปด้วยตบะ สมณพราหมณ์เหล่านั้น ไม่อาจเป็นไปได้ที่จะไถ่ถอนตัวขึ้นจากโอฆะ ...

สมณพราหมณ์เหล่าใด มีความประพฤติทางกายบริสุทธิ์ มีความประพฤติทางวาจาบริสุทธิ์ มีความประพฤติทางใจบริสุทธิ์ มีอาชีพบริสุทธิ์ สมณพราหมณ์เหล่านั้น จึงควรเพื่อญาณทัศนะ เพื่อความตรัสรู้สูงสุด ...

ดูกรสาฬหะ เปรียบเหมือนนักรบอาชีพ ถึงแม้จะรู้กระบวนธนูมากมาย แต่กระนั้น เขาจะได้ชื่อว่าเป็นนักรบคู่ควรแก่ราชา ควรแก่การใช้งานของราชา ถึงการนับว่าเป็นองค์ของราชาแท้ทีเดียว ก็ด้วยสถานะ ๓ ประการ กล่าวคือ เป็นผู้ยิงได้ไกล ๑ ยิงแม่นไว ๑ ทำลายเป้าหมายได้ทั้งใหญ่ ๑

ดูกรสาฬหะ นักรบเป็นผู้ยิงได้ไกล แม้ฉันใด ฉันนั้นนั่นแล อริยสาวกก็เป็นผู้มี**สัมมาสมาธิ**, อริยสาวกผู้มีสัมมาสมาธิ ย่อมมองเห็นด้วยสัมมาปัญญาตามเป็นจริงอย่างนี้ว่า รูป... เวทนา... สัญญา... สังขาร... วิญญาณ... ทั้งหมดนี้ ไม่ใช่ของเรา ไม่เป็นเรา ไม่ใช่ตัวตนของเรา

ดูกรสาฬหะ นักรบเป็นผู้ยิงแม่นไว ฉันใด ฉันนั้นนั่นแล อริยสาวกก็เป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิ, อริยสาวกผู้มี**สัมมาทิฏฐิ** ย่อมรู้ชัดตามเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา

ดูกรสาฬหะ นักรบเป็นผู้ทำลายเป้าหมายทั้งใหญ่ได้ ฉันใด ฉันนั้นนั่นแล อริยสาวกก็เป็นผู้มีสัมมาวิมุตติ, อริยสาวกผู้มี**สัมมาวิมุตติ** ย่อมทำลายเสียได้ซึ่งกองอวิชชาอันใหญ่

(องฺ.จตุกฺก.๒๑/๑๙๖/๒๗๑-๕)

พ.ศ. ๑๕๐๐ พ.ศ. ๒๐๐๐ พ.ศ. ๒๕๐๐ พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 ค.ศ. 1500 ค.ศ. 2000 ค.ศ. 2500

๔๕ พรรษาแห่งพุทธกิจ

ในเวลา ๔๕ ปีแห่งการบำเพ็ญพุทธกิจ พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปประทับจำพรรษา ณ สถานที่ต่างๆ ซึ่งท่านได้ประมวลไว้ พร้อมทั้งเหตุการณ์สำคัญบางอย่างเป็นที่สังเกตดังนี้

พรรษาที่ ๑ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ใกล้กรุงพาราณสี (โปรดพระเบญจวัคคีย์)

พรรษาที่ ๒-๓-๔ พระเวฬุวัน กรุงราชคฤห์ (ระยะประดิษฐานพระศาสนา เริ่มแต่โปรดพระเจ้าพิมพิสาร ได้อัครสาวก ฯลฯ เสด็จนครกบิลพัสดุ์ครั้งแรก ฯลฯ อนาถบิณฑิกเศรษฐีเป็นอุบาสกถวายพระเชตวัน; ถ้าถือตามพระวินัยปิฎก พรรษาที่ ๓ น่าจะประทับที่พระเชตวัน นครสาวัตถี)

พรรษาที่ ๕ กูฏาคาร ในป่ามหาวัน นครเวสาลี (โปรดพระพุทธบิดาซึ่งปรินิพพานที่กรุงกบิลพัสดุ์ และโปรดพระญาติที่วิวาทเรื่องแม่น้ำโรหิณี พระมหาปชาบดีผนวช เกิดภิกษุณีสงฆ์)

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. • ๑ • • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ • •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

บาบิโลเนียใช้ไม้สักอินเดีย

605-562 BC ที่กรุง**บาบิโลน** (Babylon อยู่ใต้แบกแดด เมืองหลวงของอิรักปัจจุบันเล็กน้อย) เป็นรัชกาลของกษัตริย์เนบูคัดเนซซาร์ที่ ๒ (Nebuchadnezzar II) ในยุคที่อาณาจักรบาบิโลเนียรุ่งเรือง ตำราฝรั่งกล่าวว่าช่างก่อสร้างในบาบิโลนใช้ไม้สักจาก**อินเดีย** และอ้างหลักฐานว่าคัมภีร์**ชาดก**เอ่ยถึงการค้ากับกรุง**บาบิโลน** โดยเรียกชื่อเป็นภาษาบาลีว่า "**พาเวรุ**" (ขุ.ชา.๒๗/๖๕๕/๑๕๔; อ้างใน *Encyclopædia Britannica,* 1994-2002 หัวข้อ "India") ถ้าเป็นจริงตามที่อ้างนี้ จะช่วยให้เรื่องราวหลายอย่างในประวัติศาสตร์ชัดเจนยิ่งขึ้น (บาบิโลเนียปรากฏชื่อในประวัติศาสตร์ก่อน 2,000 BC เคยตกเป็นของแอสซีเรีย และสุดท้ายพ่ายแพ้แก่เปอร์เซีย ในปี 539 BC ซึ่งนับอย่างเรา = พ.ศ. ๔ นับอย่างฝรั่ง = ๕๖ ปีก่อน พ.ศ.; อเลกซานเดอร์มหาราชสวรรคตที่นี่ เมื่อ 323 BC)

หลังจากบาบิโลนเสื่อมอำนาจแล้ว พ่อค้าชาว**อาหรับ**ได้เป็นผู้ค้าขายต่อมา โดยคงจะจัดส่งสินค้าจากอินเดียแก่อียิปต์และเมดิเตอเรเนียน

ภาพแกะสลักนูนต่ำใน Palace of Sargon แสดงการขนส่งไม้ด้วยเรือ

พรรษาที่ ๖ มกุลบรรพต (ภายหลังทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ที่นครสาวัตถี)

พรรษาที่ ๗ ดาวดึงสเทวโลก (แสดงพระอภิธรรมโปรดพระพุทธมารดา)

พรรษาที่ ๘ เภสกลาวัน ใกล้เมืองสุงสุมารคีรี แคว้นภัคคะ (พบนกุลบิดา และนกุลมารดา)

พรรษาที่ ๙ โฆสิตาราม เมืองโกสัมพี

พรรษาที่ ๑๐ ป่าตำบลปาริเลยยกะ ใกล้เมืองโกสัมพี (ในคราวที่ภิกษุชาวเมืองโกสัมพีทะเลาะกัน)

พรรษาที่ ๑๑ เอกนาลา หมู่บ้านพราหมณ์

พรรษาที่ ๑๒ เมืองเวรัญชา

พรรษาที่ ๑๓ จาลิยบรรพต

พรรษาที่ ๑๔ พระเชตวัน (พระราหุลอุปสมบทวาระนี้)

พรรษาที่ ๑๕ นิโครธาราม นครกบิลพัสดุ์

พรรษาที่ ๑๖ เมืองอาฬวี (ทรมานอาฬวกยักษ์)

พรรษาที่ ๑๗ พระเวฬุวัน นครราชคฤห์

พรรษาที่ ๑๘-๑๙ จาลิยบรรพต

พรรษาที่ ๒๐ พระเวฬุวัน นครราชคฤห์ (โปรดมหาโจรองคุลิมาล พระอานนท์ได้รับหน้าที่เป็นพระพุทธอุปัฏฐากประจำ)

พรรษาที่ ๒๑-๔๔ ประทับสลับไปมา ณ **พระเชตวัน** กับ**บุพพาราม** พระนครสาวัตถี (รวมทั้งคราวก่อนนี้ด้วย อรรถกถาว่าพระพุทธเจ้าประทับที่เชตวนาราม ๑๙ พรรษา ณ บุพพาราม ๖ พรรษา)

พรรษาที่ ๔๕ เวฬุวคาม ใกล้นครเวสาลี

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2000 • ค.ศ. 2500

จากซ้าย: บาบิโลน เล่าจื๊อ ขงจื๊อ

เล่าจื๊อ ขงจื๊อ ปราชญ์แห่งจีน

c.604 BC ที่เมืองจีน ประมาณว่าเป็นปีเกิดของเล่าจื๊อ (Lao-tze or Lao-tzu)

c.551?-479 BC เป็นช่วงชีวิตของขงจื๊อ (Confucius)

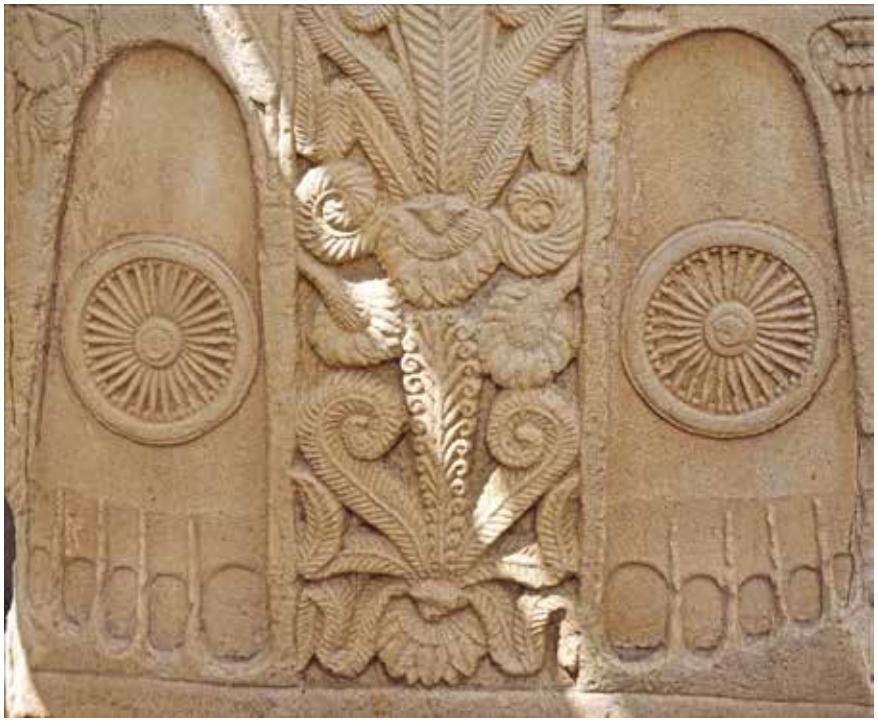

พุทธกิจประจำวัน

นอกจากสถานที่ทรงจำพรรษาใน ๔๕ ปีแห่งพุทธกิจแล้ว พระอรรถกถาจารย์ได้ประมวลพระพุทธกิจที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติเป็นประจำในแต่ละวันไว้ด้วยว่ามี ๕ อย่าง เรียกว่า **พุทธกิจประจำวัน ๕** ดังนี้

๑. ปุพฺพณฺเห ปิณฺฑปาตญฺจ เวลาเช้าเสด็จบิณฑบาต

๒. สายณฺเห ธมฺมเทสนํ เวลาเย็นทรงแสดงธรรม

๓. ปโทเส ภิกฺขุโอวาทํ เวลาค่ำประทานโอวาทแก่เหล่าภิกษุ

๔. อฑฺฒรตฺเต เทวปญฺหนํ เที่ยงคืนทรงตอบเทวปัญหา

๕. ปจฺจูสฺเสว คเต กาเล ภพฺพาภพฺเพ วิโลกนํ จวนสว่าง ทรงตรวจพิจารณาสัตว์ที่สามารถและยังไม่สามารถบรรลุธรรม ว่าควรจะเสด็จไปโปรดผู้ใด

(สรุปท้ายว่า **เอเต ปญฺจวิเธ กิจฺเจ วิโสเธติ มุนิปุงฺคโว** พระพุทธเจ้าองค์พระมุนีผู้ประเสริฐ ทรงยังกิจ ๕ ประการนี้ให้หมดจด)

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. • • • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ • •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

Cyrus II the Great

เปอร์เซียขึ้นครองกรีก

ด้านการเมือง ในปี **546 BC** (นับอย่างเรา ๓ ปีก่อนสิ้นพุทธกาล) พระเจ้า Cyrus II the Great ผู้ตั้งจักรวรรดิ**เปอร์เซีย** (อิหร่าน) ที่อยู่ถัดจาก**ชมพูทวีป** ได้มาตีเอาพวก**ไอโอเนียนกรีก**ที่อะนาโตเลียไว้ใต้อำนาจ

จากนั้นพระเจ้า Cyrus II ได้ยึดบาบิโลนในปี 539 BC หลังนั้นก็มาตีเอาบากเตรีย (**Bactria** เป็นอาณาจักรโบราณ = อัฟกานิสถานตอนบน + เอเชียกลางตอนล่าง) ไว้ใต้ปกครองของ**เปอร์เซีย**

ต้นแบบสังคายนา

527 BC (ตัวเลขฝ่ายตะวันตก) **มหาวีระ** (นิครนถนาฏบุตร) ศาสดาแห่งศาสนาเชน/ไชนะ สิ้นชีพ สาวกทะเลาะวิวาทกันเป็นข้อปรารภที่พระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้มีการ**สังคายนา** และครั้งหนึ่งพระสารีบุตรได้แสดงสังคีติสูตรไว้เป็นตัวอย่าง

ธรรมวินัยเป็นพระศาสดา และพุทธปัจฉิมวาจา

๑ ปี ก.พศ. (= 543 BC; ฝรั่งว่า 483 BC)

ก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธเจ้าตรัสพุทธพจน์ที่สำคัญยิ่งว่า *"ธรรมและวินัยใด ที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว แก่เธอทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้นจักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย โดยกาลล่วงไปแห่งเรา"*

ครั้นแล้ว ในวันเพ็ญวิสาขปุรณมี หลังจากบำเพ็ญพุทธกิจ ๔๕ พรรษา พระพุทธเจ้ามีพระชนมายุ ๘๐ พรรษา ได้เสด็จปรินิพพานที่สาลวโนทยาน เมืองกุสินารา

พระพุทธปัจฉิมวาจา... "วยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ" (สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา จงทำกิจทั้งปวงให้ถึงพร้อม ด้วยความไม่ประมาท)

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2000 • ค.ศ. 2500

University of Texas Libraries

โยนก: ไอโอเนีย-บากเตรีย

พวกเปอร์เซียเรียก Ionians คือ ไอโอเนียนกรีก ว่า Yauna (เยานะ) ซึ่งเมื่อมาถึงชมพูทวีป เรียกเป็น "ยวนะ" บ้าง "โยนะ" บ้าง หรือเรียกชื่อถิ่นตามคำเรียกตัวคนเป็น "โยนก" แล้วใช้เรียกชาวกรีกทุกพวกสืบมา

ระยะแรกมักหมายถึงชุมชนกรีกในเปอร์เซียตะวันออก ต่อมา หลังอเลกซานเดอร์ฯ พิชิตบากเตรียในปี 328 BC แล้ว มุ่งเอากรีกที่แคว้นบากเตรีย จนกระทั่งยุคท้ายๆ กลายเป็นคำเรียกชาวต่างชาติพวกอื่นด้วย

หลังพุทธกาล

สังคายนา ครั้งที่ ๑ - พญามิลินท์

ถ้ำสัตตบรรณคูหา

สังคายนา ครั้งที่ ๑

๓ เดือน หลังพุทธปรินิพพาน (**๙ เดือน ก.พศ.**) มีการ**สังคายนาครั้งที่ ๑** ปรารภเรื่องสุภัททภิกษุ ผู้บวชเมื่อแก่ กล่าวจาบจ้วงพระธรรมวินัย และเพื่อให้พระธรรมวินัยรุ่งเรืองอยู่สืบไป โดยที่ประชุมพระอรหันต์ ๕๐๐ รูป มีพระ**มหากัสสปะ**เป็นประธาน พระ**อุบาลี**เป็นผู้วิสัชนาพระวินัย พระ**อานนท์**วิสัชนาพระธรรม (ที่จัดแยกเป็นพระสูตรและพระอภิธรรม) ณ ถ้ำสัตตบรรณคูหา ภูเขาเวภารบรรพต เมืองราชคฤห์ โดยพระเจ้า**อชาตศัตรู**ทรงอุปถัมภ์ ใช้เวลา ๗ เดือน

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. • • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ • •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

Map of the Maya area
www.yucatanadventure.com

การนับพุทธศักราช

โดยวิธีนับว่า “บัดนี้ พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าปรินิพพาน ล่วงแล้วได้ ๑ ปี/พรรษา” จึงถือว่า ๑ ปี หลังพุทธปรินิพพาน เริ่มต้นพุทธศักราชเป็น พ.ศ. ๑ (นี้เป็นการนับแบบไทย ส่วนศรีลังกาและพม่า นับพุทธศักราชเริ่มแต่พุทธปรินิพพาน ดังนั้นเมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานครบ ๑ ปีแล้ว ต่อจากนั้นก็เป็น พ.ศ. ๒)

สายอชาตศัตรูสิ้นวงศ์ สู่ปาฏลีบุตร

พ.ศ. ๑-๒๐ (543-523 BC; ตามฝรั่ง = 483-463 BC) หลังพุทธปรินิพพานในปีที่ ๘ ของรัชกาลแล้ว พระเจ้าอชาตศัตรูครองราชย์ต่อมาอีก ๒๔ ปี จึงถูกโอรสคือเจ้าชายอุทัยภัทรทำปิตุฆาต ระหว่างนั้นแคว้นโกศลและแคว้นวัชชีได้สูญอำนาจ ตกเป็นของมคธแล้ว มคธจึงครองความเป็นใหญ่ในชมพูทวีป เมื่ออุทัยภัทรขึ้นครองราชย์แล้ว ต่อมา ได้ย้ายเมืองหลวงไปยังปาฏลีบุตร (เมืองหน้าด่านที่พระเจ้าอชาตศัตรูได้ให้สุนีธะและวัสสการะสร้างขึ้นตอนปลายพุทธกาล) เป็นครั้งแรก

พ.ศ. ๗๒ (471 BC; ตามฝรั่ง = 411 BC) หลังจากกษัตริย์ทำปิตุฆาตต่อกันมา ๕ รัชกาล ราษฎรได้พร้อมใจกันปลงชีพกษัตริย์พระนามว่านาคทาสก์ แล้วสถาปนาอำมาตย์ชื่อสุสุนาคขึ้นเป็นกษัตริย์ ตั้งราชวงศ์ใหม่ ย้ายเมืองหลวงไปตั้งที่เวสาลี

โอรสของพระเจ้าสุสุนาค พระนามว่ากาลาโศก เมื่อครองราชย์ในปีที่ ๑๐ ตรงกับ พ.ศ. ๑๐๐ ได้ทรงอุปถัมภ์สังคายนาครั้งที่ ๒ และในรัชกาลนี้ ได้ย้ายเมืองหลวงไปตั้งที่ปาฏลีบุตรเป็นการถาวร

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2000 • ค.ศ. 2500

Temple of Kukulkan
พีระมิดขั้นบันได
อารยธรรมมายา

ก่อนเป็นอเมริกา

500 BC (โดยประมาณ) กำเนิดอารยธรรมของชนอินเดียนแดงเผ่ามายา ในอเมริกากลาง (แถบเมกซิโก กัวเตมาลา ฮอนดูรัส และเอลซัลวาดอร์ ในปัจจุบัน) ซึ่งรุ่งเรืองตั้งแต่ราว ค.ศ. 300 (ราว พ.ศ. ๘๕๐) ไปจนล่มสลายราว ค.ศ. 900 (ราว พ.ศ. ๑๔๕๐) มีความเจริญเด่นทางด้านสถาปัตยกรรม ดาราศาสตร์ (เรื่องปฏิทิน) คณิตศาสตร์ และการเขียนด้วยอักษรภาพ

The School of Athens

ขึ้นยุคกรีกแห่งเอเธนส์

ต่อมาเมื่อพวก**กรีกที่เอเธนส์** (Athens) เข้มแข็งขึ้น พวก**กรีกที่ไอโอเนีย**อาศัยกำลังจากพวกเอเธนส์ ทำให้กรีกชนะเปอร์เซียไอโอเนียก็เป็นอิสระในปี **479 BC** (นับอย่างเรา=พ.ศ. ๖๔; นับอย่างฝรั่ง=พ.ศ. ๔) แต่ต่อนี้ไป ไอโอเนียต้องขึ้นต่อ**เอเธนส์**

แม้แต่ศูนย์กลางทางปัญญาก็ย้ายจากไอโอเนียไปอยู่ที่**เอเธนส์** ดังที่ต่อนี้ไปที่เอเธนส์ ได้มี **โสเครตีส** (Socrates, 470?-399 BC) **เพลโต** (Plato, **427-347 BC**) **อริสโตเติล** (Aristotle, **384-322 BC**) ซึ่งถือกันว่าเป็นตรีโยนกมหาบุรุษ (the great trio of ancient Greeks) ผู้วางรากฐานทางปรัชญาของวัฒนธรรมตะวันตกและทำให้เอเธนส์ได้ชื่อว่าเป็นแหล่งกำเนิดของอารยธรรมตะวันตก

ต่อมา **โยนก** ตกเป็นของเปอร์เซียอีกในปี 387 BC จนกระทั่ง **อเลกซานเดอร์**มหาราช มาพิชิตจักรวรรดิ**เปอร์เซีย**ลงในราวปี **334 BC** ไอโอเนียจึงมาเป็นของ**กรีก**แห่งมาซิโดเนีย (Macedonian Greeks) แต่แล้วถึงปี **133 BC** (นับอย่างเรา=พ.ศ. ๔๑๐) พวกกรีกสิ้นอำนาจ โยนกกลายเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของจักรวรรดิ**โรมัน** จนกระทั่งจักรวรรดิ**ออตโตมาน**ของมุสลิมเตอร์กมาเข้าครองเป็นท้ายสุดใน ค.ศ. **1458** (พ.ศ. ๒๐๐๑)

ส่วนในด้านศิลปวิทยา เมื่อ**อริสโตเติล**สิ้นชีวิตลงในปี 322 BC (นับอย่างเรา=พ.ศ. ๒๒๑) ยุคคลาสสิกของกรีกก็จบลงด้วย

University of Texas Libraries

ปราชญ์กรีกแห่งเอเธนส์

470?-399 BC ช่วงชีวิตของ**โสเครตีส** (Socrates) นักปรัชญากรีกที่ยิ่งใหญ่ ผู้ใช้วิธีสอนแบบถาม-ตอบ ที่เรียกกันว่า Socratic dialogue หรือ dialectic เขาถูกสอบสวนแล้วตัดสินประหารชีวิตฐานทำเยาวชนของเอเธนส์ให้พิปลาสเสื่อมทราม และสิ้นชีพโดยดื่มยาพิษ ความคิดของเขาปรากฏในผลงานที่เพลโตเขียนไว้

เพลโต ต่อด้วยอริสโตเติล

427-347 BC ช่วงชีวิตของ**เพลโต** (Plato) นักปรัชญากรีกยิ่งใหญ่ ศิษย์โสเครตีส เขาตั้ง “Academy” ซึ่งเป็นสถานศึกษา ที่มีอิทธิพลมากที่สุดในตะวันตกยุคโบราณ และสอนที่นั่นจนตลอดชีวิต มีผลงาน ๓๖ เรื่อง ส่วนมากใช้วิธีถาม-ตอบ (dialogue) โดยมีโสเครตีสเป็นตัวละครหลัก เช่น *The Apology, Crito, Euthyphro* และ *Phaedo* ผลงานที่มักถือกันว่าเด่นที่สุดคือ *The Republic*

384-322 BC ช่วงชีวิตของ**อริสโตเติล** (Aristotle) นักปรัชญากรีกยิ่งใหญ่ เป็นศิษย์เพลโต ได้เรียนแล้วสอนใน “Academy” ประมาณ ๒๐ ปีกระทั่งเพลโตสิ้นชีพ ต่อมาได้รับเชิญจากพระเจ้า Philip II กษัตริย์แห่ง Macedonia ให้อำนวยการศึกษาแก่โอรส ที่ต่อมาเป็นพระเจ้า**อเลกซานเดอร์มหาราช** เมื่อกลับสู่เอเธนส์ได้ตั้งโรงเรียน “Lyceum” มีผลงานครอบคลุมวิชาการหลากหลาย เฉพาะอย่างยิ่งเป็นต้นสายวิชา ตรรกศาสตร์ ชีววิทยา วรรณคดีวิจารณ์ และมีอิทธิพลยิ่งในวิชาจริยศาสตร์และรัฐศาสตร์

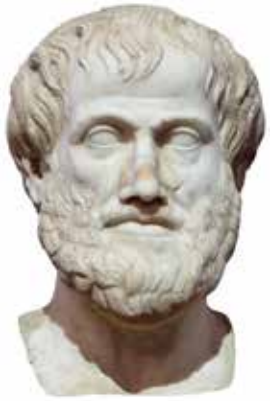

จากซ้าย:
มรณะแห่งโสเครตีส
โสเครตีส
เพลโต
อริสโตเติล

สังคายนา ครั้งที่ ๒

พ.ศ. ๑๐๐ (443 BC; ตามฝรั่ง=381 BC) มีสังคายนา ครั้งที่ ๒ ปรารภเรื่องภิกษุวัชชีบุตรแสดงวัตถุ ๑๐ ประการ นอกธรรมวินัย พระยศกากัณฑบุตรเป็นผู้ชักชวนพระอรหันต์ ๗๐๐ รูป ประชุมทำที่วาลิการาม เมืองเวสาลี พระเรวตะเป็นผู้ถาม พระสัพพกามีเป็นผู้วิสัชนา โดยพระเจ้ากาลาโศกราชทรงอุปถัมภ์ ใช้เวลา ๘ เดือน

เกิดนิกายในพระพุทธศาสนา

อย่างไรก็ดี ภิกษุวัชชีบุตรได้แยกตัวออกจาก **เถรวาท** กลายเป็นพวกหนึ่งต่างหาก เรียกชื่อว่า “**มหาสังฆิกะ**” (พวกสงฆ์หมู่ใหญ่) และทำสังคายนาต่างหาก เรียกว่ามหาสังคีติ เป็นอาจริยวาทกลุ่มใหม่ ซึ่งเป็นจุดเริ่มให้เกิดนิกายขึ้น และเป็นต้นกำเนิดของ**อาจารยวาท**/อาจริยวาท ที่ต่อมาเรียกตนเองว่า “มหายาน”

ทั้งนี้ มหาสังฆิกะนั้นได้แตกย่อยออกไป จนกลายเป็นอาจริยวาท ๖ นิกาย ทางด้านเถรวาทเดิม ก็ได้มีอาจริยวาทแยกออกไป ๒ พวก แล้ว ๒ พวกนั้นก็แตกย่อยออกไปๆ จนกลายเป็น ๑๑ อาจริยวาท จนกระทั่งในช่วง ๑๐๐ ปี กว่าจะถึง พ.ศ. ๒๐๐ พระพุทธศาสนาก็ได้มีนิกายย่อยทั้งหมด ๑๘ เรียกว่า **๑๘ อาจริยวาท**บ้าง ๑๘ อาจริยกุลบ้าง **๑๘ นิกาย**บ้าง (คือ เถรวาทดั้งเดิม ๑ กับอาจริยวาทอื่นๆ ๑๗) เป็นปัญหาที่รอการชำระสะสางแล้วทำสังคายนา ครั้งที่ ๓ (คำว่า “หีนยาน” ก็ดี “มหายาน” ก็ดี ไม่มีในคัมภีร์บาลี นอกจากที่เขียนในสมัยปัจจุบัน)

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. • พ.ศ. ๑ • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ • •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

จากซ้าย:
คัมภีร์ Torah
The Joy of Torah

ราชวงศ์นันทะ ครองมคธ

พ.ศ. ๑๔๐ (=**403 BC**; ตามฝรั่ง= c. 343 BC) มหาปัทมนันทะสังหารกษัตริย์แห่งราชวงศ์สุสุนาคแล้วขึ้นครองราชย์ ตั้งราชวงศ์**นันทะ** ซึ่งครอง**มคธ**สืบต่อกันมาถึงองค์สุดท้ายคือธนนันทะ รวมทั้งสิ้น ๙ รัชกาล จบสิ้นใน พ.ศ. ๑๖๒ (=**381 BC**; ตามฝรั่ง =**321 BC**) รวม ๒๒ ปี

เรื่องข้างเคียงในอินเดีย
(มหากาพย์ มหาภารตะ)

400 BC (ในช่วงเวลาแต่นี้ ถึงราว ค.ศ. 400 คือช่วง พ.ศ. ๑๕๐-๙๕๐ ซึ่งไม่อาจชี้ชัด) ฤๅษีวยาสได้แต่งมหากาพย์สันสกฤตเรื่อง**มหาภารตะ** อันเป็นกวีนิพนธ์ที่ยาวที่สุดในโลก (คงเริ่มเรื่องเดิมที่เป็นแกนแล้วแต่งเพิ่มกันต่อมา) ว่าด้วยสงครามใหญ่เมื่อราว ๑,๐๐๐-๔๐๐ ปีก่อนพุทธกาล อันเกิดขึ้นในวงศ์กษัตริย์ ระหว่างโอรสของเจ้าพี่เจ้าน้อง คือ เหล่าโอรสของ ธฤตราษฏร์ (เรียกว่า เการพ) กับเหล่าโอรสของ ปาณฑุ (เรียกว่า ปาณฑพ) ซึ่งรบกันที่ทุ่ง**กุรุเกษตร** (เหนือเดลีปัจจุบัน) จนฝ่ายเการพสิ้นชีพทั้งหมด ยุธิษฐิระพี่ใหญ่ฝ่ายปาณฑพขึ้นครองราชย์ที่หัสตินาปุระ และมีเรื่องต่อไปจนเสด็จสู่สวรรค์

ภควัทคีตา ซึ่งเป็นคัมภีร์ปรัชญาสำคัญยวดยิ่งของฮินดู ก็เป็นส่วนหนึ่งอยู่ในเรื่องนี้ โดยเป็นบทสนทนาระหว่าง กฤษณะ กับเจ้าชายอรชุน

จากซ้าย:
คัมภีร์ภควัทคีตา
กฤษณะกับอรชุน

พ.ศ. ๑๕๐๐ — พ.ศ. ๒๐๐๐ — พ.ศ. ๒๕๐๐ — พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 — ค.ศ. 1500 — ค.ศ. 2000 — ค.ศ. 2500

คัมภีร์เก่าของยิว-คริสต์

425 BC (โดยประมาณ) คัมภีร์ศาสนา**ยิว** ที่ยิวเรียกว่า Torah ซึ่งชาวคริสต์ก็นับถือด้วย โดยทั่วไปเรียกว่า Pentateuch (“ปัญจครันถ์” คือ ๕ คัมภีร์แรกแห่ง Old Testament ของ Bible/ไบเบิล มี Genesis และ Exodus เป็นต้น) จบลงตัว

อเลกซานเดอร์กลับไป จันทรคุปต์ขึ้นมา

พ.ศ. ๑๕๑-๘ (ตามฝรั่งนับ=332-325 BC) พระเจ้า**อเลกซานเดอร์**มหาราชเดินทัพผ่านหรือมีชัยในที่ใดอันสำคัญ มักสร้างเมืองขึ้นใหม่และตั้งชื่อเมืองเฉลิมพระเกียรติว่า “Alexandria” ดังเช่นเมืองชื่อนี้ที่สำคัญซึ่งยังคงอยู่ที่อียิปต์เป็นต้น แม้ทางชมพูทวีป ก็มี**อเลกซานเดรีย**หลายแห่ง เช่นเมืองที่บัดนี้เรียก Herat (=Alexandria of the Arians), Kandahar และแห่งหนึ่งในที่ไม่ไกลจากเมือง Kabul ในอัฟกานิสถาน

ในพระไตรปิฎก มี ๒-๓ แห่ง กล่าวถึงเมืองชื่อ “**อลสันทะ**” ซึ่งสันนิษฐานกันว่าได้แก่ **อเลกซานเดรีย** นี้ และคัมภีร์ในพระไตรปิฎกเล่มใดมีชื่อเมืองนี้ก็กล่าวได้ว่าเพิ่งยุติในสมัยสังคายนาครั้งที่ ๓ ในคัมภีร์มิลินทปัญหา พญา**มิลินท์** (Menander) ตรัสว่าพระองค์ประสูติที่เมืองอลสันทะ

หลังจากอเลกซานเดอร์เลิกล้มความคิดที่จะตีมคธและยกทัพกลับออกไปจากชมพูทวีปในปี 325 BC แล้วไม่นาน จันทรคุปต์ก็ตีมคธได้สำเร็จ

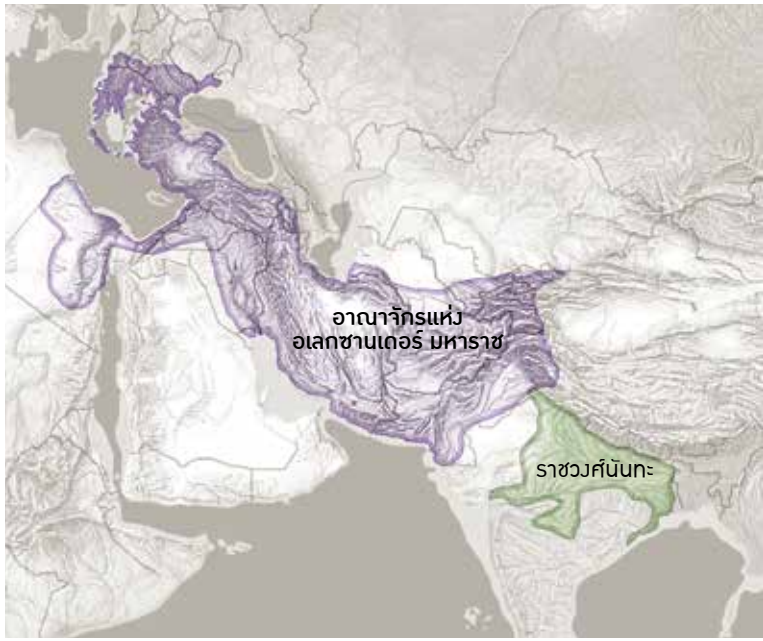

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. • พ.ศ. ๑ • • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ • •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

อเลกซานเดอร์มหาราช

กรีก รบ-สงบ-ส่งทูต สู่ปาฏลีบุตร

พ.ศ. ๑๖๒ (=381 BC; แต่ฝรั่งนับ=321 BC) **จันทรคุปต์**ปราบกษัตริย์นันทะได้ ขึ้นครองมคธ ตั้งราชวงศ์ใหม่คือโมริยะ จากนั้นอีก ๑๖ ปี ยกทัพมารบชนะกษัตริย์กรีก คือ**ซีลูคัส ที่ ๑** (Seleucus I) ซึ่งยอมยกดินแดนคันธาระแถบ Kandahar ให้ โดยขอแลกได้ช้างไป ๕๐๐ เชือก ต่อนั้นอีก ๓ ปี (ตามฝรั่ง=302 BC) **เมคาสธีนีส** (Megasthenes) ชาวไอโอเนียนกรีก (โยนก) ได้เป็นทูตของพระเจ้าซีลูคัสที่ ๑ ไปอยู่ที่เมือง**ปาฏลีบุตร** (กรีกเรียก Palimbothra, ปัจจุบันเรียก Patna/ปัฏนา) และได้เขียนบันทึก ๔ เล่ม ชื่อ Indica เล่าถึงความเจริญรุ่งเรืองแห่งแคว้นมคธของพระเจ้าจันทรคุปต์ (กรีกเรียก Sandrocottus) และความอุดมสมบูรณ์ของชมพูทวีปไว้ (ฝรั่งว่า Megasthenes เป็นนักประวัติศาสตร์ และว่าคงเป็นชาวยุโรปคนแรกที่ได้เห็นแม่น้ำคงคา)

พระเจ้าจันทรคุปต์

พ.ศ. ๑๘๖ (=357 BC; แต่ฝรั่งนับ=297 BC) สิ้นรัชกาลพระเจ้าจันทรคุปต์ โอรสคือพระเจ้าพินทุสารครองราชย์ต่อมาอีก ๒๘ ปี

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2000 • ค.ศ. 2500

กรีก เข้าแดนชมพูทวีป

336-323 BC (ฝรั่งนับ=พ.ศ. ๑๔๗-๑๖๐; ไทยนับ=พ.ศ. ๒๐๗-๒๒๐) พระเจ้า**อเลกซานเดอร์**มหาราช (Alexander the Great) กษัตริย์กรีกแห่งมาซิโดเนีย ศิษย์ของ**อริสโตเติล** เรืองอำนาจ ปราบอียิปต์จนถึงเปอร์เซียได้สิ้นและในช่วง พ.ศ. ๑๕๖-๘ ได้ยกทัพผ่านแคว้น**โยนก** (บากเตรีย/Bactria) เข้า**คันธาระ** มาตั้งที่**ตักสิลา** เตรียมยกเข้าตีมคธของราชวงศ์**นันทะ** และได้พบกับเจ้าจันทรคุปต์ แต่แล้วเลิกล้มความคิด ยกทัพกลับไป

แม่ทัพกรีกตั้งอาณาจักร

323 BC (ฝรั่งนับ=พ.ศ. ๑๖๐; เรานับ=383 BC) **อเลกซานเดอร์ฯ** สวรรคต ดินแดนที่เคยอยู่ในการปกครองชิงอำนาจกัน **แม่ทัพ**ใหญ่คนหนึ่งของพระองค์ได้เป็นกษัตริย์ครองดินแดนทั้งหมดในภาคตะวันออก ตั้งแต่เอเชียน้อย (=เตอร์กีแถบเอเชีย) จดอินเดีย ได้พระนามว่าพระเจ้า**ซีลูคัสที่ ๑** ผู้พิชิต (Seleucus I Nicator)

จากซ้าย:
อเลกซานเดอร์มหาราช
ซีลูคัสที่ ๑

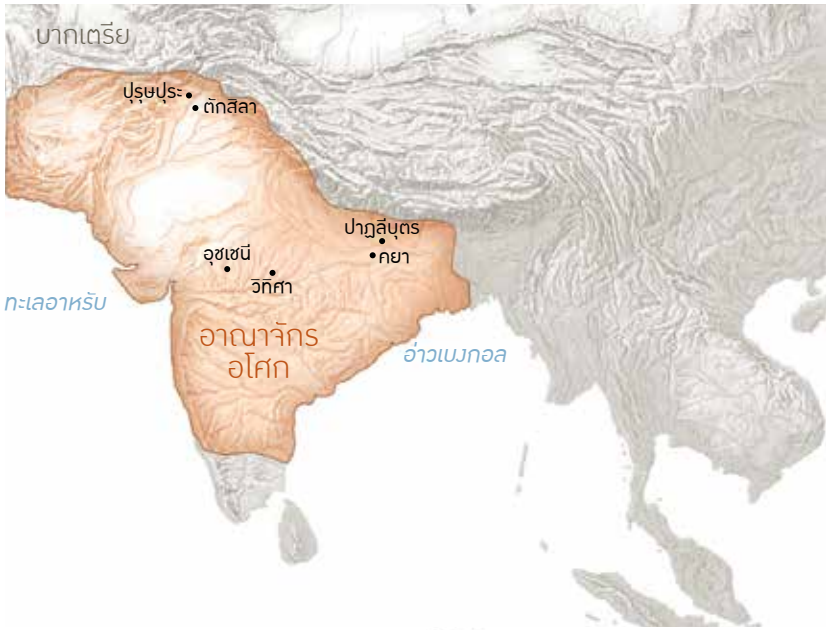

เข้าสู่ยุคอโศกมหาราช

พ.ศ. ๒๑๔ (=329 BC; แต่ฝรั่งนับ=268 BC) สิ้นรัชกาลพระเจ้าพินทุสาร เจ้าชายอโศก ซึ่งเป็นอุปราชอยู่ที่กรุง**อุชเชนี** ในแคว้นอวันตี ดำเนินการยึดอำนาจโดยกำจัดพี่น้อง ครองอำนาจโดยยังไม่ได้อภิเษกอยู่ ๔ ปี

อโศกมหาราช จักรพรรดิธรรมราชา

พ.ศ. ๒๑๘ (=325 BC; แต่ฝรั่งนับ=265 BC) พระเจ้า**อโศก**มหาราชราชาภิเษกแล้ว แผ่ขยายอาณาจักรออกไป จนได้แม้แต่แคว้น**กลิงคะ**ที่เข้มแข็งยิ่งยง กลายเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุด และมีดินแดนกว้างใหญ่ไพศาลที่สุดในประวัติศาสตร์ของอินเดีย

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. • พ.ศ. ๑ • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ • •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

อียิปต์ขึ้นเป็นศูนย์กรีก

323 BC ในปีเดียวกันนั้น ทางด้าน**อียิปต์** ที่เมือง**อเลกซานเดรีย** ซึ่งอเลกซานเดอร์มหาราชได้สร้างขึ้น คราวพิชิตอียิปต์ในปี 332 BC และก่อนจะเดินทัพต่อสู่ตะวันออก ได้ตั้งแม่ทัพชื่อ**โตเลมี** (Ptolemy) ให้ดูแลไว้ เมื่อสิ้นอเลกซานเดอร์ โตเลมีก็ขึ้นเป็นกษัตริย์อียิปต์

กษัตริย์โตเลมีที่ ๑ มุ่งให้ อเลกซานเดรียเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรมแห่งโลกกรีก และได้สร้าง**หอสมุดอเลกซานเดรีย** อันมีชื่อเสียงที่สุดในยุคโบราณ ต่อมาอเลกซานเดรียแห่งอียิปต์ก็ได้เป็นศูนย์กลางแห่งศิลปวิทยาแทนที่**เอเธนส์**

จากซ้าย:
โตเลมีที่ ๑
ภาพวาดหอสมุดโบราณ

เรื่องข้างเคียงในอินเดีย
(รามเกียรติ์: พระราม-นางสีดา)

300 BC (ไม่ก่อนนี้; ราว พ.ศ. ๒๕๐) ฤๅษีวาลมีกิแต่งมหากาพย์สันสกฤตเรื่อง **รามายณะ** (รามเกียรติ์) ว่าด้วยเรื่องพระราม-นางสีดา แห่งอโยธยา (ในพุทธกาล= เมืองสาเกต)

ในพระพุทธศาสนา คัมภีร์ชั้น**อรรถกถา**และ**ฎีกา** กล่าวถึงเรื่อง**มหาภารตะ** และ**รามายณะ**บ่อยๆ โดยยกเป็นตัวอย่างของเรื่องเพ้อเจ้อไร้ประโยชน์ (นิรัตถกถา) จัดเป็น**สัมผัปปลาปะ**บ้าง **ติรัจฉานกถา**บ้าง เว้นแต่ยกเป็นข้อพิจารณาทางธรรม (ในอรรถกถา มักเรียกว่า ภารตยุทธและสีตาหรณะ มีบางแห่งเรียกว่า ภารตะ และรามายณะ ในฎีกาเรียกว่า ภารตปุราณะ และรามปุราณะ บ้างก็มี)

หนุมาน
พระราม
สีดา
พระลักษมณ์

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2000 • ค.ศ. 2500

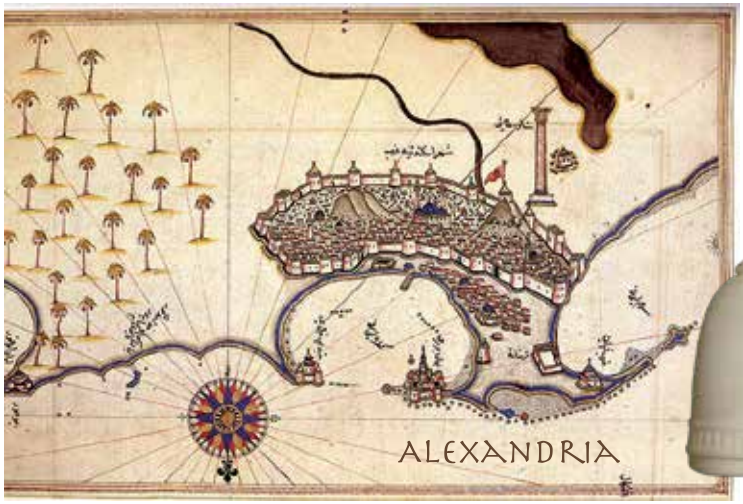

คลีโอพัตรา

สืบอโศก ถึงคลีโอพัตรา

ราชวงศ์โตเลมี รุ่งเรืองต่อมา ๓๐๐ ปี จึงเสียแก่**โรม**ในรัชกาลสุดท้ายของพระนาง**คลีโอพัตรา** (Cleopatra) และโอรส คือโตเลมีที่ ๑๕ (Ptolemy XV, Caesarion) เมื่อปี 30 BC (พ.ศ. ๕๑๓)

บรรดาพระมหากษัตริย์ในดินแดนตะวันตกที่พระเจ้า**อโศก**มหาราชทรงมีสัมพันธไมตรี และระบุพระนามไว้ในศิลาจารึก มีพระเจ้า**โตเลมีที่ ๒** (Ptolemy II Philadelphus) แห่งอียิปต์รวมอยู่ด้วย (ในศิลาจารึกเรียกว่า “ตุลมยะ”)

ภาพแกะสลัก
ที่สาญจี

พุทธศาสนารุ่งเรือง ยุคที่ ๑

นโยบาย "ธรรมวิชัย"

เมื่อตีแคว้น**กลิงคะ**ได้ในปีที่ ๘ แห่งรัชกาล (**=พ.ศ. ๒๒๒=321 BC** แต่ฝรั่งนับ=261 BC) พระเจ้า**อโศก**ทรงสลดพระทัยต่อความทุกข์ยากของประชาชน และได้หันมานับถือวิถีแห่งสันติและเมตตาของพระพุทธศาสนา

พระเจ้า**อโศก**มหาราชประกาศละเลิกสังคามวิชัย หันมาดำเนินนโยบาย **ธรรมวิชัย** เน้นการสร้างสิ่งสาธารณูปโภค บำรุงความสุขและศีลธรรมของประชาชน อุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ สร้างวิหาร (วัด) ๘๔,๐๐๐ แห่ง เป็นศูนย์กลางศึกษา และทำ**ศิลาจารึก**สื่อสารเสริมธรรมแก่ประชาชน ประกาศหลักการแห่งเสรีภาพแบบสมัครสมานทางศาสนา ตลอดจนอุปถัมภ์**สังคายนาครั้งที่ ๓** และส่งพระ**ศาสนทูต ๙ สาย**ไปประกาศพระศาสนาในแดนห่างไกล

จากศิลาจารึกของพระเจ้าอโศก ทำให้รู้ว่า แคว้น**โยนะ** และ**กัมโพชะ** อยู่ในพระราชอาณาเขต อาณาจักร**ปาณฑยะ** และ**โจฬะ**ในแดน**ทมิฬ** เป็นถิ่นข้างเคียง

ศิลาจารึกยังได้กล่าวถึงกษัตริย์ที่ติดต่อในดินแดนตะวันตกอันห่างไกลมาก รวมทั้ง **Ptolemy II** แห่ง**อียิปต์** Alexander แห่งเอปิรุส หรือ โครินธ์ **Antiochus II** แห่งซีเรีย Antigonus II แห่ง(**กรีก**)มาซิโดเนีย

จารึกอโศก

พระเจ้าอโศกมหาราชได้โปรดให้ทำ**ศิลาจารึก** เริ่มแต่เมื่ออภิเษกได้ ๑๒ พรรษา (เรานับ=พ.ศ. ๒๒๖)

ในบรรดา**ศิลาจารึก**มากมายที่ได้โปรดให้ทำไว้ตามนโยบาย**ธรรมวิชัย** นั้น ศิลาจารึกฉบับที่ค้นพบมากที่สุดถึง ๑๒ แห่งคือจารึกฉบับเหนือ ที่ว่าด้วยการทรงเป็นอุบาสกและเข้าสู่สงฆ์ ซึ่งมีความเริ่มต้นว่า *"พระผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ได้ตรัสไว้ดังนี้:- นับเป็นเวลานานกว่า ๒ ปีครึ่งแล้วที่ข้าฯ ได้เป็นอุบาสก แต่กระนั้น ข้าฯ ก็มิได้กระทำความพากเพียรจริงจังเลย และนับเป็นเวลาได้อีก ๑ ปีเศษแล้วที่ข้าฯ ได้เข้าสู่สงฆ์ แล้วจึงได้กระทำความพากเพียรอย่างจริงจัง"*

ในศิลาจารึกแห่งไพรัต พระเจ้าอโศกฯ ได้ตรัสปราศัยกับพระภิกษุสงฆ์ว่า

"ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายย่อมทราบว่า โยมมีความเคารพและเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ มากเพียงใด... สิ่งใดก็ตามที่พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าตรัสไว้แล้ว สิ่งนั้นๆ ทั้งปวงล้วนเป็นสุภาษิต"

ธรรมที่พระเจ้าอโศกฯ ทรงนำมาสอนประชาชนไว้ในศิลาจารึกทั้งหลาย (ซึ่งพวกนักปราชญ์มักเรียกว่า "**อโศกธรรม**") ได้แก่คำสอนสำหรับชาวบ้านทั่วไป ซึ่งเน้นการไม่เบียดเบียน การช่วยเหลือกัน และการปฏิบัติธรรมคือหน้าที่ตามหลักทิศ ๖ มีแต่เรื่อง **บุญ-ทาน-การไปสวรรค์** (คือธรรมะอย่างที่ชาวพุทธเมืองไทยรู้จัก แต่ทรงย้ำ**ธรรมทาน**) ไม่เอ่ยชื่อหลักธรรมลึกๆ อย่างอริยสัจ ๔ ขันธ์ ๕ ปฏิจจสมุปบาท นิพพาน คือทรงสอนธรรมตามจริยาวัตรของพระ**จักรพรรดิธรรมราชา** มิได้ทรงสอนธรรมที่เป็นเทศนากิจของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระภิกษุสงฆ์ กับทั้งเห็นได้ชัดว่าทรงมุ่งยกประชาชนให้พ้นจากลัทธิบูชายัญและระบบวรรณะของพราหมณ์

หลักการไม่เบียดเบียน คือ **อหิงสา** หรือ **อวิหิงสา** ตามพุทธโอวาท ซึ่งเป็นจุดเน้นของนโยบายธรรมวิชัย ได้แสดงออกเด่นชัดทั่วไปในศิลาจารึก รวมทั้งหลักการแห่งความสามัคคีระหว่างศาสนิกต่างศาสนา (สมวายะ) ซึ่งนำหน้าและควรเป็นแบบอย่างของหลักการแห่งเสรีภาพทางศาสนา และขันติธรรม (freedom of religion และ tolerance) ที่แม้แต่มนุษย์ในยุคที่ถือว่าพัฒนาสูงยิ่งแล้วในปัจจุบัน ก็ยังปฏิบัติไม่ได้จริง หรือไม่ก็ถือไปตามความเข้าใจผิดพลาด (เช่น แทนที่จะประสานคน กลับไปปะปนหลักธรรม)

ในศิลาจารึก ฉบับที่ ๑๒ มีพระดำรัสว่า

"สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปริยทรรศี ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ย่อมทรงยกย่องนับถือศาสนิกชนแห่งลัทธิศาสนาทั้งปวง ทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์ ด้วยพระราชทาน และการแสดงความยกย่องนับถืออย่างอื่นๆ แต่พระผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ไม่ทรงพิจารณาเห็นทานหรือการบูชาอันใด ที่จะเทียบได้กับสิ่งนี้เลย สิ่งนี้คืออะไร? นั้นก็คือการที่จะพึงมีความเจริญงอกงามแห่งสารธรรมในลัทธิศาสนาทั้งปวง ก็ความเจริญงอกงามแห่งสารธรรมนี้ มีอยู่มากมายหลายประการ แต่ส่วนที่เป็นรากฐานแห่งความเจริญงอกงามนั้นได้แก่สิ่งนี้คือ การสำรวมระวังวาจา ระวังอย่างไร? คือ ไม่พึงมีการยกย่องลัทธิศาสนาของตนและการตำหนิลัทธิศาสนาของผู้อื่น เมื่อไม่มีเหตุอันควร... การสังสรรค์สมาคมกันนั่นแลเป็นสิ่งดีงามแท้ จะทำอย่างไร? คือ จะต้องรับฟังและยินดีรับฟังธรรมของกันและกัน

จริงดังนั้น พระผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพทรงมีความปรารถนาว่า เหล่าศาสนิกชนในลัทธิศาสนาทั้งปวง พึงเป็นผู้มีความรอบรู้ และเป็นผู้ยึดมั่นในกรรมดี... จะบังเกิดผลให้มีทั้งความเจริญงอกงามแห่งลัทธิศาสนาของตนๆ และความรุ่งเรืองแห่งธรรม"

พระเจ้าอโศกฯ ได้เสด็จไปนมัสการสังเวชนียสถานดังความในจารึก ฉบับที่ ๘ ว่า

"สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปริยทรรศี ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ เมื่ออภิเษกแล้วได้ ๑๐ พรรษา (=พ.ศ. ๒๒๘) ได้เสด็จไปสู่สัมโพธิ (พุทธคยา-สถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า) *จากเหตุการณ์ครั้งนั้น จึงเกิดมีธรรมยาตรานี้ขึ้น ในธรรมยาตรานั้น ย่อมมีกิจต่อไปนี้ คือ การเยี่ยมเยียนสมณพราหมณ์และถวายทานแด่ท่านเหล่านั้น การเยี่ยมเยียนท่านผู้เฒ่าผู้สูงอายุ และการพระราชทานเงินทองเพื่อ(ช่วยเหลือ)ท่านเหล่านั้น การเยี่ยมเยียนราษฎรในชนบท การสั่งสอนธรรม และการซักถามปัญหาธรรมแก่กัน..*

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2000 • ค.ศ. 2500

ณ **สารนาถ** (อิสิปตนมฤคทายวัน) สถานที่แสดงปฐมเทศนา พระเจ้าอโศกฯ ก็ทรงประดิษฐานหลักศิลาใหญ่ไว้ ซึ่งมีชื่อเสียงที่สุด เพราะรูป**เศียรสิงห์ทั้งสี่** บนยอดเสาศิลาจารึกนั้น ได้มาเป็นตราแผ่นดินของประเทศอินเดียในบัดนี้ และรูปพระ**ธรรมจักร**ที่เทินอยู่บนหัวสิงห์ทั้งสี่นั้น ก็มาเป็นสัญลักษณ์อยู่กลาง**ธงชาติอินเดีย**ในปัจจุบัน

โดยเฉพาะในจารึกหลักศิลาที่**ลุมพินี** ที่พระพุทธเจ้าประสูติ จะเห็นชัดว่า พระเจ้าอโศกฯ ทรงมีพระราชศรัทธามากเพียงใด ดังคำจารึกว่า

"สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปริยทรรศี ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ เมื่ออภิเษกแล้วได้ ๒๐ พรรษา (=พ.ศ. ๒๓๘)

ได้เสด็จมาด้วยพระองค์เองแล้ว ทรงกระทำการบูชา (ณ สถานที่นี้) เพราะว่า พระพุทธศากยมุนีได้ประสูติแล้ว ณ ที่นี้ (พระองค์) ได้โปรดให้สร้างรั้วศิลา และโปรดให้ประดิษฐานหลักศิลาขึ้นไว้

"โดยเหตุที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ประสูติ ณ สถานที่นี้ จึงโปรดให้หมู่บ้านถิ่นลุมพินีเป็นเขตปลอดภาษี และให้เสียสละ (ผลิตผลจากแผ่นดินเป็นทรัพย์แผ่นดินเพียง ๑ ใน ๘ ส่วน)*"*

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. • พ.ศ. ๑ • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ • •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

หลักศิลาของพระเจ้าอโศกฯ นี้ เท่ากับบอกว่าพระพุทธเจ้าทรงเป็นเอกบุคคลในประวัติศาสตร์ที่มีหลักฐานการอุบัติบ่งชัดที่สุด ซึ่งระบุบอกไว้ด้วยความเคารพรัก โดยบุคคลสำคัญยิ่งแห่งประวัติศาสตร์อีกท่านหนึ่ง และเป็นหลักฐานที่เกิดมีภายในกาลเวลาใกล้ชิดเพียงไม่กี่ชั่วอายุคน ซึ่งความทรงจำและการกล่าวขานพร้อมทั้งกิจการที่เกี่ยวเนื่องในสังคมยังไม่เลือนหายไป

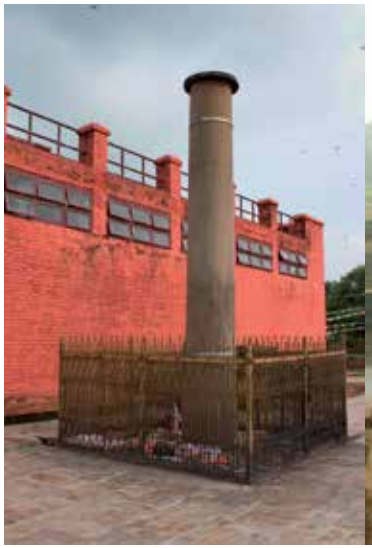

หน้าตรงข้าม:
หัวเสาอโศกที่สารนาถ

จากซ้าย:
เสาอโศกที่ลุมพินี
เสาอโศกที่เวสาลี

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2000 • ค.ศ. 2500

โรมันรุ่ง กรีกเลือนลับ

272 BC (ตามฝรั่ง=พ.ศ. ๒๑๑ แต่เรานับ ๒๗๑) ทางด้านยุโรป พวก**โรมัน**เรืองอำนาจขึ้น ตีได้และเข้าครองประเทศอิตาลี แล้วแผ่ขยายดินแดนออกไปเรื่อยๆ

ต่อมาได้ทำสงครามใหญ่ยาวนานกับกษัตริย์กรีกแห่งมาซิโดเนีย (**Macedonia**) และทั้งพระเจ้า **Antiochus III** กษัตริย์ในราชวงศ์ของพระเจ้าซีลูคัส (กล่าวข้างต้น) ที่ครองซีเรีย

ในที่สุด ถึง 146 BC **กรีก**ก็ตกอยู่ใต้อำนาจโรมันจนหมดสิ้น

นานมาแล้วตั้งแต่ 264 BC พวก**โรมัน**เริ่มจัดให้มีกีฬาคนสู้กัน (gladiator) หรือคนสู้กับสัตว์ร้าย เช่นสิงโต โดยให้ชาวโรมันได้สนุกสนานกับการเอาเชลยหรือทาสมาให้ฆ่ากัน หรือถูกสัตว์ร้ายฆ่าในสนามกีฬาโคลีเซียม (Coliseum)

256 BC (ตามฝรั่ง=พ.ศ. ๒๒๗ แต่เรานับ พ.ศ. ๒๘๗) ที่เมือง**จีน** สิ้นราชวงศ์**โจ** ที่ปกครองมาเกือบพันปี และเริ่มราชวงศ์**จิ้น** (ตัวเลขไม่ลงตัวแน่นอนตามที่ถือสืบกันมาว่า ราชวงศ์**โจ**ครอง 1122-256 BC)

หน้าตรงข้าม จากซ้าย:
สนามกีฬาโคลีเซียม
กีฬาคนฆ่ากัน

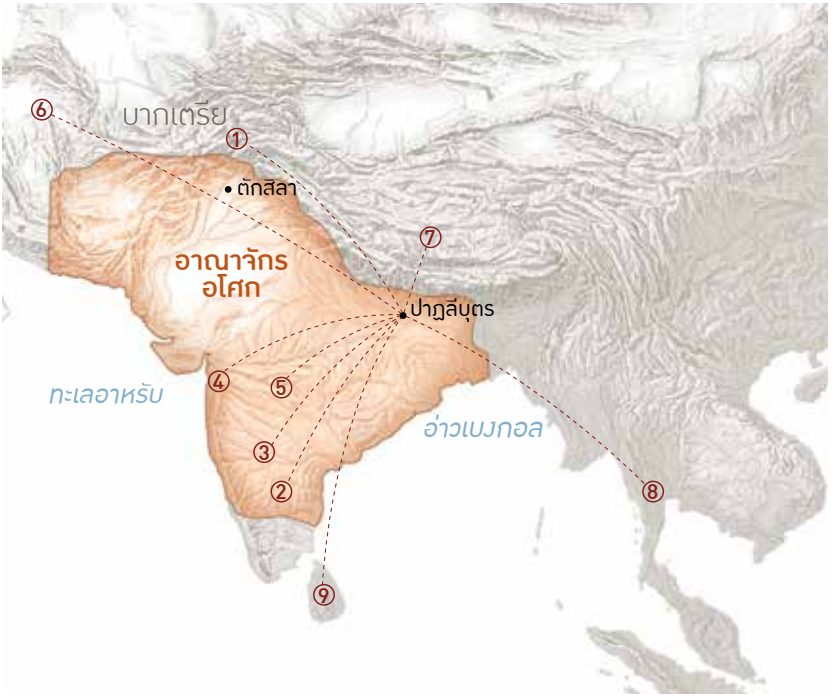

สังคายนาครั้งที่ ๓ และส่งศาสนทูต

พ.ศ. ๒๓๕ มีสังคายนา ครั้งที่ ๓ ปรารภการที่มีเดียรถีย์มากมายปลอมบวชเข้ามา เนื่องจากเกิดลาภสักการะในหมู่สงฆ์อุดมสมบูรณ์ พระอรหันต์ ๑,๐๐๐ รูป มีพระ**โมคคัลลีบุตร**ติสสะเถระเป็นประธาน ประชุมทำที่**อโศการาม** เมืองปาฏลีบุตร โดยพระเจ้าอโศกมหาราชทรงอุปถัมภ์ ใช้เวลา ๙ เดือน

หลังสังคายนาแล้ว มีการจัดส่งพระ**ศาสนทูต ๙ สาย** ไปประกาศพระศาสนา (แต่ละแห่งมีพระภิกษุร่วมคณะพอครบสงฆ์ที่จะให้อุปสมบท) คือ

๑. พระมัชฌันติกะ ไป กัสมีร-คันธารรัฐ
๒. พระมหาเทวะ ไป มหิงสกมณฑล
๓. พระรักขิตะ ไป วนวาสี(รัฐ)
๔. พระโยนกธรรมรักขิต ไป อปรันตกะ(รัฐ)
๕. พระมหาธรรมรักขิต ไป มหารัฐ
๖. พระมหารักขิต ไป โยนกรัฐ
๗. พระมัชฌิมะ ไป เทศภาคแห่งหิมวันต์
๘. พระโสณะและอุตตระ ไป สุวรรณภูมิ
๙. พระมหินทะ ไป ตัมพปัณณิทวีป (ลังกา)

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. • พ.ศ. ๑ • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ • •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

พุทธศาสนาตั้งมั่นในลังกา

พ.ศ. ๒๓๖ (ฝรั่งนับ=247 BC) ที่ลังกาทวีป พระเจ้า**เทวานัมปิยติสสะ**ครองราชย์ (พ.ศ. ๒๓๖-๒๗๖) ที่อนุราธปุระ (ไทยนิยมเรียกกันมาว่าอนุราธบุรี) ทรงสดับธรรมจากพระ**มหินท**เถระแล้ว ทรงนับถือและอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง รวมทั้งสร้าง**มหาวิหาร** ที่ได้เป็นศูนย์กลางใหญ่ของพระพุทธศาสนาเถรวาทสืบมา

ในปีนั้น มี**สังคายนา ครั้งที่ ๔** ปรารภการประดิษฐานพระพุทธศาสนาใน**ลังกา**ทวีป เพื่อให้พระพุทธศาสนาตั้งมั่นและเจริญสืบไป (ตำนานว่า พระสงฆ์ ๖๘,๐๐๐ รูป ประชุมกัน) มีพระมหินทเถระเป็นประธานและเป็นผู้ถาม พระอริฏฐะเป็นผู้วิสัชนา ณ ถูปาราม เมืองอนุราธบุรี โดยพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะทรงอุปถัมภ์ ใช้เวลา ๑๐ เดือน

อย่างไรก็ดี สังคายนาครั้งนี้เป็นกิจกรรมตามข้อปรารภพิเศษ โดยทั่วไปไม่นับเข้าในประวัติสังคายนา

ต่อมา พระนางอนุฬา ชายาแห่งพระกนิษฐภาดาของพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ และสตรีในราชสำนักจำนวนมากปรารถนาจะอุปสมบท พระมหินทเถระจึงแนะนำพระราชาให้ส่งทูตไปทูลพระเจ้าอโศก ขออาราธนาพระสังฆมิตตาเถรีมาประดิษฐาน**ภิกษุณีสงฆ์**ในลังกาทวีป พระเถรีได้นำกิ่งพระศรีมหาโพธิ์มาปลูกที่อนุราธปุระด้วย

พระสังฆมิตตาเถรี
เดินทางถึงลังกาทวีป
พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ
เสด็จมารับกิ่งพระศรีมหาโพธิ์

๙ สาย มีไทยและจีน ด้วย?

(สารัตถทีปนี ว่า มหิงสกมณฑล=อันธกรัฐ; สาสนวงส์ ว่าเทศภาคแห่งหิมวันต์=**จีน**รัฐ คือประเทศจีน; สุวรรณภูมิ=สุธรรมนคร คือเมืองสะเทิมในพม่า บางมติว่า =หริภุญชรัฐ บางมติว่า=**สิยามรัฐ**; อปรันตรัฐ คง=สุนา-ปรันตรัฐ; มหารัฐ บางมติว่า=สิยามรัฐ)

ราชาแห่งลังกาทวีปครั้งนั้น คือพระเจ้า**เทวานัมปิยติสสะ** (พึงสังเกตว่าใช้คำนำพระนามอย่างเดียวกับพระเจ้าอโศกมหาราช ที่ปรากฏในศิลาจารึกว่า "เทวานัมปิยปิยทัสสี" และตำนานว่ามีเชื้อสายศากยะทั้งสองพระองค์)

พระปฐมเจดีย์

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2000 • ค.ศ. 2500

พุทธศาสนาบนเส้นทางสู่จีน

240 BC (โดยประมาณ; ฝรั่งนับ=พ.ศ. ๒๔๓ เรานับ=พ.ศ. ๓๐๓) ตำนานว่าโอรสองค์หนึ่งของพระเจ้า**อโศก**ฯ ได้ตั้งอาณาจักรขึ้นที่**โขตาน** (Khotan ปัจจุบัน = Hotan ในมณฑลซินเกียงของจีน) ต่อมา นัดดาของกษัตริย์องค์นี้ ได้นำพระพุทธศาสนาเข้าสู่โขตาน (บางตำราว่าพุทธศาสนาเข้าสู่โขตาน 217 BC) และที่นั่นพระพุทธศาสนาได้เป็นศาสนาประจำชาติ (จากโขตานนี้พระพุทธศาสนาจะไปสู่จีนใน พ.ศ. ๖๐๘/ค.ศ. **65**)

มหาสถูปสาญจี อยู่ในสภาพดีที่สุด

แม้ว่าต่อมาราชวงศ์**โมริยะ**จะสิ้นไปในปี 185 BC (**พ.ศ. ๒๙๘**) และแม้ว่าถาวรวัตถุมากมายที่พระเจ้าอโศกฯ สร้างไว้จะถูกทำลายและพังพินาศไปแล้วตามกาลเวลาแทบทั้งหมด แต่มีปูชนียสถานสำคัญแห่งหนึ่งซึ่งได้ขุดขึ้นมาให้เห็นในปัจจุบันและนับว่าเป็นพุทธสถานที่รักษาไว้ได้ดีที่สุดในอินเดีย คือ **สาญจี** โดยเฉพาะ**มหาสถูป**ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งค้นพบเมื่อปี ๒๓๖๑

มหาสถูปสาญจีนั้น จุดสังเกตปัจจุบัน คืออยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของเมือง**โภปาล** (Bhopal) ห่าง ๓๒ กม. พระเจ้าอโศกฯ ทรงสร้างไว้ใกล้เมือง**วิทิศา** (Vidisha/Bhilsa) ห่างไปทางตะวันตกเฉียงใต้ ๒๓ กม. (ถ้าวัดจากอุชเชนี ก็มาทางตะวันออก ๑๘๗ กม.)

มหาสถูปสาญจี กับวิทิสาเทวี

ความสำคัญของ**วิทิศา** คือ เมื่อก่อนครองราชย์ พระเจ้าอโศกฯ ได้มาเป็นอุปราชครองตักสิลา และต่อมาครองแคว้นอวันตี ที่เมือง**อุชเชนี** (ปัจจุบัน=Ujjain) ครั้งนั้นได้อภิเษกกับพระชายาองค์แรก ซึ่งเป็นธิดาของพ่อค้าชาวศากยะ ที่เมืองวิทิศานี้ คือพระ**วิทิสาเทวี** ซึ่งเป็นพระมารดาของเจ้าชาย**มหินท์** และเจ้าหญิง**สังฆมิตตา** ผู้ได้อุปสมบทและไปประดิษฐานพระพุทธศาสนาในลังกาทวีปในกาลต่อมา

พุทธสถานโดยเฉพาะมหาสถูป**สาญจี**นี้ คงเป็นตัวอย่างที่ช่วยให้คนปัจจุบันมีจินตนาการมองเห็นภาพวัดวาอารามทั้งหลาย ที่พระเจ้าอโศกได้ทรงสร้างไว้ ซึ่งสูญสิ้นไปแล้ว

หลังยุคโมริยะ ราชวงศ์**สาตวาหนะ** ที่รุ่งเรืองในยุคต่อมา ก็ได้อุปถัมภ์บำรุงพุทธศาสนาที่**สาญจี**นี้ด้วย

หน้าตรงข้าม จากซ้าย:
ภาพแกะสลักที่สาญจี
มหาสถูปสาญจี

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. • พ.ศ. ๑ • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ • •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

จากซ้าย:
กำแพงเมืองจีน
จิ๋นซีฮ่องเต้

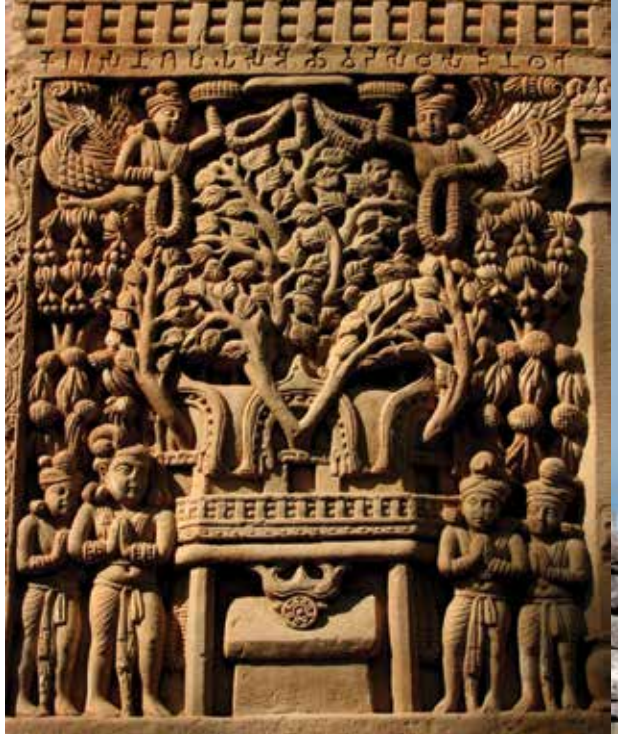

พ.ศ. ๑๕๐๐ พ.ศ. ๒๐๐๐ พ.ศ. ๒๕๐๐ พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 ค.ศ. 1500 ค.ศ. 2000 ค.ศ. 2500

จิ๋นซีฮ่องเต้ สร้างกำแพงเมืองจีน

221 BC (ตามฝรั่ง=พ.ศ. ๒๖๒ เรานับ=พ.ศ. ๓๒๒) ที่เมือง**จีน** หลังจักรพรรดิองค์สุดท้ายของราชวงศ์โจพ้นราชสมบัติในปี 256 BC แล้ว แคว้นต่างๆ แย่งชิงอำนาจกัน ในที่สุด เจ้าแคว้นจิ๋น นอกจากปราบพวกอื่นที่แย่งชิงด้วยกัน ๖ แคว้นแล้ว ยังผนวกดินแดนจีนนอกนั้นเข้ามารวมทั้งหมด แล้วประกาศตนเป็น**จิ๋นซี**ฮ่องเต้ (Ch'in Shih huang-ti หรือ Shi Huangdi) เป็นจักรพรรดิองค์แรกที่รวมประเทศจีนได้เป็นอันเดียว

214 BC (ฝรั่งนับ=พ.ศ. ๒๖๙ เรานับ=พ.ศ. ๓๒๙) **จิ๋นซี**ฮ่องเต้ ทรงก่อสร้างจัดเชื่อมต่อกำแพงเมืองจีนให้เป็นระบบอันเดียว (**Great Wall of China** หรือ"กำแพงหมื่นลี้") ยาว ๖,๔๐๐ กม. (ของเดิมมีบ้างแล้ว สร้างมาแต่ราวศตวรรษที่ 4 BC) เพื่อป้องกันการรุกรานจากภายนอก โดยเฉพาะชนเร่ร่อนเผ่าเสียงนุ (Hsiung-nu)

206 BC (ฝรั่งนับ=พ.ศ. ๒๗๗ เรานับ=พ.ศ. ๓๓๗) แม้ว่า**จิ๋นซี**ฮ่องเต้จะยิ่งใหญ่ แต่ต่อมาทรงก่อความเคียดแค้นแก่ผู้คน เช่น กำจัดปราชญ์ลัทธิขงจื๊อที่ขัดแย้งและให้เผาตำราเสียมาก เมื่อสวรรคตในช่วงปี 210-209 BC แล้ว ก็เกิดการสู้รบจนที่สุด หลังสวรรคตเพียง ๔ ปี ถึงปี 206 BC ราชวงศ์จิ๋นก็จบ และถูกฆ่าล้างโคตรหมดสิ้น

ต่อนี้เป็นยุคราชวงศ์**ฮั่น** (Han) ที่เริ่มด้วยส่งเสริมลัทธิขงจื๊อ และปกครองเมืองจีนสืบมา ๔๒๖ ปี (**206 BC** -ค.ศ. **220**=พ.ศ. ๓๓๗-๗๖๓)

กษัตริย์พราหมณ์กำจัดพุทธศาสนา

185 BC (ว่าตามฝรั่ง แต่เรานับ=**245 BC** =พ.ศ. ๒๙๘) หลังจากพระเจ้าอโศกครองราชย์ ๓๗ ปี (บางทีคำนวณได้ ๔๑ ปี) และโอรส-ปนัดดาครองต่อมาอีก ๔๗ ปี ถึง**พ.ศ. ๒๙๘** พราหมณ์**ปุษยมิตร** ซึ่งเป็นอำมาตย์ ได้ปลงพระชนม์กษัตริย์พฤหัทรถ ล้มราชวงศ์โมริยะ ตั้งตัวเป็นกษัตริย์ เริ่มราชวงศ์**ศุงคะ** แล้วล้มเลิกเสรีภาพทางศาสนา รื้อฟื้นพิธีอัศวเมธ (ฆ่าม้าบูชายัญ) ตามหลักศาสนาพราหมณ์ขึ้นมาประกอบอย่างใหญ่ยิ่งถึง ๒ ครั้ง และกำจัดพุทธศาสนาอย่างรุนแรง เช่นฆ่าพระ เผาวัด และถึงกับประกาศให้ค่าหัวชาวพุทธ

อย่างไรก็ตาม **ศุงคะ**ครองอำนาจได้ไม่กว้างขวาง เพราะตอนนี้ได้มีอาณาจักรต่างๆ แตกแยกออกไปแล้ว แม้แต่ม้าอุปการแห่งพิธีอัศวเมธ ที่ปุษยมิตรปล่อยไปรานเขา ก็ถูกทัพกรีกแห่งโยนกสกัดอยู่ และต่อมา**ศุงคะ**ก็กลายเป็นฝ่ายตั้งรับทัพของโยนก **ศุงคะ**ครองถึงเพียงแม่น้ำนัมมทา และอยู่ได้ ๑๑๒ ปีก็สิ้นวงศ์ เพราะกษัตริย์องค์สุดท้ายถูกพวกพราหมณ์นั่นเอง สมคบกันปลงพระชนม์ แล้วพราหมณ์ปุโรหิตขึ้นครองราชย์ ตั้งวงศ์ใหม่ชื่อ กาณวายนะใน พ.ศ. ๔๑๐ (73 BC)

เรื่องข้างเคียงในอินเดีย
(ลัทธิไศวะ-ลัทธิโยคะ)

150 BC (ประมาณ **พ.ศ. ๔๐๐**) ลัทธิ**ไศวะ** ที่นับถือพระศิวะเจริญเด่นขึ้นมาเป็นนิกายสำคัญของฮินดู ในช่วงเวลาใกล้กันนี้ ปตัญชลิได้แต่งโยคสูตร ซึ่งทำให้ลัทธิโยคะของฮินดูมีอิทธิพลมากขึ้น (ช่วงเวลาไม่แน่นอน อาจแต่งในคริสต์ศตวรรษที่ 5 คือราว พ.ศ. ๑๐๐๐ ก็ได้)

ปตัญชลิ

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. • พ.ศ. ๑ • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ • •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

เดมีตริอุส

กรีก รุ่งที่โยนก

190-180 BC (ตามฝรั่ง=พ.ศ. ๒๙๓-๓๐๓ =เรานับ **พ.ศ. ๓๕๓**) ในช่วงนี้ ซึ่งราชวงศ์โมริยะอ่อนแอลงจนถูกโค่น และราชวงศ์**ศุงคะ**ขึ้นครองอำนาจนั้น พระเจ้า**เดมีตริอุส** (Demetrius) กษัตริย์ราชวงศ์อินเดีย-กรีกแห่ง**บากเตรีย** หรืออาณาจักร**โยนก** ได้แผ่อำนาจลงมาครองอินเดียแถบพายัพจนถึงปัญจาบ ทำให้ดินแดนของ**ศุงคะ**ถูกจำกัดแคบลงมาก ราชา**เดมีตริอุส**สวรรคตราว 167 BC (พ.ศ. ๓๗๖)

พญามิลินท์ปิ่นโยนก ยอยกพุทธศาสนา

160-135 BC (ตามฝรั่งว่า=พ.ศ. ๓๒๓-๓๔๘; เรานับ=**พ.ศ. ๓๘๓-๔๐๘** แต่คัมภีร์ว่า พ.ศ. ๕๐๐=**43 BC**) พญา**มิลินท์** หรือ **Menander** กษัตริย์บากเตรีย หรือโยนก ซึ่งฝรั่งว่าเป็น **Indo-Greek king** ที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ครองดินแดนไพศาลตั้งแต่โยนก และคันธาระ (= อัฟกานิสถานตอนเหนือ ผ่านปากีสถาน) ลงมาถึงอินเดียพายัพ ครองราชย์ที่**สาคล**นคร (**Sialkot**) ทรงเป็นพุทธมามกะ พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองในดินแดนแถบนี้ทั้งหมด

พ.ศ. ๕๐๐ (= **43 BC**; แต่ฝรั่งว่า=160-135 BC =พ.ศ. ๓๒๓-๓๔๘=เรานับ พ.ศ. ๓๘๓) ตามเรื่อง***มิลินทปัญหา*** ว่าพระนาคเสนตอบคำถามของพญามิลินท์ เป็นเหตุให้ทรงเลื่อมใสในพุทธศาสนา

ในยุคนี้เริ่มเกิดมีพระ**พุทธรูป**ศิลปะคันธาระ แบบกรีก อันถือกันว่าเป็นต้นกำเนิดของพระพุทธรูปที่สืบ

มาจนปัจจุบัน (บางมติว่าเริ่มในยุคราชวงศ์**กุษาณ**) แต่อาณาจักรกรีก**โยนก**ทั้งหมดอยู่มาอีกไม่นาน ก็สิ้นอำนาจใน **128 BC** (ฝรั่งว่า=พ.ศ. ๓๕๕ เรานับ=พ.ศ. ๔๑๕) รวมเข้าในอาณาจักร**กุษาณ** ที่จะรุ่งเรืองต่อมา จนสิ้นวงศ์ในพ.ศ. ๗๖๓

จากซ้าย:
พญามิลินท์
เศียรพระพุทธรูปคันธาระ

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 ค.ศ. 1500 ค.ศ. 2000 ค.ศ. 2500

กังหันน้ำ ที่ Braine-le-Château
ประเทศเบลเยียม

เทคโนโลยี: เกิดกังหันน้ำ

100 BC (ช่วงประมาณ พ.ศ. ๔๕๐) กรีกและโรมันโบราณ รู้จักใช้**กังหันน้ำ** ซึ่งถือว่าเป็นประดิษฐกรรมอย่างแรกของมนุษย์ที่ใช้ผันพลังงานโดยไม่ต้องอาศัยแรงสัตว์ และได้เป็นแหล่งพลังงานที่สำคัญต่อมากว่าพันปี)

ทมิฬก์ ถิ่นอินเดียใต้

สามอาณาจักรทมิฬ

พ.ศ. ๔๕๕ (ไทยนับ=88 BC; ฝรั่งนับ=28 BC หลักฐานบางแห่งว่า พ.ศ. ๔๓๖ บ้าง ๔๕๐ บ้าง) ใน**ลังกา**ทวีป มี**สังคายนา**ครั้งที่ **๕** เรื่องนี้เกี่ยวข้องกับชาวทมิฬจากอินเดียอันควรทราบ

เชื่อมความย้อนภูมิหลังว่า ในชมพูทวีปตอนล่างต่อจากดินแดนของชนชาว**อันธระ** (แคว้น**กลิงคะ** อันเป็นดินแดนสุดท้ายที่พระเจ้าอโศกพิชิตนั้น เทียบบัดนี้ได้แก่รัฐโอริสสา และอันธรประเทศนี้) คือพ้นเขต**จักรวรรดิอโศก**ลงไป จนตลอดถึงปลายแหลมสุดประเทศอินเดียเป็น "**ทมิฬกะ**" คือดินแดนของชนชาวทมิฬ ๓ อาณาจักร คือ

ปาณฑยะ (Pandya อยู่ใต้สุด)

โจละ (Cola หรือ Chola อยู่เหนือขึ้นมาจนต่อกับอันธระ)

เจระ หรือ เกราละ (Cera, Chera หรือ Kerala เป็นดินแดนผืนแคบๆ ทอดจากเหนือลงสุดใต้ตามชายทะเลฝั่งตะวันตกเคียงไปกับ ๒ อาณาจักรแรก พวกเจระนี้ไม่พูดภาษาทมิฬอย่าง ๒ พวกแรก แต่พูดภาษามลายลัม บางตำราไม่จัดพวกเจระเป็นทมิฬ แต่ทั้งชาวทมิฬและพวกเจระ ก็ล้วนเป็นทราวิทเช่นเดียวกับชาวอันธระที่อยู่เหนือขึ้นไป)

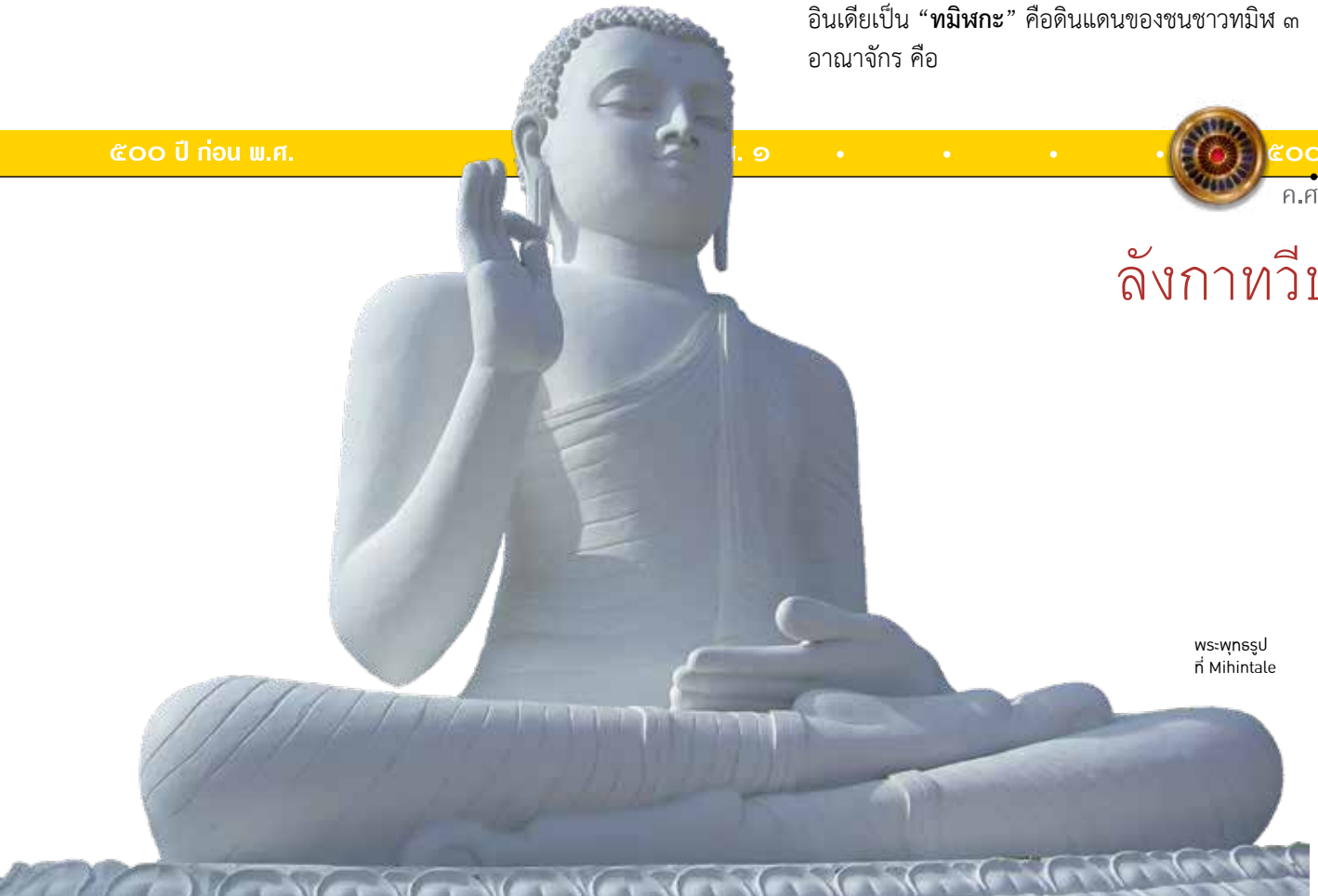

พระพุทธรูป
ที่ Mihintale

ลังกาทวีป คู่แค้นแดนทมิฬ

กษัตริย์ทมิฬเข้าครองลังกา

เท่าที่ทราบ หลังจากรัชกาลของพระเจ้า **เทวานัมปิยติสสะ** ที่พระมหินทเถระเป็นศาสนทูตมาประดิษฐานพระพุทธศาสนา และพระสังฆมิตตาเถรีมาตั้งภิกษุณีสงฆ์แล้วไม่นาน (พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะสวรรคต พ.ศ. ๒๗๖ นับอย่างฝรั่ง=207 BC; นับอย่างเรา=267 BC) พอถึง **พ.ศ. ๓๐๖** (ฝรั่งนับ=177 ไทยนับ=**237 BC**) ชาวทมิฬ ๒ คน ชื่อเสนะ และคุตติกะ เข้ามาชิงเมืองอนุราธปุระ จากพระเจ้าสูรติสสะ แล้วครองราชย์จนถึงปี ๓๒๘ เจ้าชายสิงหฬนามว่าอเสละจึงมาชิงเมืองคืนได้

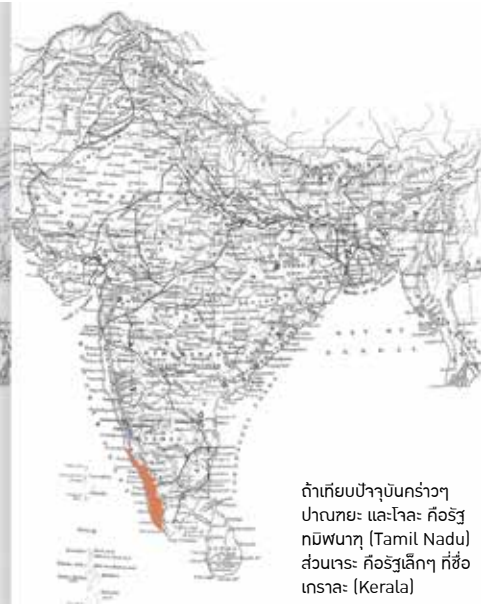

ถ้าเทียบปัจจุบันคร่าวๆ ปาณฑยะ และโจละ คือรัฐทมิฬนาฑุ (Tamil Nadu) ส่วนเจระ คือรัฐเล็กๆ ที่ชื่อเกราละ (Kerala)

พระศิวะ ศิลปะโจละ

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2000 • ค.ศ. 2500

แต่พระเจ้าอเสละครองราชย์ได้เพียง ๑๐ ปี ถึง พ.ศ. ๓๓๘ เจ้าทมิฬชาวโจละนามว่า “**เอฬาระ**” ได้มายังเกาะสิงหฬ (คือศรีลังกา) แล้วจับพระเจ้าอเสละได้ ยึดอำนาจแล้วทมิฬก็ขึ้นครองแผ่นดินอีก

ปรากฏว่า พระเจ้า**เอฬารทมิฬ**นี้เป็นราชาที่มีเมตตา เที่ยงธรรม และแม้จะมิได้นับถือพระพุทธศาสนามาก่อน ก็ได้เอาพระทัยใส่เคารพเป็นอย่างดี แต่เพราะเป็นชาวต่างชาติและมาได้ราชสมบัติด้วยการแย่งชิง ในที่สุดเจ้าชายสิงหฬจากแคว้นโรหณะในภาคตะวันออกเฉียงใต้ของเกาะสิงหฬได้ยกทัพมารบเพื่อขับไล่ทมิฬ พระเจ้าเอฬารทมิฬสวรรคตในที่รบเมื่อ พ.ศ. ๓๘๒ (รวมครองราชย์ได้ ๔๔ ปี) เจ้าชายสิงหฬแห่งโรหณะขึ้นครองราชย์ที่อนุราธปุระ รวมเกาะสิงหฬได้ทั้งหมด มีพระนามว่าพระเจ้า**ทุฏฐคามณีอภัย** (ครองราชย์ถึง พ.ศ. ๔๐๖=ฝรั่งนับ 77 ไทยนับ 137 BC)

แต่หลังรัชกาลพระเจ้าทุฏฐคามณีอภัยไม่นาน ถึงปี ๔๒๕ พระเจ้า**วัฏฏคามณีอภัย**ขึ้นครองราชย์ พวกทมิฬชาวปาณฑยะยกทัพมายึดครองอนุราธปุระได้ พระเจ้าวัฏฏคามณีอภัยหนีไปหลบซ่อนองค์อยู่นาน ๑๔ ปีเศษ โดยได้รับความเกื้อกูลจากพระเถระชื่อมหาติสสะ

ลังกาเข้ายุคเข็ญ พุทธศาสนาพบวิกฤต

ระหว่างนั้นบ้านเมืองขาดความมั่นคงปลอดภัย ข้าวยากหมากแพง เต็มไปด้วยโจรผู้ร้าย ประชาชนนั้น ทั้งตนเองก็เดือดร้อนและไม่มีกำลังเกื้อหนุนพระสงฆ์ด้วยปัจจัยสี่

พระภิกษุจำนวนมากเดินทางลี้ภัยไปพำนักรักษาธรรมวินัยในชมพูทวีป ส่วนพระเถระที่ค้างอยู่ในลังกาทวีปก็ยังชีวิตโดยยากถึงกับต้องฉันรากไม้ใบไม้ ที่ยังหอบกายไหวก็เพียรสาธยายรักษาพระปริยัติธรรมและมารวมตัวร่วมคิดร่วมปรึกษาสืบพระธรรมวินัยไว้ จนกระทั่ง **พ.ศ. ๔๕๕** พระเจ้าวัฏฏคามณีอภัยรวมกำลังเข้มแข็งพอ จึงยกพลมารบสังหารกษัตริย์ทมิฬได้และขึ้นครองราชย์ใหม่

เมื่อบ้านเมืองสงบเรียบร้อย พระเถระทั้งที่หลบซ่อนอยู่ในลังกาทวีป และที่กลับมาจากชมพูทวีป ก็มาซักซ้อมทวนทานพระธรรมวินัยกันจนมั่นใจว่าครบถ้วนสมบูรณ์

พระวิษณุ แบบปาณฑยะ

แดนทมิฬในยุคอโศก

อาณาจักรเหล่านี้มีมาแต่โบราณ อย่างน้อยตั้งแต่สมัยพระเจ้า**อโศกฯ** (พ.ศ. ๒๑๘-๒๔๕) ดังความในศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกฯ โองการที่ ๒ และที่ ๑๓ ว่าเป็นดินแดนข้างเคียงเลยออกไปทางใต้ (พระเจ้าอโศกฯ รบชนะแคว้นกลิงคะแล้วหยุดแค่นั้น อาณาจักรเหล่านี้จึงยังเป็นอิสระอยู่; **เจระ** กล่าวถึงเฉพาะในโองการที่ ๒ เรียกว่าเกรลปุตระ)

ทมิฬ กับพุทธศาสนา

อย่างไรก็ตาม เรื่องราวครั้งโบราณของอาณาจักรเหล่านี้เหลือมาให้ทราบกันน้อยยิ่ง รู้มาบ้างจากวรรณคดีเก่าๆ และจารึกภาษาทมิฬพราหมี จารึกเหล่านี้ (ระหว่างศตวรรษที่ 2 ก่อนค.ศ. ถึงคริสต์ศตวรรษที่ 4 คือราว พ.ศ. ๒๕๐-๙๕๐) ส่วนมากจดบอก**ทานบริจาค** ที่ราชา เจ้านาย พ่อค้า และช่างฝีมือทั้งหลายได้ถวายแก่พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา และแก่นักบวชเชน อันแสดงว่าพระพุทธศาสนา และศาสนาเชนได้มาเจริญแถบนี้ ซึ่งคงเนื่องด้วยการติดต่อกับจักรวรรดิอโศกด้วย

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. • พ.ศ. ๑ • • • • ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ • •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

บ้านเมืองสงบ ก็ยังต้องพบปัญหา

ครั้งนั้น พระเจ้าวัฏฏคามณีอภัยทรงระลึกถึงอุปการะของพระมหาติสสะครั้งทรงตกยาก จึงทรงสร้าง**อภัยคีรีวิหาร**ถวาย แต่พระมหาติสสะถูกพระสงฆ์แห่ง**มหาวิหาร**ลงปัพพาชนียกรรม ฐานคลุกคลีกับตระกูล ต่อมาทางอภัยคีรีวิหารก็แยกคณะออกไป ทำให้พระสงฆ์ในลังกาทวีปแตกเป็น ๒ นิกาย คือ ฝ่าย**มหาวิหารวาสี** กับฝ่าย**อภัยคิริวาสี** และฝ่ายอภัยคีรีมีกำลังมากเพราะพระราชามหาอำมาตย์คนมีชื่อเสียงพากันอุปถัมภ์บำรุง

ต่อมา ได้มีคัมภีร์ใหม่ที่ยกขึ้นสู่ภาษาสันสกฤตอันเป็นของ**นิกายธรรมรุจิ**ที่อยู่ในพวกวัชชีบุตร เข้ามาสู่ลังกาทวีป ฝ่ายอภัยคิริวาสียอมรับตาม ก็เลยกลายเป็นพวกนิกายธรรมรุจิไป

อภัยคีรีวิหาร

ทมิฬ กับกรีก-โรมัน-สิงหฬ

ชาว**โจละ/โจฬะ** เป็นต้น เหล่านี้ เป็นนักเดินเรือแต่โบราณ มีการค้าขายกับพวกกรีก (เรียกว่า ยวน ยวนก หรือโยนก คือ Ionian) **โรมัน** และชาว**อาหรับ**ตลอดถึง**จีน** สืบมานานตั้งแต่ก่อน ค.ศ. (ก่อนมีศาสนาคริสต์และอิสลาม) ในเอกสารของพวกกรีกที่มาค้าขายแถบมัทราส (Madras ปัจจุบันเปลี่ยนเป็น Chennai) ชื่อ *The Periplus of the Erythraean Sea* (ค.ศ. **90**) เรียกชาวโจฬะว่า “men of the sea” เมืองท่าใหญ่เช่น “กาวิรปัฏฏนะ” ที่ปากแม่น้ำกาเวรีก็เป็นที่รู้จักกันดีแก่พวก**โรมัน**

จากความเป็นนักเดินเรือนี้ ชาวทมิฬจำนวนมากจึงได้ไปตั้งถิ่นฐานใน**เกาะสิงหฬ** ตลอดจนเข้ายึดครองแผ่นดินจากเจ้าถิ่นชาวสิงหฬในลังกาทวีป

เหรียญอุตตมะโจละ

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2000 • ค.ศ. 2500

สังคายนาครั้งที่ ๕ หรือ ๔

พระเถระมหาวิหารวาสีทั้งหลายปรารภสภาพบ้านเมืองและเหตุการณ์เหล่านี้แล้ว มองเห็นภาวะที่ว่าเมื่อบ้านเมืองเดือดร้อนราษฎรยากเข็ญ จะดำรงพระธรรมวินัยได้ยาก และคำนึงว่าสืบไปภายหน้ากุลบุตรจะเสื่อมถอยด้อยสติสมาธิปัญญา (น่าจะหมายถึงเสื่อมสติด้านที่สำคัญอย่างหนึ่งด้วย คือความระลึกสำนึกถึงคุณค่าความสำคัญของพระธรรมวินัยและประโยชน์สุขส่วนรวมที่ต้องใส่ใจศึกษาปฏิบัติอย่างจริงจัง) จะไม่สามารถทรงพระปริยัติไว้ด้วยมุขปาฐะ กับทั้งควรจะมีหลักฐานไว้เป็นเกณฑ์ตัดสินไม่ให้หลักพระศาสนาสับสนปนเปกับลัทธิอื่นภายนอก เพื่อรักษาพระธรรมวินัยไว้ให้บริสุทธิ์ จึงตกลงกันให้**จารึกพระไตรปิฎก**ลงในใบลาน

พระเถระเหล่านั้นได้ประชุมกันทำงานนี้ ที่วัดถ้ำชื่อ**อาโลกเลณะ** ที่มาตุลนคร ในมลัยชนบท (อยู่ในถิ่นภูเขา ที่ปัจจุบันเรียกว่า Matale กลางเกาะลังกา ห่างจากอนุราธปุระประมาณ ๑๐๘ กม. ใกล้ไปทางเมืองแกนดี/Kandy) ทั้งนี้ สำเร็จด้วยเรี่ยวแรงกำลังของพระเถระเหล่านั้นเอง (ตำนานว่าพระมหาเถระประชุมกัน ๕๐๐ รูป) โดยมิได้รับการเกื้อหนุนจากพระราชามหาอำมาตย์ เพียงแต่ผู้ปกครองที่เป็นชนปทาธิบดีในถิ่นนั้นช่วยดูแลอารักขาให้เท่านั้น การครั้งนี้ต่อมาเรียกและจัดกันว่าเป็น**สังคายนาครั้งที่ ๕** แต่โดยทั่วไป เนื่องจากไม่นับการสังคายนาที่ถูปารามใน พ.ศ. ๒๓๖ จึงนับครั้งนี้เป็น**สังคายนาครั้งที่ ๔**

หลังพุทธกาล

ยุคกุษาณ - สิ้นยุคคุปตะ

อินเดียใต้: แดนทักษิณาบถ

ในตอนที่ผ่านมา โดยมากได้พูดถึงพระพุทธศาสนาในส่วนเหนือของชมพูทวีป ตั้งแต่ภาคตะวันออกแถวเบงกอล ขึ้นไปถึงตะวันตกเฉียงเหนือตอนบน จดแคว้นโยนก ต่อกับอาเซียกลาง คราวนี้หันมาดูพระพุทธศาสนาในชมพูทวีปตอนล่างแทรกเข้ามาเล็กน้อย

อินเดียนั้นแบ่งได้เป็น ๒ ภาคใหญ่ คือ **ภาคเหนือ** ซึ่งนิยมเรียกรวมๆ ว่า ฮินดูสถาน/Hindustan อันประกอบด้วยที่ราบลุ่มแม่น้ำสินธุ และที่ราบลุ่มแม่น้ำคงคา กับ**ภาคใต้** ซึ่งเรียกรวมๆ ว่า Deccan อันเป็นดินแดนที่ราบสูงในส่วนล่างของชมพูทวีป ตั้งแต่ใต้แม่น้ำนรรมทา/นัมมทา (Narmada) ลงไป ที่เรียกกันมาแต่โบราณว่า "ทักษิณาบถ" (="หนใต้" เขียนอย่างบาลี=**ทักขิณาบถ**; คำว่า Deccan ก็เพี้ยนมาจากคำว่า "Dakṣiṇa/ทักษิณ" นั่นเอง)

แม่น้ำนรรมทา/**นัมมทา** พร้อมด้วยเทือกเขา**วินธยะ** (Vindhya Range) ที่แม่น้ำนั้นไหลเคียงคู่ไปจากตะวันออกสู่ตะวันตก กับทั้งป่าใหญ่ที่เรียกว่า **มหากันตาระ** (มหากันดาร) เป็นเส้นแบ่งโดยธรรมชาติระหว่างภาคทั้งสองนั้น

(ที่ว่านี้ เป็นความหมายอย่างกว้าง แต่ในความหมายที่จำกัดเฉพาะ หรืออย่างแคบ Deccan หมายเอาเพียงส่วนบนของภาคใต้นั้น ดังนั้น จึงไม่รวมแดน**ทมิฬ**ซึ่งอยู่ใต้สุดที่เคยพูดถึงบ้างแล้ว)

อย่างไรก็ดี ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มักใช้แม่น้ำ**คงคา**เป็นเครื่องกำหนดเขต คือถือดินแดนแถบแม่น้ำคงคานั้นว่าเป็นถิ่นกลาง(แห่งความเจริญ)/**มัชฌิมเทส/มัธยมประเทศ** นับถิ่นแดนข้างใต้จากฝั่งแม่น้ำคงคาลงไปเป็น**ทักขิณาบถ** (หนใต้) และถิ่นแดนข้างเหนือเลยฝั่งแม่คงคาขึ้นไป เป็น**อุตราบถ** (หนเหนือ)

ในครั้งพุทธกาล ที่ถือว่าชมพูทวีปมีมหาชนบทคือรัฐใหญ่ ๑๖ นั้น นับแคว้น**อัสสกะ** (ตอนบนของแม่น้ำโคธาวรี ซึ่งปัจจุบันเรียกว่าโคทวรี/Godavari) และ**อวันตี** (ที่มีอุชเชนีเป็นเมืองหลวง) เข้าในฝ่ายทักขิณาบถ นับแคว้น**คันธาระ** (=ปากีสถานและอัฟกานิสถานตอนเหนือ) และ**กัมโพชะ** (คงจะ=ตอนบนของอัฟกานิสถานถึงอาเซียกลางส่วนล่าง) เข้าในฝ่ายอุตราบถ ต่อมา สมัยหลังบางทีจัดมหาชนบททั้ง ๑๖ เป็นมัธยมประเทศ

เป็นที่รู้กันตลอดมาว่า อุตราบถเป็นแหล่งของอัสดรคือม้า และทักขิณาบถเป็นแหล่งของโค

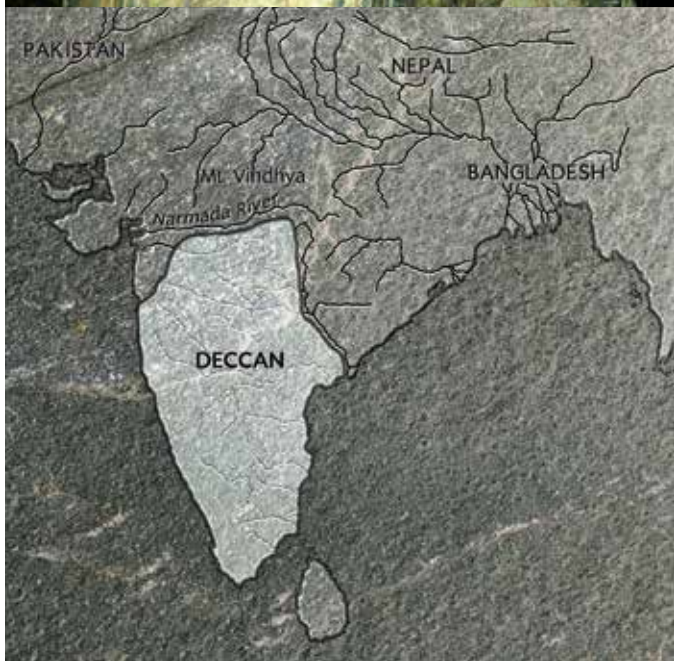

ภาพเขียนและงานแกะสลัก ถ้ำอชันตา

พุทธศาสนาในทักษิณาบถ

150 BC (ประมาณ; ตามฝรั่ง=**พ.ศ. ๓๓๓** นับอย่างเรา=พ.ศ. ๓๙๓) ในดินแดนส่วนล่างของชมพูทวีปที่เรียกว่า Deccan หรือทักษิณาบถ/ทักขิณาบถ นั้นมีถาวรวัตถุที่เป็นหลักฐานชัดเจนอย่างยิ่งว่าพระพุทธศาสนาเคยเจริญรุ่งเรืองมาก โดยเฉพาะที่ควรกล่าวถึง คือ หมู่ถ้ำ**อชันตา** (Ajanta; เรียกตามชื่อหมู่บ้านในถิ่นที่พบหมู่ถ้ำนั้น) ซึ่งตามด้วยหมู่ถ้ำ**เอลโลรา** (Ellora; เรียกตามชื่อหมู่บ้านในถิ่นที่พบเช่นกัน) ในยุคหลังต่อมา

ดินแดนในทักษิณาบถนี้ เท่าที่ทราบกันมาว่าเป็นถิ่นของชาว**อันธระ** (เรียกตามบาลีว่า **อันธกะ**) และในพุทธศตวรรษที่ ๓ (=ศตวรรษที่ ๓ ก่อนคริสต์) ได้รวมเข้าในมหาอาณาจักรของพระเจ้า**อโศกฯ** (ส่วนปลายล่างที่เหลือของชมพูทวีปซึ่งเป็นแดนทมิฬ ยังปล่อยไว้เป็นเอกราช) และเป็นแคว้นหนึ่งที่พระเจ้าอโศกทรงส่งพระสมณทูตมาประกาศพระศาสนา (คัมภีร์สาสนวงส์ว่าอันธกรัฐเป็นแคว้นเมืองยักษ์/ยักขปุรรัฐ)

เชื่อกันว่า ราชวงศ์แรกที่ตั้งอาณาจักรใหญ่ขึ้นในทักษิณาบถ คือ **สาตวาหนะ** (ศาลิวาหนะ ก็เรียก) ซึ่งเริ่มต้นหลังยุคอโศก ในช่วงศตวรรษที่ ๓ ถึง ๑ ก่อนคริสต์ (พุทธศตวรรษที่ ๓-๕) และมีบทบาทในการกำจัดราชวงศ์**ศุงคะ**ลงด้วย การค้าระหว่างอินเดียกับกรุง**โรม**ก็รุ่งเรืองในยุคนี้ บางช่วงที่เรืองอำนาจ ราชวงศ์**สาตวาหนะ**ขยายดินแดนขึ้นไปถึงอินเดียภาคกลางและภาคตะวันตก

เท่าที่สืบค้นได้ ถือกันว่า การเจาะแกะสลักภูเขาวาดภาพในหมู่ถ้ำ **อชันตา** เริ่มขึ้นในยุค**สาตวาหนะ**นี้ คือราว พ.ศ. ๔๐๐ (หรืออย่างเร็วสุดไม่ก่อน พ.ศ. ๓๕๐) แต่ในช่วงแรกได้มีการทำงานนี้ถึงประมาณ พ.ศ. ๕๐๐ หรือ ๕๕๐ เท่านั้น แล้วก็หยุดไปนานจนผ่านพ้นยุคสาตวาหนะไป

ถ้ำที่เจาะแกะสลักในช่วงแรกนี้มี ๖ ถ้ำ เป็นของพระพุทธศาสนาหีนยานทั้งสิ้น (ได้แก่ถ้ำที่ ๘, ๙, ๑๐, ๑๒ ๑๓, และ ๓๐; งานเจาะแกะสลักถ้ำหยุดไป ๔๐๐ กว่าปี จึงมีการทำต่อหรือเพิ่มอีกเมื่อใกล้ พ.ศ. ๑๐๐๐ ซึ่งจะกล่าวถึงในยุคต่อไป)

พ.ศ. ๑๕๐๐ — พ.ศ. ๒๐๐๐ — พ.ศ. ๒๕๐๐ — พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 — ค.ศ. 1500 — ค.ศ. 2000 — ค.ศ. 2500

ตะวันตกตอนบน มีอชันตา อาคเนย์ มีอมราวตี

ในยุคเดียวกันนี้ ห่างออกไปทางตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ ๖๗๐ กม. เมือง**อมราวตี**ก็ได้เริ่มเป็นศูนย์กลางสำคัญแห่งหนึ่งของพระพุทธศาสนา มีมหาวิหารที่เป็น**มหาวิทยาลัย**พระพุทธศาสนาชื่อว่า “ศรีธันยกฏัก” เต็มไปด้วยวัดวาอาราม มีสถาปัตยกรรมเป็นแบบอย่าง รุ่งเรืองอยู่นานราว ๕๐๐ ปี จนสิ้นคริสต์ศตวรรษที่ 3

ใกล้ๆ กันนั้น ลึกเข้ามาในแผ่นดินใหญ่ ถัดจาก**อมราวตี** มาทางตะวันตกอีกราว ๑๒๐ กม. (ห่าง**อชันตา**ออกไปทางตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ ๕๘๐ กม.) เป็นที่ตั้งของ**นาคารชุนโกณฑะ** (=Nagarjuna’s Hill/ดอยนาคารชุน) ที่สร้างถวายพระ**นาคารชุน** (ช่วงชีวิต พ.ศ. ๖๙๓-๗๙๓) ผู้ตั้งนิกายมาธยมิก (บางทีถือว่าเป็นต้นกำเนิด**มหายาน**ด้วย แต่ยังไม่ยอมรับทั่วกัน) มีมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาที่พระ**นาคารชุน**สอน พร้อมทั้งสถูปเจดีย์วัดวาอาราม เป็นมหาสถานอันรุ่งเรือง ซึ่งพบแล้วขุดแต่งกันมาแต่ปี ๒๔๖๘ จนกระทั่งเมื่อรัฐบาลสร้างเขื่อน “นาคารชุนสาคร” เสร็จในปี ๒๕๐๓ มหาสถานนี้ก็จึงจมอยู่ใต้ผืนน้ำ แต่รัฐได้พยายามรักษาบางส่วนที่สำคัญด้วยการจำลองไว้บนบกเป็นต้น

ราชวงศ์**สาตวาหนะ** ได้อุปถัมภ์บำรุงพุทธสถานทั้งหลายอย่างดี ตั้งแต่สาญจีลงมาถึงนาคารชุนโกณฑะและอมราวตี แต่สายวงศ์เองคงเป็นพราหมณ์ จึงมีการทำพิธีบูชายัญอัศวเมธ

อุตราบถ และมัธยมประเทศ

128 BC (ตามฝรั่ง=พ.ศ. ๓๕๕ นับอย่างเรา=**พ.ศ. ๔๑๕**) หันกลับไปดูทางฝ่ายเหนือ อาณาจักรบากเตรีย คือ**โยนก** ถูกชนเผ่าต่างๆ จากอาเซียกลางรุกรานเข้ามาเป็นระลอก เริ่มแต่พวกศกะ จนในที่สุดได้ตกเป็นของอาณาจักร**กุษาณ** ที่รุ่งเรืองต่อมา

ระหว่างนี้ ราชวงศ์ศุงคะ นอกจากอาณาจักรหดเล็กลงมากเพราะดินแดนใต้แม่น้ำนัมมทาลงไปได้ตกเป็นของอาณาจักรฝ่ายใต้ของราชวงศ์**สาตวาหนะ** (ที่เกิดขึ้นใหม่ในระยะที่มคธของราชวงศ์โมริยะกำลังแตกสลาย) แล้วก็อ่อนกำลังลงอีก เพราะต้องตั้งรับทัพกรีกโยนกอยู่เรื่อยๆ ต่อมาภายในก็เกิดปัญหาจนถูกกำจัดสิ้นวงศ์ใน พ.ศ. ๔๑๐ (73 BC)

เมื่อบากเตรีย/**โยนก**หมดอำนาจ และ**ศุงคะ**สิ้นวงศ์แล้ว ชมพูทวีปก็มีอาณาจักรยิ่งใหญ่อยู่ ๒ คือ **กุษาณ** ทางฝ่ายเหนือ และ**สาตวาหนะ**ในฝ่ายใต้

กุษาณได้แผ่อำนาจเข้าแทนที่กษัตริย์กรีกโยนก โดยขยายอาณาจักรลงมาจนถึงเมือง **มถุรา** (ใต้กรุงเดลีลงมา ๑๓๗ กม. เยื้องไปทางตะวันออกเล็กน้อย; ในยุคใกล้พุทธกาล **มถุรา**เป็นเมืองหลวงของแคว้นสุรเสนะ)

มถุรานอกจากเป็นศูนย์อำนาจของ**กุษาณ**ในแถบล่างแล้ว ก็เป็นถิ่นที่รุ่งเรืองของศิลปะแม่แบบที่เรียกว่าตระกูลศิลป์แห่ง**มถุรา**ด้วย โดยเจริญคู่กันมากับศิลปะแบบ**คันธาระ** และราชวงศ์**กุษาณ**ก็ได้อุปถัมภ์บำรุงศิลปะทั้งสองสายนั้น

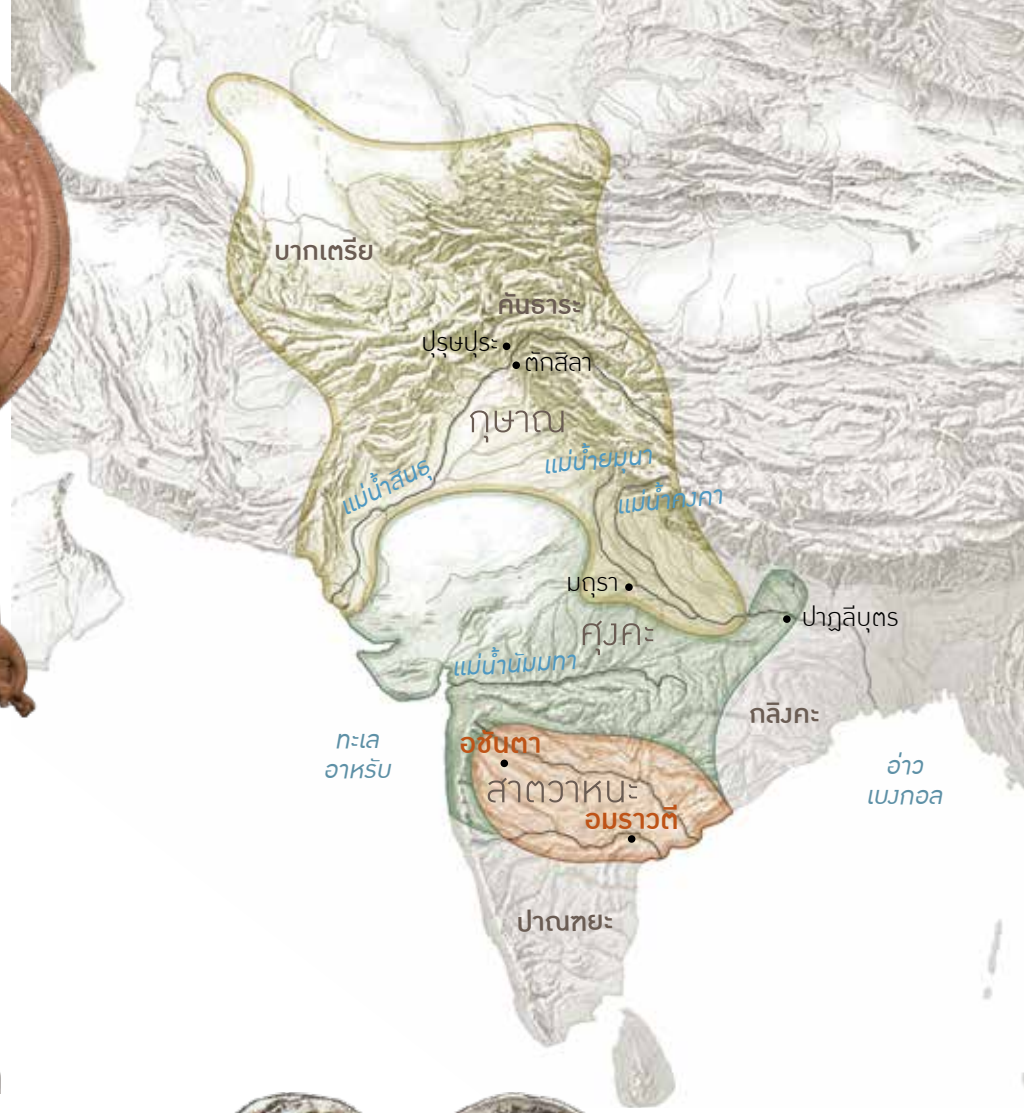

กุษาณทางฝ่ายเหนือ กับ**สาตวาหนะ**ในฝ่ายใต้ เป็นอาณาจักรร่วมสมัย ที่นับคร่าวๆ ว่าเริ่มต้นและสิ้นสุดในช่วงสมัยเดียวกัน (เริ่มในช่วง พ.ศ. ๓๐๐-๔๐๐ แล้ว **สาตวาหนะ**สิ้น พ.ศ. ๗๔๓ **กุษาณ**สิ้น พ.ศ. ๗๖๓)

หน้าตรงข้าม:
ภาพแกะสลักสถูปแบบอมราวตี

จากซ้าย:
พุทธศิลป์แบบมถุรา
เหรียญกษัตริย์กุษาณ

พ.ศ. ๑๕๐๐ — พ.ศ. ๒๐๐๐ — พ.ศ. ๒๕๐๐ — พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 — ค.ศ. 1500 — ค.ศ. 2000 — ค.ศ. 2500

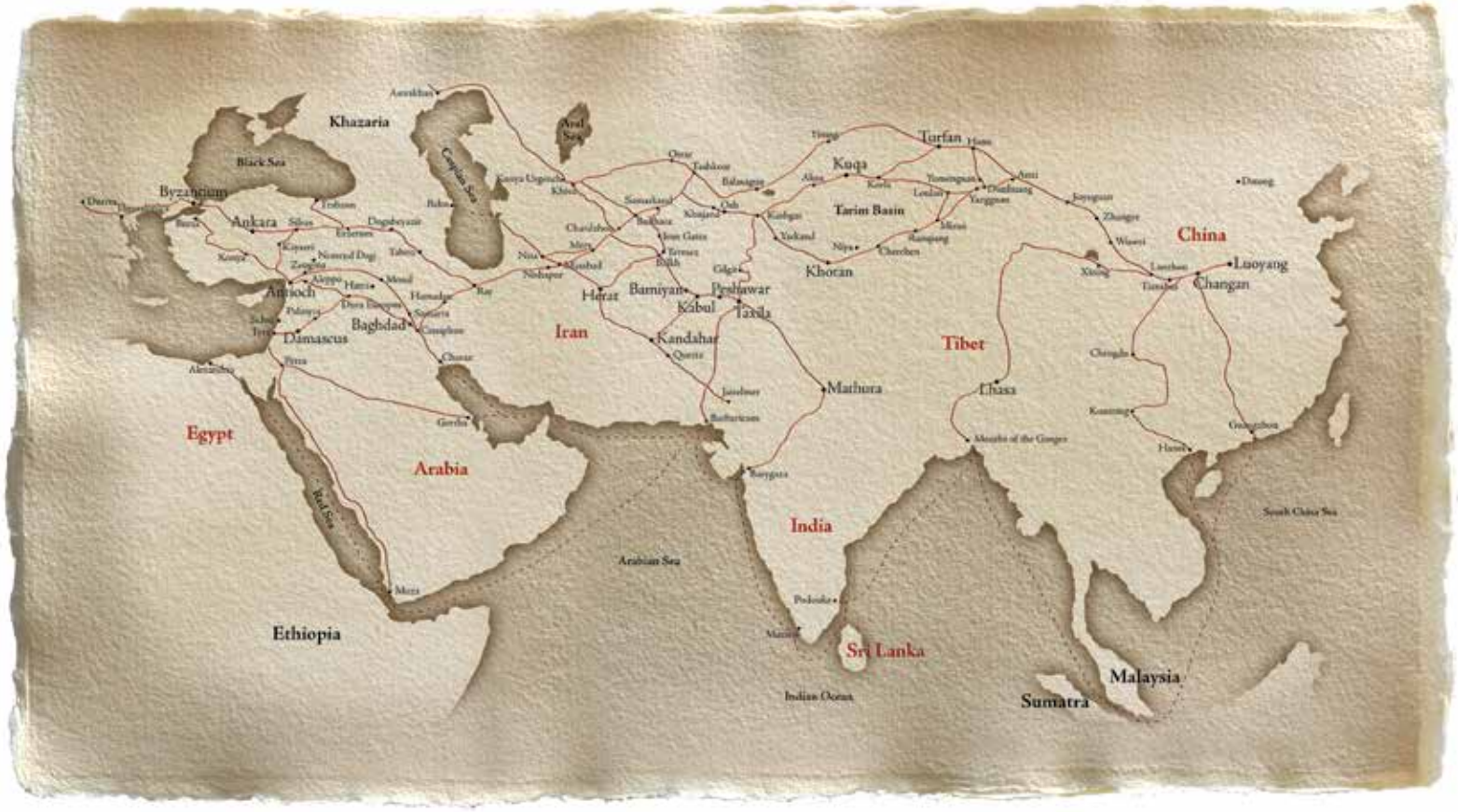

ทางสายไหม

141-87 BC ที่เมือง**จีน** ในรัชกาลพระเจ้าฮั่น-วู่ตี่ จีนแผ่อำนาจมาถึงอาเซียกลาง ได้เปิดเส้น**ทางสายไหม** เชื่อมเมืองเซียงอาน (ฉางอาน) กับ**โรม** ยาว ๔,๐๐๐ ไมล์ (๖,๕๐๐ กม.) โดยเริ่มมีกองเกวียนขนส่งไหมไปยังเปอร์เซียในปี **106 BC** (=พ.ศ. ๔๓๘)

(ส่วนต้นของทางสายไหม ซึ่งใช้ขนหยกจากโขตาน /Khotan ไปยังกรุงจีน มีมานานตั้งแต่ราว 300 BC/ราว พ.ศ. ๒๕๐ แล้ว และเริ่มเชื่อมกับตะวันตกตั้งแต่ 200 BC แต่ค้าขายกันจริงจังในยุค 100 BC อย่างไรก็ดี นักประวัติศาสตร์บ้างก็ว่าทางสายไหมมีตั้งแต่ราว 1,000 BC เพราะในหลุมฝังศพอียิปต์โบราณก็พบผ้าไหม นอกจากนั้นมีตำนานของยิวว่า พ่อค้าอิสราเอลได้ค้าขายกับจีนมาแต่สมัยกษัตริย์เดวิด/King David ครั้งต้นศตวรรษที่ 10 BC)

โรมันเรืองอำนาจ

90 BC (ฝรั่งนับ=พ.ศ. ๓๙๓ เรานับ=**พ.ศ. ๔๕๓**) สาธารณรัฐ**โรมัน**เกิดสงครามกลางเมือง ในที่สุด ปี 48 BC จูลิอุส **ซีซาร์** (Julius Caesar) มีชัยได้อำนาจ แต่ ๔ ปีต่อมาเขาก็ถูกลอบสังหาร

ต่อมา ออกตาเวียน (Octavian) นัดดา ซึ่งจูลิอุส ซีซาร์ได้ตั้งไว้เป็นทายาท รบชนะแอนโทนีและ**คลีโอพัตรา** (ราชินีแห่งอียิปต์ ราชธิดาของพระเจ้า Ptolemy XI) ในปี 31 BC (โอรสของนางคือกษัตริย์ Ptolemy XV ก็ถูกสังหาร จึงสิ้นราชวงศ์ Ptolemy)

ออกตาเวียนได้รับสถาปนาเป็นจักรพรรดิโรมันองค์แรก ในปี 29 BC เฉลิมพระนามว่า ออกัสตัส หรือ **ออกัสตัส ซีซาร์** (Augustus Caesar) ในปี 27 BC

เดือน “**สิงหาคม**” ที่เดิมเรียก Sextilis ก็ถูกเปลี่ยนชื่อเพื่อเฉลิมพระเกียรติเป็น August ในปี 8 BC (ทำนองเดียวกับที่เดือน “กรกฎาคม” ซึ่งเดิมเรียกว่า Quintilis ได้ถูกเปลี่ยนชื่อเป็น July เมื่อปี 44 BC เพื่อเฉลิมเกียรติของ Julius Caesar)

นับแต่รัชกาลของพระเจ้า**ออกัสตัส**นี้เป็นต้นไป สาธารณรัฐโรมัน (**Roman Republic**) เปลี่ยนเป็น **จักรวรรดิโรมัน** (**Roman Empire**) เรียกสั้นๆ ตามชื่อเมืองหลวงว่า “โรม”

พระเจ้า**ออกัสตัส** จัดการบ้านเมืองและบำรุงศิลปวิทยา เริ่มยุคแห่งความสงบเรียบร้อยและรุ่งเรืองสืบมา ๒๐๐ ปี มีคำเฉพาะเรียกว่า Pax Romana

จากซ้าย:
จูลิอุส ซีซาร์
คลีโอพัตรา
มาร์ก แอนโทนี
ออกัสตัส ซีซาร์

จากซ้ายบน:
Pompeii Street
Roman Road
นายพลปอมปีย์

ถนนโรมัน+ทางสายไหม

พระเจ้าออกัสตัสได้ใส่พระทัยสร้าง**ถนนโรมัน** (Roman Roads ของเดิมสร้างมาแต่ราว 312 BC) ซึ่งเชื่อมกรุงโรมกับเมืองน้อยใหญ่ (ตอนเจริญสูงสุด จักรวรรดิโรมันมีถนนยาวทั้งสิ้น ๘๕,๐๐๐ กม. จากอังกฤษถึงอาฟริกาเหนือ จากคาบสมุทรไอบีเรียฝั่งแอตแลนติคในทิศตะวันตก จดอ่าวเปอร์เซียในทิศตะวันออก ผ่านดินแดนต่างๆ ถ้านับตามสภาพปัจจุบันก็เกิน ๓๐ ชาติ)

ทางสายไหม ซึ่งเริ่มจากเมืองเชียงอาน หรือจากฝั่งทะเลจีน ผ่านอาเซียกลาง มายังคันธาระและบากเตรีย/โยนก ต่อไปทางแบกแดด จนถึงฝั่งตะวันออกของทะเลเมดิเตอเรเนียน ได้เชื่อมจักรวรรดิโรมันกับจีนและอินเดีย โดยต่อเข้ากับถนน**โรมัน**นั้น และถนนแถบชมพูทวีปที่สร้างขึ้นมากมายในยุค**อโศก** พร้อมทั้งถนนของจักรวรรดิ**เปอร์เซียโบราณ** เป็นเส้นทางเดินแห่งอารยธรรมตะวันออก-ตะวันตกอยู่ยาวนาน

(หลักฐานฝ่ายกรีกกล่าวถึงถนนของโมริยกษัตริย์เชื่อมเมืองตักสิลา ปาฏลีบุตร และสิ้นสุดที่เมืองท่าตามรลิปติ (บาลี=ตามลิตติ; ตัมพลิงค์ ก็ว่า) ที่ปากแม่น้ำคงคา ใต้เมืองกัลกัตตาปัจจุบัน ถ้าวัดตรงเป็นเส้นบรรทัดโดยไม่ผ่านเมืองอื่นในระหว่าง ก็เป็นเส้นทางยาว ๒,๐๐๐ กม.)

โรมันมาครองยิว

63 BC (ตามฝรั่ง=พ.ศ. ๔๒๐; ไทยนับ=พ.ศ. ๔๘๐) นายพลโรมันชื่อปอมปีย์ (Pompey, คู่แข่งและแพ้ Julius Caesar) ยึด**เยรูซาเล็ม**ได้ และเข้าปกครองแผ่นดิน **ปาเลสไตน์** ชาว**ยิว**ตกอยู่ใต้การปกครองของจักรวรรดิ**โรมัน**

กำเนิดศาสนาคริสต์

8-4 BC (ตามฝรั่ง=พ.ศ. ๔๗๕-๔๗๙) นับแบบเรา=**พ.ศ. ๕๓๕-๕๓๙)** ช่วงเวลาที่สันนิษฐานว่าพระ**เยซู**ประสูติที่เมืองเบธเลเฮม (**Bethlehem**) ทางใต้ของเยรูซาเล็มในอิสราเอล

พระเยซูเป็นชาวยิว เป็นบุตรของแม่นางพรหมจารีแมรี ภรรยาของโจเซฟ ช่างไม้แห่งเมืองนาซาเรธ

นาม "เยซู" คือ Jesus เป็นคำกรีก ตรงกับคำยิวเป็นภาษาฮิบรูว่า Joshua ส่วน "คริสต์" คือ Christ (ไครสต์) ก็เป็นคำกรีก ตรงกับคำฮิบรูว่า Messiah แปลว่า "(ผู้ได้รับการ)เจิมแล้ว"

เมื่ออายุประมาณ ๓๐ ปี หลังได้รับศีลจุ่ม (Baptism) จาก John the Baptist แล้วพระ**เยซู**ได้เริ่มเผยแพร่คำสอนที่เป็นฐานให้เกิด**ศาสนาคริสต์** (ส่วนมากสอนที่กาลิลี/Galilee ซึ่งอยู่ส่วนเหนือสุดของปาเลสไตน์ เมืองนาซาเรธ/Nazareth ที่พระเยซูเติบโตก็อยู่ในเขตกาลิลีนี้) โดยมีสาวกที่ท่านเลือกไว้ ๑๒ คน (12 Apostles มี Saint Peter เป็นหัวหน้า)

แต่เมื่อพระ**เยซู**สอนในปีที่ ๓ พวกนักบวชยิวเป็นต้น ซึ่งไม่พอใจการสอนของท่าน ร่วมด้วยสาวกคนหนึ่งของท่านที่ทรยศ ได้สมคบกันจับตัวท่านให้เจ้าหน้าที่ยิวสอบสวนฐานปลุกปั่นประชาชน แล้วส่งแก่โรมันผู้ปกครอง

ค.ศ. **25** หรือ **29** (=เรานับ พ.ศ. ๕๖๘ หรือ ๕๗๒) พระ**เยซู**ถูกโรมัน ซึ่งเป็นผู้ปกครองที่นั่น สั่งลงโทษตามความประสงค์ของพวกยิว ให้ประหารชีวิตด้วยการตรึงไม้**กางเขน** ฐานอวดอ้างเท็จว่าเป็นพระผู้มาโปรด (messianic pretender)

ชาวคริสต์ถือว่าการสิ้นชีพของพระเยซูเพราะถูกตรึงไม้กางเขนนี้ เป็นการ**ไถ่บาป**ให้แก่มวลมนุษย์ กับทั้งถือว่าพระเยซูได้ฟื้นคืนชีพ (Resurrection) และหลังจากนั้น ๔๐ วัน ได้เสด็จขึ้นสู่สวรรค์

หลังจากนั้น **ปอล** หรือ เปาโล (บางทีเรียกเป็นภาษาฮิบรูว่า Saul; ได้เป็น Saint Paul) เป็นบุคคลสำคัญที่ทำให้ศาสนาคริสต์เผยแพร่ไปอย่างกว้างขวางในดินแดนกรีก-โรมัน

โรมันกำจัดคริสต์

พ.ศ. ๖๐๗ (ค.ศ. **64**; ฝรั่งนับ=พ.ศ. ๕๔๗) **เนโร** (Nero) จักรพรรดิโรมันเริ่มกำจัดกวาดล้างผู้ถือคริสต์อย่างโหดเหี้ยม

หลังจากนั้น มีการกวาดล้างชาวคริสต์ครั้งใหญ่ในจักรวรรดิโรมันอีกหลายครั้ง โดยเฉพาะใน พ.ศ. ๗๒๐ (ค.ศ. **177**) จักรพรรดิมาร์คัส ออรีเลียส จัดการให้งานกำจัดกวาดล้างผู้ถือคริสต์จริงจังเป็นระบบ พ.ศ. ๗๙๓ (ค.ศ. **250**) จักรพรรดิดีเซียส ดำเนินการกำจัดกวาดล้างแบบต้อนฆ่าไม่เลือก ทำให้เกิดมีผู้พลีชีพที่เรียกว่า martyr ซึ่งต่อมายกเป็นนักบุญ (saints) และใน พ.ศ. ๘๔๖ (ค.ศ. **303**) จักรพรรดิไดโอคลีเชียนก็ดำเนินการกำจัดกวาดล้างคราวใหญ่อีก

จากซ้าย:
พระเยซู
จักรพรรดิเนโร

พุทธศาสนารุ่งเรือง ยุคที่ ๒

พระเจ้ากนิษกะ ผู้ตั้งศกราช

พ.ศ. ๖๒๑ (ฝรั่งว่า ค.ศ. 78=พ.ศ. ๕๖๑) พระเจ้า**กนิษกะ** กษัตริย์ยิ่งใหญ่ที่สุดของอาณาจักร**กุษาณ** ขึ้นครองราชย์ที่เมืองปุรุษปุระ (ปัจจุบัน=Peshwar) ถือเป็นเริ่มต้นศกกาล (=กาลเวลาของชนชาวศกะ หรือ=ศกราช-กาล=กาลเวลาแห่งราชาของชนชาวศกะ) อันเป็นที่มาของคำว่า "**ศักราช**" (อินเดียได้ใช้ศกกาลนี้ เป็นศักราชของราชการ; ปัจจุบัน พ.ศ. ๒๕๔๕=2002-78=ศกกาล 1924)

พระเจ้ากนิษกะทรงเป็นพุทธมามกะยิ่งใหญ่ และได้ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนามากมาย ทำให้พระพุทธศาสนาแผ่ไปทางอาเซียกลาง แล้วขยายต่อไปยังจีนเป็นต้น ทรงสืบต่อประเพณีพุทธในการให้เสรีภาพทางศาสนา พุทธศิลป์รุ่งเรืองมาก และได้ทรงสร้างมหาสถูปใหญ่ที่สุด สูง ๖๓๘ ฟุตไว้ที่เมืองปุรุษปุระ

พระเจ้า**กนิษกะ**สวรรคตราว พ.ศ. ๖๔๕ (แต่บางตำราว่าครองราชย์ถึง ๔๒ ปี) อาณาจักร**กุษาณ**อยู่ต่อมาอีกศตวรรษเศษก็สิ้น

(**ศกกาล**หรือ**ศกาพท์**นั้น ก่อนรัฐบาลอินเดียใช้เป็นทางการของประเทศ ทางอินเดียใต้ได้ใช้กันมาโดยมีตำนานต่างจากข้างต้นว่า พระเจ้า**ศาลิวาหนะ**แห่งราชวงศ์สาตวาหนะเป็นผู้ตั้งขึ้น เมื่อทรงชนะและได้สังหารพระเจ้า**วิกรมาทิตย์** ราชาชาวศกะ แห่งกรุงอุชเชนี ใน ค.ศ. 78, เรื่องนี้ตรงข้ามกับอินเดียเหนือที่

พระเจ้ากนิษกะ

นิยมใช้ศักราชชื่อว่า **วิกรมสังวัต** ของพระเจ้า**วิกรมาทิตย์**ในตำนาน ซึ่งก็ว่าตั้งเมื่อชนะชาวศกะ ในปี 56 BC, แต่ในประวัติศาสตร์ พระเจ้า**วิกรมาทิตย์** คือจันทรคุปต์ที่ ๒ แห่งราชวงศ์คุปตะ ซึ่งได้ขับไล่ชนชาวศกะออกไปจากอุชเชนี ในปี ๙๔๓/400)

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. • พ.ศ. ๑ • • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ • •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

พุทธศาสนาเข้าสู่จีน

พ.ศ. ๖๐๘ (ค.ศ. 65) เป็นปีที่ถือกันมาว่า **จีนรับพระพุทธศาสนา**เข้าสู่ประเทศโดยทางราชการ กล่าวคือ พระจักรพรรดิ **มิ่งตี่** แห่งราชวงศ์ฮั่น ทรงส่งคณะทูต ๑๘ คน ไปสืบพระศาสนาที่ประเทศ**อินเดีย** ณ เมือง**โขตาน** (Khotan ปัจจุบันเป็นของจีน=Hotan แต่สมัยนั้นอยู่ในอินเดีย) หลังจากนั้น ๒ ปี คณะทูตกลับมาพร้อมด้วยพระภิกษุ ๒ รูป คือ พระกาศยปะมาตังคะและพระธรรมรักษะ กับทั้งพระธรรมคัมภีร์จำนวนหนึ่ง พระภิกษุ ๒ รูปนั้นได้พำนักที่วัดม้าขาวในเมืองลกเอี๋ยง (=โล่หยาง Loyang) และได้แปลพระคัมภีร์สู่ภาษาจีนหลายคัมภีร์

นักประวัติศาสตร์กล่าวว่า ตามหลักฐาน ได้มีชาวพุทธอยู่ในจีนนานก่อนนั้น ตั้งแต่ศตวรรษที่ 3 BC เพียงแต่ยังไม่มีการเผยแพร่จริงจัง และพระพุทธศาสนาก็เข้ามาตามกระแสการนับถือของประชาชนเพิ่มขึ้นเองทีละน้อย ตอนแรกก็มาทางอาเซียกลาง แล้วต่อมาก็มาตามเส้นทางการค้าด้านอาเซียอาคเนย์

พ.ศ. ๖๔๘ (ค.ศ. 105) ที่เมือง**จีน** มีผู้ทำกระดาษขึ้นใช้เป็นครั้งแรกในโลก (ผู้ทำเป็นขันทีในราชสำนัก)

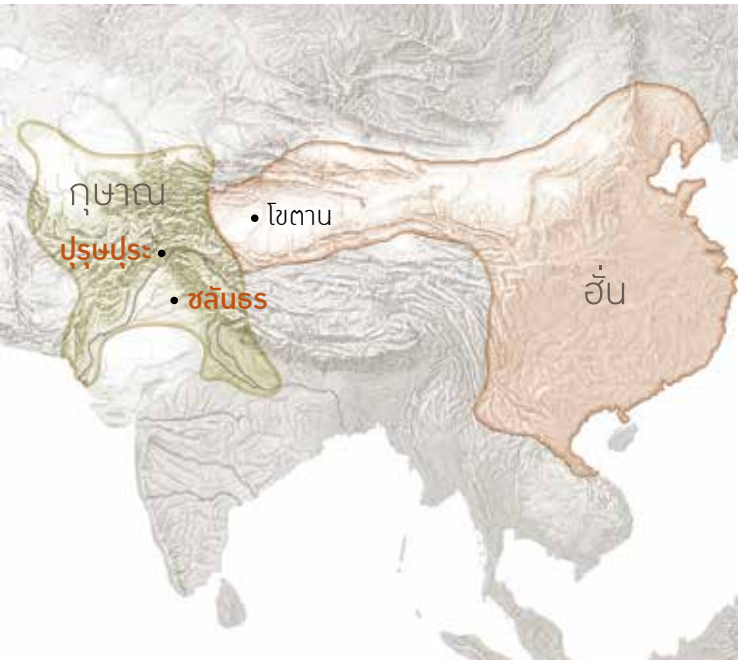

สังคายนา ที่มหายานปรากฏตัว

พ.ศ. ๖๔๓ (=ค.ศ. 100) พระเจ้า**กนิษกะ** ทรงอุปถัมภ์การ**สังคายนา**ที่พระสงฆ์นิกายสรวาสติวาทจัดขึ้นที่เมืองชลันธร (ปัจจุบัน = Jullundur ไม่ไกลจาก Lahore) แต่หลักฐานบางแห่งว่าจัดที่กัศมีระ (แคชเมียร์) หลักฐานฝ่ายจีนว่าได้จารึกพุทธพจน์ลงบนแผ่นทองแดง

สังคายนานี้นับโดยรวมเป็นครั้งที่ ๔ แต่ทางเถรวาทไม่นับ และนิกายสรวาสติวาทก็นับเป็นครั้งที่ ๓ เพราะไม่นับการสังคายนาสมัยพระเจ้าอโศกฯ

ในสังคายนาครั้งนี้ พระ**อัศวโฆษ** ปราชญ์ใหญ่ยุคแรกของ**มหายาน** (เป็นกวีเอกของชมพูทวีปก่อนกาลิทาส และถือกันว่าเป็นผู้รจนา *มหายานศรัทโธทปาทศาสตร์* คือคัมภีร์ว่าด้วยการเกิดขึ้นแห่งศรัทธาในมหายาน และ *พุทธจริต*) ได้ร่วมจัด และได้กล่าวแสดงหลักธรรมของมหายานเป็นอันมาก นับว่าเป็นการปรากฏตัวครั้งสำคัญ

ของมหายาน และเป็นการที่มหายานยอมรับสังคายนาครั้งนี้ด้วย กับทั้งถือเป็นจุดเริ่มที่มหายานจะเจริญรุดหน้าต่อมา แม้นิกายสรวาสติวาทจะสูญไป ก็ถือสังคายนานี้เสมือนเป็นสังคีติของมหายาน

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2000 • ค.ศ. 2500

หน้าตรงข้าม:
วัดม้าขาว (แปะเบ๊ยี่)

ซ้าย:
Dragon Gate Cave
เมืองโล่หยาง

ชนชาติไทยเริ่มรับนับถือพระพุทธศาสนา

พ.ศ. ๖๒๑ (ค.ศ. 78) ประมาณช่วงเวลานี้ ในยุคที่ไทยถูกจีนรุกรานตลอดมานั้น คราวหนึ่ง พระเจ้า**มิ่งตี่** แห่งราชวงศ์ฮั่น (ฮั่นเม่งตี่ ก็เรียก) ทรงส่งทูตสันถวไมตรีมายัง**ขุนหลวงเม้า** กษัตริย์ไทยแห่งอาณาจักร**อ้ายลาว** คณะทูตได้นำพระพุทธศาสนาเข้ามาด้วย ทำให้หัวเมืองไทยทั้ง ๗๗ มีราษฎร ๕๑,๘๙๐ ครอบครัว (จำนวนคนประมาณ ๕๕๓,๗๐๐ คน) หันมารับนับถือพระพุทธศาสนาเป็นครั้งแรก

พระพุทธรูปแกะสลัก ที่พามิยาน

พามิยาน ศูนย์การค้า ศาสนา ฯลฯ

ในยุคนี้และต่อเนื่องมาประมาณ ๗๐๐ ปี เมือง**พามิยาน** (Bamian หรือ Bamiyan; อยู่ห่างจากกาบุล/Kabul เมืองหลวงของอัฟกานิสถานปัจจุบันไปทางตะวันตกราว ๑๕๐ กม.) เป็นศูนย์กลางทางศาสนา วัฒนธรรม และการค้า บนเส้นทางพาณิชย์ระหว่างอินเดียกับอาเซียกลาง โดยเชื่อมตะวันออกถึงจีน กับตะวันตกถึงโรม มีการสร้างพุทธสถาน วัดวาอารามรวมทั้งวัดถ้ำมากมาย ที่น่าสังเกตคือ **พระพุทธรูปใหญ่**มหาปฏิมากรรม ที่แกะสลักหินผาหน้าภูเขาเข้าไป **๒ องค์** ซึ่งสันนิษฐานกันว่าสร้างในช่วง พ.ศ. ๗๕๐-๑๐๐๐ องค์หนึ่งสูง ๕๓ เมตร อีกองค์หนึ่งสูง ๓๗ เมตร (พระถังซำจั๋งได้ผ่านมาเห็นและบันทึกว่าองค์พระประดับด้วยทองคำและเพชรนิลจินดา)

เปอร์เซียรุ่ง ชมพูทวีปรวน

พ.ศ. ๗๖๓ สิ้นราชวงศ์กุ**ษาณ** (**สาตวาหนะ** แห่งทักษิณาบถ ก็ได้สิ้นไปใกล้ๆ กันเมื่อ พ.ศ.๗๔๓)

เวลาศตวรรษหนึ่งต่อแต่นี้เป็นช่วงมืดมัวแห่งประวัติศาสตร์ของชมพูทวีป ทราบกันเพียงว่า อาณาจักร**เปอร์เซีย** หรืออิหร่านโบราณของราชวงศ์**สาสสนิท** (Sassanid) แผ่ขยายอำนาจ จนในที่สุด อาณาจักรกุษาณ รวมถึงบากเตรียหรือโยนก ได้ตกเป็นของอาณาจักรเปอร์เซีย และชมพูทวีปก็ระส่ำระสายจนขึ้นสู่ยุค**คุปตะ**ในศตวรรษต่อมา

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. • พ.ศ. ๑ • • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ • •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

จีนยุคสามก๊ก

พ.ศ. ๗๖๓-๘๒๓ (ค.ศ. 220-280) ที่เมือง**จีน** เป็นยุค**สามก๊ก** เนื่องจากเมื่อจะสิ้นราชวงศ์**ฮั่น** บ้านเมืองระส่ำระสาย พระจักรพรรดิ คือ พระเจ้า**เหี้ยนเต้** ที่เมืองลกเอี๋ยง เป็นเพียงหุ่นเชิด เกิดเป็น ๓ ก๊กสู้รบกัน มีโจโฉที่เมืองหลวงในฝ่ายเหนือ (**วุยก๊ก**) เล่าปี่ที่เสฉวนในฝ่ายตะวันตก (**จกก๊ก**) และซุ่นกวนที่นานกิงในฝ่ายใต้แถบตะวันออก (**ง่อก๊ก**)

เมื่อโจโฉสิ้นชีพในปี ๗๖๓ (ค.ศ. 220) พระเจ้าเหี้ยนเต้พ้นจากราชสมบัติ บุตรของโจโฉขึ้นครองแผ่นดินเป็นพระเจ้าโจผีตั้งราชวงศ์วุย (หรือ เว่ย หรือ เว) สิ้นราชวงศ์ฮั่น แต่ละแคว้นตั้งตัวเป็นใหญ่ จึงถือว่าเข้ายุค**สามก๊ก** จนในที่สุดทางฝ่ายเหนือ สุมาเอี๋ยนถอดพระเจ้าโจฮวนออกจากราชสมบัติใน พ.ศ. ๘๐๘ (ค.ศ. 265) ตั้งราชวงศ์ใหม่คือราชวงศ์จิ้นขึ้น อันเป็นช่วงแรกเรียกว่าจิ้นตะวันตก ครั้นถึงปี ๘๐๗ (ค.ศ. 264) ก๊กตะวันตกที่เสฉวนสิ้นอำนาจ และต่อมาปี ๘๒๓ (ค.ศ. 280) ก๊กเหนือมีชัยปราบแคว้นหวู (หรือ ง่อ) ฝ่ายใต้ลงได้ รวมประเทศให้กลับคืนเป็นอันเดียว

ในยุคนี้**พุทธศาสนา**เจริญขึ้นมาเหนือลัทธิขงจื๊อ แต่ลัทธิเต๋าก็รุ่งเรืองขึ้นด้วย นอกจากนี้ภัยใหม่จากทางเหนือก็จะเริ่มปรากฏ คือ พวก**หูณะ**รุกรานเข้ามา

งานอชันตา ฟื้นขึ้นมาและเดินหน้าต่อไป

พ.ศ. ๘๐๐ (โดยประมาณ; กลางหรือปลาย ค.ศต. ที่ 3) ทางด้านทักษิณาบถ เมื่อ**สาตวาหนะ**เสื่อมอำนาจไปแล้ว ที่ Deccan ตอนบน ราชวงศ์**วากาฏกะ** (นักโบราณคดีบางท่านสันนิษฐานว่าเป็นเชื้อสายกรีก) ได้ขึ้นครองอำนาจ โดยมีเมืองหลวงอยู่ที่ปุริกา (ต่อมาย้ายไปที่นาสิก/Nasik แล้วย้ายอีกไปที่ประวรปุระ)

ในช่วงเวลาใกล้กันนี้ ในอินเดียภาคเหนือ ก็มีราชวงศ์**คุปตะ**รุ่งเรืองขึ้นมา และมีสัมพันธไมตรีอันดีกับที่นี่ กับทั้งทะนุบำรุงศิลปกรรมเช่นกัน

ทั้งสองอาณาจักรนี้เจริญคู่เคียงกันมา และสิ้นวงศ์ในเวลาใกล้กัน (**คุปตะ**สิ้น พ.ศ. ๑๐๘๓=ค.ศ. 540 ส่วน**วากาฏกะ**ก็สิ้นในช่วงใกล้กันนั้น)

ในยุคของวากาฏกะนี้ งานศิลป์ที่หมู่ถ้ำอชันตาได้กลับฟื้นขึ้นและเฟื่องฟูสืบต่อมาในสมัยราชวงศ์จาลุกยะ (พ.ศ. ๑๐๘๖-๑๓๐๐) ด้วย

พุทธศตวรรษที่ ๘-๑๒ อาเซียกลาง โดยเฉพาะเมือง**กูจา** (Kucha ถ้าวัดตรงเป็นเส้นบรรทัด ก็อยู่เลยตักสิลาไปทางตะวันออกเฉียงเหนือ ราว ๑,๒๕๐ กม. แล้วต่อลงไปทางตะวันออกเฉียงใต้อีกราว ๒,๔๐๐ กม. จึงจะถึงเมืองเชียงอาน) ได้เป็นศูนย์กลางสำคัญของพระพุทธศาสนา ที่แผ่พระพุทธศาสนาต่อจากชมพูทวีปไปยังประเทศ**จีน** โดยเส้นทางสายไหม มีพระภิกษุหลายท่านเดินทางไปจีนจากเมืองนี้ (เมืองอื่นที่สำคัญก็เช่น โขตาน/Khotan ที่บัดนี้เป็น Hotan ซึ่งห่างตักสิลาเพียง ๗๕๐ กม.)

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2000 • ค.ศ. 2500

โรมันรวน เพราะบาร์เบเรียน

พ.ศ. ๘๒๙ (ค.ศ. 286) ไดโอคลีเชียน จักรพรรดิโรมันได้เผชิญปัญหาพวก**อนารยชน**เผ่าต่างๆ โดยเฉพาะพวกเผ่าเยอรมัน ที่ทยอยมาบุกตีดินแดนแถบเหนือและตะวันตกเรื่อยมาตั้งแต่ต้นศตวรรษ จึงหาทางจัดการปกครองให้ง่ายขึ้น โดยแยก**จักรวรรดิโรมัน**ออกเป็น ๒ ภาค คือ จักรวรรดิโรมันตะวันตก และจักรวรรดิโรมันตะวันออก

พ.ศ. ๘๕๔ (ค.ศ. 311) เกลีเรียส จักรพรรดิโรมันซึ่งได้ห้ำหั่นผู้ถือคริสต์อย่างมาก ครั้นใกล้สวรรคต ได้ประกาศโองการยอมให้มีการถือศาสนาตามสมัครใจ

บาร์เบเรียน
เผ่าเยอรมัน

มหาวิทยาลัยนาลันทา

คอนสแตนตินที่ ๑

โรมันหันมาถือคริสต์

พ.ศ. ๘๕๖ (ค.ศ. 313) **คอนสแตนตินที่ ๑** (**Constantine I**) หรือคอนสแตนตินมหาราช จักรพรรดิโรมัน ผู้ครองโรมันตะวันตก ได้ประกาศโองการแห่งมิลาน (Edict of Milan) ยกศาสนา**คริสต์**เป็น**ศาสนาประจำรัฐ**ของจักรวรรดิ**โรมัน**

ต่อมา คอนสแตนติน รบและสังหารไลซิเนียส จักรพรรดิโรมันตะวันออกในที่รบ แล้วครองอำนาจผู้เดียว ครั้นถึง พ.ศ. ๘๗๓ จักรพรรดิคอนสแตนติน เห็นชัดแล้วว่าคงสกัดพวกอนารยชนเผ่าเยอรมันทั้งหลาย คือ พวกแฟรงค์/Franks พวกกอธ/Goths พวกแวนดาล/Vandals เป็นต้น ไว้ไม่อยู่ จะต้องร่นถอยจากอิตาลี และกอล จึงได้บูรณะเมือง**บีแซนเทียม** แล้วย้ายจากโรมไปที่นั่น ตั้งเป็นนครหลวงใหม่ของจักรวรรดิโรมัน ให้ชื่อว่าเมือง**คอนสแตนติโนเปิล** (Constantinople; ปัจจุบันคือเมืองอิสตันบุล/Istanbul ในประเทศเตอร์กี)

อินเดียรุ่งใหม่ ในยุคคุปตะ

พ.ศ. ๘๖๓ (ค.ศ. 320) หลัง**กุษาณ**สิ้นวงศ์แล้ว และชมพูทวีปปั่นป่วนอยู่ พระเจ้าจันทรคุปต์ที่ ๑ (ตั้งชื่อเลียนแบบจันทรคุปต์แห่งโมริยวงศ์) รวบรวมดินแดนชมพูทวีปแถบเหนือ ฟื้น**มคธ**ขึ้นมา ตั้งราชวงศ์ใหม่ชื่อ**คุปตะ** ครองราชย์ที่เมืองปาฏลีบุตร นำอินเดียขึ้นสู่ความรุ่งเรืองอีกครั้งนานราว ๒๒๐ ปี

(เฉพาะในรัชกาลพระเจ้าจันทรคุปต์ที่ ๒ วิกรมาทิตย์ พ.ศ. ๙๒๓-๙๕๘ ได้ตั้งเมืองหลวงที่**อโยธยา** ซึ่งในครั้งโบราณเคยเป็นเมืองหลวงของแคว้นโกศลตั้งแต่สมัยพระรามในเรื่องรามเกียรติ์ คือรามายณะ ก่อนจะย้ายมาตั้งที่สาวัตถี ส่วนในครั้งพุทธกาล อโยธยามีชื่อว่า**สาเกต** อยู่ห่างกุสินาราไปทางตะวันตก ๑๗๐ กม.)

ในยุคนี้ ศิลปะแบบคุปตะได้เจริญขึ้นมาแทนที่ศิลปะแบบคันธาระ-กรีก ที่ค่อยๆ หายไป

กษัตริย์ในราชวงศ์คุปตะ แม้ว่าส่วนใหญ่จะเป็นฮินดู แต่ได้อุปถัมภ์มหาวิทยาลัย**นาลันทา**อย่างมากในฐานะสถานศึกษา

พระพุทธรูปศิลปะคุปตะ

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2000 • ค.ศ. 2500

โรมันกำจัดคนนอกคริสต์

พ.ศ. ๙๑๐-๙๒๖ (ค.ศ. 367-383) เมื่อโรม เป็นคริสต์แล้ว **เกรเชี่ยน** (Gratian) จักรพรรดิ**โรมัน**ก็**กวาดล้าง** (persecution) คนนอกรีตและคนนอกศาสนาคริสต์

พ.ศ. ๙๓๘ (ค.ศ. 395) เมื่อจักรพรรดิธีโอโดสิอุสสวรรคตแล้ว จักรวรรดิโรมันแยกออกเป็น ๒ เด็ดขาดถาวร คือ จักรวรรดิ**โรมันตะวันออก** ซึ่งเรียกต่อมาว่า จักรวรรดิ**บีแซนทีน** (Byzantine Empire) ที่กรุง**คอนสแตนติโนเปิล** และจักรวรรดิ**โรมันตะวันตก** (Western Roman Empire) ที่กรุงมิลาน (Milan)

(**มิลาน**ได้เป็นเมืองหลวงของจักรวรรดิโรมันตะวันตกในช่วง พ.ศ. ๘๔๘-๙๔๕=ค.ศ. 305-402 ต่อมาถูก**อัตติลา**ทำลายใน พ.ศ. ๙๙๕=ค.ศ. 452 แม้จะฟื้นขึ้นมาก็ถูกทำลายอีก เช่น พวกกอธทำลายใน พ.ศ. ๑๐๘๒=ค.ศ. 539 แล้วก็ฟื้นขึ้นอีก โดยเฉพาะหลัง ค.ศ. 1000 ได้เป็นเมืองรุ่งเรืองยิ่งใหญ่จากการที่ศาสนจักรคริสต์โดยอาร์ชบิชอปทั้งหลาย ได้ครองอำนาจฝ่ายอาณาจักรด้วย)

จากซ้าย:
เกรเชี่ยน
อัตติลา

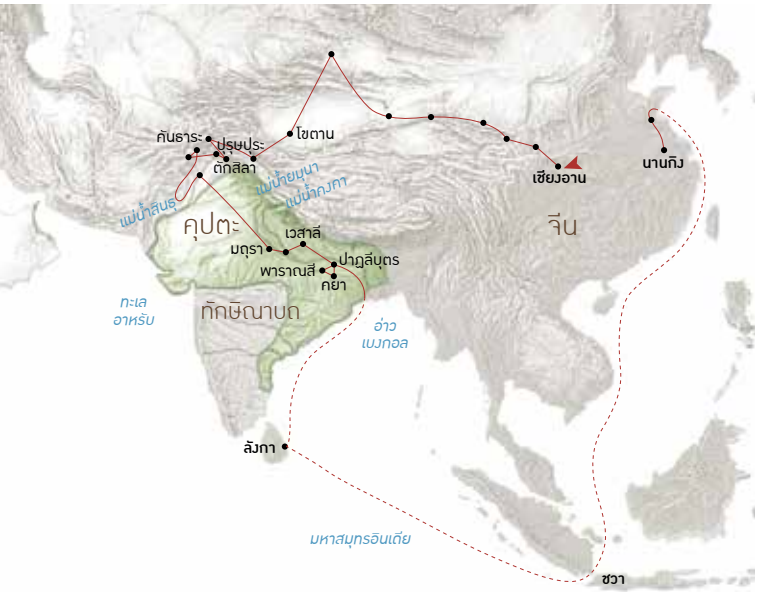

หลวงจีนฟาเหียนมาบก กลับทะเล

พ.ศ. ๙๔๕ (ค.ศ. 402) หลวงจีน**ฟาเหียน** (Fa-hsien) จาริกทางไกลแสนกันดารจากเมืองจีน ข้ามทะเลทราย**โกบี**และป่าเขามากมาย ฝ่าทั้งลมร้อนและหิมะยะเยือก ผ่านทางอาเซียกลางมาถึงชมพูทวีป เข้าทางคันธาระ เยือนปุรุษปุระ ตักสิลา ไปจนถึงกบิลพัสดุ์ นมัสการสังเวชนียสถานทั้ง ๔ ศึกษาที่**ปาฏลีบุตร** อยู่ในอินเดียยุคราชวงศ์**คุปตะ** ๑๐ ปี แล้วนำคัมภีร์พระไตรปิฎก เป็นต้น เดินทางกลับเมืองจีนโดยทางเรือ แวะพำนักที่**ลังกา**ทวีป ๒ ปี ผจญภัยในทะเล ครั้งหนึ่งถูกคลื่นใหญ่ซัดไปขึ้นเกาะ (คงจะเป็น**ชวา** แต่เวลานั้นยังไม่มีอาณาจักรศรีวิชัย) ฝ่าคลื่นลมร้ายเกือบ ๗ เดือน จึงถึงเมืองจีน แล้วแปลพระคัมภีร์ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาจีน และเขียนบันทึกการเดินทางไว้ ซึ่งฝรั่งแปลเป็นหนังสือตั้งชื่อว่า *"Record of Buddhist Kingdoms"* ให้ความรู้เรื่องสภาพพระพุทธศาสนาในอินเดียยุคที่รุ่งเรือง เช่น วัดวาอารามมากมายที่ตักสิลา ก่อนถูกพวกฮั่นทำลาย ก่อนจะถูกศาสนาฮินดูเริ่มกลืน และก่อนจะพินาศในยุคที่ทัพมุสลิมบุกเข้ามา

ภาพวาดพระพุทธเจ้า
ยุค Goryeo

พุทธศาสนาเข้าสู่เกาหลี

พ.ศ. ๙๑๕ (ค.ศ. 372) กษัตริย์**เกาหลี**แคว้นฝ่ายเหนือส่งทูตมาขอพระพุทธรูปและคัมภีร์ จากจักรพรรดิเฮาบูตี่แห่งราชวงศ์จิ้นของ**จีน** (เวลานั้นเกาหลียังแยกเป็น ๓ อาณาจักร) จากจุดเริ่มนี้ พุทธศาสนาก็แพร่ไปทั่วเกาหลีทั้งหมด

จีนกับอาเซียกลาง

พ.ศ. ๙๔๔ (ค.ศ. 401) พระ**กุมารชีวะ**ถูกคนจีนร้ายจับตัวจากเมือง**กูจา** (Kucha) ในอาเซียกลาง มาถึงเมืองเชียงอาน แต่เนื่องจากความสามารถของท่าน ทำให้ราชสำนักจีนนับถือ ท่านแปลพระคัมภีร์สันสกฤตเป็นจีนจำนวนมาก และแสดงธรรมอยู่เสมอ เป็นกำลังสำคัญให้พระพุทธศาสนาเจริญมั่นคงในจีน

พ.ศ. ๙๖๔ (ค.ศ. 421) ธีโอโดสิอุสที่ ๒ จักรพรรดิโรมันตะวันออก ส่งกองทัพไปสู้กับกษัตริย์เปอร์เซีย ที่กำจัดชาวคริสต์

พระพรหม
พระวิษณุ
พระศิวะ

ก) ฮั่น- ฮินดู ทำลายพุทธ

พ.ศ. ๙๕๐-๑๐๕๐ (โดยประมาณ) พวกพราหมณ์ดำเนินแผนทำลายพระพุทธศาสนาด้วยวิธีกลืน โดยแต่งคัมภีร์**วิษณุปุราณะ**ขึ้น บอกว่าเทวดารบแพ้อสูร จึงมาขอพึ่งองค์วิษณุคือพระ**นารายณ์** พระองค์จึงอวตารมาเป็นพระพุทธเจ้า เพื่อหลอกพวกอสูร ให้ละทิ้งพระเวทและเลิกบูชายัญ พวกอสูรจะได้เสื่อมฤทธิ์ แล้วฝ่ายเทวดาจะได้มาปราบอสูรได้ง่าย (หมายความว่า ชาวพุทธ ก็คือพวกอสูรที่ถูกพระพุทธเจ้าหลอกให้ละทิ้งพระเวทอันศักดิ์สิทธิ์และยัญพิธีอันประเสริฐ มาสู่ทางแห่งความเสื่อม) เรียก**พุทธาวตาร**ว่าเป็นนารายณ์ปาง "มายาโมหะ" และบอกว่านารายณ์จะอวตารปางที่ ๑๐ เรียกว่ากัลกยาวตารลงมากำจัดพวกอสูรคือชาวพุทธที่พระพุทธเจ้าหลอกออกมาไว้แล้วนี้ อีกทีหนึ่ง

ในช่วงนี้ ลัทธิ "ภักติ" คือ ความมีศรัทธาด้วยใจรักภักดีต่อเทพเจ้าอย่างแรงเข้มในเชิงอารมณ์ ได้มีกระแสแรงขึ้นด้วย ส่งผลกระทบต่อพระพุทธศาสนามาก

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2000 • ค.ศ. 2500

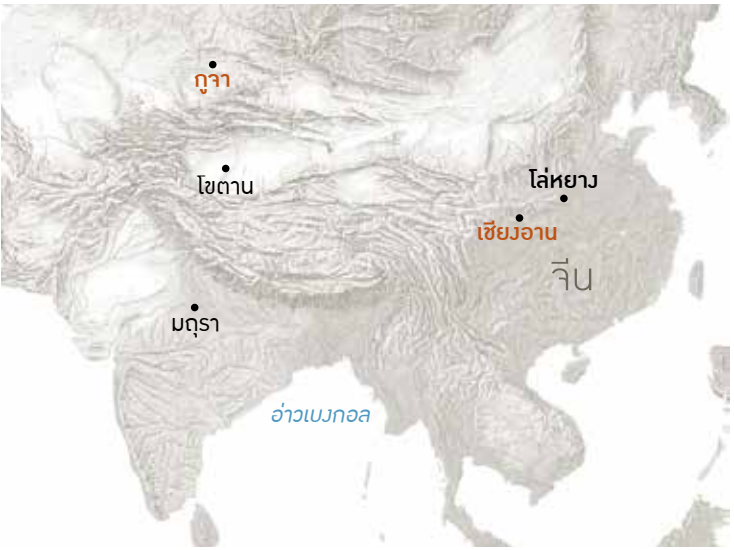

ธีโอโดสิอุสที่ ๒

พระพุทธโฆสาจารย์ จากชมพูทวีป ไปสืบอรรถกถาที่ลังกา

พ.ศ. ๙๖๕ (ค.ศ. 422) เนื่องจากพระพุทธศาสนาในชมพูทวีปเสื่อมลงมาก แม้จะยังรักษาพระไตรปิฎกบาลีไว้ได้ แต่คัมภีร์อธิบายที่จะใช้เป็นเครื่องช่วยในการศึกษา มีอรรถกถา เป็นต้น ได้สูญสิ้นไป พระพุทธโฆสได้รับคำแนะนำจากพระอุปัชฌาย์ คือพระเรวตเถระ ให้เดินทางไปลังกาทวีปเพื่อแปลอรรถกถาจากภาษาสิงหลกลับเป็นภาษาบาลี แล้วนำมายังชมพูทวีป เมื่อท่านไปถึงลังกาทวีปในปี ๙๖๕ แล้ว ต่อมาได้ขออนุญาตแปลคัมภีร์ พระเถระแห่งมหาวิหารให้คาถามา ๒ บท เพื่อแต่งคำอธิบายเป็นการทดสอบความรู้ ท่านเรียบเรียงคำอธิบายคาถาทั้งสองนั้นขึ้นเสร็จเป็น**คัมภีร์วิสุทธิมัคค์**ในปี ๙๗๓ จากนั้นจึงได้รับอนุญาตให้แปลอรรถกถาได้ตามประสงค์ เมื่อทำงานเสร็จสิ้นแล้ว ก็เดินทางกลับสู่ชมพูทวีป พระพุทธโฆสาจารย์เป็นพระอรรถกถาจารย์ที่มีผลงานมากที่สุด (ตำราต่างเล่มบอก พ.ศ. ต่างกันบ้าง)

พระพุทธโฆส
ถวายคัมภีร์แก่สังฆบดี
แห่งมหาวิหาร

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. • พ.ศ. ๑ • • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ • •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

ทั่วยุโรปสะท้าน เพราะฮั่นมา

พ.ศ. ๙๗๗ (ค.ศ. 434) ชนเร่ร่อนเผ่า**หูณะ** หรือ**ฮั่น** จากอาเซียกลางตอนเหนือ ที่ฝรั่งเรียกว่าเป็นอนารยชนซึ่งเคยรบกวนจีนจนต้องสร้างกำแพงเมืองจีน ได้มาถึงยุโรป เที่ยวบุกตีทำลายไปทั่ว

พอถึง พ.ศ. ๙๗๗ **อัตติลา** (Attila) ราชาฮั่นได้ทำสนธิสัญญากับธีโอโดสิอุสที่ ๒ ทำให้จักรพรรดิ**โรมันตะวันออก** (บิแซนทีน) ต้องส่งทองคำไปเป็นราชบรรณาการแก่อัตติลา ปีละ ๓๐๐ กก. แต่ล่วงมา ๖ ปี อัตติลาก็ยกทัพเที่ยวทำลายเมืองใหญ่น้อย จนต้องทำสนธิสัญญากันใหม่ให้โรมส่งเครื่องบรรณาการเพิ่มขึ้น ครั้นถึงปี ๙๙๐ ก็ยกทัพมาตีอีก จนธีโอโดสิอุสต้องยกดินแดนให้ไปมากมาย

อีก ๓ ปีต่อมา **อัตติลา**หันไปสนใจด้านจักรวรรดิ**โรมันตะวันตก** และยกทัพไปตีกอล (ปัจจุบันคร่าวๆ คือฝรั่งเศสและเบลเยี่ยม) ทัพโรมันได้ผนึกกำลังกับพวกวิซิกอธ (Goths คือชนเผ่าอนารยะต้นเดิมของเยอรมนีพวกที่อยู่ทางตะวันตกเรียกว่า Visigoths) และชนชาติอื่นๆที่ถูกพวกฮั่นข่มเหง หยุดยั้งอัตติลาไว้ได้ และมีชัยปล่อยให้อัตติลาล่าถอยไป กระนั้นก็ตาม ในปีต่อมา คือ พ.ศ. ๙๙๕ (ค.ศ. 452) **อัตติลา**ก็มาตีอิตาลีเสียหายมากมาย แต่กรุงโรมรอดมาได้ เพราะพอดีพวกฮั่นขาดเสบียงและเกิดโรคระบาดในกองทัพ จึงล่าถอยไป

มหาวิทยาลัยวลภี ที่เคยยิ่งใหญ่คู่กับนาลันทา

พ.ศ. ๑๐๑๓ (ค.ศ. 470) ในช่วงที่ราชวงศ์**คุปตะ**อ่อนแอลงจะแตกสลาย ได้มีอาณาจักรใหม่ๆ ทยอยเกิดขึ้นหลายแห่ง มีทั้งที่อุปถัมภ์ และที่ทำลายพระพุทธศาสนา เริ่มแต่อาณาจักรวลภีของราชวงศ์ไมตรกะ ที่ตั้งขึ้นทางตะวันตก (ปัจจุบันคือ Valabhipur ในรัฐ Gujarat) จนถึงอาณาจักรกรรณสุวรรณ (เคาทะ) ของราชาศศางกะ (ก่อน พ.ศ. ๑๑๔๘-๑๑๖๒=ก่อน ค.ศ. 605-619) ทางตะวันออก (แถบเบงกอล เทียบคร่าวๆ เวลานี้คือแถวเมืองกัลกัตตาและบังคลาเทศ)

พ.ศ. ๑๐๑๘ (โดยประมาณ; ค.ศ. 475) ที่วลภีราชธานี เจ้าหญิงทุฑฑาแห่งราชวงศ์ไมตรกะ ได้ทรงก่อตั้งมหาวิหารของพระพุทธศาสนาฝ่ายหีนยาน ที่ภายหลังเรียกว่า**มหาวิทยาลัยวลภี** ซึ่งเจริญรุ่งเรืองต่อมากว่า ๒๐๐ ปี

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2000 • ค.ศ. 2500

จักรพรรดิจีนพิโรธ

พ.ศ. ๙๘๙ จักรพรรดิ**จีน**แห่งราชวงศ์เว่เหนือ ซึ่งเคยส่งเสริมพระพุทธศาสนา มาคิดเห็นว่าบ้านเมืองต้องสูญเสียกำลังคนและค่าภาษีอากรไปเนื่องจากการที่คนบวชและบำรุงวัดวาอาราม จึงให้ฆ่าภิกษุและภิกษุณี**ทำลายวัด**และพระพุทธรูป ห้ามชายอายุต่ำกว่า ๕๐ ออกบวช โดยได้ดำเนินการนี้อยู่ ๕ ปี เป็นเหตุให้ลัทธิ**ขงจื๊อ**ขึ้นมามีอำนาจเหนือพุทธศาสนา

ปฏิมากรรมจากเว่เหนือ

เอลโลรา

อชันตาเลิกไป เอลโลราเริ่มไม่นาน

พ.ศ. ๑๐๓๓ (ค.ศ. 490) **วากาฏกะ** ซึ่งรุ่งเรืองขึ้นมาตั้งแต่ราว พ.ศ. ๘๐๐ ต่อจากสาตวาหนะ แม้จะเป็นราชวงศ์ฮินดู ดังที่กษัตริย์องค์ที่ ๒ ได้ประกอบพิธีอัศวเมธ (ฆ่าม้าบูชายัญ) ถึง ๔ ครั้ง แต่กษัตริย์รุ่นหลังหลายองค์เป็นชาวพุทธ และได้ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอันมาก งานบุญสำคัญชิ้นหนึ่ง คือการขุดเจาะแกะสลักวัดถ้ำ (ทางโบราณคดีจัดนับเป็นถ้ำที่ ๑๖) ที่**อชันตา** ซึ่งได้ถวายแก่สงฆ์ในราว พ.ศ. ๑๐๓๓

เวลาตั้งแต่ใกล้ พ.ศ. ๑๐๐๐ ในยุค**วากาฏกะ**นี้ เป็นช่วงระยะแห่งการฟื้นใหม่ของการเจาะแกะสลักภูเขาวาดภาพในหมู่ถ้ำ**อชันตา** หลังจากหยุดเงียบไป ๔๐๐ กว่าปี ตั้งแต่ยุค**สาตวาหนะ**

แม้สิ้นยุค**วากาฏกะ**แล้ว งานสลักวัดถ้ำที่**อชันตา** ก็ดำเนินต่อมาในยุคของราชวงศ์**จาลุกยะ** จนยุติประมาณ พ.ศ. ๑๒๐๐ ถ้ำยุคหลังนี้มีเพิ่มอีก ๒๔ เป็นของพุทธศาสนามหายานล้วน

ขณะที่งานสลักวัดถ้ำที่**อชันตา**ยุติลง ก็ได้มีการแกะสลักวัดถ้ำขึ้นที่**เอลโลรา** (เรียกตามชื่อหมู่บ้านที่นั่นในปัจจุบัน; อยู่ห่างอชันตาลงมาทางตะวันออกเฉียงใต้ ๘๐ กม.) ซึ่งเริ่มต้นในช่วง พ.ศ. ๑๑๐๐-๑๒๐๐ และหยุดเลิกประมาณ พ.ศ. ๑๔๐๐ รวมมี **๓๔ ถ้ำ** แต่เป็นของ ๓ ศาสนา คือ พุทธ ฮินดู และเชน ต่างจาก**อชันตา** ที่นอกจากเก่าแก่แล้ว ก็เป็นของพุทธศาสนาอย่างเดียว

โรมล่ม ยุโรปเข้ายุคมืด

พ.ศ. ๑๐๑๙ (ค.ศ. 476) จักรวรรดิ**โรมันตะวันตก** ซึ่งบอบช้ำจากการรังควาญของชนเผ่าอนารยะ โดยเฉพาะพวกฮั่นของ**อัตติลา** ครั้นถึงปี ๑๐๑๙ นี้ หัวหน้าเผ่าอนารยชนเยอรมัน ชื่อโอโดเอเซ่อร์ (Odoacer) ก็เข้าบุกจับจักรพรรดิโรมิวลัส ออกัสติวลัส (**Romulus Augustulus**) แห่งโรม ปลดจากตำแหน่ง เป็นกาล**อวสาน**แห่ง**จักรวรรดิโรมันตะวันตก**

ช่วงเวลา ๑,๐๐๐ ปี แต่นี้ไป (พ.ศ. ๑๐๑๙-๑๙๙๖=ค.ศ. **476-1453**) คือหลังจาก "**โรมล่มสลาย**" แล้ว จนจักรวรรดิบีแซนทีนล่ม (=ตั้งแต่โรมันตะวันตกล่ม ถึงโรมันตะวันออกสลาย) เรียกว่าเป็น "**สมัยกลาง**" (Middle Ages) ของยุโรป ซึ่งโลกตะวันตกอยู่ใต้กำกับของลัทธิความเชื่อและสถาบันของศาสนา**คริสต์**

อนึ่ง สมัยกลางนี้ เคยนิยมเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "**ยุคมืด**" (Dark Ages) คือเป็นกาลเวลา ๑ สหัสวรรษ หรือ ๑,๐๐๐ ปี แห่งความอับเฉาและตกต่ำ โดยเฉพาะในทางปัญญา ของ**ยุโรป**และ**อารยธรรมตะวันตก**

(ปราชญ์บางพวกสงวนคำว่า "ยุคมืด" ให้ใช้กับช่วงระยะต้นๆ ของสมัยกลางนั้น)

Romulus Augustulus

พวกฮั่นทำลายตักสิลา วัดวาหมดสิ้น

พ.ศ. ๑๐๔๐ (โดยประมาณ; ราว ค.ศ. **500**) พวก**หูณะ** หรือ**ฮั่นขาว** ซึ่งเป็นชนเผ่าเร่ร่อนจากอาเซียกลางตอนเหนือ ได้บุกเข้ามาครอบครองชมพูทวีปภาคตะวันตกเฉียงเหนือทั้งหมด รวมทั้งโยนก (Bactria) และคันธาระเฉพาะอย่างยิ่ง ได้ทำลายเมือง**ตักสิลา** (พวกกรีกเรียกว่า Taxila บาลี=ตกฺกสิลา; สันสกฤต=ตกฺษศิลา) ศูนย์กลางการศึกษาพระพุทธศาสนาแถบพายัพลงสิ้นเชิง

นับแต่นี้ ศิลปะแบบคันธาระที่เสื่อมลงตั้งแต่เข้ายุคคุปตะ ไม่มีผลงานใหม่เกิดขึ้นอีก แต่ศิลปะแบบคุปตะยังคงเจริญต่อมา

ตักสิลา

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2000 • ค.ศ. 2500

บีแซนทีน มองล่วงหน้า

ส่วนจักรวรรดิ**โรมันตะวันออก** หรือ**บีแซนทีน** (Byzantine Empire) ที่คอนสแตนติโนเปิล ซึ่งตั้งเมื่อปี ๘๗๓ (ค.ศ. **330**) ยังรอดอยู่ และเจริญต่อมา ช่วยดำรงอารยธรรมกรีก-โรมัน ไว้ในยามที่ทางด้านตะวันตกระส่ำระสาย

(แต่ที่จริง ยุคบีแซนทีนนี้ ก็คือส่วนสำคัญหรือกาลเวลาส่วนใหญ่ของยุคมืดนั่นเอง)

จักรวรรดิบีแซนทีนที่อยู่นานถึงพันปีนี้ แทบไม่มีเวลาที่รุ่งเรืองแท้จริงเลย นอกจากรัชสมัยของจักรพรรดิที่เข้มแข็งบางพระองค์ ที่เป็นเหมือนช่วงแทรกเท่านั้น แต่โดยทั่วไปมีภัยรุกรานมาก

หลังถูกพวกฮั่นรังควาญแล้ว อีก ๒-๓ ศตวรรษต่อมาก็เริ่มเสียดินแดนแก่พวกอาหรับ แล้วถูกเซลจูกเตอร์กรุกราน และถูกอาณาจักรทางตะวันตกข่มเหง ในที่สุดก็ถึงอวสานเมื่อเสียเมืองคอนสแตนติโนเปิล แก่จักรวรรดิออตโตมานเตอร์กใน พ.ศ. ๑๙๙๖ (ค.ศ. **1453**) ถือว่าสิ้นสุดสมัยกลางในยุโรป

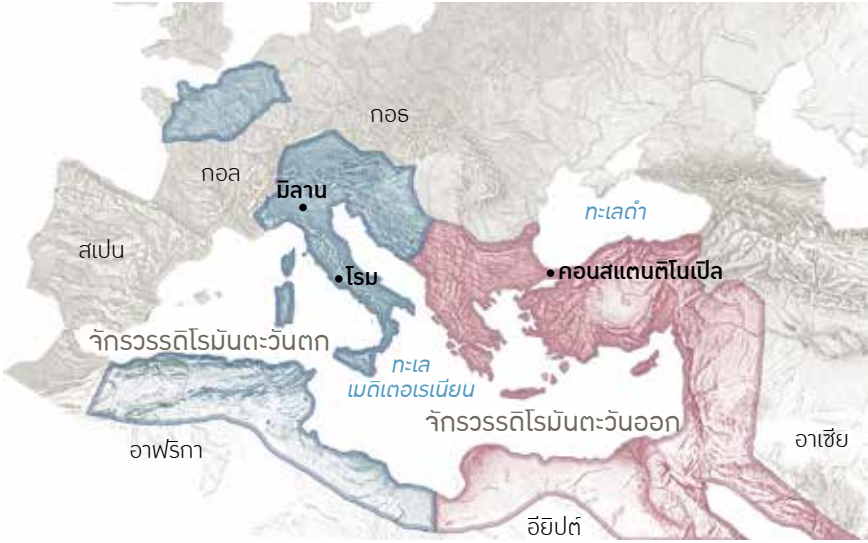

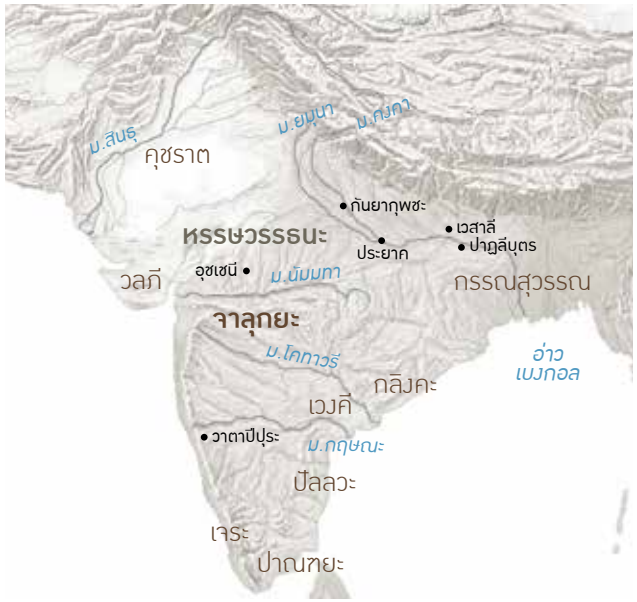

อวสานราชวงศ์คุปตะ

พ.ศ. ๑๐๕๐ เศษ กษัตริย์**หูณะ** หรือฮั่นขาว นามว่า **มิหิรกุละ** (หรือมหิรคุละ; ได้สมญาว่า "อัตติลา/Attila แห่งอินเดีย) ผู้โหดร้าย เป็นฮินดูนิกายไศวะ ครองเมืองสาคละ รุกเข้ามา ได้ต่อสู้กับกษัตริย์คุปตะ และให้กำจัดพระพุทธศาสนา โดยทำลายวัด สถูป และสังหารชาวพุทธจำนวนสุดคณนา (ตัวเลขบางแห่งว่าวัดถูกทำลาย ๑,๖๐๐ วัด) แต่ในที่สุดได้ทำอัตวินิบาตกรรม ใน พ.ศ. ๑๐๘๓

การรุกรานของพวกฮั่นบั่นทอนอำนาจของราชวงศ์**คุปตะ**อย่างยิ่ง จนในที่สุดประมาณ **พ.ศ. ๑๐๘๓** (ค.ศ. 540) จักรวรรดิ**คุปตะ**ก็แตก**สลาย**

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

ภูมิหลังบีบคั้นที่ขับดันอารยธรรม

การขับเคี่ยวราวีล้างและลี้ภัยทางศาสนา เป็นภูมิหลังสำคัญในประวัติศาสตร์ของตะวันตก และเป็นแรงขับดันอารยธรรมมาสู่สภาพปัจจุบัน โดยมีภาพรวมดังนี้

ใน**จักรวรรดิโรมันตะวันตก** เมื่อศาสนา**คริสต์**เกิดขึ้นแล้ว นับแต่เริ่มต้น ค.ศ. ก็เป็นยุคแห่งการกวาดล้าง (**persecution**) คนถือคริสต์

ส่วนใน**จักรวรรดิโรมันตะวันออก** คือบีแซนทีน เมื่อจักรพรรดิองค์แรก คือ Constantine I นับถือ**คริสต์** และให้ชาวคริสต์มีเสรีภาพในการนับถือบูชาโดยประกาศ Edict of Milan ใน ค.ศ. 313/พ.ศ. ๘๕๖ (ก่อนรวมตั้งจักรวรรดิ ๑๗ ปี) แล้ว ต่อมาไม่นาน ก็เข้าสู่ยุคแห่งการกำจัดกวาดล้าง (persecution) คนนอกรีตและคนนอกศาสนาคริสต์ (การกำจัดกวาดล้างทางศาสนาในตะวันตกถือได้ว่าจบสิ้นเมื่อเลิกล้มศาลไต่สวนศรัทธาของสเปน [Spanish **Inquisition**] ในปี 1834/๒๓๗๗)

เมื่อศาสนา**อิสลาม**เกิดขึ้นแล้ว ไม่ช้าก็เป็นยุคสงครามกับอาณาจักรมุสลิม จนกระทั่งมีสงครามศาสนา (religious war) ที่เรียกว่า "**ครูเสด**" (**Crusade**) รวมทั้งสิ้น ๘ ครูเสดส์ ยาวนาน ๒๐๐ ปี (1095-1291/๑๖๓๘–๑๘๓๔) โดยมีจุดเริ่มสำคัญจากการที่จักรวรรดิบีแซนทีนขอความช่วยเหลือจากประเทศคริสต์แถบตะวันตกเพื่อมาต้านการรุกรานของมุสลิมเซลจูก**เตอร์ก**

ช่วงต่อสู่ยุคใหม่ ก่อนอินเดียลุกดังไฟ

พ.ศ. ๑๐๘๖-๑๓๐๐ (ค.ศ. 543-757) ราชวงศ์**จาลุกยะ** ครองราชย์ที่วาตาปีปุระ ในตอนกลางและตะวันตกของทักษิณาบถ

ส่วนทางอินเดียฝ่ายเหนือ เมื่อ**คุปตะ**อ่อนแอลงจนจบสิ้นวงศ์ เพราะการเข้ามาของพวก**หูณะ**ดังกล่าวแล้วนั้น หลังจากวุ่นวายอยู่ระยะหนึ่ง ก็มีกษัตริย์ยิ่งใหญ่เกิดขึ้น คือพระเจ้า**หรรษะ** (พ.ศ. ๑๑๔๙-๑๑๙๐=ค.ศ. 606-647) ซึ่งมีรัชกาลตรงกันพอดีกับราชาที่เรืองอำนาจที่สุดของ**จาลุกยะ** คือ พระเจ้า**ปุลเกศินที่ ๒** (พ.ศ. ๑๑๕๓-๑๑๘๕=ค.ศ. 610-642)

เมื่อพระเจ้า**หรรษะ**แผ่อำนาจลงทางใต้ราว พ.ศ. ๑๒๕๓ ก็ได้พ่ายแก่พระเจ้า**ปุลเกศินที่ ๒** และถูกจำกัดอาณาเขตอยู่แค่แม่น้ำนัมมทา

แม้ว่าต่อมา**จาลุกยะ**จะสิ้นวงศ์ไปใน พ.ศ. ๑๓๐๐ แต่ราชวงศ์**ราษฏรกูฏ**ที่ขึ้นมาแทน ก็อุปถัมภ์งานศิลป์สลักภูเขาสืบมา

น่าสังเกตด้วยว่า ราชวงศ์จาลุกยะ ต่อด้วยราชวงศ์ราษฏรกูฏที่เข้มแข็งขึ้นมาแทนที่ แล้วแผ่อำนาจ เที่ยวรบกับอาณาจักรอื่นๆ ทั้งในภาคกลางและภาคเหนือ ในระยะนี้ ได้เป็นเครื่องกีดกั้นชน**มุสลิมอาหรับ**ที่เข้ามาตั้งอาณาจักรในแถบแคว้น**สินท์**ให้ไม่สามารถขยายดินแดนออกไป

(แคว้นสินท์/Sind ในปัจจุบัน ซึ่งบางตำราบางครั้งก็เขียน Sindh/สินธ์ นั้น ก็มาจากคำว่า “สินธุ” ที่เป็นชื่อแม่น้ำสำคัญของดินแดนแถบนั้นนั่นเอง)

ราชวงศ์**จาลุกยะ**สามารถกู้อำนาจคืนมาได้ใน พ.ศ. ๑๕๑๘ (ค.ศ. 975) และครองอาณาจักรอยู่จนถึง พ.ศ. ๑๗๓๒ (ค.ศ. 1189)

ราชวงศ์**จาลุกยะ**ที่กล่าวมานี้เรียกว่า**จาลุกยะตะวันตก** เพราะในเวลาใกล้กันนี้มี**จาลุกยะ**อีกพวกหนึ่งครองอาณาจักรเวงคี (ดินแดนแคว้นอันธระระหว่างแม่น้ำโคทาวรี กับแม่น้ำกฤษณะ) ในระยะ พ.ศ. ๑๑๖๗-๑๖๑๓ (ค.ศ. 624-1070) เรียกว่าราชวงศ์**จาลุกยะตะวันออก**

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2000 • ค.ศ. 2500

กำเนิดนิกายเซน

พ.ศ. ๑๐๖๓ (ค.ศ. 520) ที่เมืองจีน พระ**โพธิธรรม** ซึ่งเดินทางไปจากอินเดียใต้ ได้สอนพระพุทธศาสนาที่เป็นการตั้ง**นิกายฉาน** (Chan; ต่อมาไปถึงญี่ปุ่น เรียกตามสำเนียงที่นั่นว่า นิกาย**เซน**=Zen)

ญี่ปุ่นรับพระพุทธศาสนา

พ.ศ. ๑๐๙๕ (ค.ศ. 552) พระจักรพรรดิกิมเมอิ (Emperor Kimmei) โปรดให้สร้าง**วัดแรกของญี่ปุ่น** เพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปที่**กษัตริย์เกาหลี**ทรงส่งมาถวาย เป็นเครื่องหมายแห่งการประดิษฐานพระพุทธศาสนาในประเทศ**ญี่ปุ่น**

(ปีที่ส่งมา ซึ่งถือว่าเป็นวาระแห่งการที่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ญี่ปุ่นจากเกาหลี คือประมาณ พ.ศ. ๑๐๘๑/ค.ศ. 538)

ต่อแต่นั้น เจ้าชาย**โชโตกุ**ได้ทรงเป็นผู้นำในการประดิษฐานพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง

จากซ้าย:
พระโพธิธรรม
เจ้าชายโชโตกุ

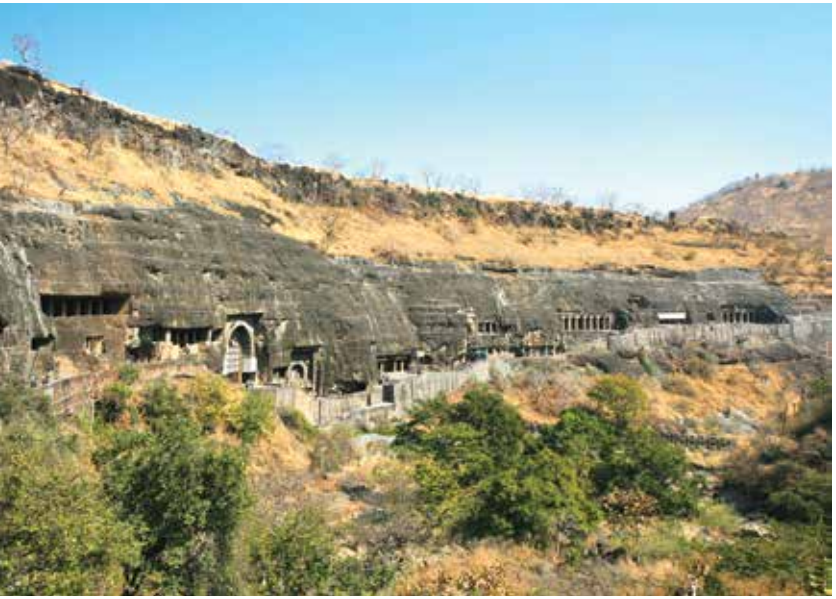

หมู่ถ้ำอชันตา-เอลโลรา ว่าโดยสรุป

เรื่องหมู่ถ้ำ**อชันตา-เอลโลรา** นั้น สร้างกันมาโดยหลายอาณาจักร หลายราชวงศ์ ผ่านกาลเวลาหลายศตวรรษ ควรจะสรุปไว้เพื่อเข้าใจชัด (เท่าที่สันนิษฐานกันมา) ดังนี้

ที่ตั้ง: รัฐมหาราษฎร์ อินเดียตอนกลางภาคตะวันตก ใกล้เมืองออรังคาบาด (Aurangabad)

- **อชันตา** ห่างจากออรังคาบาด ขึ้นไปทางเหนือเยื้องตะวันออก ๘๔ กม. (๑๐๕ กม. โดยรถยนต์)
- **เอลโลรา** ห่างจากออรังคาบาด ขึ้นไปทางตะวันตกเฉียงเหนือ ๑๕ กม. (๒๙ กม. โดยรถยนต์)

๑. **อชันตา** เป็นหมู่ถ้ำแรก เกิดมีในช่วง พ.ศ. ๔๐๐-๑๒๐๐ และเป็นของพุทธศาสนาล้วนๆ รวมมี ๓๐ ถ้ำ แบ่งเป็น

ก) ถ้ำพุทธศาสนาหีนยาน
- พ.ศ. ๔๐๐-๖๐๐
- มี ๖ ถ้ำ (ที่ ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๓๐)

ข) ถ้ำพุทธศาสนามหายาน
- พ.ศ. ๑๐๐๐-๑๒๐๐
- มี ๒๔ ถ้ำ (ที่เหลือจาก ๖ ถ้ำของหีนยาน)

(พึงทราบว่า ถ้ำที่ ๓๐ บัดนี้ไม่มีทางขึ้นไป อาจถูกหินถล่มทับ? บางตำราไม่นับ จึงบอกจำนวนว่ามีเพียง ๒๙ ถ้ำ)

๒. **เอลโลรา** เป็นหมู่ถ้ำหลัง เกิดมีในช่วง พ.ศ. ๑๑๐๐ หรือ ๑๒๐๐ ถึง ๑๔๐๐ เป็นของ **๓ ศาสนา** คือ พระพุทธศาสนามหายาน ตามด้วยฮินดู และเชน รวมมี ๓๔ ถ้ำ แบ่งเป็น

ก) ถ้ำพุทธศาสนามหายาน
- พ.ศ. ๑๑๐๐-๑๓๕๐
- มี ๑๒ ถ้ำ (ที่ ๑-๑๒)

ข) ถ้ำฮินดู
- พ.ศ. ๑๒๐๐-๑๔๕๐
- มี ๑๗ ถ้ำ (ที่ ๑๓-๒๙)

ค) ถ้ำเชน
- พ.ศ. ๑๓๕๐-๑๔๕๐
- มี ๕ ถ้ำ (ที่ ๓๐-๓๔)

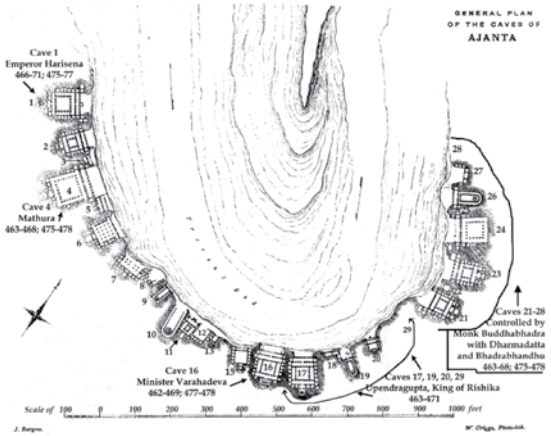

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. พ.ศ. ๑ • • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๙ • •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

ถ้ำเดิม เมื่อเริ่มคือวัด แต่ไปมาตวัดเป็นวิมาน

เนื่องจากถ้ำเหล่านี้มีต้นกำเนิดมาจากคติของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีถ้ำเป็น**เสนาสนะ**คือที่อยู่อาศัยอย่างหนึ่งตามพระพุทธบัญญัติ พร้อมนั้น วัดก็เป็นที่บำเพ็ญกุศลเจริญธรรมของประชาชน การเจาะสลักทำถ้ำเหล่านี้จึงเป็นการสร้าง**วัดถ้ำ** ดังนั้น ถ้ำรุ่นเก่า โดยเฉพาะถ้ำพุทธที่ อชันตา จึงแยกเป็น ๒ แบบ คือ **วิหาร** ได้แก่ที่อยู่ของพระ กับ **ไจตยะ** (=เจติยะ=เจดีย์) อันเป็นที่เคารพบูชา หรือที่ศักดิ์สิทธิ์

ศิลปกรรมที่นี่ ทั้งประติมากรรม และจิตรกรรม ดีเด่นเป็นแบบแก่ที่อื่น โดยเฉพาะภาพวาดที่**อชันตา** เป็นที่นิยมแพร่ไปทางอัฟกานิสถาน (คันธาระ และโยนก) อาเซียกลาง จนถึงจีน

หลวงจีนเหี้ยนจัง หรือพระ**ถังซำจั๋ง** ก็ได้เขียนบันทึกไว้ กล่าวถึงถ้ำอชันตา เมื่อ พ.ศ. ๑๑๘๓

อย่างไรก็ตาม น่าจะเป็นได้ว่า ในยุคหลังๆ ความหมายและวัตถุประสงค์เดิมของงานสร้างถ้ำได้หดหายและกลายเป็นอย่างอื่น

ดังจะเห็นชัดจากผลงานยุคท้ายๆ โดยเฉพาะ**ถ้ำไกลาส**ของฮินดู ที่สันนิษฐานกันว่ากษัตริย์ กฤษณะที่ ๑ (ราว พ.ศ. ๑๒๙๙-๑๓๑๖) แห่งราชวงศ์ราษฏรกูฏให้สร้างขึ้นนั้น นอกจากไม่เป็นที่อยู่ของพระ และไม่เป็นศิลป์เพื่อสอนธรรมแล้ว ก็ไม่เป็นถ้ำอย่างใดเลย แต่เป็นเทวสถานอันมีจุดเน้นที่พิธีกรรมและความยิ่งใหญ่โดยแท้ จากถ้ำพุทธยุคแรกที่มีแต่ความเรียบง่าย สุขสงบกับธรรมชาติ และเป็นที่ฉายออกแห่งเมตตากรุณา เปลี่ยนมาเป็นเทวสถานโอ่อ่าที่ผู้ยิ่งใหญ่เพลินเมาสำราญสำเริงกามและแสดงอำนาจกดกำราบอย่างโหดเหี้ยมให้น่าเกรงขาม

เริ่มต้นเป็นปูชนีย์ ฟื้นอีกทีเป็นแค่ที่เที่ยวดู

ต่อมา หมู่ถ้ำเหล่านี้ได้ถูกทิ้งร้างไป และหายจากความทรงจำหลายศตวรรษ แม้กระทั่งคนถิ่นก็ไม่รู้ จนกระทั่งในยุคที่อังกฤษปกครอง ได้มี**ทหารอังกฤษ** ของบริษัท อีสต์อินเดีย (East India Company) มาล่าสัตว์และพบโดยบังเอิญ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๒ (ค.ศ. 1819) ชาวโลกจึงได้รู้จัก

อย่างไรก็ตาม หลังจากเปิดแก่การท่องเที่ยวแล้ว ในระยะต้นได้เกิดความสูญเสียมากมาย ทั้งแก่รูปภาพและรูปปั้น จากการจับ-ลูบ-ลอกของผู้มาชม การดูแลรักษาไม่ถูกวิธี ตลอดจนคนทุจริต เช่น เคยมีเจ้าหน้าที่นำเที่ยวตัดเศียรองค์ปฏิมาต่างๆ ไปขาย กว่าจะจัดให้มีการอนุรักษ์ให้เรียบร้อยลงตัวตามวิธีปฏิบัติที่ถูกต้องได้ ถ้ำก็เสื่อมโทรมไปมาก

หลักฐานอันถาวรชัดเจนของอดีตที่หมู่ถ้ำเหล่านี้น่าจะเป็นแหล่งที่ดีสำหรับการศึกษาศาสนาเปรียบเทียบและลักษณะแห่งวิวัฒน-หายนาการ ที่ได้เป็นไปในประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งให้เห็นอนิจจภาวะที่จะปลุกเร้าเตือนใจให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท

พ.ศ. ๑๕๐๐ — พ.ศ. ๒๐๐๐ — พ.ศ. ๒๕๐๐ — พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 — ค.ศ. 1500 — ค.ศ. 2000 — ค.ศ. 2500

หลังพุทธกาล

ภัยนอก-ภัยใน จนมลายสูญสิ้น

พุทธฯ ถูกทำลายอีก ก่อนฟื้นใหม่

พ.ศ. ๑๑๔๘-๑๑๖๒ (ค.ศ. 605-619) ราชาศศางกะ เป็นฮินดูนิกายไศวะ ได้ดำเนินการทำลายพระพุทธศาสนาอย่างรุนแรง เช่น สังหารพระสงฆ์ที่กุสินาราหมดสิ้น โค่นพระศรีมหา**โพธิ์**ที่**พุทธคยา** นำพระพุทธรูปออกจากพระวิหารแล้วเอาศิวลึงค์เข้าไปตั้งแทน แม้แต่เงินตราของรัชกาลก็จารึกข้อความกำกับพระนามราชาว่า “ผู้ปราบพุทธศาสนา”

จากซ้าย:
พระศรีมหาโพธิ์
ศิวลึงก์

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. • พ.ศ. ๑ • • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

อาณาจักรศรีวิชัยเกิดที่สุมาตรา

พ.ศ. ๑๑๐๐ (กะคร่าวๆ; ค.ศ. 600) ในช่วงเวลานี้ มีอาณาจักรใหม่ที่สำคัญเรียกว่า **ศรีวิชัย**เกิดขึ้น ในดินแดนที่ปัจจุบันเป็นอินโดนีเซียและมาเลเซีย

เท่าที่ทราบ อาณาจักรนี้เริ่มขึ้นโดยชาวฮินดูจากอินเดียใต้มาตั้งถิ่นฐานที่**ปาเลมบัง**ในเกาะสุมาตรา ตั้งแต่ก่อน ค.ศ. 600 แต่มีชื่อปรากฏครั้งแรกในบันทึกของหลวงจีน **อี้จิง** ผู้มาแวะบนเส้นทางสู่ชมพูทวีปเมื่อ พ.ศ. ๑๒๑๔

เทคโนโลยี: พลังงานจากลม

พ.ศ. ๑๑๕๐ (โดยประมาณ; ค.ศ. 600) ที่**เปอร์เซีย**คนทำ**กังหันลม** ขึ้นใช้ครั้งแรก

กังหันลมเปอร์เซีย

ทั้งฮั่น และศศางกะ ถึงอวสาน

พ.ศ. ๑๑๔๘ (ค.ศ. 605) หลังช่วงเวลาวุ่นวายในชมพูทวีป กษัตริย์ราชวงศ์**วรรธนะ**ได้ปราบพวก**หูณะ**ลงได้ใน พ.ศ. ๑๑๔๘ แต่แล้วราชาใหม่ราชยวรรธนะก็ถูกราชา**ศศางกะ**ใช้กลลวงปลงพระชนม์เสีย

เหตุการณ์นี้ทำให้เจ้าชายหรรษวรรธนะผู้เป็นอนุชาต้องเข้ามารักษาแผ่นดิน ขึ้นครองราชย์ที่เมือง**กันยากุพชะ** (ปัจจุบัน=Kanauj) มีพระนามว่า**หรรษะ** แห่งราชวงศ์วรรธนะ และได้กลายเป็นราชายิ่งใหญ่พระองค์ใหม่

ราชา**ศศางกะ**ที่เป็นฮินดูไศวะ ก็สิ้นอำนาจใน พ.ศ. ๑๑๖๒ แล้วดินแดนทั้งหมดก็เข้ารวมในจักรวรรดิของพระเจ้า**หรรษวรรธนะ**

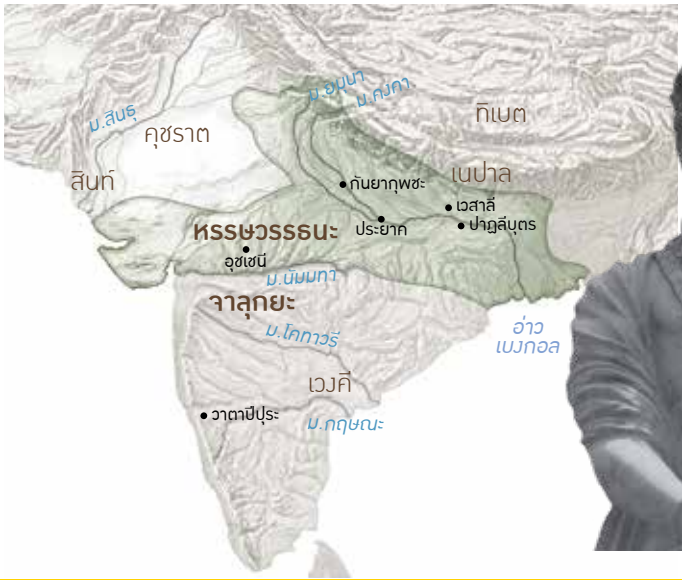

พระเจ้าหรรษวรรธนะ

พ.ศ. ๑๕ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2000 • ค.ศ. 2500

ทวาราวดี ในที่แห่งสุวรรณภูมิ

พ.ศ. ๑๑๕๐ (โดยประมาณ; ค.ศ. 600) อารยธรรม**ทวาราวดี** ของชนชาติมอญ ได้รุ่งเรืองเด่นขึ้นมาในดินแดนที่เป็นประเทศ**ไทย**ปัจจุบัน แถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง ตั้งเมืองหลวงที่นครปฐม เป็นแหล่งรับวัฒนธรรมชมพูทวีป รวมทั้งพระพุทธศาสนา แล้วเผยแพร่ออกไปในเขมร พม่า ไทยอยู่นาน จนเลือนหายไปในอาณาจักรสยามยุคสุโขทัยแห่ง พ.ศต. ที่ ๑๘-๑๙

อาณาจักรทวาราวดีนี้เจริญขึ้นมาในดินแดนที่ถือว่าเคยเป็นถิ่นซึ่งเรียกว่า**สุวรรณภูมิ**ในสมัยโบราณตั้งแต่ก่อนยุคอโศก ใน พ.ศต. ที่ ๓

จากซ้าย:
ธรรมจักร ศิลปะทวาราวดี
พระเจ้าสรองสันคัมโป

พุทธศาสนาเข้าสู่ทิเบต

พ.ศ. ๑๑๖๐ (ค.ศ. 617) เป็นปีประสูติของกษัตริย์ทิเบตพระนาม**สรองสันคัมโป** ซึ่งต่อมาได้อภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงจีนและเจ้าหญิงเนปาล ที่นับถือพระพุทธศาสนา เป็นจุดเริ่มให้พระพุทธศาสนาเข้าสู่ทิเบต

พระเจ้าสรองสันคัมโป ทรงส่งราชทูตชื่อทอนมิสัมโภตะไปศึกษาพระพุทธศาสนาและภาษาต่างๆ ในอินเดีย และดัดแปลงอักษรอินเดียมาใช้เขียนภาษาทิเบต

พุทธศาสนารุ่งเรือง ยุคที่ ๓

อินเดียตั้งตัวได้ พุทธรุ่งสุดท้าย

พ.ศ. ๑๑๔๙-๑๑๙๐ (ค.ศ. 606-647) พระเจ้า**หรรษะ** (หรรษวรรธนะ หรือหรรษะศีลาทิตย์ ก็เรียก) เป็นกษัตริย์ชาวพุทธ ได้ทรงทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา รวมทั้งอุปถัมภ์มหาวิทยาลัย**นาลันทา**

พระเจ้า**หรรษะ** ทรงดำเนินนโยบายคล้ายอย่างพระเจ้าอโศกฯ มุ่งบำรุงสุขของประชาชน เช่น สร้างศาลาสงเคราะห์คนเดินทาง คนยากจน คนเจ็บไข้ ทั่วทั้งมหาอาณาจักร และที่เมืองประยาค ณ จุดบรรจบของแม่น้ำคงคากับยมุนา ทุก ๕ ปี ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ที่เกิดมีขึ้นในช่วง ๔ ปีก่อนๆ แก่มหาสมาคม รวมทั้งส่งเสริมเสรีภาพทางศาสนา

(ที่ประยาค มีหลักศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกด้วย ปัจจุบัน=Allahabad เป็นแดนศักดิ์สิทธิ์ของพราหมณ์ระดับเดียวกับพาราณสี ชาวฮินดูมีงานพิธีที่นี่ทุกปี โดยเฉพาะทุกรอบ ๑๒ ปี จะมีนักบวชฮินดูจาริกมาชุมนุมครั้งใหญ่ยิ่ง เรียกว่า “**กุมภเมลา**” ที่คนมาอาบน้ำล้างบาปบางทีถึง ๑๘ ล้านคน พระเจ้า**หรรษะ**คงจะทรงใช้โอกาสนี้ในการบำเพ็ญมหาทาน)

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. | พ.ศ. ๑ | พ.ศ. ๕๐๐ | พ.ศ. ๑๐๐๐

ค.ศ. 1 | ค.ศ. 500

จีนเข้ายุคราชวงศ์ถัง

พ.ศ. ๑๑๖๑ (ค.ศ. 618) ที่ประเทศ**จีน** ซึ่งเวลานั้นมีประชากร ๙ ล้านครัวเรือน ประมาณ ๕๐-๗๐ ล้านคน ณ เมืองเชียงอาน (ฉางอาน) ราชวงศ์สุย ซึ่งครองอำนาจมาได้ไม่นาน เริ่มแต่ พ.ศ. ๑๑๒๔ (ค.ศ. 581) ได้จบสิ้นลง

จีนเข้าสู่ยุค**ราชวงศ์ถัง** ซึ่งจะครองเมืองอยู่จนสิ้นวงศ์ใน พ.ศ. ๑๔๕๐ (ค.ศ. 907) โดยเรืองอำนาจในช่วง พ.ศ. ๑๑๖๙-๑๒๙๘ (ค.ศ. 626-755)

ที่แดนอาหรับ กำเนิดอิสลาม

พ.ศ. ๑๑๖๕ (ค.ศ. 622) ในดินแดนที่เป็นประเทศซาอุดีอาระเบียปัจจุบัน หรือเรียกง่ายๆ ว่า**อาหรับ** ท่าน**นบีมุฮัมมัด**ได้เริ่มประกาศศาสนา**อิสลาม**ที่เมือง**มักกะฮ์** ตั้งแต่อายุ ๔๐ ปี แต่มีความขัดแย้งกับคนที่มีความเชื่ออย่างเก่าโดยเฉพาะพวกพ่อค้าโลภ จนในที่สุดราวปีที่ ๑๓ ตรงกับ พ.ศ. ๑๑๖๕ ได้นำสาวกหนีออกจากมักกะฮ์ ถือเป็นเริ่ม**ฮิจเราะห์**ศักราชของศาสนาอิสลาม แล้วไปตั้งถิ่นประกาศศาสนาที่เมือง**มะดีนะฮ์** (Medina เดิมชื่อเมืองยาธริบ)

ท่านนบีมีภาระมากในการต่อสู้กับพวกเมืองมักกะฮ์และรบกับกองคาราวานเพื่อตัดกำลังพวกมักกะฮ์ พร้อมทั้งปราบศัตรูในมะดีนะฮ์ ตลอดจนจัดการกับพวก**ยิว**ที่เข้ากับศัตรู

พวกยิวสำคัญโคตรท้ายนั้น เมื่อท่านรบชนะแล้วได้ให้ประหารชีวิตผู้ชายทั้งสิ้น ส่วนสตรีและเด็กก็ให้ขายเป็นทาสหมดไปจากมะดีนะฮ์

พ.ศ. ๑๑๗๓ (ค.ศ. 630) ท่าน**นบีมุฮัมมัด**จัดการทั้งปวงที่**มะดีนะฮ์** เวลาผ่านไป ๘ หรือ ๑๐ ปี เมื่อพร้อมแล้ว ท่านจึงนำกำลังคน ๑๐,๐๐๐ ยกไป**มักกะฮ์**ในเดือนมกราคม พวกมักกะฮ์ออกมายอมสยบโดยดี ท่าน**นบีมุฮัมมัด**ก็สัญญาจะนิรโทษให้ ในการเข้าเมืองมักกะฮ์ครั้งนี้พวกศัตรูตายเพียง ๒๘ คน และมุสลิมตายเพียง ๒ คน

ท่านนบีมุฮัมมัดจัดการปกครองในมักกะฮ์ให้เรียบร้อย และทำลายรูปเคารพที่มหาวิหาร**กาบะฮ์**จนเสร็จสรรพ แล้วเผยแพร่อิสลามต่อมา และจัดการกับชนเผ่าที่ยังเป็นปฏิปักษ์ จนรวม**อาระเบีย**ได้ในเวลา ๒ ปี เริ่มจะขยายเข้าสู่ซีเรียและอิรัก

พ.ศ. ๑๑๗๕ ท่าน**นบีมุฮัมมัด**อายุได้ ๖๓ หรือ ๖๕ ปี จึงเสด็จสู่สวรรค์ โดยชาวมุสลิมถือว่าท่านขึ้นสู่สวรรค์ที่เมือง**เยรูซาเล็ม**

เหี้ยนจัง แห่ง นาลันทา

พ.ศ. **๑๑๗๒-๑๑๘๘** (ค.ศ. **629-645**) หลวงจีน **เหี้ยนจัง** (Hsuan-tsang; เกิด พ.ศ. ๑๑๔๕) หรือ**ยวนฉาง** หรือที่มักรู้จักกันในนามว่า พระ**ถังซำจั๋ง** จะไปสืบพระไตรปิฎกที่อินเดีย (พูดกันมาแบบภาษาชาวบ้านว่าไปไซที คือไปแดนตะวันตก) ได้จาริกจากกรุงจีน ผ่านทางโยนก คันธาระ กัศมีระ (คือ อัฟกานิสถาน ปากีสถาน และอินเดียพายัพปัจจุบัน) ที่เมือง**จีน** เวลานั้น เป็นรัชกาลพระเจ้า**ถังไทจง** ซึ่งครองราชย์ใน พ.ศ. ๑๑๖๙-๑๒๐๒ (ค.ศ. **626-649**)

หลวงจีนเหี้ยนจังได้มาศึกษาที่มหาวิทยาลัย**นาลันทา**จนจบแล้วสอนที่นั่นระยะหนึ่ง จึงนำคัมภีร์พระ**ไตรปิฎก**เป็นต้นจำนวนมาก เดินทางกลับถึงเมืองเซียงอาน/ฉางอาน ในพ.ศ. ๑๑๘๘ หลังจากจากไป ๑๖ ปี ท่านได้รับการต้อนรับยกย่องอุปถัมภ์บำรุงอย่างยิ่งจากพระจักรพรรดิจีน แล้วทำงานแปลพระไตรปิฎกสั่งสอนธรรมต่อมาจนถึงมรณภาพใน พ.ศ. ๑๒๐๗ กับทั้งได้เขียนบันทึกการเดินทางไว้ ชื่อว่า *Great Tang Records on the Western Regions* โดยท่านเป็นผู้บอกเล่า และพระลูกศิษย์จดบันทึกไว้ หลวงจีนเหี้ยนจัง มีชื่อสันสกฤตด้วยว่า พระโมกษเทวะ

จากซ้าย:
พระถังซำจั๋ง
พระเจ้าถังไทจง

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2000 • ค.ศ. 2500

ในด้านทายาท หลังจากภรรยาคนแรกสิ้นชีวิตเมื่อท่านอายุ ๕๐ ปีแล้ว ท่านนบีมีภรรยาอีก ๘ คน แต่บุตรของท่านซึ่งมีอย่างน้อย ๒ คน เสียชีวิตตั้งแต่อายุยังน้อย ส่วนธิดาซึ่งมีหลายคน ยังมีชีวิตอยู่จนถึงเมื่อท่านสู่สวรรค์ เพียงคนเดียว คือ**ฟาติมะฮ์** ซึ่งได้สมรสกับ**อาลี** ผู้เป็นญาติใกล้ชิดของท่านนบี

วาระนั้นได้เกิดความขัดแย้งกันว่าผู้ใดจะสืบทอดสถานะผู้นำ ประดาสาวกผู้ใกล้ชิดได้เลือก**อาบูบะกะร์** อายุ ๕๙ ปี ซึ่งมีธิดาเป็นภรรยาคนหนึ่งของท่านนบี ขึ้นเป็นผู้ปกครองของอิสลามสืบต่อมา โดยมีตำแหน่งเป็น**กาหลิฟ** (แปลว่า "ผู้สืบต่อ") และมีมะดีนะฮ์เป็นที่ว่าการ ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งจะให้**อาลี**บุตรเขยของท่านนบีเป็นผู้สืบต่อ แต่ไม่สำเร็จ

เนื่องจาก**กาหลิฟ** ที่ ๑-๒-๓ ล้วนเก่งกล้า ดินแดนของ**กาหลิฟ**และ**อิสลาม**จึงแผ่ขยายออกไปอย่างรวดเร็ว

มหาวิหารกาบะฮ์

พระถังซำจั๋ง แห่ง “ไซอิ๋ว”

อีกเกือบ ๑,๐๐๐ ปีต่อมา ได้มีนักเขียนชื่อ Wu Cheng’en แต่งเรื่องของท่านเป็นนิยายชื่อ Hsi-yu-chi (Record of a Journey to the West ที่คนไทยเรียกว่า “**ไซอิ๋ว**” และได้มีผู้แปลเป็นภาษาอังกฤษพิมพ์ออกมาแล้วบางส่วนเมื่อปี 1942 ตั้งชื่อว่า *Monkey*

ตักสิลา ครั้งเหี้ยนจัง กับฟาเหียน

หลวงจีน**เหี้ยนจัง** ได้บรรยายภาพความเจริญและความเสื่อมของพระพุทธศาสนาในชมพูทวีปไว้ ทั้งด้านพายัพ แถบโยนก คันธาระ กัศมีระ ที่เดินทางผ่าน เช่นว่าได้พบ**พระพุทธรูปใหญ่**ที่ **พามิยาน** (Bamian) ซึ่งแกะสลักเข้าไปในหน้าผา ๒ องค์ (สูง ๕๒ และ ๓๗ เมตร) ประดับประดางดงามด้วยเพชรนิลจินดา (ที่พวกทาลิบันทำลายเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๔) และสภาพพระพุทธศาสนาใน**ตักสิลา**ที่พินาศสูญสิ้นไปแล้วหลังจากที่ถูกพวกฮั่นทำลาย

สภาพชมพูทวีปที่พระ**ถังซำจั๋ง**เล่า ตรงข้ามกับคำพรรณนาของหลวงจีน**ฟาเหียน** ที่เข้ามาเมื่อ ๒๒๘ ปีก่อนครั้งที่ตักสิลารุ่งเรือง ซึ่งเต็มไปด้วยวัดวาอารามงดงามทั่วไป ทางด้านวัตถุก็เหลือแต่ความรกร้าง ส่วนในด้านจิตใจ ชาวพุทธที่เหลืออยู่ ก็หันไปหาความเชื่อและลัทธิพิธีแบบ**ตันตระ**

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. • พ.ศ. ๑ • • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

การแผ่ขยายอิสลาม

ช่วงที่ 1. อาหรับ-กาหลิฟ

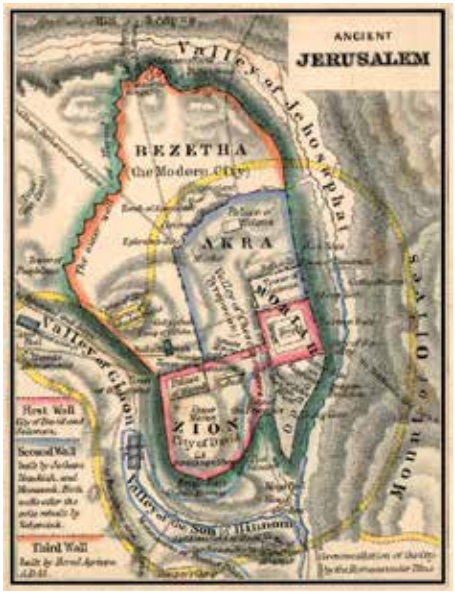

มุสลิมอาหรับยึดเยรูซาเล็ม

พ.ศ. ๑๑๘๑ (ค.ศ. 638) หลังจากพระนบีมุฮัมมัดเสด็จสู่สวรรค์แล้ว ๖ ปี ทัพมุสลิม**อาหรับ**ก็ยกไปตียึด**เยรูซาเล็ม**นครศักดิ์สิทธิ์ได้ ชาว**ยิว**ที่อยู่ใต้ปกครองของจักรวรรดิ**โรมัน**มา ๗๐๑ ปี (ตั้งแต่ พ.ศ. ๔๘๐=63 BC) ก็เปลี่ยนมาอยู่ใต้ปกครองของกาหลิฟอาหรับ

อียิปต์ ฯลฯ ทยอยสู่อิสลาม

พ.ศ. ๑๑๘๒ (ค.ศ. 639) ทัพมุสลิมอาหรับยกเข้าตียึด**อียิปต์**ได้ ทำให้จักรวรรดิบีแซนทีนหรือโรมันตะวันออกสูญเสียแคว้นใหญ่ที่สุด หลุดมือไป และอียิปต์ก็กลายเป็นจุดนำอิสลามเข้าสู่อาฟริกาเหนือและยุโรปต่อไป

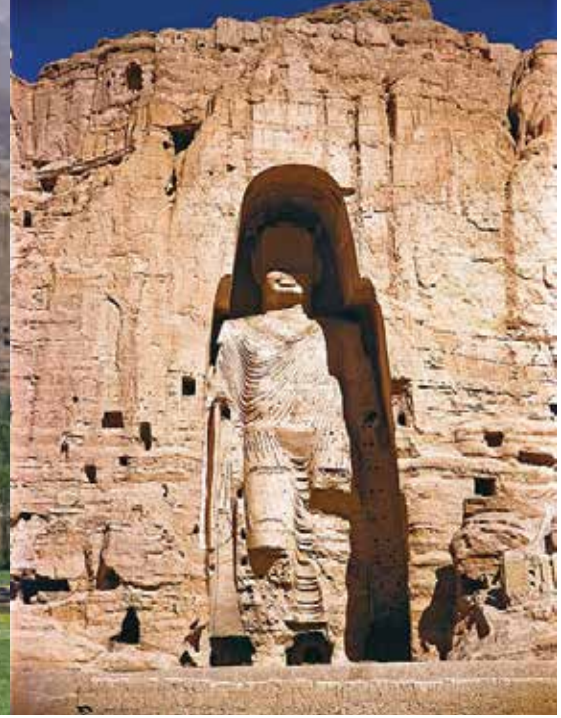

พ.ศ. ๑๕๐๐ พ.ศ. ๒๐๐๐ พ.ศ. ๒๕๐๐ พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 ค.ศ. 1500 ค.ศ. 2000 ค.ศ. 2500

กาหลิฟขยาย โรมใกล้หมดลม

จากนั้น ๒ ปี **โรมัน**ก็ถูกขับออกจากซีเรีย และเมื่อถึง พ.ศ. ๑๑๙๘ (ค.ศ. 655) ดินแดนของ**กาหลิฟ**และ**อิสลาม**ก็แผ่คลุมคาบสมุทรอาหรับทั้งหมด ตลอดปาเลสไตน์ ซีเรีย อียิปต์ ลิเบีย เมโสโปเตเมีย และล้ำเข้าไปในอาร์เมเนีย กับเปอร์เซีย (อิหร่าน) ลิดรอนอำนาจของจักรวรรดิ**โรมัน**ลงไปเรื่อยๆ

อิสลามแตกเป็นสุหนี่-ชีอะฮ์

พ.ศ. ๑๑๙๘ (ค.ศ. 655) **กาหลิฟ**ที่ ๓ ถูกสังหาร **อาลี**บุตรเขยของท่านนบีได้เป็น**กาหลิฟ**ที่ ๔ แต่อีก ๖ ปีต่อมาอาลีก็ถูกปลงชีพ และได้เกิดการขัดแย้งรุนแรงในเรื่องการสืบทอดตำแหน่ง

ฝ่ายส่วนมากได้ยกผู้ปกครอง**ซีเรีย**ขึ้นเป็นกาหลิฟต้นวงศ์อาหรับที่ดามัสกัส (Damascus) ส่วนฝ่ายข้างที่จะให้บุตรของท่าน**อาลี**ได้ตำแหน่งไม่ยอมรับตามนั้น (ไม่ยอมรับสาม**กาหลิฟ**แรกด้วย โดยถือ**อาลี**เป็นผู้สืบต่อที่แท้คนเดียวของท่านนบี)

บุตรของอาลีก็เสียชีวิตหมด โดยเฉพาะเมื่อฮุซเซนถูกสังหารใน ค.ศ. 680 อิสลามก็แตกเป็น **๒ นิกาย** ฝ่ายมากเป็น**สุหนี่** ฝ่ายหลังเป็น**ชีอะฮ์** ซึ่งถือท่านอาลีเป็น**อิหม่าม**คนแรก

(นิกายชีอะฮ์มีผู้นับถือมากที่สุดใน อิหร่าน คือราว ๙๕% ของประชากรทั้งหมด ส่วนในอิรักแม้ชีอะฮ์จะเป็นส่วนใหญ่ราว ๖๓% แต่ฝ่ายสุหนี่ที่มีราว ๓๗% เป็นฝ่ายครองอำนาจ)

อาลี
ฮุซเซน

สัมพันธไมตรี จีน-อินเดีย

พ.ศ. ๑๑๘๔ (ค.ศ. 641) คงสืบเนื่องจากการที่ทรงสนิทสนมโปรดหลวงจีน**เหี้ยนจัง** พระเจ้า**หรรษะ** ได้ทรงส่งราชทูตไปประจำราชสำนักจีน สถาปนาสัมพันธไมตรีระหว่าง**อินเดีย**กับ**จีน**เป็นครั้งแรก

พ.ศ. ๑๑๘๔ (ค.ศ. 641) กษัตริย์ธรุวภัฏแห่งราชวงศ์ไมตรกะ ที่เมือง**วลภี** ซึ่งรบพ่ายแพ้ต่อพระเจ้า**หรรษะ** ได้มาเป็นพระกนิษฐภาดาเขย

หรรษะถูกลอบปลงพระชนม์

พ.ศ. ๑๑๙๐ (ค.ศ. 647) พวกพราหมณ์ที่รับราชการในราชสำนัก ขัดเคืองว่าพระเจ้า**หรรษะ**อุปถัมภ์พระพุทธศาสนา จึงคบคิดกันปลงพระชนม์ ครั้งแรกไม่สำเร็จ และทรงอภัยหรือไม่ลงโทษรุนแรง คนพวกนี้จึงทำการร้ายใหม่อีก โดยปลงพระชนม์สำเร็จเมื่อครองราชย์ได้ ๔๑ ปี ปราชญ์ถือว่าเป็นอวสานแห่งมหาอาณาจักรพุทธสุดท้ายของชมพูทวีป

(นักประวัติศาสตร์ตั้งข้อพิจารณาว่า อินเดียยุคก่อนมุสลิมเข้ามา มีราชายิ่งใหญ่ที่สุด ๓ พระองค์ คือ **อโศก กนิษกะ** และ**หรรษะ** ซึ่งล้วนเป็นกษัตริย์ชาวพุทธทั้งสิ้น)

อนึ่ง พวกพราหมณ์ก่อการได้สถาปนาพราหมณ์ปุโรหิตเก่าของพระเจ้า**หรรษะ**ขึ้นเป็นกษัตริย์พระนามว่า **อรุณาศวะ**

ราชทูตจีน จับกษัตริย์อินเดีย

ครั้งนั้น พระเจ้า**ถังไทจง**ได้ส่งราชทูตนำเครื่องราชบรรณาการมาถวายพระเจ้า**หรรษะ** แต่คณะทูตมาถึงเมื่อสิ้นรัชกาลแล้ว กษัตริย์องค์ใหม่ได้ให้ทำร้ายคณะทูต ตัวราชทูตหนีไปได้แล้วรวมกำลังหนุนจากทิเบต เนปาล และอัสสัม มาบุกเมืองกันยากุพชะ จับกษัตริย์**อรุณาศวะ** กับทั้งบุตรภรรยาไปเป็นข้าในราชสำนักที่เชียงอาน

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. • พ.ศ. ๑ • • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

มหามัสยิดอุมัยยัด
กรุงดามัสกัส

เมืองหลวงใหม่ของกาหลิฟ

พ.ศ. ๑๒๐๔ (ค.ศ. 661) เมืองหลวงของกาหลิฟเปลี่ยนจาก**มะดีนะฮ์** ไปเป็นดามัสกัสในซีเรีย และ**กาหลิฟ**องค์ใหม่ได้เริ่มต้นวงศ์กาหลิฟอุมัยยัด (Umayyad) ขึ้นเป็นราชวงศ์มุสลิมแรกของอาหรับ

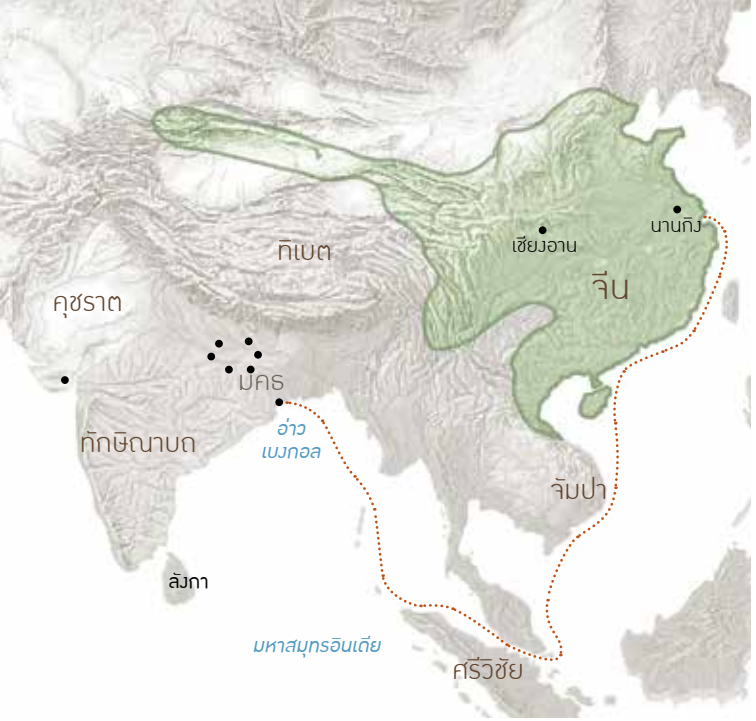

หลวงจีนอี้จิง ตามหลังเหี้ยนจัง

พ.ศ. ๑๒๒๓-๑๒๓๘ (ค.ศ. 680-695) หลวงจีนอี้จิง (I-ching หรือ I-tsing) จาริกทางเรือมาถึงชมพูทวีป ได้เล่าเรียนที่**นาลันทา** พำนักอยู่ ๑๕ ปี จึงเดินทางกลับเมืองจีน

ขามา ท่านออกจากกวางตุ้ง เดินทาง ๒๐ วัน ถึงอาณาจักรศรีวิชัย เมื่อ พ.ศ. ๑๒๑๔ (ค.ศ. 671; นี้คือครั้งแรกที่**ศรีวิชัย**ได้รับการกล่าวถึงในเอกสารประวัติศาสตร์) แวะที่นั่นระยะหนึ่งแล้ว จึงเดินทางต่อไปยังชมพูทวีปโดยกษัตริย์แห่ง**ศรีวิชัย**ได้ทรงอุปถัมภ์ด้วย

บันทึกทั้งของหลวงจีน**เหี้ยนจัง**และหลวงจีน**อี้จิง** ได้กล่าวถึงมหาวิทยาลัยวลภีด้วย ท่านแรกมาเยือนวลภีใน พ.ศ. ๑๑๘๒ เล่าว่า วลภีมีสังฆาราม (วัด) เกินร้อย มีพระสงฆ์หีนยาน ๖,๐๐๐ รูป ส่วนใหญ่ศึกษาทางหีนยาน ต่างจากนาลันทาที่ชำนาญทางมหายาน ส่วนหลวงจีน**อี้จิง** กล่าวได้ความว่า **วลภี**กับ**นาลันทา**ยิ่งใหญ่พอกัน **นาลันทา**ในแดนมัชฌิมฉันใด **วลภี**ในแดนประจิมก็ฉันนั้น

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2000 • ค.ศ. 2500

กาหลิฟตีอิหร่าน-อาฟริกา ยันสเปน

ก่อนศาสนาอิสลามเกิดขึ้น ถ้านับต่อจากชมพูทวีปไปจดมหาสมุทรแอตแลนติก มี ๒ มหาอำนาจเท่านั้นแข่งกันอยู่ คือ จักรวรรดิ**โรมัน** กับจักรวรรดิเปอร์เซีย แต่เพียงหลังท่าน**นบีมุฮัมมัด**สู่สวรรค์ได้ ๑๙ ปี จักรวรรดิ**เปอร์เซีย**ของราชวงศ์สาสสนิท (Sassanid) ที่มีอายุยาว ๔๒๗ ปี ก็ถึงอวสานเมื่อทัพอาหรับจากมะดีนะฮ์ เข้าตีและจักรพรรดิอิหร่านองค์สุดท้ายถูกสังหารใน **พ.ศ. ๑๑๙๔** (ค.ศ. 651)

ดินแดนของกาหลิฟและอิสลามขยายต่อไป ไม่ช้าก็เข้าครอง**อาฟริกาเหนือ** บุกยุโรป ได้**สเปน** แต่ถูกยั้งที่ฝรั่งเศส ใน พ.ศ. ๑๒๗๕ (ค.ศ. 732)

King Ardashir I (ซ้าย)
แห่งราชวงศ์สาสสนิท

ทมิฬแห่งอินเดียใต้ กับศรีวิชัย

ในฐานะที่อาณาจักร**ศรีวิชัย**อยู่ใกล้ชิด ได้ติดต่อและสื่อรับความเจริญจากชมพูทวีป จึงควรทราบเรื่องของดินแดนในชมพูทวีปส่วนที่ใกล้ชิดหรือติดต่อเกี่ยวข้องคู่ไปด้วย เฉพาะอย่างยิ่งอินเดียใต้หรือแดน**ทมิฬ** (ส่วนอินเดียตะวันออกแถบเบงกอล ซึ่งมีเมืองท่าออกสู่มหาสมุทรอินเดีย โดยเฉพาะยุคท้ายๆ คืออาณาจักร**ปาละ**และ**เสนะ** ได้พูดไว้ต่างหาก) ทั้งนี้จะต้องเล่าเรื่องย้อนหลังบ้าง เพื่อเชื่อมความเข้าใจให้เห็นชัด

ได้กล่าวแล้วว่า ในชมพูทวีปตอนล่าง ต่อจากดินแดนของชนชาวอันธระลงไป (เทียบยุคเริ่มแกะสลักถ้ำอชันตา คือถัดจากอาณาจักรสาตวาหนะลงไปทางใต้) จนตลอดถึงปลายแหลมสุดประเทศอินเดีย เป็น "**ทมิฬกะ**" (ดินแดนของชนชาวทมิฬ) ๓ อาณาจักร คือ **ปาณฑยะ** (Pandya ใต้สุด) **โจฬะ** (Cola หรือ Chola เหนือขึ้นมาต่อกับอันธระ) และ**เจระ** หรือเกราละ (Cera, Chera หรือ Kerala ทอดจากเหนือลงสุดใต้ตามชายทะเลฝั่งตะวันตกเคียงไปกับ ๒ อาณาจักรแรก)

อาณาจักรเหล่านี้มีอยู่แล้วในสมัยพระเจ้าอโศกฯ จึงเก่าแก่กว่า**สาตวาหนะ** ที่เป็นดินแดนของชาวอันธระ ซึ่งครั้งนั้นยังรวมอยู่ในจักรวรรดิอโศก

เจระนั้น มีเรื่องราวเหลือมาน้อยยิ่ง จนในประวัติศาสตร์ทั่วไปไม่กล่าวถึง ส่วน**ปาณฑยะ** และ**โจฬะ** ระยะแรกก็มีความเป็นมาที่รู้กันกระท่อนกระแท่น เช่น ในจารึกและวรรณคดีเก่าๆ ของท้องถิ่นบ้าง ในบันทึกการเดินเรือค้าขายของพวก**กรีก**และ**โรมัน**บ้าง และโดยเฉพาะในพงศาวดาร**ลังกา** ที่ชาวทมิฬ ทั้งโจฬะ และปาณฑยะ (บาลีเรียกว่า ปัณฑุ หรือ ปาณฑิยะ) เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองการสงครามและการยึดครองดินแดน

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. พ.ศ. ๑ • • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ • •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

พระอนุรุทธาจารย์ แต่งคัมภีร์หลักในการเรียนอภิธรรม

พ.ศ. ๑๒๕๐–๑๖๕๐ (ค.ศ. 707-1107) พระอนุรุทธาจารย์แห่งมูลโสมวิหารในลังกาทวีป รจนาคัมภีร์ประมวลความในพระอภิธรรมปิฎก ชื่อว่า ***อภิธัมมัตถสังคหะ*** ซึ่งได้เริ่มใช้เป็นคัมภีร์สำคัญในการศึกษาพระอภิธรรมตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. ๑๖๐๐ เป็นต้นมา (เวลาที่แต่งไม่แน่ชัด นักปราชญ์สันนิษฐานกันต่างๆ บางท่านว่าในยุคเดียวกันหรือใกล้เคียงกับพระพุทธโฆสาจารย์ โดยทั่วไปถือกันว่าไม่ก่อน พ.ศ. ๑๒๕๐ แต่น่าจะอยู่ในช่วง พ.ศ. ๑๕๐๐-๑๖๕๐)

ศรีวิชัย ที่ควรรู้

ตามที่หลวงจีน**อี้จิง**เล่าไว้ว่าท่านได้แวะที่อาณาจักร**ศรีวิชัย** เนื่องจากอาณาจักรดังกล่าวเป็นชุมทางและเป็นจุดผ่านสำคัญของการค้า ศาสนาและวัฒนธรรม ระหว่างตะวันตก-ตะวันออก และอินเดียกับอาเซียอาคเนย์ จึงควรรู้เรื่องเพิ่มอีกเล็กน้อย

ก่อนเกิดมีอาณาจักร**ศรีวิชัย**ขึ้นที่จุดเริ่ม คือสุมาตราในช่วง **พ.ศ. ๑๑๐๐** (ก่อน ค.ศ. 600) นั้น ที่**ชวา** พุทธศาสนาได้มาตั้งมั่นนานแล้วก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 5 โดยมีภิกษุ เช่นพระคุณวรมันมาเผยแผ่ธรรม แม้ที่**สุมาตรา** พระพุทธศาสนาก็คงได้มาถึงในยุคเดียวกัน

พระโพธิสัตว์
อวโลกิเตศวร
ศิลปะมลายู-ศรีวิชัย

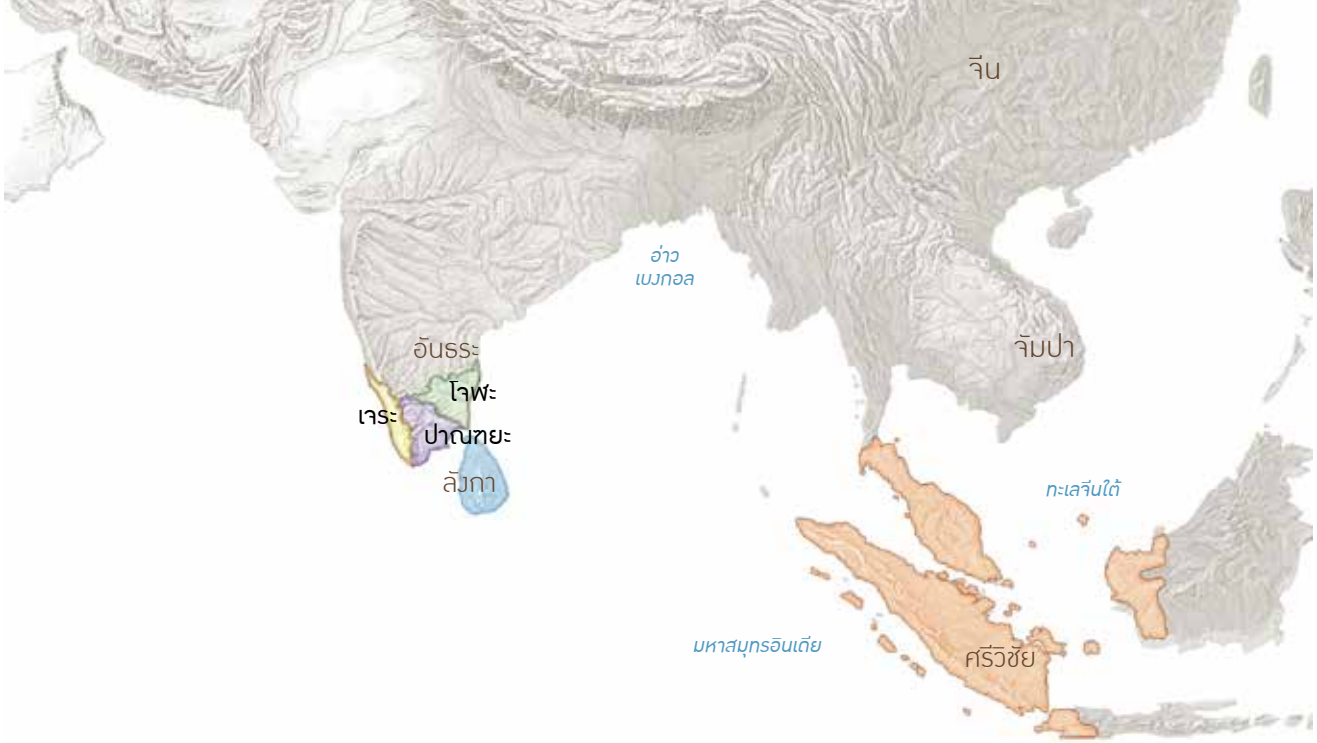

ทมิฬ กับลังกา มีเวรกันมายืดยาว

โดยเฉพาะหลัง พ.ศ. ๙๕๐ มาแล้ว ใน**ลังกา**มีการพิพาทแย่งชิงราชสมบัติกันเอง แต่ละฝ่ายก็ขอกำลังจากทมิฬที่เป็นพวกมาช่วยบ้าง กษัตริย์ทมิฬยกทัพมารุกรานและครอบครองบ้าง กษัตริย์ทมิฬฝ่ายโจฬะกับฝ่ายปาณฑยะรบกัน ฝ่ายหนึ่งขอกำลังจากสิงหฬข้ามทะเลไปช่วยรบในแดนทมิฬบ้าง

ความเป็นไปในระยะแรกของ**ปาณฑยะ** และ**โจฬะ** ก็อย่างที่กล่าวแล้วว่า นอกจากการรุกรานเกาะลังกา การรบราแข่งอำนาจกันเองระหว่าง ๒ อาณาจักร และการค้ากับกรีก โรมัน และจีน ที่พอจะพบหลักฐานบ้างแล้ว ก็แทบไม่มีเรื่องราวอื่นปรากฏ

พ.ศ. ๑๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๒๐๐๐ • • • • พ.ศ. ๒๕๐๐ • • • • ๑๐๐๐

ค.ศ. 1000 ค.ศ. 1500 ค.ศ. 2000 ศ. 2500

หีนยานมาก่อน

หลวงจีนอี้จิงบันทึกว่า ที่**ศรีวิชัย** พุทธศาสนา**หีนยาน**ยังเป็นหลัก ผู้นับถือมหายานมีน้อย

ต่อมาไม่นาน เมื่ออาณาจักรในชมพูทวีปที่นับถือมหายาน มีกำลังขึ้น โดยเฉพาะในยุค**ปาละ** และขยายมาทางแถบที่เป็นแคว้นเบงกอลในปัจจุบัน พุทธศาสนา**มหายาน**ก็มายังศรีวิชัยตามเส้นทางค้าขาย

๕๐๐ ปีที่รุ่งเรือง

ในระยะที่**ศรีวิชัย**ครอบครองสุมาตรา ชวา บอร์เนียวตะวันตก และแหลมมลายู มีอำนาจคุมช่องแคบ**มะละกา** เป็นใหญ่ในเส้นทางการค้าระหว่างอาเซียอาคเนย์กับอินเดีย และเป็นศูนย์รวมเก็บพักส่งต่อสินค้าระหว่างอินเดียกับจีน รุ่งเรืองอยู่ ๕ ศตวรรษ **ศรีวิชัย** ก็ได้เป็นศูนย์กลางแห่งหนึ่งของพุทธศาสนา**มหายาน**ด้วยเป็นเวลายาวนานถึงประมาณ พ.ศ. ๑๘๐๐ (ค.ศต.ที่ 13)

พระโพธิสัตว์ อวโลกิเตศวร ศิลปะศรีวิชัย

ทมิฬยังเฉา
คราวมีอาณาจักรใหญ่ทางเหนือ

ครั้นต่อมา ในดินแดนเหนือขึ้นไปในทักษิณาบถ เมื่อ**สาตวาหนะ**สลายลงใน พ.ศ. **๗๔๓** (บางตำราว่า พ.ศ. ๗๖๘/ค.ศ. 225) แล้ว มีอาณาจักรใหม่ๆ เกิดขึ้น นอกจาก**วากาฏกะ**ที่อยู่ค่อนไปข้างบนแล้ว ที่ใต้ลงมาชิดแดนทมิฬและเด่นมาก คือ **ปัลลวะ** และ**จาลุกยะ** เมื่อแรกสองอาณาจักรใหม่นี้รุ่งเรือง แดนทมิฬก็ยังเงียบเฉา

ปัลลวะ นั้น เมื่อสาตวาหนะเสื่อม ก็ตั้งอาณาจักรขึ้นมาที่กัญจี หรือกัญจีปุรัม (Kanchipuram) เมื่อราว พ.ศ. ๗๖๘ (ค.ศ. 225) แล้วเรืองอำนาจขึ้นมาจนกระทั่งราว พ.ศ. ๑๑๕๐ (ค.ศ. 600 เศษ) ก็ปกครองดินแดนกว้างขวางมาก รวมทั้งอาณาจักรทมิฬด้วย

ส่วน**จาลุกยะ**ก็คือผู้กำจัดวากาฏกะลง มีเมืองหลวงอยู่ที่วาตาปีปุระ เริ่มแต่ พ.ศ. ๑๐๘๖ (ค.ศ. 543) ต่อมาเสียเมืองแก่พวกราษฏรกูฏใน พ.ศ. ๑๓๐๐ (ค.ศ. 757) แล้วตั้งวงศ์ขึ้นใหม่อีกเมื่อราษฏรกูฏสิ้นอำนาจใน พ.ศ. ๑๓๐๐ (ค.ศ. 975) เรียกว่า**จาลุกยะตะวันตก**

ในราว พ.ศ. ๑๓๐๐ (ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 8) นั้น **ปัลลวะ**เสื่อมอำนาจลง **ปาณฑยะ**และ**โจฬะ**ก็เป็นอิสระและรุ่งเรืองต่อมา

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. | พ.ศ. ๑ | พ.ศ. ๕๐๐ | พ.ศ. ๑๐๐๐

ค.ศ. 1 | ค.ศ. 500

เปลี้ย-ฟื้น-ดับ

ระหว่างนั้น ศรีวิชัยเปลี้ยไประยะหนึ่ง เมื่อถูกพระเจ้า**ราเชนทร**ที่ ๑ แห่งอาณาจักร**โจฬะ**ยกทัพมาตีใน พ.ศ. **๑๕๖๘**/ค.ศ. 1025 และโจฬะยึดครองชวาได้ส่วนใหญ่

ราเชนทรที่ ๑ นอกจากปราบ**ศรีวิชัย**แล้ว ยังครอง**ลังกา**ทวีปได้หมด และขยายไปยึดดินแดนบางส่วนของ**พม่า**และ**มลายู**ด้วย

(ราเชนทรที่ ๑ มาตี**สิงคโปร์**ใน พ.ศ. ๑๕๖๘ และตั้งชื่อเกาะว่า **สิงหปุระ** ซึ่งเพี้ยนมาเป็นสิงคโปร์ (บางตำนานว่ามีภิกษุให้ชื่อนั้น บางตำนานว่าอย่างอื่นอีก)

อย่างไรก็ตาม ต่อมา **ศรีวิชัย**ก็รุ่งเรืองขึ้นได้อีก และคงอยู่อีกนานจนเลือนลับไปเมื่ออาณาจักรใหม่ชื่อ "**มชปหิต**" เด่นขึ้นมาแทนที่ในระยะ พ.ศ. ๑๘๐๐

พ.ศ. ๑๒๔๗-๑๒๙๔ (ค.ศ. 704-751) ที่**เกาหลี** ชาวพุทธได้ใช้ตัวอักษรที่แกะเป็นแม่พิมพ์ดำเนินการ **พิมพ์พระสูตร** ซึ่งยังคงอยู่จนบัดนี้ อันยอมรับกันว่าเป็น **หนังสือตีพิมพ์**ที่เก่าแก่ที่สุดในโลก (การประดิษฐ์แม่พิมพ์เกิดขึ้นใน**จีน**ก่อนหน้านี้ไม่นานนัก และต่อไปตั้งแต่ราว พ.ศ. ๑๔๕๐ การพิมพ์หนังสือจะแพร่หลายทั่วไปในจีน)

จากซ้าย:
Surya Majapahit
แม่พิมพ์ไม้ ที่เกาหลีใช้
พิมพ์พระสูตร

Rajendra Coin

ปาณฑยะ และโจฬะ จะลับหรือโรจน์ การค้าก็รุ่ง

ตลอดเวลาทั้งหมดนี้ การค้าทางทะเลระหว่างประเทศก็ดำเนินสืบต่อเรื่อยมา แต่มีความเปลี่ยนแปลง คือ การค้ากับด้าน**โรมัน**สะดุดหยุดไป (จักรวรรดิโรมันตะวันตกล่มสลายเมื่อ พ.ศ. ๑๐๑๙/ค.ศ. 476) จากนั้นอินเดียได้หันมาค้าขายกับ**อาเซียอาคเนย์** ส่วนการค้าขายกับ**อาหรับ**และ**จีน**ก็ยังดำเนินต่อมา

คงสืบเนื่องจากกิจกรรมการค้าขายที่เฟื่องฟูขึ้นในแถบนี้ อาณาจักรใหม่ซึ่งมีชื่อว่า**ศรีวิชัย**จึงได้เกิดขึ้น

โดยเฉพาะ รัชกาลของพระเจ้า**ราเชนทร**ที่ ๑ (พ.ศ. ๑๕๕๕-๑๕๘๗/ค.ศ. 1012-44) เป็นช่วงเวลาที่**โจฬะ**เรืองอำนาจสูงสุด **ราเชนทร**ที่ ๑ สืบงานพิชิตต่อจากพระราชบิดา นอกจากครองปาณฑยะและเจระ ตีดินแดนรายรอบและขึ้นเหนือไปถึงแม่น้ำคงคา ชนะกษัตริย์**ปาละ** แทบจะรวมอินเดียทั้งหมดแล้ว ยังเป็นเจ้าทะเลแถบนี้ ทั้งแผ่ขยายดินแดนไปถึง**อาเซียอาคเนย์** และควบคุมเส้นทางการค้า ทำให้การพาณิชย์ย่านนี้กระทั่งกับ**จีน**ดำเนินไปอย่างเข้มแข็งจนตลอดคริสต์ศตวรรษที่ ๑๑

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2000 • ค.ศ. 2500

พ.ศ. ๑๒๕๓ (ค.ศ. 710) ที่ญี่ปุ่น พระจักรพรรดิโชมุทรงย้ายเมืองหลวงไปตั้งที่เมือง**นารา** (Nara) เชิดชูพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ และให้สร้างวัดขึ้นประจำทุกจังหวัด

พ.ศ. ๑๒๕๔ (ค.ศ. 711) ทัพ**มุสลิมอาหรับ**จากอาฟริกาเหนือ ในนามแห่งกาหลิฟที่ดามัสกัส ยกมาตียึดสเปนได้

พ.ศ. ๑๒๕๕ (ค.ศ. 712) ทางด้านอาเซีย **กาหลิฟ**แผ่อำนาจไปทางตะวันตกเฉียงเหนือของชมพูทวีป พิชิตบากเตรีย/โยนก เข้าไปอาเซียกลาง (ตำนานว่า ถึงชายแดนจีน) เปลี่ยนชนท้องถิ่นเป็นมุสลิม ให้ใช้อาระบิกเป็นภาษาราชการ และเข้าครองดินแดนแถบแคว้นสินท์แห่ง**ลุ่มน้ำสินธุ** ทัพอาหรับจะรุกคืบเข้าปัญจาบและแคชเมียร์/กัศมีร์ แต่ถูกหยุดยั้งไว้

จากซ้าย:
Todaiji Daibutsu
จักรพรรดิโชมุ

พระพุทธรูป
ศิลปะปาละ

ชมพูทวีป ได้ผู้นำใหม่

พ.ศ. ๑๒๙๓ (ค.ศ. 750) หลังจากสิ้นพระเจ้า**หรรษวรรธนะ**แล้ว ชมพูทวีประส่ำระสายนานเกือบ ๑ ศตวรรษ ศูนย์อำนาจกระจัดกระจาย ครั้นถึงประมาณ พ.ศ. ๑๒๙๓ ทางด้านตะวันออก ในภาวะที่บ้านเมืองไร้ชื่อแป ประชาชน (คนส่วนใหญ่ในแถบนี้เวลานั้นถือได้ว่าเป็นชาวพุทธ) ได้ประชุมกันเลือกผู้นำท้องถิ่นคนหนึ่งชื่อ**โคปาละ**ขึ้นเป็นกษัตริย์ของตน

โคปาละ ซึ่งเป็นชาวพุทธ แต่ในระบบของพราหมณ์เป็นคนวรรณะศูทร ได้ตั้ง**ราชวงศ์ปาละ**ขึ้น ในแถบรัฐพิหาร และเบงกอลในปัจจุบัน (คลุมดินแดนที่เคยเป็นของราชาศศางกะด้วย)

กษัตริย์องค์ที่ ๒ ได้ขยายดินแดนไปถึงกันยากุพชะ และตั้งเมืองหลวงที่**ปาฏลีบุตร**

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. • พ.ศ. ๑ • • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ • •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

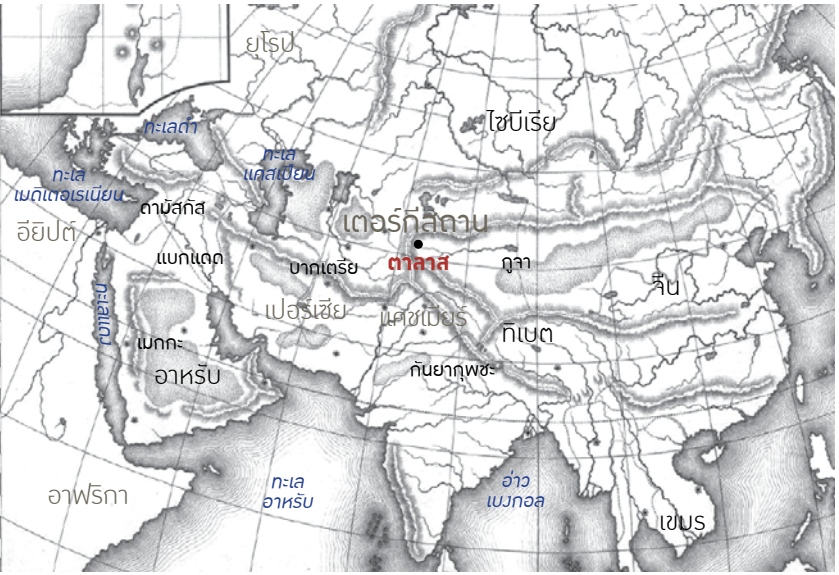

สิ้นวงศ์กาหลิฟ เริ่มวงศ์ใหม่

พ.ศ. ๑๒๙๓ (ค.ศ. 750) กาหลิฟวงศ์อุมัยยัด (Umayyad caliphate) ที่**ดามัสกัส** ถูกชิงอำนาจ ผู้มีชัยได้ตั้งวงศ์แอบบาสิด (Abbasid caliphate) ขึ้นเป็นวงศ์ใหม่ และได้ให้กำจัดล้างโคตรกาหลิฟวงศ์เก่าหมดสิ้น (หนีไปได้ ๑ คน)

อาหรับทำกระดาษได้จากจีน

พ.ศ. ๑๒๙๔ (ค.ศ. 751) ในยุทธการแห่งแม่น้ำตาลาส (Battle of Talas) แถบเตอร์กีสถาน ทัพจีนพ่ายแพ้แก่ทัพมุสลิม**อาหรับ** ทำให้จักรวรรดิ**จีน**ใน**อาเซียกลาง**ถึงอวสาน

มุสลิมอาหรับจับช่างฝีมือ**จีน**เป็นเชลยไป**แบกแดด** ช่างจีนนักทำ**กระดาษ** ได้ทำกระดาษให้แก่นายมุสลิมตรงจังหวะที่จะหนุนยุคใฝ่วิทยาที่นั่น และกว่าจะถึงปี **๑๓๓๘** (ค.ศ. 795) อุตสาหกรรมผลิตกระดาษก็ตั้งมั่นในแบกแดด

จากชาวมุสลิม วิธีทำกระดาษก็แพร่ไปในอาเซีย ยุโรป อาฟริกา

ปาละ ราชวงศ์พุทธสุดท้าย

ราชวงศ์**ปาละ** ซึ่งล้วนเป็นกษัตริย์ชาวพุทธ ได้ส่งเสริมการศึกษาศาสนา ศิลปวิทยาและวัฒนธรรมเป็นอย่างยิ่ง ราชาองค์ที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ และที่ ๑๐ ได้ตั้งมหาวิหาร คือ**มหาวิทยาลัย**ใหม่ขึ้น พระองค์ละ ๑ แห่ง คือ **โอทันตปุระ** (ราว พ.ศ. ๑๒๘๘) **วิกรมศิลา** (พ.ศ. ๑๓๕๓) **โสมปุระ** (พ.ศ. ๑๓๖๓) และ**ชคัททละ** (พ.ศ. ๑๖๓๓)

ปาละ+สถานศึกษา นำวิทยาสู่ศรีวิชัย

มหาวิทยาลัยเหล่านี้เจริญตามแบบอย่างของ**นาลันทา** ซึ่งอยู่ไม่ไกล (โอทันตปุระอยู่ห่างนาลันทาเพียง ๖ ไมล์)

ตลอดยุค**ปาละ** (จบราว พ.ศ. ๑๖๖๓/ค.ศ. 1120) นี้ วิทยาการและศิลปวัฒนธรรมในนามแห่งพระพุทธ-ศาสนา ได้แพร่จากชมพูทวีปไปยัง**ศรีวิชัย** ตามเส้นทางการค้าขาย

วิกรมศิลา

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2000 • ค.ศ. 2500

กาหลิฟแบกแดดใฝ่วิทยา

พ.ศ. ๑๓๐๕ (ค.ศ. 762) กาหลิฟวงศ์ใหม่ คือ วงศ์แอบบาสิด ย้ายเมืองหลวงจากดามัสกัส มาตั้งที่ **แบกแดด** เริ่มต้นยุคใหม่

ฮารูน อัล ราษจิด

กาหลิฟที่แบกแดด วงศ์แอบบาสิดนี้ (พ.ศ. ๑๒๙๓-๑๕๙๘=ค.ศ. 750-1055) หันมาสนใจส่งเสริมศิลปวิทยา (ราชาฮารูน อัล ราษจิด/Harun al-Rashid ในนิยายอาหรับราตรี ก็คือ กาหลิฟ องค์ที่ ๕ แห่งแบกแดด ซึ่งครองราชย์ใน พ.ศ. ๑๓๒๙-๕๒ และเป็นปราชญ์ ส่งเสริมวรรณคดี) การค้าขายก็เป็นช่องทางถ่ายทอดความรู้

มีการแปลผลงานของ**กรีก**เป็นภาษาอาหรับ (โดยเฉพาะในช่วงต่อจาก พ.ศ. ๑๓๖๒ มีการแปลกันมากระยะหนึ่ง) นำความรู้จาก**อินเดีย**มาใช้และเผยแพร่ แล้วชาวมุสลิมอาหรับก็พัฒนาความรู้นั้นๆ ขึ้นอีก ทำให้เกิด**ยุคทอง**ของศิลปวิทยาอิสลาม

ในยุคนี้ **แบกแดด** และ**เชียงอาน** ได้ชื่อว่าเป็น ๒ มหานครใหญ่ที่สุดในโลก

ข) ยุคมุสลิมเข้าครอง

ระลอกที่ 1. มุสลิมอาหรับ

มุสลิมอาหรับทำลายมหาวิทยาลัยวลภี

พ.ศ. ๑๓๑๘ (ค.ศ. 775) ชนมุสลิมอาหรับ ที่มาครองแคว้น**สินท์**ตั้งแต่ พ.ศ. ๑๒๕๕ (ค.ศ. 712) ยกทัพมาทางเรือเข้าตีเมืองวลภี สังหารพระเจ้าศีลาทิตย์ที่ ๖ ล้มราชวงศ์**ไมตรกะ** และทำลายล้างพระนครพินาศลงโดยสิ้นเชิง

โดยการโจมตีของชนมุสลิม**อาหรับ** ที่ทำลายเมืองวลภีนั้น **มหาวิทยาลัยวลภี**ก็ได้ถูกทำลายลงด้วย เป็นมหาวิทยาลัยพุทธศาสนาแห่งแรกที่ถูกทำลาย (ถ้าไม่นับตักสิลา) และพินาศอย่างไม่เหลือแม้แต่ซาก

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. • พ.ศ. ๑ • • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ • •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

อารยภัฏ

วิทยา จากอินเดียสู่ยุโรป

วิทยาการของชมพูทวีป โดยเฉพาะที่เจริญสืบต่อมาราว ๕ ศตวรรษ ในยุคมหาวิทยาลัย**นาลันทา**และ**วลภี** นับแต่สมัย**คุปตะ** ถึง**หรรษ**รัชกาล ได้รับการถ่ายทอดสู่โลกตะวันตกโดยชาว**มุสลิมอาหรับ** ทั้งคณิตศาสตร์ ดาราศาสตร์ แพทยศาสตร์ ปรัชญา เช่น

อารยภัฏ (ชาวอาหรับเรียกเพี้ยนเป็น Arjehir) แห่งปาฏลีบุตร ได้แต่งตำราชื่อ อารยภฏีย์ ไว้เมื่อ พ.ศ. ๑๐๔๒ โดยประมวลหลักคณิตศาสตร์-ดาราศาสตร์ รวมทั้งระบบเลขสิบตัว การใช้เลข ๐ **ทศนิยม** การที่โลกหมุนรอบตัวเอง การคำนวณจันทรคราส-สุริยคราส พีชคณิต และเรื่องสมการ

พรหมคุปต์ แห่งอุชเชนี (ช่วงชีวิต พ.ศ. ๑๑๔๑-๑๒๐๘) ก็แต่งตำราคณิตศาสตร์ไว้ มีอยู่เล่มหนึ่งชื่อพีชคณิต

(มีนักประวัติศาสตร์กล่าวว่า **ดาราศาสตร์**นั้นอินเดียรับต่อจากเมโสโปเตเมียและกรีก แล้วเฟื่องอยู่เพียงระยะสั้นๆ จากนั้นก็เบนไปทาง**โหราศาสตร์** แต่ในด้าน**คณิตศาสตร์** อินเดียพัฒนาไกลมาก ที่เป็นอย่างนี้น่าพิจารณาว่า การเหจากดาราศาสตร์ไปหาโหราศาสตร์เป็นเพราะการหันไปนิยม**ตันตระ**หรือไม่ ส่วนคณิตศาสตร์ยังไม่เสื่อม เพราะโหราศาสตร์ก็ต้องคำนวณมาก)

ในยุคกาหลิฟแห่ง**แบกแดด**นี้ **อัล-ขวาริซมิ** (al-Khwarizmi, ชื่อของเขาเป็นที่มาของคำว่า **Algorithm**) ที่มีช่วงชีวิตใน พ.ศ. ๑๓๒๓-๑๓๙๓ ได้เขียนตำรา นำตัวเลข**อารบิก** (เดิมคือตัวเลขอินเดีย ฝรั่งบัดนี้ จึงเรียกใหม่ว่าตัวเลขฮินดู-อาระบิก/Hindu-Arabic numerals) และความรู้อื่นๆ ทางคณิตศาสตร์-ดาราศาสตร์มาเผยแพร่รวมทั้งได้ให้กำเนิดคำว่า Algebra (คำเดิมของเขาว่า al-jabr)

มหาวิทยาลัยนาลันทา

นาลันทายังอยู่ แต่แพร่ตันตระ

มหาวิทยาลัย**นาลันทา** และมหาวิทยาลัยอื่นๆ ของ**ปาละ** แม้จะยังคงอยู่ แต่ในด้านการศึกษาพุทธศาสนา ถือได้ว่าเกิดความเสื่อมโทรมภายใน โดยเฉพาะความนิยมลัทธิ**ตันตระ**กำลังแผ่ครอบงำ

เวลานั้น นาลันทากลายเป็นศูนย์กลางการศึกษาพุทธศาสนาแบบ**ตันตระ** และมีการปฏิบัติตามลัทธิพิธีของตันตระ ดังนั้น ตันตระ (รวมทั้งไสยศาสตร์) จึงเฟื่องฟูไปทั่ว

อนึ่ง ในช่วงเวลานี้ กษัตริย์**ทิเบต**ได้นิมนต์พระอาจารย์จากนาลันทาไปสอนและนำชาวพุทธในทิเบตเริ่มแต่พระศานตรักษิต ต่อด้วยพระปัทมสัมภวะ (ไปใกล้ๆ กัน องค์หลังไป พ.ศ. ๑๒๙๐=ค.ศ. 747) และในช่วงต่อมา ก็ได้พระอาจารย์จากมหาวิทยาลัยใหม่ๆ เหล่านี้ด้วย ที่เด่นมากคือ พระอตีศะ หรือ ทีปังกรศรีชญาณ แห่งวิกรมศิลา ซึ่งไปทิเบต ประมาณ พ.ศ. ๑๖๐๐

พ.ศ. ๑๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๒๐๐๐ • • • • พ.ศ. ๒๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 ค.ศ. 1500 ค.ศ. 2000 ค.ศ. 2500

จะเข้ายุคเตอร์กเป็นสุลต่าน

ในที่สุด ยุคแห่งวิทยาการและสันติจะจบลง **กาหลิฟอาหรับ**ที่แบกแดดจะสิ้นอำนาจ เมื่อสุหนี่มุสลิมพวกเซลจูก**เตอร์ก** (Seljuq/Seljuk) จะสยบพวกชีอะฮ์ โดยมายึด**แบกแดด** ใน พ.ศ. ๑๕๙๘ (ค.ศ. **1055**) และได้สถานะ**สุลต่าน** เป็นผู้ครองอำนาจที่แท้ต่อไป

พุทธศาสนาแบบมหายาน เคยเจริญในภาคใต้ของไทย

พ.ศ. ๑๓๐๐ (ค.ศ. **757**) ในช่วงเวลานี้ ดินแดนที่เป็นภาคใต้ของประเทศไทยปัจจุบัน ได้รวมอยู่ในเขตของอาณาจักร**ศรีวิชัย** พุทธศาสนาแบบ**มหายาน**จึงรุ่งเรืองในดินแดนแถบนี้ด้วย ดังมีเจดีย์**พระบรมธาตุไชยา** และ**พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช** กับทั้งปฏิมาของพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ เป็นต้น เป็นประจักษ์พยาน

พระบรมธาตุไชยา

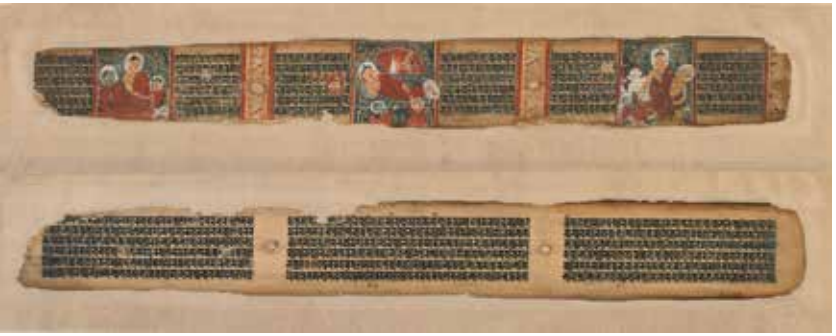

ภาพพุทธประวัติบนใบลาน

ปาละ กับทิเบต และศรีวิชัย

ราชวงศ์ปาละติดต่อกับ**ทิเบต** และโดยเฉพาะทั้งการค้าและการพระศาสนา กับอาณาจักร**ศรีวิชัย**มาก มหาวิทยาลัย**นาลันทา** และ**วิกรมศิลา** ก็มีบทบาทสำคัญในทางไมตรี เมื่อถึงตอนนี้ การติดต่อกับเมืองจีนจึงลดลงไป ย้ายมาสนใจด้านทิเบต ศรีวิชัย ตลอดถึงประเทศทั้งหลายในอาเซียอาคเนย์

นอกจากการศึกษา พระศาสนา และพาณิชย์ **ศิลปะแบบปาละ** อันสืบเนื่องจากพระพุทธศาสนา ก็แพร่ความนิยมออกไปด้วย เช่น การหล่อพระพุทธรูปและเทวรูปต่างๆ พระบูชาขนาดย่อม และการวาดภาพพุทธประวัติบนใบลาน

อินเดียค่อยสงบได้ ในยุคแบกแดด

พ.ศ. ๑๓๐๕-๑๕๙๘ (ค.ศ. 762-1055) เป็นยุค**กาหลิฟ** วงศ์แอบบาสิด ที่**แบกแดด** ซึ่ง**มุสลิมอาหรับ**ยังเรืองอำนาจต่อเนื่องสืบมาตั้งแต่ยุคกาหลิฟที่มะดีนะฮ์และที่ดามัสกัส

แต่เนื่องจากกาหลิฟที่แบกแดดหันมาสนใจด้านศิลปวิทยา อีกทั้งมีภาระและปัญหาใกล้ตัวที่ต้องจัดการ จึงทำให้**ชมพูทวีป**ค่อยสงบเพลาจากสงครามเกือบตลอดยุคแบกแดดนั้น

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. • พ.ศ. ๑ • • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ • •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

ฝรั่งจะฟื้นจักรวรรดิโรมัน

พ.ศ. ๑๓๑๑-๑๓๕๗ (ค.ศ. 768-814) พระเจ้าชาร์ละเมน (Charlemagne) หรือชาร์ลส์มหาราช กษัตริย์ของชนเผ่าแฟรงค์ (เผ่าชนเยอรมันพวกหนึ่ง ซึ่งเป็นที่มาของฝรั่งเศสและเยอรมนี) รวมอำนาจได้และตั้งมหาอาณาจักรให้เป็นการ**ฟื้นจักรวรรดิโรมัน**ขึ้นใหม่ ซึ่งยืนยาวอยู่ได้ ๑๒๕ ปี (พ.ศ. ๑๓๔๓-๑๔๖๘=ค.ศ. 800-925) แต่ก็ได้เป็นต้นกำเนิดของ Holy Roman Empire ที่ตั้งต้นในปี 962 (พ.ศ. ๑๕๐๕)

จากซ้าย:
Emperor Charlemagne
บรมพุทโธ

อาหรับหยุด เตอร์กจะเริ่มบุก

แต่ความสงบคงอยู่ได้ไม่นานนัก พอถึงกลางยุคแบกแดดนั้น พวกชนชาติข้างเคียงชมพูทวีปทางด้านพายัพ ที่ได้รับอิสลามจากมุสลิมอาหรับ โดยเฉพาะ**มุสลิมเตอร์ก** ก็เริ่มขยายอำนาจแผ่อิสลามแทนมุสลิมอาหรับ ยุคแห่งสงครามจึงจะเริ่มขึ้น

(อินเดียจะเป็นสนามรบรับศึกเตอร์กตั้งแต่ พ.ศ. ๑๕๔๔ คืออีกราว ๒๐๐ ปีข้างหน้า)

ศังกราจารย์ ที่ฮินดูด้วยกันก็ระแวง

พ.ศ. ๑๓๓๑-๑๓๖๓ (ค.ศ. 788-820) ช่วงชีวิตของ**ศังกราจารย์** ปราชญ์ฮินดู นิกายไศวะ ผู้ตั้งลัทธิอทไวตเวทานตะ และมุ่งมั่นกำจัดพระพุทธศาสนา แต่โดยพื้นฐานเดิม เป็นที่ยอมรับกันว่าอาจารย์ของอาจารย์ของเขาได้หลักความคิดไปจากพุทธศาสนามหายาน และตัวเขาเองก็ถูกปราชญ์ฝ่ายฮินดูด้วยกันเรียกว่าเป็น “ปรัจฉันนเพาทธะ” คือ เป็นคนพุทธแอบแฝง (ทำนองว่า ที่โจมตีพุทธศาสนาอย่างเต็มที่ก็เป็นปฏิกิริยาเพื่อแสดงว่าตนไม่ได้เกี่ยวข้องรับอะไรไปจากพุทธศาสนา)

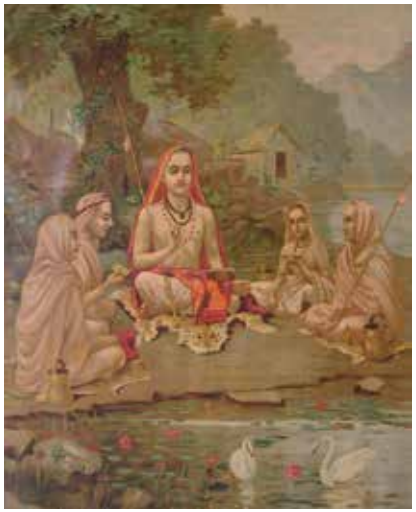

ศังกราจารย์

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 ค.ศ. 1500 ค.ศ. 2000 ค.ศ. 2500

สร้าง “บรมพุทโธ” ในยุคของศรีวิชัย

พ.ศ. ๑๓๒๑-๑๓๙๓ (ค.ศ. 778-850) ประมาณว่าในช่วงเวลานี้ กษัตริย์ราชวงศ์ไศเลนทรแห่งชวา ซึ่งร่วมสมัยกับ**ศรีวิชัย**แห่งสุมาตรา ได้สร้างมหาเจดีย์ Borobudur หรือ Barabudur (สันนิษฐานกันว่าเพี้ยนจาก “บรมพุทโธ”) ที่ชวาภาคกลาง (ห่างเมืองจ๊อกจาร์การ์ตาไปทางตะวันตกเฉียงเหนือ ๖๘ กม.) อันใหญ่โตดังภูเขา เป็นศิลปะแบบคุปตะหรือหลังคุปตะ ใช้หินภูเขาไฟสีเทาสร้างราว ๒ ล้าน ตร.ฟุต รูปคล้ายปิระมิด ชั้นฐานและลานอีก ๕ ชั้นแรก เป็นรูปสี่เหลี่ยม ลาน ๓ ชั้นบน เป็นรูปวงกลม

Borobudur ถูกทิ้งรกร้างไปตั้งแต่ราว พ.ศ. ๑๕๕๐ (คงจะเมื่อชาวพุทธหมดไป) จนกระทั่งนักโบราณคดีฮอลันดามาปฏิสังขรณ์ในปี ๒๔๕๐-๔ และปฏิสังขรณ์ครั้งที่ ๒ เสร็จใกล้ๆ ปี พ.ศ. ๒๕๒๕

จีนยกเต๋า ถึงคราวเซนขึ้น

พ.ศ. ๑๓๘๓ (ค.ศ. 840) ที่เมือง**จีน** ในราชวงศ์ถัง จักรพรรดิหวู่จงขึ้นครองราชย์ ทรงถือลัทธิ**เต๋า**อย่างรุนแรง ถึงกับได้ห้ำหั่นบีฑาพระพุทธศาสนาเต็มที่

ประวัติศาสตร์**จีน**บันทึกว่า ในช่วง ๒ ปี (พ.ศ. ๑๓๘๖-๑๓๘๘/ค.ศ. 843-845) หวู่จงได้ยึดที่ดิน ริบทรัพย์สมบัติของวัดทั้งหลายมากมาย ทำลายอาราม ๔,๖๐๐ วัด ทุบรื้อเจดีย์ ๔๐,๐๐๐ องค์ บังคับภิกษุและภิกษุณีให้สึก ๒๖๐,๕๐๐ รูป แม้การทำลายจะดำเนินไปในเวลาสั้น แต่ได้เป็นจุดเริ่มแห่งความเสื่อมของพุทธศาสนาในจีนสืบต่อมา

พ.ศ. ๑๓๘๘ (ค.ศ. 845) ที่เมือง**จีน** หลังจากทางการได้รุกรานบั่นทอนพระพุทธศาสนา ปรากฏว่าพุทธศาสนานิกาย**ฉาน(เซน)**เด่นขึ้นมาเป็นนิกายหลักของจีน

Shringeri Math

ศังกราจารย์ กำจัดพุทธได้อย่างไร

วิธีการของ**ศังกราจารย์**ในการกำจัดพระพุทธศาสนาที่สำคัญ คือ เขาเที่ยวถกเถียงโต้วาทะไปทั่วทุกถิ่นเฉพาะนอกเมือง โดยไม่ยอมสอนคนในเมืองเลย เพราะเวลานั้นพุทธศาสนาแม้จะกำลังเสื่อม แต่ยังเข้มแข็งในเมือง

พร้อมนั้นก็ตีวงล้อมเมืองด้วยการจัดคณะนักบวชฮินดูขึ้น ทำนองเลียนแบบ**สังฆะ**ในพระพุทธศาสนา โดยตั้งวัดใหญ่ขึ้นมาใน ๔ ทิศ เรียกว่า “มัฐ” ตามอย่างวัดในพุทธศาสนาที่เรียกว่า “วิหาร” ซึ่งเป็น**ศูนย์กลางการศึกษา**

(ศาสนาพราหมณ์แต่เดิมมา ไม่มีคณะนักบวช เพราะพราหมณ์เป็นคนวรรณะสูงอยู่บ้านมีครอบครัวทรัพย์สมบัติ ดังที่ชาวบ้านรู้จักชูชก เป็นตัวอย่าง แม้ว่าในพระเวทจะมีคำว่าสังฆะบ้าง ก็หมายถึงการมาประชุมพบปะแต่ละครั้ง มิใช่เป็นการมีชีวิตชุมชนอย่างที่ศังกราจารย์ตั้งขึ้นแบบวัดที่ว่านี้)

รูปร่างเป็นพระ แต่ความรู้ไม่เป็นพุทธ

เวลานั้น พระสงฆ์ในพุทธศาสนามากระจุกกันอยู่ในเมืองใหญ่ๆ ปล่อยให้ชนบทถิ่นห่างไกลอ่อนแอ พระไม่มีความรู้ วัดฮินดูที่จัดตั้งโดยเน้นชนบทก็มีกำลังและได้รับความนิยม ถึงกับค่อยๆ เปลี่ยนหรือกลืนวัดพุทธไปเป็นวัดฮินดู (ดังมีหลักฐานชัดเจนซึ่งผู้นำฮินดูบอกเองว่าวัดฮินดูสำคัญบางแห่งในปัจจุบันนั้นเดิมเป็นวัดพุทธ)

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. • พ.ศ. ๑ • • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ • •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

ทัพอิหร่านผ่านใกล้ แต่อินเดียยังไม่เข้ายุคสงคราม

พ.ศ. ๑๔๑๔ (ค.ศ. 871) กษัตริย์มุสลิมวงศ์ซาฟฟาหริดที่ตั้งตัวขึ้นใหม่ใน**อิหร่าน** ขยายดินแดนเข้ามาในชมพูทวีปภาคพายัพ ตั้งแต่อัฟกานิสถานเหนือ ถึงปากีสถานตอนใต้ ซึ่งมุสลิมอาหรับเคยเข้ามายึดก่อนแล้ว รวมทั้งยึด**พามิยาน**ใน พ.ศ. ๑๔๑๔ (=แย่งจากมุสลิมพวกก่อน) เมื่อเก่งกล้าขึ้นก็ยกไปตี**แบกแดด**ใน พ.ศ. ๑๔๑๙ แต่แพ้กลับมา

University of Texas Libraries

จากซ้าย:
กษัตริย์ออตโต ที่ ๑
สันตะปาปา จอห์นที่ ๑๒
มงกุฎจักรพรรดิ

นารายณ์อวตารแล้ว ศิวะอวตารก็มี

นอกจากนั้น พวกไศวะสายศังกราจารย์คงได้ความคิดเรื่องนารายณ์ปางพุทธาวตาร-มายาโมหะ จากที่พวกนิกายไวษณพทำไว้ ในฐานะที่พวกตนเป็นปฏิปักษ์กับพวกไวษณพ ก็เลยสร้างเรื่อง**พระศิวะอวตาร**ขึ้นมา ให้ตีทั้งพุทธศาสนาและตีลัทธิไวษณพไปพร้อมกัน

เขาแต่งความเป็นคัมภีร์ศังกรทิควิชยะว่า เหล่าเทพยดาได้มาร้องทุกข์ต่อองค์ศิวะพระอิศวรเป็นเจ้าว่าพระวิษณุได้เข้าสิงร่างของพระพุทธเจ้าแล้วดำเนินการให้ประชาชนดูหมิ่นพราหมณ์ รังเกียจระบบวรรณะ และละเลิกบูชายัญ ทำให้เหล่าเทพยดาไม่ได้รับเครื่องเซ่นสังเวย ขอให้พระองค์ช่วย พระศิวะจึงได้อวตารลงมาเป็น**ศังกราจารย์**เพื่อกู้คำสอนของพระเวท ให้การ**บูชายัญ**และระบบ**วรรณะ**กลับฟื้นคืนมา

อนึ่ง นอกจากเที่ยวโต้วาทะแล้ว **ศังกราจารย์** กับ**กุมาริละ**ผู้ร่วมทำงานกำจัดพุทธศาสนา ได้เที่ยวชักจูงกษัตริย์และผู้มีกำลังทรัพย์กำลังอำนาจทั้งหลายให้เลิกอุปถัมภ์บำรุงพุทธศาสนา

พุทธศาสนาอ่อนแรง รอวันถูกทำลาย

ถึงระยะนี้ พุทธศาสนาอ่อนกำลังมากจนจะถูกกลืนเข้าไปในศาสนาฮินดู แม้แต่พุทธคยา สถานที่ตรัสรู้ ก็ถูกยึดไปเป็นของวัดฮินดู ยังเหลือรุ่งเรืองอยู่ก็เฉพาะในเขตอำนาจของราชวงศ์ปาละ ซึ่งก็จะสูญสิ้นอำนาจในไม่ช้า

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2000 • ค.ศ. 2500

กำเนิดจักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์

พ.ศ. ๑๕๐๕ (ค.ศ. 962) **โป๊ป/สันตะปาปา** จอห์นที่ ๑๒ ทรงถูกกษัตริย์อิตาลีคุกคาม จึงทรงขอให้กษัตริย์เยอรมนีมาช่วย เมื่อพ้นภัย องค์สันตะปาปาจึงประทานรางวัล โดยทรงประกอบพิธีสวมมงกุฎให้กษัตริย์ออตโตที่ ๑ (Otto I) แห่งเยอรมนีนั้น เป็นจักรพรรดิแห่งโรมันรวมดินแดนส่วนใหญ่ในยุโรปตอนกลางและอิตาลีเข้ามาอยู่ภายใต้การปกครองอันเดียวกันของกษัตริย์เยอรมันเรียกว่าเป็น**จักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์** (Holy Roman Empire; H.R.E.) เหมือนเป็นการฟื้นจักรวรรดิโรมันโบราณขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง จักรวรรดินี้ยืนยาวอยู่ได้ ๘๔๔ ปี (พ.ศ. ๑๕๐๕-๒๓๔๙=ค.ศ. 962-1806)

ราชาที่เจ้าทั้งหลายเลือกขึ้นมา จะเป็นจักรพรรดิต่อเมื่อ**โป๊ป/สันตะปาปา**ที่กรุงโรมทรงสวมมงกุฎให้ แต่กติกานี้ก็ไม่ราบรื่นถาวร จักรวรรดินี้เป็นการรวมตัวกันได้เพียงหลวมๆ และมีปัญหามาแต่เริ่มแรก เนื่องจากการชักเย่อยื้ออำนาจระหว่าง**ศาสนจักรโรมันคาทอลิก** กับฝ่ายอาณาจักร และต่อมารัฐชาติต่างๆในยุโรปก็พยายามตั้งตัวขึ้น ทำให้ช่วงหลังจาก พ.ศ. ๑๘๑๖/ค.ศ. 1273 มาแล้ว จักรวรรดินี้มีดินแดนหลักเพียงขอบเขตของราชวงศ์ฮับสเบอร์ก (Hapsburg) ในออสเตรียและสเปน

จีนพิมพ์พระไตรปิฎก พ่วงด้วยสรรพตำรา

พ.ศ. ๑๕๑๕-๒๖ (ค.ศ. 972-983) ที่เมือง**จีน** นักปราชญ์ร่วมกับช่าง ดำเนินการพิมพ์พระ**ไตรปิฎก**ด้วยแม่พิมพ์ไม้ ๑๓๐,๐๐๐ ชิ้น กว่าจะเสร็จ ๑๒ ปี แล้วต้องสร้างห้องสมุดพิเศษเก็บรักษาแม่พิมพ์ไว้ ในการนี้พระจักรพรรดิทรงอุปถัมภ์ ทำให้ได้พิมพ์หนังสือประมวลความรู้ต่างๆ จำนวนมาก (ต่อไปที่เกาหลี พ.ศ. ๑๗๗๕ ก็จะมีการพิมพ์อย่างนี้)

ถึงยุคของอาณาจักรทมิฬ โจฬะเรืองอำนาจ

ราว **พ.ศ. ๑๔๐๐** (ในช่วง ค.ศ. 850-870) หันไปดูทางแดน**ทมิฬ**ในอินเดียใต้ หลังจากอาณาจักร**ปัลลวะ**ที่อยู่เหนือขึ้นไปได้เสื่อมอำนาจลงราว พ.ศ.๑๓๐๐ และอาณาจักรทมิฬ โดยเฉพาะปาณฑยะและโจฬะกลับมีกำลังขึ้นแล้ว อีกไม่ช้านัก อาณาจักรเหล่านี้ก็แย่งชิงแข่งอำนาจกัน

ถึงราว พ.ศ. ๑๔๐๐ พวก**โจฬะ**เข้มแข็งถึงกับกำจัดพวก**ปัลลวะ**ลง แล้วเริ่มเข้าครอบครอง และทั้งชนะเอาพวก**ปาณฑยะ**เข้ามารวมด้วยในช่วง พ.ศ. ๑๔๖๙-๑๔๘๕ (ค.ศ. 926-942) ตลอดจนพิชิต**ลังกา**ทวีปได้หมดในระยะ พ.ศ. ๑๕๕๗-๘๗ (ช่วงค.ศ. 1014-1044) แต่รวมจาลุกยะ (ตะวันตก) เข้ามาด้วยไม่สำเร็จ เพราะรบแพ้ใน พ.ศ. ๑๕๙๗ (ค.ศ. 1054)

ต่อมา พ.ศ. ๑๖๑๓ (ค.ศ. 1070) โจฬะก็เลยไปรวมกับจาลุกยะ (ตะวันออก) ที่ตั้งมาแต่ปี ๑๑๖๘ (ค.ศ. 625) กลายเป็นราชวงศ์**จาลุกยะ-โจฬะ** ปล่อยให้จาลุกยะตะวันตกอยู่ต่อมาจนตกเป็นของอาณาจักรที่อยู่เหนือขึ้นไปมีพวกยาทพที่เทวคีรีเป็นต้น ใน พ.ศ. ๑๗๓๒ (ค.ศ. 1189)

ปาณฑยะขึ้นเป็นใหญ่ ในแดนทมิฬ

ระหว่างนี้ พวก**ปาณฑยะ**ได้แข็งเมืองเป็นอิสระออกไป แล้วก็กลับมารบชนะพวกโจฬะใน พ.ศ. ๑๘๐๐ (ค.ศ. 1257) และพอถึง พ.ศ. ๑๘๒๒ (ค.ศ. 1279) อาณาจักร**โจฬะ**ก็จบสิ้นลง

ในที่สุด **ปาณฑยะ** ซึ่งมีราชธานีอยู่ที่มทุรา (ปัจจุบันเรียกว่า Madurai แต่ในคัมภีร์บาลีรุ่นมหาวงส์เรียกว่า “มธุรา”) ก็เป็นอาณาจักรฝ่ายใต้ที่ยืนยงอยู่ได้ยั่งยืนที่สุด

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. | พ.ศ. ๑ | พ.ศ. ๕๐๐ | พ.ศ. ๑๐๐๐

ค.ศ. 1 | ค.ศ. 500

พระนอน
ที่โปโลนนะรุวา

ที่ศรีลังกา สิ้นยุคอนุราธปุระ

พ.ศ. ๑๕๓๕ (ค.ศ. 992; ตัวเลขศักราชเรื่องศรี**ลังกา**ในหลายกรณี ตำราทั้งหลายบอกไว้ต่างกันมาก จึงขอให้ถือโดยประมาณ) กษัตริย์ทมิฬผู้รุกรานจาก**โจฬะ**ได้ทำลายเมือง**อนุราธปุระ** ทำให้ลังกาย้ายเมืองหลวงไปตั้งที่ปุลัตถิปุระ คือ โปโลนนะรุวา/Polonnaruva ตั้งแต่ ค.ศ. 1056

ต่อมาแต่ราว พ.ศ. ๑๘๐๐ อนุราธปุระได้ถูกทิ้งร้างจนป่าขึ้นคลุมไปหมด กระทั่ง พ.ศ. ๒๑๗๓ จึงมีชาวอิตาลีคนหนึ่งไปเยือนและเขียนบรรยายไว้ในหนังสือของเขา ครั้นถึงราว พ.ศ. ๒๔๓๔ ชาวอังกฤษที่มาปกครองอาณานิคมจึงได้ดำเนินการศึกษาและดูแลทางโบราณคดี

จากซ้าย:
เทวคีรี
พหุพลิ หรือ โคมเตศวร
นิครนถ์สำคัญในศาสนาเชน
ยุคแรก (ก่อนมหาวีระ)

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 ค.ศ. 1500 ค.ศ. 2000 ค.ศ. 2500

เมื่อพุทธศาสนา จะสูญสิ้น จากอินเดีย

ช่วงที่ 2. เตอร์ก-สุลต่าน

ขณะที่กาหลิฟอาหรับแห่ง**แบกแดด**ไม่มุ่งเน้นที่จะขยายจักรวรรดินั้น ก็ปรากฏว่า ดินแดนมุสลิมน้อยใหญ่ที่เกิดขึ้นจากการแผ่อำนาจในยุคกาหลิฟอาหรับแห่ง**มะดีนะฮ์**และ**ดามัสกัส**ก่อนหน้านั้น ต่างก็มีพลังปรารถนาแรงกล้าที่จะขยายดินแดนและแผ่อิสลามออกไป ดังนั้นความสงบจึงคงอยู่ไม่นาน แล้วอาณาจักรมุสลิมต่างๆ ก็ตั้งตัวขึ้นมาและสงครามก็เกิดขึ้นอีก รวมทั้งจะชิงอำนาจจาก**กาหลิฟ**เองด้วย

อาณาจักรมุสลิมที่แผ่ขยายในช่วงนี้พอจะแยกได้เป็น ๓ เชื้อสาย คือ พวก**อิหร่าน** (ในจักรวรรดิเปอร์เซียเก่า) พวก**เตอร์ก** และพวก**มงโกล**หรือพวกเร่ร่อนจากอาเซียกลาง ทั้ง ๓ พวกนี้ทั้งก่อความพินาศต่อชมพูทวีปทั้งทำลายแย่งอำนาจกันเอง และโดยเฉพาะพวก**เตอร์ก**ได้ทำให้พุทธศาสนาถึงกับสูญสิ้นไปจากอินเดีย

พึงสังเกตว่า ช่วงต่อไปพวก**เตอร์ก**จะเป็นใหญ่และนิยมเรียกผู้ปกครองว่า**สุลต่าน** แทนที่จะดำรงศักดิ์เต็มที่เป็นกาหลิฟ

เมื่อพุทธศาสนาสูญสิ้นจากอินเดีย

ระลอกที่ 2. มุสลิมเตอร์ก

สุลต่านมะหะหมัด
แห่งฆาซนี

เตอร์กทำสงครามไป ก็ปล้นไป

พ.ศ. **๑๕๔๔-๑๕๖๙** (ค.ศ. **1001-1026**) ในภาวะที่อินเดียแตกเป็นอาณาจักรเล็กๆ น้อยๆ ไม่มีศูนย์รวมอำนาจยิ่งใหญ่ ทัพมุสลิม**เตอร์ก**ก็รุกเข้ามา

ครั้งนั้น **สุลต่านมะหะหมัด**แห่งฆาซนีปฏิญาณว่าจะรุกรบอินเดียเพื่ออิสลามหนหนึ่งทุกปีไป และได้ยกทัพเข้าตีเมืองต่างๆ ในอินเดียอย่างต่อเนื่อง แม้จะไม่ครบทุกปีจริง ก็ได้ถึง ๑๗ ครั้ง

การโจมตีมุ่งถล่มวัดสำคัญและเทวสถานใหญ่โต ทำลายรูปเคารพหรือ (ถ้าเป็นวัสดุถาวรใหญ่มาก) ทุบให้เสียรูปทรงแล้วยึด**ริบทรัพย์สิน**อันมหาศาล ขนไปเมืองฆาซนี เพื่อใช้ในการขับเคี่ยวทำสงครามในอาเซียกลางและสร้างอาณาจักรให้ยิ่งใหญ่

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. • พ.ศ. ๑ • • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ • •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

เตอร์กตั้งอาณาจักรรุกเข้ามา

พ.ศ. ๑๕๒๐ (ค.ศ. **977**) คนมุสลิม**เตอร์ก** ชื่อเซบูกติคิน (Sebuktigin; เตอร์กเป็นชนมีถิ่นเดิมอยู่ในอาเซียกลางและกลายเป็นมุสลิมจากการแผ่อำนาจของอาหรับ) ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ปกครองเมืองฆาซนา

(Ghasna ปัจจุบัน=Ghasni ในอัฟกานิสถาน ใต้กาบุล เมืองหลวงปัจจุบันลงไปราว ๑๒๕ กม.)

เซบูกติคินรบชนะกษัตริย์ฮินดู ขยายดินแดนมาถึงเมือง**เปษวาร์** (=ปุรุษปุระในสมัยพระเจ้ากนิษกะ)

ตั้งราชวงศ์**ฆาซนาวิด** (Ghaznavid) ซึ่งยืนยาวกว่า ๒๐๐ ปี

ยุคกาหลิฟสงบ สุลต่านรบรุก

โดยเฉพาะโอรส คือ **สุลต่านมะหะหมัด**แห่งฆาซนี ซึ่งขึ้นครองใน **พ.ศ. ๑๕๔๑** (ถึง ๑๕๗๓)

ได้เป็นกษัตริย์ยิ่งใหญ่ที่สุด ซึ่งทำให้ราชวงศ์นี้ครองอัฟกานิสถาน อิหร่านส่วนใหญ่ และอินเดียพายัพตลอดแคว้นปัญจาบ

แม้ว่าคงจะด้วยเหตุผลทางการเมือง **สุลต่าน**ท่านนี้ยืนยันความจงรักภักดีต่อกาหลิฟแห่งแบกแดด แต่ได้นำทรัพย์จากสงครามแย่งชิงมา สร้างอาณาจักรให้เจริญด้วยศิลปะวัฒนธรรมและอลังการจนเทียบเทียมมหานครแบกแดด

เตอร์กรุก อินเดียไม่อาจตั้งรับ

ยุทธการใหญ่ครั้งแรกใน พ.ศ. ๑๕๔๔ สุลต่าน**มะหะหมัด**แห่งฆาซนียกทัพม้ามา ๑๕,๐๐๐ ส่วนฝ่ายอินเดีย กษัตริย์ฮินดูนาม**ไชย์ปาล**แห่งปัญจาบ ได้รับกำลังร่วมรบจากอาณาจักรอื่นๆ มีทัพม้า ๑๒,๐๐๐ ทัพช้าง ๓๐๐ และทหารราบ ๓๐,๐๐๐ สู้รบกันที่ใกล้เมืองเปษวาร์ ฝ่ายอินเดียที่มีกำลังพลเหนือกว่ามากมาย ได้พ่ายแพ้อย่างยับเยิน ทหารตายในที่รบ ๑๕,๐๐๐ คือเกือบครึ่งกองทัพ

ทัพหนึ่งที่ช่วยไชย์ปาลร่วมรบคือกษัตริย์นันทะ ซึ่งได้ตั้งอาณาจักรฮินดูราชวงศ์จันเทละขึ้นเมื่อราว พ.ศ. ๑๔๕๐-๑๕๐๐ และเป็นเจ้าของเทวสถาน **ขชุรโห** (Khajuraho) ที่สร้างขึ้นในช่วง พ.ศ. ๑๕๐๐ เศษ ซึ่งมีภาพแกะสลักคน-เทพเสพกามอันโด่งดัง ที่เวลานี้นักท่องเที่ยวนิยมไปทัศนาจรกันมาก

(เทวสถาน**ขชุรโห**นี้ เหลือรอดจากการทำลายของทัพมุสลิมเตอร์กมาได้ สันนิษฐานว่าเพราะสร้างไว้ที่ห่างไกล)

ภาพแกะสลัก
ที่ขชุรโห

พ.ศ. ๑๐๐๐ · พ.ศ. ๒๐๐๐ · พ.ศ. ๒๕๐๐ · พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 · ค.ศ. 1500 · ค.ศ. 2000 · ค.ศ. 2500

ไทยอีสานและภาคกลาง มีทั้งเถรวาท มหายาน และ พราหมณ์ เข้ามาปนกัน

พ.ศ. ๑๕๕๐ (ค.ศ. 1007) ในช่วงเวลานี้ อาณาจักร**ขอม**โบราณเรืองอำนาจ ปกครองถึงดินแดนที่เป็นภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางของประเทศไทยปัจจุบัน โดยตั้ง**ละโว้**หรือ**ลพบุรี**เป็นราชธานีแถบนี้ พุทธศาสนาแบบ**มหายาน**ที่ขอมรับจากศรีวิชัย ผสมกับศาสนาฮินดู จึงเข้ามาปะปนกับพุทธศาสนาแบบเถรวาทที่สืบมาแต่เดิม มีพระสงฆ์ทั้ง ๒ นิกาย และภาษา**สันสกฤต**ก็ได้เข้ามามีอิทธิพลมากในภาษาและวรรณคดีไทยแต่บัดนั้น

ยุโรปกำจัดคนนอกคริสต์

พ.ศ. ๑๕๕๕ (ค.ศ. 1012) รัฐเยอรมันเริ่ม**กวาดล้าง** (persecution) คนนอกรีตนอกศาสนาคริสต์

จากซ้าย:
ปรางค์สามยอดลพบุรี
persecution

เตอร์กนำอิสลามสู่กลางใจอินเดีย

มถุราก็ถูกสุลต่านมะหะหมัดปล้นขนทรัพย์ไป แล้วเผาเมืองทิ้งใน พ.ศ. ๑๕๖๐-๑ (หลังยุคนี้เมืองถูกสร้างขึ้นใหม่ แต่ก็ถูกปล้นอีก ๔ ครั้ง โดยเฉพาะครั้งใหญ่ใน พ.ศ. ๒๒๑๑ โดยออรังเซบ กษัตริย์ราชวงศ์โมกุล ที่ทำลายล้างวัดทั้งปวงหมดสิ้น)

สุลต่านมะหะหมัดแห่งฆาซนี ได้นามว่าเป็นผู้นำ**ธงชัยแห่งอิสลาม**เข้าสู่กลางใจของอินเดีย

สุลต่านมะหะหมัด
แห่งฆาซนี

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. • พ.ศ. ๑ • • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ • •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

พม่ารวมตั้งอาณาจักร แผ่อาณาเขต พุทธศาสนาเถรวาทก็แผ่ขยาย

พ.ศ. ๑๕๘๗ (ค.ศ. 1044) พระเจ้าอนุรุทธมหาราช หรือ**อโนรธา**มังช่อ ตั้งอาณาจักร**พุกาม** ปราบมอญ รวม**พม่า**เป็นอันเดียวได้ครั้งแรก

พระเจ้าอนุรุทธแห่งเมืองพุกามนั้น เป็นกษัตริย์ของชนชาวมรัมมะที่รุนแรง นับถือพุทธศาสนาแบบตันตระ แต่ได้เปลี่ยนพระทัยมานับถือพุทธศาสนา**เถรวาท**เมื่อได้ทรงพบกับพระเถระชาวตะเลง (คือรามัญหรือมอญ) แห่งเมืองสะเทิม (คือสุธรรมนคร หรือสุธรรมปุระ) นามว่าอรหันต์ (ชื่อเดิมว่าธรรมทัสสี) ต่อมา เมื่อพระเจ้าอนุรุทธไปตีเมืองสะเทิมได้ ก็ขนพระ**ไตรปิฎก**มาเมืองพุกาม แม้**พุกาม**จะเป็นผู้ชนะในการศึกสงคราม แต่**มอญ**ก็ชนะในการศึกษา เพราะพุกามได้รับเอาวัฒนธรรมตะเลงมาเป็นของตน ตั้งแต่ภาษา วรรณคดี และศาสนาเป็นต้นไป

เมื่อพระเจ้าอนุรุทธรวมพม่าแล้ว ได้แผ่อาณาเขตมาถึง**ล้านนา ล้านช้าง** จดลพบุรีและทวาราวดี เป็นเหตุให้พุทธศาสนาแบบพุกามจากมอญเผยแพร่ในดินแดนเหล่านี้ด้วย

(**พุกาม**เสียแก่มงโกล คือจักรพรรดิกุบไลข่าน ใน พ.ศ. ๑๘๓๐)

อโนรธามังช่อ

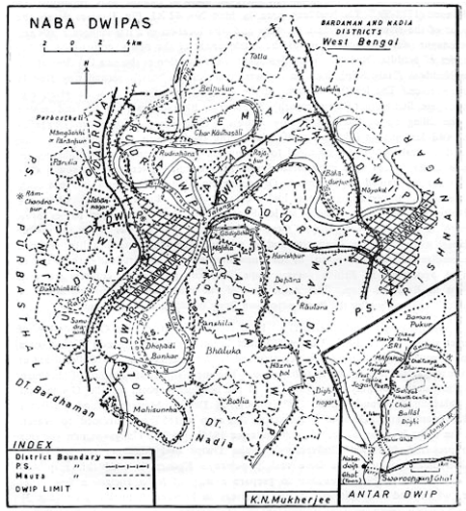

ปาละสิ้น เสนะคือสุดท้าย

พ.ศ. ๑๖๑๓ (โดยประมาณ; ค.ศ. **1070**) ทางตะวันออก ในดินแดนที่เป็นส่วนล่างของแคว้นเบงกอลปัจจุบัน มีราชวงศ์**เสนะ**ซึ่งเป็น**ฮินดู** ตั้งอาณาจักรใหม่ขึ้นที่เมืองนาเทีย (Nadia ปัจจุบัน = นวทวีป/Navadwip/Nabadwip อยู่เหนือเมืองกัลกัตตาตรงขึ้นไปเพียง ๙๐ กม. หรือจากปัตนะลงไปทางตะวันออกเฉียงใต้ ๔๑๐ กม.

ตอนแรก**เสนะ**ขึ้นต่ออาณาจักร**ปาละ** แต่ต่อมาได้ตั้งตัวเป็นอิสระ และอีกไม่ช้า ราว พ.ศ. ๑๖๓๘ (ค.ศ. 1095) อาณาจักรพุทธของราชวงศ์**ปาละ**ก็สิ้นอำนาจ และราชวงศ์**เสนะ**ได้แผ่ขยายเข้าแทนที่ทั่วเบงกอล จนถึงพิหารตอนเหนือ

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2000 • ค.ศ. 2500

เทคโนโลยี: จีนคืบอีกก้าว

พ.ศ. ๑๕๘๘ (โดยประมาณ; ค.ศ. **1045**) ที่เมือง**จีน** มีผู้ประดิษฐ์ตัวอักษรเรียงพิมพ์ขึ้นใช้เป็นครั้งแรก โดยใช้ตัวดินเผา (ในยุโรป เพิ่งมีระบบใช้ตัวอักษร**เรียงพิมพ์** โดยกูเตนเบอร์ก/Gutenberg ประดิษฐ์ขึ้นที่เยอรมนี ในปี ๑๙๙๓/1450)

อาหรับลง เตอร์กรุ่ง

พ.ศ. ๑๕๙๘ (ค.ศ. **1055**) ขณะที่สุลต่านที่ฆาซนีเรืองอำนาจขึ้นนั้น กาหลิฟที่แบกแดดก็กำลังอ่อนแอลงๆ

ต่อมาในช่วงท้าย ได้มีชนมุสลิม**เตอร์ก**อีกพวกหนึ่งจากอาเซียกลาง เรียกว่า**เซลจูก** (Seljuq หรือ Seljuk) เข้าแบกแดด โดยอ้างว่ามาคุ้มครองกาหลิฟ ซึ่งเป็นฝ่ายนิกายสุหนี่ ให้พ้นภัยจากพวกชีอะฮ์ แล้วไม่ช้าก็รับสถานะเป็น**สุลต่าน** บัญชา**แบกแดด กาหลิฟอาหรับ**ก็สิ้นอำนาจ

เกิดมหาวิทยาลัยในยุโรป

พ.ศ. ๑๖๓๑-๑๗๑๐ (ค.ศ. **1088-1167**) มหาวิทยาลัยแรกของยุโรป (และโลกตะวันตก) เกิดขึ้น คือ ม.**โบโลนยา** (Bologna ค.ศ. 1088) ม.**ปารีส** (Paris ราว ค.ศ. 1150) และม.**ออกซฟอร์ด** (Oxford ค.ศ. 1167)

(พึงเทียบ มหาวิทยาลัยในชมพูทวีป โดยเฉพาะ ม.**นาลันทา** และ ม.**วลภี** ที่เกิดมาก่อนค่อนสหัสวรรษ และใกล้จะถูกทำลายหมดในอีกไม่ช้า)

บนจากซ้าย: ตัวเรียงพิมพ์โลหะ, ม.โบโลนยา
ล่างจากซ้าย: ม.ปารีส, ม.ออกซฟอร์ด

เสนะ ฟื้นฮินดูและระบบวรรณะ

พ.ศ. ๑๖๓๘ (ค.ศ. 1095) ราชวงศ์**เสนะ**ของ**ฮินดู**แผ่อำนาจเข้าแทนที่ราชวงศ์ปาละมากขึ้นๆ (ถือว่าปาละสิ้นเมื่อรามปาลสวรรคตใน พ.ศ. ๑๖๖๓) และได้ฟื้นฟูศาสนา**ฮินดู** โดยเฉพาะทำระบบ**วรรณะ**ที่ผ่อนคลายลงไปในสมัยพุทธของปาละให้กลับเข้มขึ้นมา

ราชวงศ์เสนะส่งเสริมสถาบันการศึกษาของฮินดูในเมืองหลวง ให้เป็น**มหาวิทยาลัยนาเทีย**หรือนวทวีปที่รุ่งเรืองของฮินดู นาเทียศึกษาเน้นหนักทางตรรกศาสตร์และลัทธิตันตระแบบฮินดู ขณะที่มหาวิทยาลัยพุทธยุคนั้นรวมทั้ง**นาลันทา**ก็เน้น**ตันตระ** จึงเป็นยุครุ่งเรืองของตันตระ (ซึ่งตามหลักฐานพบที่ทิเบตว่า เมื่อถูกทัพมุสลิมบุก ก็หวังจะเอาชนะมุสลิมด้วยเวทมนตร์)

นาเทียหรือ**นวทวีป**นี้ ได้เป็นศูนย์กลางศักดิ์สิทธิ์อีกแห่งหนึ่งของฮินดู ดังมีสมญาว่าเป็น “พาราณสีแห่งเบงกอล”

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. | พ.ศ. ๑ • • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ • •

ค.ศ. 1 | ค.ศ. 500

ครูเสด: คริสต์-อิสลาม

พ.ศ. ๑๖๓๘ (ค.ศ. 1095) โดยการเรียกร้องปลุกเร้าของ**โป๊ป**เออร์บันที่ ๒ (Pope Urban II) ประเทศ**คริสต์**ทั้งหลายในยุโรปรวมกำลังจัดทัพยกไปช่วยจักรวรรดิบีแซนทีนสู้มุสลิมเซลจูกเตอร์ก และกู้แผ่นดินศักดิ์สิทธิ์คือ**เยรูซาเล็ม**คืนจาก**มุสลิม** เป็นสงครามศาสนาระหว่างคริสต์กับอิสลาม เรียกว่าครูเสด (Crusade=สงคราม “ไม้กางเขน”)

ครั้งแรกฝ่ายคริสต์ยึดเยรูซาเล็มได้ในปี ๑๖๔๒ แต่ยื้อแย่งกันไปมา ในที่สุดทางฝ่ายมุสลิมก็ยึดคืนกลับไป ทำ**สงคราม**กันนาน **๒๐๐ ปี** จึงยุติใน พ.ศ. ๑๘๓๔ (ค.ศ. 1291)

จากซ้าย:
โป๊ปเออร์บันที่ ๒
Siege of Jerusalem จุดเริ่มต้นแห่งครูเสดส์

Dhakeshwari
วิหารพระวิษณุ
สร้างโดยกษัตริย์
แห่งราชวงศ์เสนะ

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2000 • ค.ศ. 2500

อารยธรรมเก่าในแถบที่มาเป็นอเมริกา

พ.ศ. ๑๖๔๓-๒๐๗๕ (ค.ศ. 1100-1532) จักรวรรดิ**อินคา** (Inca Empire) เจริญขึ้นมาใน**อเมริกาใต้** (มีศูนย์กลางอยู่แถวเปรู) นับถือศาสนาบูชาพระอาทิตย์ และเชื่อว่าราชาของตนสืบเชื้อสายจากพระอาทิตย์ มีสถาปัตยกรรมที่เจริญได้สร้างถนนและระบบชลประทานเป็นอันมาก แต่ในที่สุดถึงอวสานเพราะการรุกรานของ**สเปน**

จากซ้าย:
อินคา
นครวัต

นครวัต อนุสรณ์แห่งอารยธรรมขอมโบราณ

พ.ศ. ๑๖๕๖-ราว **๑๖๙๓** (ค.ศ. 1113-c1150) ในรัชกาลพระเจ้าสูรยวรมันที่ ๒ **ขอม**โบราณสร้างเทวสถาน**นครวัต**

สุลต่านใหม่ ใช้วิธีเก่า: รบมา ปล้นไป

พ.ศ. ๑๗๑๖ (ค.ศ. 1173) **มูฮัมหมัดแห่งฆูร์** หันมาบุกทางอินเดีย โดยในระยะแรกใช้วิธีการแบบ**สุลต่านมะหะหมัด**แห่งฆาซนีเมื่อเกือบ ๒๐๐ ปีก่อน คือ ยกทัพมาถล่มเก็บกวาดทรัพย์หนหนึ่งๆ ทุกปี

ต่อมา เมื่อ**มูฮัมหมัด**ยึดละฮอร์ ล้มราชวงศ์ฆาซนาวิดลง ได้เป็นใหญ่ใน**อินเดียเหนือ**แล้ว แต่ทางด้านเมือง**ฆูร์** ยังมีภาระต้องจัดการกับเตอร์กกลุ่มอื่น ก็เลยมอบให้แม่ทัพชื่อกุตุบ-อุด-ดิน ดูแลด้านนี้ ส่วนตนเองไปรบด้านอาเซียกลาง

เริ่มยุคมุสลิมครองอินเดีย

พ.ศ. ๑๗๔๙ (ค.ศ. 1206) **กุตุบ-อุด-ดิน** แม่ทัพทหารทาสของมูฮัมหมัดแห่งฆูร์ เที่ยวรบอยู่ในอินเดีย เมื่อเจ้านายสิ้นแล้ว ได้ประกาศตั้งตัวเป็น**สุลต่านแห่งเดลี** เริ่มราชวงศ์มุสลิมแรกที่ปกครองอินเดีย และเป็นราชวงศ์ทาส (แมมหลูก/Mamluk [Slave] dynasty) วงศ์แรก

รุก-ทำลายล้างง่ายๆ ไม่มีการต่อสู้

ระหว่างนั้น แม่ทัพอีกคนหนึ่งของ**มูฮัมหมัดแห่งฆูร์** ชื่อ บักข์ติยาร์ **ขัลยี** (Bakhtiyar Khalji หรือ Iktiar Khilji) ได้ไปรุกรบในอินเดีย ภาคตะวันออก

บักข์ติยาร์ **ขัลยี** เป็นผู้ดำเนินการขั้นสุดท้ายในการกำจัดพระพุทธศาสนาให้หมดไปจากอินเดีย เป็นการรบทำลายล้างข้างเดียว โดยไม่มีการต่อสู้

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. • พ.ศ. ๑ • • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ • •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

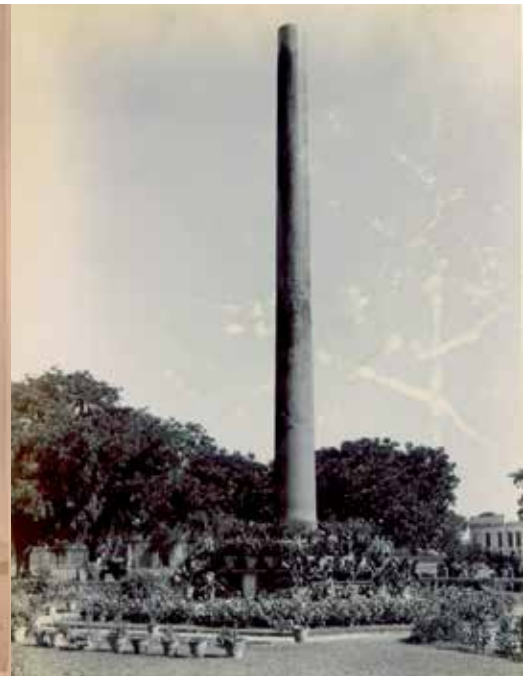

พอยุคมุสลิมเริ่ม พุทธฯ ก็ร้าง

พ.ศ. ๑๗๔๑-๑๗๕๐ (ค.ศ. 1198-1207) บักข์ติยาร์ **ขัลยี** หรือ**ขิลยี** ยกกองทัพมุสลิมเตอร์กบุกเข้ามาแถบพิหารและเบงกอล

เหตุการณ์ตอนนี้ ผู้เขียนประวัติศาสตร์ชาวมุสลิมเอง ได้บันทึกไว้ด้วยความภูมิใจว่า **ขัลยี**ได้เผาทำลายอาคารสถานที่ ยึดเงินทองทรัพย์สิน และให้คนเลือกเอาระหว่างอิสลามกับความตาย โดยทำการทั้งหมดนั้นเพื่ออิสลาม

มหาวิทยาลัยพุทธศาสนาทุกแห่งถูกทำลาย (โสมปุระถูกพราหมณ์ผู้ครองเมืองเผาไปก่อนแล้วใน พ.ศ. ๑๕๙๓) เฉพาะแห่งที่รู้เวลาชัดคือ **โอทันตปุระ**ถูกถล่มทำลายเผาราบ และวิกรมศิลาไม่เหลือแม้แต่ซากใน พ.ศ. ๑๗๔๑ ส่วน**ชคัททละ**ถูกทำลายใน พ.ศ. ๑๗๕๐

เมื่อทัพมุสลิมเตอร์กประสบความสำเร็จในการรบทำลาย ฆ่าคนที่ไม่ยอมเปลี่ยนศาสนาและพระภิกษุสงฆ์จนหมดสิ้น เผาวัด และกวาดขนเอาทรัพย์สินไป แล้ว **พระพุทธศาสนาก็สูญสิ้นจากชมพูทวีป**

หน้าตรงข้าม:
Qutab Minar

จากซ้าย:
เจดีย์พุทธคยา
ธัมเมกขสถูป
เสาอโศก

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐
ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2000 • ค.ศ. 2500

เหลือแต่ฮินดู ยังสู้กับมุสลิมต่อไป

เมื่อราชวงศ์มุสลิมของ**สุลต่านแห่งเดลี**เริ่มต้นใน พ.ศ. ๑๗๔๙ แล้ว ก็ถือว่าประเทศอินเดียเข้าสู่ยุคการปกครองของมุสลิม

เรื่องราวของ**พระพุทธศาสนา** ที่เจริญรุ่งเรืองในอินเดียมา ๑๗๔๑ ปี ก็จบไปแต่บัดนั้น

ขัลยีกวาดล้างดินแดนแถบแคว้นพิหารปัจจุบันในช่วง พ.ศ. ๑๗๔๑ เสร็จแล้วก็รุกต่อลงไปทางเบงกอล ปีต่อมาก็เข้า**นาเทีย** กษัตริย์ฮินดูลักษมณเสนหนีออกจากวังไปหลบซ่อนในวัดฮินดู ที่สุดก็สวรรคตใน พ.ศ. ๑๗๔๕ ราชวงศ์**เสนะ**ก็ถึงกาลอวสาน

แม้สุลต่านและแม่ทัพมุสลิมจะครองอินเดียภาคเหนือได้ในขั้นต้นนี้แล้ว ก็ยังมีภาระในการสู้รบปราบปรามพวก**ฮินดู**ที่แข็งข้อ และขับเคี่ยวกับ**มุสลิม**ด้วยกันไปอีกหลายร้อยปี จนจบลงด้วยการตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งอังกฤษในที่สุด

นักบวชฮินดู

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. | พ.ศ. ๑ | พ.ศ. ๕๐๐ | พ.ศ. ๑๐๐๐

ค.ศ. 1 | ค.ศ. 500

University of Texas Libraries

เตอร์กมา ระลอกใหม่

พ.ศ. ๑๗๑๖ (ค.ศ. 1173) ชนมุสลิม**เตอร์ก**อีกพวกหนึ่ง มีผู้นำเรียกว่า “**มูฮัมหมัดแห่งฆูร์**” (Muhammad of Ghur) ได้ตั้งอาณาจักรขึ้นที่เมือง**ฆูร์** หรือเฆอร์ (Ghur ปัจจุบัน=Ghowr ในอัฟกานิสถานตะวันตกกลาง)

มูฮัมหมัดแห่งฆูร์ จะครองความเป็นใหญ่ในอาเซียกลาง แต่ไม่สำเร็จ จึงหันมาบุกทางอินเดีย

ใน พ.ศ. ๑๗๒๙ (ค.ศ. 1186) **มูฮัมหมัด**รุกเข้ามายึดละฮอร์ (เมืองหลวงใหม่ของราชวงศ์ฆาซนาวิดของสุลต่านมะหะหมัด ซึ่งย้ายมาจากฆาซนา ในพ.ศ. ๑๗๐๓) ทำให้ราชวงศ์ฆาซนาวิดจบสิ้นลง

มูฮัมหมัดไปรบด้านอาเซียกลาง แต่ไม่สำเร็จผลด้วยดี และประสบปัญหาต่างๆ ในที่สุดได้ถูกลอบสังหารในพ.ศ. ๑๗๔๙ (ค.ศ. 1206)

มหาวิทยาลัยฮินดู อยู่รอดได้

อย่างไรก็ตาม น่าสังเกตว่าทัพมุสลิมเตอร์กไม่ได้ทำลายมหาวิทยาลัย**นาเทีย** (นวทวีป) แต่**นาเทีย**กลับได้เป็นศูนย์กลางการศึกษาที่เจริญรุ่งเรืองในยุคที่มุสลิมปกครองต่อมาอีกหลายร้อยปี (พ.ศ. ๑๗๔๑-๒๓๐๐=ค.ศ. 1198-1757)

ที่เป็นอย่างนั้นอาจเป็นเพราะว่า นักรบมุสลิมเตอร์กมาถึง**นาเทีย**เมื่อการรบเสร็จสิ้น ได้เวลาที่จะจัดการบ้านเมือง และผู้ปกครองมุสลิมเตอร์กได้รับรู้ว่ามหาวิทยาลัยทั้งหลายในชมพูทวีปเป็นเกียรติยศของอาณาจักร (ดังที่ในยุคที่ฮินดูมีอำนาจขึ้นแล้ว ราชวงศ์ฮินดูก็อุปถัมภ์บำรุงมหาวิทยาลัยพุทธศาสนาในฐานะเป็นสถานศึกษา) จึงหันมาส่งเสริม

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2000 • ค.ศ. 2500

Khwarezm Shah
Ala Ad Din Mohammed

รบกันทั่ว ทั้งข้างนอก ทั้งข้างใน

พ.ศ. ๑๗๕๘ (ค.ศ. 1215) ทางชมพูทวีปภาคพายัพ ด้านเมือง**ฆูร์** และ**ฆาซนา** ที่เป็นฐานเริ่มแผ่อำนาจการชิงอำนาจกันดำเนินไป เมื่อ**มูฮัมหมัดแห่งฆูร์**ถูกลอบสังหารใน พ.ศ. ๑๗๔๙ แล้ว ก็สู้รบกันต่อมา

พอถึง พ.ศ. ๑๗๕๘ อาณาจักรฆูร์ ก็ถูกยึดโดยพวก **ขวาเรซม์-ชาห์** ซึ่งมีอำนาจขึ้นมาจนได้ครองอิหร่านแทนพวกเซลจูกเตอร์ก (Khwarezm-Shah ก็มีถิ่นเดิมในอาเซียกลาง และกลายเป็นมุสลิมจากการแผ่อำนาจของอาหรับ)

ยุคอาหรับ-เตอร์ก มีมงโกลมาต่อ

จะเห็นว่า ดินแดนแถบนี้จนถึงอาเซียกลาง ถูกมุสลิมอาหรับเข้ามาทำให้เป็นมุสลิมก่อน ครั้นมาตอนนี้ พวกชนชาติจากอาเซียกลางมี**เตอร์ก**เป็นต้น ที่กลายเป็นมุสลิมแล้ว ก็กลับขยายอำนาจแผ่อิสลามไปทั่ว แล้ว**มุสลิมเตอร์ก**ก็เข้าแทนที่**มุสลิมอาหรับ**

แต่สุดท้ายมุสลิม**มงโกล**จะเข้ามาเหมือนปิดรายการ

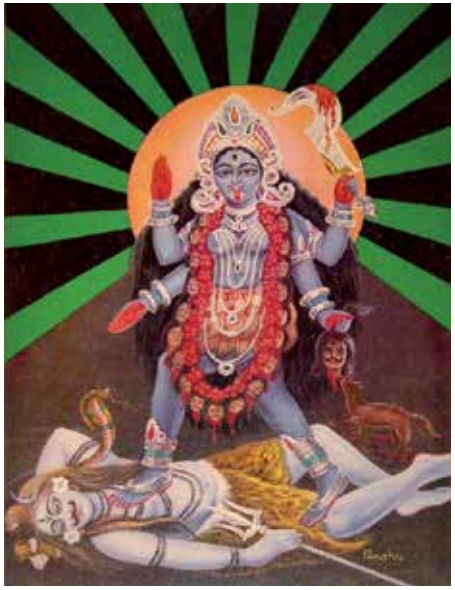

ตันตระ-ขชุรโหเติบโต อินเดียก็ถึงคราวตาย

ควรตั้งข้อสังเกตไว้ศึกษากันต่อไปด้วยว่า ลัทธิ**ตันตระ** ที่ยกเอาเรื่องการเสพกาม ตลอดจนการดื่มสุรา เมรัย ขึ้นมาทำให้มีความหมายเชิงปรัชญาและศักดิ์สิทธิ์ พร้อมทั้งเน้นย้ำเรื่องเร้นลับ เวทมนตร์ ไสยศาสตร์ และพิธีกรรมมากมาย ซึ่งได้เจริญขึ้นๆ ในพุทธศาสนา และศาสนาฮินดู แล้วแข่งกันมา เริ่มแต่ประมาณ พ.ศ. ๑๒๐๐ จนฟูสะพรั่งในระยะที่พุทธศาสนาสูญสิ้นในช่วง พ.ศ. ๑๗๐๐ นั้น อาจเป็นพัฒนาการ (หรือหายนาการ) ที่สอดคล้องกับสภาพสังคมอินเดียเวลานั้น

สภาพนั้นก็คือ การที่คนคงหันมาหมกมุ่นวุ่นวายด้านกามารมณ์กันมาก และอ่อนแอลง ดังตัวอย่างเทวสถาน **ขชุรโห** (Khajuraho) ดังกล่าวแล้วข้างต้น ที่สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๕๐๐ เศษ ในอาณาจักรฮินดูของราชวงศ์จันเทละ ที่เข้าร่วมทำสงครามต้านพวกมุสลิมเตอร์ก และพ่ายแพ้อย่างยับเยินใน พ.ศ. ๑๕๔๔

ศรีมหากาลีมาตา

หน้าตรงข้าม:
เทวสถานขชุรโห

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. พ.ศ. ๑ • • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ • •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

เจงกิส ข่าน

เจงกิส ข่าน ผ่านไหนแหลกนั่น

พ.ศ. ๑๗๖๓ (ค.ศ. 1221) **เจงกิส ข่าน** (Genghis Khan) ยกทัพชนเผ่าเร่ร่อนจากมงโกเลียบุกตะลุยบดขยี้อาณาจักรทั้งหลายตั้งแต่จีนภาคเหนือลงมา ผ่านอาเซียกลาง ตลอดดินแดนแถบนี้ที่เป็นอัฟกานิสถานปัจจุบัน ทะลุอิหร่าน เข้ายุโรปตะวันออก จดรัสเซียตอนใต้ ทั้งทำลายบ้านเมืองและสังหารผู้คนอย่างย่อยยับแหลกลาญ

ดังเช่น **พามิยาน** (Bamian) เมืองผ่านสำคัญที่ได้กลายเป็นแดนมุสลิม และใครมีอำนาจก็ยึดเปลี่ยนมือกันไป จนถึงยุคอาณาจักรฆูร์ก็ยังรุ่งเรืองอยู่ แต่คราวนี้ได้ถูกทำลายแบบสิ้นซาก พลเมืองถูกสังหารหมดสิ้น

เดลีรอด เจงกิสข่านไม่เข้า

ถึงตอนนี้ **อาณาจักรมุสลิม**ทั้งหลายที่แย่งชิงอำนาจกันมาในดินแดนแถบนี้ ตั้งแต่เซลจูกเตอร์ก กระทั่งขวาเรซม์-ชาห์ ก็ทยอยหมดชื่อไปในช่วงใกล้ๆ กัน เป็นอันขึ้นสู่**ยุคใหม่**ของประวัติศาสตร์

ส่วนทางด้านอินเดีย ซึ่งไม่ใช่ทางผ่านของเจงกิสข่าน มุสลิม**เตอร์ก**ยังคงอยู่ แต่ก็นับว่าขึ้นสู่ยุคใหม่ด้วย คือเป็นยุคที่พระพุทธศาสนาสูญสิ้นไปแล้ว

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2000 • ค.ศ. 2500

๖๕๑ ปี ที่มุสลิมครองอินเดีย

นับแต่นี้ อินเดียเข้าสู่ยุค**จักรวรรดิมุสลิม** ที่ยาวนาน ๖๕๑ ปี

เริ่มด้วยจักรวรรดิมุสลิม**เตอร์ก**ของ**สุลต่านแห่งเดลี** (Delhi Sultanate) ซึ่งจะปกครองอินเดียไป ๓๒๐ ปี (ช่วงยิ่งใหญ่ ๑๙๒ ปี ถึง พ.ศ. ๑๙๔๑ + ช่วงด้อยอำนาจ ๑๒๘ ปี ถึง พ.ศ. ๒๐๖๙)

จนถูกโค่นและขึ้นแทนใน พ.ศ. ๒๐๖๙ โดยราชวงศ์**โมกุล** แห่งจักรวรรดิมุสลิมมงโกล

แล้ว**โมกุล**ครองอินเดียเรื่อยมาจนตกเป็นอาณานิคมของ**อังกฤษ** ใน พ.ศ. ๒๔๐๑ (ค.ศ. 1858)

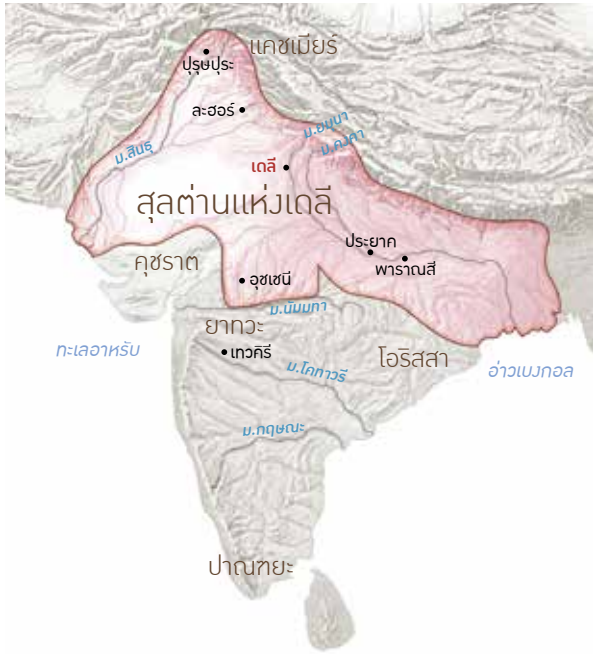

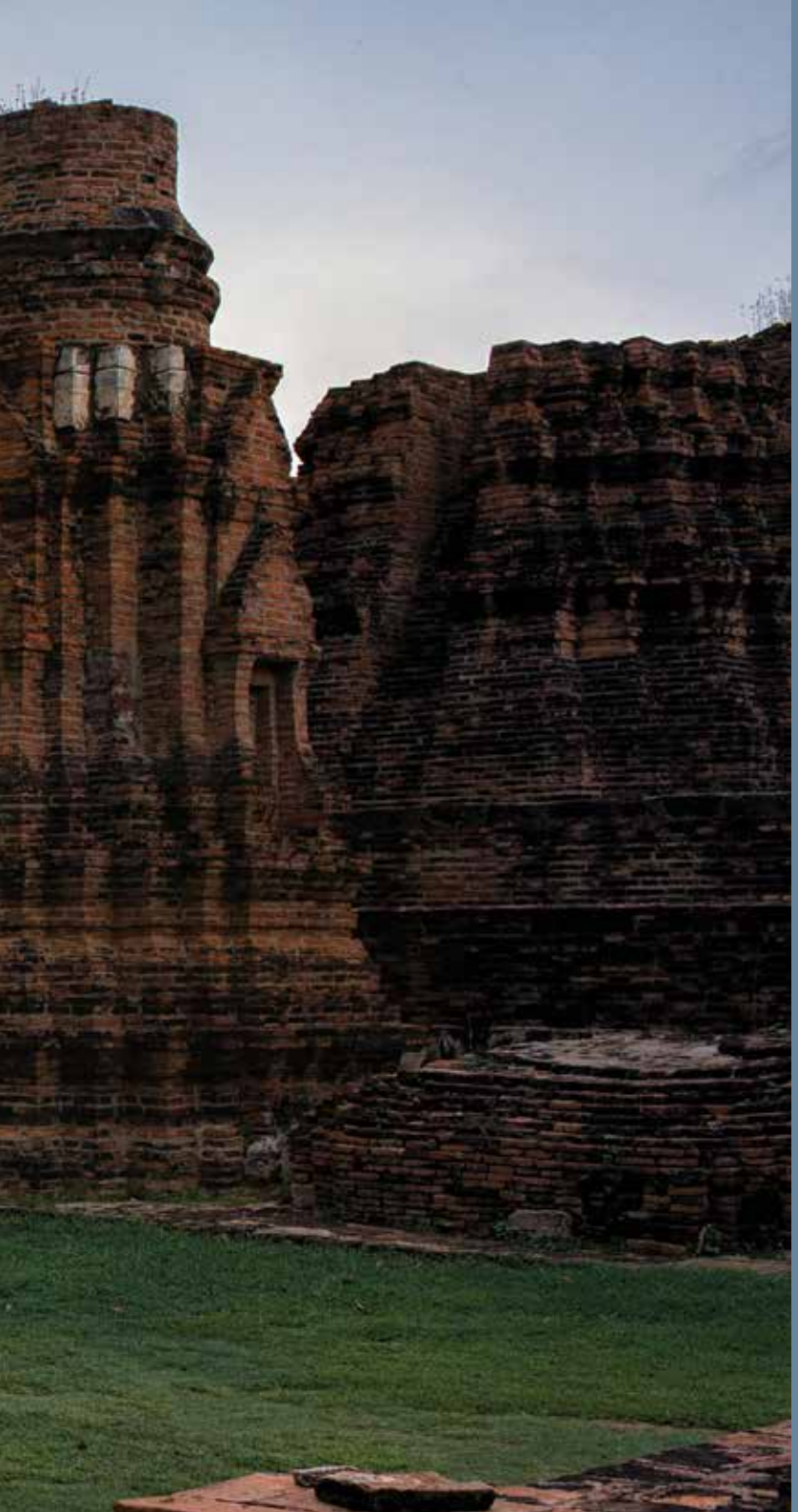

หลังพุทธกาล

๘๐๐ปี ที่อินเดียไม่มีพุทธศาสนา

ก) มุสลิมครอง ๖ ศตวรรษ

เกาหลีพิมพ์พระไตรปิฎก

พ.ศ. ๑๗๗๕ (ค.ศ. 1232) **เกาหลี**ในยุคโกรีโอ (Koryo period, **918-1392**) มีความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมใกล้ชิดกับ**จีน**สมัยราชวงศ์สุง (Sung period, **960-1279**) แต่มักถูกชนต่างชาติจากมงโกเลียมารุกรานบ่อยๆ

ในปี ๑๗๗๕ นี้ พวก**มงโกล**มาย่ำยี ทำให้ราชสำนักโกรีโอลี้ภัยไปอยู่ที่เกาะกังหว่า (Kanghwa Island ทางฝั่งทะเลด้านตะวันตก) จำยอมให้มงโกลทำลายและบังคับควบคุมบ้านเมือง

ระหว่างลี้ภัยที่เกาะกังหว่านั้น **กษัตริย์เกาหลี**ได้โปรดให้**จัดพิมพ์พระไตรปิฎก**ครบชุดบริบูรณ์ด้วยแม่พิมพ์ไม้แกะ กว่า ๘๐,๐๐๐ แผ่น เป็นงานพิมพ์ที่ประณีตเทียบได้กับพระไตรปิฎกที่จีนพิมพ์ในสมัยราชวงศ์สุง *(ดู พ.ศ. ๑๕๑๕-๑๕๒๖)*

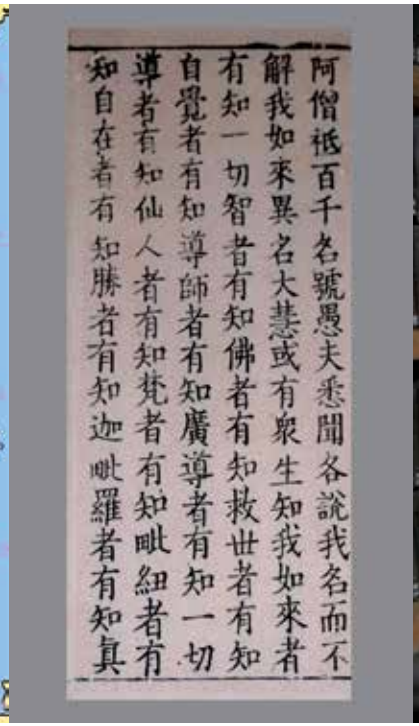

โป๊ปตั้งศาลไต่สวนศรัทธา เพื่อกำจัดลัทธินอกคริสต์

พ.ศ. ๑๗๗๖ (ค.ศ. 1233) **โป๊ป**/สันตะปาปาเกรกอรี่ที่ ๙ (Gregory IX) โดยร่วมกับจักรวรรดิโรมันได้ตั้ง**ศาลไต่สวนศรัทธา** (Inquisition) ขึ้นเพื่อกำจัดกวาดล้าง (persecution) ลัทธินอกรีตและความเชื่อถือที่ผิดแผกแตกต่างจากข้อกำหนดของนิกายโรมันคาทอลิก การสอบสวนลงโทษมีการทรมาน จำคุก ไปจนถึงเผาทั้งเป็น

เตอร์กยึดเยรูซาเล็ม

พ.ศ. ๑๗๘๖ (ค.ศ. 1243) พวก**เซลจูกเตอร์ก** (Seljuk Turks) จากอาเซียกลาง ที่มายึดแบกแดด **ล้มกาหลิฟอาหรับ** ขึ้นเป็น**สุลต่าน**ครองอำนาจกันมาตั้งแต่ปี ๑๕๙๘ (ค.ศ. 1055) นั้น ได้แผ่อำนาจกว้างขวางตั้งแต่เปอร์เซียไปถึงอาเซียน้อย (Asia Minor) รวมทั้งแดนอาหรับในตะวันออกกลาง ครั้นถึง พ.ศ. ๑๖๑๔ (ค.ศ. 1071) ก็ยึด**เยรูซาเล็ม**ได้ และตีทัพของจักรวรรดิบีแซนทีนพ่ายแพ้ เป็นจุดเริ่มเกิดสงคราม**ครูเสดส์** (Crusades) ที่ทัพคริสต์จากยุโรปยกมาชิง**เยรูซาเล็ม**

ทัพคริสต์มาถึงพอดีพวกเซลจูกเตอร์กเริ่มเสื่อม ครั้งแรกฝ่ายคริสต์ชนะใน พ.ศ. ๑๖๔๒ (ค.ศ. 1099) ต่อมามุสลิมพวกอื่น (สุลต่านแห่งอียิปต์) ยึดเยรูซาเล็มกลับคืนได้ ส่วนพวก**เซลจูกเตอร์ก**แตกเป็นแคว้นเล็กแคว้นน้อย และแทบถึงอวสานเมื่อทัพ**มงโกล**ที่สืบจากเจงกิสข่านตีย่อยยับในปี ๑๗๘๖ (ค.ศ. 1243)

หน้าตรงข้ามกลาง, ขวา:
พระไตรปิฎกเกาหลี
หอธรรมที่ Haeinsa

ซ้ายจากบน:
โป๊ปเกรกอรี่ที่ ๙
Inquisition
สุลต่านแห่งอียิปต์

จากบนซ้าย:
พระพุทธชินราช
สุโขทัย
ศิลาจารึกหลักที่ ๑
พ่อขุนรามคำแหงมหาราช

ไทยตั้งอาณาจักรสุโขทัย พุทธศาสนาเถรวาทสายลังกาวงศ์รุ่งเรือง

พ.ศ. ๑๘๐๐ (ค.ศ. **1257**) ที่ประเทศ**ไทย** พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ประกาศอิสรภาพไม่ขึ้นต่อ**ขอม** และตั้ง**อาณาจักรสุโขทัย**

ในรัชกาลที่ ๓ พ่อขุน**รามคำแหง**มหาราช (ขึ้นครองราชย์ พ.ศ. ๑๘๑๘/1275 หรือ ๑๘๒๒/1279, ปีสวรรคตเคยว่า ๑๘๖๐/1317 แต่ใหม่ว่า ๑๘๔๒/1299) ได้แผ่ขยายพระราชอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวาง ทรงปกครองราษฎรอย่างบิดากับบุตร ทรงประดิษฐ์ตัวอักษรไทยในปี ๑๘๒๖ และทรงอาราธนาพระมหาเถรสังฆราชขึ้นจากเมืองนครศรีธรรมราช มาพำนัก ณ วัดอรัญญิก ตั้งคณะสงฆ์**ลังกาวงศ์ พระพุทธศาสนาเถรวาท**เป็นศาสนาประจำชาติและรุ่งเรืองสืบมา **พระพุทธสิหิงค์** ซึ่งสร้างในลังกามาอยู่ที่นครศรีธรรมราช ก็ขึ้นมาประดิษฐาน ณ กรุงสุโขทัยในรัชกาลนี้ (แต่ *ชินกาลมาลีปกรณ์* ว่า ได้พระพุทธสิหิงค์มาใน พ.ศ. ๑๘๐๐ รัชกาลพ่อขุนศรีอินทราทิตย์) **พุทธศิลป์แบบลังกา**เริ่มเข้ามาแทนที่พุทธศิลป์แบบมหายาน แม้แต่พระมหาธาตุนครศรีธรรมราช ก็แปลงรูปเป็นสถูปแบบลังกา

ในรัชกาลที่ ๕ (บ้างว่า ที่ ๖) พระมหาธรรมราชา**ลิไท** (ลือไท ก็ว่า) ซึ่งเสวยราชย์ พ.ศ. ๑๘๙๐–๑๙๒๑/1347-1378 ทรงอาราธนาพระมหาสามีสังฆราชเมืองลังกานามว่า**สุมนะ** มาสู่สุโขทัยในปี ๑๙๐๔/1361 ครั้นออกพรรษาแล้ว เสด็จออกผนวชชั่วคราว ณ วัดอรัญญิก นับว่าเป็นพระมหากษัตริย์ไทย**พระองค์แรกที่ทรงผนวช** และทรงพระราชนิพนธ์***ไตรภูมิพระร่วง*** (เรียกเป็นคำบาลีว่า *"เตภูมิกถา"*, บรรยายการเว้นชั่ว ทำดี ให้เจริญสูงขึ้นไปในไตรภูมิ จนในที่สุดพ้นจากการว่ายเวียนเปลี่ยนแปลงในไตรภูมินั้น ขึ้นไปสู่จุดหมายในภูมิที่ ๔ และเน้นการปกครองโดยธรรมอันไม่ใช้ความรุนแรง) ซึ่งถือกันว่าเป็น**วรรณคดีไทยเล่มแรก** ทรงเผดียงพระสงฆ์เข้าไปเรียนพระไตรปิฎกในมหาปราสาท และทรงจัดระเบียบคณะสงฆ์แบ่งเป็น ๒ ฝ่ายอย่างลังกา เป็น**คามวาสี** กับ**อรัญวาสี** ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอีกมากมาย รวมทั้งโปรดให้จำลองพระพุทธบาทที่เขาสุมนกูฏในลังกามาไว้ในสุโขทัย สร้าง**พระพุทธชินราช** และ**พระพุทธชินสีห์**

เมื่อพระเจ้าลิไทสวรรคตใน พ.ศ. ๑๙๒๑ แล้ว พระราชโอรสได้ขึ้นครองราชย์เป็นพระเจ้าไสยลือไท แต่ในปีนั้นเอง สุโขทัยก็ตกเป็นประเทศราชขึ้นต่อกรุงศรีอยุธยา และพระเจ้าไสยลือไทย้ายไปครองเมืองที่พิษณุโลกจนสวรรคตในปี ๑๙๖๒/1419 (บ้างว่า ๑๙๕๒)

เตอร์กวงศ์ทาส ตั้งกาหลิฟอาหรับเป็นหุ่นตัวเองเป็นสุลต่าน

พ.ศ. ๑๘๐๔ (ค.ศ. 1261) **ทาสชาวเตอร์ก**ที่เป็นนายทหารในกองทัพมุสลิม ซึ่งเป็นใหญ่ขึ้นมาปกครองอียิปต์และซีเรียตั้งแต่ พ.ศ. ๑๗๙๓ (ค.ศ. 1250) เมื่อถึง พ.ศ. ๑๘๐๔ (ค.ศ. 1261) ได้ตั้ง**กาหลิฟ**ขึ้นมาใหม่ที่ไคโรใน**อียิปต์** เป็นการสืบแทนกาหลิฟในแบกแดด ที่ถูกพวกมงโกลทำลายไปแล้ว และต่อมาก็ตั้งตัวเองเป็น**สุลต่าน**

สุลต่านที่เคยเป็นทาสนั้น สืบวงศ์กันมา เรียกว่าราชวงศ์ทาส เป็นภาษาอาหรับว่าราชวงศ์**แมมหลูก** (Slave dynasty/Mamluk dynasty/Mameluke dynasty) เป็นผู้ครองอำนาจแท้จริง ส่วนองค์กาหลิฟเป็นเพียงเจว็ดหรือหุ่นเชิด บางทีนายทัพก็ถอดถอนหรือถึงกับฆ่ากาหลิฟได้ตามใจตัว การใช้ทาสหรือแมมหลูกเป็นกำลังทหารส่วนสำคัญนั้น เป็นลักษณะพิเศษของอารยธรรมอิสลาม ซึ่งได้เริ่มขึ้นในยุคกาหลิฟที่แบกแดด ตั้งแต่ราว พ.ศ. ๑๓๘๐ แล้วใช้กันทั่วโลกมุสลิม เช่นซื้อทาสมาเข้าเป็นกำลังรบในกองทัพ พวกแมมหลูกนี้รบเก่งมาก และเมื่อนานเข้าก็จะกลายเป็นผู้คุมอำนาจอยู่เบื้องหลัง หรือขึ้นครองอำนาจเสียเอง เป็นอย่างนี้ทั้งทางตะวันตก คือสุลต่านที่**อียิปต์ซีเรีย** ซึ่งครองอำนาจนานกว่า ๒๕๐ ปี (พ.ศ. ๑๗๙๓-๒๐๖๐=ค.ศ. 1250-1517) และตะวันออก คือ**อินเดีย** ที่มีราชวงศ์ทาสแทรกอยู่ในสายสุลต่านแห่งเดลี โดยเริ่มขึ้นใกล้ๆกัน แต่อยู่สั้นเพียงราวศตวรรษเดียว (พ.ศ. ๑๗๔๙-๑๘๓๓=ค.ศ. 1206-1290; ที่เดลีไม่มีกาหลิฟ)

การที่พวกแมมหลูกแถบตะวันตกตั้ง**กาหลิฟ**ขึ้นก็เพื่อคุมมุสลิมอาหรับไว้ เพราะพวกแมมหลูกเองทั้งหมดทั้งสิ้นไม่ใช่ชาวอาหรับ (มักจะเป็นพวกเตอร์กจากอาเซียกลาง) และไม่ได้เป็นมุสลิมมาแต่เดิม บางคนไม่รู้หรือแทบไม่รู้ภาษาอาหรับเลย

เตอร์ก คือผู้พิทักษ์อารยธรรมมุสลิมของอาหรับ

เนื่องจากเชี่ยวชาญในการรบ พวก**สุลต่านแมมหลูก**หรือ**ราชวงศ์ทาส**เหล่านี้ ได้ทำคุณไว้แก่**อารยธรรมอิสลาม**อย่างสำคัญยิ่ง ๒ ประการ คือ

๑. ปกป้องแดนมุสลิมไว้ในยุคสงคราม**ครูเสดส์** จนกระทั่งสุดท้ายได้ขับไล่กองทัพครูเสดส์ของคริสต์ออกไปจากดินแดนแถบนั้นจนหมดสิ้น

๒. ช่วยต้านทัพ**มงโกล**ไว้ ทำให้แดนอิสลามบางส่วนรอดจากการทำลายล้างของพวกมงโกลมาได้ คือ

ทางด้านอินเดียก็รอดจากการทำลายในยุคลูกเจงกิสข่าน (เดลีถูกทำลายโดยตีมูร์ใน ค.ศ. 1398 หลังยุคราชวงศ์ทาสล้มไป ๑๐๘ ปีแล้ว)

ส่วนทางตะวันออกกลาง เมื่ออาณาจักรมุสลิมอื่นๆ ถูกพวกมงโกลทำลายเรียบราบ แต่พวกแมมหลูกต้านมงโกลได้ ทำให้**อียิปต์**และซีเรีย เป็นที่พึ่งของชาวมุสลิมที่หนีการล้างผลาญของมงโกลเข้ามาอาศัย แม้เมื่อต่อมาพวกแมมหลูกต้านไม่ไหว พวกมงโกลยึดซีเรียได้

แมมหลูก

ในปี ๑๘๓๗ ก็ยังมี**อียิปต์**เหลือรอดอยู่ ชาวมุสลิมจึงหนีการพิฆาตจากซีเรียเข้ามาลี้ภัยในอียิปต์ และ**อารยธรรมมุสลิมอาหรับ**ก็จึงรอดพ้นความพินาศมาได้

อียิปต์เองเมื่อเป็นที่ตั้งราชวงศ์อาหรับมาหลายศตวรรษ ก็กลายเป็นดินแดนที่มีวัฒนธรรมแบบอาหรับและเป็นศูนย์กลางแห่งอารยธรรมมุสลิมอาหรับนั้น (อียิปต์เคยเป็นศูนย์กลางอารยธรรมกรีกตั้งแต่ยุคราชวงศ์โตเลมี)

โดยนัยนี้ พวกแมมหลูกจึงเป็นผู้พิทักษ์อารยธรรมอิสลามของอาหรับให้คงอยู่เหลือรอดมา

สุดท้าย พวก**แมมหลูก**ก็ขับไล่พวกมงโกลออกไปจากปาเลสไตน์และซีเรียได้ แล้วครองอำนาจต่อมา จนถูกรวมเข้าใน**จักรวรรดิออตโตมาน**เตอร์กใน พ.ศ. ๒๐๖๐ (ค.ศ. 1517) และเมื่อเตอร์กอ่อนแอลง พวกแมมหลูกก็กลับฟื้นขึ้นมามีอำนาจอีกระยะหนึ่ง แต่ในที่สุดก็ถูกกำจัดหมดสิ้นใน พ.ศ. ๒๓๕๔ (ค.ศ. 1811)

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. • พ.ศ. ๑ • • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ • •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

สมัยกุบไลข่าน มีฝรั่งมารับราชการเมืองจีน

พ.ศ. ๑๘๑๔ (ค.ศ. 1271) **มาร์โค โปโล** (Marco Polo) ชาวเมือง**เวนีส** (Venice) ในอิตาลี ออกเดินทางมายังประเทศ**จีน** (คาเธย์/Cathay) โดยเส้นทางสายไหม มาถึงปักกิ่งในปี ๑๘๑๘ ได้รับราชการเป็นคนโปรดของพระเจ้า**กุบไลข่าน** เดินทางไปทั้งใน จีน อินเดีย และอาเซียอาคเนย์ แล้วกลับถึงเวนีสใน พ.ศ. ๑๘๓๘ (ค.ศ. 1295) คำเล่าการเดินทางของเขาเป็นเรื่องราวแหล่งเดียวที่ชาวยุโรปได้รู้จักตะวันออกไกลก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 17

พ.ศ. ๑๘๑๗-๒๔ (ค.ศ. 1274-1281) **กุบไลข่าน** จักรพรรดิมงโกลส่งทัพเรือไปตี**ญี่ปุ่น** ๒ ครั้ง แต่ไม่สำเร็จ (ครั้งแรกเรือถูกพายุพินาศ ครั้งที่ ๒ เรือ ๔,๐๐๐ ลำ แพ้แก่ญี่ปุ่น)

พ.ศ. ๑๘๒๒ (ค.ศ. 1280) **กุบไลข่าน**ล้มราชวงศ์ซ้อง รวม**จีน** และตั้งราชวงศ์หยวน ปกครองที่เมืองหลวงใหม่คือ**ปักกิ่ง** (=เบจิง)

จากซ้าย:
มาร์โค โปโล
พระเจ้ากุบไลข่าน

มชปหิต คั่นกลาง ต่อศรีวิชัย ก่อนเข้ายุคมุสลิม

พ.ศ. ๑๘๓๖ (ค.ศ. 1293) เกิดจักรวรรดิ**มชปหิต** กล่าวคือ หลังจากอาณาจักรของราชวงศ์**ปาละ** ที่เป็นแดนพุทธสุดท้ายในชมพูทวีป ถูกมุสลิมเตอร์กทำลายสิ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๖๖๓/ค.ศ. 1120 แล้วต่อมาอาณาจักร**ศรีวิชัย** (อินโดนีเซีย-มาเลเซีย) และพระพุทธศาสนาที่นั่น ก็เสื่อมตามไปด้วย โดยเฉพาะในระยะ พ.ศ. ๑๘๓๖ ได้มีอาณาจักรใหม่เกิดขึ้นในชวาตะวันออก อันเป็นอาณาจักร**ฮินดู** มีชื่อว่าจักรวรรดิ**มชปหิต** (Majapahit Empire) มิช้ามินานอาณาจักรฮินดูนี้ได้เรืองอำนาจขึ้นมาข่มให้**ศรีวิชัย**เลือนหายไป

อย่างไรก็ตาม **มชปหิต**ก็เข้มแข็งอยู่ได้ไม่นาน เพียงราวศตวรรษเดียวก็ต้องสูญสิ้น เพราะนอกจากความวุ่นวายภายในแล้ว ถึงเวลานี้ดินแดนแคว้นเบงกอลในอินเดียได้ถูกชนมุสลิมเตอร์กเข้าครองแล้ว (ราชวงศ์เสนะสิ้น พ.ศ. ๑๗๔๕/ค.ศ. 1202)

เมื่อจัดบ้านเมืองเข้าที่แล้ว ถึง พ.ศ. ๑๘๐๐ เศษ ชาวมุสลิมจากเบงกอลก็มา เช่นเดียวกับชาวมุสลิมอาหรับจากอ่าวเปอร์เซีย ที่ค้าขายสืบกันมา ชาวมุสลิมเหล่านี้ได้มาตั้งเมืองตั้ง**อาณาจักรมุสลิม**ขึ้นตามชายฝั่งทะเลชวา และแผ่ศาสนาอิสลามออกไป พอถึง พ.ศ. ๒๐๐๐ เศษเล็กน้อย จักรวรรดิ**มชปหิต**ก็ถึงกาลอวสาน และชนมุสลิมก็ครอบครองดินแดนที่เป็นประเทศ**อินโดนีเซีย**หมดสิ้น

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2000 • ค.ศ. 2500

เตอร์ก ตั้งจักรวรรดิออตโตมาน ที่ยิ่งใหญ่-ยืนยาว

พ.ศ. ๑๘๓๓ (ค.ศ. 1290) **เตอร์ก**จากอาเซียกลางอีกพวกหนึ่ง ตอนแรกก็มาเป็นทหารรับจ้างอยู่ในกองทัพของ**เซลจูกเตอร์ก**นั่นแหละ ต่อมาหลังยุคมงโกลที่สืบจากเจงกิสข่านผ่านพ้นแล้ว **เตอร์ก**สายนี้คนหนึ่งได้ตั้งอาณาจักรเล็กๆ ขึ้นมาในส่วนหนึ่งของอนาโตเลีย (Anatolia=Asia Minor คือ เตอร์กีภาคตะวันออกที่อยู่ในอาเซีย) เป็น**สุลต่าน** ได้ชื่อว่าออสมานที่ ๑ (Osman I) เป็นต้นราชวงศ์ออตโตมาน ซึ่งต่อมาจะเรืองอำนาจเป็น**จักรวรรดิออตโตมาน** (Ottoman Empire) อันยิ่งใหญ่ และยืนยาวกว่า ๖ ศตวรรษ (สิ้นสลายเมื่อสุดสงครามโลกครั้งที่ ๑ ใน พ.ศ. ๒๔๖๑=ค.ศ. 1918)

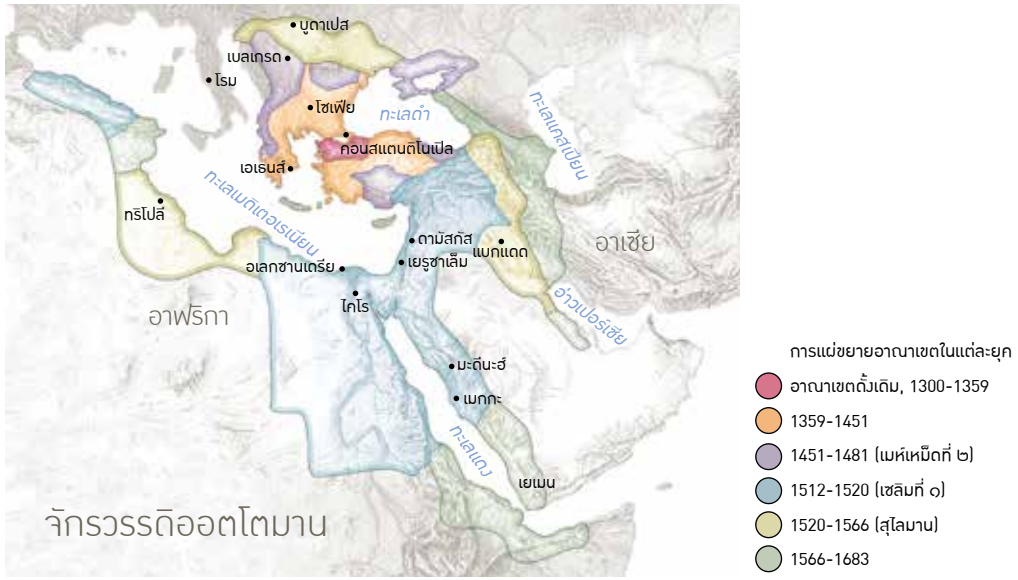

ย้อนทวนความ เส้นทางอิสลามสู่อินเดีย

พ.ศ. ๑๘๓๗ (ค.ศ. 1294) เป็นปีเริ่มต้นแห่งการขยายอำนาจของชน**มุสลิมเตอร์ก** ลงสู่**ทักษิณาบถ** หรือ Deccan คือดินแดนส่วนล่าง หรือภาคใต้ของประเทศอินเดียย้อนทวนความว่า หลังสิ้นรัชกาลพระเจ้า**หรรษะ** หรือสีลาทิตย์ใน พ.ศ. ๑๑๙๐ (ค.ศ. 647) แล้ว อินเดียก็ระส่ำระสาย ประจวบพอดีว่าศาสนา**อิสลาม**ได้เกิดขึ้นที่อาหรับในตะวันออกกลาง แล้วแผ่ขยายมาอย่างรวดเร็ว

ก) ยุคมุสลิมอาหรับ

พอถึงปี ๑๑๙๓ (ค.ศ. 650 คือหลังพระศาสดามูฮัมมัดเสด็จสู่สวรรค์เพียง ๑๘ ปี หลังสิ้นรัชกาลพระเจ้า**หรรษะ** ๓ ปี) กองทัพ**มุสลิมอาหรับ**ก็บุกนำอิสลามขยายเข้ามาถึง**บาลูจิสถาน** (Baluchistan ในปากีสถาน) เข้าในเขตแห่งชมพูทวีป

ต่อมาปี ๑๒๕๕/712 แม่ทัพอาหรับอายุเพียง ๒๐ ปี โดยความช่วยเหลือของคนฮินดูนักฉวยโอกาสที่มาเข้ากับศัตรู นำทัพมุสลิมเพียง ๖,๐๐๐ คน จากบาลูจิสถานบุกเข้ามาบดขยี้และยึดครองแคว้น**สินท์**ได้หมด (Sind แคว้นล่าง**สุดเขตปากีสถาน**ปัจจุบัน มีการาจีเป็นเมืองหลวง ติดแดนอินเดีย) มหาวิทยาลัยวลภีก็พินาศในยุคนี้

ในช่วงเดียวกันนี้ ระยะปี ๑๒๔๘-๑๒๕๘/705-715 ทัพมุสลิมอาหรับก็ได้บุกขึ้นไปปราบ**อาเซียกลาง** นำประชากรแถบนั้นเข้าสู่อิสลาม

ฝรั่งบันทึกว่า ทัพมุสลิมอาหรับบุกถึงไหน ทัพอินเดียแม้จะมีกำลังพลเหนือกว่ามากมายก็ย่อยยับแหลกลาญและถูกสังหารอย่างผักปลาที่นั่น เพราะพวกฮินดู (รวมทั้งชาวพุทธ) มัวเพลินกับชีวิตที่สุขสบาย (กลายเป็นคนอ่อนแอและประมาท) แต่อาจเป็นเพราะอีกอย่างหนึ่งด้วย คือ ทัพมุสลิมยกมาแบบสายฟ้าแลบ คาดไม่ถึงและใช้วิธีฆ่าทำลายไม่เลือก แบบที่ฝ่ายอินเดียไม่คุ้นและตั้งรับไม่ทัน

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. • พ.ศ. ๑ • • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ • •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

จบสงครามครูเสดส์ ที่คริสต์-อิสลามรบกันมา ๒๐๐ ปี

พ.ศ. ๑๘๓๔ (ค.ศ. 1291) สงครามศาสนา ที่เรียกว่า **ครูเสดส์** ที่ชาวคริสต์ยกมารบกับมุสลิมเพื่อชิง**เยรูซาเล็ม**กลับคืน ซึ่งดำเนินมาเกือบเต็ม ๒๐๐ ปี (เริ่ม ค.ศ. 1095) รวมทั้งหมด ๘ ครูเสดส์ **จบสิ้น**ลงโดยเยรูซาเล็มก็อยู่ในครอบครองของมุสลิมตามเดิม

University of Texas Libraries

ข) ยุคมุสลิมเตอร์ก

ต่อมา**มุสลิมอาหรับ**อ่อนกำลังลง และที่ศูนย์กลางหันไปเน้นงานด้านสงบ พวก**เตอร์ก**ในอาเซียกลางที่เป็นมุสลิมแล้ว ก็ยกกำลังออกขยายอำนาจแผ่และพิทักษ์อิสลามแทน

พ.ศ. ๑๗๔๙ (ค.ศ. 1206) หลังจากเข้าอินเดียภาคเหนือ เผาและฆ่ากราดไปทั่ว ซึ่งเป็นเหตุสุดท้ายให้พุทธศาสนาหมดสิ้นจากอินเดียแล้ว ก็เริ่มยุคสุลต่านแห่งเดลี ที่อินเดียภาคเหนือเป็นจักรวรรดิมุสลิม เหลือเจ้าฮินดูเพียงหย่อมเล็กหย่อมน้อยที่จะต้องปราบต่อไป

เตอร์กลงใต้ ขยายอำนาจในทักษิณาบถ

จากนั้นอีกเกือบ ๑๐๐ ปี พ.ศ. ๑๘๓๗ (ค.ศ. 1294) อาลา-อุด-ดิน ขัลยี (Ala-ud-din Khalji) **สุลต่านแห่งเดลี**นำทัพม้า ๘,๐๐๐ ไม่ต้องมีเสบียงเลย ออกจากอินเดียภาคเหนือ โดยมุ่งไปหาเงินทุนมาใช้จ่ายในบ้านเมืองและขยายกองทัพ ข้ามเทือกเขา**วินธยะ** เข้าสู่แดน**ทักษิณาบถ** บุกตีเรื่อยไปในแดน Deccan ตลอดระยะทาง ๘๐๐ กม. จบลงด้วยการพิชิตเมืองเทวคีรี ราชธานีของอาณาจักรยาทวะ (ยาทพ) ที่มีอำนาจเข้มแข็งที่สุดในอินเดียใต้ลงเสร็จในปี ๑๘๓๙ ได้ทุนทรัพย์มายังเดลีอย่างมากมายมหาศาลแม้จะได้ทรัพย์ไปมากมายและวางระบบเก็บภาษีขึ้นใหม่อย่างมีประสิทธิภาพ แต่สุลต่านแห่งเดลีก็

ยังต้องการทุนทรัพย์เพิ่มอีก ดังนั้น หลังจากขยายดินแดนในภาคเหนือเสร็จไปอีกระยะหนึ่ง สุลต่านก็ยกทัพลงใต้อีก โดยมิใช่มุ่งไปครอบครองดินแดน แต่มุ่งขนเอาทรัพย์มาและปราบพวกกษัตริย์ฮินดูให้ยอมรับอำนาจเป็นเมืองขึ้นเพื่อส่งเครื่องราชบรรณาการมาให้เป็นประจำต่อไป

พ.ศ. ๑๕๐๐ — พ.ศ. ๒๐๐๐ — พ.ศ. ๒๕๐๐ — พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 — ค.ศ. 1500 — ค.ศ. 2000 — ค.ศ. 2500

เทมาเส็ก ได้ชื่อสิงหปุระ คือสิงคโปร์

พ.ศ. ๑๘๔๒ (ค.ศ. 1299) เมื่ออาณาจักรศรีวิชัยที่ปาเลมบัง บนเกาะสุมาตรา เสื่อมอำนาจแล้ว ตำนานมลายู (หมายถึงมลายูในถิ่นเดิมบนเกาะสุมาตรา) เล่าว่าเจ้าผู้หนึ่งซึ่งครองเมืองที่นั่น แล่นเรือจากสุมาตรามาขึ้นที่เกาะ**เทมาเส็ก**/เตมาเสก หรือทูมาสิก/ตูมาสิก (Temasek/Tumasik แปลว่า ดินแดนมีน้ำล้อมรอบ แต่บางท่านว่าอาจเพี้ยนจาก “ธรรมศิกษ์”) แล้วตั้งเป็นเมืองโดยเป็นราชาหรือเจ้าผู้ครองคนแรก และตั้งชื่อที่นั่นว่า **สิงหปุระ** (ต่อมาเพี้ยนเป็นสิงคโปร์) เพราะได้เห็นสัตว์ตัวหนึ่งคล้ายราชสีห์ (แต่บางตำนานว่า พระเจ้า**ราเชนทรที่ ๑** จากอาณาจักรโจฬะ ได้ตั้งชื่อสิงหปุระ ตั้งแต่มาตีได้ในปี ๑๕๖๘/1025 แล้ว)

(อีกราว ๑๐๐ ปีต่อจากนี้ เจ้า**ปรเมศวร**จะหนีจากสุมาตรามาขึ้นที่นี่ ฆ่าเจ้าผู้ครองและยึดสิงคโปร์ แต่ถูกสยามหรือมชปหิตตามล่าและทำลายเมืองสิงคโปร์ จึงหนีต่อไปขึ้นที่ใกล้ปลายแหลมทอง นำความเป็นมลายูไปตั้งอาณาจักร**มะละกา** ที่เป็นต้นกำเนิดของประเทศมาเลเซีย)

อาณาจักรทมิฬสิ้นอำนาจ เปลี่ยนเป็นของมุสลิม

หันกลับไปดูดินแดนชาวทมิฬในอินเดียใต้ ที่อาณาจักร**ปาณฑยะ**ได้มีชัยชนะอาณาจักรที่แข่งอำนาจกันมาทั้งหมดตั้งแต่ พ.ศ. ๑๘๒๒ และครองอำนาจสืบมา แต่เมื่อทัพมุสลิมเตอร์กลงมาอินเดียเหนือแล้ว พอถึงปี ๑๘๕๐/1310) กองทัพมุสลิมเตอร์กของ**สุลต่านแห่งเดลี**ก็รุกผ่านทักษิณาบถเข้ามา ตีเอาอาณาจักรปาณฑยะเข้าไว้ใต้อำนาจ

(สุลต่านแห่งเดลีปกครองปาณฑยะต่อมาจนกระทั่งอาณาจักรฮินดูสุดท้ายที่ตั้งตัวขึ้นมาได้ใหม่คือ**วิชัยนคร**เข้าครองแทนในปี ๑๙๒๑/1378 ก่อนที่จักรวรรดิ**วิชัยนคร**นั้นเองจะถูก ๔ **อาณาจักรมุสลิม**รวมกำลังกันทำลายจบสิ้นไปในปี ๒๑๐๘/1565 แล้วดินแดนแถบนี้ทั้งปวงก็ตกเป็นของมุสลิมหมดสิ้น)

พอถึงปี **๑๘๕๒**/1309 สุลต่านแห่งเดลีปราบอินเดียใต้ได้หมดแล้ว ก็สร้าง**มัสยิด**ไว้ที่แหลม**โคโมริน** (Cape Comorin) ซึ่งเป็นส่วนปลายใต้สุดของผืนแผ่นดินอินเดีย เป็นเครื่องหมายว่าประเทศอินเดียได้เป็นดินแดนของ**จักรวรรดิมุสลิม**หมดสิ้นแล้ว

สุลต่านแห่งเดลี ใกล้สิ้นอำนาจ

อย่างไรก็ตาม หลังจากสุลต่านอาลา-อุด-ดิน ขัลยีสิ้นชีพในปี **๑๘๕๙**/1316 แล้ว ได้เกิดการแย่งชิงอำนาจ เกิดราชวงศ์ใหม่ และมีความวุ่นวายต่างๆ บางอาณาจักรก็แข็งเมือง อีกทั้งพวก**มงโกล**ก็คอยมาตี จนสุลต่านถึงกับมาตั้งเทวคีรี (Devagiri=Daulatabad) ในภาคใต้เป็นเมืองหลวงที่ ๒ ในปี ๑๘๗๐/ค.ศ. 1327 ทั้งเพื่อคุมภาคใต้ที่มั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ไว้ และเพื่อตั้งหลักสู้กับพวกมงโกลจากที่มั่นซึ่งปลอดภัยจากศัตรู

อย่างไรก็ตาม อำนาจสูงสุดของ**สุลต่านแห่งเดลี**คงอยู่ได้เพียงถึงปี ๑๘๗๘/1335 จากนั้นเมื่อเรื่องวุ่นวายเกิดขึ้นเรื่อยๆ สุลต่านก็ปราบไม่ไหว อาณาจักรต่างๆ ก็เป็นอิสระแยกออกไปๆ พอถึงปี ๑๘๙๔/1351 อินเดีย**ภาคเหนือ**ก็มีแต่กบฏให้ปราบ **ภาคใต้**ก็หลุดจากอำนาจ

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. • พ.ศ. ๑ • • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ • •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

ไทยตั้งอยุธยา ลาวตั้งล้านช้าง

พ.ศ. ๑๘๙๔ (ค.ศ. 1351) ที่ประเทศไทย พระเจ้าอู่ทอง (รามาธิบดีที่ ๑) ตั้งกรุง**ศรีอยุธยา**

พ.ศ. ๑๘๙๖ (ค.ศ. 1353) ที่เมืองลาว เจ้าฟ้างุ้มตั้ง**อาณาจักรล้านช้า**ง เป็นอิสระจากขอม ครองราชย์ที่เมืองหลวงพระบาง ยกพระ**พุทธศาสนาเถรวาท**เป็นศาสนาประจำชาติ

Hampi ในวิชัยนคร

ย้อนประวัติของวิชัยนคร

โดยเฉพาะในภาคใต้นั้น ได้มีอาณาจักรฮินดูเกิดขึ้นใหม่ที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งมีประวัติว่า เมื่อ**สุลต่านแห่งเดลี**ปราบอาณาจักรกัมปิลีลงในปี ๑๘๗๐/1327 แล้ว ได้นำตัวข้าราชการสองคนพี่น้อง ชื่อ หักกะ และพุกกะ หรือหริหระและวีรพุกกะ ไปกรุงเดลี ให้เปลี่ยนศาสนาเป็นคนมุสลิมแล้วก็ส่งกลับมาปกครองกัมปิลี โดยเป็นเมืองขึ้นของสุลต่าน

แต่พอถึงปี ๑๘๗๙/1336 สองพี่น้องได้ประกาศอิสรภาพไม่ขึ้นต่อเดลี และหันกลับไปเป็นฮินดู ตั้งอาณาจักรชื่อ "**วิชัยนคร**" ขึ้นมา ซึ่งเป็นดินแดนสุดท้ายที่ยืนหยัดรักษาอำนาจของฮินดูส่วนหนึ่งไว้ให้ยืนยงอยู่ท่ามกลางพลานุภาพของมุสลิมยืนยาวมาได้อีกกว่า ๒๐๐ ปี

ส่วนทางด้านกรุง**เดลี** เหตุการณ์ยิ่งเสื่อมทรามลงจนในที่สุดก็ถูกพวกมงโกลเข้ามาทำลายแหลกลาญ

มงโกลมา-เดลีมอด

ตีมูร์ลงมาจากอาเซียกลาง แผ่อำนาจไปในที่ต่างๆ แล้ว **พ.ศ. ๑๙๔๑** (ค.ศ. 1398) **ตีมูร์** นำทัพ**มงโกล**มาบุกทำลายล้างเดลีพินาศแหลกลาญ สังหารคนในเดลีไป ๘๐,๐๐๐ กำจัด**สุลต่านแห่งเดลี**

แม้เขาจะผ่านไป ไม่อยู่ยึดครอง ก็ทำให้ระบบสุลต่านแห่งเดลีอ่อนเปลี้ยป้อแป้

แต่นั้นมา สุลต่านแห่งเดลีก็นับได้ว่าถึงกาลอวสาน มีสถานะเหลืออยู่เพียงเป็นอาณาจักรหนึ่งที่แย่งชิงอำนาจกันกับอาณาจักรอื่นๆ ในอินเดียเหนือ

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • ๐๐

ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2000 • 2500

พระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์เข้าสู่ล้านนา

พ.ศ. ๑๘๙๘–๑๙๒๘ (ค.ศ. 1355/1385) ที่อาณาจักร**ล้านนา** ซึ่งพระเจ้า**เม็งราย** (พญามังราย ก็ว่า) ทรงเป็นต้นราชวงศ์เริ่มแต่ประมาณ พ.ศ. ๑๘๐๒ และทรงสร้างเมืองเชียงใหม่เป็นราชธานีเสร็จใน พ.ศ. ๑๘๓๕ (ชื่อที่ตั้งว่า "นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่") ถึงบัดนี้เป็นรัชกาลพระเจ้า**กือนา**ธรรมิกราช ครั้งหนึ่ง ประมาณ พ.ศ. ๑๙๑๓ พระเจ้ากือนา (หรือตื้อนา) ทรงส่งราชทูตมายังพระเจ้าลิไท ขออาราธนาพระสังฆราช**สุมนเถร** พร้อมด้วยพระบรมสารีริกธาตุ ไปยังล้านนา เป็นการเริ่มต้นพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ในล้านนา และเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่อัญเชิญมานั้น จึงมีการสร้างพระธาตุเจดีย์ที่วัด**บุบผาราม** (คือวัดสวนดอก, เสร็จ พ.ศ. ๑๙๑๗) และ**พระธาตุดอยสุเทพ** (เสร็จ พ.ศ. ๑๙๒๗)

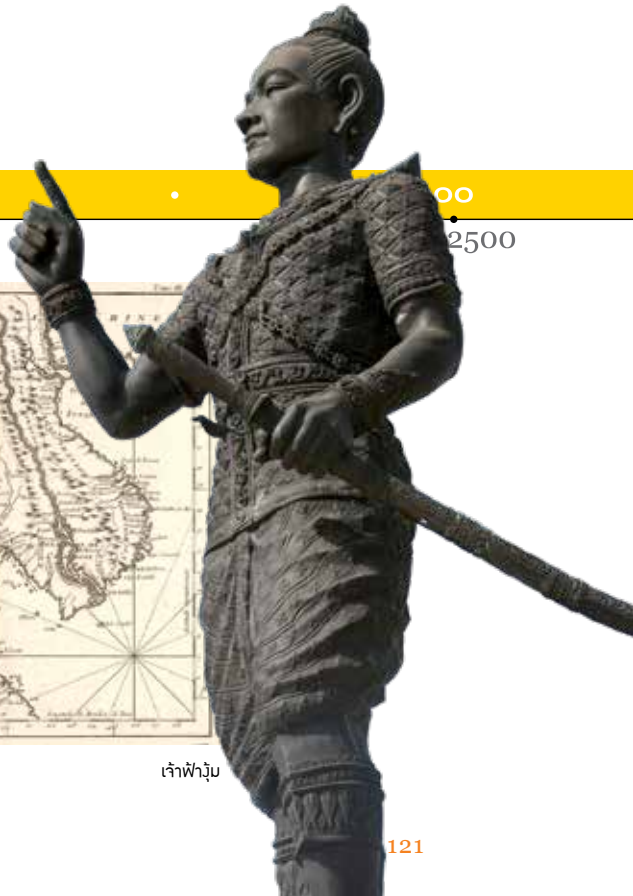

เจ้าฟ้างุ้ม

มงโกลระลอกใหม่ ตีหมด อินเดียจดรัสเซีย

พ.ศ. ๑๙๑๓ (ค.ศ. 1370) **ตีมูร์** หรือ **แทมมาเลน** (Timur หรือ Timour หรือ Tamerlane หรือ Timur Lenk=Timur the Lame=ตีมูร์ผู้กะเผลก) ราชาแห่งหมู่ชน**เตอร์ก-มงโกล** จากอาเซียกลาง ซึ่งเป็นมุสลิมแล้วและอ้างตนว่าสืบเชื้อสายจากเจงกิสข่าน (Genghis Khan; ยอมรับกันว่ารบเก่งปานกับเจงกิสข่าน แต่โหดร้ายกว่า) ตั้งเมืองหลวงที่สะมาร์กานท์ (Samarkand) เมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๙๑๓

จากนั้น ยกทัพแผ่อำนาจขยายดินแดนลงมา พิฆาตทั้งกษัตริย์และราษฎร ผ่านอัฟกานิสถานเข้าในตะวันออกกลาง ตั้งแต่อิหร่าน อิรัก ไปจนถึงเขตรัสเซีย เสร็จแล้วย้อนกลับมาบุกอินเดียในปี ๑๙๔๑ (เจงกิสข่านไม่ได้เข้าอินเดีย) ทำลายล้างเดลีราบเรียบ

ในปีต่อมา **ตีมูร์**ยกทัพไปตีซีเรีย แล้วเข้าพิฆาตถึงเมืองอังการา (Ankara ปัจจุบันคือเมืองหลวงของเตอร์กี) จับ**สุลต่านของออตโตมานเตอร์ก**ได้ในปี ๑๙๔๕ จากนั้นเขาคิดการจะเข้าบุกจีน แต่ได้สิ้นชีพเสียในปี ๑๙๔๘ (ค.ศ. 1405) ราชวงศ์ตีมูหริด (Timurids) ของเขาสืบอำนาจมาไม่นานก็ค่อยๆ เลือนลางไป

อย่างไรก็ดี อีกศตวรรษเศษต่อมา (พ.ศ. ๒๐๖๙= ค.ศ. 1526) ผู้สืบสายท้ายวงศ์ของตีมูร์ คือบาเบอร์ (Babur หรือ Baber) จะมากำจัดสุลต่านแห่งเดลีและตั้งราชวงศ์โมกุลขึ้นครองอินเดียแทนที่สืบต่อไป

เทคโนโลยี: เกาหลีอีกก้าวในการพิมพ์

พ.ศ. ๑๙๓๕ (ค.ศ. 1392) ที่**เกาหลี** มีคนประดิษฐ์ตัวเรียงพิมพ์โลหะขึ้น แล้ววิธีการนี้ก็แพร่ขยายไป และปรากฏว่าไปเป็นประโยชน์แก่การพิมพ์ภาษาของยุโรป (มากกว่าพิมพ์ภาษาเกาหลีและจีน เป็นต้น)

จากซ้าย:
ตีมูร์
มะละกา

กำเนิดอาณาจักรมุสลิม จุดเริ่มของมาเลเซีย

พ.ศ. ๑๙๔๖ (ค.ศ. **1403**) ทางปลายแหลมมลายูเกิดอาณาจักร**มะละกา** (Melaka เคยเรียก Malacca) ซึ่งถือว่าเป็นต้นกำเนิดประเทศ**มาเลเซีย** และทำให้**อิสลาม**เป็นศาสนาของประเทศนี้

แต่เดิมนั้น แหลมมลายูแทบทั้งหมดอยู่ในอาณาจักร**ศรีวิชัย**มาตลอด ค.ศต. ที่ 9-13 ต่อมา หลังจากศรีวิชัยเสื่อมอำนาจแล้ว ในปี ๑๙๔๔ เมื่ออาณาจักร**มชปหิต**แห่งชวาคุกคามปาเลมบังในสุมาตรา เจ้าชายฮินดูนามว่า**ปรเมศวร**ได้หนีมาตั้งหลักที่เกาะตูมาสิก หรือเตมาเสก (Tumasik/Temasek คือ สิงหปุระ-->**สิงคโปร์**) แต่เวลานั้น แหลมมลายูตลอดถึงเตมาเสก (เทมาเส็ก ก็เขียน) อยู่ในเขตอำนาจของสยาม เมื่อ**เจ้าปรเมศวร**ขึ้นมาฆ่าเจ้าผู้ครองเกาะแล้ว ในปีต่อมา ก็ถูกราชาแห่งปะหังหรือแห่งปัตตานีซึ่งอยู่กับสยาม ยกกำลังมากำจัด จึงหนีต่อจนขึ้นมาตั้งอาณาจักรที่**มะละกา** ซึ่งเวลานั้นเป็นหมู่บ้านชาวประมงเล็กๆ แล้วก็เข้าอิงอำนาจของจีนเป็นเกราะกันสยาม ในที่สุดได้เข้มแข็งขึ้นจนกลับเป็นฝ่ายรุก เช่น ตีปะหังได้จากสยาม และต่อมาก็ขยายดินแดนไปทั่วแหลมมลายู

ใน พ.ศ. ๑๙๕๗ (ค.ศ. **1414**) เจ้า**ปรเมศวร** มีชนมายุ ๗๐ พรรษา ได้อภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงมุสลิม เปลี่ยนศาสนาไปเป็นมุสลิม และเปลี่ยนพระนามเป็น**สุลต่าน**นามว่าอิซกันดาร์ ชาฮ์ นอกจากประชากรที่นั่นส่วนใหญ่จะเปลี่ยนไปเป็นมุสลิมแล้ว อาณาจักรมะละกาได้เป็นแหล่งแพร่**อิสลาม**ไปในหมู่เกาะอินโดนีเซียด้วย (มะละกาจะตกเป็นของโปรตุเกสใน พ.ศ. ๒๐๕๔/ค.ศ. 1511)

อานุภาพของจีนคุ้มครองมะละกา แต่พอโปรตุเกสมา ชื่อมะละกาก็ลับหาย

พ.ศ. ๑๙๔๘ (ค.ศ. **1405**) หลังจากเจ้า**ปรเมศวร**ซึ่งหนีจากปาเลมบัง ได้นำความเป็นมลายูแห่งสุมาตรามาตั้งอาณาจักรที่**มะละกา**ใน ปี ๑๙๔๖ แล้ว เวลานั้น ทั้งมชปหิตและสยามต่างก็อ้างอำนาจครอบครองที่นั่น แต่สยามฝ่ายเดียวที่มีกำลังจัดการถึงได้ เจ้าปรเมศวรต้องขึ้นต่อสยาม แต่จะตั้งตัวเป็นอิสระจึงได้หันไปพึ่งอำนาจจีนมาคุ้มครอง โดยเจรจาความฝากคณะทูตจีนที่มาเยือนแล้วในปี 1405 ก็ได้ส่งคณะทูตของตนไปยังราชสำนักจีน และจีนก็ยอมรับสถานะของมะละกา

เวลานั้น เป็นจังหวะที่จักรพรรดิ**ยุงโล** แห่งราชวงศ์หมิงของจีน ต้องการแสดงอำนาจควบคุมน่านน้ำและดินแดนแถบนี้ จึงส่งกองเรือรบใหญ่ มีเรือ ๖๒ ลำ กำลังพล ๒๗,๘๐๐ คน โดยนายพลขันทีชาวมุสลิมชื่อเจงโฮ เป็นผู้บัญชาการ ออกตระเวนแสดงอานุภาพในปี 1405/๑๙๔๘ กองเรือแวะที่เมืองจัมปา สยาม มะละกา ชวา บางเมืองทางใต้ของอินเดีย จนถึงลังกา แล้วกลับถึงจีนในปี 1407 ต่อมา ในปี 1409 เจงโฮได้นำกองทัพเรือออกตระเวนเป็นครั้งที่ ๒ คราวนี้ได้นำเครื่องราชอิสริยยศที่พระจักรพรรดิจีนพระราชทานมามอบให้แก่เจ้า**ปรเมศวร** ประกาศให้เป็นพระราชา แต่นี้ไป **มะละกา**ซึ่งพยายามแข็งขืนต่อสยามอยู่แล้ว ก็เลิกส่งเครื่องราชบรรณาการแก่**กรุงศรีอยุธยา** ต่อมา เจ้าปรเมศวรได้เดินทางไปคารวะพระจักรพรรดิยุงโล ที่เมืองจีน ถึง ๒ ครั้ง (1411 และ 1419)

กรุงศรีอยุธยาได้ส่งกองทัพมาปราบเป็นคราวๆ แต่ก็ถูกตีพ่ายกลับไปทุกครั้ง กระทั่งในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถก็ทรงส่งกองทัพมาตี ๒ ครั้ง ครั้นถึงปี 1456 จักรพรรดิจีนได้ทรงมอบอิสริยยศ “สุลต่าน” แก่เจ้าผู้ครองมะละกา ปรากฏต่อมาว่า อยุธยากับมะละกาได้สงบศึก และส่งราชทูตแก่กัน แต่ในรัชกาลสุดท้ายของมะละกา (1488-1511/๒๐๓๑–๒๐๕๔) สงครามก็เกิดขึ้นอีก เพราะสยามถือว่ามะละกาอยู่ในเขตอำนาจ แต่มะละกาบอกว่าเจ้าใหญ่ของตนมีแต่พระจักรพรรดิจีนเท่านั้น กองทัพเรือของอยุธยาถูกตีพ่ายกลับไป แต่ถึงปี 1511 **โปรตุเกส**ก็มายึดมะละกาได้ ครั้งนั้น สุลต่านส่งทูตไปขอความช่วยเหลือจากจีนเพื่อสู้กับโปรตุเกส แต่พระจักรพรรดิจีนทรงอ้างว่าทางกรุงจีนกำลังมีศึกกับพวกตาดไม่อาจช่วยได้ มะละกาก็ตกเป็นอาณานิคมของโปรตุเกสแต่นั้นสืบมา จนกระทั่งพวก**ดัทช์** (ฮอลันดา) มาแย่งเอาไปในปี 1641/๒๑๘๔ แล้วมาจบที่**อังกฤษ**เข้าขัดในปี 1795/๒๓๓๘ และเข้าครองเต็มตัวโดยรวมทั้งสิงคโปร์ในปี 1826/๒๓๖๙ เพิ่งได้เอกราชในชื่อว่า Federation of Malaya เมื่อปี 1957/๒๕๐๐ แล้วรวมตัวกันก่อตั้งเป็น**มาเลเซีย** (ชื่อเต็มว่า Federation of Malaysia) ในปี 1963/๒๕๐๖ (แต่**สิงคโปร์**ถอนตัวออกไปในปี 1965/๒๕๐๘)

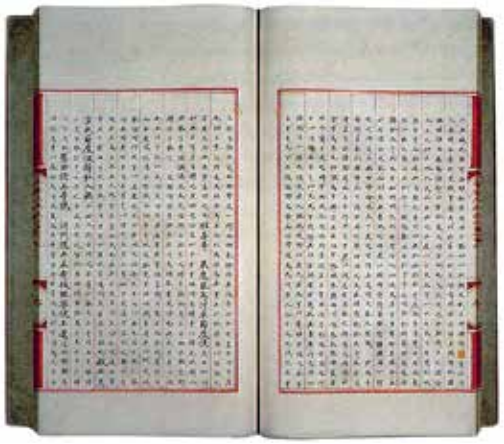

จีนพิมพ์หนังสือสรรพวิทยา

พ.ศ. ๑๙๔๘ (โดยประมาณ; ค.ศ. **1405**) ที่เมืองจีน จักรพรรดิยุงโล แห่งราชวงศ์หมิง ให้นักปราชญ์ค้นคว้า และพิมพ์หนังสือประมวลสรรพวิทยา เมื่อเสร็จมีจำนวนกว่า ๑๒,๐๐๐ เล่ม เป็น encyclopedia ชุดใหญ่ที่สุดที่เคยมี

บน:
Yongle Encyclopedia
ขวา:
จักรพรรดิยุงโล
แผนที่ดินแดนที่พบใหม่

ออตโตมานเตอร์ก หลังถูกมงโกลตี ตั้งตัวได้ใหม่

พ.ศ. ๑๙๕๖ (ค.ศ. **1413**) **ตีมูร์**รบชนะแล้วก็ผ่านเลยไป พวก**ออตโตมาน-เตอร์ก**ที่แทบจะอวสาน ก็ตั้งตัวขึ้นใหม่ ต่อจากนี้ก็มีแต่ขยายอำนาจออกไป จนยิ่งใหญ่ที่สุดในช่วง พ.ศ. ๒๐๖๓-๒๑๐๙ (ค.ศ. **1520-66**)

ยุคอาณานิคม

โปรตุเกส เริ่มยุคอาณานิคม

พ.ศ. ๑๙๖๑ (ค.ศ. 1418) คน**โปรตุเกส**ได้ชื่อว่าเป็นชาวยุโรปพวกแรกที่ส่งเสริมการสำรวจและการหา**อาณานิคมทางทะเล** โดยเริ่มแรกได้แล่นเรือจากฝั่งทะเลอาฟริกาตะวันตกไปยังเกาะปอร์โต แซนโต (Porto Santo ในหมู่เกาะมาเดียรา/Madeira Islands) ต่อนั้นกว่าจะถึงปี ๒๐๓๐ เขาก็ไปถึงสุดปลายทวีปอาฟริกา

โปรตุเกสเปิดทางเดินเรือทะเลรอบอาฟริกาด้านใต้ได้ในปี ๒๐๓๑/1488 ต่อด้วยโคลัมบัสค้นพบอเมริกาในนามของ**สเปน**ในปี ๒๐๓๕/1492 จากนั้น ประเทศทั้งหลายในยุโรปแถบริมฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติกส่วนมากก็พากันออกเดินเรือแสวงหาอาณานิคม ได้แก่ **ฮอลันดา** (ตั้ง Dutch East India Company ในปี ๒๑๔๕/1602, Dutch West India Company, ๒๑๖๔/1621) **อังกฤษ** (British East India Company, ๒๑๔๓/1600) และ **ฝรั่งเศส** (French East India Company, ๒๒๐๗/1664)

University of Texas Libraries

พบพระแก้วมรกต ที่เชียงราย สุดท้าย ประดิษฐานที่กรุงเทพฯ

พ.ศ. ๑๙๗๗ (ค.ศ. **1434**, บ้างว่า ๑๙๗๙/1436) ที่อาณาจักร**ล้านนา** ในรัชกาลพระเจ้าสามฝั่งแกน พระสถูปใหญ่เก่าแก่องค์หนึ่ง ณ เมือง**เชียงราย** ต้องอสนีบาตพังลง ได้พบ**พระแก้วมรกต** (หนังสือ *รัตนพิมพวงศ์* ว่า เทวดาสร้างถวายพระนาคเสนอรหันตเถระ ที่เมืองปาตลีบุตร ต่อมาไปอยู่ในลังกาทวีป แล้วมากัมโพชา ศรีอยุธยา ละโว้ กำแพงเพชร แล้วจึงมาถึงเชียงราย เจ้าเมืองเชียงรายจะซ่อนแก่ศัตรู จึงเอาปูนทาลงรักปิดทองบรรจุไว้ในพระเจดีย์) หลังจากเห็นองค์จริงและแกะปูนออกแล้ว ได้ประดิษฐานที่วัดพระแก้ว เมือง**ลำปาง** จากนั้น ได้ไปประดิษฐานที่เมือง**เชียงใหม่**ในปี ๒๐๑๑/1468 ต่อมา อัญเชิญไปสถิตที่เมือง**หลวงพระบาง**ใน พ.ศ. ๒๐๙๕/1552 แล้วย้ายไปประดิษฐานที่เมือง**เวียงจันทน์** ในปี ๒๑๐๗/1564 หลังจากนั้น อัญเชิญมาประดิษฐานที่โรงพระแก้ว ในพระราชวังเดิม กรุง**ธนบุรี** เมื่อปี ๒๓๒๑/1778 จนในที่สุด ณ วันจันทร์ เดือน ๔ แรม ๑๔ ค่ำ ปีมะโรง พ.ศ. ๒๓๒๗/1784 ในรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โปรดฯ ให้อัญเชิญมาประดิษฐานในพระอุโบสถ**วัดพระศรีรัตนศาสดาราม** กรุงเทพฯ จนบัดนี้

สังคายนาครั้งแรกของประเทศไทย

พ.ศ. ๑๙๗๘–๒๐๓๐ (ค.ศ. **1435-1487**, บ้างว่า ๑๙๗๕–๒๐๓๑/1432-1488) ที่อาณาจักร**ล้านนา** เป็นรัชกาลพระเจ้า**ติโลกราช** โอรสของพระเจ้าสามฝั่งแกน พระองค์เคยทรงผนวชที่วัดป่าแดงเมื่อปี ๑๙๙๐ ครั้นถึง พ.ศ. ๒๐๒๐ ได้ทรงอุปถัมภ์การ**สังคายนา**ครั้งแรกของประเทศไทย (นับต่อจากที่ลังกา เป็นครั้งที่ ๘) ณ วัดโพธาราม หรือวัดเจ็ดยอด เมืองเชียงใหม่

จากซ้าย:
พระแก้วมรกต
วัดเจ็ดยอด

บ้านเมืองมั่นคงลงตัวเข้มแข็ง วัดวาเป็นแหล่งการศึกษาของชาวบ้านชาวเมือง

พ.ศ. ๑๙๙๑–๒๐๓๑ (ค.ศ. **1448-1488**) ที่กรุง**ศรีอยุธยา** หลังจากพระเจ้าอู่ทอง หรือสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ขึ้นเสวยราชย์เป็นปฐมกษัตริย์ในปี ๑๘๙๓/1350 และสวรรคตในปี ๑๙๑๒/1369 แล้ว ผ่านรัชกาลต่างๆ คือ พระราเมศวร (๑๙๑๒ และ ๑๙๓๑–๑๙๓๘) สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ หรือขุนหลวงพะงั่ว (๑๙๑๓–๑๙๓๑) เจ้าทองลัน (๑๙๓๑ เพียง ๗ วัน) สมเด็จพระรามราชาธิราช (๑๙๓๘–๑๙๕๒) สมเด็จพระนครอินทราธิราช (๑๙๕๒–๑๙๖๗) สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ หรือเจ้าสามพระยา (๑๙๖๗–๑๙๙๑) มาโดยลำดับ

บัดนี้ ๑ ศตวรรษล่วงแล้ว หลังการตั้งกรุงศรีอยุธยา เป็นรัชกาลสมเด็จพระ**บรมไตรโลกนาถ**

เมื่อตั้งอาณาจักรขึ้นใหม่ ภารกิจสำคัญอย่างหนึ่งคือการจัดการเขตปกครองกับอาณาจักรข้างเคียง เฉพาะอย่างยิ่งกับสุโขทัยที่เคยครอบครองดินแดนแถบนั้นมาก่อน แต่การนี้มิได้ใช้เวลานาน เพียงถึงปี ๑๙๒๑/1378 ในรัชกาลขุนหลวงพะงั่ว พระเจ้าไสยลือไทยก็ยอมขึ้นต่อกรุงศรีอยุธยา และดินแดนของสุโขทัยได้ถูกแบ่งเป็น ๒ มณฑล มีเมืองหลวงที่พิษณุโลก กับที่กำแพงเพชร โดยให้พระเจ้าไสยลือไทยไปครองพิษณุโลก ครั้นเมื่อกษัตริย์ที่ครองพิษณุโลกพระองค์ต่อมา (คือพระมหาธรรมราชาที่ ๔) สวรรคต ใน พ.ศ. ๑๙๘๑/1438 **สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ** ครั้งยังเป็นพระราเมศวร (โอรสของเจ้าสามพระยา) ซึ่งมีพระชนนีเป็นพระราชธิดาของพระมหาธรรมราชา คือทรงเป็นเชื้อสายทั้ง**ราชวงศ์พระร่วง**และ**ราชวงศ์อู่ทอง** ก็ได้รับพระบรมราชโองการให้ไปครองเมืองพิษณุโลก เป็นอันรวมอาณาจักร**สุโขทัย**เดิมเข้ากับ**กรุงศรีอยุธยา**เป็นสยามประเทศอันเดียวกัน แม้เมื่อขึ้นครองราชย์ในปี ๑๙๙๑ แล้ว ก็ประทับที่กรุงศรีอยุธยาเพียง ๑๕ ปี แล้วโปรดให้พระราชโอรสครองกรุงศรีอยุธยา พระองค์เสด็จไปประทับที่พิษณุโลก ๒๕ ปี จนเสด็จสวรรคตที่นั่นในปี ๒๐๓๑

ส่วนทางเชียงใหม่ ก็มีเรื่องขัดแย้งทำศึกกับอยุธยามาเรื่อยๆ เช่น ทางอยุธยาขัดเคืองที่เชียงใหม่เข้าข้างช่วยสุโขทัย จนถึงสมัยของสมเด็จพระ**บรมไตรโลกนาถ** ก็ได้ทรงทำสงครามกับพระเจ้าติโลกราช บ่อยครั้ง อย่างที่พูดได้สั้นๆ ว่า "**ไตรโลก**" คู่ศึกกับ "**ติโลก**" จนในที่สุดทางเชียงใหม่ขอเป็นไมตรีในปี ๒๐๑๗/1474 แต่ในรัชกาลต่อๆ มา ก็มีการขัดแย้งกันอีก จนสุดท้าย ทั้งเชียงใหม่และกรุงศรีอยุธยา ก็เสียแก่พระเจ้า**บุเรงนอง**แห่งพม่า ในปี ๒๑๐๑/1558 และ ๒๑๑๒/1569 ตามลำดับ โดยเฉพาะเชียงใหม่นั้น ในที่สุด พระเจ้าบุเรงนองถึงกับให้โอรสมาครองในปี ๒๑๒๑/1578 หลังจากสมเด็จ**พระนเรศวรมหาราช**ประกาศอิสรภาพจากพม่าในปี ๒๑๒๗/1584 และทรงชนะศึก**ยุทธหัตถี**ในปี ๒๑๓๕/1592 แล้ว ต่อมา ได้ทรงแก้ไขปัญหาด้านเชียงใหม่ ทำให้โอรสของพระเจ้าบุเรงนอง (มังนรธาช่อ) ที่ครองเชียงใหม่ ยอมให้เชียงใหม่ขึ้นต่อกรุงศรีอยุธยาในปี ๒๑๓๘/1595 แต่ในกาลต่อๆ มา ทั้งสองกรุงก็มีปัญหากับพม่าอีก จนทั้งเชียงใหม่และกรุงศรีอยุธยา ก็เสียแก่พระเจ้า**อังวะ**แห่งพม่า ในปี ๒๓๐๖/1763 และ ๒๓๑๐/1767 ตามลำดับ ครั้นเมื่อพระเจ้า**ตากสินมหาราช**ทรงตั้งกรุงธนบุรีในปี ๒๓๑๐ นั้นแล้ว ต่อมาก็ได้ทรงขึ้นไปทำศึกชิงเชียงใหม่ให้เป็นอิสระจากพม่าใน พ.ศ. ๒๓๑๗/1774 เชียงใหม่จึงได้มีเจ้าเมืองปกครองต่อมา จนในที่สุด ถึง**รัชกาลที่ ๕** ขึ้นสู่ยุคสมัยใหม่ มีการจัดระบบการปกครองบ้านเมืองให้ทันสมัย ล้านนาก็เข้าอยู่ในแบบแผนเดียวกับดินแดนส่วนอื่นทั้งปวงในพระราชอาณาจักรไทย ซึ่งได้พัฒนามาจนแบ่งเป็นจังหวัดต่างๆ ดังที่ปรากฏในปัจจุบัน

ในรัชสมัยของสมเด็จพระ**บรมไตรโลกนาถ**นั้น ได้ทรงจัดระบบการปกครองแผ่นดิน นำหลักจตุสดมภ์ที่มีแต่เดิมสมัยพระเจ้าอู่ทอง มาวางให้เป็นแบบแผนรอบคอบยิ่งขึ้น เริ่มแต่การปกครองราชธานี แยกเป็นการทหาร (มีสมุหพระกลาโหม) ฝ่ายหนึ่ง กับการพลเรือน (มีสมุหนายก) ที่จัดเป็นจตุสดมภ์ (เวียง วัง คลัง นา) ฝ่ายหนึ่ง ส่วนการปกครองหัวเมือง แบ่งเป็นหัวเมืองชั้นในเมืองพระยามหานคร และเมืองประเทศราช ซึ่งทั้งหมดใช้ระบบเดียวกับราชธานี ทรงวางลำดับยศข้าราชการ (ที่ต่อมาเรียกว่าบรรดาศักดิ์) เป็น เจ้าพระยา พระยา พระ หลวง ขุน หมื่น พัน ทนาย พร้อมทั้งตั้งพระราชกำหนดศักดินา และทรงตั้งกฎมนเทียรบาลให้รัดกุม

ในด้านการพระศาสนา ตั้งแต่ต้นรัชกาล โปรดให้รื้อพระราชวังแล้วสร้างวัดขึ้นพระราชทานนามว่า **วัดพระศรีสรรเพชญ์** (นี้ว่าตาม *จุลยุทธการวงศ์* คือย้ายพระราชฐาน แต่บางตำราว่าสร้างวัดนั้นในวัง) และคงจะทรงดำเนินตามอย่างพระมหาธรรมราชาลิไท เมื่อได้ทรงสร้างวัดจุฬามณีแล้ว จึงเสด็จออกทรง**ผนวช**ที่วัดจุฬามณีนั้น ๘ เดือน ๑๕ วัน (ว่า พ.ศ. ๑๙๙๘ บ้าง ว่า พ.ศ. ๒๐๐๘ บ้าง) อีกทั้งต่อมาใน พ.ศ. ๒๐๒๗ ได้โปรดให้พระราชโอรสและพระราชนัดดาผนวชเป็นสามเณร **ประเพณีบวชเรียน**คงตั้งต้นจริงจังแต่นี้สืบมา ในด้านวรรณคดี ที่เป็นงานใหญ่คือ โปรดให้ประชุมราชบัณฑิตแต่งหนังสือ *มหาชาติคำหลวง* ขึ้นใน พ.ศ. ๒๐๒๕/1482

เทคโนโลยี: เยอรมันก้าวไล่มาในการพิมพ์

พ.ศ. ๑๙๙๓ (ค.ศ. 1450) ที่**เยอรมนี** กูเตนเบอร์ก (Gutenberg) พิมพ์หนังสือด้วย**ตัวเรียงพิมพ์โลหะ**เป็นครั้งแรก (หนังสือที่พิมพ์คือไบเบิล)

จักรวรรดิโรมันตะวันออกล่มสลาย ยุโรปสิ้นสมัยกลาง

พ.ศ. ๑๙๙๖ (ค.ศ. 1453) หลังจากจักรวรรดิ**บีแซนทีน** (Byzantine Empire) หรือโรมันตะวันออกถูกพวก**ออตโตมานเตอร์ก**โอบล้อมเข้ามาๆ จนสุดความสามารถที่จักรพรรดิคอนสแตนตินที่ ๑๑ จะรักษาไว้ได้ กรุง**คอนสแตนติโนเปิล**ก็แตกแก่สุลต่านมูฮัมหมัดที่ ๒

นี่เป็น**อวสานของจักรวรรดิโรมัน**โบราณ อันถือเป็นจุดกำหนดการ "**สิ้นสุดสมัยกลาง**" (Middle Ages, ค.ศ. 476-1453) ของยุโรป นับว่าเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ (modern era)

ตะวันตกรุ่งสาง เมื่อตะวันออกร้างแสง

พ.ศ. ๑๙๙๖-๒๐๗๐ (ค.ศ. 1453-1527) ช่วงเวลาที่เรียกว่า**ยุคคืนชีพ** (Renaissance) ในยุโรป คือผ่าน**พ้นยุคมืด** โดยมีการฟื้นฟูศิลปวิทยาการของ**กรีก**และ**โรมัน**โบราณ ที่ลับเลือนจมหายไประหว่างเวลา ๑,๐๐๐ ปีแห่งสมัยกลางนั้น

ขณะที่**ยุโรป**และอารยธรรมตะวันตกก้าวออกจากยุคมืด**คืนชีพ**ขึ้นมาได้นี้ **ชมพูทวีป**และอารยธรรมตะวันออกได้เริ่มย่างก้าวลงไปแล้วสู่ความ**อับเฉา**ในยุคแห่งความมืดมน ทั้งจากภัยรุกรานและลัทธิอาณานิคมที่จะดำเนินต่อไป

(ถ้ามองโดยรวมทั้งโลก อาจจะพูดว่า อารยธรรมมนุษย์ได้ก้าวสู่ยุคแห่งการรุกรานและห้ำหั่นบีฑา ไม่แบบโจ่งแจ้งก็แบบแฝงเร้น)

จากบน/จากซ้าย:
ไบเบิลของกูเตนเบอร์ก
คอนสแตนตินที่ ๑๑
กูเตนเบอร์ก
Leonardo da Vinci
Michelangelo Buonarroti
ผู้มีชื่อเสียงในยุคคืนชีพ

ศาลใหญ่กำจัดคนนอกคริสต์ ตั้งที่สเปน

พ.ศ. ๒๐๒๖ (ค.ศ. **1483**) โดยการร้องขอของราชาและราชินีแห่งสเปน **โป๊ป**/สันตะปาปา ซิกซตัส ที่ ๔ (Sixtus IV) ทรงมอบอำนาจให้ตั้ง**ศาลไต่สวนศรัทธาของสเปน** (**Spanish Inquisition**) ขึ้นเป็นเอกเทศเพื่อกำจัดกวาดล้าง**คนนอกศาสนา** (persecution) ศาลฯ ของสเปนนี้ขึ้นชื่อว่าเหี้ยมโหดคลั่งลัทธิอย่างที่สุด

คนพวกหนึ่งที่ถูกฆ่ามาก คือพวกที่ถูกหาว่าเป็น**แม่มดหมอผี** ซึ่งถูกกำจัดมากมายตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 14 ถึง 18 (ช่วง พ.ศ. ๑๘๕๐-๒๒๕๐) เช่น Spanish Inquisition ที่ให้เอาคนซึ่งถูกกล่าวหาอย่างนี้ไป**เผาทั้งเป็น** วันละถึง ๑๐๐ คน

(แม้แต่หนีภัยการกำจัดทางศาสนาอย่างนี้จากยุโรปมาอยู่ใน**อเมริกา**แล้ว คนที่หนีมาก็ยังห้ำหั่นกันอีก เช่นที่เมืองซาเล็ม ในรัฐแมสสาจูเซทส์ เมื่อปี ๒๒๓๕ ก็ยังมีการจับคนที่ถูกหาว่าเป็นแม่มดฆ่าเสีย ๒๐ คน)

(ในสเปนนั้น ศาลให้คำว่า “นอกรีต” รวมถึงชาวมุสลิมด้วย)

จากบน:
โป๊ป ซิกซตัส ที่ ๔
ยิวสวดมนต์ในวันชำระบาป

ยิวแย่ทุกยุค และทุกที่

ยิวเป็นพวกหนึ่งที่ถูกกำจัด (persecution) อย่างรุนแรง ทั้งในสเปนและที่อื่นในยุโรป ทั้งในแง่ต่างศาสนา แล้วต่อมาก็ในแง่เชื้อชาติอีก ผสมทั้งทิฐิชังยิว หรือ**ลัทธิต่อต้านยิว** (anti-Semitism) ที่สืบจากความเชื่อว่าพวกยิวเป็นตัวการให้พระ**เยซู**ถูกจับตรึงไม้กางเขน เช่น

ในปี ๑๘๙๑ ที่บางเมืองในสวิตเซอร์แลนด์และเยอรมนี พวกยิวถูกหาว่าเป็นพวกแพร่โรคไข้ดำ แล้วยิวทุกคนที่ถูกหาตัวได้ก็ถูกต้อนเข้าไปในอาคารไม้และเผาคลอกทั้งเป็น เฉพาะที่เมืองสตรัสเบอร์กในฝรั่งเศสคนยิวถูกจับแขวนคอ กว่า ๒,๐๐๐ คน หรืออย่างในสเปน เมื่อ พ.ศ. ๒๐๓๕ คนยิวถูกขับออกจากประเทศแสนเจ็ดหมื่นคน

โคลัมบัสค้นพบอเมริกา

จากซ้าย:
อเมริโก เวสปุซซี
คริสโตเฟอร์ โคลัมบัส
โป๊ปอเลกซานเดอร์ ที่ ๖
แผนที่ของโคลัมบัส

หน้าตรงข้าม:
Treaty of Tordesillas
เส้นแบ่งโลก ที่โป๊ปขีดให้

พ.ศ. ๒๐๓๕ (ค.ศ. **1492**) คริสโตเฟอร์ **โคลัมบัส** (Christopher Columbus) นักสำรวจชาวอิตาเลียน ผู้ทำงานให้แก่ทางการ**สเปน** เดินทางจากยุโรปไปตะวันตก โดยเชื่อว่าเพราะโลกกลม เขาก็จะไปถึงอินเดียได้ แต่กลายเป็นว่าเขาได้**ค้นพบทวีปอเมริกา**

(ต่อมาปี ๒๐๔๒/ค.ศ. 1499 อเมริโก **เวสปุซซี**/ Amerigo Vespucci ได้นำสำรวจอเมริกาใต้ส่วนเหนืออย่างกว้างขวางและเขียนบรรยายการเดินทางไว้ นักภูมิศาสตร์ยุโรปชอบใจ เลยตั้งชื่อแผ่นดินที่ค้นพบใหม่นี้ตามชื่อของเขาเป็น “อเมริกา”

โป๊ปให้โปรตุเกสกับสเปนแบ่งโลกไปหาเมืองขึ้นได้คนละซีก

พ.ศ. ๒๐๓๗ (ค.ศ. **1494**) สืบเนื่องจากปัญหาที่เพิ่มขึ้นในการแข่งขันกันหาอาณานิคม จนถึงกรณีการเดินทางของโคลัมบัสนี้ ทำให้ผู้ปกครองประเทศ**โปรตุเกส** และประเทศ**สเปน** ต้องมาตกลงกันในการแสวงหาผลประโยชน์ที่จะไม่ให้ขัดแย้งกัน และได้เซ็นสนธิสัญญาโตร์เดซิลย่าส์ (Treaty of Tordesillas)

ทั้งนี้ โดย**โป๊ป**/สันตะปาปาอเลกซานเดอร์ที่ ๖ ประทานความชอบธรรมในการ**แบ่งโลก**ด้วยการขีดเส้นแบ่งลงในมหาสมุทรแอตแลนติก ให้ดินแดนในส่วนที่มิใช่เป็นของชาวคริสต์ แยกออกเป็น ๒ ซีก ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ซีกตะวันออก ให้**โปรตุเกส**ไปครอบครองได้ทั้งหมด และทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ซีกตะวันตก ให้**สเปน**ไปครอบครองได้ทั้งสิ้น

เนื่องจากดินแดนเป็นอันมากที่มาเป็นประเทศบราซิล (Brazil) อยู่เลยเส้นแบ่งโลกไปทางทิศตะวันออก ต่อมา **โปรตุเกส**จึงเข้าครอง**บราซิล**เป็นอาณานิคม (ค.ศ. 1500-1822 = ๓๒๒ ปี) บราซิลจึงเป็นประเทศเดียวในละตินอเมริกาที่พูดภาษาโปรตุเกส (ประเทศอื่นแทบทั้งหมดพูดภาษาสเปน เว้นเฮติที่พูดภาษาฝรั่งเศส) บราซิลเป็นประเทศใหญ่ที่สุดในละตินอเมริกาทั้งโดยเนื้อที่ และประชากร เป็นเกือบครึ่งหนึ่งของทวีปอเมริกาใต้ (บราซิลมีประชากรมากเป็นที่ ๒ ในทวีปอเมริกาทั้งเหนือและใต้ คือรองจากสหรัฐอเมริกา และมีอาณาเขตกว้างใหญ่เป็นอันดับ ๓ ถัดจาก แคนาดา และสหรัฐฯ) และเป็นประเทศที่มีประชากรเป็นคาทอลิกมากกว่าประเทศอื่นใดในโลก

ในปี ๒๐๕๗/1514 สันตะปาปาลีโอ ที่ ๑๐ ออกพระโองการห้ามใครอื่นผู้ใดก็ตาม มิให้เข้าไปยุ่งเกี่ยวแทรกแซงกับสมบัติของโปรตุเกส

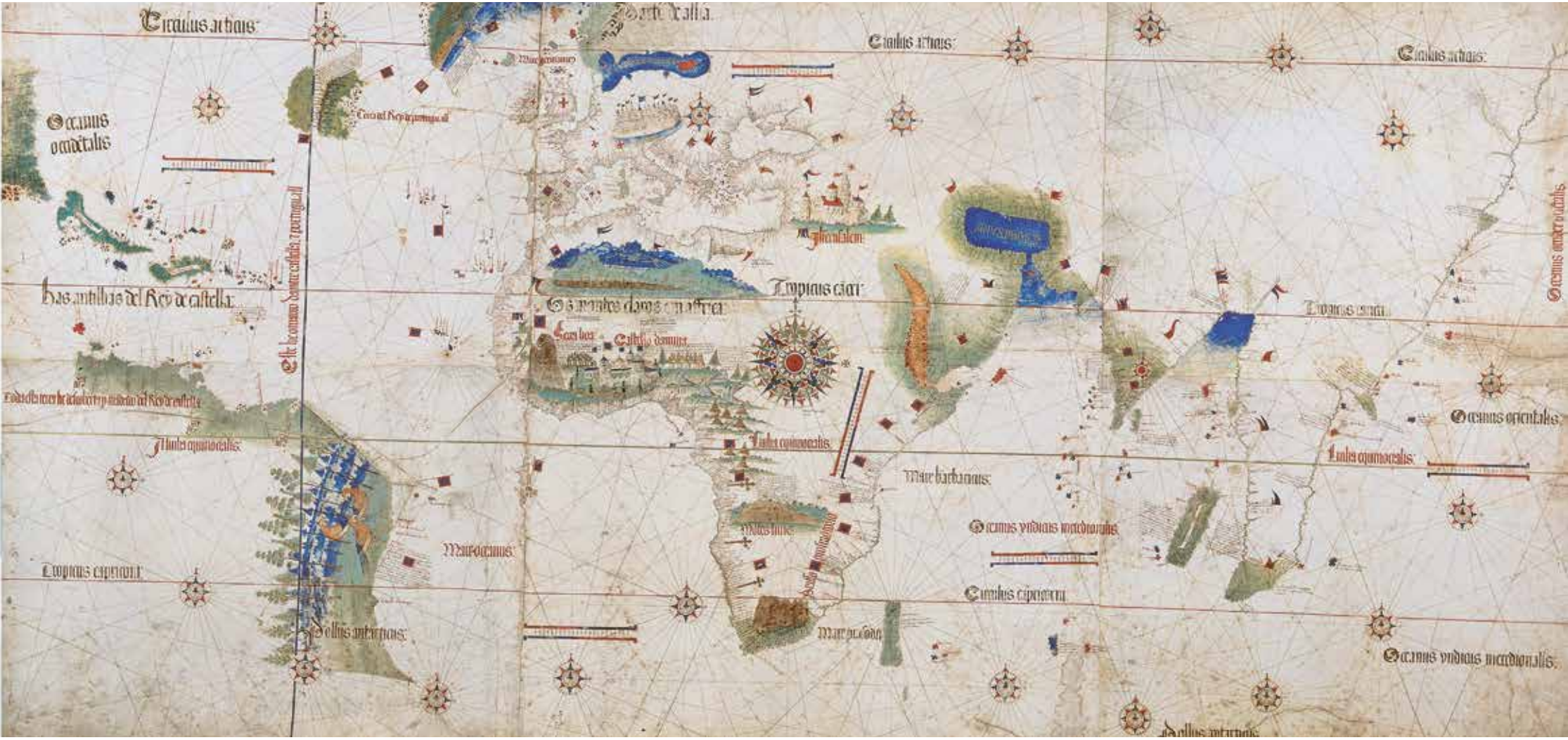

โปรตุเกสเปิดอินเดียแก่การหาอาณานิคม

พ.ศ. ๒๐๔๐ (ค.ศ. 1497) **วาสโกดากามา** (Vasco da Gama) ชาว**โปรตุเกส** เดินเรืออ้อมแหลมกู๊ดโฮป แล้วปีต่อมา ๒๐๔๑ ก็มาถึง**อินเดีย** ได้ชื่อว่าเป็นผู้เปิดถิ่นแดนตะวันออกแก่การค้าและการจับจองอาณานิคมของโปรตุเกส และเริ่มยุคแข่งแย่งการค้าและ**อาณานิคม**ระหว่างโปรตุเกส สเปน อังกฤษ และฝรั่งเศส อีกหลายศตวรรษ

วาสโกดากามา

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. • พ.ศ. ๑ • • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ • •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

สองมหาอำนาจมุสลิม ต่างนิกายแข่งอำนาจกัน

พ.ศ. ๒๐๔๕ (ค.ศ. 1502) ที่**จักรวรรดิออตโตมาน** หลังจากล้มจักวรรดิโรมันตะวันออก คือบีแซนทีนได้ใน พ.ศ. ๑๙๙๖ และเข้าตั้งเมืองหลวงในคอนสแตนติโนเปิลแล้ว พวก**ออตโตมานตอร์ก**ที่เป็นมุสลิมนิกาย**สุหนี่**ก็แข่งอำนาจกับ**จักรวรรดิเปอร์เซีย**ทางตะวันออก ที่เป็นมุสลิมนิกาย**ชีอะฮ์** ต่อแต่นี้ก็ทำสงครามกันเป็นระยะๆ

เริ่มการค้าทาส จับคนอาฟริกันขายส่งมาอเมริกา

พ.ศ. ๒๐๕๒ (ค.ศ. 1509) เริ่มมีการค้าทาสในทวีปอเมริกา คนอาฟริกันถูกจับส่งมาขายเป็นทาสตลอดเวลาราว ๓๐๐ ปี กว่าสหรัฐจะเลิกการค้าทาสใน พ.ศ. ๒๓๕๑ (ค.ศ. 1808) ก็ขายมาเกิน ๑๐ ล้านคน (หลังจากเลิกค้าทาสแล้ว ๕๗ ปี สหรัฐจึงยกเลิกสถาบันทาสสำเร็จในปี ๒๔๐๘/1865)

โปรตุเกสผู้พิชิตมะละกา คือฝรั่งชาติแรกที่มาผูกสัมพันธ์และเปิดการค้ากับไทย

พ.ศ. ๒๐๕๔ (ค.ศ. 1511) ที่กรุง**ศรีอยุธยา** ในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ (โอรสของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ) ดูอาร์ตี เฟอร์นานเดซ (Duarte Fernandez) นำทูตคณะแรกของ**โปรตุเกส**มาเข้าเฝ้าเพื่อแจ้งว่าโปรตุเกสได้เข้าครอบครอง**มะละกา**แล้ว (ยึดได้ ณ ๑๕ สิงหาคม) กรุงศรีอยุธยาแม้จะถือว่ามะละกาเป็นดินแดนของสยาม แต่เวลานั้นกำลังมีศึกหนักกับเชียงใหม่ จึงมิได้ว่ากล่าวอันใดต่อโปรตุเกส เพียงแต่แสดงความเห็นชอบให้โปรตุเกสเข้ามาทำการค้าที่พระนครศรีอยุธยา นครศรีธรรมราช ปัตตานี มะริด (Mergui) และตะนาวศรี (Tenasserim)

สเปนล่าอาณานิคมและสมบัติ ในอเมริกา

พ.ศ. ๒๐๕๕ (ค.ศ. 1512) ถึงปีนี้ **สเปน**ซึ่งเป็นยุโรปชาติแรกที่มาล่า**อาณานิคม**ใน**อเมริกา** ได้ครอบครองเกาะขนาดใหญ่ในเวสต์อินดีสหมดแล้ว แต่ต้องผิดหวังเศร้าใจเป็นที่สุด เมื่อพบว่าผืนแผ่นดินที่นั่นแทบไม่มีสมบัติอะไรที่จะขนเอาไป มีแต่คนพื้นถิ่นไม่นุ่งผ้า ที่ล้มหายตายไปอย่างรวดเร็วเมื่อติดต่อเกี่ยวข้องกับคนยุโรป

ต่อมา พวกสเปนได้ข่าวว่า ที่เปรู ชาวอินคาร่ำรวยมาก แล้วก็ได้ยินอีกว่า ที่เมกซิโก พวก**แอสเทค** (Aztec) มีเงินและทองคำอุดมสมบูรณ์ ดังนั้น พอถึงปี ๒๐๖๒/1517 พวกสเปนก็เข้าบุกอาณาจักรแอสเทค รบอยู่ 2 ปี ก็พิชิตเสร็จ เปลี่ยนเมืองหลวงของพวกแอสเทคเป็นเมือง**เมกซิโก** (Mexico City) ได้เงินทองมากมาย ทำให้มีจินตนาการว่าทางเหนือขึ้นไปจะมีสมบัติมหาศาล

การกำจัดพวกแอสเทคนี้สำเร็จได้ด้วยความช่วยเหลือของคนอินเดียนแดงพวกที่เกลียดชาวแอสเทค และอาศัยโรค**ฝีดาษ**ช่วย

กษัตริย์มานูเอล ที่ ๑

อาณานิคมแรกของโปรตุเกส ในอินเดีย

พ.ศ. ๒๐๕๓ (ค.ศ. 1510) กษัตริย์มานูเอล (Manuel) แห่ง**โปรตุเกส**ส่งกำลังมายึดเมืองท่าสำคัญๆ ตั้งแต่อ่าวเปอร์เซียจนถึงอินเดีย เป็นของตน ทำให้การค้าแบบเปิดจบสิ้นไป และในคราวนี้ที่**อินเดีย** โปรตุเกสได้ตั้ง**อาณานิคม**ที่กัว (Goa) เป็นศูนย์การค้า และแผ่ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 2000 • ค.ศ. 2500

จากเมกซิโก พวกสเปนย้อนกลับลงมายังแดนที่ปัจจุบันเป็น**เปรู** (Peru) แล้วต่อมาก็รุกเข้าในถิ่นของพวก**อินคา** (Inca) พอถึงปี ๒๐๗๕/1532 ก็จับจักรพรรดิอินคาได้ เมื่อรวบรวมยึดทรัพย์สมบัติได้มากมายแล้ว ปีต่อมาก็สำเร็จโทษจักรพรรดิอินคาเสีย และปกครองดินแดนทั้งหมด แต่ถึงปี ๒๐๗๘/1535 จึงหาที่เหมาะได้ และตั้งเมืองหลวงของตนที่ใกล้ฝั่งทะเล ชื่อว่าเมืองลีมา (Lima; ปัจจุบันเป็นเมืองหลวงของเปรู) แล้วสเปนก็ออกรุกรานชนเจ้าถิ่นอินเดียนแดง ขยายดินแดนออกไปทุกทิศ

ในที่ซึ่งปัจจุบันเป็นเมกซิโกภาคใต้ และ**กัวเตมาลา** (Guatemala) ซึ่งอยู่ตอนบนของอเมริกากลาง ชนเจ้าถิ่นคือพวก**มายา** (Maya) ยืนหยัดรักษาอิสรภาพอยู่ได้ทนนานกว่าพวกแอสเทคและอินคา แต่พวกมายาทรุดโทรมอ่อนกำลังทั้งจากความแตกแยกภายในและล้มตายมากมายด้วยโรคระบาดที่มากับสเปน ในที่สุดก็ถูกพวกสเปนยึดครองในปี ๒๐๘๕/1542

พวกมายานี้เป็นชนอินเดียนแดงเก่าแก่ มีบรรพบุรุษจากอาเซียซึ่งข้ามแผ่นดินส่วนเชื่อมต่อช่องแคบเบริงที่ไซบีเรีย เข้าอลาสกามาสู่ทวีปอเมริกาเมื่อกว่า ๒๐,๐๐๐ ปีมาแล้ว และเป็นชนพวกแรกในอเมริกาที่มีบันทึกประวัติศาสตร์ ซึ่งเริ่มเขียนตั้งแต่ราว พ.ศ. ๕๐๐ =50 BC พบที่กำแพงวัง อนุสาวรีย์ และเครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น ซึ่งทำให้รู้ประวัติของราชา และราชินีสำคัญตั้งแต่ยุคนั้นมาจนถึงถูกสเปนเข้าครอง

อารยธรรมมายารุ่งเรืองสุดในช่วงปี ๘๓๕-๑๔๕๒/292-909 ซึ่งถือกันว่าเป็นยุคคลาสสิก พวกมายาก้าวหน้าทางคณิตศาสตร์ ดาราศาสตร์ โดยเฉพาะคำนวณปฏิทินได้แม่นยำ มีระบบการเขียนหนังสือที่พัฒนามาก ระบบเกษตรและชลประทานที่ซับซ้อนมาก มีสถาปัตยกรรมและประติมากรรมเป็นต้น บางอย่างก้าวหน้ากว่ายุโรปในยุคเดียวกัน แต่แพ้ยุโรปในด้านเทคโนโลยี ไม่ได้พัฒนาเครื่องจักรที่ทุ่นพลังงาน ไม่รู้จักใช้ล้อรถ และไม่ได้ฝึกสัตว์ไว้ใช้งานแทนแรงคน จึงแพ้พวกยุโรป อารยธรรมมายาเริ่มเสื่อมมาแล้วตั้งแต่หลังปี ๑๔๕๒ ก่อนถูกสเปนทำลายในที่สุด

Aztec Sun Stone

คุรุนานัก

คิดจะสมาน ยิ่งเพิ่มการขัดแย้ง

พ.ศ. ๒๐๖๓ (ค.ศ. 1520) คุรุนานักตั้ง**ศาสนาสิกข์** ประสานศาสนาฮินดู กับอิสลาม (แต่กลายเป็นมีศาสนาอีก ๑ ที่จะต้องมาขัดแย้งกันเพิ่มขึ้น)

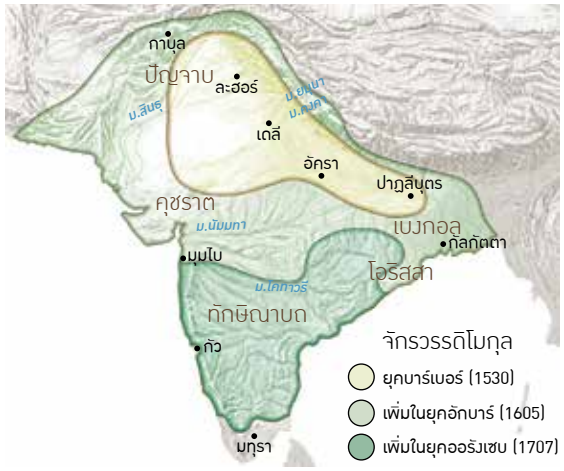

ฝรั่งพาโรคระบาดไปแพร่ในอเมริกา เจ้าถิ่นตายดั่งใบไม้ร่วง

พวกสเปนนำ**โรคระบาด** เช่นฝีดาษ หัด และไอกรน เข้าไป พวกคนพื้นเมืองและอินเดียนแดงไม่มีภูมิต้านทาน ก็พากันล้มตายเป็นใบไม้ร่วง ที่**เมกซิโก** นับมาร้อยปีจาก ๒๐๖๒ ที่สเปนเข้าตีนั้น ประชากรเจ้าถิ่นเดิมลดจาก ๒๕ ล้านเหลือเพียงราว ๑ ล้านคน

โรคระบาดจากยุโรปเหล่านี้ เดี๋ยวเกิดที่โน่นเดี๋ยวเกิดที่นี่ โดยเฉพาะฝีดาษ รวมแล้วตั้งแต่เริ่มพบชาวยุโรป ฝรั่งว่าประชากร**อินเดียนแดงลดลง ๙๐%** เมื่อแรกสเปนเข้าไป มีชาวถิ่น ๕๐ ล้านคน เมื่อถึง ค.ศต.ที่ 17 เหลือเพียง ๔ ล้านคน

ชนพื้นเมือง
อเมริกัน เผ่าต่างๆ

บาเบอร์

ระลอกที่ 3. มุสลิมมงโกล

จบยุคสุลต่านแห่งเดลี เข้ายุคมุสลิมมงโกล

พ.ศ. ๒๐๖๙ (ค.ศ. 1526) อาณาจักร**สุลต่านแห่งเดลี** (Delhi Sultanate) ของ**มุสลิมเตอร์ก** ซึ่งตั้งขึ้นเป็นจักรวรรดิมุสลิมแรกของอินเดียเมื่อ พ.ศ. ๑๗๔๙ (ค.ศ. 1206) จนกระทั่งถูกตีมูร์ (Timur) ทำลายล้างในปี ๑๙๔๑ (ค.ศ. 1398) แล้วอ่อนเปลี้ยมานาน ได้ถึงกาล**อวสาน** ในปี ๒๐๖๙

ครั้งนั้น **บาเบอร์** (Babur หรือ Baber; คำอาหรับ =เสือ) เจ้า**มุสลิมมงโกล** ซึ่งสืบเชื้อสายจากเจงกิสข่านและจากตีมูร์ อ้างสิทธิว่าอินเดียเป็นมรดกที่ตีมูร์ (Timur) บรรพบุรุษของเขาได้พิชิตไว้ แล้วยกทัพจากอัฟกานิสถานเข้ามากำจัดสุลต่านแห่งเดลีให้สิ้นอำนาจไปโดยสิ้นเชิง

บาเบอร์ ตั้งราชวงศ์ใหม่ขึ้นในเดลี เริ่มครอง**จักรวรรดิโมกุล** หรือมุข่าล (**Mogul**/Mughal Empire) ซึ่งยั่งยืนมาจนอินเดียตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษใน พ.ศ. ๒๔๐๑ (ค.ศ. 1858)

พ.ศ. ๑๕๐๐ พ.ศ. ๒ พ.ศ. ๒๕๐๐ พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 ค.ศ. 500 ค.ศ. 2000 ค.ศ. 2500

มุสลิมเตอร์ก ปกครองมุสลิมอาหรับหมดสิ้น

พ.ศ. ๒๐๖๐ (ค.ศ. 1517) สุลต่านเซลิมที่ ๑ (Selim I) แห่ง**จักรวรรดิออตโตมาน**ยึดครองซีเรียและอียิปต์ ล้ม**กาหลิฟแห่งอียิปต์** เข้าครอบครองดูแลเมืองศักดิ์สิทธิ์ รวมทั้งมักกะฮ์ และมะดีนะฮ์ในอาระเบีย ถึงตอนนี้จักรวรรดิมุสลิม**เตอร์ก**ครอบคลุมอนาโตเลีย ยุโรปตะวันออกเฉียงใต้ ดินแดนอาหรับแห่งตะวันออกกลางและอาฟริกาเหนือ

ความยิ่งใหญ่ของจักรวรรดิ**ออตโตมาน**นั้น พูดง่ายๆ ก็เหมือนกับรวม ๒ จักรวรรดิใหญ่เข้าด้วยกัน คือทั้ง**จักรวรรดิโรมันตะวันออก** (Byzantine Empire ที่ตีได้ในปี ๑๙๙๖=ค.ศ. 1453) และ**จักรวรรดิกาหลิฟแห่งอาหรับ**(Arab Caliphate) ที่เข้าครองในบัดนี้ แดนที่จะแข่งอำนาจกับจักรวรรดิ**ออตโตมาน** เหลือเพียงจักรวรรดิ**เปอร์เซีย**ทางตะวันออก และกลุ่มประเทศ**ยุโรป**ทางตะวันตก ซึ่งออตโตมานกำลังคุกคามเข้ามาใกล้ใจกลางแล้ว

มุสลิมเตอร์กอาเซียกลาง ย้อนทาง มาครองมุสลิมอาหรับตะวันออกกลาง

ย้อนหลังไปประมาณ ๘๐๐ ปีก่อนโน้น ราว พ.ศ. ๑๒๕๐ (ค.ศ. 700) เมื่อแรกศาสนาอิสลามตั้งขึ้นใหม่ในดินแดนอาหรับ ทัพ**มุสลิมอาหรับ** จาก**ตะวันออกกลาง** (Middle East) เดินทาง ๓-๔,๐๐๐ กิโลเมตร นำศาสนาอิสลามไปเปลี่ยนชนเผ่าต่างๆ ใน**อาเซียกลาง** (Central Asia) ให้เป็นมุสลิม

จากนั้นไม่นาน ชนชาวอาเซียกลางที่เป็นมุสลิมแล้ว โดยเฉพาะพวกเตอร์ก ก็เป็นฝ่ายนำอิสลามลงมาแผ่ขยายอำนาจย้อนเข้าไปในแดนอาหรับ ดังที่ได้เริ่มเข้าแทนอาหรับที่แบกแดดตั้งแต่ พ.ศ. ๑๘๐๑ (ค.ศ. 1258) และเมื่อถึงยุคของออตโตมานเตอร์กในบัดนี้ **มุสลิมเตอร์ก**จาก**อาเซียกลาง** ก็ได้มาเป็นผู้จัดกิจการศาสนาอิสลาม และปกครองชาว**มุสลิมอาหรับ**ใน**ตะวันออกกลาง**ทั้งหมด

สุลต่านเซลิม ที่ ๑

เกิดโปรเตสแตนต์ ยุโรปเข้ายุคปฏิรูป

พ.ศ. ๒๐๖๐-๒๑๐๒ (ค.ศ. 1517-1559) ช่วงเวลาที่เรียกว่า (ยุคแห่ง) **การปฏิรูป (Reformation)** ในยุโรป เนื่องจากเกิดศาสนาคริสต์**นิกายโปรเตสแตนต์** ในพ.ศ. ๒๐๖๐ ทำให้มีการปรับเปลี่ยนความคิดความเชื่อถือและการปฏิบัติต่างๆ ในทางศาสนาและวัฒนธรรม

พร้อมนั้นในทางการเมือง พวกเจ้า**เยอรมัน**จำนวนหนึ่งอึดอัดไม่อยากขึ้นต่อโป๊ปอยู่แล้ว ก็ได้**มาร์ติน ลูเธอร์** เป็นจุดรวมกำลัง จึงแข็งข้อต่อ**โป๊ป** และต่อ**จักรพรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์** (Holy Roman Emperor) ทำให้มีการปราบปรามและรบราฆ่าฟันกันอย่างรุนแรง

เดินเรือหาทางไปมา ได้ชื่อมหาสมุทรแปซิฟิก อีกทั้งพิสูจน์ว่า โลกนี้กลมจริง

พ.ศ. ๒๐๖๒-๒๐๖๕ (ค.ศ. 1519-1522) เฟอร์ดินานด์ **มาเจลแลน** (Ferdinand Magellan) เป็นนักเดินเรือชาวโปรตุเกส และทำงานให้ประเทศของตนมานาน แต่คราวหนึ่งผิดหวัง จึงไปกราบทูลถวายบริการแด่พระเจ้าชาร์ลส์ที่ ๑ แห่งสเปน โดยเสนอว่า ตามที่ถือกันมาว่า หมู่เกาะโมลุกกะส์ (Moluccas) แหล่งเครื่องเทศสำคัญ อยู่ใน**โลกซีกตะวันออก** จึงเป็นสมบัติของ**โปรตุเกส** ตามที่องค์พระสันตะปาปาได้ทรงแบ่งโลกไว้ให้แล้วนั้น คราวนี้เอาใหม่ เขาจะแล่นเรือออกทางทิศตะวันตกไปให้ถึงหมู่เกาะโมลุกกะส์นั้น แล้วทีนี้แหละ จะเป็นการพิสูจน์ว่าหมู่เกาะโมลุกกะส์นั้นอยู่ใน**โลกซีกตะวันตก** จึงต้องเป็นสมบัติของ**สเปน** พระเจ้าแผ่นดินสเปนก็ทรงตกลง

มาเจลแลนออกเรือในวันที่ ๑๐ ส.ค. ถึงทะเล ๒๐ ก.ย. 1519 ไปกัน ๒๗๐ คน ด้วยเรือ ๕ ลำ แล่นลงทางฝั่งอาฟริกา แล้วข้ามมหาสมุทรแอตแลนติก แล่นเลียบฝั่งทวีปอเมริกาใต้จนเข้าช่องแคบปลายสุดทวีป (ได้นามตามชื่อของเขาว่าช่องแคบมาเจลแลน) ออกทะเลใหญ่ที่เคยเรียกว่าทะเลใต้ (South Sea) แต่ได้ชื่อใหม่ตามที่เขาเรียกว่า "**มหาสมุทรแปซิฟิก**" (Pacific Ocean, "**ห้วงมหรรณพ์อันสงบ**") แล่นมาแวะเกาะกวม (Guam) แล้วไปถึงฟิลิปปินส์ ตัวเขาเองเสียชีวิตที่นั่น (๒๗ เม.ย. 1521) คนที่เหลือแล่นเรือต่อไปถึงหมู่เกาะโมลุกกะส์ แล้วเดินทางต่อจนเหลือเรือ ๑ ลำ มีคน ๒๑ คน กลับมาถึงสเปน ๘ ก.ย. 1522 รวมใช้เวลา ๓ ปี ผลได้คือเป็นการพิสูจน์ว่า**โลกกลม**จริง และรู้ว่าทวีปอเมริกามิใช่อินเดีย แต่คือดินแดนที่เป็น "**โลกใหม่**"

บนจากซ้าย:
มาร์ติน ลูเธอร์
มาเจลแลน

บน:
พระธาตุดอยสุเทพ
ล่างจากซ้าย:
Pope Clement VII
พระเจ้าเฮนรีที่ ๘

พระสิริมังคลาจารย์แห่งล้านนา ปราชญ์ไทยที่สุกใสในมาตรฐานวิชาการสากล

พ.ศ. ๒๐๖๗ (ค.ศ. 1524) ที่อาณาจักรล้านนาในรัชกาลพระเมืองแก้ว **พระสิริมังคลาจารย์** แห่งวัดสวนขวัญ นครเชียงใหม่ รจนาคัมภีร์ ***มังคลัตถทีปนี*** ซึ่งอธิบายมงคล ๓๘ ประการ ในมงคลสูตร (ขุ.ขุ.๒๕/๔/๓; ขุ.สุ.๒๕/๓๑๖/๓๗๖) อันเป็นพระสูตรสำคัญที่แสดงหลักการดำเนินชีวิตของพุทธิกชน และถือเป็นบทสวดหลักของพุทธบริษัท โดยประมวลอรรถาธิบายจากอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา เป็นต้น มากมาย พร้อมทั้งคำบรรยายของท่านเอง นำมาแจกแจงอย่างละเอียดลออ มีระเบียบเป็นลำดับ พร้อมด้วยระบบการอ้างอิงที่ครบถ้วนชัดเจนแม่นยำ ปัจจุบันใช้เป็นตำราเรียนในหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย สำหรับ ป.ธ. ๔-๕ และ ๗ (ท่านรจนาคัมภีร์อื่นอีก ๓ คือ *เวสสันตรทีปนี จักกวาฬทีปนี* และ*สังขยาปกาสกฎีกา*)

ตลอดช่วงเวลาตั้งแต่ประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๐ จนสิ้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑ เฉพาะอย่างยิ่ง ในรัชกาล**พระเมืองแก้ว** (พ.ศ. ๒๐๓๘–๒๐๖๘/ค.ศ. 1495-1525) ล้านนาได้เป็นดินแดนแห่งความรุ่งเรืองของการศึกษา มีวรรณคดีภาษาบาลีเกิดขึ้นมาก พระเถระหลายท่านเป็นปราชญ์นิพนธ์คัมภีร์และตำราไว้ นอกจากพระสิริมังคลาจารย์ ยังมี เช่น พระญาณกิตติ (*โยชนาวินัย, โยชนาอภิธรรม* เป็นต้น) พระรัตนปัญญา (*สารัตถสังคหะ, ชินกาลมาลีปกรณ์*) พระโพธิรังสี (*จามเทวีวงศ์*) พระนันทาจารย์ (*สารัตถสังคหะ*) พระสุวรรณรังสี (*ปฐมสมโพธิสังเขป*) สันนิษฐานกันว่า *ปัญญาสชาดก* ก็แต่งในยุคนี้

อังกฤษประกาศไม่ขึ้นกับโป๊ป ตั้งนิกายใหม่ของตนเอง

พ.ศ. ๒๐๗๗ (ค.ศ. 1534) พระเจ้าเฮนรีที่ ๘ (Henry VIII) ซึ่งไม่ได้พระโอรสที่จะสืบต่อราชวงศ์ทิวดอร์ (Tudor) ทรงหาเหตุถือการอภิเษกสมรสกับพระมเหสีว่าเป็นโมฆะ เพื่อจะทรงมีมเหสีใหม่ จึงได้ติดต่อขอให้โป๊ปทรงออกกฤษฎีกาตามนั้น แต่ไม่สำเร็จ พระเจ้าเฮนรีที่ ๘ จึงประกาศแยกตัวไม่**ขึ้นต่อโป๊ป**/สันตะปาปาที่วาติกัน โดยตั้ง**ศาสนจักรอังกฤษ** (Church of England) ขึ้นอันเป็นโปรเตสแตนต์นิกายหนึ่ง และกษัตริย์อังกฤษเป็นประมุขศาสนจักรเอง แล้วทรงมีมเหสีองค์ใหม่และกดกำราบสำนักบาทหลวงทั้งหลายต่างๆ นานา

โปรเตสแตนต์ปฏิรูป คาทอลิกย้อนปฏิรูป ก็รบกันใหญ่

พ.ศ. ๒๐๘๓ หรือ **๒๑๐๒-๒๑๕๓** (ค.ศ. 1540 หรือ 1559-1610) การปฏิรูปโดย**โปรเตสแตนต์**นั้นตามมาด้วยการ**ย้อนปฏิรูป** (Counter-Reformation) ของฝ่าย**โรมันคาทอลิก** ที่จะเร่งกำจัดพวกโปรเตสแตนต์ให้หมดสิ้น

โป๊ปตั้งศาลสูงสุด กำกับการไต่สวนศรัทธาอีกชั้น

พ.ศ. ๒๐๘๕ (ค.ศ. 1542) เนื่องจากได้มีศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์เกิดขึ้น ซึ่งการกำจัด (persecution) จะต้องจัดการเป็นพิเศษ โป๊ป/สันตะปาปา ปอลที่ ๓ (Paul III) จึงทรงจัดให้มีคณะกรรมาธิการของพระคาร์ดินัลขึ้นมากำกับ เป็น**ศาลสูงสุด**ในการ**ไต่สวนศรัทธา** ซึ่งต่อมาใน พ.ศ. ๒๑๓๑ (ค.ศ. 1588) **โป๊ป**/สันตะปาปาซิกซตัสที่ ๕ (Sixtus V) ได้จัดตั้งให้มีรูปร่างชัดเจนเป็น the Congregation of the Roman and Universal Inquisition เรียกสั้นๆ ว่า the Holy Office

เริ่มต้นปฏิวัติวิทยาศาสตร์ ขัดกับศาลคริสต์

พ.ศ. ๒๐๘๖ (ค.ศ. 1543) โคเปอร์นิคัส (Copernicus) พิมพ์หนังสือ *On the Revolutions of Celestial Spheres* (ว่าด้วยปริวรรตแห่งเวหาสมณฑล) แสดงหลักความจริงว่าโลกหมุนรอบดวงอาทิตย์ โดยมีดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางของจักรวาล ถือว่าเป็นการเริ่มต้น**ปฏิวัติวิทยาศาสตร์** (scientific revolution)

แต่เพราะขัดกับคำสอนของศาสนาคริสต์ซึ่งยังมีอำนาจอยู่มาก จึงเป็นเหตุให้นักวิทยาศาสตร์ที่เผยแพร่ความรู้เช่นนั้น ถูกจับขึ้น**ศาลไต่สวนศรัทธา** (Inquisition) และลงโทษ เช่น **บรูโน** (Giordano Bruno) ถูกเผาทั้งเป็นใน ค.ศ. 1600 **กาลิเลโอ** (Galileo Gali lei) แม้จะยอมรับผิด ลดโทษ ก็ถูกกักขังให้อยู่แต่ในบ้านจนตายใน ค.ศ. 1642

จากซ้าย:
สันตะปาปา ปอลที่ ๓
สันตะปาปา ซิกซตัสที่ ๕
นิโคลัส โคเปอร์นิคัส
จอร์ดาโน บรูโน
กาลิเลโอ กาลิเลอิ

จากซ้าย:
พระนางแมรีที่ ๑
พระเจ้าฟรานซิสที่ ๒ กับ
พระนางแมรีสจ๊วร์ต
วันเซนต์บาร์โธโลมิว

สเปนนักล่า ทำลายแอสเทคแล้ว ก็ถล่มอินคา

พ.ศ. ๒๐๙๖ (ค.ศ. 1553) หลังจากล้มอาณาจักรแอสเทคลงในปี ๒๐๕๕-๕๗ แล้ว ถึงปีนี้ นักล่าอาณานิคมของ**สเปน** ก็ตีอาณาจักร**อินคา**พินาศ

พระนางแมรี่ละเลงเลือด กวาดล้างโปรเตสแตนต์ในอังกฤษ

พ.ศ. ๒๐๙๘ (ค.ศ. 1555) หลังสิ้นรัชกาลของพระราชบิดา คือ เฮนรีที่ ๘ ซึ่งได้ตั้งศาสนจักรอังกฤษขึ้นแล้ว พระนางแมรีที่ ๑ (Mary I หรือ Mary Tudor) ซึ่งเป็นราชธิดาของมเหสีองค์เก่า ขึ้นครองราชย์ กลับหันไปฟื้นฟูนิกาย**โรมันคาทอลิก** และดำเนินการกำจัด**กวาดล้าง** (persecution) พวก**โปรเตสแตนต์**อย่างรุนแรง เช่น ให้จำคุกบิชอพแห่งวูร์ซเตอร์ และบิชอพแห่งลอนดอน ๒ ปี ออกจากคุกแล้วก็ให้เอาทั้ง ๒ บิชอพนั้นไปเผาทั้งเป็นที่ออกซฟอร์ด เป็นต้น จนได้สมญาว่า “Bloody Mary” (แมรี่กระหายเลือด หรือแมรี่ละเลงเลือด)

สงครามศาสนาในยุโรป

“สงครามศาสนา” (Wars of Religion) ที่ประวัติศาสตร์ตะวันตกเล่าไว้นี้ หมายถึงสงครามในศาสนาคริสต์เอง ระหว่างคาทอลิกกับโปรเตสแตนต์

พ.ศ. ๒๑๐๓ (ค.ศ. 1560) **ฝรั่งเศส** ซึ่งเป็นประเทศคาทอลิก ได้พยายามกวาดล้างโปรเตสแตนต์อย่างรุนแรงตั้งแต่ระยะแรก ถึงกับเกิดสงครามศาสนาหลายครั้ง

ในรัชกาลพระเจ้าฟรานซิสที่ ๒ มีการ**กวาดล้าง** (persecution) พวกโปรเตสแตนต์ ที่เรียกว่า**ฮูเกนอตส์** (Huguenot) อย่างรุนแรง ฮูเกนอตส์จึงสมคบกันวางแผน (Conspiracy of Amboise) จะโค่นพวกคาทอลิกที่ปกครองในปี ๒๑๐๓ แต่แผนแตก เลยถูกจับแขวนคอราว ๑,๒๐๐ คน

จากนั้นอีก ๒ ปี ก็เกิด**สงครามศาสนา**กลางเมืองเป็นระยะๆ รวม ๓๖ ปี (๒๑๐๕-๒๑๔๑/1562-1598) โดยที่พวกฮูเกนอตส์ได้ทัพโปรเตสแตนต์ต่างชาติมาช่วยด้วย

ระหว่างนี้มีเหตุการณ์ใหญ่ครั้งร้ายยิ่ง คือ ชาวคาทอลิกสังหารเหมาชาวโปรเตสแตนต์ใน**วันเซนต์บาร์โธโลมิว** (Saint Bartholomew’s Day Massacre) ปี ๒๑๑๕/1572 ตั้งแต่ ๒๔ ส.ค. ไป ๒ เดือนเศษ ตายราว ๑๓,๐๐๐ คน

(หลังจากนี้ราวครึ่งศตวรรษ จะถึงรัชกาลพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๓ ต่อด้วยพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ มหาราช องค์ที่มีไมตรีกับสมเด็จพระนารายณ์มหาราช สมัยอยุธยา ซึ่งจะกวาดล้างโปรเตสแตนต์อย่างรุนแรงยิ่งจนจบสิ้น)

อาณาจักรฮินดูสุดท้าย

พ.ศ. ๒๑๐๘ (ค.ศ. 1565) **อาณาจักรฮินดู**สุดท้ายที่เหลืออยู่ในทักษิณาบถ คือ **วิชัยนคร** (Vijayanagar Empire) ถึงกาลอวสาน หลังจากยืนหยัดอยู่ได้ท่ามกลางอำนาจคุกคามของอาณาจักรมุสลิมที่ล้อมรอบเป็นเวลา ๒๒๙ ปี

จักรวรรดิ**วิชัยนคร**นี้มีเนื้อที่คร่าวๆ ขนาดใกล้เคียงกับอิรักในปัจจุบัน อยู่ส่วนล่างตลอดถึงปลายสุดของแผ่นดินอินเดีย เจริญรุ่งเรืองมาก มีการติดต่อค้าขายกับกรุง**โรม** โปรตุเกส ไปจนถึง**จีน** มีเมืองหลวงชื่อเดียวกันว่าวิชัยนคร ซึ่งชาวโปรตุเกสที่เดินทางมาได้เขียนบันทึกไว้ราวปี ๒๐๖๓ ว่าใหญ่โตอย่างกับโรม

(ดินแดนส่วนล่างของอินเดียนี้มีการติดต่อโดยเฉพาะทางการค้ากับ**โรม**มานาน อย่างน้อยตั้งแต่ต้นคริสต์ศักราชในยุคอาณาจักร**โจฬะ** ดังที่ในทางโบราณคดีได้พบเหรียญกระษาปณ์ของโรมันมากมายในผืนแผ่นดินแถบนี้)

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. | พ.ศ. ๑ | พ.ศ. ๕๐๐ | พ.ศ. ๑๐๐๐

ค.ศ. 1 | ค.ศ. 500

จากซ้าย:
ราชินีเอลิซาเบธที่ ๑
พระเจ้าฟิลิปส์ที่ ๒

แมรี่สิ้นสมัย น้องแมรี่หันไปกำราบคาทอลิก

พ.ศ. ๒๑๐๖ (ค.ศ. 1563) เมื่อสิ้นรัชกาลพระนาง**แมรี่ที่ ๑** แล้ว ราชินีเอลิซาเบธที่ ๑ (Elizabeth I) ซึ่งเป็นราชธิดาของมเหสีองค์ใหม่ ขึ้นครองราชย์ ทรงหันกลับมาบำรุงนิกายอังกฤษ และกำจัด (persecution) พวก**คาทอลิก**

ฝรั่งเศสว่าแรง ต้องเทียบสเปน

พ.ศ. ๒๑๑๑ (ค.ศ. **1568**) **สเปน**ซึ่งเป็นประเทศคาทอลิกสำคัญอีกหนึ่ง ก็**กวาดล้าง** (persecution) โปรเตสแตนต์อย่างต่อเนื่อง

ปีนี้ พระเจ้าฟิลิปส์ที่ ๒ ซึ่งยิ่งใหญ่มาก ปกครองทั้งสเปน **เนเธอร์แลนด์** เมืองขึ้นในอเมริกา และดินแดนของโปรตุเกสทั้งหมด ได้ตั้งพระทัยเด็ดเดี่ยวว่าจะบดขยี้พวกโปรเตสแตนต์ให้ดับสิ้นจากดินแดนเหล่านี้ ทรงเริ่มกำจัดโดยเข้าโจมตีโปรเตสแตนต์ใน **เนเธอร์แลนด์** แล้วกลายเป็นสงครามรบกันยืดเยื้อถึง ๘๐ ปี (๒๑๑๑-๙๑/1568-1648)

ระหว่างนั้น ในปี ๒๑๓๑/**1588** ก็ยกกองทัพเรือมหึมาไปปราบ**อังกฤษ**ที่เป็นประเทศโปรเตสแตนต์ แต่ถูกเผาแพ้กลับมายับเยิน

ในที่สุดก็ไม่สามารถเปลี่ยนพวกดัทช์และพวกอังกฤษให้เป็นคาทอลิกได้ด้วยการบังคับ

ในสเปน การกำจัดคนผู้ไม่เป็นคาทอลิก อีกด้านหนึ่ง ซึ่งรุนแรงมาก และยืดเยื้อยิ่ง คือ **ศาลไต่สวนศรัทธา** (Spanish Inquisition) ซึ่งใช้วิธีเผาทั้งเป็น เป็นต้น ยาวนานถึงประมาณ ๓๕๐ ปี (๒๐๒๑-๒๓๗๗/1478-1834)

อวสานแห่งวิชัยนคร

หลังจากสู้รบกับอาณาจักรข้างเคียงครองอำนาจมาได้ยาวนาน ในที่สุด ผ่านเข้ามาในยุคราชวงศ์**โมกุล** ถึงปี ๒๑๐๘ (ค.ศ. 1565) **อาณาจักรมุสลิม** ๔ แคว้น คือ พิชาปุระ พีทร อาหหมัดนคร และกอลคอนดา ได้รวมกำลังกันเข้าตี เอาชนะวิชัยนครได้

ทั้งนี้ ผู้โจมตีมิได้ต้องการครอบครอง เพียงแต่จะทำลายอำนาจ เมื่อชนะแล้วจึงเข้าเผาทำลายบ้านเรือนทรัพย์สิน ไล่ฆ่าฟันผู้คนจนหมดสิ้น โดยใช้เวลารวม ๕ เดือน แล้วปล่อยทิ้งให้เป็นที่รกร้างไร้ประโยชน์ไม่อาจฟื้นขึ้นได้อีก

มุสลิมครองสุดอินเดีย

ถึงคราวนี้อำนาจของ**มุสลิม**ก็คลุมไปถึงสุดแผ่นดินจดมหาสมุทรอินเดีย

กษัตริย์แห่งวิชัยนครได้หนีไปตั้งเมืองอยู่ในที่ใหม่ห่างออกไป และสืบราชย์กันมาอย่างไม่ราบรื่น จนกระทั่งปี ๒๒๑๕ (ค.ศ. 1672) กษัตริย์องค์สุดท้ายสวรรคต ก็สิ้นวงศ์

พ.ศ. ๑๕๐๐ พ.ศ. ๒๕๐๐ พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 ค.ศ. 2000 ค.ศ. 2500

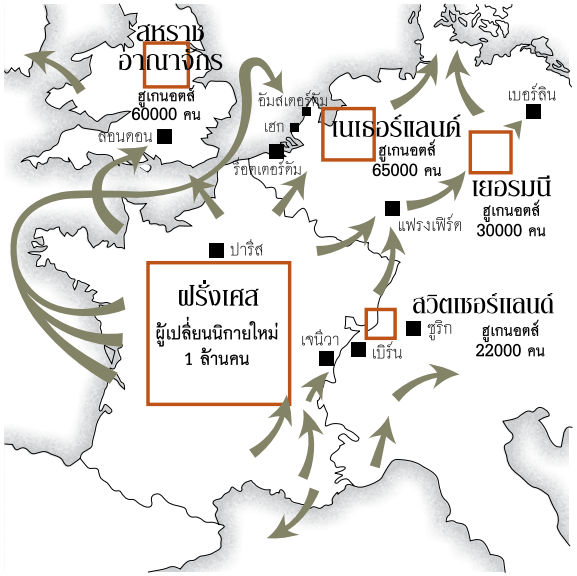

สงครามสำคัญพลิกผันอารยธรรม

สงครามศาสนาในยุโรป ที่รุนแรงกว่านี้ จะเกิดขึ้นกลางทวีปยุโรป เป็นสงคราม ๓๐ ปี เริ่มแต่ปี ๒๑๖๑/1618 ข้างหน้า

ผลสืบเนื่องสำคัญอย่างหนึ่งของการ**กวาดล้าง** (persecution) และ**สงครามศาสนา** (religious wars) ในยุโรป ก็คือการ**ถ่ายเทประชากร**ขนานใหญ่ เช่นยิว ราว ๑๗๐,๐๐๐ คน ถูกขับออกจากสเปนในปี ๒๐๓๕/1492 พวกฮูเกนอตส์กว่า ๔๐๐,๐๐๐ หนีจากฝรั่งเศสในช่วงใกล้ปี ๒๒๒๘/1685 และการอพยพหลบหนีคราวใหญ่น้อยอื่นๆ ทั้งที่ไปในประเทศอื่นในยุโรป ตลอดจนไปยังอเมริกา

การถ่ายเทประชากรนี้ นับว่าเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่ก่อรูปแปลงร่างอารยธรรมตะวันตก

โมกุลเริ่มให้เสรีภาพทางศาสนา

พ.ศ. ๒๑๒๔ (ค.ศ. **1581**) **อักบาร์** (Akbar) จักรพรรดิ**โมกุล**องค์ที่ ๓ ผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดในราชวงศ์ ซึ่งขึ้นครองราชย์ตั้งแต่ปี ๒๐๙๙/**1556** เมื่อพิชิตขยายดินแดนได้มากมายแล้ว ก็พยายามสร้างความจงรักภักดี รวมคน โดยให้**เสรีภาพทางศาสนา**

นอกจากยกเลิกภาษีรายหัวคนไม่เป็นมุสลิมแล้ว ก็ถึงกับทรงยกเลิกการบังคับเชลยศึกให้นับถืออิสลาม ทรงอภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงฮินดู เปิดให้เจ้าชายและเจ้านาย**ฮินดู**เข้ารับราชการ โดยเฉพาะพวกเจ้าราชบุตรได้ตำแหน่งสูงๆ

ยิ่งกว่านั้นยังทรงให้ผู้รู้ในศาสนาต่างๆ ทั้งมุสลิม ฮินดู เชน คริสต์ ปาร์ซี มาถกถ้อยทางศาสนาต่อเบื้องพระพักตร์ในพระราชวัง

ต่อมาถึงกับทรงประกาศให้พระองค์เองเป็นผู้มีอำนาจชี้ขาดสูงสุดในเรื่องราวปัญหาเกี่ยวกับศาสนา**อิสลาม** เหนือกว่าศาสนบุคคลทั้งปวง

อักบาร์

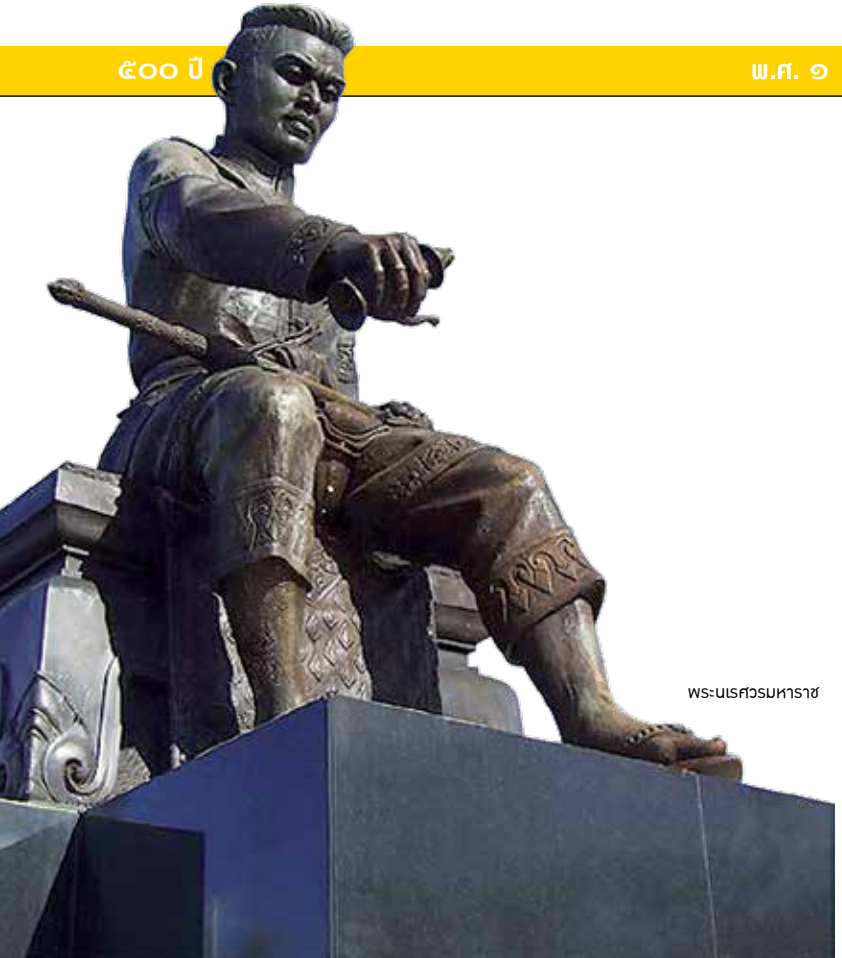

พระนเรศวรมหาราช

เสียกรุง ครั้งที่ ๑ พระนเรศวรฯ กู้เอกราช

พ.ศ. ๒๑๓๓–๒๑๔๘ (ค.ศ. **1590-1605**) ที่กรุง**ศรีอยุธยา** หลังรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ โอรส ๒ พระองค์ครองราชย์ต่อมา คือ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ (๒๐๓๑-๒๐๓๔/1488-1491) และสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ (๒๐๓๔-๒๐๗๒/1491-1529 เข้ายุคโปรตุเกสครองมะละกา) จากนั้นมีกษัตริย์อีก ๒ พระองค์ คือ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๔ (๒๐๗๒-๒๐๗๖/1529-1533 เพียง ๔ ปีก็สวรรคตด้วยไข้ทรพิษ) สมเด็จพระรัษฎาธิราชกุมาร (๒๐๗๖/1533 เพียง ๕ เดือน ก็ถูกสำเร็จโทษ) ก็ถึงรัชกาลสมเด็จพระชัยราชาธิราช (๒๐๗๗-๒๐๘๙/1534-1546) ในรัชกาลนี้ ไทยเริ่มมี**สงครามกับพม่า**เป็นครั้งแรกในปี ๒๐๘๑ เพราะพระเจ้า**ตะเบ็งชเวตี้** (คือมังตรา เป็นพระญาติของพระเจ้าบุเรงนอง ฝรั่งเรียก Tabinshwehti) รุกรานแผ่ขยายอาณาเขต มีฝรั่งร่วมรบโดยชาว**โปรตุเกส**ที่มาตั้งบ้านเรือนค้าขายในกรุงศรีอยุธยาเข้าประจำการ ๑๒๐ คน (ในสงครามรัชกาลต่อไป ทั้งฝ่ายไทยฝ่ายพม่าต่างก็มีคนโปรตุเกสเข้ากองทัพมากขึ้น) จึงเริ่มมีการใช้**ปืนคาบศิลา**และ**ปืนใหญ่**ในการรบ และหลังชนะศึก ทรงปูนบำเหน็จต่างๆ รวมทั้งทรงอนุญาตให้สร้าง**โบสถ์** มีบาทหลวงสอนศาสนาคริสต์แต่นั้นมา

เมื่อพระชัยราชาธิราช (ไชยราชาธิราช ก็เขียน) สวรรคตในปี ๒๐๘๙ โอรสคือพระแก้วฟ้า ซึ่งมีพระชนมายุ ๑๑ พรรษา ครองราชย์ต่อมาได้ ๒ ปี ก็ถูกขุนวรวงศาธิราชคบคิดกับพระราชมารดา (เจ้าแม่ศรีสุดาจันทร์) ชิงราชสมบัติ โดยประหารชีวิตเสีย เมื่อผู้ชิงราชย์ครองราชย์ได้ ๔๒ วัน ถูกกำจัดแล้ว ก็มาถึงรัชกาลสมเด็จ**พระมหาจักรพรรดิราช** (๒๐๙๑–๒๑๑๑/1548-1568) และมีสงคราม

Abu'l-Fazl ibn Mubarak ถวายคัมภีร์ Akbarnama - *Book of Akbar* แด่อักบาร์

ศาสนาใหม่ของจักรพรรดิอักบาร์

เฉพาะอย่างยิ่ง ในปี **๒๑๒๔/1581** อักบาร์ได้ทรงตั้ง**หลักศาสนาใหม่** อันเน้นด้านจริยธรรมขึ้น โดยรวมคำสอนของศาสนาต่างๆ เข้าด้วยกัน เรียกว่า Din-e llahi (Divine Faith = ทิพยศรัทธา) และมีองค์**อักบาร์**เองเป็นศูนย์รวมแห่งความจงรักภักดี

แต่เรื่องนี้กลายเป็นการสร้างความไม่พอใจแก่ชาวมุสลิมที่เคร่งหลัก เกิดมีปฏิกิริยา บ้างก็บันทึกว่าพระองค์สร้างศาสนาใหม่ ละทิ้งอิสลาม แต่จะอย่างไรก็ตาม สิ่งที่เรียกว่า**ศาสนาใหม่**ของอักบาร์ มีผู้นับถือเพียงไม่เกิน ๑๙ คน และเมื่อสวรรคตในปี ๒๑๔๘/1605 ศาสนานั้นก็ดับลับไปด้วย

อีกครึ่งศตวรรษจากนี้ จักรพรรดิออรังเซบจะกำจัดฮินดูอย่างรุนแรง

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2000 • 3000

กับพม่าต่อมา ครั้นพระเจ้าตะเบ็งชเวตี้แห่งพม่าสวรรคตในปี ๒๐๙๓ และเมื่อพระเจ้า**บุเรงนอง** (คือจะเด็ด ฝรั่งเรียก Bayinnaung) ขึ้นครองแผ่นดินแล้ว ก็แผ่เดชานุภาพต่อมาจนได้เชียงใหม่ ประจวบพอดีในฝ่ายไทยที่เตรียมรับศึก พระเจ้าอยู่หัวทรงได้ช้างเผือก ๗ เชือก เฉลิมพระราชสมัญญา "**พระเจ้าช้างเผือก**" พระเจ้าบุเรงนองทรงเห็นโอกาส จึงทำอุบายส่งพระราชสาส์นมาทูลขอช้างเผือก ๒ เชือก เมื่อฝ่ายไทยปฏิเสธ สงครามใหญ่ก็เริ่มตั้งแต่ปี ๒๑๐๖ จนในที่สุดจบลงในรัชกาลต่อมาของพระราชโอรส คือสมเด็จพระ**มหินทราธิราช** ด้วยการที่**กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า**ใน พ.ศ. **๒๑๑๒** ครั้นแล้วพระเจ้าบุเรงนองก็ได้อภิเษกพระมหาธรรมราชาเป็นพระศรีสรรเพชญ์ ครองกรุงศรีอยุธยา ในฐานะเจ้าเมืองประเทศราชของพม่า กาลผ่านมา ๑๕ ปี สยามจึงได้เป็นเอกราชเมื่อสมเด็จ**พระนเรศวรมหาราช**ประกาศ**อิสรภาพ**จากพม่า ที่เมืองแครง (ถิ่นมอญต่อแดนไทย) ใน พ.ศ. **๒๑๒๗**/1584 และพระเกียรติยศยิ่งขจรขจายเมื่อได้ทรงชนะศึก**ยุทธหัตถี**ในปี ๒๑๓๕/1592 ครั้นพระราชบิดา คือสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช (๒๑๑๒–๒๑๓๓) สวรรคตแล้ว พระองค์จึงได้ทรงครองราชย์สืบต่อมา ๑๕ ปี (ถึง ๒๑๔๘/1605)

ในรัชกาลนี้ นอกจากทหารอาสาชาว**โปรตุเกส**แล้ว ก็มีทหาร**ญี่ปุ่น**ในกองทัพไทยด้วย (คราวยุทธหัตถีมีทหารญี่ปุ่น ๕๐๐ คน) และนอกจาก**สเปน**ส่งทูตจากมนิลามาทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีและการค้าแล้ว ผู้แทน**ดัทช์**ก็ได้เข้าเฝ้าใน พ.ศ. ๒๑๔๗

ญี่ปุ่นปิดประเทศ เมื่อรู้เจตนานักบวชที่มากับนักล่าอาณานิคม

พ.ศ. ๒๑๔๐ (ค.ศ. 1597) หันไปทาง**ญี่ปุ่น** พวกโชกุนที่ปกครองบ้านเมือง ซึ่งได้ส่งเสริมและสนิทสนมเป็นอย่างดี กับ**มิชชันนารี**ทั้งหลายที่มากับประดาเรือค้าขาย เกิดล่วงรู้ว่านักสอนศาสนาเหล่านั้นเป็นสื่อทอดไปสู่การทหารและการเมือง ที่จะเข้ามายึดครอง**อาณานิคม** จึงพลิกท่าทีหันไปเป็นศัตรู แล้วดำเนินการ**กวาดล้าง** (persecution) คนที่ไปถือ**คริสต์** ถึงกับออกเป็นประกาศราชการต่อเนื่องเป็นชุด เริ่มแต่ปี ๒๑๔๙ และขับไล่ฝรั่งออกไป แล้ว**ปิดประเทศ**ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๑๘๓ (ค.ศ. 1640) เป็นต้นมา รวมเวลา ๒๐๐ ปีเศษ กระทั่งนายพลแมทธิว เปอร์รี นำเรือรบอเมริกันมาบังคับให้ญี่ปุ่นเปิดประเทศอีกใน พ.ศ. ๒๓๙๗ (ค.ศ. 1854)

จากซ้าย:
Kamakura Buddha Daibutsu
แมทธิว เปอร์รี
Thirty Years War

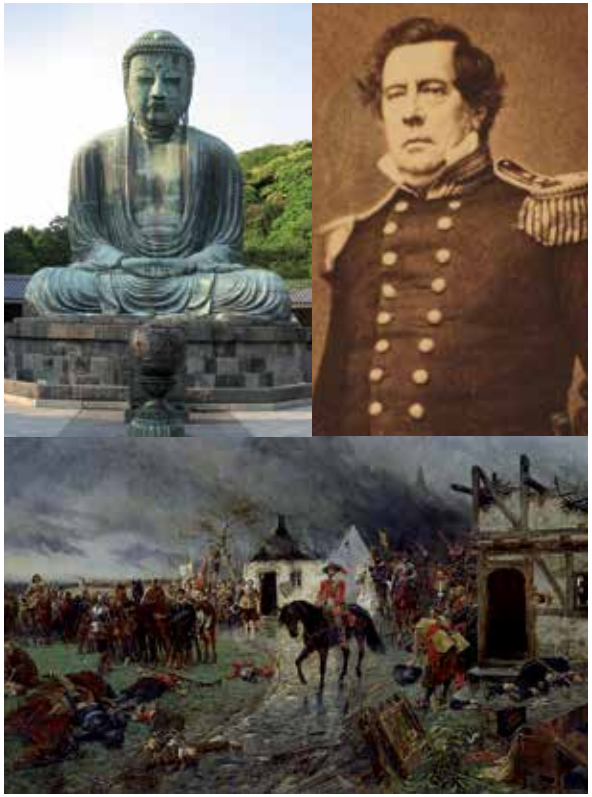

คาทอลิก-โปรเตสแตนต์ รบกัน ๓๐ ปี เยอรมนีย่อยยับ

พ.ศ. ๒๑๖๑-๙๑ (ค.ศ. 1618-48) ช่วงเวลาในยุโรป ซึ่งมีสงครามศาสนาระหว่างโรมันคาทอลิก กับโปรเตสแตนต์ ที่เรียกว่า "**สงคราม ๓๐ ปี**" (Thirty Years' War)

ความขัดแย้งและทำลายล้างกันระหว่างชาวคริสต์นิกายใหม่คือ**โปรเตสแตนต์** กับนิกายเดิมคือ **โรมันคาทอลิก** รุนแรงและขยายกว้างออกไปเรื่อยๆ จนในที่สุดเวลาผ่านมา ๑๐๑ ปี ถึง พ.ศ. ๒๑๖๑ ก็เกิดเป็น**สงครามศาสนา** (religious war) ระหว่างประเทศคาทอลิก กับประเทศโปรเตสแตนต์ โดยกองทัพของ**จักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์**ยกมาทำลายพวกโปรเตสแตนต์ แล้วก็มีประเทศอื่นๆ มาช่วยฝ่ายโน้นฝ่ายนี้ เช่น เดนมาร์ก นอรเวย์ สวีเดน ออสเตรีย ฝรั่งเศส และสเปน รบกันจนยุติใน พ.ศ. ๒๑๙๑ (ค.ศ. 1648) จึงเรียกว่า "**สงคราม ๓๐ ปี**" (Thirty Years' War)

เยอรมนีซึ่งเป็นสนามรบหลักหมดประชากรไป ๗ ล้านคน คือ ๑ ใน ๓ ของทั้งประเทศเวลานั้น (คนเยอรมันตายในสงครามนี้มากกว่าตายในสงครามโลกครั้งที่ ๑) และถึงตอนนี้ **จักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์**ที่อ่อนเปลี้ยมาตั้งแต่เกิดโปรเตสแตนต์ขึ้น ก็นับได้ว่าสลาย เหลือสักแต่ชื่อจักรวรรดิและนามพระจักรพรรดิที่เป็นเกียรติยศ

"เมื่อบ้านเมืองดี เขาสร้างวัดให้ลูกท่านเล่น"

พ.ศ. ๒๑๖๓–๒๑๗๑ (ค.ศ. 1620-1628) ที่กรุง**ศรีอยุธยา** หลังรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชแล้ว พระราชอนุชา คือสมเด็จพระเอกาทศรถครองราชย์ต่อมาอีก ๑๕ ปี (๒๑๔๘/1605–๒๑๖๓/1620) จากนั้นเป็นรัชกาลของโอรส ๒ พระองค์ติดต่อกัน คือ เจ้าฟ้าศรีเสาวภาคย์ ซึ่งครองราชย์ไม่ถึง ๑ ปี ก็ถูกจมื่นศรีเสาวรักษ์กับพวกจับสำเร็จโทษเสีย แล้วถวายราชสมบัติแก่โอรสอีกพระองค์หนึ่งที่ประสูติแต่พระสนม ซึ่งได้ผนวชอยู่ที่

วัดระฆังจนมีสมณศักดิ์เป็นพระพิมลธรรม ลาสิกขามาขึ้นเสวยราชย์ใน พ.ศ. ๒๑๖๓ (บางตำราว่า ๒๑๕๓) เป็นสมเด็จพระอินทราชาธิราช (*พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา* เรียกว่า สมเด็จพระบรมราชาที่ ๑) ประชาชนยกย่องถวายพระนามว่าพระเจ้าทรงธรรม

ถึงยุคนี้ สยามได้มีชาวต่างชาติเข้ามาค้าขายตั้งถิ่นฐาน ตลอดจนเข้ารับราชการกันมากแล้ว เริ่มด้วย**โปรตุเกส**มาในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ (๒๐๓๔-๒๐๗๒/1491-1529) **สเปน**และ**ดัทช์**ก็มีทูตเข้ามาตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ต่อมาในรัชกาลสมเด็จพระ**เอกาทศรถ** นอกจากกษัตริย์**ฮอลันดา** (ดัทช์) ได้ส่งทูตมาเพื่อไมตรีทางการค้าแล้ว พระองค์ก็ทรงส่งราชทูตไปยังฮอลแลนด์ในปี ๒๑๕๐ และได้พระราชทานที่ดินให้พวกดัทช์ตั้งภูมิลำเนาอยู่ทางใต้กรุง บนริมแม่น้ำฝั่งตะวันออก **อังกฤษ**ก็นำเรือค้าขายเข้ามากรุงศรีอยุธยาเป็นครั้งแรกตั้งแต่ปี ๒๑๕๕ ครั้นถึงรัชกาลพระเจ้า**ทรงธรรม**นี้ พระเจ้า James I แห่งอังกฤษ (ครองราชย์ 1603/๒๑๔๖–1625/๒๑๖๘ ต่อจากพระราชินีเอลิซาเบธที่ ๑) ได้มีพระราชสาส์นเข้ามาขอรับความสนับสนุนให้ชาวอังกฤษได้รับความสะดวกในการค้าขาย อย่างไรก็ดีการค้าขายของชาวต่างชาติเหล่านี้มีการแก่งแย่งแข่งดีกันมาก จนปะทะกันรุนแรงหรือถึงกับรบกัน เช่น ในช่วงปี ๒๑๖๐–๒๑๖๒ คราวหนึ่ง พวกโปรตุเกสยึดเรือฮอลันดาด้วยไม่พอใจว่าได้สิทธิทางการค้าเหนือตน ต่อมา เรืออังกฤษ ๒ ลำ รบกับเรือฮอลันดา ๓ ลำ ในอ่าวปัตตานี แต่กรุงสยามก็แก้ปัญหาให้สงบไปได้ด้วยดี

จากซ้าย:
พระเจ้าเจมส์ที่ ๑
มณฑปพระพุทธบาท
ออกญาเสนาภิมุข

โดยเฉพาะชาวญี่ปุ่น ได้เข้ามาอยู่นานแล้วมากมาย พระเจ้าทรงธรรมทรงส่งทูตคณะแรกไปญี่ปุ่นเมื่อปี ๒๑๖๔ ชาวญี่ปุ่นมีบทบาทสำคัญ ถึงกับมี**กรมทหารอาสาญี่ปุ่น** ซึ่งหัวหน้าชื่อยามาดา นางามาซา มีความดีความชอบในราชการหลายครั้ง จนพระเจ้าทรงธรรมทรงตั้งเป็น**ออกญาเสนาภิมุข** (ต่อมาถูกพระเจ้าปราสาททองส่งไปเป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช และทำอุบายกำจัดเสีย) แต่ทหารญี่ปุ่นก็ขึ้นต่อเจ้านายที่ต่างกันไป จึงมีบางพวกก่อปัญหาขึ้นรุนแรงถึงกับเป็นขบถ เมื่อถูกปราบได้หนีไปยึดเมืองเพชรบุรี แล้วหนีต่อไปยึดเมืองบางกอก กว่าจะแก้ปัญหาเสร็จใช้เวลาถึงปีครึ่ง

พระเจ้าทรงธรรมได้ทรงศึกษาพระปริยัติธรรมชำนาญมาแต่ยังผนวช และได้มีพระราชศรัทธาเสด็จออก**บอกหนังสือพระ**ภิกษุสามเณรที่พระที่นั่งจอมทองสามหลังเนืองๆ (ในยุครัตนโกสินทร์ ก็มีประเพณีบอกหนังสือพระในพระบรมมหาราชวังสืบมา) เมื่อมีผู้พบรอย**พระพุทธบาท**บนไหล่เขาสุวรรณบรรพต เมือง**สระบุรี** ก็ได้ทรงถวายที่ดินโดยรอบกว้าง ๑ โยชน์ โปรดให้สร้างมณฑปสวมรอยพระพุทธบาท สร้างพระอารามที่เชิงเขา และให้ฝรั่งส่องกล้องตัดถนนจากตำบลท่าเรือมาถึงเชิงเขา โปรดให้ประชุมราชบัณฑิตแต่ง***กาพย์มหาชาติ***ในปี ๒๑๗๐ และโปรดให้สร้างพระ**ไตรปิฎก**ไว้จบบริบูรณ์ เมื่อมาถึงยุคนี้ได้มีความนิยมสร้างวัดกันมากขึ้น จนกระทั่งว่าผู้ใดมีเงินมีฐานะพอ ก็มักสร้างวัดไว้ประจำวงศ์ตระกูล เป็นที่เก็บอัฐิบรรพบุรุษ และวัดเป็นที่ศึกษาเล่าเรียน จนมีคำกล่าวกันมาว่า “**เมื่อบ้านเมืองดี เขาสร้างวัดให้ลูกท่านเล่น**”

จากซ้าย:
พระเจ้าชาห์ ชะฮาน
พระนางมุมตัซ มาฮาล
พระเจ้าออรังเซบ

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. • พ.ศ. ๑ • • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ • •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

จากซ้าย:
เรือ Mayflower
ขึ้นฝั่งที่พลีมัธ
เกาะแมนฮัตตัน
กาลิเลโอขึ้นศาล

หนีภัยศาสนา สู่อเมริกา หาอิสรภาพ

พ.ศ. ๒๑๗๓ (ค.ศ. 1620) ชาว**คริสต์**พวกเพียวริตัน (Puritans) ซึ่งหนีการกำจัด**กวาดล้าง** (persecution) ของโปรเตสแตนต์**นิกายอังกฤษ**ไปยังอัมสเตอร์ดัมในฮอลแลนด์ตั้งแต่ ค.ศ. 1608 ได้ลงเรือ Mayflower มาหาอิสรเสรีภาพในแผ่นดิน**อเมริกา** ขึ้นฝั่งที่พลีมัธ (Plymouth) ในนิวอิงแลนด์ (เขตรัฐแมสซาชูเซตส์) เมื่อเดือนธันวาคม คณะนี้มี ๑๐๒ คน ได้ชื่อว่า “พิลกริมส์” (Pilgrims)

เกาะแมนฮัตตัน นิวยอร์ก ราคา ๒๔ เหรียญ

พ.ศ. ๒๑๗๙ (ค.ศ. 1626) พวกฮอลันดาซื้อเกาะแมนฮัตตัน (ในเมืองนิวยอร์ก) จากชาวอินเดียนแดงเจ้าถิ่น ในราคา ๒๔ เหรียญ ($24) (ถิ่นนี้ชาวดัทช์เรียกว่า นิวอัมสเตอร์ดัม/New Amsterdam; ต่อมาอังกฤษยึดไปได้และตั้งชื่อใหม่ว่า นิวยอร์ก/New York)

ทัชมาฮาล อนุสรณ์รักตลอดกาล

พ.ศ. ๒๑๙๑ (1648) ทัชมาฮาล (Taj Mahal) ณ เมืองอัครา (Agra) ที่พระเจ้าชาฮ์ ชะฮาน (Shah Jahan) จักรพรรดิโมกุล สร้างเป็นอนุสรณ์ที่ฝังศพมเหสี มุมตัซ มาฮาล (Mumtaz Mahal) ซึ่งสวรรคตเมื่อปี ๒๑๗๒ โดยเริ่มสร้างในปี ๒๑๗๓ ได้เสร็จสิ้นลง ใช้เวลาสร้าง ๑๗ ปี

(มุมตัซ สวรรคตเมื่อพระชนม์ ๓๔ พรรษา ขณะที่ชาฮ์ ชะฮาน มีพระชนม์ ๓๗ พรรษา หลังจากมีโอรสธิดา ๑๔ องค์)

ชาฮ์ ชะฮานเตรียมการจะสร้างอนุสรณ์ที่ฝังศพของพระองค์ไว้เคียงคู่ทัชมาฮาล แต่เมื่อพระองค์ประชวรในปี ๒๒๐๐/1657 โอรสสี่องค์ได้ชิงอำนาจกัน

ออรังเซบชนะแล้วปลดราชบิดา ขึ้นเป็นจักรพรรดิเอง และขังพระเจ้าชาฮ์ ชะฮานไว้ในป้อม**อัครา** (Agra fort) จนสวรรคตในปี ๒๒๐๙/1666

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2000 • ค.ศ. 2500

กาลิเลโอขึ้นศาลสอบศรัทธา รอดตายเพราะยอมสละคำสอน

พ.ศ. ๒๑๘๖ (ค.ศ. 1633) **กาลิเลโอ** (Galileo Galilei) นักวิทยาศาสตร์ยิ่งใหญ่ เผยแพร่ความรู้ว่าดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางของจักรวาล ถูกคริสต์ศาสนจักรจับขึ้น**ศาลไต่สวนศรัทธา** (Inquisition) ยอมสละคำสอนของตน ได้พ้นโทษประหาร แต่ต้องโทษกักขังอยู่ในบ้านจนตายใน ค.ศ. 1642

บาทหลวงใหญ่ ว่าการแผ่นดินฝรั่งเศส

พ.ศ. ๒๑๘๖-๒๒๕๘ (ค.ศ. 1643-1715) ที่**ฝรั่งเศส** เป็นรัชกาลที่ยาวยิ่งของ**พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ มหาราช** (Louis XIV King of France หรือ Louis the Great; คลุมรัชกาลสมเด็จพระ**นารายณ์มหาราช** แห่งกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๒๐๐-๒๒๓๑)

อำนาจอันยิ่งใหญ่ของรัชกาลนี้ สืบมาจากฐานที่วางไว้แล้วในสมัยของพระราชบิดา คือ พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๓ ครั้งนั้นแม้ว่าฝรั่งเศสจะเป็นดินแดนคาทอลิก แต่การ**กวาดล้าง**พวก**โปรเตสแตนต์** ที่ได้กระทำอย่างรุนแรงที่สุดอย่างที่เรียกว่าให้เหี้ยนแผ่นดินนั้น ก็เป็นการกระทำอย่างอิสระ ไม่รอฟังกรุงโรม โดยมีบาทหลวงใหญ่ชั้น**คาร์ดินัล** (ระดับรองโป๊ป) ชื่อริเชลลู (Cardinal Richelieu, 1585-1642) เป็นอัครมหาเสนาบดี บัญชาการแผ่นดินแทนพระองค์ นำฝรั่งเศสเข้าร่วมสงคราม ๓๐ ปี พยายามทำลายอำนาจของสเปน และได้แผ่ขยายดินแดนออกไปอีก บั่นทอน**จักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์**ให้อ่อนเปลี้ยหนักลงไป

คาร์ดินัลริเชลลู

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

หน้าตรงข้ามจากบน:
ราชทูตฝรั่งเศสเข้าเฝ้าพระนารายณ์มหาราช
โกษาปานถวายราชสาส์น

ฝรั่งเศสมา พาการทูตคึกคัก ลงท้าย ฝรั่งเศสถูกไล่ พาเมืองไทยเข้าเงียบ

พ.ศ. ๒๑๙๙–๒๒๓๑ (ค.ศ. **1656-1688**) ที่กรุง**ศรีอยุธยา** สิ้นรัชกาลพระเจ้าทรงธรรมแล้ว ๒๘ ปีต่อมา มีกษัตริย์ถึง ๕ พระองค์ และใน ๕ พระองค์นั้น ๔ พระองค์มีเวลาครองราชย์รวมกันเพียง ๓ ปี กล่าวสั้นๆ ว่า ๒ พระองค์แรก คือพระราชโอรสของพระเจ้าทรงธรรม ได้แก่ สมเด็จพระเชษฐาธิราชครองราชย์ได้ปีเศษหรือไม่ถึงปี ก็ถูกเจ้าพระยากลาโหมสุริยวงศ์สำเร็จโทษเสีย (พระเจ้าทรงธรรมเอง เอกสารบางแหล่งก็ว่าทรงถูกเจ้าพระยากลาโหมฯ วางยาพิษ) แล้วพระอนุชาคือสมเด็จพระ-อาทิตยวงศ์ พระชนมายุ ๙ พรรษา ครองราชย์ได้ ๓๘ วัน ก็ถูกยกลงจากเศวตฉัตร (ต่อมาก็ถูกประหารชีวิต) แล้วเจ้าพระยากลาโหมฯ ก็ขึ้นเป็นกษัตริย์พระนามว่า พระเจ้า**ปราสาททอง** ครองราชย์อยู่ ๒๕ ปี (๒๑๗๓/1630–๒๑๙๘/1655) เมื่อสวรรคตแล้ว เจ้าฟ้าชัย ซึ่งเป็นพระราชโอรสองค์ใหญ่ครองราชย์ได้ ๓-๔ วัน ก็ถูกจับสำเร็จโทษแล้วพระศรีสุธรรมราชา อนุชาของพระเจ้าปราสาททองครองราชย์ได้ ๒ เดือน ก่อเรื่องขัดเคืองพระทัยแก่สมเด็จพระนารายณ์ซึ่งได้ร่วมสังหารเจ้าฟ้าชัยมาด้วยกัน จึงถูกปลงพระชนม์ บัดนี้ พ.ศ. ๒๑๙๙ มาถึงรัชกาลอันยาว ๓๒ ปี ของสมเด็จ**พระนารายณ์มหาราช** ซึ่งเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าปราสาททอง

ในรัชกาลนี้ ความสัมพันธ์กับประเทศต่างๆ เจริญสืบต่อมา แต่คราวหนึ่งได้เกิดพิพาทกับ**อังกฤษ**ถึงกับประกาศสงคราม จึงขาดไมตรีกันไปช่วงหนึ่ง และมีประเทศมิตรใหม่คือ**ฝรั่งเศส**ซึ่งเริ่มเข้ามาค้าขายที่กรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. ๒๒๒๔/1681 แต่ในความสัมพันธ์กับฝรั่งเศสนี้ เนื่องจากจุดหมายของพระเจ้า**หลุยส์ที่ ๑๔** ทรงมุ่งจะนำศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกเข้ามาเป็นสำคัญ ดังที่พระองค์ทรงดำเนินการอย่างถึงที่สุดในประเทศฝรั่งเศสเอง เป้าหมายนี้เป็นแกนขับเคลื่อนให้สัมพันธไมตรีกับฝรั่งเศสแข็งขัน โดยความสัมพันธ์ทางศาสนานั้นพ่วงพันกันไปกับความสัมพันธ์ทางด้านการเมืองและการทหาร ยิ่งมีฟอลคอน (Constantine Phaulkon, ชาวไอโอเนียนกรีก/โยนก มากับเรือพาณิชย์ของอังกฤษ) ที่มารับราชการก้าวหน้าจนได้เป็น**เจ้าพระยาวิชเยนทร์** ช่วยจัดช่วยหนุนด้วย กิจการงานเมืองด้านฝรั่งเศสก็เป็นเรื่องเด่น จนความสัมพันธ์กับประเทศอื่นๆ เลือนรางไป ไทยก็ส่งคณะทูตไปฝรั่งเศส และฝรั่งเศสก็ส่งทูตมาไทย ผลัดเปลี่ยนแลกกันไปมา โดยเฉพาะครั้งสำคัญคือที่พระวิสูตรสุนทร (**โกษาปาน**) เป็นหัวหน้าคณะนำไป คู่ขนานกับการทูต ฝรั่งเศสก็ส่งทหารมาจำนวนมาก ซึ่งได้ไปประจำรักษาป้อมที่เมืองสำคัญๆ โดยจัดเข้าในราชการไทย

ในการนี้ ด้านประโยชน์ก็มีมาก เช่น คนไทยได้ฝึกหัดการทหารและการช่างอย่างตะวันตก ได้เรียนรู้วิชาการใหม่ๆ นักเรียนไทยได้ไปศึกษาในฝรั่งเศส แต่ในขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดความหวาดระแวงว่าฝรั่งเศสจะเป็นกำลังหนุนร่วมกับเจ้าพระยาวิชเยนทร์คิดการใหญ่ครอบครองเมืองไทยในที่สุด ขณะเมื่อสมเด็จพระนารายณ์มหาราชประชวรหนัก แล้วเสด็จสวรรคตในปี ๒๒๓๑ พระเพทราชาและขุนหลวงสรศักดิ์ (ต่อมาคือพระเจ้าเสือ) ก็ได้ยึดอำนาจกำจัดเจ้าพระยาวิชเยนทร์กับพวก และขับไล่ทหารฝรั่งเศสออกจากเมืองไทย แล้วพระเพทราชาก็ขึ้นครองราชย์

ต่อจากนี้ กรุงสยามซึ่งเคยเปิดกว้างในการต้อนรับชาวต่างชาติ ก็เปลี่ยนนโยบายกลับตรงข้าม แม้จะไม่ถึงกับปิดประเทศอย่าง**ญี่ปุ่น** (๒๑๔๐–๒๓๙๗/1597-1854) ก็จำกัดและระมัดระวัง ความสัมพันธ์กับต่างประเทศจึงน้อยลง

ในด้านกิจการศาสนา สมเด็จพระนารายณ์มหาราชก็ทรงดำเนินตามวิถีไทยพื้นฐาน คือทรงให้เสรีภาพในการนับถือศาสนา นอกจากทรงออกพระราชกฤษฎีกาอนุญาตให้ราษฎรนับถือศาสนาใดๆ ก็ได้แล้ว ยังทรง**อุปถัมภ์คริสต์ศาสนา**และศาสนาอื่นๆ เช่น โปรดให้สร้างวัดเซนต์โยเซฟ ที่สถิตของสังฆนายกที่อยุธยา และสร้างวัดเซนต์เปาโลที่ลพบุรีและตะนาวศรี เป็นต้น พระเจ้า**หลุยส์ที่ ๑๔** ถึงกับทรงคิดว่าพระองค์ทรงเลื่อมใสในคริสต์ศาสนา และได้มีพระราชสาส์น**ทูลเชิญเข้ารีต**ด้วยใน พ.ศ. ๒๒๒๘ แต่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงผ่อนผันด้วยพระปรีชาญาณว่าหากพระผู้เป็นเจ้าพอพระทัยให้พระองค์เข้ารีตเมื่อใด ก็จะบันดาลให้เกิดศรัทธาขึ้นในพระทัยของพระองค์เมื่อนั้นเอง

เสรีภาพทางศาสนาในเมืองไทยนี้ บาทหลวงฝรั่งเศสได้เขียนเป็นข้อสังเกตสำคัญไว้ใน *จดหมายเหตุการเดินทางของพระสังฆราชแห่งเบริธประมุขมิสซังสู่อาณาจักรโคจินจีน* ว่า “ข้าพเจ้าไม่เชื่อว่าจะมีประเทศใดในโลก ที่มีศาสนาอยู่มากมาย และแต่ละศาสนาสามารถปฏิบัติพิธีการของตนได้อย่างเสรีเท่ากับประเทศสยาม” (กรมศิลปากร, ๒๕๓๐)

ในด้านพระพุทธศาสนา ประเพณีบวชเรียนที่สืบมา คงเป็นที่นิยมแพร่หลายมาก และในรัชกาลนี้ ผู้บวชก็ได้รับพระบรมราชูปถัมภ์อย่างดี ทำให้คนหลบเลี่ยงราชการไปบวชกันมาก จึงคราวหนึ่งมีรับสั่งให้ออกหลวงสรศักดิ์ เป็นแม่กองประชุมสงฆ์**สอบความรู้พระภิกษุสามเณร** ผู้ที่หลบลี้บวช สอบได้ความชัดว่าไม่มีความรู้ในพระศาสนา ถูกบังคับให้ลาสิกขาจำนวนมาก นอกจากนี้**ประเพณีบวชแล้วพ้นราชภัย** ก็ได้ปรากฏในรัชกาลนี้ด้วย ดังปรากฏว่า เมื่อประชวรจะสวรรคต พระเพทราชากับขุนหลวงสรศักดิ์ได้ล้อมวังไว้เตรียมจะยึดอำนาจ พระองค์โปรดให้ช่วยชีวิตบรรดาข้าราชการฝ่ายในไว้ ด้วยการถวายพระราชวังเป็นวิสุงคามสีมา แล้วพระสงฆ์มีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธานทำสังฆกรรมอุปสมบทบุคคลเหล่านั้น นำไปพระอาราม เป็นอันพ้นภัย

สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงเอาพระทัยใส่ในการพระศาสนา การศึกษา และส่งเสริมวรรณคดีมาก ดังได้ทรงมี**พระราชปุจฉา**ไปยังคณะสงฆ์หลายครั้ง มีวรรณคดีพุทธศาสนาเหลือมาถึงปัจจุบันหลายเรื่อง เป็นยุคหนึ่งที่รุ่งเรืองของวรรณคดี ทั้งทรงพระราชนิพนธ์เองและมีกวีสำคัญมากท่าน เช่น **ศรีปราชญ์** พระมหาราชครู พระโหราธิบดี ขุนเทพกวี พระศรีมโหสถ

โมกุลกำจัดฮินดูอีก

พ.ศ. ๒๒๐๑ (1658) พระเจ้า**ออรังเซบ** (Aurangzeb) ขึ้นครองราชย์ ขยายอาณาเขตออกไปได้กว้างที่สุดในยุค**โมกุล** แต่ได้มุ่งมั่นห้ำหั่นบีฑา (persecution) ชาว**ฮินดู**และ**สิกข์** เป็นเหตุให้ราชวงศ์โมกุลสูญเสียอำนาจปกครองราษฎรลงไปมาก

ออรังเซบครองราชย์อยู่ ๔๙ ปี เมื่อสวรรคตในปี ๒๒๕๐ แล้ว จักรวรรดิโมกุลได้แตกสลายอย่างรวดเร็ว ทั้งเพราะเกิดสงครามสืบราชสมบัติ ทั้งต่างประเทศรุกรานและแคว้นใหญ่น้อยก็ตั้งตัวเป็นอิสระ

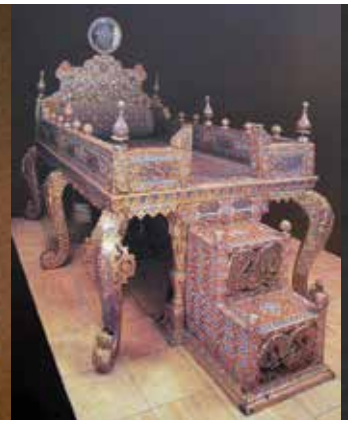

จากซ้าย:
เนเดอร์ ชาห์
บัลลังก์นกยูง
เพชรโกอินัวร์

หน้าตรงข้าม:
มงกุฎพระราชินีวิกตอเรีย

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. • พ.ศ. ๑ • • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ • •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔

ฝรั่งเศสสมัยพระนารายณ์ กำจัดคริสต์ต่างนิกาย

ใน**พ.ศ. ๒๒๐๘** (ค.ศ. 1665) พระเจ้า**หลุยส์ที่ ๑๔** (Louis XIV) ดำเนินการกำจัดกวาดล้าง (**persecution**) พวก**ฮูเกนอตส์** (โปรเตสแตนต์) ครั้งใหม่ และยิ่งกว่านั้น ใน พ.ศ. ๒๒๒๘ (ค.ศ. **1685**) ได้ยกเลิกโองการแห่งแนนต์ส์ที่พระเจ้าเฮนรีที่ ๘ ประกาศไว้ แล้วกำจัดหนักขึ้นเพื่อล้างให้สิ้น

การนี้ทำให้ชาวโปรเตสแตนต์หนีไปอยู่ต่างประเทศ เช่น อังกฤษ ปรัสเซีย เนเธอร์แลนด์ และอเมริกา มากกว่า ๔ แสนคน หลายจังหวัดถึงกับร้างทีเดียว (“...several provinces were virtually depopulated.” <*The Concise Columbia Encyclopedia, 1991*) ทำให้ฝรั่งเศสสูญเสียกำลังคนที่มีคุณภาพ ขาดกำลังงานของชาติในยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม ที่กำลังจะมาถึง

ครั้นถึงปี ๒๒๕๘ (ค.ศ. 1715) พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ก็ประกาศว่า พระองค์ได้ทำให้การทุกอย่างของศาสนาโปรเตสแตนต์ในฝรั่งเศสจบสิ้นแล้ว

ชาห์ตีเดลี ขนทรัพย์ไป

พ.ศ. ๒๒๘๒ (ค.ศ. 1739) เนเดอร์ **ชาห์** แห่ง**จักรวรรดิอิหร่าน** ต้องการทุนทรัพย์จำนวนมาก จึงมาตียึดนคร**เดลี**ของ**โมกุล**ในปี ๒๒๘๒ แล้วขนเอาสมบัติมหาศาลไป รวมทั้งบัลลังก์นกยูง และเพชรโกอินัวร์ (Koh-i-noor diamond คือเพชร ๑๐๙ กะรัตที่มาอยู่ในมงกุฎพระราชินีวิกตอเรีย ตลอดถึงกษัตริย์อังกฤษในบัดนี้) ช่วยให้งดเก็บภาษีในอิหร่านได้ถึง ๓ ปี

ทัพชาห์ทำลายพระ

อนึ่ง กองทัพของเนเดอร์ ชาห์นี้ เป็นผู้ทำลายพระพักตร์**พระพุทธรูปใหญ่** ๒ องค์ (สูง ๕๓ และ ๓๗ เมตร) ที่**พามิยาน** อันอยู่บนทางผ่านสู่เดลี ซึ่งต่อมาพวก**ทาลิบัน**ได้ทำลายครั้งสุดท้ายหมดทั้งองค์ เมื่อต้นปี ๒๕๔๔

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2000 • ค.ศ. 2500

อิหร่านห้ำหั่นมุสลิมสุหนี่ ที่ต่างนิกาย

พ.ศ. ๒๒๖๒ (ค.ศ. 1719) เนื่องจาก**อิหร่าน** หรือ**เปอร์เซีย** ซึ่งประชากรส่วนใหญ่เป็นมุสลิมนิกาย**ชีอะฮ์** ได้**ห้ำหั่นบีฑา** (persecution) พวกมุสลิมนิกาย**สุหนี่** ที่เป็นข้างน้อย ครั้งนั้นเฮราท (Herat; ปัจจุบันอยู่ในอัฟกานิสถาน ต.ตก ฉ.เหนือ) ซึ่งเป็นสุหนี่ ได้แข็งเมือง ชาห์แห่งราชวงศ์ซาฟาวิด (Safavid dynasty) จึงส่งทัพไปปราบ แต่พลาดพ่ายสูญเสียกำลังมาก

ต่อมาอีก ๓ ปี (ค.ศ. 1722) เจ้าผู้ครองกันทหาร (Kandahar **ในอัฟกานิสถาน**) ซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งของเปอร์เซีย ก็ยกทัพมาตีชนะเปอร์เซีย ตั้งตัวเป็นชาห์เอง ฆ่าฟันล้างโคตรล้มราชวงศ์ซาฟาวิดกับทั้งขุนนางข้าราชบริพารเป็นต้นอย่างโหดเหี้ยม แต่แล้วตัวเขาเองก็เกิดเสียจริต หลานขึ้นครองแทน และการฆ่าฟันสังหารก็ดำเนินต่อไป

ฝ่ายสุลต่านแห่ง**ออตโตมานเตอร์ก** ฉวยโอกาสที่**เปอร์เซีย**อ่อนกำลัง และอ้างการที่มุสลิมสุหนี่ถูกรังแก ก็บุกเข้ามา ทางฝ่ายพระเจ้าซาร์แห่ง**รัสเซีย**ก็ฉวยโอกาสขยายแดนเข้ามา แล้วทั้งสองก็มาตกลงเอาดินแดนรอบนอกของ**เปอร์เซีย**มาแบ่งกัน

ชาห์ผู้ไม่ชอบสวรรค์

พ.ศ. ๒๒๗๙ (ค.ศ. 1736) ระหว่างนั้น **ข่าน**ผู้หนึ่งซึ่งเป็นข้าเก่าที่จงรักภักดีของ**ชาห์**แห่งราชวงศ์ซาฟาวิด ได้ช่องสุมกำลังและเข้ามารบจนในที่สุดก็กู้บัลลังก์ที่เสียไป ๔ ปี จากพวกอัฟกันคืนให้แก่โอรสของชาห์องค์เก่าได้ แล้วออกรบกู้ดินแดนจากพวก**ออตโตมานเตอร์ก** ตลอดจนเอาดินแดนคืนจาก**รัสเซีย**

ในที่สุดคงเห็นว่าชาห์และโอรสอ่อนแอ ก็เลยขึ้นครองราชย์เองในปี ๒๒๗๙ (ค.ศ. 1736) เฉลิมพระนามว่า "**เนเดอร์ ชาห์**" (Nadir Shah) จากนั้นก็รบขยายดินแดน**จนจักรวรรดิอิหร่าน**หรือ**เปอร์เซีย**นั้น ยิ่งใหญ่ไม่หย่อนกว่าสมัยก่อน รวมทั้งทะลุอัฟกานิสถานเข้ามา และได้มาตียึดนคร**เดลี**ของราชวงศ์**โมกุล**ในปี ๒๒๘๒ ขนทรัพย์ไปมากมาย

อย่างไรก็ดี ความเก่งกาจของเขาที่ว่ารบไหนชนะนั่น นั้นขึ้นชื่อแต่ในเรื่องความโหดร้าย ขี้ระแวง วุ่นกับการหาทุนมาทำสงคราม และสนใจแต่การรบราฆ่าฟันปราบปราม ถึงขนาดที่เมื่อมีผู้ทูลว่าในสวรรค์ไม่มีสงคราม ก็ตรัสว่า "แล้วอย่างนั้นในสวรรค์จะไปสนุกอะไร"

เนเดอร์ ชาห์ ไม่ใส่ใจบำรุงสุขของประชาชน แถมยิ่งชราก็ยิ่งร้าย ไปไหนก็สั่งฆ่าสั่งทรมานคน ราษฎรเดือดร้อนมาก ต่อมาก็เกิดความไม่สงบขึ้นที่โน่นที่นี่ ต้องปราบกันเรื่อย ในที่สุดทหารของชาห์ก็ปลงชีพพระองค์เสียเอง ใน พ.ศ. ๒๒๙๐ (ค.ศ. 1747)

หลังพุทธกาล

๘๐๐ปี ที่อินเดียไม่มีพุทธศาสนา

ข) ฝรั่งมา พุทธศาสนากลับเริ่มฟื้น

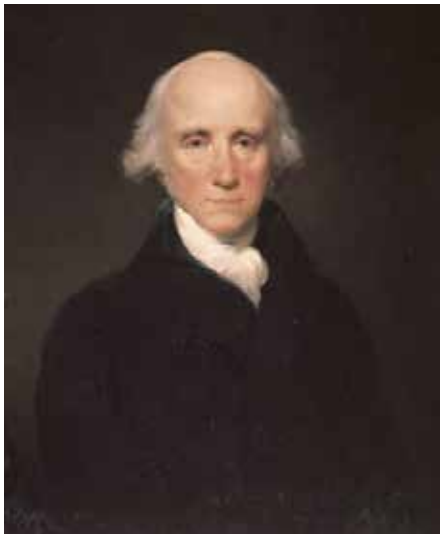

ค) ยุคอังกฤษปกครอง

อังกฤษชนะฝรั่งเศส ได้เบงกอล

พ.ศ. ๒๓๐๐ (ค.ศ. 1757) **อังกฤษ**กับ**ฝรั่งเศส** หลังจากแข่งอิทธิพลกันมานานเพื่อครองอำนาจในอินเดีย **บริษัทอินเดียตะวันออก ของอังกฤษ** (British East India Company) รบชนะบริษัทอินเดียตะวันออกของฝรั่งเศส (French East India Company) ที่รวมกำลังกับกองทัพของกษัตริย์โมกุลแห่งอินเดีย

อังกฤษชนะแล้วได้อำนาจปกครองแคว้น**เบงกอล**

อังกฤษร่วมปกครองอินเดีย

ต่อมาปี **๒๓๑๗/1774** บริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ ก็เข้าร่วมจัดการ**ปกครองประเทศอินเดีย** โดยมีวอร์เรน ฮาสติงส์ (Warren Hastings) เป็นข้าหลวงใหญ่อังกฤษคนแรก จากนั้นก็ขยายอำนาจออกไปเรื่อยๆ

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. | พ.ศ. ๑ | พ.ศ. ๕๐๐ | พ.ศ. ๑๐๐๐

ค.ศ. 1 | ค.ศ. 500

อังกฤษรุ่ง อุตสาหกรรมเริ่ม

พ.ศ. ๒๒๙๓-๒๓๙๓ (ค.ศ. 1750-1850) เกิดการ**ปฏิวัติอุตสาหกรรม** (Industrial Revolution) ซึ่งเริ่มขึ้นในประเทศอังกฤษ โดยมีการประดิษฐ์คิดค้น การพบแหล่งพลังงานใหญ่อย่างใหม่ การใช้เครื่องจักรกล เช่น **เครื่องจักรทอผ้า เครื่องจักรไอน้ำ** เป็นต้น มีการจัดตั้งโรงงาน นำไปสู่การพัฒนาเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมสืบต่อมา

ปฏิวัติสู่ความก้าวหน้ายุคใหม่

ความเปลี่ยนแปลงนี้ สืบเนื่องจากการ**คืนชีพ**ของศิลปวิทยาการตั้งแต่ปี ๑๙๙๖/1453 จนกระทั่งเกิดการ**ปฏิวัติวิทยาศาสตร์**ที่เริ่มขึ้นเมื่อปี ๒๐๘๖/1543 และดำเนินต่อมาตลอด ค.ศต.ที่ ๑๖ และ ๑๗ ซึ่งทำให้ประชาชนเกิดความตื่นตัวทางปัญญายิ่งขึ้น จนทำให้ ค.ศต.ที่ ๑๘ ได้ชื่อว่าเป็น (ยุคแห่ง) การ**เรืองปัญญา** (Enlightenment)

เมื่อมาประสานกับการ**ปฏิวัติอุตสาหกรรม**นี้ ก็ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ของวิถีชีวิตในยุโรป ทั้งทางความคิด ความเชื่อ เศรษฐกิจ และสังคม มนุษย์สมัยใหม่พากันเชื่อใน**คติแห่งความก้าวหน้า** (idea of progress) ว่าวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจะพามนุษย์ไปสู่ความเจริญและสุขสมบูรณ์ยิ่งขึ้นไปไม่มีที่สิ้นสุด

จากบน:
เครื่องจักรทอผ้า
เครื่องจักรไอน้ำ
พระอุบาลีเถระ

อังกฤษสำรวจโบราณสถาน

บุคคลเริ่มแรกสำคัญในด้านนี้ ที่จะเสริมความรู้ประวัติศาสตร์โลกโดยเชื่อมโยงตะวันตก-ตะวันออก ด้วยเรื่องการเดินทัพของอเลกซานเดอร์มหาราช กับอาณาจักร**กรีก/โยนก**ในอาเซียกลาง คือ เซอร์ วิลเลียม โจนส์ (Sir William Jones) ผู้พิพากษาศาลฎีกาแห่งกัลกัตตา

ท่านผู้นี้ เมื่อปี ๒๓๑๗ ได้ร่วมกับแซมมวล จอห์นสัน (Samuel Johnson เป็นผู้ชำนาญงานพจนานุกรม) เร่งเร้าให้ผู้สำเร็จราชการของอังกฤษ ที่ปกครองอินเดียเวลานั้น คือ วอร์เรน ฮาสติงส์ (Warren Hastings) ดำเนิน**งานสำรวจ**ซากโบราณสถานและสืบค้นหาเมืองเก่าๆ ในอินเดีย จนกระทั่งต่อมาอีก ๑๐ ปี ก็มีการตั้ง**อาเซียสมาคมแห่งเบงกอล**

หน้าตรงข้าม:
วอร์เรน ฮาสติงส์

จากซ้าย:
เซอร์ วิลเลียม โจนส์
แซมมวล จอห์นสัน

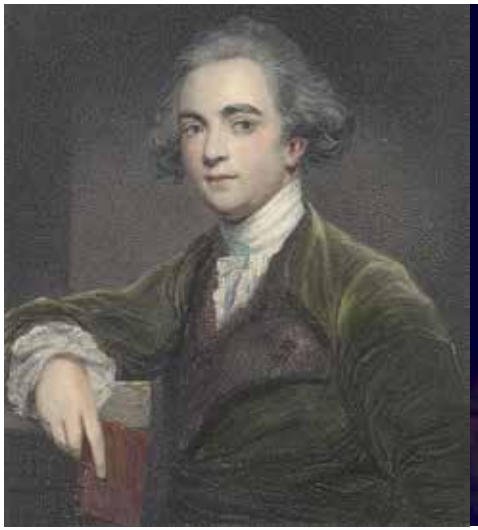

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2000 • ค.ศ. 2500

เกิดสยามวงศ์ในลังกาทวีป

พ.ศ. ๒๒๙๓ (ค.ศ. 1750) เนื่องจากศาสนวงศ์ใน**ลังกา**ทวีปสูญสิ้น พระเจ้ากิตติสิริราชสิงห์จึงทรงส่งคณะทูตมายังราชอาณาจักรสยาม ในรัชกาลพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ แห่งกรุงศรีอยุธยา ขอพระสงฆ์ไทยไปอุปสมบทชาวลังกา ได้พระ**อุบาลี**เถระเป็นหัวหน้าคณะเดินทางไปในปี ๒๒๙๖ พำนักที่วัดบุพพาราม กรุงแกนดี ประกอบพิธีผูกสีมาแล้วอุปสมบทกุลบุตร ฟื้นสังฆะในลังกาทวีปขึ้นใหม่ เกิดเป็นคณะสงฆ์อุบาลีวงศ์ หรือ**สยามวงศ์** หรือสยามนิกาย อันเป็นคณะสงฆ์ใหญ่ที่สุดในศรีลังกาจนปัจจุบัน สามเณร**สรณังกร** ซึ่งได้รับอุปสมบทในคราวนั้นได้รับสถาปนาเป็นพระสังฆราชแห่งลังกาทวีป

พึงทราบเหตุที่สังฆะในศรีลังกาสูญสิ้นว่า พวกโปรตุเกสเป็นนักล่าอาณานิคมพวกแรกที่มาถึงลังกาทวีปในปี ๒๐๔๘/1505 เมื่อมีอำนาจขึ้นก็ได้ข่มเหงประชาชน ฆ่าพระสงฆ์ ทำลายวัด บังคับคนให้เข้ารีตเป็นคาทอลิก และขนทรัพย์ไปเมืองของตน รวมทั้งขนบัลลังก์งาช้างของกษัตริย์สิงหฬไปยังกรุงลิสบอน

ต่อมา พระเจ้าราชสิงห์ที่ ๑ รบชนะโปรตุเกส ขึ้นครองราชย์ในปี ๒๑๒๔/1581 แต่พระองค์ได้ทำปิตุฆาต พระสงฆ์ว่าเป็นอนันตริยกรรมแก้ไขไม่ได้ จึงทรงหันไปบำรุงศาสนาฮินดูนิกายไศวะ และทำลายพระพุทธศาสนาโดยเผาคัมภีร์ และฆ่าพระสงฆ์จนหมดสิ้น

ครั้นพระเจ้ากิตติสิริราชสิงห์ขึ้นครองราชย์ จะทรงฟื้นฟูพระพุทธศาสนา จึงทรงส่งคณะทูตไปยังสยามประเทศ ทั้งนี้ โดยได้รับความร่วมมือจากพวกดัทช์ ช่วยอุปถัมภ์เรือเดินสมุทร

(พวกดัทช์นี้ ได้ช่วยชาวลังกาทวีปรบขับไล่พวกโปรตุเกสออกไปจนหมดในปี ๒๒๐๑/1658 แต่แล้วพวกดัทช์ก็เข้าครองดินแดนชายทะเลแทนที่พวกโปรตุเกส และแผ่ศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ แม้จะไม่โหดร้ายมากอย่างพวกโปรตุเกส ชาวสิงหฬต้องรบกับพวกดัทช์อีกเกือบ ๑๖๘ ปี จนพวกอังกฤษมาขับไล่ดัทช์ไปในปี ๒๓๓๙/1796 แต่แล้วในที่สุด ณ วันที่ ๒ มีนาคม ๒๓๕๘/1815 อังกฤษก็ปลดพระเจ้าศรีวิกรมราชสิงห์ เชื้อสายทมิฬ จากราชบัลลังก์ เป็นอันสิ้นวงศ์กษัตริย์ของลังกาทวีป และเอาประเทศเป็นเมืองขึ้นหมดสิ้น)

เสียกรุงครั้งที่ ๒
พระเจ้าตากสิน กู้เอกราช ตั้งกรุงธนบุรี

พ.ศ. ๒๓๑๐–๒๓๒๕ (ค.ศ. 1767-1782) ที่กรุง**ศรีอยุธยา** สิ้นรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ในปี ๒๒๓๑/1688 แล้ว ผ่านมาอีก ๓ รัชกาล คือ สมเด็จพระ**เพทราชา** (ต้นราชวงศ์สุดท้ายของกรุงศรีอยุธยา คือราชวงศ์พลูหลวง, ๒๒๓๑–๒๒๔๖/1688-1703) พระเจ้า**เสือ** (สมเด็จพระสรรเพ็ชญ์ที่ ๘ หรือขุนหลวงสรศักดิ์ โอรสของสมเด็จพระนารายณ์ แต่เป็นบุตรเลี้ยงของพระเพทราชา, ๒๒๔๖–๒๒๕๑/1703-1708) และสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**ท้ายสระ** (สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๙ โอรสองค์ใหญ่ของพระเจ้าเสือ, ๒๒๕๑–๒๒๗๕/1708-1732) รวม ๔๕ ปี เมื่อจะขึ้นรัชกาลใหม่ เกิดการแย่งราชสมบัติเป็นศึกกลางเมืองครั้งใหญ่ที่สุด ระหว่างพระราชอนุชาซึ่งเป็นกรมพระราชวังบวร (พระมหาอุปราช) กับพระราชโอรสองค์กลางที่ได้รับมอบราชสมบัติ (พระองค์ใหญ่ไม่ยอมรับราชสมบัติจึงออกผนวช) ในที่สุด กรมพระราชวังบวรชนะแล้วขึ้นครองราชย์ เรียกกันว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**บรมโกศ** (สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓, ๒๒๗๕–๒๓๐๑/1732-1758) และทรงกำจัดกวาดล้างข้าราชการวังหลวงเสียมากมาย เป็นเหตุหนึ่งให้บ้านเมืองอ่อนแอลง

โดยทั่วไป ในรัชกาลนี้ บ้านเมืองสงบสุข การบวชเรียนคงจะได้เป็นประเพณีทางการศึกษาที่แน่นแฟ้นขึ้นแล้ว ตามที่ชาวบ้านถือกันมาว่าคนที่**บวชเรียน**แล้วเป็นทิด (น่าจะเป็น "ฑิต" ซึ่งกร่อนจาก "บัณฑิต") มีความรู้ความคิดเป็นผู้ใหญ่ พร้อมที่จะรับผิดชอบครอบครัวและสังคมได้ คนที่จะมีเหย้าเรือน ต้องได้บวชเรียนเป็น "คนสุก" ก่อน ปรากฏว่า ในรัชกาลนี้ ผู้ที่จะเป็นขุนนางมียศต้องเป็นผู้ที่ได้บวชแล้ว จึงจะทรงตั้ง ถึงเจ้านายในพระราชวงศ์ก็ผนวชทุกพระองค์ แต่ใน**ลังกา**ทวีป ศาสนวงศ์สูญสิ้น พระเจ้ากิตติสิริราชสิงห์จึงทรงส่งสิริวัฒนอำมาตย์เป็นราชทูตมาใน พ.ศ. ๒๒๙๓/1750 เพื่อขอพระภิกษุสงฆ์ไปให้อุปสมบทบวชกุลบุตรที่นั่น คณะสงฆ์ไทย มีพระ**อุบาลี**เป็นหัวหน้าเดินทางไปในปี ๒๒๙๖ และได้ฟื้นสังฆะขึ้นใหม่ เกิดเป็นคณะสงฆ์อุบาลีวงศ์ หรือ**สยามวงศ์** หรือสยามนิกายสืบมา

พระเจ้าบรมโกศครองราชย์อยู่ ๒๖ ปี มีพระราชโอรสเป็นเจ้าฟ้าชาย ๓ พระองค์ (มีพระราชธิดาที่เป็นเจ้าฟ้าหญิง และพระราชโอรสพระราชธิดาที่เป็นพระองค์เจ้าอีกหลายพระองค์) พระองค์ใหญ่คือ เจ้าฟ้า**ธรรมธิเบศร์** กรมขุนเสนาพิทักษ์ ("เจ้าฟ้ากุ้ง") ครั้งหนึ่งทำความผิดฉกรรจ์ถึงโทษประหาร จึงทรงผนวชเพื่อพ้นราชภัย และเลยได้ทรงศึกษาธรรม กับทั้งทรงสามารถเชิงกวี ได้นิพนธ์วรรณคดีเรื่อง*นันโทปนันทสูตรคำหลวง* และ*พระมาลัยสูตรคำหลวง* (ต่อมา ทรงนิพนธ์กาพย์เห่เรือ และกาพย์ห่อโคลงที่ขึ้นชื่อลือชาและเป็นแบบฉบับ, เจ้าฟ้ากุณฑล และเจ้าฟ้ามงกุฎ ซึ่งเป็นพระกนิษฐภคินี ก็ได้ทรงนิพนธ์เรื่อง*อิเหนาใหญ่* และ*อิเหนาเล็ก*) เมื่อได้รับพระราชทานอภัยโทษแล้ว ต่อมาได้เป็นพระมหาอุปราช แต่ในที่สุด ได้ลอบเป็นชู้กับพระมเหสีองค์หนึ่ง จึงถูกลงพระราชอาชญาสิ้นพระชนม์ ส่วนพระราชโอรสพระองค์กลางคือ เจ้าฟ้า**เอกทัศ** กรมขุนอนุรักษ์มนตรี พระเจ้าบรมโกศทรงเห็นว่าเป็นผู้โฉดเขลา จะพาให้บ้านเมืองพิบัติ จึงโปรดให้ผนวชเสีย และทรงตั้งพระราชโอรสพระองค์น้อยคือ เจ้าฟ้า**อุทุมพร** กรมขุนพรพินิต เป็นพระมหาอุปราช เพื่อสืบราชสมบัติต่อไป แต่ต่อมา เมื่อพระเจ้าบรมโกศประชวรหนัก เจ้าฟ้าเอกทัศก็ลอบลาผนวชมาตั้งพระองค์เป็นอิสระอยู่ในวัง ครั้นเมื่อพระเจ้าบรมโกศสวรรคตในปี ๒๓๐๑/1758 แล้ว สมเด็จพระเจ้า**อุทุมพร**ครองราชย์ได้ยังไม่เต็ม ๒ เดือน ทรงพระประสงค์มิให้เกิดเหตุเดือดร้อน จึงถวายราชสมบัติแก่เจ้าฟ้า**เอกทัศ** ซึ่งขึ้นครองราชย์เป็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระที่นั่งสุริยาสน์อมรินทร์ ("ขุนหลวงขี้เรื้อน") ส่วนพระองค์เองเสด็จออกไปทรงผนวชแล้วประทับที่วัดประดู่ ครั้นพม่ายกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. ๒๓๐๓ จึงได้ลาผนวชออกมาช่วยแก้ไขสถานการณ์โดยทรงออกว่าราชการแผ่นดิน จนเมื่อพม่าถอยทัพไปแล้ว ทรงเห็นพระเจ้าเอกทัศมีพระอาการระแวงก็ได้เสด็จออกผนวชอีก จึงได้พระนามว่า "**ขุนหลวงหาวัด**" (ต่อมา เมื่อพม่ายกทัพมาอีก และกรุงใกล้จะแตกในปี ๒๓๑๐ ข้าราชการและราษฎรวิงวอนให้ลาผนวชถึงกับเขียนหนังสือทูลเชิญใส่ในบาตรยามเสด็จออกบิณฑบาต ก็มิได้ทรงยอมตามอีก)

กษัตริย์**พม่า** คือพระเจ้ามังระ แห่งกรุง**อังวะ** ได้โปรดให้เนเมียวสีหบดี และมังมหานรธา ยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยา ได้ล้อมกรุงอยู่ ๒ ปี ในที่สุดก็**เสียกรุงแก่พม่า** ในวันที่ ๗ เมษายน ๒๓๑๐ (*จุลยุทธการวงศ์* ว่า ในปีจอ ต่อปีกุน วันอังคาร เดือน ๕ ขึ้น ๙ ค่ำ) พม่าเก็บกวาดคนและทรัพย์สมบัติเอาไป **เผาพระนคร**หมดสิ้น และทำลายแม้กระทั่งกำแพงเมือง เป็นอวสานของกรุงศรีอยุธยาที่ได้เป็นเมืองหลวงมา ๔๑๗ ปี มีกษัตริย์ ๓๔ พระองค์

จากซ้าย:
พระเจ้าตากสิน
วัดอรุณ

เมื่อใกล้ที่กรุงจะแตก พระยาตาก ซึ่งมาช่วยรบป้องกันพระนคร มองเห็นความอ่อนแอของผู้ปกครองบ้านเมืองและสถานการณ์ที่จะรักษาไว้ไม่อยู่ ได้ตัดสินใจนำพลจำนวนหนึ่งตีฝ่าวงล้อมของพม่าออกไป แล้วย้อนกลับมากู้กรุงกลับได้ แต่มองเห็นสภาพอันไม่เหมาะที่จะกลับฟื้นคืนขึ้นเป็นราชธานี จึงมาตั้ง**กรุงธนบุรี** แล้วเริ่มเป็นกษัตริย์ปกครองในวันที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๓๑๐

ตลอดรัชกาลของพระเจ้า**ตากสินมหาราช** ๑๕ ปี เต็มไปด้วยการศึกสงคราม ทั้งปราบก๊กต่างๆ ของคนไทยที่แตกแยกและตั้งตัวกันขึ้นมายามบ้านเมืองระส่ำระสาย ทั้งสู้รบกับพม่าที่เข้ามาเป็นคู่สงคราม และแก้ปัญหาแว่นแคว้นข้างเคียง แต่กระนั้นก็ทรงใส่พระทัยจัดการบ้านเมืองให้สงบและร่มเย็นมั่นคงในทางสันติ ดังที่ว่าพอเริ่มตั้งกรุง ก็ทรงตั้งหลักทางจิตใจ ศีลธรรม และการศึกษาให้แก่ประชาชน เฉพาะอย่างยิ่ง **จัดวัด**ต่างๆ ในกรุงขึ้นเป็นวัดหลวง **เลือกสรรพระภิกษุ**ที่ทรงศีลทรงธรรม ทรงปัญญาอาราธนามาสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช ตั้งเป็นพระราชาคณะ เป็นต้น และโปรดให้**รวบรวมคัมภีร์พระไตรปิฎก**จากหัวเมืองมาเลือกคัดจัดเป็นฉบับหลวง แม้จะไม่ทันเรียบร้อยก่อนสิ้นราชการ โปรดให้จัดสร้างสมุดภาพไตรภูมิอันวิจิตรขนาดใหญ่ยิ่ง และกองทัพที่ไปตีเวียงจันทน์ได้เมืองแล้วอัญเชิญ**พระแก้วมรกต**ลงมา ตอนปลายรัชกาล ทรงใฝ่พระทัยในการบำเพ็ญกรรมฐานมาก และท้ายสุด ในปี ๒๓๒๕/1782 มีเรื่องบันทึกมาว่าทรงมีพระสติฟั่นเฟือน ถึงกับทรงพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของพระสงฆ์ด้วยการให้ดำน้ำ และเข้าพระทัยว่าทรงได้เป็นพระอริยบุคคล ทรงให้พระสงฆ์กราบไหว้พระองค์ และลงโทษพระสงฆ์ที่ไม่ยอมตาม ในกรุงก็เริ่มเกิดเหตุวุ่นวายจนต้องระงับเรื่องโดยในวาระสุดท้ายพระองค์ถูกสำเร็จโทษเป็นอันสิ้นรัชกาล

กัปตันคุกเดินเรือไป โลกได้รู้จัก ทวีปออสเตรเลีย อังกฤษได้อาณานิคม

พ.ศ. ๒๓๑๑ (ค.ศ. **1768**) กัปตันคุก (Captain James Cook, เรียกกันว่า “Captain Cook”) ได้รับมอบหมายให้ไปที่เกาะตาฮีติ (Tahiti) เพื่อราชการบางอย่างในงานทางดาราศาสตร์ แต่มีคำสั่งลับว่า รัฐบาลอังกฤษให้เขาหาทางยึดครองแผ่นดินที่ลือกันว่าเป็นทวีปทางใต้ชื่อว่า Terra Australis เขาเดินเรือจากตาฮีติต่อลงไปทางใต้ ถึงจะไม่พบทวีปลึกลับนั้น แต่ก็ไปถึง**นิวซีแลนด์** (New Zealand) แล้วเลยไปทางตะวันตกจนพบแผ่นดินที่เป็น**ทวีปออสเตรเลีย** (Australia) ทำให้อังกฤษได้อาณานิคมอีกมากมาย เขาเดินทางหลายเที่ยวไปจนถึงฝั่งทวีปอเมริกาเหนือ ในที่สุด ถูกคนพื้นถิ่นฆ่าตายที่เกาะฮาวาย

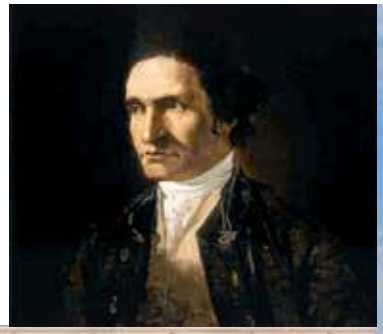

National Library of Australia

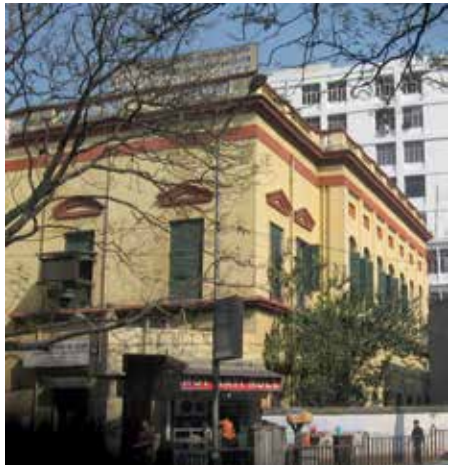

อังกฤษใฝ่ศึกษา ตั้งอาเซียสมาคม

พ.ศ. ๒๓๒๗ (ค.ศ. 1784) นักปราชญ์นักศึกษาชาวตะวันตกได้ตั้ง**อาเซียสมาคมแห่งเบงกอล**ขึ้น เพื่อเป็นที่ให้ชาวยุโรปผู้สนใจศิลปวิทยาของอาเซียมาพบปะหาความรู้กัน โดยเฉพาะในเรื่องโบราณคดี เหรียญกระษาปณ์ และศิลาจารึกต่างๆ พร้อมทั้งวรรณคดีและต้นฉบับบันทึกทั้งหลาย

ทั้งนี้เกิดจากความดีพิเศษอันเป็นส่วนที่ควรยกย่องของ**ชาวอังกฤษ**ว่า แม้จะมีข้อเสียที่ไปมีเมืองขึ้น แต่นักปกครองและนักบริหารของอังกฤษแทบทุกคนเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมากและมีความใฝ่รู้ยิ่งขึ้นไป

การที่อังกฤษมาปกครองอินเดีย เมื่อมองในแง่ผลดี ก็ทำให้เกิดการศึกษารู้เรื่องราวแต่โบราณ จนกระทั่งประวัติศาสตร์แห่งอารยธรรมของชมพูทวีปปรากฏเด่นชัดขึ้นมา ดังเช่นความเป็นมาของพระพุทธศาสนาและเรื่องพระเจ้า**อโศกมหาราช** ที่จมซ่อนอยู่ใต้ผืนแผ่นดินและจางหายไปหมดแล้วจากความทรงจำของชาวอินเดียเอง ก็ได้ปรากฏขึ้นมาใหม่ด้วยอาศัยการศึกษาค้นคว้าของชาวอังกฤษเหล่านี้

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 ค.ศ. 1500 ค.ศ. 2000 ค.ศ. 2500

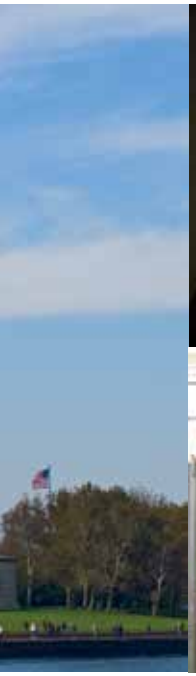

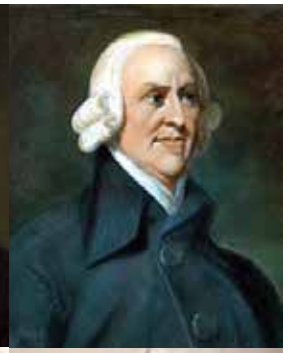

ประเทศอเมริกาเพิ่งเกิด

พ.ศ. ๒๓๑๘-๒๖ (ค.ศ. 1775-83) เกิด**ปฏิวัติอเมริกัน** (American Revolution) เป็นสงครามกับอังกฤษ เพื่อปลดเปลื้องอเมริกาให้พ้นจากการเป็นอาณานิคมคือเมืองขึ้นของอังกฤษ ซึ่งใช้เวลา ๘ ปีครึ่ง โดยประเทศสหรัฐอเมริกา เกิดขึ้นด้วยการประกาศอิสรภาพ ณ วันที่ ๔ กรกฎาคม ๒๓๑๙/1776

อิทธิพลใหญ่ต่อโลกเวลานี้

พ.ศ. ๒๓๑๙ (ค.ศ. 1776) **อดัม สมิธ** (Adam Smith) ชาวสกอต พิมพ์เผยแพร่ *Wealth of Nations* อันเป็นหนังสือที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อระบบทุนนิยมที่ครอบงำโลกยุคปัจจุบัน

นักดาราศาสตร์อังกฤษ พบดาวมฤตยู

พ.ศ. ๒๓๒๔ (ค.ศ. 1781) เซอร์ วิลเลียม เฮอเชล (Sir William Herschel) นักดาราศาสตร์ชาวอังกฤษ (เกิดในเยอรมนี) ค้นพบดาวเคราะห์ที่ต่อมาเรียกว่า "**ดาวมฤตยู**" (Uranus) ซึ่งอยู่ห่างดวงอาทิตย์ประมาณ ๒,๘๗๐ ล้าน กม. เป็นลำดับที่ ๗ ในบรรดาดาวเคราะห์ทั้ง ๙ เส้นผ่าศูนย์กลาง ๕๒,๒๙๐ กม. หมุนรอบดวงอาทิตย์รอบละ ๘๔.๐๗ ปี

หน้าตรงข้ามจากซ้าย:
กัปตันคุก
อนุสาวรีย์เทพีเสรีภาพ

หน้านี้จากซ้าย:
จอร์จ วอชิงตัน
อดัม สมิธ
ระฆังแห่งเสรีภาพ
วิลเลียม เฮอเชล
Wealth of Nations

จากซ้าย:
พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
พระบรมมหาราชวัง

หน้าตรงข้ามจากซ้าย:
กฎหมายตราสามดวง
วัดพระเชตุพนฯ

"... ยอยกพระพุทธศาสนา ป้องกันขอบขัณฑสีมา รักษาประชาชนและมนตรี"

พ.ศ. ๒๓๒๕ (ค.ศ. 1782) วันที่ ๖ เมษายน ที่ประเทศ**ไทย** พระบาทสมเด็จพระ**พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช** เสด็จขึ้นครองราชย์ เป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี แล้วทรงย้ายเมืองหลวงมาตั้งที่กรุงเทพฯ ซึ่งทรงสร้างขึ้นบนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา โดยมี**วัดพระศรีรัตนศาสดาราม**ในพระบรมมหาราชวัง เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร **พระแก้วมรกต** เริ่ม**ยุครัตนโกสินทร์**

กรุงเทพฯ มีชื่อเต็มว่า "กรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์ มหินทรายุธยา มหาดิลกภพ นพรัตนราชธานีบูรีรมย์ อุดมราชนิเวศน์มหาสถาน อมรพิมานอวตารสถิตสักกะทัตติยวิษณุกรรมประสิทธิ์"; เฉพาะ "อมรรัตนโกสินทร์" ในรัชกาลที่ ๔ โปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนจากคำเดิมว่า "บวรรัตนโกสินทร์"

ในรัชกาลนี้ (๒๓๒๕–๒๓๕๒/1782-1809) พม่าก็ยังยกทัพมาตีอย่างต่อเนื่อง แต่ไทยก็ชนะในสงครามใหญ่ทุกครั้ง เริ่มตั้งแต่**สงครามเก้าทัพ**ใน พ.ศ. ๒๓๒๘ ซึ่งพระเจ้าปดุงมีกำลังพลถึงแสนสี่หมื่นสี่พันคน จัดเป็น ๙ ทัพ ยกมาตี ๕ ทาง วางกำหนดจะตีกรุงเทพฯ พร้อมกันจากทุกด้าน แต่พม่ามาไม่ถึงกรุงเทพฯ ไทยมีกำลังเพียงเจ็ดหมื่นเศษ จัดเป็น ๔ ทัพ ก็ตีทัพพม่าแตกกลับไป โดยเผด็จศึกที่สนามรบทุ่ง**ลาดหญ้า** จ.กาญจนบุรี

แม้ว่าบ้านเมืองยังมีศึกสงครามมากมาย ก็ทรงมีพระทัยมุ่งบำรุงประโยชน์สุขของประชาราษฎร์ เริ่มด้วยด้านที่สำคัญ งานรวบรวมพระไตรปิฎกที่พระเจ้ากรุงธนบุรีได้ทรงเริ่มไว้ยังค้างอยู่ ครั้นถึงปี ๒๓๓๑ โปรดให้อาราธนาพระสงฆ์ประชุมทำ**สังคายนา** ครั้งที่ ๙ (ครั้งแรกของกรุงเทพฯ) เสร็จแล้วคัดลอกสร้างเป็น**พระไตรปิฎกฉบับหลวง** เรียกว่า ฉบับทองใหญ่ (เดิมเรียกว่าฉบับทองทึบ) ประดิษฐานไว้ในหอพระมณเฑียรธรรม เพื่อเป็นหลักของแผ่นดิน (ต่อมาทรงสร้างเพิ่ม ๒ ฉบับ คือ ฉบับรองทอง และฉบับทองชุบ) ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์พระอารามถึง ๑๓ แห่ง เช่นทรงสร้างวัดพระเชตุพนฯ (จัดว่าเป็นวัดประจำรัชกาลที่ ๑) ทรงฟื้นวรรณคดีที่ถูกเผาและสูญหายครั้งกรุงแตก เช่น *รามเกียรติ์ อิเหนา* และ *อุณรุท*

จากการที่บ้านเมืองยุ่งกับศึกสงครามระส่ำระสายกว่าจะกู้บ้านกู้เมืองขึ้นมาฟื้นฟูจัดให้เข้ารูปได้ ไม่น้อยกว่า ๒๐ ปี ราษฎรแตกกระสานซ่านเซ็นยากแค้น เต็มไปด้วยการปล้นฆ่าแย่งชิงเบียดเบียนกันสุดลำเค็ญ ไม่เป็นอันได้ศึกษาหรือคิดการสร้างสรรค์ การบวชเรียนก็วิปริต พระสงฆ์ขาดปัจจัยเครื่องอาศัยฝืดเคืองเป็นอยู่ไม่ไหว ลาสิกขาไปจำนวนมาก แต่คนพวกหนึ่งกลับบวชมาหาเลี้ยงชีพโดยใช้ความเชื่อเหลวไหลไสยศาสตร์ล่อหาลาภ การบวชมี แต่สารัตถะคือการเรียนหามีไม่ พระองค์ได้ตรัสแสดงพระบรมราโชบายว่า “ฝ่ายพระพุทธจักรพระราชอาณาจักรย่อมพร้อมกันทั้งสองฝ่ายชวนกันชำระพระสาศนา” ถึงกับได้ทรงตรา***กฎพระสงฆ์*** รวม ๑๐ ฉบับ เพื่อกวดขันมิให้ภิกษุสามเณรประพฤติผิดเพี้ยนจากพระธรรมวินัย มิให้ติดหลงหรือชักนำคนในไสยศาสตร์ ให้ทั้งพระสงฆ์และคฤหัสถ์ทำกิจพิธีมีความสัมพันธ์ต่อกันและประพฤติการทั้งหลายในทางพระศาสนาให้ถูกต้อง เฉพาะอย่างยิ่งให้การบวชเป็นเรื่องของการศึกษาเล่าเรียนตามวัตถุประสงค์ ดังความใน***กฎพระสงฆ์ฉบับที่ ๒*** ว่า “...ถ้าสามเณรรูปใด มีอายุสมควรจะอุปสมบทแล้ว ก็ให้บวชเข้าร่ำเรียนคันถธุระ วิปัสนาธุระ อย่าให้เที่ยวไปมาเรียนความรู้อิทธิฤทธิ์ให้ผิดธุระทั้งสองไป .... จับได้ จะเอาตัวสามเณรแลชีต้นอาจารยญาติโยมเปนโทษจงหนัก” และ***กฎพระสงฆ์ฉบับที่ ๔*** ว่า “... แต่นี้สืบไปเมื่อหน้า ห้ามอย่าให้มีภิกษุโลเลละวัฏะประนิบัด ... มิได้ร่ำเรียนธุระทั้งสองฝ่าย อย่าให้มีได้เปนอันขาดทีเดียว” โปรดให้มีการ**สอนพระปริยัติธรรมในพระบรมมหาราชวัง** ตลอดจนวังเจ้านาย และบ้านข้าราชการผู้ใหญ่ และทรงสืบต่อประเพณีมี**พระราชปุจฉา**ถามคณะสงฆ์

เนปาลเสียเอกราช

พ.ศ. ๒๓๕๗-๒๓๕๙ (ค.ศ. **1814-16**) เกิดสงครามกูรข่า ซึ่งอังกฤษชนะแล้วผนวก**เนปาล**เข้ามาเป็นรัฐในอารักขา (**protectorate**; ได้เอกราชในปี ๒๔๖๖/**1923**)

ทหารกูรข่า

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. • พ.ศ. ๑ • • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ • •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

ฝรั่งเศสสู่ประชาธิปไตย

พ.ศ. ๒๓๓๒-๒๓๕๘ (ค.ศ. **1789-1815**) เกิดการ**ปฏิวัติฝรั่งเศส** (French Revolution) เป็นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่ล้มล้างระบอบเก่าในฝรั่งเศส ซึ่งมีขุนนาง (nobility) และคณะบาทหลวงคาทอลิก (clergy) เป็นผู้ปกครองประเทศ มาสู่ระบอบการปกครองโดย**รัฐธรรมนูญ** ตามคำขวัญว่า “Liberty, Equality, Fraternity” (**เสรีภาพ สมานภาพ ภราดรภาพ**) อันถือกันว่าเป็นแบบอย่างของการปกครองแบบประชาธิปไตย

รัฐธรรมนูญฝรั่งเศสเริ่มที่คำปรารภว่าด้วย**ประกาศแห่งสิทธิของมนุษย์และพลเมือง** (**Declaration of the Rights of Man and Citizen**) อันเป็นเอกสารประวัติศาสตร์สำคัญ

การปฏิวัตินี้ทำให้ประเทศฝรั่งเศสเปลี่ยนจากราชอาณาจักรเป็น**สาธารณรัฐ** แต่การขึ้นครองอำนาจของพระเจ้า**นะโปเลียน**ได้แทรกคั่นให้กลับไปเป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ระยะหนึ่ง

ฝรั่งเศสนำหน้า พาระบบเมตริกแพร่ไปทั่วโลก

พ.ศ. **๒๓๔๒** (ค.ศ. **1799**) ที่ประเทศ**ฝรั่งเศส** หลังปฏิวัติใหญ่ (French Revolution) ในปี 1789 แล้ว ในปีต่อมา คือ 1790 มีการตั้งคณะกรรมการขึ้นพิจารณาแก้ปัญหาการใช้มาตราชั่ง-ตวง-วัด ที่ยังลักลั่นสับสน

ครั้นถึงปี 1793 ณ วันที่ ๑ ส.ค. ได้มีข้อยุติขั้นต้นในการใช้**ระบบเมตริก** (metric system) เริ่มด้วยการชั่งน้ำหนักเป็นกิโลกรัม (kilogram) ต่อมา ๑๐ ธ.ค. 1799 จึงได้กำหนดค่าของมาตราลงไว้ในกฎหมายให้เป็นการแน่ชัดลงไป จากนั้น ความนิยมในระบบเมตริกนี้ก็แพร่ขยาย

(อ่านเรื่องเต็ม ใน ภาคพิเศษ ท้ายเล่ม)

พม่าหมดอิสรภาพ

พ.ศ. ๒๓๖๗-๒๓๖๙ (ค.ศ. 1824-26) สงคราม**พม่า**รบอังกฤษครั้งแรก ต่อมาปี ๒๓๙๕ ก็มีสงครามครั้งที่ ๒ แต่ละครั้งเสียดินแดนไปเพิ่มขึ้นๆ จนในที่สุดปี ๒๔๒๙/ 1886 พม่าก็กลายเป็น**แคว้น**หนึ่งใน**อินเดีย**ของอังกฤษ จนมาได้เอกราชในปี ๒๔๙๑/ 1948

การโจมตีค่าย
ใกล้กรุงย่างกุ้ง

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2000 • ค.ศ. 2500

จากซ้าย:
นะโปเลียน
ดยุคแห่งเวลลิงตัน
ยุทธการที่วอเตอร์ลู
โธมัส แกลลอเดท

นะโปเลียนเปลี่ยนโฉมยุโรป

พ.ศ. ๒๓๔๗-๒๓๕๗ (ค.ศ. 1804-1814) พระเจ้า**นะโปเลียน**ที่ ๑ จักรพรรดิฝรั่งเศส (Napoleon I; เดิมเรียก Napoleon Bonaparte) แผ่อำนาจไปทั่วผืนแผ่นดินใหญ่ของทวีปยุโรป ทำให้**จักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์**ถึงกาลอวสานในปี ๒๓๔๙/1806

แต่สุดท้าย นะโปเลียนก็ได้พ่ายแพ้แก่กองทัพอังกฤษของ ดยุคแห่ง**เวลลิงตัน** (Duke of Wellington) ในยุทธการที่ **วอเตอร์ลู** (Waterloo) เมื่อปี ๒๓๕๘/1815

ภาษามือ เพื่อคนหูหนวก ขยายโอกาสในการศึกษาออกไปกว้างไกล

พ.ศ. ๒๓๖๐ (ค.ศ. 1817) นักการศึกษาอเมริกัน ชื่อ โธมัส **แกลลอเดท** (Thomas Hopkins Gallaudet) หลังจากไปยุโรปเพื่อศึกษาหาวิธีสอนเด็กหูหนวก ในที่สุดได้พอใจรับเอาวิธีสอนภาษามือ หรือภาษาสัญญาณ (sign language) จากฝรั่งเศส ครั้นถึงปี ๒๓๖๐ เขาได้ตั้ง Hartford School for the Deaf ขึ้นเป็นโรงเรียนสอนคนหูหนวกให้เปล่าแห่งแรกของอเมริกา บุตรชายทั้งสองของเขาได้สืบต่อและขยายงานกุศลในการสอนคนหูหนวกให้เจริญแพร่หลายยิ่งขึ้นไปอีก

วิสาขบูชาหายไปคราวสิ้นอยุธยา กลับฟื้นขึ้นมาเป็นงานใหญ่

พ.ศ. ๒๓๖๐ (ค.ศ. 1817) ที่ประเทศ**ไทย** ในรัชกาลที่ ๒ (พระบาทสมเด็จ**พระพุทธเลิศหล้านภาลัย**) มีความในพระราชกำหนดพิธีวิสาขบูชา จ.ศ. ๑๑๗๙ ว่า "ทรงมีพระทัยปรารถนาจะบำเพ็ญพระราชกุศลให้มีผลวิเศษยิ่งกว่าที่ได้ทรงกระทำมา จึงมีพระราชปุจฉาถามคณะสงฆ์ มีสมเด็จพระ**สังฆราช** (**มี**) เป็นประธาน ซึ่งได้ถวายพระพรถึงโบราณราชประเพณีงานวิสาขบูชาดังสมัยพระเจ้าภาติกราช แห่งลังกาทวีป" เป็นเหตุให้ทรงมีพระราชโองการกำหนดวันพิธี**วิสาขบูชา**นักขัตฤกษ์ใหญ่ครั้งละ ๓ วัน

ในรัชกาลนี้ (๒๓๕๒–๒๓๖๗/1809-1824) สมเด็จพระสังฆราช (มี) ได้ขยายหลักสูตรการเรียนภาษาบาลี จาก ๓ ชั้น (คือ เปรียญตรี-โท-เอก) เป็น **๙ ประโยค**

กำเนิดธรรมยุตติกนิกาย

พ.ศ. ๒๓๗๒ (ค.ศ. 1829) ที่ประเทศ**ไทย** ในรัชกาลที่ ๓ **เจ้าฟ้ามงกุฎ** (ร.๔ ก่อนครองราชย์) หลังจากโสกันต์แล้ว ได้ทรงผนวชเป็นสามเณร ๗ เดือน ต่อมาทรงผนวชเป็นพระภิกษุในปี ๒๓๖๗ ประทับที่วัดมหาธาตุอันเป็นที่สถิตของสมเด็จพระสังฆราช ทรงสอบได้เปรียญ ๕ ประโยค ได้ทรงเลื่อมใสในความเคร่งวินัยของพระภิกษุมอญชื่อซาย พุทฺธวํโส (ได้เป็นพระราชาคณะที่พระสุเมธาจารย์ อยู่วัดบวรมงคล) มีพระประสงค์จะประพฤติเคร่งครัดเช่นนั้น จึงเสด็จไปประทับที่**วัดสมอราย** (วัดราชาธิวาส) ใน พ.ศ.๒๓๗๒ ทรงอุปสมบทใหม่ แล้วกำหนดด้วยการฝังลูกนิมิตผูกสีมาใหม่ของวัดสมอรายใน พ.ศ. ๒๓๗๖ ว่าเป็นการ**ตั้งคณะธรรมยุต** หรือธรรมยุตติกนิกาย (คณะธรรมยุติกา ก็เรียก) จากนั้นได้เสด็จมาประทับ ณ **วัดบวรนิเวศ** ถือเป็นศูนย์กลางของคณะธรรมยุตต่อมา

อักษรเบรลล์ เพื่อคนตาบอด ความก้าวหน้าสำคัญทางการศึกษาและสื่อสาร

พ.ศ. ๒๓๗๒ (ค.ศ. 1829) ที่ประเทศ**ฝรั่งเศส** หลุยส์ เบรลล์ (Louis **Braille**) ตาบอดมาตั้งแต่อายุ ๓ ขวบ ถึงปีนี้มีอายุ ๒๐ ปี ได้พัฒนาวิธีอ่าน เขียน (และพิมพ์) หนังสือสำหรับคนตาบอดได้สำเร็จ เรียกว่า**อักษรเบรลล์** เป็นรอยนูนของจุดที่เรียงกัน อ่านด้วยการสัมผัส

จากซ้าย:
รัชกาลที่ ๒
หลุยส์ เบรลล์
อักษรเบรลล์

วัดโพธิ์มีจารึกสรรพวิทยา เป็นมหาวิทยาลัยเปิดแห่งแรกของไทย

พ.ศ. ๒๓๗๔ (ค.ศ.1831) ที่ประเทศไทย ในรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จ**พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว** โปรดให้ปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ เป็นครั้งใหญ่ และโปรดให้ประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิตช่วยกันแต่งและรวบรวมสรรพวิทยามาจารึกลงบนแผ่นหิน ๑,๓๖๐ แผ่น ประดับไว้ตามผนังพระอุโบสถ เสาระเบียงรอบพระอุโบสถ พระวิหาร วิหารคด และศาลารายรอบพระมณฑป รวม ๘ หมวด เช่น เรื่องพระพุทธศาสนา ตำรายาและแพทย์แผนโบราณ วรรณคดี สุภาษิต และภาพฤาษีดัดตน เรียกว่า "ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน" หรือเรียกง่ายๆ ว่า "**จารึกวัดโพธิ์**" ทำให้วัดพระเชตุพนฯ ได้ชื่อว่าเป็นมหาวิทยาลัยเปิดแห่งแรกของไทย และเมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม ๒๕๕๑ (วันคล้ายวันพระราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว) ณ พระอุโบสถวัดพระเชตุพนฯ มีพิธีถวายประกาศนียบัตรของยูเนสโก (UNESCO) ขึ้นทะเบียน "จารึกวัดโพธิ์" เป็นเอกสาร**มรดกความทรงจำของโลก** (Memory of the World) แห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก

ในรัชกาลนี้ (๒๓๖๗–๒๓๙๓/1824-1850) นอกจากโปรดให้สร้างพระไตรปิฎกฉบับหลวงเพิ่มจำนวนขึ้นมาก ทรงสร้าง ทรงปฏิสังขรณ์พระอาราม และทรงส่งเสริมการสร้างและปฏิสังขรณ์วัดมากเป็นพิเศษแล้ว ทรง**ขยายการบอกพระปริยัติธรรม**แก่พระภิกษุสามเณรในพระบรมมหาราชวังเต็มทั้ง ๔ มุขของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท โปรดให้จ้างอาจารย์บอกพระปริยัติธรรมทุกพระอารามหลวง พระราชทานอุปถัมภ์แก่พระภิกษุสามเณรที่สอบได้ตลอดไปถึงโยมบิดามารดา และโปรดให้จ้างอาจารย์สอนหนังสือไทยแก่เด็ก

หมอบรัดเลย์ ริเริ่มงานการแพทย์และการพิมพ์แก่สังคมไทย

พ.ศ. ๒๓๗๘–๒๔๑๔ (ค.ศ. 1835-1871) ที่ประเทศ**ไทย** หลังจากได้เริ่มมีมิชชันนารีอเมริกันเข้ามาใน พ.ศ. ๒๓๗๑ แล้ว ถึงปี ๒๓๗๘ มิชชันนารีอเมริกันท่านหนึ่งที่คนไทยรู้จักกันดีในชื่อว่า **หมอบรัดเลย์** (Rev. Dan Beach Bradley) ได้เข้ามาทำงานเผยแพร่คริสต์ศาสนา โดยชีวิตส่วนใหญ่ได้เสียสละบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่สังคมไทยมากมาย ตั้งแต่กลางรัชกาลที่ ๓ ตลอดรัชกาลที่ ๔ (๒๓๙๔–๒๔๑๑/1851-1868) จนถึงต้นรัชกาลที่ ๕ เป็นผู้ทำการ**ผ่าตัด**แผนปัจจุบันครั้งแรก ริเริ่ม**ปลูกฝีป้องกันไข้ทรพิษ ตั้งโรงพิมพ์หนังสือไทย**ครั้งแรก ทำให้คนไทยรู้จักสิ่งพิมพ์สมัยใหม่และได้ประโยชน์ทางการศึกษาอย่างมาก เช่น พิมพ์ประกาศห้ามสูบฝิ่นของทางราชการ *ตำราปลูกฝี คัมภีร์ครรภ์รักษา* ตำราเรียนภาษาอังกฤษ พระราชพงศาวดารไทย พงศาวดารจีน (เช่น *สามก๊ก*) *นิราศลอนดอน กิจจานุกิจ อักขราภิธานศรับท์* ปฏิทินภาษาไทยตลอดจนหนังสือรายปี (*บางกอกกาลันเดอร์*/Annual Bangkok Calendar) รายเดือน (*บางกอกรีคอร์เดอร์*/Bangkok Recorder) และจดหมายเหตุ เมื่อถึงแก่กรรม ณ ๒๓ มิ.ย. ๒๔๑๔ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานความช่วยเหลือเกี่ยวกับการศพเพราะครอบครัวไม่มีแม้แต่เงินค่าทำศพ

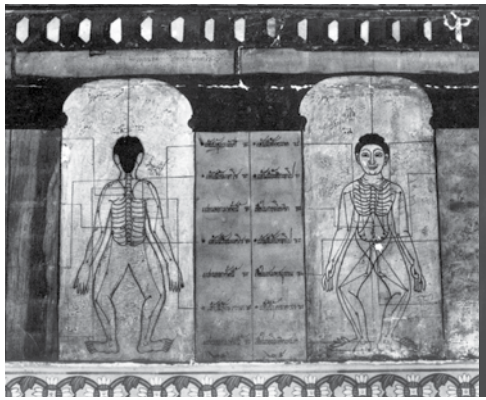

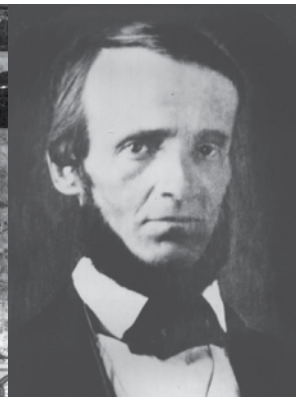

จากซ้าย:
รัชกาลที่ ๓
จารึกวัดโพธิ์
หมอบรัดเลย์

ตั้งโรงเรียนอนุบาล ให้การเรียนเป็นประสบการณ์ ที่ร่าเริงเบิกบาน

พ.ศ. ๒๓๘๐ (ค.ศ. 1837) ที่ประเทศ**เยอรมนี** นักการศึกษาเยอรมัน ชื่อเฟรอเบล (Friedrich Wilhelm August Froebel) ตั้ง**โรงเรียนอนุบาล** (kindergarten) ขึ้นเป็นแห่งแรก โดยมุ่งหวังให้การเรียนเป็นประสบการณ์ที่เป็นไปเองแก่เด็กด้วยความร่าเริงสดใสเบิกบาน ผลงานเล่มสำคัญที่สุดของเขาชื่อว่า *The Education of Man* (1826)

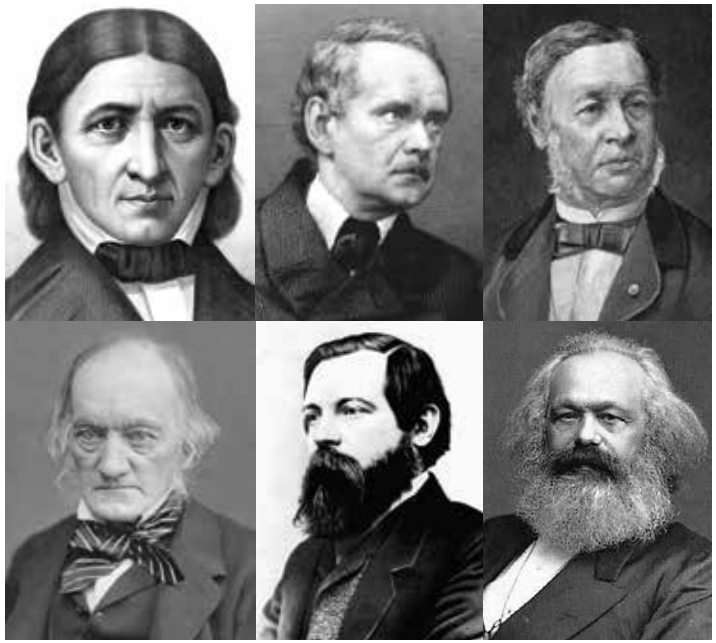

ได้ข้อยุติพอตั้งทฤษฎีว่าชีวิตประกอบขึ้นด้วยเซลล์

พ.ศ. ๒๓๘๒ (ค.ศ. 1839) ที่ประเทศ**เยอรมนี** นักพฤกษศาสตร์ ชื่อ ชไลดึน (Matthias Jakob Schleiden) กับนักสัตววิทยาชื่อ ชวานน์ (Theodor Schwann) ร่วมกันศึกษาจนลงความเห็นว่า ชีวิตนั้น ไม่ว่าสัตว์หรือพืช ล้วนประกอบขึ้นด้วยเซลล์ กล่าวคือ **เซลล์เป็นองค์ประกอบพื้นฐานของชีวิต** ถือกันว่าสองท่านนี้เป็นผู้วางรากฐานแห่งทฤษฎีว่าด้วยเซลล์

ไดโนเสาร์เพื่อนร่วมยุคของเต่าหายไป บ้างกลายเป็นนก หมดจากโลกแต่ไดโนเสาร์ แต่เต่ายังอยู่มาเป็นคู่ของกระต่าย

พ.ศ. **๒๓๘๕** (ค.ศ. 1842) ก่อนนั้น ไม่เคยมีใครได้ยินคำว่า “ไดโนเสาร์” หรือแม้แต่เคยนึกเคยคิดถึงสัตว์อะไรอย่างนี้ จนกระทั่งถึงปี 1841 ที่ประเทศ**อังกฤษ** Sir Richard Owen เชื่อมโยงเรื่องราวได้ความเข้าใจเป็นหลักขึ้นมา แล้วทำรายงานโดยเรียกเป็นชื่อรวมของสัตว์เหล่านี้ว่า “*Dinosauria*” พิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกในปี 1842 แล้วหลังจากนั้น ความสนใจและศึกษาในเรื่องไดโนเสาร์ก็ขยายแพร่หลายออกไป จนคนพูดคำว่า “dinosaur” กันเป็นสามัญ *(อ่านเรื่องเต็ม ใน ภาคพิเศษ ท้ายเล่ม)*

ตั้งฐานความคิดของคอมมิวนิสต์ ไว้ใน “The Communist Manifesto”

พ.ศ. ๒๓๙๑ (ค.ศ. 1848) ที่กรุงลอนดอน ประเทศ**อังกฤษ สันนิบาตคอมมิวนิสต์** (Communist League) มีมติรับ ***The Communist Manifesto*** (*Manifest des Kommunismus*, “*คำประกาศคอมมิวนิสต์*” หรือ “*คำแถลงปณิธานคอมมิวนิสต์*”) ที่ **มาร์กซ์** (Karl Heinrich Marx) และ**เองเกลส์** (Friedrich Engels) ได้เขียนขึ้น อันเป็นการแถลงหลักการ เจตจำนงและแนวปฏิบัติการของคอมมิวนิสต์ เริ่มด้วยถือว่าประวัติศาสตร์ คือประวัติการต่อสู้ของชนชั้น กรรมกรทั่วโลกจะต้องรวมตัวกันทำการปฏิวัติของคอมมิวนิสต์ ในที่สุด ชัยชนะจะเป็นของชนกรรมาชีพ การต่อสู้ของชนชั้นจะจบสิ้น โดยคอมมิวนิสต์จะเป็นทัพหน้าของชนกรรมาชีพนั้น ซึ่งมาล้มล้างการยึดครองทรัพย์สินส่วนตัว และยกชนกรรมาชีพขึ้นเป็นผู้ปกครองอย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลาระยะแรกที่ประกาศนี้ออกมา ยังไม่มีอิทธิพลเป็นที่สนใจมาก มาร์กซ์และเองเกลส์เก็บตัวเงียบอยู่หลายปี จนกระทั่ง ๑๖ ปีต่อมา ในปี 1864/๒๔๐๗ มีการชุมนุมตั้งสมาคมคนงานนานาชาติขึ้น (เรียกกันว่า “First International”) มาร์กซ์จึงได้ขึ้นมาเป็นผู้นำความคิด และไม่ช้า ลัทธิมาร์กซ์ก็แพร่ไปในประเทศต่างๆ บนผืนแผ่นดินทวีปยุโรปอย่างรวดเร็ว

จากบนซ้าย:
เฟรอเบล, ชไลดึน, ชวานน์
โอเวน, เองเกลส์, มาร์กซ์

สร้างเจดีย์ใหญ่ ได้ภูเขาทอง

พ.ศ. ๒๓๙๓ (ค.ศ. 1850) ที่ประเทศ**ไทย** ในรัชกาลที่ ๓ ที่วัดสระเกศ พระบาทสมเด็จ**พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว** มีพระราชประสงค์จะสร้างพระเจดีย์ใหญ่องค์หนึ่ง ให้เหมือน แต่ให้ใหญ่กว่า "พระเจดีย์ภูเขาทอง" ที่วัดภูเขาทอง ที่กรุงเก่า แต่พื้นดินบริเวณนั้นเป็นที่ลุ่ม ก่อพระเจดีย์ขึ้นไปก็ทรุดลงมาทุกที จนต้องหยุดทิ้งค้างไว้ ไม่เป็นรูปพระเจดีย์ มีแต่กองอิฐ แล้วต้นไม้ก็ขึ้นคลุมรก ต่อมา คำต้นว่า "พระเจดีย์" ก็หายไป เหลือแต่ "**ภูเขาทอง**"

ครั้นมาในรัชกาลที่ ๔ ได้โปรดให้ซ่อมแปลงภูเขาก่อพระเจดีย์ขึ้นไว้บนยอด โปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนชื่อภูเขาทองว่า "**บรมบรรพต**" เหมือนอย่างพระเมรุบรมบรรพตอันเคยสร้างที่ท้องสนามหลวง และซ่อมต่อมาตลอดรัชกาล จนสำเร็จในรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จ**พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** โปรดให้อัญเชิญ**พระบรมสารีริกธาตุ**ที่ได้รักษาไว้ในพระบรมมหาราชวัง ไปทรงบรรจุในพระเจดีย์ใหญ่ บนบรมบรรพต ใน พ.ศ. ๒๔๒๐ ต่อมา ในปี ๒๔๔๑/1898 อุปราชอังกฤษผู้ปกครองอินเดีย ซึ่งเคยอยู่ที่กรุงเทพฯ และคุ้นเคยกับพระองค์ ได้ถวายพระบรมสารีริกธาตุซึ่งขุดพบที่เมืองกบิลพัสดุ์ โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม) ไปอัญเชิญมา แล้วมีพระราชพิธีบรรจุในพระเจดีย์บนยอดบรมบรรพต เมื่อ ๒๓ พ.ค. ๒๔๔๒ นับเป็นการบรรจุครั้งที่ ๒

ต่อมา มีการซ่อมใหญ่โดยกรมชลประทานเป็นเจ้าการ ในปี ๒๔๙๓–๒๔๙๗/1950-1954 และครั้งล่าสุดในปี ๒๕๐๙/1966 มีการบุ**โมเสกสีทอง**หุ้มพระเจดีย์บนยอด สร้างพระเจดีย์เล็กขึ้นสี่มุม และซุ้มเจดีย์ทั้งสี่ทิศ

บรมบรรพต (ภูเขาทอง) สูง ๗๖ เมตร กว้างโดยเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑๕๐ เมตร ฐานวัดโดยรอบ ๓๓๐ เมตร มีบันไดเวียน ๒ ทาง บันไดขึ้นทางทิศใต้มี ๓๗๕ ขั้น บันไดลงทางทิศเหนือมี ๓๐๔ ขั้น

ร. ๔ ทรงเริ่มพิธีมาฆบูชา

พ.ศ. ๒๓๙๔ (ค.ศ. 1851) ที่ประเทศ**ไทย** ในรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จ**พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** ได้ทรงพระราชดำริถึงความสำคัญของการประชุมใหญ่แห่งพระอรหันตสาวก ที่เรียกว่า**จาตุรงคสันนิบาต** คราวที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระ**โอวาทปาฏิโมกข์** คือหลักคำสอนสำคัญอันเป็นใหญ่เป็นประธาน ดังนั้น ในปีที่เสด็จขึ้นครองราชย์นั้นเอง จึงโปรดให้จัดงานวัน**มาฆบูชา** ขึ้นเป็นครั้งแรก

จากซ้าย:
ภูเขาทอง
รัชกาลที่ ๔

อังกฤษอ่านจารึกอโศกได้

สมาชิกสำคัญคนหนึ่งของ**อาเซียสมาคมแห่งเบงกอล**นี้ คือ **เจมส์ ปรินเสป** (James Prinsep; ช่วงชีวิต ค.ศ. 1799-1840) ได้เป็นเลขานุการของสมาคมตั้งแต่ปี ๒๓๗๕ และเป็นบุคคลแรกที่เพียรพยายามอ่านตัวอักษรพราหมี และอักษรขโรษฐี จนอ่าน**ศิลาจารึก**ของพระเจ้า**อโศก**มหาราชได้สำเร็จในปี ๒๓๘๐

จากซ้าย:
เจมส์ ปรินเสป
อักษรพราหมี
อักษรขโรษฐี

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. • พ.ศ. ๑ • • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ • •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

อังกฤษมาทำสัญญาค้าขาย ไทยเปิดประเทศรับอารยธรรมตะวันตก

พ.ศ. ๒๓๙๘ (ค.ศ. **1855**) ที่ประเทศ**ไทย** ในรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จ**พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** ก่อนครองราชย์ ได้ผนวชอยู่นานถึง ๒๗ พรรษา ได้ทรงศึกษาพระธรรมวินัยจนเชี่ยวชาญ และทรงเรียนรู้วิทยาการสมัยใหม่ โดยทรงคบหารู้จักชาวตะวันตกเป็นอย่างดี ทรงชำนาญทั้งภาษาบาลีและภาษาอังกฤษ ทรงจาริกไปได้เห็นชีวิตผู้คนและสภาพบ้านเมืองทั่วไป เมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์ จึงทรงริเริ่มการใหม่ๆ เปลี่ยนโฉมหน้าของบ้านเมือง เริ่มนำประเทศไทยเข้าสู่สมัยใหม่ โดยเฉพาะการเปิดประเทศ มีสัมพันธไมตรีกับประเทศตะวันตกทั่วไป ที่เป็นก้าวใหญ่ คือ ในปี ๒๓๙๘/1855 นี้ พระ**ราชินีวิกตอเรีย** (Queen Victoria) ได้ทรงส่งเซอร์ จอห์น บาวริง (Sir John Bowring) เป็นผู้แทนพระองค์เข้ามาเจรจาให้สยามยกเลิกข้อจำกัดต่างๆ ทางการค้า ยอมให้อังกฤษตั้งกงสุลในกรุงเทพฯ เกิดเป็นสนธิสัญญาบาวริง (Bowring Treaty) จากนั้น ไทยก็ทำสัญญาหรือข้อตกลงอย่างนี้กับประเทศอื่นๆ ในยุโรป ตลอดจนอเมริกาและญี่ปุ่น แม้ว่าตามสนธิสัญญานี้ ไทยจะต้องเสียเปรียบบางอย่าง และเกิด**สิทธิสภาพนอกราชอาณาเขต** (extraterritoriality, extraterritorial rights) แต่เป็นการก้าวฝ่าไปในโลกยุคใหม่ที่เวลานั้นประดาประเทศเจ้า**อาณานิคม**กำลังแผ่ขยายอำนาจ โดยไทยยอมเสียสละบางอย่างทางกฎหมายและการเงิน เป็นการผ่อนผันกันไม่ให้เขาก้าวไปใช้อำนาจทางทหารและความกดดันทางการเมืองเข้ามาครอบงำ อย่างที่ทำกับประเทศข้างเคียงรอบเมืองไทย

เรื่องของเมืองไทยนี้ มีข้อเทียบคล้ายกับประเทศ**ญี่ปุ่น** ซึ่งโชกุนได้ปิดประเทศเพราะปัญหาจากโปรตุเกสและสเปนใน พ.ศ. ๒๑๘๒ (เมื่อสมเด็จพระนารายณ์มหาราชประสูติได้ ๗ พรรษา) และเปิดประเทศด้วยสนธิสัญญากานากาวา/Treaty of Kanagawa กับอเมริกาในปี ๒๓๙๗ (ก่อนไทยทำสัญญาบาวริง ๑ ปี) จบระยะเวลา “sakoku”/national seclusion (1639-1854) (1688-1855)

จากบนซ้าย: พระราชินีวิกตอเรีย, เซอร์ จอห์น บาวริง, ฟรานซิส บี แซยร์, ประธานาธิบดีวิลสัน

อินเดียเป็นเมืองขึ้นอังกฤษ

พ.ศ. ๒๔๐๑ (ค.ศ. 1858) เมื่ออังกฤษปราบอาณาจักรสิกข์ลงได้ในปี ๒๓๙๒/1849 แล้ว อังกฤษโดย **บริษัทอินเดียตะวันออก** (British East India Company) ก็ได้ปกครองอินเดียหมดสิ้น แต่ต่อมาปี ๒๔๐๐ ทหารอินเดียทางภาคเหนือได้ก่อกบฏขึ้นแล้วราษฎรก็ร่วมด้วยขยายกว้างออกไป

เมื่ออังกฤษปราบกบฏเสร็จใน พ.ศ. ๒๔๐๑ ก็ยุบเลิกบริษัทอินเดียตะวันออกเสีย แล้ว**รัฐบาลอังกฤษ**ก็เข้าปกครองอินเดียเองโดยตรง ให้**อินเดีย**มีฐานะเป็นอุปราชอาณาจักร คือเป็น**เมืองขึ้น**โดยสมบูรณ์

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2000 • ค.ศ. 2500

ส่วนที่เมือง**ไทย** พระเพทราชาขับไล่ฝรั่งเศสออกไปใน พ.ศ. ๒๒๓๑ (เมื่อสมเด็จพระนารายณ์มหาราชสวรรคต) ถึงจะไม่ได้ปิดประเทศเป็นทางการอย่างญี่ปุ่น แต่ความสัมพันธ์ต่างประเทศก็เบาบางลงไป จนมาเปิดประเทศแก่การค้าเสรีด้วยสนธิสัญญาบาวริง/Bowring Treaty กับอังกฤษในปี ๒๓๙๘ นี้ (หลังญี่ปุ่นทำสัญญากับอเมริกา ๑ ปี) เรียกได้ว่าจบช่วงเวลาจำกัดความสัมพันธ์ (1688-1855)

เรื่องสิทธิสภาพนอกราชอาณาเขต ได้แก้ไขเสร็จในรัชกาลที่ ๖ หลังจบสงครามโลกครั้งที่ ๑ ในสมัยที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ โดยประธานาธิบดีอเมริกัน (Woodrow Wilson) สนับสนุน ได้แก้สัญญาให้ไทยเป็นประเทศแรกในปี ๒๔๖๓/1920 ตามมาด้วยประเทศอื่นๆ คณะทูตพิเศษที่ไปดำเนินการเรื่องนี้ช่วงท้าย มีชาวอเมริกันรวมอยู่ด้วย คือ ดร.ฟรานซิส บี แซยร์ (Francis B. Sayre, เป็นบุตรเขยของประธานาธิบดีวิลสัน ได้เป็นศาสตราจารย์แล้วมาเมืองไทยในปี ๒๔๖๖ เข้ารับราชการเป็นที่ปรึกษาการต่างประเทศ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น **พระยากัลยาณไมตรี**) ได้ไปเจรจาขอเปลี่ยนสัญญากับประเทศต่างๆ ในยุโรปจนเสร็จสิ้นใน พ.ศ. ๒๔๖๘ (หลังเสร็จภารกิจ พระยากัลยาณไมตรีถวายบังคมลากลับอเมริกา ไปสอนที่ ม.ฮาร์วาร์ด แต่ยังยินดีเป็นข้าราชการของประเทศไทยโดยไม่รับเงินเดือน)

ทฤษฎีวิวัฒนาการอันลือลั่น

พ.ศ. ๒๔๐๑ (ค.ศ. 1858) ชาร์ลส์ ดาร์วิน (Charles Darwin) ชาวอังกฤษ ประกาศ**ทฤษฎีวิวัฒนาการ** (theory of evolution) ว่าด้วยการคัดเลือกโดยธรรมชาติ อันลือลั่น และสั่นสะเทือน โดยเฉพาะต่อวงการคริสต์ศาสนา

ศึกษาโดยเด็กเป็นศูนย์กลาง

พ.ศ. ๒๔๐๒-๙๕ (ค.ศ. 1859-1952) ช่วงชีวิตของ**จอห์น ดิวอี้** (John Dewey) นักปรัชญาปฏิบัตินิยมและนักการศึกษาอเมริกัน ผู้ทำให้**การศึกษา**แบบก้าวหน้า (progressive education) ที่หนุนแนวคิดให้**เด็กเป็นศูนย์กลาง** (child-centered education) โดดเด่นเป็นที่นิยมขึ้นมา

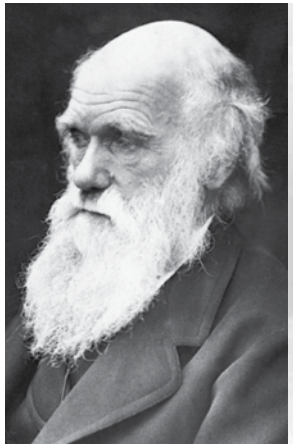

จากซ้าย:
ชาร์ลส์ ดาร์วิน
จอห์น ดิวอี้

อเลกซานเดอร์ คันนิ่งแฮม

คันนิ่งแฮม ผู้ได้ทำคุณไว้ ในการฟื้นพุทธสถาน

พ.ศ. ๒๔๐๖ (ค.ศ. 1863) อังกฤษตั้งหน่วยงาน**สำรวจโบราณคดีอินเดีย** เรียกว่า Indian Archaeological Survey โดยมี **เซอร์ อเลกซานเดอร์ คันนิงแฮม** (Sir Alexander Cunningham) เป็นผู้อำนวยการคนแรก

ท่านผู้นี้มารับราชการทหารในอินเดียได้ ๒๘ ปี ถึงปี ๒๔๐๔ ขณะเป็นพลตรี ก็ขอลาออก เพราะตั้งแต่ระยะแรกที่รับราชการทหาร เมื่อได้พบกับเจมส์ ปรินเสป ก็เกิดความสนใจในเรื่องประวัติศาสตร์อินเดีย และชอบศึกษาโบราณวัตถุทั้งหลาย จึงลาออกมาเพื่ออุทิศเวลาให้แก่การขุดค้นวัดวาอารามโบราณสถาน

ในปีที่ได้รับแต่งตั้งในตำแหน่งดังกล่าว ก็ไปทำงานขุดฟื้นที่**ตักสิลา** (ก่อนหน้านี้ท่านได้ขุดค้นมาแล้วที่สารนาถเมื่อปี ๒๓๘๐/1837 และที่**สาญจี**ในปี ๒๓๙๓/1850 รวมทั้งทำการสำคัญในการขุดฟื้น**พุทธคยา**; ท่านเกิด ค.ศ. 1814 ได้เป็นเซอร์ ค.ศ. 1887 สิ้นชีพ ค.ศ. 1893)

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. • พ.ศ. ๑ • • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ • •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

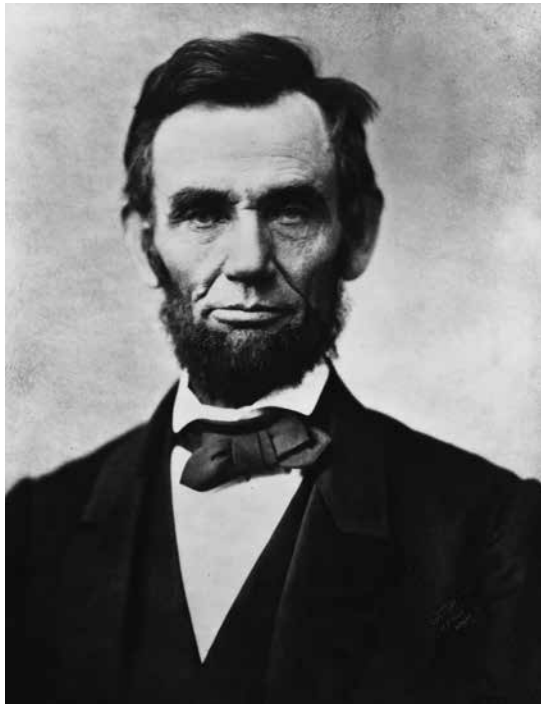

อับราฮัม ลินคอล์น

สงครามกลางเมืองจบไป อเมริกาได้เลิกทาส

พ.ศ. ๒๔๐๔–๒๔๐๘ (ค.ศ. 1861–65) ที่**สหรัฐอเมริกา** เกิด**สงครามกลางเมือง** ระหว่างรัฐฝ่ายเหนือเรียกว่า “Union” กับรัฐฝ่ายใต้ที่ถอนตัวแยกออกไป ซึ่งเรียกกลุ่มของตนว่า “Confederacy” (ทางใต้เรียกสงครามนี้ว่า “สงครามระหว่างรัฐ” แต่ทางเหนือเรียกเป็นทางการว่า “สงครามกบฏ”) สงครามนี้มีเหตุปัจจัยหลายอย่างสะสมมาหลายปี รวมทั้งปัญหาว่ารัฐบาลกลางควรมีอำนาจควบคุมแค่ไหน แต่ละรัฐควรมีสิทธิ์เท่าใด แต่สำคัญที่สุดก็คือปัญหาเรื่อง**ทาส** ซึ่งรองรับเศรษฐกิจของรัฐภาคใต้ ว่าควรจะมีต่อไป หรือจะเลิกเสีย และถ้าจะมีหรือจะเลิก จะมีในรูปลักษณะไหน หรือจะเลิกอย่างไร

อับราฮัม **ลินคอล์น** (Abraham Lincoln) แสดงการต่อต้านระบบทาสมาตั้งแต่ระยะแรกในชีวิตการเมือง แต่ไม่ถึงกับจะให้ล้มเลิก โดยยอมรับสิทธิของรัฐทั้งหลายที่จะจัดกิจการของตน ถือว่ารัฐธรรมนูญก็คุ้มครองระบบทาสในรัฐที่มีอยู่แล้ว เขาคิดว่าบรรพบุรุษผู้ก่อตั้งประเทศอเมริกามุ่งให้ระบบทาสค่อยๆ ลดจนหมดสิ้นไปในที่สุด จึงต้องป้องกันไม่ให้ระบบทาสนั้นขยายออกไปยังถิ่นอื่น เขาได้รับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีในปี ๒๔๐๓ โดยไม่ได้เสียงจากรัฐลึกภาคใต้ (Deep South) แม้แต่คะแนนเดียว และยังไม่ทันถึงวันปฏิญาณตนเข้ารับตำแหน่ง (๔ มี.ค. ๒๔๐๔) รัฐ South Carolina ก็ประกาศถอนตัวแยกออกจากส่วนรวมของประเทศ (ที่เรียกว่า Union, แยกเมื่อ ๒๐ ธ.ค. ๐๓) ตามด้วยรัฐอื่นในภาคใต้อีก ๖ รัฐ แล้ว ๔ ก.พ. ๐๔ ก็ร่วมกันตรารัฐธรรมนูญของตน ซึ่งก็คล้ายกับรัฐธรรมนูญสหรัฐนั่นเอง ต่างในข้อที่รับรองสถาบันทาสนิโกร และเรื่องสิทธิของรัฐ ตั้งรัฐบาลชั่วคราวของตนเองขึ้น เป็น Confederate States of America (เรียกง่ายๆ ว่า Confederacy) มีที่ทำการ มีธง มีเงินตรา และเก็บภาษีเอง พอถึง ๑๒ เม.ย. **สงครามกลางเมือง**

อดีตอันรุ่งเรือง ที่ไม่เหลือแม้ร่องรอย

ดินแดนชมพูทวีปที่พระพุทธศาสนาเคยรุ่งเรือง นับเฉพาะภาคเหนือ วัดตั้งแต่**เบงกอล**ขึ้นไป ถึง**บากเตรีย** หรือจากแคว้น**อังคะ**ถึง**โยนก** เป็นระยะทางตัดตรงยาวราว ๒,๗๐๐ กิโลเมตร ตลอดช่วงเวลา ๑,๗๐๐ ปี เต็มไปด้วยมหาอาณาจักรต่างๆ มีปราสาทราชวัง อันใหญ่โต มโหฬาร และวัดวาอาราม สถานศึกษา มหาสถูป เจดีย์ ปูชนียสถาน ที่วิจิตรงดงาม มากมายสุดจะนับได้ แต่ในเวลาที่นักโบราณคดีเหล่านี้เริ่มขุดค้น แทบไม่มีร่องรอยอะไรเหลืออยู่เลยบนผืนแผ่นดิน

พ.ศ. ๑๕๐๐ พ.ศ. ๒๐๐๐ พ.ศ. ๒๕๐๐ พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 ค.ศ. 1500 ค.ศ. 2000 ค.ศ. 2500

(Civil War) ก็เริ่มขึ้น และมีรัฐแยกออกไปอีก ๔ รัฐ รวมเป็นฝ่าย Confederacy ๑๑ รัฐ รบกัน ๔ ปี ถึง ๙ เม.ย. ๐๘ กองทัพฝ่ายใต้ยอมแพ้ แต่อีก ๕ วันต่อมา (๑๔ เม.ย.) ประธานาธิบดีลินคอล์นก็ถูกลอบสังหาร

อย่างไรก็ตาม ก่อนหน้านั้น ลินคอล์นได้เซ็นเห็นชอบการแก้ไขรัฐธรรมนูญไปแล้ว โดยเพิ่มอนุบัญญัติข้อที่ ๑๓ ซึ่งให้เลิกทาสตามความว่า “การเป็นทาส ก็ดี การรับใช้โดยไม่สมัครใจ ก็ดี มิให้มีในสหรัฐ ...” พอประธานาธิบดีจอห์นสันรับตำแหน่งแล้ว ก็รีบดำเนินการให้อนุบัญญัติที่ ๑๓ นั้นได้รับมติเห็นชอบ มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๔๐๘

สงครามกลางเมืองจบลง โดยเป็นความสำเร็จของประธานาธิบดีลินคอล์นที่รักษาประเทศให้คงอยู่รวมเป็นอันเดียวได้ และชื่อว่าเป็น**ผู้เลิกทาส** แต่สงครามนี้ แม้จะเลิกทาสได้ ก็ยังไม่สามารถแก้ปมของเรื่องที่ซ้อนลึกลงไปอีกชั้นหนึ่ง คือปัญหาการแบ่งแยกเหยียดผิว ที่จะรังควาญสังคมอเมริกันไปอีกนาน และความขัดแย้งนี้ นอกจากทำให้อเมริกาสูญเสียประธานาธิบดีที่ยิ่งใหญ่ที่สุดท่านหนึ่งไปแล้ว ก็ได้สูญเสียกำลังคนไปทั้งหมดถึง **๖๑๘,๒๒๒** คน (ฝ่าย Union สูญเสีย ๓๖๐,๒๒๒ คน โดยตายในการรบ ๑๑๐,๐๐๐ คน และฝ่าย Confederacy สูญเสีย ๒๕๘,๐๐๐ คน โดยตายในการรบ ๙๔,๐๐๐ คน และทั้งสองฝ่ายบาดเจ็บอย่างน้อย ๔๗๑,๔๒๗ คน) เป็นสงครามที่คนอเมริกันตายมากที่สุด ยิ่งกว่าในสงครามใดๆ (ในสงครามปฏิวัติอเมริกัน คือคราวประกาศอิสรภาพจากอังกฤษ ซึ่งจบในปี 1783/๒๓๒๖ คนอเมริกันตายในการรบ ๔,๔๓๕ คน, ในสงครามโลกครั้งที่ ๑ ทหารอเมริกันตายประมาณ ๕๓,๕๑๓ คน และในสงครามโลกครั้งที่ ๒ คนอเมริกันตายประมาณ ๒๙๒,๖๐๐ คน)

วาทะหนึ่งของประธานาธิบดีลินคอล์น ที่นำมาอ้างกันบ่อยมาก โดยถือว่าแสดงความหมายของ**ประชาธิปไตย**ได้กะทัดรัดชัดเจน คือข้อความว่า “**รัฐบาลของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน**” (“... government of the people, by the people, for the people, ...”) ก็เป็นคำที่กล่าวในสงครามกลางเมืองนี้ คือในคำปราศรัย ณ สุสานสงครามกลางเมืองอุทิศแก่ทหารที่ล้มตายไป ที่เมืองเกตตีสเบอร์ก รัฐเพนซิลเวเนีย เมื่อวันที่ ๑๙ พ.ย. 1863/๒๔๐๖ เรียกว่า **Gettysburg Address**

Gettysburg national cemetery

จากรายงานของนักสำรวจ: ความสูญสิ้นเพราะถูกทำลาย

นักโบราณคดีเหล่านี้บันทึกไว้ว่า สถานที่และสิ่งก่อสร้างเหล่านั้นสูญสิ้นไปเพราะการทำลายของคน และเป็นการทำลายแบบแทบสิ้นซากสิ้นเชิง เช่นที่ Mr. Carlyle เขียนไว้ใน***รายงานการสำรวจโบราณคดี*** เล่ม ๑๘ (*Archaeological Survey Reports,* vol.18) ว่า *"พบกระดูกคนมากมาย และวัตถุที่ถูกไฟไหม้ดำเกรียมนานาชนิดอยู่ตามห้องชั้นนอกและประตูทางเข้าออกทั้งสองด้าน เป็นที่ชัดเจนว่า พระพุทธศาสนาที่นี่* (ที่เมืองกบิลพัสดุ์) *ได้ถูกทำลายล้างด้วยไฟและดาบ"*

นักโบราณคดีอีกคนหนึ่งสำรวจอีกที่หนึ่งเขียนว่า *"การขุดค้นทุกที่ทุกแห่งใกล้ๆ สารนาถ พบร่องรอยของไฟทั้งนั้น ตัวข้าพเจ้าเองก็พบไม้ที่ไหม้เกรียม และเมล็ดข้าวสารที่ไหม้ไฟดำไปครึ่งๆ ค่อนๆ"* พันตรี คิตโต (Major Kittoe) เล่าสรุปว่า *"ทุกแห่งถูกบุกปล้นและเผา ไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์ กุฏิวิหาร หรือพระพุทธรูปหมดไปด้วยกันบางแห่ง กระดูกคนบ้าง เหล็กบ้าง ไม้บ้าง พระพุทธรูปบ้าง ฯลฯ ถูกเอามารวมสุมกันไว้เป็นกองมหึมา..."*

การทำลายวัดใหญ่นี้คงต้องเกิดขึ้นอย่างฉับพลันและไม่ได้คาดหมาย เพราะ พ.ต.คิตโต ได้พบซากเศษสิ่งของตามที่ต่างๆ ในลักษณะที่ทำให้มองเห็นเหตุการณ์ว่า เกิดไฟไหม้ชนิดที่คนจุดโหมเข้ามาฉับพลันทันใด ทำให้ภิกษุทั้งหลายต้องละทิ้งอาหารที่กำลังฉันอยู่ไปทันที

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. • พ.ศ. ๑ • • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ • •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

องค์กรขาวพิฆาตดำ

พ.ศ. ๒๔๐๙ (ค.ศ. **1866**) ที่รัฐเทนเนสซี (Tennessee) **อเมริกา** เกิดองค์กรลับ **"คู คลักซ์ แคลน"** (**Ku Klux Klan**) ซึ่งถือการแบ่งแยกรังเกียจผิวอย่างรุนแรง โดยทำงานขู่ ฆ่า รังควานคนผิวดำ และใครก็ตามที่จะให้คนดำมีสิทธิเท่าเทียมกับคนขาว แต่ราว ๑๐ ปี องค์กรนี้ก็ซบเซา

หลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ คู คลักซ์ แคลน ฟื้นใหม่และยิ่งใหญ่ขึ้นมาก ในปี 1924 มีสมาชิกถึง ๔ ล้านคน ครองอำนาจการเมืองอเมริกาถึง ๗ รัฐ ขยายความรังเกียจไปยังคนต่างชาติ ต่างนิกายศาสนาทั้งหมด ถืออุดมการณ์ "White Supremacy" ชูป้าย "America for Americans"

รางวัลโนเบล (Nobel Prize) เพื่อผู้ทำคุณประโยชน์อันยิ่งใหญ่

พ.ศ. ๒๔๐๙ (ค.ศ. **1866**) นักเคมีและวิศวกรชาวสวีเดน ชื่อ **อัลเฟรด โนเบล** (Alfred Bernhard Nobel) ประดิษฐ์ดินระเบิด (dynamite) สำเร็จ แต่เขาไม่รู้สึกชื่นชมกับโชคลาภอย่างนั้น และได้สละเงินส่วนใหญ่ตั้งขึ้นเป็นกองทุนประเดิม $9,200,000 เพื่อให้จัดสรรเป็นรางวัลประจำปีแก่ผู้ที่สร้างสรรค์คุณประโยชน์ยิ่งใหญ่ให้แก่มนุษยชาติใน ๕ ด้าน คือ **ฟิสิกส์ เคมี สรีรวิทยา** หรือ**การแพทย์ วรรณคดี** และ**สันติภาพ** กองทุนได้เพิ่มพูนขึ้น และหลังจากเขาสิ้นชีพแล้วครบปีที่ ๕ จึงมีการจัดมอบรางวัลทั้ง ๕ นั้นเป็นครั้งแรกเมื่อ ๑๐ ธ.ค. ๒๔๔๔/1901 ต่อมาถึงปี ๒๕๑๒/**1969** ได้จัดมอบรางวัลเพิ่มขึ้นเป็นสาขาที่ ๖ ทาง**เศรษฐศาสตร์** (เมื่อปี ๒๕๓๕ รางวัลหนึ่งๆ มีมูลค่าประมาณ $1.2 ล้าน)

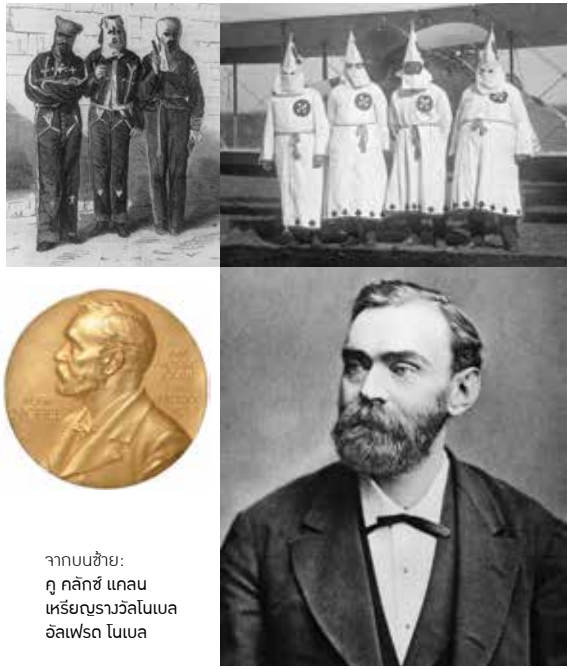

จากบนซ้าย:
คู คลักซ์ แคลน
เหรียญรางวัลโนเบล
อัลเฟรด โนเบล

คันนิ่งแฮมคิดถึงใคร ที่มาเผา-ฆ่า

นายพลคันนิ่งแฮมรู้สึกหงุดหงิดขุ่นเคือง เพราะจะไปที่ซากปรักหักพังของพุทธสถานที่ไหน ก็เจอกระดูกไหม้ดำและสิ่งที่บ่งบอกถึงการจุดไฟเผาทุกแห่งไป ใครหนอที่มาห้ำหั่นข่มเหงชาวพุทธผู้ไม่เบียดเบียนทำร้ายใคร ทำเหมือนอย่างที่ศาลไต่สวนศรัทธาของคริสต์ในสเปนได้ทำกับคนที่ถูกหาว่านอกศาสนา ตอนแรกนายพลคันนิ่งแฮมคงคิดว่าเป็นพวกพราหมณ์ เขาจึงใช้คำว่า "พวกพราหมณ์ใจร้าย" (malignant Brahmans) ต่อมาก็ชัดเจนว่าเป็นการกระทำของทัพมุสลิมเตอร์ก

แม้แต่ตั้งใจไปขุดฟื้น บางแห่งก็ทำไม่ได้

สถูป เจดีย์ ปูชนียสถานทั้งหลายเป็นอันมาก เมื่อถูกทำลายลงไปแล้ว ชาวมุสลิมเตอร์กก็นำเอาวัสดุจากสถานที่ที่ทำลายไปแล้วนั้น มาใช้สร้างที่ฝังศพมุสลิม ดังที่นายพลคันนิ่งแฮมเขียนไว้ว่า "ทุกทิศของเมืองพิหารจะเห็นที่ฝังศพมัสซุลหม่าน (musulman เป็นคำเตอร์ก ตรงกับคำว่ามุสลิมของอาหรับ) ที่ขนาดย่อมก็สร้างด้วยอิฐ ขนาดใหญ่ก็สร้างด้วยก้อนหินที่สะกัดและแกะสลักแล้วจากแหล่งสามัญของชาวมะหะหมัด คือ ซากสิ่งก่อสร้างของพุทธหรือพราหมณ์ที่ถูกทำลายลงไปแล้ว"

โดยเฉพาะที่ฝังศพมุสลิมมากแห่งก็สร้างซ้อนขึ้นไว้ข้างบน ทับสถานที่ซึ่งถูกทำลายไปแล้วนั้นเอง ทำให้ไม่สามารถจะไปขุดค้นดูอะไรได้ กลายเป็นอุปสรรคสำคัญที่ขวางกั้นการขุดค้น

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2000 • ค.ศ. 2500

เทคโนโลยี: เครื่องพิมพ์ดีดเกิดที่อเมริกา

พ.ศ. ๒๔๐๙ (ค.ศ. 1866) มีคนอเมริกันประดิษฐ์เครื่องพิมพ์ดีดได้สำเร็จ ซึ่งทำให้ผลิตเครื่องพิมพ์ดีดเรมิงตัน (Remington) เครื่องแรกออกมาในเดือนกันยายน 1873

พม่าสร้างพระไตรปิฎกฉบับหินอ่อน

พ.ศ. ๒๔๑๕ (ค.ศ. 1872) ที่มัณฑะเลย์ ใน**พม่า** พระเจ้ามินดงทรงอุปถัมภ์**สังคายนา**ครั้งที่ ๕ มีการแปลพระ**ไตรปิฎก**ครั้งใหญ่ และโปรดให้จารึกพระไตรปิฎกลงในแผ่น**หินอ่อน**สีขาวจบใน ๗๒๙ แผ่น

ในกรุง "โรงเรียนหลวงสำหรับราษฎร" เกิดก่อนที่วัดมหรรณพ์

พ.ศ. ๒๔๑๔ (ค.ศ. 1871) ที่ประเทศ**ไทย** ในรัชกาลที่ ๕ ด้วยพระบรมราชโองการ "**โปรดเกล้าฯ จะให้มีอาจารย์สอนหนังสือไทยและสอนเลขทุกๆ พระอาราม**" การศึกษาแบบสมัยใหม่ในประเทศไทยก็เริ่มตั้งต้น ทั้งนี้โดยให้พระสงฆ์รับภาระช่วยการศึกษาของชาติ ครั้นแล้วใน พ.ศ. ๒๔๒๗ ก็โปรดให้ตั้ง**โรงเรียนหลวงสำหรับราษฎร**ขึ้นตามวัด เริ่มที่**วัดมหรรณพาราม** เป็นโรงเรียนแรก

จากซ้าย:
Remington No.1 Typewriter (1873)
วัดมหรรณพาราม
พระไตรปิฎกหินอ่อน
พระเจ้ามินดง

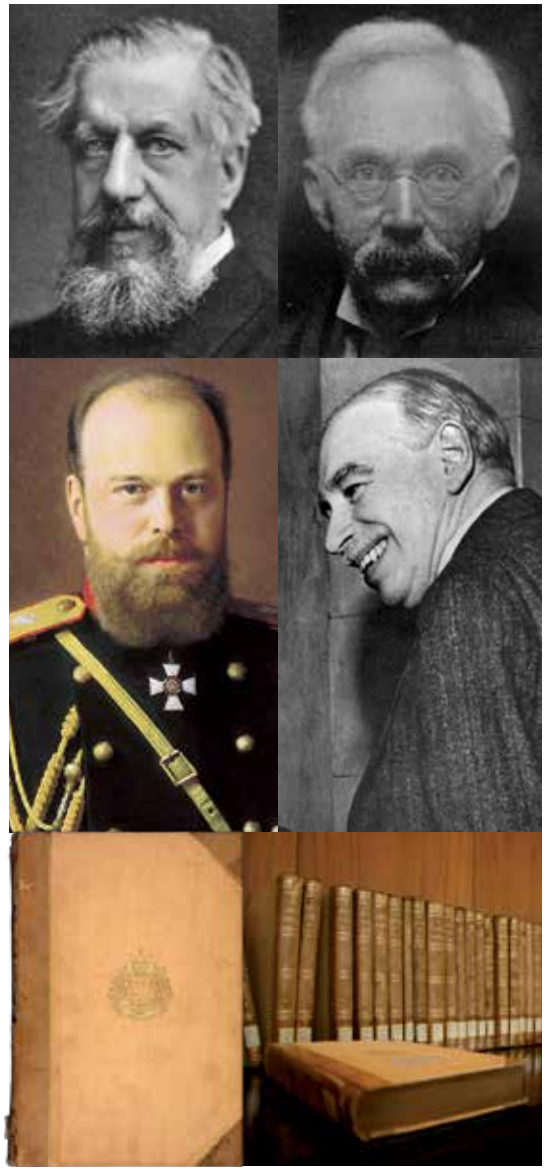

ฝรั่งแต่งหนังสือธรรมโด่งดัง

พ.ศ. ๒๔๒๒ (ค.ศ. 1879) ที่**อังกฤษ** เซอร์ **เอดวิน อาร์โนลด์** (Sir Edwin Arnold) แต่งบทประพันธ์อันไพเราะ แสดงพุทธประวัติและคำตรัสสอน ชื่อเรื่อง *The Light of Asia* (***ประทีปแห่งทวีปอาเซีย***) ทำให้คนอินเดียและชาวตะวันตกจำนวนมากสนใจพระพุทธศาสนา บ้างก็ถึงกับหันมานับถือ

ลอนดอน มีองค์กรพิมพ์พระไตรปิฎก

พ.ศ. ๒๔๒๔ (ค.ศ. 1881) ที่**อังกฤษ** ที.ดับลิว. **รีส เดวิดส์** (T.W. Rhys Davids) ตั้ง Pali Text Society (สมาคมบาลีปกรณ์) ขึ้นในกรุงลอนดอน “to foster and promote the study of Pali texts” ได้พิมพ์คัมภีร์พระพุทธศาสนาภาษาบาลี เริ่มแต่**พระไตรปิฎก**และอรรถกถา ด้วยอักษรโรมัน พร้อมทั้งคัมภีร์แปล ตลอดจนพจนานุกรมบาลี-อังกฤษ อันเกื้อกูลต่อการศึกษาพระพุทธศาสนาเป็นอันมาก

จากบนซ้าย:
เซอร์ เอดวิน อาร์โนลด์
ที.ดับลิว. รีส เดวิดส์
พระเจ้าซาร์ อเลกซานเดอร์ ที่ ๓
จอห์น เมย์นาร์ด เคนส์
พระไตรปิฎกปาฬี *จุลจอมเกล้าบรมธัมมิกมหาราช*
(ชุดที่ได้รับพระราชทานและเก็บรักษาไว้ในประเทศญี่ปุ่น)

หน้าตรงข้าม:
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ลัทธิชังยิว vs. ลัทธิยิวรักถิ่น

พ.ศ. ๒๔๒๔ (ค.ศ. 1881) ที่**รัสเซีย** พระเจ้าซาร์อเลกซานเดอร์ ที่ ๓ ขึ้นครองราชย์ นอกจาก**ห้ำหั่น** (persecution) พวก**โรมันคาทอลิก**แล้ว ก็ดำเนินการกวาดล้าง**ยิว** ถึงขนาดปฏิญาณว่า จะกำจัดยิวให้หมดประเทศ โดยฆ่าเสีย ๑ ใน ๓ ขับไล่ออกไป ๑ ใน ๓ และที่เหลือจากนั้นให้เปลี่ยนศาสนา แล้วก็เริ่มต้นสังหารทีละมากๆ เป็นเหตุให้ในระยะ ๓๐ ปีต่อมา คนยิวอพยพหนีจากรัสเซียหลายล้านคนและทำให้เกิด**ลัทธิไซโอน** (Zionism คือ ลัทธิ**มวลยิวรักถิ่น** หรือขบวนการรวมมวลชนยิวทั่วโลกร่วมใจคืนถิ่นสร้างดินแดนของตนในปาเลสไตน์)

การกวาดล้างยิวในรัสเซียดำเนินมาเรื่อยๆ โดยแรงขึ้นเป็นระยะๆ เช่น ช่วงต่อมา ในปี ๒๔๔๖, ๒๔๔๘-๙ (1903, 1905-6) มีการสังหารหมู่อย่างหนัก ยิ่งหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ แล้ว **ทิฐิชังยิว** หรือ**ลัทธิต่อต้านยิว** (anti-Semitism) ก็ยิ่งรุนแรงแผ่ขยายในยุโรป กว้างออกไป

ดูโลกปัจจุบัน อย่ามองข้ามนักเศรษฐศาสตร์ท่านนี้

พ.ศ. ๒๔๒๖-๘๙ (ค.ศ. 1883-1946) ช่วงชีวิตของจอห์น เมย์นาร์ด **เคนส์** (John Maynard Keynes) ชาวอังกฤษผู้เป็น**นักเศรษฐศาสตร์**ที่มีอิทธิพลมากที่สุดแห่งคริสต์ศตวรรษที่ 20

อเมริกาออกหน้า ร่วมด้วยแคนาดา ชวนจัดเขตเวลาใช้กันทั้งโลก

พ.ศ. **๒๔๒๗** (ค.ศ. 1884) ที่**สหรัฐอเมริกา** และ**แคนาดา** ย้อนหลังไปหลายปี กิจการรถไฟได้เจริญขึ้น ขยายออกไปๆ ทำให้การคมนาคมขนส่งไปทั่วถึงกัน ความขยายออกไปของการเดินทางรถไฟ กับความกว้างใหญ่ของดินแดน ๒ ประการนี้ ได้เป็นเงื่อนไขที่บังคับให้ต้องจัดการกำหนดเวลา คือ ให้มีเวลา**มาตรฐาน** (standard time) และจัดตั้ง**เขตเวลา** (time zones) ซึ่งผู้แทนจาก ๒๗ ชาติได้มาประชุมที่กรุงวอชิงตัน ดีซี และตกลงรับระบบการจัดเขตเวลามาตรฐาน ในเดือน ต.ค. 1884/๒๔๒๗

(อ่านเรื่องเต็ม ใน ภาคพิเศษ ท้ายเล่ม)

ไทยพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นเล่มหนังสือชุดแรกของโลก

พ.ศ. ๒๔๓๑ (ค.ศ. 1888) ที่ประเทศไทย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ **ร.๕** โปรดให้พิมพ์พระไตรปิฎกบาลี ด้วยอักษรไทย เป็นเล่มหนังสือสมัยใหม่ อันนับว่าเป็นครั้งแรกของโลก จบละ ๓๙ เล่ม (ยังขาด*ปัฏฐาน*) ๑,๐๐๐ ชุด เสร็จและฉลองในปี ๒๔๓๖ พร้อมกับรัชดาภิเษก แล้วส่งไปพระราชทานแก่นานาประเทศ

มีโรงเรียนแล้ว ต้องมีโรงพยาบาล เป็นฐานของชีวิตและสังคม

พ.ศ. ๒๔๓๑ (ค.ศ. 1888) ที่ประเทศ**ไทย** ในรัชกาลที่ ๕ "ได้เปิดโรงพยาบาลรักษาคนไข้เป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ ๒๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๑ ตรงกับวันพฤหัสบดี แรม ๑ ค่ำ เดือน ๖ ปีชวด และเมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๓๑ ได้พระราชทานนามว่า โรง**ศิริราชพยาบาล** ตามพระนามสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์" (ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ ๒๔๓๕–๒๕๐๗, หน้า ๖๕)

ใช้ ร.ศ. แทน จ.ศ.

พ.ศ. ๒๔๓๒ (ค.ศ. 1889) ตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน เป็นเริ่มต้น ที่ประเทศ**ไทย** ในรัชกาลที่ ๕ โปรดให้ใช้ **รัตนโกสินทรศก** เป็นศักราชทางราชการ แทน "จุลศักราช" ซึ่งใช้กันสืบมายาวนาน (เป็นการใช้อย่างพม่า) ดังนั้น ๑ เมษายน จ.ศ. ๑๒๕๑ (พ.ศ. ๒๔๓๒) จึงเปลี่ยนใช้ว่า ๑ เมษายน ร.ศ. ๑๐๘ (พ.ศ. = ร.ศ. + ๒๓๒๔; พ.ศ. = จ.ศ. + ๑๑๘๑; จ.ศ. = ร.ศ. + ๑๑๔๓)

จากซ้าย: อนาคาริก ธรรมปาละ พ.อ. ออลคอตต์

อนาคาริก ธรรมปาละ ผู้นำการฟื้นฟูพุทธศาสนาในอินเดีย

พ.ศ. ๒๔๓๔ (ค.ศ. 1891) **อนาคาริก ธรรมปาละ** (Anagarika Dharmapala) ชาวลังกา เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๗=ค.ศ. 1864 ในตระกูลผู้ดีลังกาที่เปลี่ยนไปนับถือคริสต์สมัยเป็นอาณานิคมของอังกฤษ เดิมชื่อ David Hewavitharne

ต่อมา David ได้เรียนรู้จักพระพุทธศาสนาจากชาว**อเมริกัน** ชื่อ พ.อ. ออลคอตต์/Col. H.S. Olcott จึงหันมานับถือพระพุทธศาสนา และเมื่อได้รู้สภาพพระพุทธศาสนาที่ถูกเบียดเบียนต่างๆ จึงได้ตั้ง**ปณิธานที่จะฟื้นฟูพระพุทธศาสนา** โดยครองตนเป็นอนาคาริกเพื่อให้ทำงานได้สะดวก และใช้ชื่อใหม่ว่า อนาคาริก ธรรมปาละ

ณ วันที่ ๒ มกราคม ๒๔๓๔ หลังจากเยือนสารนาถ **ธรรมปาละ**ได้มาที่**พุทธคยา** เมื่อเห็นสภาพของอภิสัมพุทธสถานที่ถูกทอดทิ้งทรุดโทรมและตกอยู่ใต้การครอบครองของพวกนักบวชฮินดูที่เรียกว่ามหันต์แล้ว ได้ปฏิญาณต่อหน้าต้น**พระศรีมหาโพธิ์** ว่าจะอุทิศชีวิตของตนเพื่อกู้พุทธสถานสำคัญนั้นกลับคืนขึ้นมาสู่ความเป็นทัศนียปูชนียสถานให้จงได้

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. | พ.ศ. ๑ | พ.ศ. ๕๐๐ | พ.ศ. ๑๐๐๐

ค.ศ. 1 | ค.ศ. 500

วิทยาลัยแห่งแรกของไทย

พ.ศ. ๒๔๓๒ (ค.ศ. 1889) ที่ประเทศ**ไทย** พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ **ร.๕** โปรดให้ย้ายที่ราชบัณฑิตบอกหนังสือพระ จากในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ออกมาจัดเป็น**บาลีวิทยาลัย**ขึ้นที่วัดมหาธาตุ เรียกว่า “มหาธาตุวิทยาลัย” เป็นครั้งแรกที่ใช้นามวิทยาลัยในประเทศไทย

ต่อมา ณ ๑๓ ก.ย. ๒๔๓๙ เสด็จไปทรงวางศิลาฤกษ์สังฆเสนาสน์ราชวิทยาลัย ประกาศพระราชปรารภเปลี่ยนนามมหาธาตุวิทยาลัยเป็น “**มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**” ให้เป็นที่ศึกษาพระปริยัติธรรมและวิชาชั้นสูง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประกาศตั้งเป็นมหาวิทยาลัยฝ่ายพระพุทธศาสนา ๙ ม.ค. ๒๔๙๐ เปิดการศึกษา ๑๘ ก.ค. ๒๔๙๐ ให้ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต มีฐานะสมบูรณ์ตามกฎหมายเมื่อรัฐตรา พรบ. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐

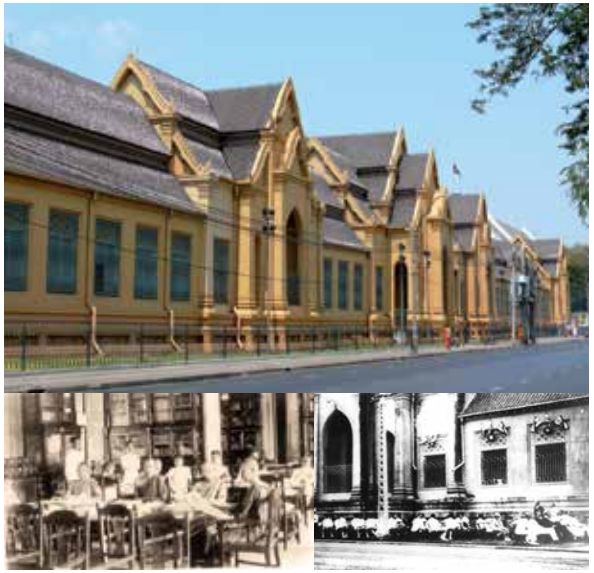

จากบน:
อาคารถาวรวัตถุ
สังฆเสนาสน์ราชวิทยาลัย

หน้าตรงข้ามจากบน:
สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ
มหามกุฏราชวิทยาลัย

ตั้งมหาโพธิสมาคมเป็นฐาน เริ่มงานฟื้นพุทธสถาน

ณ วันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๔๓๔ นั้นเอง ก็ได้ตั้ง Maha Bodhi Society (**มหาโพธิสมาคม**) แห่งแรกขึ้นมาเป็นฐานในการทำงาน ให้ชื่อว่า Buddhagaya Maha Bodhi Society (พุทธคยามหาโพธิสมาคม แต่ตั้งขึ้นที่ลังกา) จากนั้นได้มุ่งมั่นทำงานเพื่อจุดหมายที่ตั้งไว้ ต้องเดินทางไปในประเทศต่างๆ มาก โดยเฉพาะไปเผยแผ่ธรรมในอเมริกา (แวะเมืองไทย ก.พ. ๒๔๓๗) ตลอดจนไปร่วมประชุม**สภาศาสนาโลก**ที่ชิคาโกใน ก.ย. ๒๔๓๖ (the 1893 World's Parliament of Religions in Chicago)

ต่อมาเริ่มจัดคณะไปนมัสการ**พุทธคยา** และพุทธสถานอื่นๆ เป็นครั้งแรกในเดือน ธ.ค. ๒๔๓๗ แล้วในเดือน ก.พ. ๒๔๓๘ ได้นำ**พระพุทธรูป**เข้าไปตั้งบูชาในพระเจดีย์พุทธคยา (พระพุทธรูปองค์นี้เป็นแบบญี่ปุ่น) แต่คนของฮินดูมหันต์ได้นำพระพุทธรูปนั้นออกมาทิ้งข้างนอก เรื่องเป็นความขึ้นศาลกัน และพยายามกันต่อมา จนใน ต.ค. ๒๔๔๔ แม้ชาวพุทธจะได้อิสรภาพในการเข้าไปบูชาในพระพุทธคยาเจดีย์ แต่องค์พระเจดีย์ก็ยังเป็นทรัพย์สินในความดูแลของฮินดูมหันต์กับรัฐบาล คณะของท่านธรรมปาละทำได้เพียงซื้อที่สร้างที่พักไว้ใกล้ๆ

ต่อมาไม่นานได้ซื้อที่เพื่อสร้างวิหารที่**สารนาถ** จนกระทั่งสร้างมูลคันธกุฎีวิหารเสร็จที่นั่นในปี ๒๔๗๓

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • ๒๕ • ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2500

ตั้งกระทรวงธรรมการ ให้ธรรมะคุมศาสนา และเป็นแกนของการศึกษา

พ.ศ. ๒๔๓๕ (ค.ศ. 1892) วันที่ ๑ เมษายน ที่ประเทศ**ไทย** ในรัชกาลที่ ๕ มีพระบรมราชโองการประกาศตั้งกรมธรรมการขึ้นเป็น "**กระทรวงธรรมการ**" (พร้อมกับกระทรวงอื่นๆ รวมเป็น ๑๐ กระทรวง) ให้รับผิดชอบการศึกษาทั้งฝ่ายบ้านเมืองและพระศาสนาเนื่องอยู่ในนโยบายอันเดียวกัน โดยก่อนนี้ ในปี ๒๔๓๒ ได้โปรดให้รวม**กรมศึกษาธิการ**ที่ตั้งขึ้นแต่ พ.ศ. ๒๔๓๐ กับกรมอื่นๆ อีก ๓ กรม เข้าในกรมธรรมการมาพร้อมแล้ว

มหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งแรก ในประเทศไทย

พ.ศ. ๒๔๓๖ (ค.ศ. 1893) ที่ประเทศ**ไทย** พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ร.๕ เสด็จไปทรงเปิด "**มหามกุฏราชวิทยาลัย**" ที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงจัดตั้งขึ้น

มหามกุฏราชวิทยาลัย ประกาศตั้งเป็น**มหาวิทยาลัยสงฆ์** ชื่อ สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย ณ ๓๐ ธ.ค. ๒๔๘๘ เปิดการศึกษา ๑๖ ก.ย. ๒๔๘๙ ให้ปริญญาศาสนศาสตรบัณฑิต มีฐานะสมบูรณ์ตามกฎหมายเมื่อรัฐตรา พรบ. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๐

เจดีย์พุทธคยา
หลังการบูรณะ

อเมริกันชายนำเข้ามา อเมริกันหญิงช่วยทุนให้เดินหน้า

การเพื่อพระศาสนาทั้งนี้ รวมทั้งการสร้างโรงเรียนและโรงพยาบาลเพื่อการสงเคราะห์ควบคู่ไป ได้รับความร่วมมือจากชาวพุทธหลายแห่ง โดยเฉพาะบุคคลที่ช่วยเหลือโดยตลอดและมากที่สุดจนสุดท้ายตั้งเป็น**กองทุน**คือ **เศรษฐินีชาวอเมริกัน** ชื่อ Mrs. Mary Foster (กองทุนชื่อ Mary Foster Permanent Fund, ตั้งใน ก.ค. ๒๔๖๗)

แม้จะสิ้นชีพ ขอเกิดมาทำงานพุทธศาสนาต่อไป

ต่อมา พ.ศ. ๒๔๗๔ อนาคาริก ธรรมปาละ ชราลง ได้บวชโดยมีนามว่า **ศรี เทวมิตร ธรรมปาละ** จากนั้นอีก ๒ ปีก็ได้อุปสมบท (ตรงนี้ ผู้บันทึกลำดับเหตุการณ์ในประวัติเขียนไว้สับสนว่า ค.ศ. 1931: Ordained as a Bhikkhu... แล้ว ค.ศ. 1933: Received Higher Ordination. ทำให้สงสัยว่าเป็นการบันทึกผิดพลาด ครั้งแรกอาจบรรพชาเป็นสามเณร แล้วครั้งหลังอุปสมบทเป็นพระภิกษุ หรือเป็นภิกษุแล้วบวชซ้ำแบบทำทัฬหีกรรม)

แต่เวลาผ่านมาเพียง ๒ เดือนเศษ ณ ๒๙ เม.ย. ๒๔๗๖ ท่านก็ถึง**มรณภาพ**ที่สารนาถ เมืองพาราณสี กล่าววาจาสุดท้ายว่า “ขอให้ข้าพเจ้าได้เกิดใหม่...ข้าฯ ขอเกิดอีก ๒๕ ชาติ เพื่อเผยแพร่ธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า”

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. | พ.ศ. ๑ | พ.ศ. ๕๐๐ | พ.ศ. ๑๐๐๐

ค.ศ. 1 | ค.ศ. 500

ค้นพบเอกซเรย์

พ.ศ. ๒๔๓๘ (ค.ศ. **1895**) ณ วันที่ ๕ พ.ย. นักฟิสิกส์เยอรมัน ชื่อ เรินต์เกน (Wilhelm C. Roentgen) ค้นพบรังสีแม่เหล็กไฟฟ้าความถี่สูง ที่เรียกว่า “**เอกซเรย์** (X-ray)” และได้รับรางวัลโนเบล ประจำปี ๒๔๔๔/1901

กีฬาโอลิมปิกคืนชีพ

พ.ศ. ๒๔๓๙ (ค.ศ. **1896**) กีฬา**โอลิมปิก**ของกรีกโบราณ ซึ่งหยุดไปเพราะถูกพวกโรมันห้าม ตั้งแต่ปี ๗๓๗/194 ได้รับการฟื้นฟู เริ่มจัดขึ้นใหม่ที่เมืองเอเธนส์

จากซ้าย:
Wilhelm C. Roentgen
เอกซเรย์ชิ้นแรก
1896 Olympic Medal
ตราสัญลักษณ์กีฬาโอลิมปิก

หน้าตรงข้าม:
ดี ที ซูซูกิ

ปลูกเมล็ดพืชไว้ ผลเผล็ดให้ผู้อื่นชื่นชมต่อไป

กาลล่วงมาถึง พ.ศ. ๒๔๙๒ (ค.ศ. 1949) หลังจากท่านธรรมปาละสิ้นชีพไปแล้ว ๑๖ ปี งานที่ท่านเพียรทำไว้จึงสำเร็จบ้างบางส่วน เมื่อรัฐบาลรัฐพิหารออก **พรบ. ศาสนสถานพุทธคยา** (Buddha Gaya Temple Act) กำหนดให้การจัดการมหาโพธิเจดีย์เป็นอำนาจของคณะกรรมการที่ประกอบด้วย**ชาวฮินดู**และ**ชาวพุทธ**มีจำนวนฝ่ายละเท่ากัน

มหาโพธิสมาคมในอินเดีย มีสำนักงานใหญ่อยู่ที่เมืองกัลกัตตา (Kolkata หรือ Calcutta) มีสาขาหลายแห่งหลายเมือง ออกวารสารชื่อ *The Maha Bodhi*

อนาคาริก ธรรมปาละ เป็นชาวพุทธผู้มีบทบาทสำคัญยิ่งในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในชมพูทวีป เป็นบุคคลที่ได้บำเพ็ญประโยชน์อย่างมากแก่พระพุทธศาสนาและแก่ชาวพุทธสมัยปัจจุบัน โดยเฉพาะผู้ที่มานมัสการสังเวชนียสถานคงจะอนุโมทนาอัตถจริยาเพื่อกู้พุทธสถานที่ท่านได้บำเพ็ญแล้ว

ปราชญ์อินเดียตื่นตัวตามฝรั่ง ตั้งสมาคมทางพุทธ

พ.ศ. ๒๔๓๕ (ค.ศ. 1892) ปราชญ์ชาวอินเดียเกิดความตื่นตัวขึ้นจากแรงกระตุ้นที่ได้เห็นชาวตะวันตกศึกษาค้นคว้าพระพุทธศาสนากันจริงจัง จึงได้ตั้ง Buddhist Text Society (**สมาคมพุทธศาสนปกรณ์**) ขึ้นบ้างในเมืองกัลกัตตา

มหาโพธิสมาคม

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2000 • ค.ศ. 2500

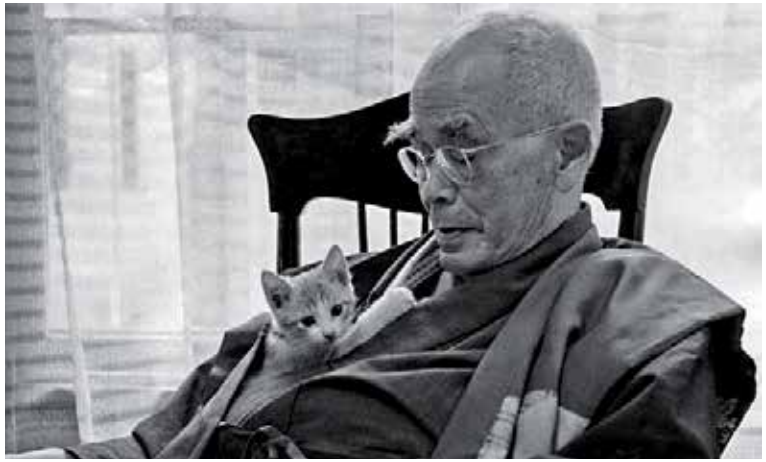

พุทธแบบเซนเด่นก่อน ที่อเมริกา

พ.ศ. ๒๔๔๐ (ค.ศ. 1897) ที่**อเมริกา ซูซูกิ** (Daisetz Teitaro Suzuki) ปราชญ์แห่งพระพุทธศาสนานิกาย**เซน** ด้วยการบรรยายตามมหาวิทยาลัยอเมริกันและเขียนหนังสือ ได้ทำให้ชาวตะวันตกรู้เข้าใจพระพุทธศาสนา และนิยม**สมาธิ**แพร่หลายออกไปมาก พร้อมกับนิยมพระพุทธศาสนาแบบเซนด้วย

ในหัวเมือง เผดียงพระสงฆ์ สอนทั่วราชอาณาจักร

พ.ศ. ๒๔๔๑ (ค.ศ. 1898) ที่ประเทศ**ไทย** ในรัชกาลที่ ๕ มีพระบรมราชโองการ "**ประกาศจัดการเล่าเรียนในหัวเมือง**" เผดียงพระสงฆ์ทั่วราชอาณาจักรให้เอาใจใส่สั่งสอนธรรมแก่ประชาชน และฝึกสอนวิชาความรู้ต่างๆ แก่กุลบุตร เพื่อการนี้ ทรงอาราธนากรมหมื่น**วชิรญาณวโรรส** เจ้าคณะใหญ่ บังคับการพระอารามในหัวเมืองในส่วนการพระศาสนาและการศึกษา และทรงมอบหมายกรมหมื่น**ดำรงราชานุภาพ**เป็นเจ้าหน้าที่อนุกูลในฝ่ายกิจการของฆราวาส

แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับแรกของประเทศไทย

พ.ศ. ๒๔๔๑ (ค.ศ. 1898) ที่ประเทศ**ไทย** ในรัชกาลที่ ๕ เนื่องด้วย "การศึกษาที่ได้เริ่มจัดการมาแต่ต้นนั้น ยังไม่ได้รูปการลงเป็นหลักฐานแน่นอน จนใน พ.ศ. ๒๔๔๐ พระบาทสมเด็จ**พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**เสด็จพระราชดำเนินประพาสทวีปยุโรปครั้งแรก ได้ทอดพระเนตรเห็นนักเรียนซึ่งได้มาเล่าเรียนอยู่ช้านาน ยังเรียนไม่สำเร็จทันพระราชประสงค์ที่จะทรงใช้ราชการ เป็นเหตุให้ไม่พึงพอพระราชหฤทัย จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว. เปีย มาลากุล) ซึ่งขณะนั้นเป็นพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ อัครราชทูตพิเศษประจำราชสำนักอังกฤษ คิดอ่านตรวจตราสืบหาแบบแผนและทำความเห็นวิธีที่จะแก้ไขจัดการศึกษา ..." พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ได้ดำเนินการแล้วส่งมายังกระทรวงธรรมการ และกรมศึกษาธิการประมวลเรียบเรียงเสร็จนำขึ้นทูลเกล้าฯ ซึ่งทรงพอพระราชหฤทัยและตรัสชมสำเร็จเป็น "**โครงการศึกษา พ.ศ. ๒๔๔๑**" (บางทีเรียกเป็น "โครงการศึกษาสำหรับชาติ พ.ศ. ๒๔๔๑" ก็มี) อันควรถือว่าเป็นแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับแรกของประเทศไทย

ตามโครงการศึกษา พ.ศ. ๒๔๔๑ นี้ การเล่าเรียนสามัญแบ่งลำดับชั้นเป็น ๔ คือ การเล่าเรียนเบื้องแรก (**มูลศึกษา**) เบื้องต้น (**ประถมศึกษา**) เบื้องกลาง (**มัธยมศึกษา**) และเบื้องสูงสุด (**อุดมศึกษา**) ในตอนว่าด้วยอุดมศึกษา มีความต่อท้ายว่า "หมายเหตุ: ได้หวังใจไว้ว่าใน**ปีสุวรรณาภิเษก** ถ้าจะเป็นได้ จะได้รวม**มหามกุฏราชวิทยาลัย** เป็นส่วนวิทยาลัยสำหรับวินัยและศาสตร์ **มหาธาตุวิทยาลัย**เป็นวิทยาลัยสำหรับกฎหมาย **โรงเรียนแพทยากร**เป็นวิทยาลัยสำหรับแพทย์ และตั้งโรงเรียนเป็นวิทยาลัยสำหรับวิทยา และมีหอสากลวิทยาขึ้นแห่งหนึ่ง รวมวิทยาลัยต่างๆ เหล่านี้ เข้าเป็น**รัตนโกสินทรสากลวิทยาลัย**" (สากลวิทยาลัย คือคำครั้งนั้นสำหรับ university) แต่พระองค์ได้เสด็จสวรรคตใน พ.ศ. ๒๔๕๓ ก่อนถึงปีสุวรรณาภิเษก (พ.ศ. ๒๔๖๑) นั้น การจึงไม่เป็นไปตามโครงการนี้

จากบนซ้าย:
กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ
ครูพระ
พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์
นักเรียนยุโรปสมัย ร.๕

(ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง เรียก "**โครงการศึกษา**" เป็นพื้น มีเรียกเป็นแผนการศึกษาสลับบ้าง ต่อมา ตั้งแต่ปีเปลี่ยนการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ จึงเรียกว่า "แผนการศึกษาชาติ" แล้วต่อมาอีก ถึงปี ๒๕๐๒ มีประกาศคณะปฏิวัติตั้งสภาการศึกษาแห่งชาติขึ้น แต่นี้ไปเติม "แห่ง" เริ่มด้วย "**แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๐๓**")

วิทยาศาสตร์+เทคโนโลยี: ความก้าวหน้าที่ควรสนใจ

พ.ศ. ๒๔๔๓-๕๙ (ค.ศ. 1900-16) เป็นช่วงที่มีความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีหลายอย่าง เช่น

ด้านวิทยาศาสตร์:

แมกซ์ แพลงค์ (Max Planck) นักฟิสิกส์เยอรมัน วางฐานแห่ง**ทฤษฎีควอนตัม** ในปี ๒๔๔๓/1900; ไอน์สไตน์ (Albert Einstein) นักฟิสิกส์อเมริกัน (เยอรมันโดยกำเนิด) พัฒนาทฤษฎีพิเศษแห่ง**สัมพัทธภาพ** ในปี ๒๔๔๘/1905 และเผยแพร่ทฤษฎีทั่วไปแห่ง**สัมพัทธภาพ** ในปี ๒๔๕๙/1916

ด้านเทคโนโลยี:

มาร์โคนี (Guglielmo Marconi) ชาวอิตาลี ใช้**วิทยุ**ที่ตนประดิษฐ์ขึ้นส่งข่าวเป็นครั้งแรก ในปี ๒๔๔๔/1901; ออร์วิลล์ ไรท์ (Orville Wright) ขับขี่**เครื่องบิน**ที่ตน และพี่ชาย คือ วิลเบอร์ ไรท์ (Wilbur Wright) สร้างขึ้น สำเร็จครั้งแรกในวันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๔๔๖/1903; เบกแลนด์ (Leo Hendrik Baekeland) นักเคมีอเมริกันเชื้อสายเบลเยี่ยมสร้างสารสังเคราะห์เป็น**พลาสติก**สมัยใหม่ขึ้นในปี ๒๔๕๒/1909

ใกล้ๆ ก่อนช่วงนี้: เบลล์ (**Alexander Graham Bell**) ชาวอเมริกันได้ประดิษฐ์**โทรศัพท์**แล้วใช้ครั้งแรก ๑๐ มี.ค. ๒๔๑๙/1876; สแวน (Sir Joseph Wilson Swan) ชาวอังกฤษ และเอดิสัน (Thomas Alva Edison) ชาวอเมริกัน ต่างก็ทำ**หลอดไฟฟ้า**ขึ้นมาใช้ได้สำเร็จในปี ๒๔๐๓/1860 และ ๒๔๒๒/1879 เอดิสันเป็นนักประดิษฐ์ยิ่งใหญ่มีผลงานประดิษฐ์กว่า ๑,๐๐๐ อย่าง และเป็นผู้ตั้งโรงไฟฟ้ากลางแห่งแรกของโลก ที่เมืองนิวยอร์ก (1881-2)

จากบนซ้าย:
แพลงค์
ไอน์สไตน์
มาร์โคนี
ออร์วิลล์ ไรท์
วิลเบอร์ ไรท์
เบกแลนด์
เบลล์
สแวน
เอดิสัน

พ.ร.บ. คณะสงฆ์ ฉบับแรก ถัดจาก "กฎพระสงฆ์" ใน ร. ๑

พ.ศ. ๒๔๔๕ (ค.ศ. 1902) วันที่ ๑๖ มิถุนายน ที่ประเทศ**ไทย** ในรัชกาลที่ ๕ มีพระบรมราชโองการประกาศ "**พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑**" เพื่อให้ฝ่ายพุทธจักรมีการปกครองเป็นแบบแผนเรียบร้อยคู่กันกับฝ่ายพระราชอาณาจักรที่ได้แก้ไขขึ้นแล้ว "... การปกครองสงฆมณฑล ย่อมเป็นการสำคัญ ทั้งในประโยชน์แห่งพระศาสนา และในประโยชน์ความเจริญของพระราชอาณาจักรด้วย ... จะชักนำประชาชนทั้งหลายให้เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสโนวาท ประพฤติสัมมาปฏิบัติ และร่ำเรียนวิชาคุณในสงฆสำนักยิ่งขึ้นเป็นอันมาก" ทั้งนี้ โดยมีพระราชดำริว่าการดำเนินการตามประกาศจัดการเล่าเรียนในหัวเมืองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๑ นั้นบรรลุผลที่ประสงค์ สมควรตั้งเป็นแบบแผนการปกครองคณะสงฆ์ให้มั่นคงเรียบร้อยได้

เฮนรี ฟอร์ด พาอเมริกาก้าวขึ้นมานำในอุตสาหกรรมรถยนต์

พ.ศ. **๒๔๔๖** (ค.ศ. 1903) **ที่สหรัฐอเมริกา เฮนรี ฟอร์ด** (Henry Ford, 1863–1947) จัดตั้งบริษัทฟอร์ดมอเตอร์ (Ford Motor Co.) ขึ้น และในปี 1908 ได้เริ่มผลิตรถฟอร์ด Model T สีดำ ราคาไม่แพง และหาซื้อไม่ยาก พอถึงปี 1924 เกินครึ่งของรถยนต์ที่ใช้กันในโลก คือรถฟอร์ด Model T และในปี 1927 รถฟอร์ด คันที่ ๑๕ ล้าน ก็ออกจากโรงงานในวาระครบ ๒๐ ปี

เฮนรี ฟอร์ด เป็นผู้นำ assembly line คือระบบการใช้**สายส่งงานประกอบชิ้นส่วน** (บางทีเรียกว่า production line คือ **สายการผลิต**) เข้ามาใช้ในโรงงานเมื่อ ๗ ต.ค. 1913/๒๔๕๖ ทำให้การผลิตฟอร์ด Model T รุดหน้ามาก จากที่เคยใช้เวลาประกอบคันละ ๑๒.๕ ชั่วโมง เหลือเพียง ๑.๕ ชั่วโมง จึงผลิตรถได้จำนวนมากและขายได้ในราคาถูก สมความตั้งใจ

ความสำเร็จของฟอร์ดทำให้บริษัทอื่นต้องนำระบบนี้ไปใช้ และแพร่ไปในอุตสาหกรรมอื่นๆ ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในวงการอุตสาหกรรม

(อ่านเรื่องเต็ม ใน ภาคพิเศษ ท้ายเล่ม)

เมืองไทยเลิกทาส อย่างนุ่มนวล ด้วยวิธีการเป็นขั้นตอน

พ.ศ. ๒๔๔๘ (ค.ศ. 1905) ที่ประเทศไทย ในรัชกาลที่ ๕ แม้ว่าพระบาทสมเด็จ**พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**จะทรงมีพระราชดำริในการเลิกทาสมาแต่ต้นรัชกาล แต่สถาบันทาสมีความซับซ้อน โดยเฉพาะเป็นเรื่องของผลประโยชน์ไม่เฉพาะฝ่ายนายเงิน แม้แต่ทาสเองบ้างก็ไม่พอใจ ยังอยากเป็นทาส เพราะไม่ต้องทำมาหากิน และไม่รู้จักทางที่จะไปทำมาหากิน จึงทรงเตรียมการเป็นขั้นตอนอย่างละมุนละม่อม รวมทั้งการเตรียมอาชีพ โดยเฉพาะทรงเห็นว่า "การหนังสือ" จะช่วยทาสให้เป็นไทยได้แท้จริง ด้วยการมีโรงเรียน อย่างมีโรงทาน จะเห็นว่า เริ่มแต่ พ.ศ. ๒๔๑๑ ก็ทรงออก "ประกาศว่าด้วยทาษลูกหนี้ จุลศักราช ๑๒๓๐"

พอถึงปี ๒๔๑๗/1874 ก็มี "ประกาศเกษียณอายุลูกทาสลูกไทย" ใน จ.ศ. ๑๒๓๖ ดังนี้เป็นต้น จนท้ายสุด หลังจากทรงเตรียมการเป็นลำดับมา ๓๐ ปีเศษ ก็ทรงตรา "**พระราชบัญญัติลักษณะเลิกทาส ร.ศ. ๑๒๔**" อันมีผลตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๔๘ และกำกับท้ายด้วยกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๕๑) วางโทษผู้ซื้อขายทาสเท่ากับโจรปล้นทรัพย์

ก้าวใหม่ของการศึกษาพระปริยัติธรรม: บาลีสอบเขียน มีนักธรรมมาเคียง

พ.ศ. ๒๔๕๔ (ค.ศ. 1911) ที่ประเทศไทย ในรัชกาลที่ ๖ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า**กรมพระยาวชิรญาณวโรรส** ทรงให้นำ**วิธีแปลโดยเขียน** มาใช้แทนการสอบแปลปากเปล่า ในการสอบบาลีสนามหลวง เป็นครั้งแรก เริ่มด้วยประโยค ๑-๒ และประกาศใช้เป็นทางการสำหรับทุกประโยคใน พ.ศ. ๒๔๕๘ ครบถึงประโยค ๙ ในปี ๒๔๖๙

อนึ่ง ได้ทรงจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมขึ้นใหม่อีกหลักสูตรหนึ่ง โดยเมื่อเริ่มแรกเรียกว่า "องค์ของสามเณรรู้ธรรม" แล้วเข้ารูปลงตัวเป็น "**นักธรรม**" สอบครั้งแรกเมื่อเดือนตุลาคม ๒๔๕๔

จากบน:
รัชกาลที่ ๖
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สงครามโลกครั้งที่ 1

ความเปลี่ยนแปลงใหญ่ ที่นำสู่ความเปลี่ยนแปลงต่อไป

พ.ศ. ๒๔๕๗-๖๑ (1914-18) **สงครามโลก ครั้งที่ ๑** (**World War I**) ระหว่างฝ่าย**อำนาจกลาง** (Central Powers มีเยอรมนี ออสเตรีย-ฮังการี บัลกาเรีย และจักรวรรดิออตโตมาน ที่ต่อมาสลายและตั้งส่วนที่เหลือเป็นสาธารณรัฐเตอร์กี) กับฝ่าย**สัมพันธมิตร** (Allies มีอังกฤษ ฝรั่งเศส รัสเซีย เบลเยี่ยม อิตาลี ญี่ปุ่น สหรัฐฯ เป็นต้น) สนามรบส่วนใหญ่คือ ยุโรป และตะวันออกกลาง ในที่สุดฝ่ายแรกพ่ายแพ้

ในสงครามใหญ่นี้ **คนตาย**ทั้งสิ้น **๑๔.๖ ล้านคน** (ทหาร ๘ + พลเรือน ๖.๖) แยกเป็นฝ่ายสัมพันธมิตรตาย ๘ ล้านคน (ทหาร ๔.๘ + พลเรือน ๓.๒) ฝ่ายอำนาจกลางตาย ๖.๖ ล้านคน (ทหาร ๓.๑ + พลเรือน ๓.๕)

เมืองไทยเริ่มใช้ "พุทธศักราช"

พ.ศ. ๒๔๕๖ (ค.ศ. 1913) ตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน เป็นต้นสืบไป ที่ประเทศ**ไทย** ในรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จ**พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว** โปรดให้ใช้ **พุทธศักราช** เป็นศักราชทางราชการ แทน "รัตนโกสินทรศก" (พ.ศ. = ร.ศ. + ๒๓๒๔)

หอพระสมุดสำหรับพระนคร ก่อนมาเป็นหอสมุดแห่งชาติ

พ.ศ. ๒๔๕๙ (ค.ศ. 1916) ที่ประเทศไทย ในรัชกาลที่ ๖ โปรดให้ย้าย **หอพระสมุดสำหรับพระนคร** (เดิมทีเดียว คือหอพระสมุดวชิรญาณ ซึ่งตั้งอยู่ในพระบรมมหาราชวัง) มาตั้งที่ตึกสังฆเสนาสน์ราชวิทยาลัย (ตรงข้ามสนามหลวง แถบวัดมหาธาตุ) และได้เสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเปิด เมื่อ ๖ ม.ค. ๒๔๕๙

ต่อมา หลังจากตั้งกรมศิลปากรขึ้นในปี ๒๔๗๖ และมีกองหอสมุด หอพระสมุดสำหรับพระนครได้เปลี่ยนชื่อเป็น**หอสมุดแห่งชาติ** และตั้งอยู่ที่นั่นจนถึง ๕ พ.ค. ๒๕๐๙ จึงได้มีพิธีเปิดอาคารหอสมุดแห่งชาติ ที่ได้สร้างขึ้นใหม่ที่บริเวณท่าวาสุกรี

เกิดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทย

พ.ศ. ๒๔๕๙ (ค.ศ. 1916) ที่ประเทศ**ไทย** ในรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จ**พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว** "...ได้ประกาศประดิษฐานโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขึ้นเป็น**จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย** เมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๙ และโอนไปขึ้นอยู่ในกระทรวงธรรมการแล้ว ... จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรมมหาวิทยาลัยขึ้นอีกกรมหนึ่ง เมื่อวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๐" (*ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ ๒๔๓๕–๒๕๐๗*, หน้า ๒๕๔)

รัสเซียไปเป็นคอมมูนิสต์ ออตโตมานมาถึงอวสาน

พ.ศ. ๒๔๖๑ (ค.ศ. 1918) ผลแก่ฝ่ายแพ้จากสงครามใหญ่นี้ นอกจากเยอรมนีถูกสนธิสัญญากดบีบหนักจนระเบิดเป็นสงครามโลกครั้งที่ ๒ ต่อมาแล้ว เหตุการณ์สืบเนื่องทั้งในระหว่างและภายหลังที่สำคัญคือ เกิดการปฏิวัติของพวกบอลเซวิกในรัสเซีย ในปี ๒๔๖๐ ที่ทำให้**รัสเซีย** กลายเป็น**คอมมิวนิสต์** จักรวรรดิออสเตรีย-ฮังการีหรือเรียกง่ายๆ ว่าจักรวรรดิฮับสเบอร์กสิ้นสลาย และที่น่าสังเกตพิเศษ ก็คือ**อวสานของจักรวรรดิออตโตมาน**

จักรวรรดิ**สุลต่านออตโตมาน**รุ่งเรืองสุดถึงราวกลางคริสต์ศตวรรษที่ 16 จากนั้นก็เริ่มเสื่อม ทำสงครามแพ้พวกยุโรปคราวใหญ่ครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๑๑๔ (ค.ศ. 1571) ต่อจากนั้นก็รบแพ้พวกยุโรปและเสียดินแดนไปเรื่อยๆ จนถูกตั้งสมญาว่า “บุรุษอมโรคแห่งยุโรป” (“Sick Man of Europe”) เหตุที่แพ้นอกจากเพราะภายในอ่อนแอลงแล้ว ข้อสำคัญคือ ตกเป็นเบี้ยล่างในทางอาวุธและอุปกรณ์ต่างๆ เพราะถึงยุคนี้วิทยาศาสตร์และ**เทคโนโลยี**ได้เจริญขึ้นมาในประเทศตะวันตก

จุดพลาดสุดท้ายที่ทำให้ถึงอวสานก็คือ การเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ ๑ โดยอยู่ข้างเยอรมัน ร่วมรบแล้วก็เลยร่วมแพ้ด้วย เฉพาะอย่างยิ่งในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๑ นั้น ได้เกิดกระแสลัทธิชาตินิยมแพร่ไปในหมู่ชนชาวอาหรับ ฝรั่งโดยเฉพาะอังกฤษก็เข้าหนุนชาวอาหรับให้ลุกขึ้นกู้ชาติกู้แผ่นดินจากพวกเตอร์ก เมื่อถูกโถมทับทั้งจากพวกชาตินิยมอาหรับที่ลุกฮือก่อกบฏขึ้นภายใน และสงครามจากข้างนอก ออตโตมานก็สลายในที่สุด

เตอร์กฟุบ อาหรับฟื้น ยิวเข้าทางที่จะฟู

ยกตัวอย่าง เริ่มแต่ก่อนสงครามโลก ซาอุด ซึ่งต่อมาได้เป็นกษัตริย์แห่งประเทศ**ซาอุดีอาระเบีย** ที่ตั้งขึ้นใหม่ ได้บุกมารุกรบจนขับไล่พวก**เตอร์ก**ออกจากอาระเบียตะวันออกในปี ๒๔๕๖/1913) และในช่วง ค.ศ. 1916-1918 อังกฤษได้ช่วยและร่วมรบกับเจ้า**อาหรับ** ขับไล่**เตอร์ก**ออกจากดินแดนส่วนต่างๆ ของอาหรับ ตลอดจนดำเนินการเมื่อสิ้นสงครามแล้ว ทำให้เจ้าไฟซาลได้เป็นกษัตริย์ไฟซาลที่ ๑ ของราชอาณาจักร**อิรัก**ที่ตั้งขึ้นใหม่ และเจ้าอับดุลเลาะห์ได้เป็นเจ้าผู้ครอง**ทรานสจอร์แดน** ในปี ๒๔๖๔/1921)

ส่วนอังกฤษเองก็ยกทัพเข้ายึด**เยรูซาเล็ม** และครอบครอง**ปาเลสไตน์** ในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๐ (ค.ศ. 1917) แล้วจัดการดูแลมาจนสิ้นสงครามโลกครั้งที่ ๒

จากบนซ้าย:
Abdul Aziz Al Saud
เจ้าอับดุลเลาะห์
มุสตาฟา เคมาล

หน้าตรงข้าม:
พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

จากจักรวรรดิออตโตมาน เป็นสาธารณรัฐเตอร์กี

พ.ศ. ๒๔๖๔ (ค.ศ. 1921) หลังจากร่วมแพ้ในสงครามโลกครั้งที่ ๑ จักรวรรดิ**ออตโตมานเตอร์ก** แตกสลาย ดินแดน**อาหรับ**ในตะวันออกกลางหลุดมือไปหมดแล้ว ก็ได้มีการจัดการปกครองประเทศกันใหม่

ในที่สุดถึงปี ๒๔๖๔ สภามีมติประกาศชื่อประเทศเป็น**เตอร์กี** ปี ๒๔๖๕ ยุบเลิกตำแหน่ง**สุลต่าน** ปี ๒๔๖๖ ประกาศให้ประเทศเป็น**สาธารณรัฐเตอร์กี** โดยมีมุสตาฟา เคมาล (เคมาล อะตาเตอร์ก) เป็นประธานาธิบดีคนแรก ปล่อยทิ้ง**คอนสแตนติโนเปิล**เมืองหลวงเก่าของจักรวรรดิออตโตมาน (ที่ยึดมาจากจักรวรรดิโรมันตะวันออกหรือบีแซนทีนตั้งแต่ ค.ศ. 1453=พ.ศ. ๑๙๙๖) เสีย ตั้งแองกอราเป็นเมืองหลวงของสาธารณรัฐใหม่

เตอร์กสลัดความเป็นรัฐอิสลาม

ปีต่อมา ๒๔๖๗ ยุบเลิกตำแหน่ง**กาหลิฟ** ล้มราชวงศ์**ออตโตมาน**ที่สุลต่านออสมาน/อุสมาน ที่ ๑ ตั้งไว้เมื่อปี ๑๘๓๓/ค.ศ. 1290 และขับสมาชิกราชวงศ์ออตโตมานออกจากเตอร์กีหมดสิ้น และปี ๒๔๗๑ ให้เตอร์กีเป็นคามิยรัฐ หรือรัฐคามิยการ (secular state) แท้ๆ ล้วนๆ สตรีเอาผ้าคลุมหน้าออก ชาวเตอร์กหันไปแต่งกายอย่างชาวตะวันตก ใช้**อักษรโรมัน**แทนอักษรอาหรับ และนับวันเวลาตามปฏิทินฝรั่งแทน**ฮิจเราะห์** ครั้นถึง พ.ศ.๒๔๗๓ ก็ให้เปลี่ยนชื่อเมือง**คอนสแตนติโนเปิล** เป็น**อิสตันบุล** (Constantinople -> Istanbul) และเมืองหลวงใหม่จาก**แองกอรา** เป็น**อังการา** (Angora -> Ankara)

จบยุคมุสลิมเตอร์ก มุสลิมอาหรับตั้งตัวขึ้นใหม่

โดยนัยนี้ **จักรวรรดิออตโตมาน** (Ottoman Empire) ของ**เตอร์ก** ที่ได้เป็นศูนย์อำนาจของ**อิสลาม**มาเกินกว่า ๖ ศตวรรษ ตั้งแต่ ค.ศ. 1290 (พ.ศ. ๑๘๓๓) ต่อจากพวกเซลจูกเตอร์ก ที่ต่อจากอาหรับ ก็ถึงกาลอวสาน

ต่อนี้ไป ศูนย์กลางของอิสลามกลับไปอยู่ในหมู่ชนชาว**อาหรับ**แถบ**ตะวันออกกลาง** คล้ายยุคเริ่มกำเนิด คือ **สิ้นยุคมุสลิมเตอร์ก**เป็นใหญ่ กลับมา**สู่ยุคของมุสลิมอาหรับ**

พระไตรปิฎกบาลีเมืองไทย พิมพ์ใหม่ ครบชุดครั้งแรก เรียกว่า "ฉบับสยามรัฐ"

พ.ศ. ๒๔๖๘ (ค.ศ. 1925) ที่ประเทศ**ไทย** ในรัชกาลที่ ๗ พระบาทสมเด็จ**พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว** เสด็จขึ้นครองราชย์ โปรดให้จัดพิมพ์**พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ** จบละ ๔๕ เล่ม จำนวน ๑,๕๐๐ จบ เพื่ออุทิศถวายพระราชกุศล แด่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เป็นอันสืบต่องานพิมพ์พระไตรปิฎกบาลี ที่ ร. ๕ ทรงเริ่มไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๑ คือ "พระไตรปิฎกบาฬี จุลจอมเกล้าบรมธัมมิกมหาราช" อันขาดคัมภีร์ปัฏฐาน จึงยังมี ๓๙ เล่ม ให้ครบเต็มชุดสมบูรณ์ เสร็จแล้วพระราชทานไปในนานาประเทศประมาณ ๔๐๐–๔๕๐ จบ และโปรดให้จัดงานฉลองในวันที่ ๒๕–๒๗ พ.ย. ๒๔๗๓

วีรบุรุษผู้มีชัย นำความสำเร็จมาให้แก่เพื่อนร่วมชาติและมวลชาวโลก

พ.ศ. **๒๔๗๐** (ค.ศ. 1927) ที่**สหรัฐอเมริกา** มีข่าวใหญ่ที่คนสนใจตื่นเต้นกันไปทั่วทั้งโลก เมื่อชาร์ลส์ เอ. **ลินด์เบอร์ก** (Charles A. Lindbergh) นำเครื่องบินลำน้อยชื่อ Spirit of St. Louis ขึ้นจากเมืองนิวยอร์ก ในตอนเช้าของวันที่ ๒๐ พ.ค. ไปลงจอดที่เมืองปารีส ในคืนวันรุ่งขึ้น ๒๑ พ.ค. ๒๔๗๐ รวมใช้เวลาบิน ๓๓ ชั่วโมงครึ่ง เป็นระยะทาง ๕,๘๐๐ กม. (๓,๖๐๐ ไมล์) นี่คือการบินเดี่ยวรวดเดียวข้ามมหาสมุทรแอตแลนติกสำเร็จครั้งแรก (first nonstop solo flight across the Atlantic)

อเมริกาจัดงานต้อนรับลินด์เบอร์กอย่างวีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ เป็นงานฉลองชัยครั้งยิ่งใหญ่ที่สุดของชาติหลังการชนะในสงครามโลกครั้งที่ ๑ นอกจากเงินรางวัล และเครื่องหมายเกียรติยศที่ประธานาธิบดีอเมริกันมอบให้แล้ว รัฐสภาอเมริกัน (Congress) ได้ออกกฎหมายพิเศษมอบเหรียญ Congressional Medal of Honor แก่เขา

(อ่านเรื่องเต็ม ใน ภาคพิเศษ ท้ายเล่ม)

จากบน:
ทอมบอฆ์
รัชกาลที่ ๗
ลินด์เบอร์ก

หน้าตรงข้ามจากบน:
พุทธทาสภิกขุ
ปรีดี พนมยงค์
ม.ธรรมศาสตร์

พระเณรเรียนนักธรรมกันสืบมา คฤหัสถ์เริ่มมีธรรมศึกษาให้เรียน

พ.ศ. ๒๔๗๒ (ค.ศ. 1929) ที่ประเทศ**ไทย** ในรัชกาลที่ ๗ เริ่มเปิดโอกาสให้คฤหัสถ์เรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม โดยแยกจากแผนกนักธรรมสำหรับพระภิกษุสามเณร เรียกว่า "**ธรรมศึกษา**"

นักดาราศาสตร์อเมริกัน พบดาวยม

พ.ศ. ๒๔๗๓ (ค.ศ. 1930) ที่**สหรัฐอเมริกา** นักดาราศาสตร์อเมริกัน ชื่อว่า ทอมบอฆ์ (Clyde W. Tombaugh) ค้นพบดาวเคราะห์ที่เรียกว่า "**ดาวยม**" (Pluto, พระยม ก็เรียก) ซึ่งอยู่ห่างที่สุดจากดวงอาทิตย์ไกลโดยเฉลี่ยประมาณ ๕,๙๑๔ ล้าน กม. เป็นลำดับสุดท้าย คือที่ ๙ ในบรรดาดาวเคราะห์ทั้ง ๙ ไม่อาจมองเห็นด้วยตาเปล่า เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๒,๓๐๐ กม. (บ้างว่า ๓,๓๐๐ กม., ไม่ถึงครึ่งหนึ่งของโลก) หมุนรอบดวงอาทิตย์รอบละ ๒๔๘.๔ ปี

เมืองไทยเปลี่ยนการปกครองเป็นประชาธิปไตย

พ.ศ. ๒๔๗๕ (ค.ศ. 1932) ที่ประเทศไทย ในวันที่ ๒๔ มิถุนายน คณะราษฎร ได้ยึดอำนาจ เปลี่ยนการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นระบอบ**ประชาธิปไตย**

กำเนิดพุทธทาสภิกขุ และสวนโมกขพลาราม

พ.ศ. ๒๔๗๕ (ค.ศ. 1932) ที่ประเทศ**ไทย** พระมหาเงื่อม อินฺทปญฺโญ ซึ่งมาศึกษาพระปริยัติธรรมอยู่ในกรุงเทพฯ ได้ตัดสินใจหยุดการเล่าเรียนแล้วเดินทางกลับไปยังบ้านเกิดที่พุมเรียง **ไชยา** สุราษฎร์ธานี หลังจากหาเสนาสนะอันวิเวก ก็ได้พบ แล้วเข้าอยู่ในวัดร้างตระพังจิก เนื้อที่ประมาณ ๖๐ ไร่ ในวันวิสาขบูชา ที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๔๗๕ เนื่องจากที่นั่นมีต้นโมกและต้นพลามาก จึงคิดคำขึ้นมาตั้งชื่อที่นั้นว่า "**สวนโมกขพลาราม**" แล้วด้วยใจมุ่งมั่นที่จะมอบกายถวายชีวิตสนองงานของพระพุทธเจ้า จึงเรียกตนว่า "**พุทธทาส**" และต่อมาในเดือนพฤษภาคม ๒๔๗๖ ก็ได้ออกหนังสือพิมพ์รายตรีมาส ชื่อ "*พุทธสาสนา*" เป็นขั้นต้นของงานเผยแผ่ธรรมของพุทธทาสภิกขุ ซึ่งต่อมาได้แพร่ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง เป็นที่รู้ทั่วไปในสังคมไทย โดยเฉพาะในหมู่ชนระดับที่เคยเรียกว่าปัญญาชน ตลอดจนในวงการพุทธศาสนาระหว่างประเทศ

ราชบัณฑิตยสถาน เครือข่ายทางปัญญา แหล่งอ้างอิงทางวิชาการ

พ.ศ. ๒๔๗๖ (ค.ศ. 1933) ที่ประเทศ**ไทย** ในรัชกาลที่ ๗ สภาผู้แทนราษฎรตราพระราชบัญญัติว่าด้วยราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๔๗๖ ให้ประกาศใช้เป็นกฎหมาย ในวันที่ ๓๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ ซึ่งถือเป็นวันสถาปนา**ราชบัณฑิตยสถาน** (The Royal Institute) สืบแทนราชบัณฑิตยสภา ซึ่งได้โปรดให้ตั้งขึ้นโดยประกาศลงวันที่ ๑๙ เม.ย. ๒๔๖๙

มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง มาเป็นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พ.ศ. ๒๔๗๗ (ค.ศ. 1934) ที่ประเทศ**ไทย** ในรัชกาลที่ ๘ โดย "พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง พุทธศักราช ๒๔๗๖" มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองได้เกิดขึ้นและได้ทำพิธีเปิดเมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๗ ซึ่งถือเป็นวันสถาปนามหาวิทยาลัย โดยมีหลวงประดิษฐ์มนูธรรม คือ ศาสตราจารย์ ดร.**ปรีดี พนมยงค์** เป็น "ผู้ประศาสน์การ" คนแรก เมื่อเริ่มก่อตั้งมหาวิทยาลัยมีชื่อว่า "**มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง**" (ม.ธ.ก. หรือตามนิยมว่า มธก.) และนับว่าได้รับช่วงการศึกษาทางกฎหมายจากโรงเรียนกฎหมายเดิม (ที่เชิงสะพานผ่านพิภพลีลา) มีเป้าหมายที่จะเป็นตลาดวิชา ต่อมา ในปี ๒๔๙๕ รัฐบาลได้ตรา "พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พุทธศักราช ๒๔๙๕" เป็นเหตุให้ชื่อของมหาวิทยาลัยไม่มีคำว่า "การเมือง" และสั้นเข้าเป็น **มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์** (ม.ธ. หรือ มธ.) ดังปรากฏในปัจจุบัน

ทีวี โผล่มานิด ติดสงครามโลก ๖ ปี จน ๒๔๘๘ ผ่าน จึงบานไม่หุบ

พ.ศ. **๒๔๘๒** (ค.ศ. **1939**) ที่**สหรัฐอเมริกา** วันที่ ๓๐ เมษายน มีการเปิดงานแสดงสินค้าโลกที่เมืองนิวยอร์ก (New York World's Fair) NBC ได้เปิดตัวเริ่มออกรายการประจำของโทรทัศน์ โดยทำการถ่ายทอดพิธีที่ประธานาธิบดี Franklin D. Roosevelt เป็นประธานกล่าว และกลายเป็นประธานาธิบดีคนแรกที่ออกโทรทัศน์

ก่อนนั้น BBC ได้เริ่มบริการทีวีเป็นเจ้าแรกของโลกที่ลอนดอน ในปี 1936 และออกถ่ายทอดภายนอกครั้งแรก คือแพร่ภาพขบวนงานราชาภิเษกของพระเจ้ายอร์จที่ ๖ (King George VI) ในเดือน พ.ย. 1937

เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ (1939-1945/ ๒๔๘๒-๒๔๘๘) โทรทัศน์เงียบเฉา เพราะโรงงานเปลี่ยนไปเป็นที่ผลิตอาวุธยุทโธปกรณ์ แต่เมื่อสงครามโลกจบแล้ว อุตสาหกรรมโทรทัศน์ในอเมริกา และในอังกฤษ ก็เบ่งบานอย่างรวดเร็ว ทีวีเข้ามาเมืองไทยใน พ.ศ. ๒๔๙๘

(อ่านเรื่องเต็ม ใน ภาคพิเศษ ท้ายเล่ม)

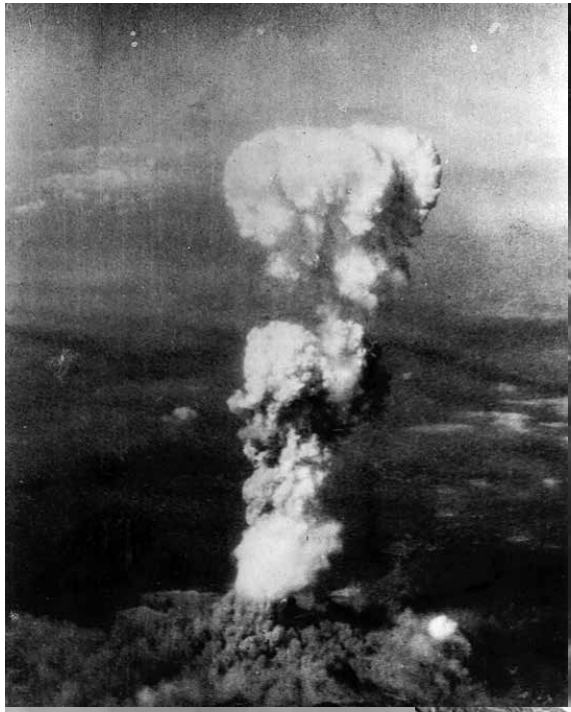

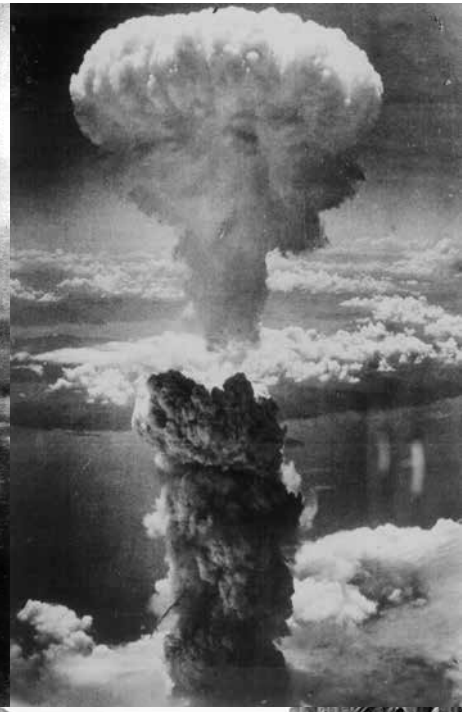

จากบนซ้าย:
เมืองฮิโรชิมา
เมืองนากาซากิ
ประธานาธิบดีทรูแมน

หน้าตรงข้ามจากบน:
ระเบิดปรมาณู Little boy
ระเบิดปรมาณู Fat Man
อ่าวเพอร์ล

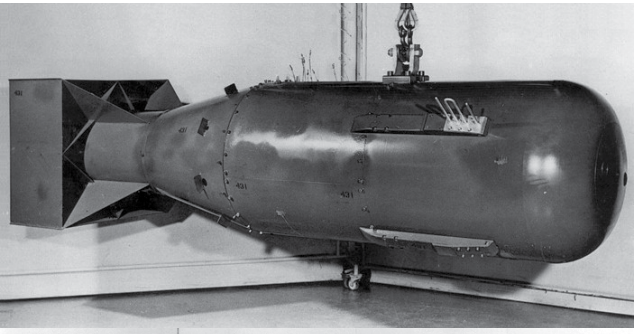

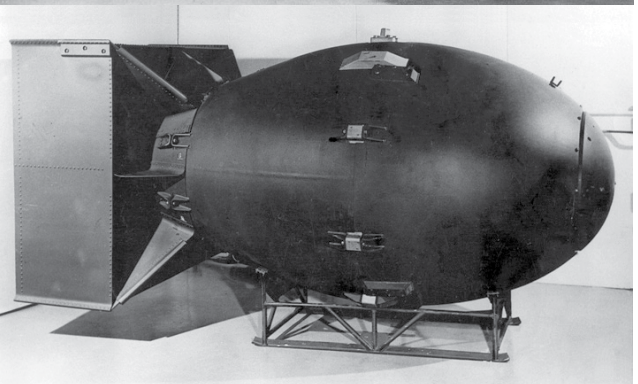

สงครามโลกครั้งที่ 2

คนตาย ๔๕ ล้าน
สู่อวสานของลัทธิอาณานิคม

พ.ศ. ๒๔๘๒-๘๘ (ค.ศ. 1939-45) **สงครามโลกครั้งที่ ๒** (World War II) ระหว่างฝ่าย**อักษะ** (Axis Powers มีเยอรมนี ญี่ปุ่น อิตาลี) กับฝ่ายสัมพันธมิตร (Allies มีอังกฤษ ฝรั่งเศส สหภาพโซเวียต สหรัฐฯ จีน เป็นต้น) สืบเนื่องจากความรู้สึกกดดันเคียดแค้นต่อสนธิสัญญาสันติภาพเมื่อจบสิ้นสงครามโลกครั้งที่ ๑ ที่บีบรัดข่มขี่เยอรมันมาก และได้เกิดระบอบเผด็จการทหารขึ้นในเยอรมนี ญี่ปุ่นและอิตาลี ประกอบกับภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำและปั่นป่วนไปทั่วโลก

สงครามเริ่มเมื่อเยอรมนีโจมตีโปแลนด์ในวันที่ ๑ กันยายน ๒๔๘๒ ต่อมาเมื่อญี่ปุ่นโจมตีอ่าวเพอร์ล (Pearl Harbor) ในวันที่ ๗ ธ.ค. ๒๔๘๔ ก็ทำให้สหรัฐอเมริกาประกาศสงครามเข้ารบด้วย ในที่สุด**เยอรมนี**ยอมแพ้โดยไม่มีเงื่อนไข ในวันที่ ๗ พ.ค. ๒๔๘๘ ต่อมาในเดือนสิงหาคม ปีเดียวกันนั้น ประธานาธิบดีทรูแมนแห่งสหรัฐฯ ได้ตัดสินใจใช้ระเบิดปรมาณู และได้ให้ทิ้งระเบิดปรมาณูลูกแรกที่เมืองฮิโรชิมา (Hiroshima) ในวันที่ ๖ ส.ค. และลูกที่ ๒ ที่นากาซากิ (Nagasaki) ในวันที่ ๙ ส.ค. ทำให้**ญี่ปุ่น**ประกาศยอมแพ้ในวันที่ ๑๔ ส.ค. ๒๔๘๘ และสงครามโลกครั้งที่ ๒ ก็จบสิ้นลง

ความสูญเสียในสงครามนี้ไม่อาจได้ตัวเลขเพียงพอ แต่รู้คร่าวๆ ว่า **ทหาร**ไปรบราว **๗๐ ล้าน**คน ค่าใช้จ่ายราว ๑,๑๕๔,๐๐๐,๐๐๐,๐๐๐ เหรียญอเมริกัน

คนตายทั้งหมดราว **๔๕ ล้านคน** (ทหาร ๑๕-๒๐ ล้านคน + พลเรือน ๒๕-๓๐ ล้าน)

ทหารที่ตายนั้น ฝ่าย**อักษะ** เยอรมนีตาย ๓.๕ ล้าน ญี่ปุ่น ๑.๕ ล้าน อิตาลี ๒ แสน ฝ่าย**สัมพันธมิตร** สหภาพโซเวียตตาย ๗.๕ ล้าน จีน ๒.๒ ล้าน อังกฤษกว่า ๓ แสน สหรัฐฯ ๒.๙๒ แสน ฝรั่งเศส ๒.๑ แสน

พลเรือนที่ตาย ฝ่าย**อักษะ** เยอรมนีตาย ๕ แสน ญี่ปุ่น ๖ แสน อิตาลี ๑.๔๕ แสน **ฝ่ายสัมพันธมิตร** สหภาพโซเวียตตาย ๑๐-๑๙ ล้าน จีน ๖-๑๐ ล้าน ฝรั่งเศส ๔ แสน อังกฤษกว่า ๖.๕ หมื่น สหรัฐฯ ๖ พันคน

ทั้งหมดนี้ไม่รวมคน**ยิว**ที่ถูกพวกนาซีกวาดต้อนไปฆ่าอีกราว **๖ ล้าน**คน (ส่วนมากจากยุโรปตะวันออก)

หลังจบสงครามโลกครั้งที่ ๒ แล้ว **ระบบอาณานิคม** ก็จบสิ้นไปด้วย ประเทศต่างๆ ทยอยได้รับอิสรภาพตามกันมาโดยลำดับ

หลังพุทธกาล

๘๐๐ปี ที่อินเดียไม่มีพุทธศาสนา

ค) พุทธศาสนาฝ่ากระแสโลกาภิวัตน์ ผ่านเข้าสหัสวรรษใหม่

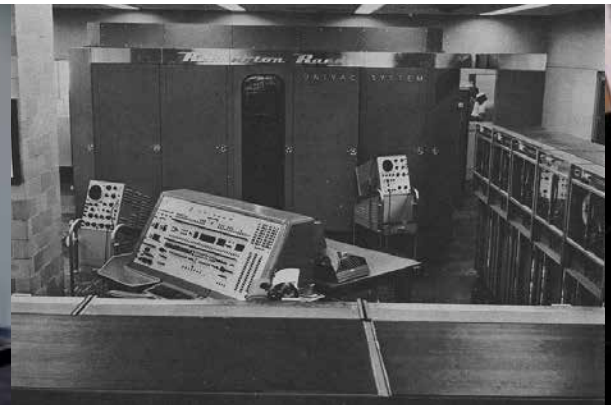

วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี: ความก้าวหน้าที่ควรสังเกต

พ.ศ. ๒๔๘๐-๒๕๔๓ (ค.ศ. 1937-2000) ตั้งแต่ระยะสงครามโลกครั้งที่ ๒ ถึงปัจจุบัน มีความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่น่าสังเกต คือ

จากซ้าย:
อะตานาซอฟฟ์
คอมพิวเตอร์ รุ่นที่ ๑-๓

หน้าตรงข้ามจากซ้าย:
คอมพิวเตอร์ รุ่นที่ ๔-๕
Mac Plus
Motorola DynaTAC 8000X

คอมพิวเตอร์ (Computer)

ถือกันว่า อะตานาซอฟฟ์ (John V. Atanasoff) นักคณิตศาสตร์และนักฟิสิกส์ชาวอเมริกัน เป็นผู้สร้างอิเล็กทรอนิกดิจิตอลคอมพิวเตอร์เครื่องแรกในปี ๒๔๘๒-๘๕/1939-1942 จากนั้นจึงเกิด

คอมพิวเตอร์ รุ่นที่ ๑ (first-generation computer) คือเครื่องที่ใช้หลอดสุญญากาศ เครื่องแรกคือ ENIAC เสร็จ ก.พ. ๒๔๘๙/1946 แต่ UNIVAC I ซึ่งสำเร็จในปี ๒๔๙๔/1951) เป็นเครื่องคอมพิวเตอร์แรกที่ทำออกจำหน่ายในสหรัฐ (ขายได้ ๔๖ เครื่อง)

คอมพิวเตอร์ รุ่นที่ ๒ (second-generation computer) คือเครื่องที่ใช้ทรานซิสเตอร์ เครื่องแรกคือ UNIVAC Model 80 เสร็จปี ๒๕๐๑/1958 [ทรานซิสเตอร์/transister นั้นประดิษฐ์ขึ้นได้ในปี ๒๔๙๐/1947]

คอมพิวเตอร์ รุ่นที่ ๓ (third-generation computer) คือเครื่องที่ใช้วงจรอินทีเกรต (ใช้ ICs เป็น integrated circuit computer) ได้แก่เครื่อง mainframe และ minicomputer ในช่วงปลายทศวรรษ 1960s และทศวรรษ 1970s

คอมพิวเตอร์ รุ่นที่ ๔ (fourth-generation computer) คือเครื่องที่ใช้วงจรอินทีเกรตรวมใหญ่และใหญ่มาก (LSI=large-scale integration พัฒนาในช่วงทศวรรษ 1970s และ VLSI=very-large-scale integration พัฒนาในช่วงทศวรรษ 1980s

LSI ทำให้เกิด microprocessor ซึ่งช่วยให้สร้าง microcomputer ที่เรียกกันว่า personal computer หรือ PC ขึ้นได้

Intel Corp. ทำ microprocessor chip, 8080 ออกขายครั้งแรกในปี ๒๕๑๗ (ค.ศ.**1974**) แล้ว **PC** แรก คือ Altair 8800 ก็ออกจำหน่ายในปี ๒๕๑๘/**1975** แต่ **PC** ที่ขึ้นมาเป็นหลักคือ **IBM PC** ซึ่งเปิดตัวในปี ๒๕๒๔/**1981** พอถึงปี ๒๕๒๙/**1986** Apple Computer, Inc. (บัดนี้ คือ Apple Inc.) ก็เปิดตัว **Mac Plus** (ประสานกับ LaserWriter แห่งปี 1985) ขึ้นมาเป็นผู้นำในระบบ desktop publishing (**DTP**)

คอมพิวเตอร์ รุ่นที่ ๕ (fifth-generation computer) คือเครื่องที่พัฒนาในโครงการที่เน้นปัญญาประดิษฐ์ (**AI**=artificial intelligence) ซึ่งเป็นโครงการที่รัฐบาลญี่ปุ่นเป็นเจ้าทุนให้หลายบริษัทร่วมกันทำ เริ่มในปี ๒๕๒๔/1981) ครบกำหนด ๑๑ ปีใน พ.ศ. ๒๕๓๕ (ค.ศ. 1992) งานไม่ทันตามกำหนด และในที่สุดก็ได้ทิ้งเลิกไป

ขณะนี้ การจำแนกคอมพิวเตอร์เป็น**รุ่น** (generations) ไม่เป็นที่นิยมต่อไปแล้ว

สิ่งควรรู้อีกบางอย่าง คือ IBM เริ่มออกขาย **Floppy Disk** ในปี ๒๕๑๓/1970 บ.ฟิลิปส์ ที่เนเธอร์แลนด์ และ บ.โซนี่ ที่ญี่ปุ่น ผลิต **CD-ROM** ขึ้นเริ่มแรกในปี ๒๕๒๓/1980 Microsoft Corporation เริ่มออก Microsoft Windows ในปี ๒๕๒๘/1985

Internet ก่อรูปขึ้นโดยเป็นวิวัฒนาการจาก ARPANET ที่เกิดขึ้นในวงการทหารของสหรัฐช่วงปลายทศวรรษ 1960s และเมื่อเกิด World Wide Web จึงแพร่สู่มวลชนในปี ๒๕๓๔/**1991**) พอถึงปี ๒๕๔๐/**1997** มี Web Sites มากกว่า ๑๐๐ ล้าน

เครื่องสื่อสาร

ที่ควรทราบ คือ **โทรเลข**เกิดปี ๒๓๘๐/**1837** **โทรศัพท์**เกิดปี ๒๔๑๙/**1876** **วิทยุ**เกิดปี ๒๔๔๒/**1899** **โทรทัศน์** (ทีวี) เกิดปี ๒๔๖๙/**1926** แต่เพิ่งออกสู่มวลชนได้จริงในปี ๒๔๘๒/1939 (มาถึงเมืองไทยราวปี **๒๔๙๕**) **โทรทัศน์สี**เริ่มปี ๒๔๘๓/**1940**

โทรศัพท์มือถือ ซึ่งมีจุดเริ่มจาก cellular phones ที่ บ. โมโตโรลา (Motorola) ให้คนขับรถในเมืองชิคาโกทดลองใช้เมื่อปี ๒๕๒๖/**1983** เมื่อถึงทศวรรษปัจจุบันปรากฏว่ามีอิทธิพลต่อวิถีของสังคมเป็นอย่างมาก

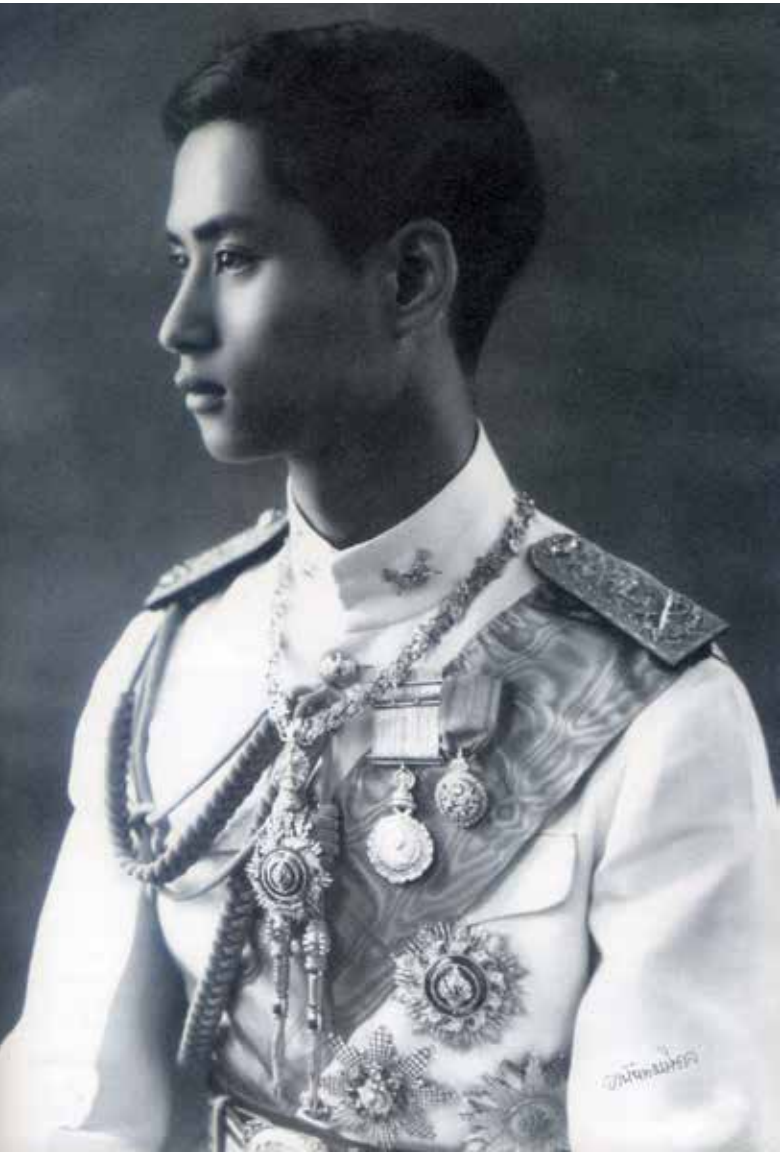

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

๑ มกราคม เป็นวันขึ้นปีใหม่

พ.ศ. ๒๔๘๔ (ค.ศ. 1941) ที่ประเทศไทย ในรัชกาลที่ ๘ โดยประกาศของรัฐบาลอันมี จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี กำหนดให้ถือวันขึ้นปีใหม่ตามสากลนิยม ในวันที่ ๑ มกราคม ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็นต้นไป แทนวันขึ้นปีใหม่เดิมในวันที่ ๑ เมษายน (ปี พ.ศ. ๒๔๘๓ จึงมีเพียง ๙ เดือน)

กระทรวงธรรมการ กับกระทรวงศึกษาธิการ กลับกันไปมา เป็นปัญหามานาน

พ.ศ. ๒๔๘๔ (ค.ศ. 1941) ที่ประเทศ**ไทย** ในรัชกาลที่ ๘ นับแต่ ร. ๕ ทรงตั้งกระทรวงธรรมการสำหรับดูแลการพระศาสนาและการศึกษาของชาติรวมอยู่ด้วยกันใน พ.ศ. ๒๔๓๕ แล้ว ต่อมา ใน ร. ๖ ทรงพระราชปรารภว่า ราชการของกรมธรรมการ กับกรมศึกษาธิการ ต่างชนิดกัน “ยากที่จะเลือกหาเจ้ากระทรวงผู้สามารถบัญชาได้ดีทั้ง ๒ กรม” จึงโปรดให้ย้ายกรมธรรมการมารวมอยู่ในพระราชสำนักตามประเพณีเดิม และเปลี่ยนเรียกกระทรวงธรรมการ เป็นกระทรวงศึกษาธิการ ใน พ.ศ. ๒๔๖๒ กาลล่วงมาถึง พ.ศ. ๒๔๖๙ ใน ร. ๗ ทรงพระราชดำริว่า การศึกษาไม่ควรจะแยกจากวัด จึงโปรดให้ย้ายกรมธรรมการกลับเข้ามา และเปลี่ยนชื่อกระทรวงศึกษาธิการ เป็นกระทรวงธรรมการอย่างเดิม บัดนี้ มาถึงยุคประชาธิปไตย รัฐบาลหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ได้มีมติให้เปลี่ยนชื่อกระทรวงธรรมการ เป็น **กระทรวงศึกษาธิการ**อีก และกรมธรรมการได้ชื่อใหม่ว่า **กรมการศาสนา** เป็นส่วนงานในกระทรวงศึกษาธิการนั้น

พระได้ พ.ร.บ. คณะสงฆ์ใหม่ ตามยุคสมัยของระบบการปกครอง

พ.ศ. ๒๔๘๔ (ค.ศ. 1941) ที่ประเทศ**ไทย** ในรัชกาลที่ ๘ รัฐบาลออก **พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔** เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม เพื่อเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับการปกครองฝ่ายบ้านเมืองที่ได้เปลี่ยนจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นระบอบประชาธิปไตย โดยให้**สมเด็จพระสังฆราช** ทรงบัญญัติสังฆาณัติโดยคำแนะนำของ**สังฆสภา** ทรงบริหารการคณะสงฆ์ทางคณะ**สังฆมนตรี** ทรงวินิจฉัยอธิกรณ์ทาง**คณะวินัยธร**

ก้าวสำคัญของพันธุศาสตร์

พ.ศ. ๒๔๘๗ (ค.ศ. **1944**) เอเวอรี่ (Oswald T. Avery) ชาวอเมริกัน ค้นพบว่า **DNA** เป็นฐานที่แท้ของพันธุกรรม

จุดเริ่ม สู่ปัญหาอาหรับกับยิว

พ.ศ. ๒๔๘๘ (ค.ศ. **1945**) ชาว**อาหรับ**ได้พยายามรวมตัวกันด้วยคติ**ชาตินิยมอาหรับ** (Arab nationalism) ซึ่งตามหลักให้หมายถึงทุกคนผู้เป็นอาหรับโดยภาษา วัฒนธรรม และความจงรักภักดี โดยมีการนับถือศาสนาอิสลามร่วมกัน และในที่สุดได้ตั้ง**สันนิบาตอาหรับ** (Arab League) ขึ้นใน พ.ศ.๒๔๘๘ ประกอบด้วยสมาชิก คือ Algeria, Bahrain, Djibouti, Egypt, Iraq, Jordan, Kuwait, Lebanon, Libya, Mauritania, Morocco, Oman, Qatar, Saudi Arabia, Somalia, Sudan, Syria, Tunisia, the United Arab Emirates, Yemen และ the Palestine Liberation Organization แต่ถูกตั้งข้อสังเกตว่า สันนิบาตอาหรับนี้เป็นที่ชาวอาหรับมาทะเลาะกันเอง มากกว่าจะเป็นที่มาประสานหรือร่วมมือ เพราะยังมีการถือฝักถือฝ่ายกัน (factionalism) อย่างแก้ไขได้ยาก หลังปี ๒๔๙๑ (ค.ศ. 1948) แล้ว เอกภาพของ**สันนิบาตอาหรับ** อาศัยการต่อต้าน**อิสราเอล**เป็นเครื่องผนึกไว้

สมัยนี้มีปากกาลูกลื่น หาได้แสนง่าย เขียนได้แสนสบาย งานอย่างเลิศที่แสนดี น่าจะได้ผลิตได้มีขึ้นมามากมาย

พ.ศ. **๒๔๘๘** (ค.ศ. **1945**) วันที่ ๒๙ ต.ค. ที่**สหรัฐอเมริกา** ห้าง Gimbel Bros. เมืองนิวยอร์ก วางจำหน่ายปากกาลูกลื่น (ballpoint pens) ด้ามละ $12.50 มีบันทึกว่า เป็นความสำเร็จทางพาณิชย์ครั้งใหญ่ พอถึงปี 1949 ปากกาลูกลื่นก็ติดตลาด และมีสถิติจำหน่ายชนะปากกาหมึกซึมเป็นครั้งแรก

ย้อนดูความเป็นมา ถือว่าปากกาลูกลื่นเกิดขึ้นในปี 1938/๒๔๘๑ โดยเป็นประดิษฐกรรมของชาวฮังการีสองพี่น้อง นามสกุล Bíró (ไบโร) เป็นที่นิยมในอังกฤษเรียกว่า “biro” และมีผู้นำปากกานี้ไปพัฒนาผลิตออกมาวางขายที่อเมริกา ในปี 1945/๒๔๘๘ ดังได้เล่าข้างต้นเรียกว่า “ballpoint pen”

(อ่านเรื่องเต็ม ใน ภาคพิเศษ ท้ายเล่ม)

จีนเปลี่ยนเป็นคอมมูนิสต์

พ.ศ. ๒๔๙๒ (ค.ศ. **1949**) เมาเซตุง หรือเหมาเจ๋อตง (Mao Tse-tung หรือ Mao Ze dong) ได้ตั้งพรรคคอมมูนิสต์จีนขึ้นตั้งแต่ปี ๒๔๖๔ และนำขบวนเดินทางไกล ๖,๐๐๐ ไมล์ (Long March, ๒๔๗๗–๗๘/1934-1935) ในที่สุด ได้ประกาศตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีน (People’s Republic of China) ขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๙๒ เปลี่ยนประเทศจีนเป็นคอมมูนิสต์ โดยเมาเซตุงเป็นประธานพรรคคอมมูนิสต์ และเป็นประมุขของรัฐ (๒๔๙๒–๒๕๐๒/1949-1959) ได้ดำเนินนโยบายก้าวกระโดด (Great Leap Forward) ตั้งคอมมูน แม้หลังปี ๒๕๐๒ ก็ยังเป็นประธานพรรคต่อมา และได้ทำให้เกิดการปฏิวัติวัฒนธรรม (Cultural Revolution, ๒๕๐๙–๑๒/1966-1969) เพื่อฟื้นจิตสำนึกในการปฏิวัติ สุดท้าย สิ้นชีพในปี ๒๕๑๙/1976

จากซ้าย: เอเวอรี่ เมาเซตุง

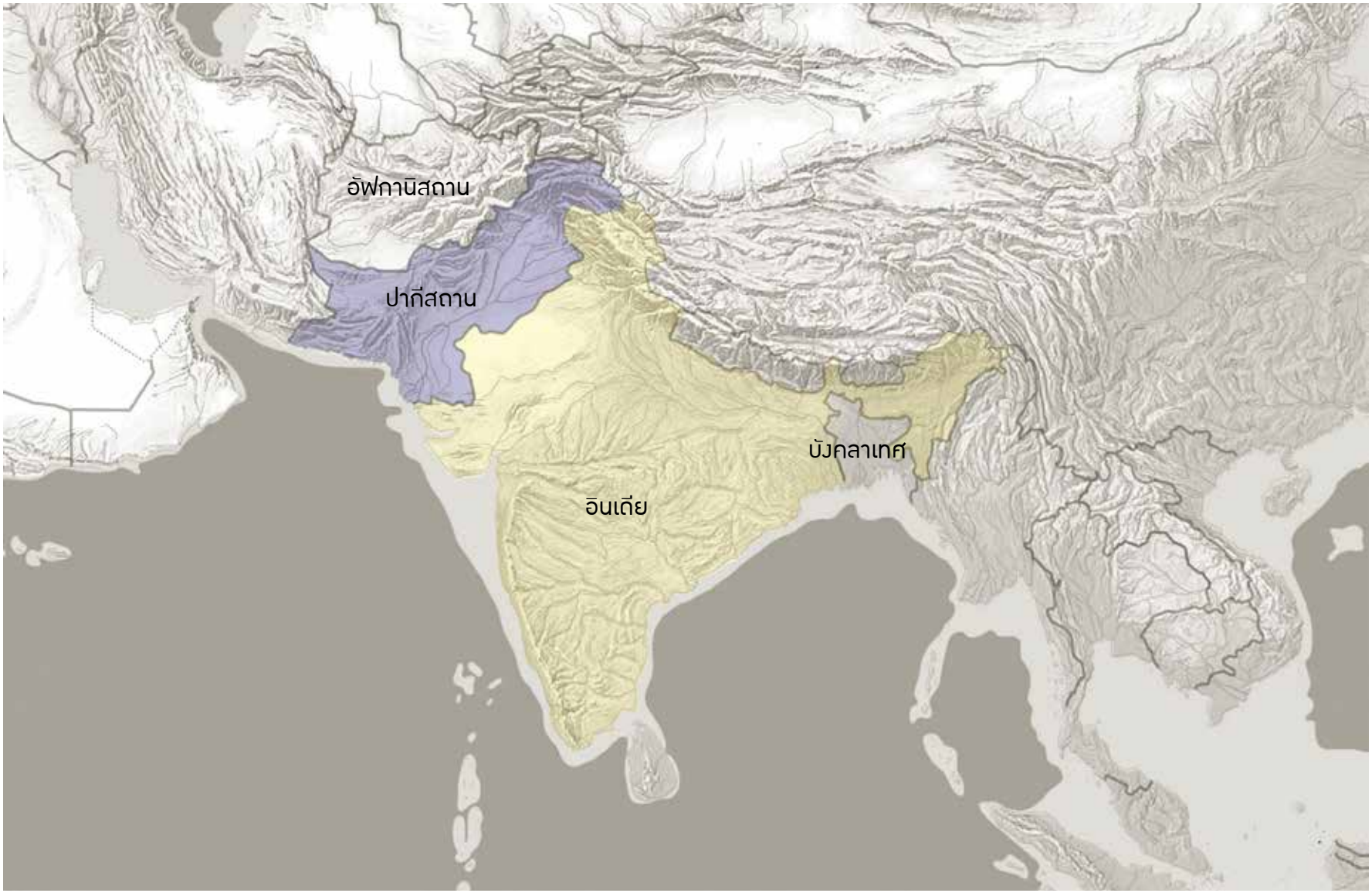

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. พ.ศ. ๑ • • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ • •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

ชมพูทวีปได้อิสรภาพ แต่ต้องแยกเป็นอินเดีย ปากีสถาน

พ.ศ. ๒๔๙๐ (ค.ศ. 1947) ณ วันที่ ๑๕ สิงหาคม หลังจากปกครองมานาน ๒๐๐ ปี **อังกฤษ**ให้อิสรภาพแก่ดินแดนชมพูทวีป ซึ่งตกลงแบ่งแยกส่วนที่ประชากรข้างมากเป็น**ฮินดู** ให้เป็น**อินเดีย** และส่วนที่ประชากรข้างมากเป็น**มุสลิม** ให้เป็น**ปากีสถาน** พร้อมกันนั้น ต้องอพยพชาวมุสลิมจากอินเดียไปอยู่ในปากีสถานประมาณ ๑๐ ล้านคน และอพยพชาวฮินดูจากปากีสถานไปอยู่ในอินเดียประมาณ ๑๐ ล้านคน

พระเจ้าอโศกนำพระพุทธศาสนาเข้ามาไว้ในธงชาติอินเดีย

ในปีนี้ (พ.ศ. ๒๔๙๐) ประเทศเอกราชใหม่คือ **อินเดีย** ได้ตกลงนำวงพระ**ธรรมจักร**ที่ทูนอยู่บนเศียรสิงห์ทั้งสี่เหนือยอดเสาศิลาจารึกแห่งสารนาถของพระเจ้า**อโศกมหาราช** มาสถิตเป็นตราที่ใจกลาง**ธงชาติ** และกำหนดให้รูป**เศียรสิงห์ทั้งสี่หน้า**ที่ทูนวงพระธรรมจักรนั้นเป็น**ตราแผ่นดิน**ของประเทศอินเดีย

ผู้ชู "อหิงสา" ถูกพิฆาตเพราะความกลัววิหิงสา

พ.ศ. ๒๔๙๑ (ค.ศ. 1948) ณ วันที่ ๓๐ มกราคม **มหาตมา คานธี** (Mahatma Gandhi) ผู้นำในการกู้อิสรภาพของอินเดียด้วยวิธีการแบบ**อหิงสา** (nonviolence) ถูกสังหารโดยชาวฮินดูที่หวั่นกลัวว่าแนวคิดและวิธีการของคานธีจะทำให้ศาสนาฮินดูฝ่ายของตนและ**อินเดีย**เสียเปรียบแก่ทางฝ่ายมุสลิมและ**ปากีสถาน**

นาลันทาใหม่ ตั้งขึ้นไว้เป็นอนุสรณ์แห่งนาลันทาโบราณ

พ.ศ. ๒๔๙๔ (ค.ศ. 1951) ที่อินเดีย รัฐบาลแห่งรัฐพิหารได้ตั้ง **นวนาลันทา มหาวิหาร** ขึ้น ณ ที่ใกล้ที่ตั้งของมหาวิทยาลัยนาลันทา คือนาลันทามหาวิหารเดิม เพื่อเป็นคารวานุสรณ์แห่งประวัติการณ์ทางการศึกษาอันเคยรุ่งโรจน์ในรัฐนี้ แต่ครั้งเป็นแคว้นมคธในอดีตกาล เรียกชื่อเป็นภาษาอังกฤษว่า Nalanda Institute of Post-Graduate Studies and Research in Buddhist Learning and Pali (สถาบันบัณฑิตศึกษาและวิจัยด้านพุทธศาสน์และภาษาบาลีแห่งนาลันทา)

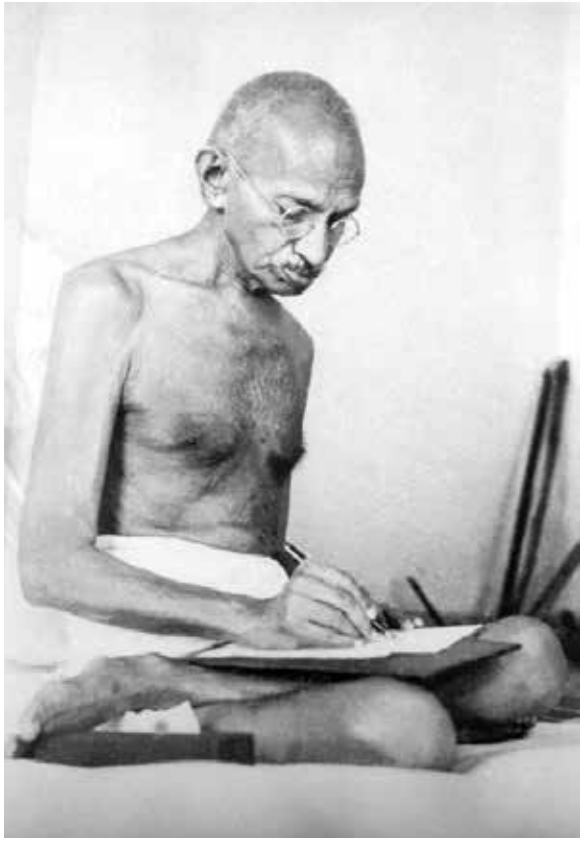

จากบน:
ตราแผ่นดินของอินเดีย
ธงชาติอินเดีย
มหาตมา คานธี

พ.ศ. ๑๕๐๐ ค.ศ. 1000 | พ.ศ. ๒๐๐๐ ค.ศ. 1500 | ค.ศ. 2000 | พ.ศ. ๓๐๐๐ ค.ศ. 2500

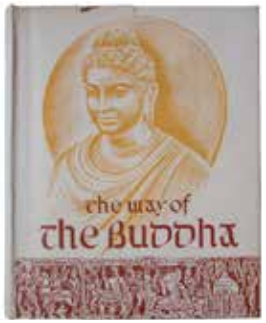

รัฐบาลอินเดียฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ ได้อนุสรณ์ใหม่

พ.ศ. ๒๔๙๙ (ค.ศ. 1956) รัฐบาลอินเดียจัด "**พุทธชยันตี**" ฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ (จัดก่อนไทย เนื่องจากอินเดียนับพุทธศักราชตามแบบลังกา ซึ่งเร็วกว่าประเทศไทย ๑ ปี) โดยเฉพาะได้เตรียมการต้อนรับพุทธชยันตีนั้นด้วยการบูรณะ**สังเวชนียสถาน**ทั้ง ๔ และพุทธสถานทุกแห่งเป็นการใหญ่ กับทั้งสร้างที่พักสำหรับผู้จาริกบุญไว้ในที่นั้นๆ

พร้อมนั้น ได้เชิญชวนและให้โอกาสแก่ประเทศพุทธศาสนาทั้งหลายที่จะสร้างวัดของตนๆ ไว้ในที่ซึ่งจัดสรรให้ใกล้**พุทธคยา** ดังที่รัฐบาลไทยก็ได้สร้างวัดขึ้นด้วย คือ "**วัดไทยพุทธคยา**" (Wat Thai Buddhagaya) และได้ส่งพระสงฆ์ไทยไปประจำตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๓ เป็นต้นมา

งานอีกอย่างหนึ่งที่รัฐบาลอินเดียได้จัดทำ ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างมาก คือการจัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในอินเดีย เช่น *2500 Years of Buddhism* และ *The Way of the Buddha*

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. | พ.ศ. ๑ | พ.ศ. ๕๐๐ | พ.ศ. ๑๐๐๐

ค.ศ. 1 | ค.ศ. 500

กำเนิดพุทธมณฑล

พ.ศ. ๒๔๙๘ (ค.ศ. 1955) ที่ประเทศ**ไทย** สืบเนื่องจากร่าง "พรบ.อนุมัติพระราชกำหนดจัดสร้าง**พุทธบุรีมณฑล** พ.ศ. ๒๔๘๗ พ.ศ. ๒๔๘๗" ที่ตกไปเพราะสภาผู้แทนราษฎรลงมติไม่อนุมัติ และรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม สิ้นสุดลง เพราะนายกรัฐมนตรีลาออก ต่อมาถึง พ.ศ. ๒๔๙๗ รัฐบาลได้จัดทำโครงการเฉลิมฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ และรื้อฟื้นโครงการพุทธบุรีมณฑลขึ้นมาในชื่อว่า **พุทธมณฑล** พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**ภูมิพลอดุลยเดช** รัชกาลที่ ๙ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบรัฐพิธีก่อฤกษ์พุทธมณฑล ในเนื้อที่ ๒๕๐๐ ไร่ ในเขตอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ณ ตำแหน่งฐานพระพุทธรูปพระประธานพุทธมณฑล ณ ๒๙ ก.ค. ๒๔๙๘ แต่เนื่องจากเหตุผันผวนทางการเมือง เป็นต้น งานสร้างพุทธมณฑลจึงค้างมา จนในที่สุด ในการสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี จึงได้มีพิธีสมโภชพระพุทธรูปประธานพุทธมณฑล โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ แทนพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไปทรงประกอบพิธีเปิด ป้ายพระนาม "พระศรีศากยะทศพลญาณประธานพุทธมณฑลสุทรรศน์" ณ วันอังคารที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๒๕ เป็นปฐมวารในการเปิดพุทธมณฑลแก่ประชาชน

ดร.อัมเบดการ์

หน้าตรงข้าม:
วัดไทยพุทธคยา
หนังสืออนุสรณ์

พุทธศาสนาเริ่มฟื้นขึ้นมาในตัวคน

พ.ศ. ๒๔๙๙ (ค.ศ. 1956) **ดร.อัมเบดการ์ (Bhimrao Ramji Ambedkar, 1891-1956)** แม้จะได้เป็นรัฐมนตรียุติธรรม และเป็นผู้นำในการร่างรัฐธรรมนูญของอินเดียตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๐ (ค.ศ. 1947) จนได้สมัญญาว่าเป็น “สถาปนิกแห่งรัฐธรรมนูญอินเดีย” (architect of the Indian constitution) แต่ในฐานะที่มีกำเนิดเป็นจัณฑาล ซึ่งเป็นคนชั้นต่ำนอกวรรณะ (untouchable) ก็ถูกรังเกียจเหยียดหยาม ในที่สุด เขาสิ้นหวังต่อระบบวรรณะของศาสนาฮินดู และเมื่อได้ศึกษาเลือกเฟ้นอย่างจริงจังแล้ว ก็ตัดสินใจละทิ้งศาสนาฮินดู และนำชนจัณฑาลประมาณ ๒ แสนคน ประกอบ**พิธีปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะ**ที่เมืองนาคปุร์ในเดือนตุลาคม ๒๔๙๙

เหตุการณ์นี้นับว่าเป็นส่วนหนึ่งแห่งการกลับฟื้นของพระพุทธศาสนาในอินเดีย แต่ตัว ดร.อัมเบดการ์ได้ถึงมรณกรรมใน พ.ศ. ๒๔๙๙ นั้นเอง ชาวพุทธสาย ดร.อัมเบดการ์นี้ ซึ่งได้เพิ่มขยายจำนวนเป็นประมาณ ๔ ล้านคนในเวลาไม่นาน เริ่มแรกโน้มมาทางพระพุทธศาสนาเถรวาท แต่ต่อมาได้จัดปรับพัฒนาจนมีวิถีทางที่เป็นลักษณะพิเศษของตน ดร.อัมเบดการ์ ได้ดำเนินการต่างๆ เพื่อยกฐานะชนจัณฑาล โดยเฉพาะในด้านการศึกษา ได้ตั้งวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาพุทธ เช่น สิทธารถวิทยาลัยทางนิติศาสตร์ ชนชาวจัณฑาลเคารพบูชาท่านดุจเป็นพระโพธิสัตว์ หรือยิ่งเทพเจ้า

พ.ศ. ๑๕๐๐ พ.ศ. ๒๐๐๐ พ.ศ. ๒๕๐๐

ค.ศ. 1000 ค.ศ. 1500 ค.ศ. 2500

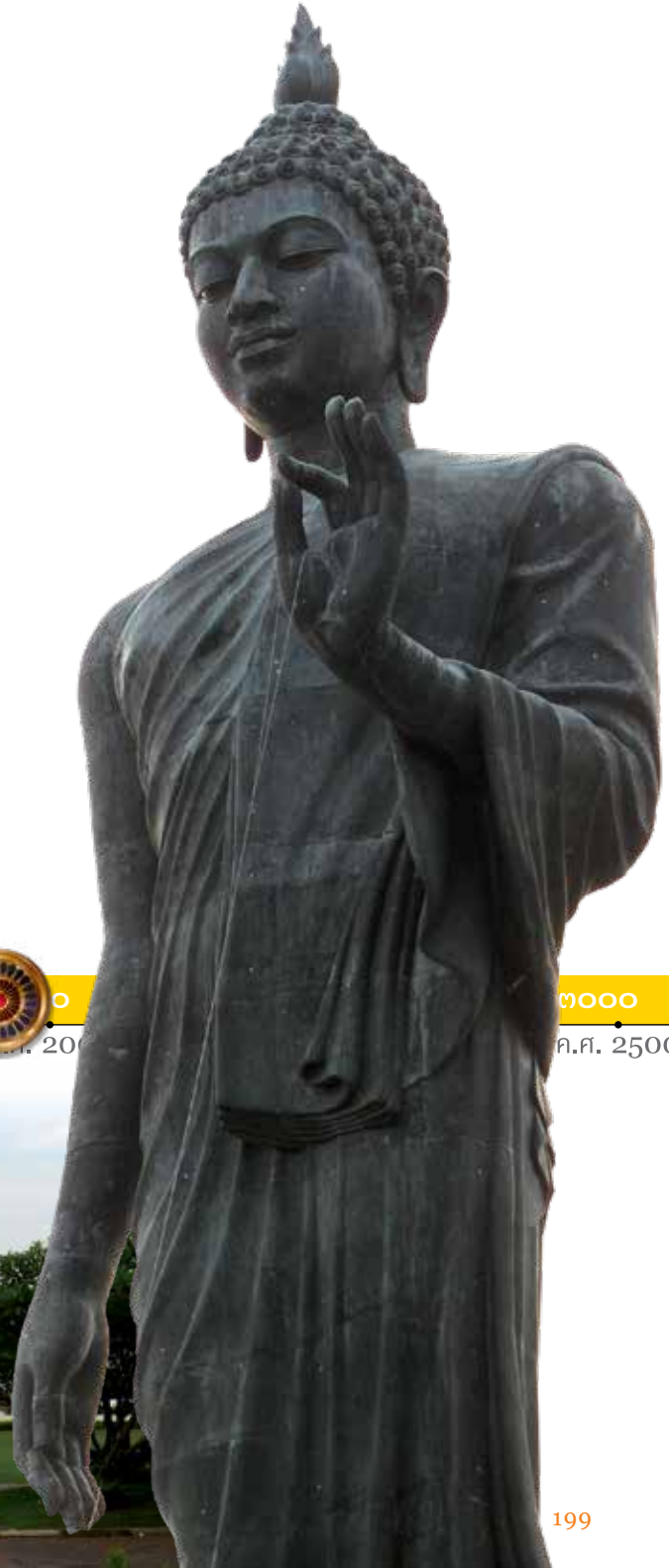

พระศรีศากยะทศพลญาณ
ประธานพุทธมณฑลสุทธรรศน์

พระมหากษัตริย์ไทย ทรงสืบประเพณีบวชเรียน

พ.ศ. ๒๔๙๙ (ค.ศ. 1956) ที่ประเทศไทย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ เสด็จออก**ผนวช**ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ณ ๒๒ ต.ค. และประทับที่วัดบวรนิเวศวิหาร ๑๕ วัน จึงทรงลาผนวช

พม่าฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ ด้วยฉัฏฐสังคีติ

พ.ศ. ๒๔๙๙ (พม่านับว่า พ.ศ. ๒๕๐๐) ในโอกาสแห่งการฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ รัฐบาล**พม่า**ได้เป็นเจ้าภาพจัด**ฉัฏฐสังคีติ** (สังคายนาครั้งที่ ๖) ที่กรุงร่างกุ้ง ตั้งแต่ พ.ค. ๒๔๙๗ ถึง พ.ค. ๒๔๙๙ โดยอาราธนาพระสงฆ์และผู้แทนชาวพุทธนานาประเทศจำนวนมากไปร่วมศาสนกิจ แล้วจะจัดพิมพ์พระไตรปิฎกบาลี และคัมภีร์ทั้งหลายขึ้นให้พร้อมและบริสุทธิ์บริบูรณ์เท่าที่จะทำได้

ไทยฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ ให้เกิดพุทธมณฑล

พ.ศ. ๒๕๐๐ วันที่ ๑๒–๑๘ พฤษภาคม ประเทศไทยมีงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ ณ มณฑลพิธีสนามหลวง ในการนี้ มีการพิมพ์พระไตรปิฎกบาลี เพิ่มเติมจากที่ขาดคราว พิมพ์ ***พระไตรปิฎกภาษาไทย อนุสรณ์งานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ พุทธศักราช ๒๕๐๐*** ซึ่งเป็นพระไตรปิฎกแปลภาษาไทยครบชุดฉบับแรก ชุดละ ๘๐ เล่ม (ในการพิมพ์ครั้งต่อมา ได้จัดให้ลงเป็นชุดละ ๔๕ เล่ม ตรงกับฉบับภาษาบาลี) แสดงพุทธมณฑลจำลองทางด้านเหนือของท้องสนามหลวง ออกพรบ. นิรโทษกรรมแก่ผู้ได้กระทำความผิดฐานกบฏ จลาจล ฯลฯ พรบ.ล้างมลทินฯ พรก. พระราชทานอภัยโทษ พรบ.กำหนดเขตอภัยทานแก่สัตว์ ฯลฯ

จากซ้าย:
รัชกาลที่ ๙ ทรงผนวช
ฉัฏฐสังคีติ

หน้าตรงข้ามจากซ้าย:
Sputnik 1
พระพุทธเจ้าทรงโปรด
พระเบญจวัคคีย์ ภาพสีน้ำ
ฝีมือจักรพันธุ์ โปษยกฤต

โซเวียตปล่อยดาวเทียม อเมริกันเปลี่ยนแนวการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๐๐ (ค.ศ. 1957) ณ วันที่ ๔ ต.ค. สหภาพโซเวียตปล่อย**ดาวเทียม**ดวงแรก คือ Sputnik 1 หนัก ๘๓ กก. หมุนรอบโลกใน ๙๓ นาที ถือว่าเป็นการเริ่ม**ยุคอวกาศ**

เหตุการณ์นี้ถือว่าเป็นชัยชนะของโซเวียต และทำให้ชาวอเมริกันโทมนัสมาก โดยเฉพาะด้านการศึกษา ได้หันไปโทษ**การศึกษาแบบมีเด็กเป็นศูนย์กลาง** (child-centered education) ที่นิยมกันมาราวครึ่งศตวรรษว่าเป็นเหตุให้เด็กอเมริกันอ่อนแอและอ่อนวิชา จากนี้อเมริกันหันกลับไปนิยมการศึกษาแบบมีครูและเนื้อหาวิชาเป็นศูนย์กลาง (teacher- and subject-centered education) ต่อมาอีกเกือบ ๓๐ ปี จึงวกเวียนมาหา child-centered education ใหม่อีก

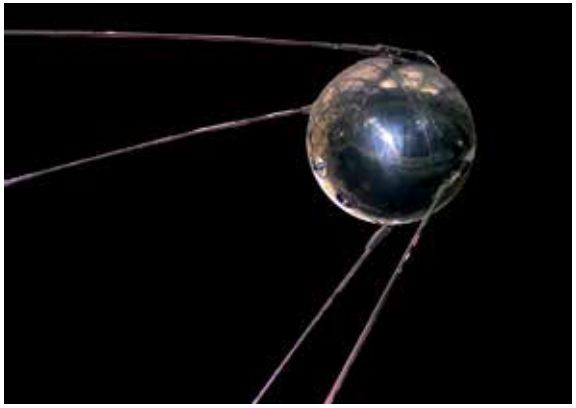

ฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษแล้ว ได้บูชาในวันเพ็ญอาสาฬหะทุกปี

พ.ศ. ๒๕๐๑ (ค.ศ. 1958) ที่ประเทศ**ไทย** ในรัชกาลที่ ๙ หลังเสร็จงานสมโภชครั้งยิ่งใหญ่ในการฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ แห่ง พ.ศ. ๒๕๐๐ แล้ว คณะสงฆ์ไทยได้ประชุมกันมีมติว่า วันเพ็ญเดือน ๘ ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง**ปฐมเทศนา**โปรดพระเบญจวัคคีย์ เป็นวันที่สำคัญมาก เพราะเป็นการประดิษฐานพระพุทธศาสนา สมควรจัดขึ้นเป็นวันสำคัญที่มีการเฉลิมฉลองเป็นพุทธบูชาอีกวันหนึ่ง จึงแจ้งต่อรัฐบาล ซึ่งได้เห็นชอบ และประกาศให้**วันอาสาฬหบูชา** เป็นวันหยุดราชการประจำปี ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๑ เป็นต้นมา

แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ - แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

พ.ศ. ๒๕๐๒ (ค.ศ. 1959) ที่ประเทศไทย ในรัชกาลที่ ๙ สังคมไทยได้ก้าวเข้าสู่**ยุคพัฒนา** และประเทศไทยก็ได้มี**แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ** ฉบับแรก คือ ฉบับที่ **๑ พ.ศ. ๒๕๐๖–๒๕๐๙** ซึ่งมุ่งเน้นเศรษฐกิจ (แผน ๑ นี้ ในชื่อมีคำว่า “การ” แต่ไม่มี “และสังคม”) ต่อมา เมื่อได้เห็นความสำคัญของปัญหาสังคมที่พ่วงมากับความเห่อวัตถุและปัญหาความเสื่อมจากศีลธรรม จึงเป็นเหตุให้แผนพัฒนาฉบับต่อมา ขยายขอบเขต

ออกไปโดยเพิ่มคำว่า “และสังคม” เข้าไปในชื่อ กลายเป็น **แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๑๐–๒๕๑๔** และในแผนนี้ ได้เริ่มมีคำว่า “ศีลธรรม” (ในฉบับต่อๆ มา ค่อยๆ ถูกแทนที่ด้วยคำว่า “จริยธรรม”) โดยเฉพาะได้เกิดมีคำว่า “พัฒนาจิตใจ” ซึ่งเป็นจุดเน้นที่กล่าวถึงสืบมาอีกหลายแผน ต่อมา เมื่อขึ้นสู่**แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๑๕–๒๕๑๙** ในชื่อแผนไม่มีคำว่า “การ” อีกต่อไป

ทิเบตหนีจีน ไปก้าวหน้าในอเมริกา

พ.ศ. ๒๕๐๒ (ค.ศ. 1959) **ทะไล ลามะ** ได้รับความกดดันจากจีน จึงพร้อมด้วยศิษย์จำนวนมากหนีจาก**ทิเบต**สู่**อินเดีย**ตะวันตกเฉียงเหนือ ลี้ภัยอยู่ที่เมืองธรรมศาลา บนลาดเขาหิมาลัย ในรัฐหิมาจัลประเทศ จากที่นี้พระลามะไม่น้อยได้ไปศึกษา และตั้งสำนักเผยแพร่พระพุทธศาสนาในประเทศตะวันตก ต่อมาไม่นานนักคนตะวันตก โดยเฉพาะในอเมริกา ได้มาสนใจพุทธศาสนา เช่นสมาธิแบบทิเบตกันมาก จน**สำนักทิเบต**เด่นขึ้นใน**อเมริกา**เคียงสำนักเซนของญี่ปุ่น

อเมริกันจะเริ่มใช้เลเซอร์

พ.ศ. ๒๕๐๓ (ค.ศ. 1960) นักฟิสิกส์อเมริกันชื่อไมแมน (Theodore H. Maiman) ทำแสง**เลเซอร์** (Laser) สำเร็จ

ศรีลังกา มีนายกรัฐมนตรีหญิงคนแรกของโลก

พ.ศ. ๒๕๐๓ (ค.ศ. 1960) นางสิริมาโว พันทราไนยเก (Sirimavo R.D. Bandaranaike) ชนะเลือกตั้งได้เป็นนายกรัฐมนตรีของประเทศลังกา นับว่าเป็น**นายกรัฐมนตรีหญิงคนแรกของโลก** เธอได้เป็นนายกรัฐมนตรี ๓ สมัย (1960-1965/๒๕๐๓–๐๘, 1970-1977/๒๕๑๓–๒๐, 1994-2000/๒๕๓๗–๔๓) ในช่วงสมัยแรกได้ออกกฎหมายให้สิงหฬเป็นภาษาราชการแต่เพียงภาษาเดียว และในปี 1972/๒๕๑๕ ได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ซึ่งได้เปลี่ยนประเทศ Ceylon เป็นสาธารณรัฐ มีชื่อว่า Sri Lanka (**ศรีลังกา**)

คนรุ่นใหม่ ไม่รู้ว่า คุณปู่ย่าตายาย แค่ใช้เครื่องดูเวลา ทั้งยุ่งยากใช้เงินเสียเวลาแค่ไหน

พ.ศ. **๒๕๐๓** (ค.ศ. 1960) วันที่ ๒๕ ต.ค. ที่**สหรัฐอเมริกา** ห้าง Bulova นำนาฬิกา Accutron ออกวางขาย เป็น**นาฬิกา**ข้อมือ**อิเล็กทรอนิกส์**เรือนแรกของโลก ครั้นถึงเดือน ธ.ค. **1967/๒๕๑๐** มีการเปิดตัว**นาฬิกา**ข้อมือ**ควอตซ์อิเล็กทรอนิกส์** (electronic quartz wristwatch) ที่อเมริกา เป็นนิมิตของการที่โลกจะเข้าสู่ยุคที่นาฬิกาเป็นของหาง่าย ราคาถูก ใช้สะดวก อาศัยเพียงแบตเตอรี่เล็กๆ ที่เปลี่ยนได้ง่าย และเที่ยงตรงแม่นยำอย่างยิ่ง (ว่าตามหลัก ความผิดพลาดมีเพียง ๑ วินาที ต่อ ๑๐ ปี)

(อ่านเรื่องเต็ม ใน ภาคพิเศษ ท้ายเล่ม)

อีกก้าวของพันธุศาสตร์

พ.ศ. ๒๕๐๔ (ค.ศ. 1961) นักชีววิทยาชาวฝรั่งเศสอธิบายการคุมการทำงานของ**ยีน** (Gene Regulation) ให้เห็นว่าเซลล์ควบคุมกิจกรรมของยีนอย่างไร

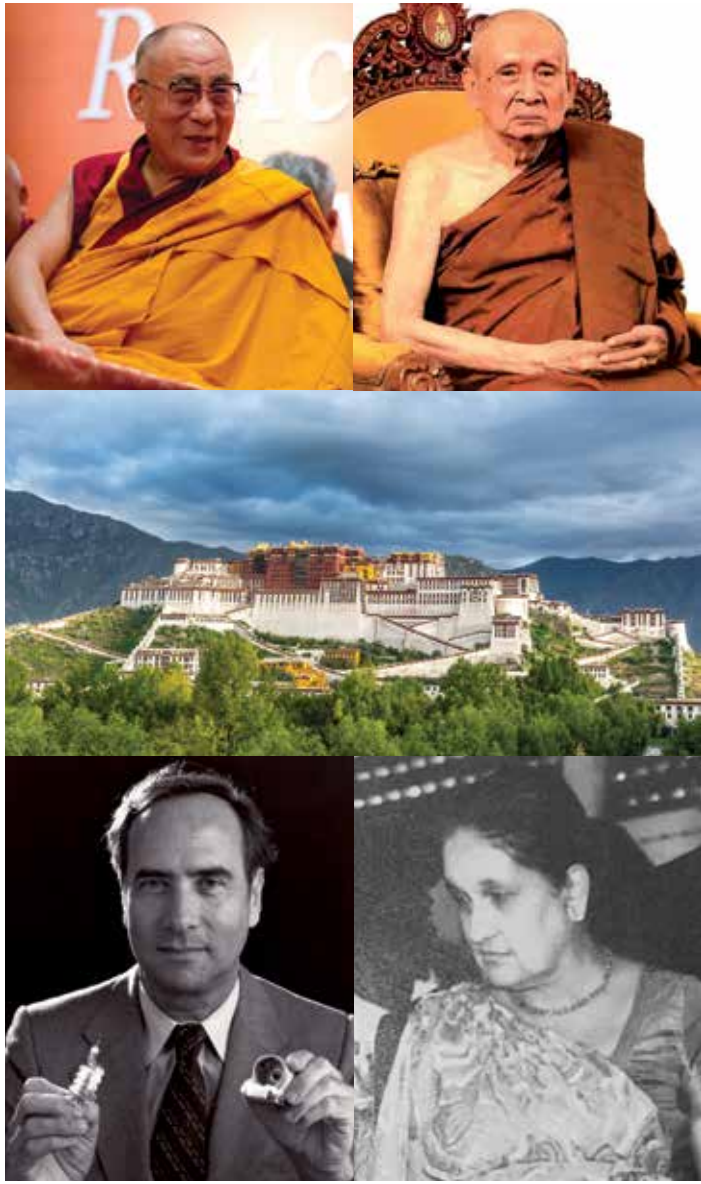

จากบนซ้าย: ทะไล ลามะ, สมเด็จพระสังฆราช, Potala Palace , ไมแมน, สิริมาโว พันทราไนยเก

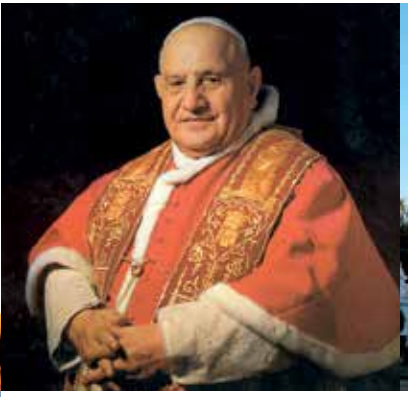

จากซ้าย:
โป๊ปจอห์น ๒๓
วัดพุทธปทีป

บ้านเมืองปฏิวัติ การปกครองคณะสงฆ์ก็อนุวัติ

พ.ศ. ๒๕๐๕ (ค.ศ. 1962) ที่ประเทศ**ไทย** ในรัชกาลที่ ๙ ในยุคของรัฐบาลคณะปฏิวัติ ระหว่างที่สภาร่างรัฐธรรมนูญยังดำเนินการร่างรัฐธรรมนูญอยู่ รัฐบาลออก **พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕** (ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ๓๑ ธ.ค. ๒๕๐๕ เริ่มใช้บังคับตั้งแต่ ๑ ม.ค. ๒๕๐๖ เป็นต้นไป) โดยมีเหตุผลว่า "การจัดดำเนินกิจการคณะสงฆ์ มิใช่เป็นกิจการอันพึงแบ่งแยกอำนาจดำเนินการด้วยวัตถุประสงค์เพื่อการถ่วงดุลย์แห่งอำนาจเช่นที่เป็นอยู่ตามกฎหมายในปัจจุบัน (คือ พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔) ... จึงสมควรแก้ไขปรับปรุงเสียใหม่ให้**สมเด็จพระสังฆราช** องค์สกลมหาสังฆปริณายก **ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคม** ..."

คริสต์คาทอลิกปรับตัวครั้งใหญ่ - วางนโยบายใหม่

พ.ศ. ๒๕๐๕-๘ (ค.ศ. 1962-5) โป๊ปจอห์น ๒๓ จัดให้มีการประชุมมหาสมัชชา**วาติกันที่ ๒** เพื่อให้ศาสนา**คริสต์คาทอลิก**ปรับตัวทันโลกยุคปัจจุบัน ในการเกี่ยวข้องกับศาสนาอื่น และในการเผยแผ่ศาสนา เป็นต้น

เมืองไทยเป็นที่ตั้งถาวรของสำนักงานใหญ่ พสล.

พ.ศ. ๒๕๐๘ (ค.ศ. 1965) **องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก**/The World Fellowship of Buddhists (พสล./WFB) ได้มาตั้งสำนักงานใหญ่ในประเทศไทยตามกำหนดเวลา ๔ ปี ต่อมาในการประชุมใหญ่ครั้งที่ ๙ พ.ศ. ๒๕๑๒ ได้มีมติให้สำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ในประเทศไทยเป็นการถาวร

วัดไทยแห่งแรกในตะวันตก

พ.ศ. ๒๕๐๙ (ค.ศ. 1966) ณ ๑ ส.ค. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ร.๙ เสด็จเป็นประธานทรงเปิด **วัดพุทธปทีป** (Buddhapadipa Temple) ในกรุง**ลอนดอน** ประเทศอังกฤษ เป็นวัดไทยแห่งแรกในประเทศตะวันตก

อาเซียน/ASEAN ตั้งเป้าหมายไว้ ประชาคมอาเซียน จะมีได้ทันปี ๒๕๕๘/ 2015

พ.ศ. **๒๕๑๐** (ค.ศ. 1967) วันที่ ๘ สิงหาคม ที่ประเทศไทย ณ วังสราญรมย์ กรุงเทพฯ มีการก่อตั้ง **อาเซียน**/ASEAN คือ สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of South East Asian Nations) โดยปฏิญญากรุงเทพ (Bangkok Declaration) ซึ่งลงนามโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศสมาชิกก่อตั้ง ๕ ประเทศ คือ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย สิงคโปร์ และไทย

ประเทศสมาชิกอาเซียน (ASEAN Member States) ปัจจุบันมี ๑๐ ประเทศ ประกอบด้วยสมาชิกเมื่อเริ่มก่อตั้งในปี 1967 ได้แก่ ๕ ประเทศข้างต้น และอีก ๕ ประเทศที่รับเข้าร่วมตามลำดับต่อมา คือ บรูไนดารุสซาลาม (1984) เวียดนาม (1995) ลาว (1997) พม่า (1997) และ กัมพูชา (1999) โดยมีประชากรรวมกันประมาณ ๕๐๐ ล้านคน มีเนื้อที่ ๔.๕ ล้าน ตร.กม. (๑.๗ ล้าน ตร.ไมล์)

ในการประชุมสุดยอดอาเซียน ครั้งที่ ๑๓ (13th ASEAN Summit) ที่สิงค์โปร์ สมาชิกได้ลงนาม (เมื่อ ๒๐ พ.ย. 2007/๒๕๕๐) ตรา กฎบัตรอาเซียน (ASEAN Charter) ซึ่งเป็นธรรมนูญอาเซียน อันจะขับเคลื่อนการรวมตัวเป็นประชาคมอาเซียนภายในปี 2015/๒๕๕๘

(อ่านเรื่องเต็ม ใน ภาคพิเศษ ท้ายเล่ม)

"ฮิปปี้" บ่งชี้ปฏิกิริยาภายในต่อสังคมวัตถุนิยม

พ.ศ. ๒๕๑๐ (ค.ศ. 1967) ในเดือนสิงหาคม นิตยสาร/นสพ. เด่นๆ หลายฉบับ เช่น *Time, Newsweek, Life, Look, the New York Times* พากันออกฉบับพิเศษหรือพิมพ์รายงานพิเศษเรื่อง "**ฮิปปี้**" (hippie)

พวกฮิปปี้ ซึ่งเริ่มขึ้นที่ซานฟรานซิสโกราว พ.ศ. ๒๕๐๘ ได้ขยายตัวเป็นขบวนการคนขาวชั้นกลางรุ่นหนุ่มสาว (อายุ ๑๕-๒๕ ปี) และเป็นปรากฏการณ์ใหญ่ในสังคม จัดกันว่าเป็นวัฒนธรรมสวนกระแส (counterculture; และเป็นวัฒนธรรมกลุ่มย่อย คือ subculture บางที่ถูกเรียกว่า anti-culture คือ ต่อต้านวัฒนธรรม) ซึ่งสื่อความหมายว่าสังคมอเมริกันถึงจุดอึดเฟ้อ

ขบวนการนี้ เป็นปฏิกิริยาต่อการทำสงครามเวียดนาม และต่อสังคมอเมริกันที่คนรุ่นพ่อแม่มีวิถีชีวิตแบบวัตถุนิยม ซึ่งวุ่นวายแต่เรื่องหาเงินทองและการแข่งขัน พวกฮิปปี้ปฏิเสธระเบียบแบบแผนของสังคม ต่อต้านอำนาจและความรุนแรง ละทิ้งวิถีชีวิตของบรรพบุรุษอเมริกัน สร้างวิถีชีวิตแบบใหม่ของพวกตนที่เป็นอยู่ง่ายๆ รักเพื่อนมนุษย์ รักธรรมชาติ อยู่กับปัจจุบัน สนใจเรื่องลึกทางจิต เรื่องสมาธิ โดยเฉพาะศาสนาตะวันออก เช่น **โยคะ** และ**เซน** บ้างก็ไปทางโหราศาสตร์หรือ**ไสยศาสตร์** แต่ไปสุดโต่งจนกลายเป็นไม่ทำงานอาชีพตามปกติ ตั้งชุมชน (communes) ที่อยู่กันอย่างปล่อยตัวทางเพศ เสพติดกัญชาและสารร้ายแรง มีลักษณะเด่นที่เป็นจุดสังเกตของคนทั่วไปว่า ฮิปปี้ผมยาว-รองเท้ายาง-เสื้อผ้ายู่ยี่

พวกฮิปปี้นี้ สืบเนื่องมาจากพวกซ้ายใหม่ (New Left) แต่หันเหจากการเมืองมาทางวัฒนธรรม จากการเข้าประจัญและรุนแรง มาเป็นสลัดออกและยิ้มให้แก่โลก

แม้ว่าขบวนการเหล่านี้จะจางหายไป โดยเฉพาะเมื่อจบสงครามเวียดนาม (สงครามราว ๒๑ ปี=๒๔๙๗-๒๕๑๘/1954-75) แต่กระแสปฏิกิริยาทางสังคมยังไม่จบ จึงมีขบวนการอื่นๆ ที่หนุ่มสาวอเมริกันผู้แปลกแยกจากสังคมของตนไปพึ่งพาเข้าร่วมต่อมาอีกจนถึงช่วงทศวรรษ 1980s เช่น ขบวนการ**หริกฤษณะ** (Hare Krishna) ลัทธิ**ซัน ยัง มูน** (Sun Myung Moon) [ขบวนการเหล่านี้ ต่อมาบ้างก็ต้องคดีล้างสมอง/brainwashing]

อนึ่ง ยังมีผลจากขบวนการเหล่านี้สืบเนื่องมาในสังคมอเมริกันอีก โดยเฉพาะความตื่นตัวสนใจในเรื่อง**นิเวศวิทยา**และปัญหา**สิ่งแวดล้อม** ความสนใจเปิดใจรับหลักปฏิบัติทางจิตสายต่างๆ และความระแวงระวังต่อความสัตย์สุจริตเจตนาดีร้ายของผู้นำทางเศรษฐกิจและการเมือง เป็นต้น

ย่างก้าวแรกบนดวงจันทร์

พ.ศ. **๒๕๑๒** (ค.ศ. **1969**) ที่**สหรัฐอเมริกา** วันที่ ๒๐ ก.ค. ถือเป็นวาระที่มนุษย์ได้ย่างเหยียบ**ก้าวแรกบนดวงจันทร์** สมตามที่ประธานาธิบดี John F. Kennedy ได้กล่าวปราศรัยแก่รัฐสภา ใน ค.ศ.1961 เรียกร้องให้สหรัฐนำมนุษย์ไปลงบนดวงจันทร์ ก่อนสิ้นทศวรรษ 1960's

ในวันที่ ๑๖ ก.ค. 1969 ยานอวกาศ **Apollo 11** ทะยานสู่เวหา โดยจรวด Saturn 5 พาขึ้นไป บรรทุกนักบินอวกาศ ๓ คน คือ Neil A. Armstrong, Buzz Aldrin และ Michael Collins

นักบิน ๒ คนแรกนำยานอวกาศท่อนที่ ๓ ลงจอดที่ Sea of Tranquility ณ ๒๐ ก.ค. 1969 Armstrong ย่างเท้าก้าวลงบนดวงจันทร์ พร้อมกับกล่าวว่า "สำหรับคนผู้หนึ่ง นั่นเป็นแค่ย่างก้าวเล็กๆ ก้าวหนึ่ง (แต่มัน) คือก้าวโลดครั้งมโหฬารสำหรับมนุษยชาติ" ("That's one small step for a man, one giant leap for mankind.")

(อ่านเรื่องเต็ม ใน ภาคพิเศษ ท้ายเล่ม)

ฝรั่งเข้ายุคตื่นตระหนกปัญหาสิ่งแวดล้อม

พ.ศ. ๒๕๑๓ (ค.ศ. **1970**) ณ ๒๒ เม.ย. มีการจัดฉลอง**วันโลก**ครั้งแรก (First 'Earth Day') ในสหรัฐ เพื่อให้คนตื่นตัวมองเห็นภัยจากความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม และกระตือรือร้นที่จะ**อนุรักษ์ธรรมชาติ**

เกิดวัดไทยแห่งแรกในอเมริกา

พ.ศ. ๒๕๑๔ (ค.ศ. **1971**) ณ ๒๒ ธ.ค. กำเนิดวัดไทยแห่งแรกในสหรัฐอเมริกา ที่นครลอสแองเจลีส ในรัฐแคลิฟอร์เนีย มีชื่อเมื่อแรกตั้งว่า "ศูนย์พุทธศาสนาเถรวาท" (The Theravada Buddhist Center, Inc.) ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น **วัดไทยลอสแองเจลีส** (Wat Thai of Los Angeles) เมื่อวันที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๒๒

(วัดไทยที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาใกล้เคียงต่อจากนี้ คือ **วัดไทยกรุงวอชิงตัน ดีซี**/Wat Thai of Washington, D.C. ซึ่งเริ่มมีพระสงฆ์ได้รับนิมนต์ไปประจำเมื่อ ๕ ก.ค. ๒๕๑๗/1974; **วัดวชิรธรรมปทีป**/Vajiradhammapadip Temple ที่เมืองนิวยอร์ก ได้รับอนุญาตตามกฎหมายเมื่อ ๒๒ ก.ค. ๒๕๑๘/1975 มีต้นกำเนิดจาก Buddhist Study Center ซึ่งตั้งขึ้นเป็นสมาคมเมื่อปี ๒๕๐๘/1965; **วัดพุทธวราราม**/Wat Buddhawararam of Denver, Inc. ที่เมืองเดนเวอร์ รัฐโคโลราโด ซึ่งได้รับอนุญาตตามกฎหมาย ณ ๒๕ มี.ค. ๒๕๑๙/1976; **วัดธัมมาราม**/Wat Dhammaram ที่เมืองชิคาโก มีชื่อตามที่ทางการอนุญาตเมื่อ ๑๗ พ.ค. ๒๕๑๙/1976 ว่า The Thai Buddhist Temple; หลังจากนี้วัดไทยเกิดขึ้นในอเมริกาจนถึงปัจจุบันอีกมากมาย ทั้งที่ได้การรับรองแล้วและยัง รวมใกล้ร้อยวัด)

หน้าตรงข้าม จากซ้าย:
ฮิปปี้
หริกฤษณะ
ซัน ยัง มูน

จากซ้าย:
วัดไทยลอสแองเจลีส
วัดไทยกรุงวอชิงตันดีซี
วัดวชิรธรรมปทีป
วัดพุทธวราราม
วัดธัมมาราม

UN จัดประชุมใหญ่ หาทางแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม

พ.ศ. ๒๕๑๕ (ค.ศ. 1972) สมัชชาใหญ่ **สหประชาชาติ** จัดการ**ประชุมใหญ่เรื่องสิ่งแวดล้อมของมนุษย์** (UN Conference on the Human Environment) ที่กรุงสตอกโฮล์ม (Stockholm) เพื่อหาทางแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม ทั้งด้านความร่อยหรอของทรัพยากรธรรมชาติ และความเสื่อมคุณภาพของสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะเรื่องมลภาวะ ที่เป็นปัญหารุนแรงขึ้นเรื่อยๆ หลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ สืบเนื่องจากการที่ประชากรของโลกเพิ่มขยายจำนวนอย่างมากมาย และการพัฒนาเศรษฐกิจที่พึ่งกระบวนการอุตสาหกรรม

ทั้งนี้ ปัญหานั้นเป็นที่รู้ตระหนักในประเทศอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว จากนั้นก็ขยายไปทั่ว จนกระทั่งเมื่อถึงปี ๒๕๑๓/1970 เรื่องความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมก็ปรากฏเด่นชัดทั่วโลก กลายเป็นปัญหานานาชาติ จนสหประชาชาติต้องจัดประชุมดังกล่าว ซึ่งมีผลคือทำให้สหประชาชาติจัดตั้ง “โครงการสิ่งแวดล้อมของสหประชาชาติ” (UN Environment Programme; UNEP) ขึ้นเพื่อปฏิบัติการตามข้อกำหนดแนะของที่ประชุมที่สตอกโฮล์มนั้น

พันธุศาสตร์ก้าวต่อไปถึงตัดแต่งยีน

พ.ศ. ๒๕๑๖ (ค.ศ. 1973) ในวิชาพันธุวิศวกรรม (Genetic Engineering) มีการ**ตัดแต่งยีน** (gene splicing) ครั้งแรก โดยทำกับ DNA ของแบคทีเรีย

เขมรแดงเข้ามา เปลี่ยนกัมพูชาเป็นคอมมูนิสต์

พ.ศ. ๒๕๑๘ (ค.ศ. 1975) หลังจากนายพลลอน นอล ยึดอำนาจขณะที่เจ้านโรดม สีหนุ เสด็จไปต่างประเทศ ในต้นปี ๒๕๑๓/1970 และเปลี่ยนประเทศเป็น**สาธารณรัฐ**ในปลายปีเดียวกันนั้นแล้ว ก็พอดีเป็นเวลาที่สงครามเวียดนามเข้าสู่ช่วงขยายตัวรุนแรง และกัมพูชาถูกดึงเข้าไปในสงครามนั้นด้วยเต็มตัว พร้อมกันนั้น ในกัมพูชาเอง **เขมรแดง** (Khmer Rouge) ก็รุกรบเต็มที่ โดยเวียดนามหนุนด้วย แล้ว ณ วันที่ ๑๗ เม.ย. ๒๕๑๘ เขมรแดงก็ยึดอำนาจได้ และเปลี่ยนชื่อประเทศเป็น **กัมพูชาประชาธิปไตย** โดยมีนาย**พอล พต** (Pol Pot หรือซาลอท ซาร์/Saloth Sar) เป็นเลขาธิการพรรคคอมมูนิสต์กัมพูชา แล้วต่อมาเป็นนายกรัฐมนตรี และได้ปกครองประเทศด้วยระบบสังคมนิยมแบบพลิกแผ่นดิน เช่น ยกเลิกธนาคาร เงินตรา และทรัพย์สินส่วนตัว บังคับคนในเมืองให้ย้ายถิ่นออกไปใช้แรงทำงานหนักในชนบท ให้ราษฎรเปลี่ยนชื่อใหม่ ฆ่าข้าราชการเก่าและปัญญาชนจำนวนมาก ล้มศาสนาและคณะสงฆ์ ตามมาด้วยทุพภิกขภัย ในช่วงเวลา ๔ ปีที่เขมรแดงปกครองประเทศ (ถึง ๗ ม.ค. ๒๕๒๒) ประมาณว่าชาวเขมรถูกสังหารและล้มตาย ๑.๕ – ๓ ล้านคน บ้างว่าเกิน ๑ ใน ๓ ของจำนวนประชากรทั้งประเทศเวลานั้น บ้างว่าอาจถึง ๔ ล้านคน (ตำราแสดงตัวเลขต่างกันไป โดยเฉพาะพระสงฆ์ถูกทำลายถือว่าหมดสิ้น ที่ไม่ยอมลาสิกขาหรือหนีไป ได้ถูกสังหารประมาณ ๘๐,๐๐๐ รูป)

พอล พต

จากบน:
พระธาตุพนม
เจ้ามหาชีวิตศรีสว่างวัฒนา
เจ้าสุวรรณภูมา

พระธาตุพนม ล้มแล้วคืนคง ยืนยงเป็นมิ่งบูชนีย์

พ.ศ. ๒๕๑๘ (ค.ศ. 1975) วันที่ ๑๑ สิงหาคม ที่ประเทศ**ไทย** หลังจากฝนตกพายุพัดแรงติดต่อมาหลายวัน พระ**ธาตุพนม** เจดีย์บรรจุพระอุรังคธาตุ ณ วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร จังหวัดนครพนม ได้พังทลายลง ต่อมา ๑๗ ต.ค. ๒๕๑๘ ท่ามกลางซากปรักหักพัง ได้พบองค์พระธาตุบรรจุในผอบแก้วซ้อนอยู่ในผอบทองคำภายในพระเจดีย์ทองคำ จากนั้น ด้วยทุนบริจาคของประชาชนทั้งประเทศ รัฐบาลได้ก่อสร้างองค์พระธาตุขึ้นใหม่ตามแบบเดิมจนเสร็จสิ้น แล้วมีพระราชพิธีบรรจุ**พระอุรังคธาตุ** พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จมาทรงบรรจุพระอุรังคธาตุ ในวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๒๒

พระธาตุพนม เป็นพระเจดีย์เก่าแก่ที่สุดองค์หนึ่งของไทย มีรูปทรงสี่เหลี่ยม สูงจากพื้นดินถึงยอดฉัตรทองคำ ๕๗ เมตร ฐานกว้างด้านละ ๑๒.๓๔ เมตร สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นแรกเริ่มระหว่าง พ.ศ. ๑๐๐๐ – ๑๔๐๐

ลาวเลิกรบ จบลงด้วยคอมมูนิสต์

พ.ศ. ๒๕๑๘ (ค.ศ. 1975) นับแต่ปี ๒๕๐๓/1960 ที่ลาวแตกเป็น ๓ ฝ่าย (ฝ่ายขวา ฝ่ายกลาง และฝ่ายซ้ายที่เป็นคอมมูนิสต์) แล้ว ก็ได้สู้รบกันเรื่อยมาจนถึง ๒๑ ก.พ. ๒๕๑๖ สงครามจึงยุติ และตั้งรัฐบาลผสมขึ้นแบ่งเขตกันปกครอง แต่อำนาจของฝ่ายคอมมูนิสต์เพิ่มขึ้นโดยลำดับ กระทั่งในที่สุด เจ้ามหาชีวิตศรีสว่างวัฒนากษัตริย์องค์สุดท้ายของลาว ก็ทรงสละราชสมบัติ และเจ้าสุวรรณภูมา ก็ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีลาว แล้วขบวนการประเทศลาวก็เข้าปกครองประเทศ และประกาศเปลี่ยนพระราชอาณาจักรลาว เป็น**สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว** เมื่อ ๒ ธ.ค. ๒๕๑๘

(ตามตัวเลขของราชการลาว เมื่อสิ้นปี ๒๕๓๐/1987 มีประชากร ๓,๘๐๐,๐๐๐ คน มีพระภิกษุสามเณร ๑๕,๖๒๖ รูป [=ภิกษุ ๖,๐๐๐ + สามเณร ๙,๖๒๖] มีวัด ๒,๘๒๗ (เฉพาะในเวียงจันทน์มี ๑,๒๑๒ วัด)

เวียดนามรวมประเทศ เป็นคอมมูนิสต์

พ.ศ. ๒๕๑๙ (ค.ศ. 1976) นับแต่ที่ประชุมเจนีวา (Geneva Conference) เมื่อปี ๒๔๙๗/1954 ตกลงแบ่งเวียดนามเป็น ๒ ประเทศแล้ว ก็ได้เกิดการสู้รบระหว่างพวกคอมมูนิสต์เวียดกงหนุนโดยเวียดนามเหนือ กับรัฐบาลเวียดนามใต้ที่สหรัฐโอบอุ้ม จนในที่สุด กองทัพเวียดกงและเวียดนามเหนือเข้ายึดไซ่ง่อน เมืองหลวงของเวียดนามใต้ได้ (๓๐ เม.ย. ๒๕๑๘/1975) จบสงครามเวียดนาม และจัดการปกครองใหม่ แล้วประกาศให้วันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๑๙ เป็นวันรวมประเทศเวียดนาม โดยมีฮานอยเป็นเมืองหลวงของ**สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม** และเปลี่ยนชื่อเมืองไซ่ง่อนเป็นเมืองโฮจิมินห์

ในสงครามนี้ คนเวียดนามตาย ๑,๓๐๐,๐๐๐ คน อเมริกันตาย ๕๖,๐๐๐ คน ชาวเวียดนามอพยพลี้ภัย นับเฉพาะระยะต้นกว่า ๑๔๐,๐๐๐ คน สหรัฐฯ สิ้นเงินช่วยเหลือราว $141,000,000,000 (ไม่นับเงินช่วยเหลือผู้ลี้ภัยอินโดจีนอีก $405,000,000)

วันโลกประลัยใกล้เข้ามา คนกาหลลนลาน อยู่ไม่ถึง

พ.ศ. ๒๕๒๑ (ค.ศ. 1978) ที่สหรัฐอเมริกา สาธุคุณ Jim Jones ซึ่งได้ตั้งตนเป็นเจ้าลัทธิ **People's Temple** (จัดเป็น**ลัทธิวันโลกประลัย**/Doomsday Cult, หรือลัทธิวันสิ้นโลก ที่โยงกับคติ "millennium" ลัทธิหนึ่ง) สอนว่า ไม่ช้านี้โลกจะพินาศ ตัวเขาเป็นที่พึ่งหนึ่งเดียวที่มานำมนุษย์ให้รอดปลอดภัย และในปี 1977 ได้อพยพจาก San Francisco ไปตั้งเป็นชุมชนใหญ่เรียกว่า **Jonestown** ในประเทศกายอานา (Guyana) ในอเมริกาใต้ ครั้นถึงวันที่ ๑๘ พ.ย. ๒๕๒๑ ก็ได้บัญชาให้สาวกดื่มยาพิษ ฆ่าตัวตายพร้อมกัน รวม**ตาย**ทั้งสิ้น **๙๑๓ คน** (รวมทั้งเด็ก ๒๗๖ คน)

(อ่านเรื่องเพิ่มได้ในภาคผนวก)

จากซ้าย:
โฮจิมินห์
สงครามเวียดนาม
ศพเวียดกง
เวียดนามเหนือ-ใต้

จากซ้าย:
Jim Jones
เฮงสัมริน
เจ้านโรดม สีหนุ
สมเด็จ ฮุน เซน
เจ้านโรดม รณฤทธิ์
สมเด็จฯ นโรดม สีหมุนี

เป็นคอมมูนิสต์แล้ว ๑๘ ปีผ่านมา กัมพูชากลับเป็นราชอาณาจักร

พ.ศ. ๒๕๒๒ (ค.ศ. 1979) หลังจากเขมรแดงยึดอำนาจได้แล้ว รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยของนาย พอล พต ได้หันกลับไปเป็นปฏิปักษ์ต่อเวียดนาม เวลาผ่านมาถึงวันที่ ๗ ม.ค. ๒๕๒๒ กองทัพ**เวียดนาม**ได้เข้ายึดครองกรุงพนมเปญ แล้วสภาปฏิวัติของประชาชนแห่งกัมพูชาขึ้นจัดการปกครอง และเปลี่ยนชื่อประเทศเป็น **สาธารณรัฐประชาชนกัมพูชา** โดยมีเฮง สัมริน เป็นประธานาธิบดี

รัฐบาลใหม่ส่งเสริมพระพุทธศาสนา แต่ก็ควบคุมอย่างระมัดระวัง เช่น ห้ามบวชคนอายุต่ำกว่า ๕๐ ปี คณะสงฆ์เขมรได้รับการฟื้นขึ้นใหม่ โดยนิมนต์พระสงฆ์เถรวาทจากเวียดนามใต้มาให้อุปสมบทชาวเขมร มีพิธีอุปสมบทพระภิกษุสูงอายุ ๗ รูป ที่วัดอุณาโลม ในกรุงพนมเปญ ในเดือน ก.ย. ๒๕๒๒/1979 (นาคทั้ง ๗ นี้ คัดเลือกจากผู้เคยเป็นพระภิกษุที่ถูกเขมรแดงบังคับให้ลาสิกขาไป ผู้บวชรูปแรกคือพระเทพวงศ์ ส่วนอุปัชฌาย์ก็เป็นพระภิกษุเขมรที่หนีเขมรแดงไปอยู่ในเวียดนาม) เมื่อถึงปี ๒๕๒๕/1982 จำนวนพระสงฆ์เพิ่มขึ้นเป็น ๒,๓๐๐ รูป (ถึงปี ๒๕๔๒/1999 จำนวนพระสงฆ์เพิ่มเป็น ๕๐,๐๘๑ รูป, วัดตามสถิติเดิมก่อนยุคเขมรแดงมีทั้งหมด ๒,๗๕๐ วัด)

ในยุคของเฮง สัมริน พระสงฆ์ในกัมพูชารวมเป็นคณะสงฆ์เขมรอันเดียว โดยมีพระเทพวงศ์เป็นประธาน (แต่หลังจากเจ้านโรดม สีหนุ กลับเข้ากัมพูชาในเดือน ธ.ค. ๒๕๓๔/1991 แล้ว ก็โปรดฯ ให้พระเทพวงศ์เป็นสมเด็จพระสังฆราชของมหานิกาย และตั้งธรรมยุตติกนิกายที่มีสมเด็จพระสังฆราชต่างหากขึ้นอีก เหมือนในอดีต)

เขมรแดงซึ่งเสียอำนาจ ได้ต่อสู้กับรัฐบาลใหม่และกองทัพเวียดนาม แล้วมีกลุ่มอื่นเข้าร่วมศึก ในที่สุด **เวียดนาม**ซึ่งถูกนานาชาติกดดันมาก ต้องถอนทหารออกไปจนหมดในเดือน ก.ย. ๒๕๓๒/1989 (ทางฝ่ายเขมรแดงยังสู้รบต่อมา แต่อ่อนกำลังลงไปเรื่อยๆ ในที่สุด **พอล พต** สิ้นชีพในปี ๒๕๔๑/1998 และหลังจากนั้นไม่นาน ขบวนการเขมรแดงก็จบสิ้น)

ครั้นถึงปี ๒๕๓๖/1993 กัมพูชาได้รัฐธรรมนูญใหม่ มีการเลือกตั้งโดยมีนายกรัฐมนตรี ๒ คน (สมเด็จ**ฮุน เซน** กับเจ้านโรดม รณฤทธิ์, คนหลังถูกบีบออกจากตำแหน่งในปี ๒๕๔๐/1997) ประเทศกลับเป็น**ราชอาณาจักรกัมพูชา** โดยมีกษัตริย์คือพระเจ้า**นโรดม สีหนุ** ครองราชย์จนถึงปี ๒๕๔๗/2004 ได้ทรงสละราชสมบัติและโอรสขึ้นครองราชย์สืบมา (คือ พระบาทสมเด็จพระบรมนาถ **นโรดม สีหมุนี**)

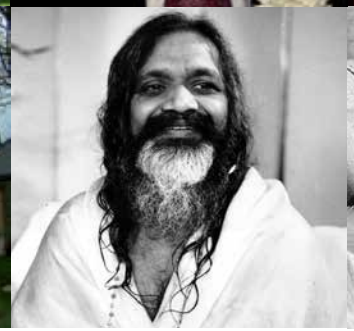
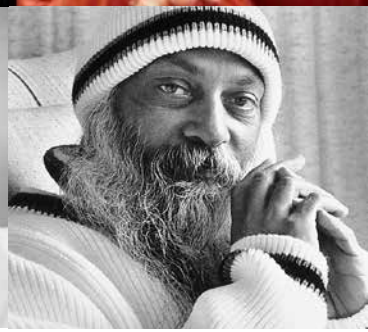

จากซ้าย:
พระโพธิญาณเถระ
พระราชสุเมธาจารย์
วัดป่าจิตตวิเวก
Sun Myung Moon
Swami Prabhupada
วัดอมราวตี
Maharishi Mahesh Yogi
Bhagwan Shree Rajneesh

ตั้งวัดป่านานาชาติแบบไทย ในอังกฤษ

พ.ศ. ๒๕๒๒ (ค.ศ. **1979**) English Sangha Trust (มูลนิธิที่ชาวพุทธอังกฤษตั้งขึ้นในกรุงลอนดอนเมื่อปี ๒๔๙๙/1956 เพื่อประดิษฐานคณะสงฆ์ในประเทศอังกฤษ) ได้นิมนต์พระโพธิญาณเถระ ที่เรียกกันทั่วไปว่า อาจารย์ชา แห่งวัดหนองป่าพง อุบลราชธานี ให้เดินทางไปยังประเทศอังกฤษใน พ.ศ. ๒๕๒๐ ต่อมา พระสุเมโธ (ได้ดำรงสมณศักดิ์ที่ พระสุเมธาจารย์ และต่อมาเป็นพระราชสุเมธาจารย์) ซึ่งเป็นศิษย์ติดตามไปด้วย และได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติศาสนกิจอยู่ในกรุงลอนดอน ได้เป็นผู้นำในการตั้ง**วัดป่าจิตตวิเวก** (Wat Pah Cittaviveka หรือ Chithurst Forest Monastery) ขึ้นที่ West Sussex ใน พ.ศ. ๒๕๒๒ เป็นวัดป่าวัดแรกในประเทศอังกฤษ

ต่อมา ในเดือน ส.ค. ๒๕๒๗ ได้ตั้งวัดขึ้นใหม่อีกแห่งหนึ่งใกล้กรุงลอนดอน ชื่อว่า **วัดอมราวตี** (Amaravati Buddhist Centre) และหลังจากนี้ก็ได้มีการเปิดสำนักสาขาในที่ต่างๆ เพิ่มขึ้นตามลำดับ

จับตัวไวรัสโรคเอดส์ได้ แต่ยังแก้ไขไม่ได้

พ.ศ. ๒๕๒๖ (ค.ศ. 1983) นักวิทยาศาสตร์กำหนดจับตัวไวรัสที่เป็นสาเหตุของโรค**เอดส์** (AIDS= acquired immune deficiency syndrome) ได้ (กรณีคนไข้โรคเอดส์ มีรายงานครั้งแรกๆ จากซานฟรานซิสโกและนิวยอร์ก ในสหรัฐ ปี ๒๕๒๔/1981)

สงบจิต+โอ่วัตถุ ออกบวช+หากาม สละโลก+สุดมั่งมี จบที่ไหน

พ.ศ. ๒๕๒๘ (ค.ศ. 1985) ที่สหรัฐอเมริกา จากกระแสสังคมอเมริกันในยุคสืบจากบุบผาชนผู้สับสนและแสวงหา ซึ่งหันมารับวิถีแห่งจิตของศาสนาตะวันออกและตื่นสมาธิ ที่เชิญชวนโยคี ฤาษี ให้หลั่งไหลเข้าไปเป็น Guru (คุรุ/ครู, คนไทยนิยมเรียกให้คล้ายเสียงฝรั่งเป็น "กูรู") ดังที่มหาฤาษีมเหษโยคีนำ TM (Transcendental Meditation) เข้าไป มีดาราวงดนตรี the Beatles มาเป็นศิษย์ พาให้กระหึ่ม ภักติเวทานตะ สวามีประภุปาทะเข้าไปตั้งขบวนการหริกฤษณะ (คำเรียกตามเสียงของชาวอเมริกัน แต่ถ้าออกเสียงให้ถูก เป็น "หเร กฤษณะ" คือ Hare Krishna) ซัน ยัง มูน (Sun Myung Moon) นำศาสนาคริสต์แบบใหม่จากเกาหลีเข้าไปตั้งเป็น Unification Church จัดพิธีแต่งงานหมู่ครั้งละเป็นหมื่นคู่ ต่อมาปรากฏว่า "กูรู" (คุรุ) หลายท่านร่ำรวยมหาศาล

("กูรู") **คุรุ (ภควาน) ศรี รัชนีศ** ("รัชนีศ" แปลว่า "เจ้าราตรี" คือ พระจันทร์) มีศิษย์จากตะวันตกไปหามากมายตั้งแต่อยู่อาศรมในอินเดีย ครั้นถึงปี 1981/๒๕๒๔ จึงเข้ามาอเมริกา ซื้อที่ดินราว ๑๖๐,๐๐๐ ไร่ ในรัฐออริกอน (Oregon) ตั้งเป็นเมืองรัชนีปุระ สานุศิษย์หลายพันคนมาอยู่ด้วยโดยเป็นสันยาสี (ผู้สละโลก) มีชื่อที่ตั้งให้ใหม่ ท่านมั่งคั่งมาก มีเครื่องบินส่วนตัว พร้อมด้วยรถยนต์ Rolls-Royce ๑๔ คัน แม้จะเป็นนักบวชฮินดูแต่เน้นคำสอนพุทธแบบเซนคลุกเคล้าตันตระ กลมกลืนวัตถุนิยมเข้ากับวิถีแห่งจิต ผสมผสานชีวิตแบบตะวันตกกับตะวันออกเข้าด้วยกัน ใช้เทคนิคในการเจริญสมาธิเรียกว่า "dynamic meditation" ประกาศโมกษะด้วยความรักเสรี (salvation through free love) จนมีผู้ขนานนามว่าเป็น "sex guru"

ในที่สุด **คุรุ ศรี รัชนีศ** ถูกดำเนินคดีหลายเรื่อง ทั้งลักลอบขนยาเสพติด พยายามฆ่าคน วางเพลิง โกงการเลือกตั้ง ทำผิดกฎหมายคนเข้าเมือง แล้วในเดือนพฤศจิกายน ๒๕๒๘ ก็ถูกขับไล่ออกจากอเมริกา และถูกห้ามเข้า ๒๑ ประเทศ

อย่างไรก็ดี ความผิดและข้อเสียหายดังว่านี้ เป็นข้อมูลของทางการอเมริกันและตามที่ปรากฏในเอกสารทั่วไป แต่ผู้ที่เลื่อมใสในท่านคุรุนี้ถือกันว่าเป็นการใส่ความแก่ท่านโดยไม่เป็นความจริง

ไทยทำพระไตรปิฎกคอมพิวเตอร์ ฉบับแรกของโลก

พ.ศ. ๒๕๓๑ (ค.ศ. 1988) ที่ประเทศ**ไทย** เริ่มต้นในปี ๒๕๓๐ **มหาวิทยาลัยมหิดล**ปรารภวโรกาสรัชมังคลาภิเษก ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ณ วันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๓๑ ได้ดำเนินการจัดทำพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์ เพื่อเฉลิมพระเกียรติ และประสบความสำเร็จ เสร็จทันวันวิสาขบูชา ๓๐ พ.ค. ๒๕๓๑ ก่อนถึงวโรกาสรัชมังคลาภิเษก และได้นำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย นับว่าเป็น**พระไตรปิฎกคอมพิวเตอร์**ฉบับแรกของโลก

พระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์นี้ ได้พัฒนาต่อมาจนถึงปัจจุบัน เป็น Version VI (BUDSIR VI) ซึ่งมีพระไตรปิฎกทั้งฉบับภาษาบาลี และฉบับแปลภาษาไทย พร้อมทั้งคัมภีร์อื่นๆ ตั้งแต่อรรถกถาลงไปอีกมาก รวมเป็นคัมภีร์และตำราที่จะค้นดูศึกษาได้ ๒๐๐ เล่ม และนอกจากอักษรไทย ยังสามารถอ่านในอักษรอื่นๆ มีอักษรโรมันเป็นต้น ด้วย

เปิดกำแพงเบอร์ลิน สิ้นสุดสงครามเย็น

พ.ศ. ๒๕๓๒ (ค.ศ. 1989) ณ ๙ พ.ย. เยอรมนีตะวันออกเปิด**กำแพงเบอร์ลิน** (Berlin Wall) ถือกันนัยหนึ่งว่าเป็นการ**สิ้นสุดสงครามเย็น** (Cold War) ที่เริ่มขึ้นเมื่อปี ๒๔๘๙/1946

โซเวียตสลาย อเมริกาเป็นใหญ่ผู้เดียว

พ.ศ. ๒๕๓๔ (ค.ศ. 1991) ณ ๘ ธ.ค. **สหภาพโซเวียต** ชาติอภิมหาอำนาจคู่แข่งของสหรัฐอเมริกา ล่มสลาย คงเหลือสหรัฐเป็นมหาอำนาจใหญ่สุดผู้เดียว

ชุมนุมใหญ่สุดผู้นำนานาชาติ ได้แค่ประกาศว่าแก้ปัญหายังไม่ได้

พ.ศ. ๒๕๓๕ (ค.ศ. 1992) เดือน มิ.ย. มีการ**ประชุมใหญ่ของสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา** (UN Conference on Environment and Development) ที่กรุงริโอเดอจาเนโร (Rio de Janeiro) เรียกสั้นๆ ว่า Earth Summit ซึ่งเป็นการชุมนุมผู้นำนานาชาติครั้งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ เพื่อหาทางแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เคยพิจารณาในการประชุมเมื่อ ๒๐ ปีก่อน ซึ่งยอมรับกันว่าระหว่างเวลาที่ผ่านมานั้น การแก้ปัญหาไม่ได้ผลจริง มีแต่สภาพที่ทรุดลง ประเทศทั้งหลายส่วนใหญ่ไม่พร้อมเลยที่จะรับมือกับสถานการณ์

ระหว่างนี้ องค์กรโลกได้สรุปยอมรับว่า การพัฒนาของโลกตลอดยุคอุตสาหกรรมที่ผ่านมา เป็น**การพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน** (unsustainable development) ความเจริญทางเทคโนโลยี บนฐานของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ที่เป็นแกนของการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อสร้างความพรั่งพร้อมสมบูรณ์ทางเศรษฐกิจ ได้กลายเป็นเครื่องมือทำลายธรรมชาติ นำมาสู่ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม

ความหวังของมนุษย์สมัยใหม่ ที่ฝากไว้กับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตาม**คติแห่งความก้าวหน้า** (idea of progress) บนฐานแห่ง**แนวคิดพิชิตธรรมชาติ** (conquest of nature) ซึ่งได้หล่อเลี้ยงความเจริญใน**ยุคอุตสาหกรรม**ตลอดมานั้น บัดนี้ถึงกาลแตกสลาย และอารยธรรมมนุษย์มาถึงจุด**วิกฤต**ติดตัน

ที่ประชุมระดับโลกไม่ว่าครั้งไหน ทำได้เพียงหาทางกำหนดมาตรการที่จะให้มนุษย์**รักษาสิ่งแวดล้อม**ให้อยู่ดีได้ พร้อมกับที่สามารถ**พัฒนาเศรษฐกิจ**ให้เจริญเติบโตต่อไป ทั้งที่ในความเป็นจริง สิ่งแวดล้อมมีแต่เสื่อมโทรมลงไปเรื่อยๆ โดยที่มนุษย์ที่พัฒนาแล้วทั้งหลายไม่มีความมั่นใจเลยว่าจะหลุดพ้นปัญหานี้ไปได้

จากบน:
กำแพงเบอร์ลิน
Commonwealth of Independent States
Earth Summit 1992

จากซ้ายบน:
David Koresh
Marshall Herff Applewhite (Bo)
Timothy J. McVeigh
Shoko Asahara

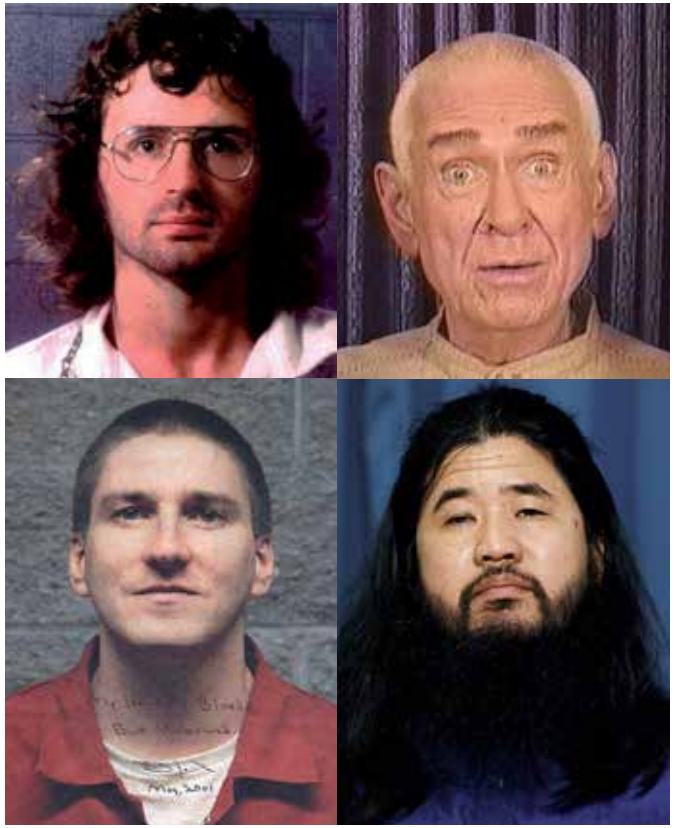

ลัทธิโลกประลัย ป่วนจิตใจไปถึงการเมือง

พ.ศ. ๒๕๓๖ (ค.ศ. 1993) ที่สหรัฐอเมริกา ลัทธิ Branch Davidians มีเดวิด โกเรช (David Koresh) เป็นเจ้าสำนักอยู่ใกล้เมืองเวโก้ รัฐเทกซัส (Waco, Texas) สอนเน้นเรื่องคำทำนาย**วันสิ้นโลก** ต่อมา ในเดือน ก.พ. ๒๕๓๖ รัฐบาลส่งกองกำลังไปตรวจค้น โดยข้อหาว่ามีการสะสมอาวุธผิดกฎหมาย เกิดการปะทะยิงกัน ทางฝ่ายลัทธิถือว่า นั่นเป็นสัญญาณว่า**มหาประลัย** (apocalypse) กำลังจะมาถึง หลังจากปิดล้อมอยู่ ๕๑ วัน ถึงวันที่ ๑๙ เม.ย. ๒๕๓๖ เจ้าหน้าที่ได้บุกจู่โจม และตามข่าวของรัฐบาลว่าชาวลัทธิเองได้จุดไฟเผาสำนักฆ่าตัวตายหมู่ ๘๓ คน

ต่อมา วันที่ ๑๙ เม.ย. ๒๕๓๘ (1995) ตรงกับวันเกิดกรณี "**เวโก้**" ครบ ๒ ปี ได้มีผู้ก่อการร้ายจุดระเบิดทำลายอาคารที่ทำการรัฐบาลกลาง ที่เมืองโอคลาโฮมา คนตาย ๑๖๘ คน บาดเจ็บกว่า ๕๐๐ คน นาย Timothy J. McVeigh ตัวการใหญ่ที่ถูกตัดสินประหารชีวิต ให้การว่า เขาทำการครั้งนี้ เพื่อแก้แค้นให้แก่ชาวลัทธิ Branch Davidians ที่**เวโก้** ซึ่งถูกรัฐบาลปราบเมื่อ ๒ ปีก่อนนั้น

(อ่านเรื่องเพิ่มได้ในภาคผนวก)

โลกยังไม่บรรลัย คนทยอยประลัยไปกระทั่งญี่ปุ่น

พ.ศ. ๒๕๓๗ (ค.ศ. 1994) วันที่ ๔ และ ๕ ต.ค. ตำรวจพบศพสมาชิกลัทธิ**สุริยเทวาลัย** (Solar Temple) ในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ และที่เมืองควิเบก (Quebec) ในประเทศแคนาดา ซึ่งฆ่าตัวตายและถูกฆ่า รวม ๕๓ คน ตัวเจ้าลัทธิซึ่งก็ตายด้วย ได้สอนเตือนสาวกไว้ว่า **วันสิ้นโลก** กำลังจะมาถึง และในปีต่อมา (1995/๒๕๓๘) สมาชิกก็ฆ่าตัวตายในประเทศฝรั่งเศสอีก ๑๖ คน

พ.ศ. ๒๕๓๘ (ค.ศ. 1995) ในเดือนมีนาคม ที่กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น มีผู้ก่อการร้ายปล่อยแก๊สพิษซาริน (sarin) ในสถานีรถไฟใต้ดิน เป็นเหตุให้คนตาย ๑๒ คน บาดเจ็บกว่า ๕,๕๐๐ คน ในที่สุดสืบได้ตัวการคือ Shoko Asahara เจ้าลัทธิ "**โอม ชินริเกียว**" (Aum Shinrikyo) ซึ่งนำเอาคำสอนของโยคะเชิงตันตระ พุทธศาสนาและเต๋า มาประสานเข้ากับคำทำนายแบบคริสต์ เขาสอนว่ามหาประลัย**วันสิ้นโลก**จะมาถึงในปี 1999/๒๕๔๒ และประเทศญี่ปุ่นจะประสบมหาวินาศในอีกไม่ช้า ลัทธิของเขาจะช่วยให้รอดพ้นจากโลกนี้ ขึ้นไปสู่อนุตรภูมิแห่งบรมสัจจะ

พ.ศ. ๒๕๔๐ (ค.ศ. 1997) ที่สหรัฐอเมริกา วันที่ ๒๖ มีนาคม ได้พบศพคนฆ่าตัวตายหมู่ ๓๙ คน ที่ชานเมืองซานดิเอโก รัฐแคลิฟอร์เนีย เป็นสมาชิกของลัทธิ "ประตูสวรรค์" (Heaven's Gate) มีผู้นำเรียกว่าท่าน "โบ" ("Bo") และท่าน "ปี๊ป" ("Peep") ซึ่งบอกว่าเป็นตัวแทนมาจากภพภูมิสูงในโลกอื่น ได้นำสาวกถือข้อปฏิบัติเพื่อเตรียมตัวไปอยู่ในแดนสวรรค์ ครั้นถึงเวลาปรากฏของดาวหางเฮล-บ๊อปป์ (Comet Hale-Bopp) จึงพร้อมใจกันกินยาพิษฆ่าตัวตาย เป็นการทิ้งร่างพ้นไปจากโลกใน**วาระมหาประลัย** เพื่อจะได้โดยสารยานอวกาศที่แฝงตามท้ายดาวหางนั้นมา เหินไปเข้าสู่ประตูสวรรค์

(อ่านเรื่องเพิ่มได้ในภาคผนวก)

ทาลิบันขู่จะทำลายพระพุทธรูปใหญ่

พ.ศ. ๒๕๔๐ (ค.ศ. 1997) เดือน เม.ย.-พ.ค. ชาวศรีลังการ่วมกับชาวพุทธทั่วโลกรวมทั้งมุสลิม เรียกร้องไม่ให้ทำลาย**พระพุทธรูปใหญ่** ที่**พามิยาน** ในอัฟกานิสถาน หลังจากพวกมุสลิม**ทาลิบัน** (Taliban) ได้ขู่ว่าจะทำลาย

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. • พ.ศ. ๑ • • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ • •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

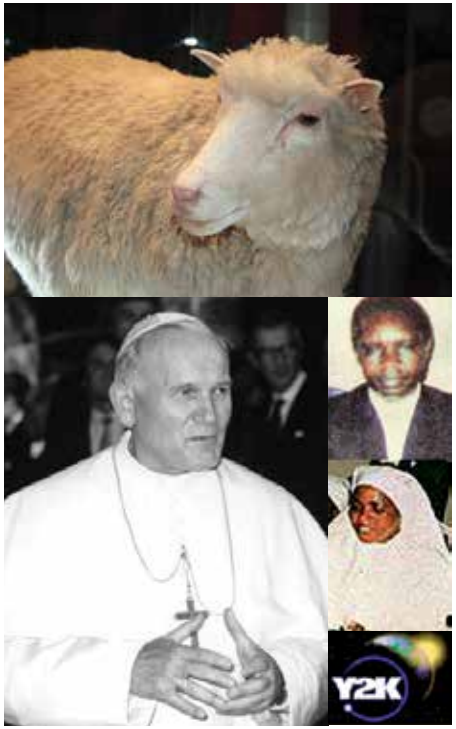

จากบน:
Dr.Ian Wilmut กับแกะ Dolly
โป๊ปจอห์นปอลที่ ๒
ผู้นำลัทธิ MRTC

โคลนนิ่งรายแรกของโลก

พ.ศ. ๒๕๔๐ (ค.ศ. 1997) ณ ๒๗ ก.พ. นักวิทยาศาสตร์อังกฤษคณะหนึ่งสร้างลูกแกะขึ้นด้วยวิธี**โคลนนิ่ง** สำเร็จเป็นครั้งแรก (ตั้งชื่อลูกแกะนั้นว่า ดอลลี่/Dolly)

โป๊ปประกาศขอขมาต่อโลก

พ.ศ. ๒๕๔๓ (ค.ศ. 2000) ณ ๑๒ มี.ค. **โป๊ป**จอห์นปอลที่ ๒ ประกาศในโอกาสที่ศาสนาคริสต์กำเนิดมา ๒ สหัสวรรษ จะขึ้นสหัสวรรษที่ ๓ **ขอขมา** (Apology) ให้แก่ **ศาสนจักรโรมันคาทอลิก** ในการที่ได้ก่อกรรมอันขาดขันติธรรม และที่เป็นการอยุติธรรม ต่อชาวยิว สตรี ชนชาติพื้นถิ่นพื้นเมืองทั้งหลาย และเหล่าชนอื่นๆ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน

ดับดิ้นก่อนวันสิ้นโลก จบสหัสวรรษเก่าที่อาฟริกา

พ.ศ. ๒๕๔๓ (ค.ศ. 2000) ที่ประเทศยูกันดา (Uganda) ในทวีปอาฟริกา วันที่ ๑๗ มีนาคม เกิดไฟไหม้โบสถ์ของขบวนการกู้พระบัญญัติ ๑๐ ประการขององค์พระเป็นเจ้า (Movement for the Restoration of the Ten Commandments of God/MRTC) ชาวลัทธิถูกไฟคลอกตายกว่า ๕๓๐ คน ตอนแรกเข้าใจกันว่าเป็นการฆ่าตัวตายหมู่ แต่ต่อมา ขุดพบศพฝังหมู่อีกหลายแห่ง รวมแล้วเกิน ๙๐๐ คน ได้ความว่า ตามที่ผู้นำของลัทธิบอกไว้ วันที่ ๓๑ ธ.ค. สิ้นปี 1999/๒๕๔๒ เป็น**วันสิ้นโลก** และองค์พระเป็นเจ้าหรือพระแม่พรหมจารินีแมรี จะโปรดทรงช่วยชาวลัทธินี้ให้รอด แต่วันนั้นผ่านไปโดยไม่มีอะไรเกิดขึ้น ชาวลัทธิพากันเรียกร้องขอเงินบริจาคคืน จึงถูกสังหารดังปรากฏ

(อ่านเรื่องเพิ่มได้ในภาคผนวก)

พระพุทธรูปใหญ่สลายเพราะทาลิบัน

พ.ศ. ๒๕๔๔ (ค.ศ. **2001**) พวก**ทาลิบัน**ประกาศจะทำลายพระพุทธรูปและรูปเคารพทั้งหมดในอัฟกานิสถาน

ในเดือนมีนาคม (ตามข่าวกำหนดจะทำการในวันฮัจญ์ ซึ่งเป็นวันศักดิ์สิทธิ์ที่สุดประจำปีของชาวมุสลิม) พวก**ทาลิบัน**ก็ได้ใช้ปืนใหญ่และวัตถุระเบิดทำลาย**พระพุทธรูปใหญ่**ทั้ง ๒ องค์ อายุราว ๑๗๐๐ ปี ซึ่งแกะสลักไว้ที่หน้าผา (สูง ๕๓ และ ๓๗ เมตร) ที่**พามิยาน** (Bamiyan หรือ Bamian) จนแหลกละเอียดหมดสิ้นไป

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒๕๐๐ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 • ค.ศ. 1500 • ค.ศ. 2000 • ค.ศ. 2500

จบ Y2K ขึ้น millennium ที่ 3

พ.ศ. ๒๕๔๓ (ค.ศ. **2000**) คนในสังคมตะวันตกมีความเชื่อสืบกันมาตามคติ "**millennium**" (**พันปีที่พระจะมาโปรด**) เมื่อใกล้ถึงปีเปลี่ยนสหัสวรรษ จึงมักรู้สึกหวาดหวั่นพรั่นพรึงต่อวาระ**มหาประลัย** (**apocalypse**) หรือ**วันสิ้นโลก** (**doomsday**) ดังที่วาระสิ้นปี ค.ศ. 2000 หรือ **Y2K** (Year 2 Kilo; Kilo=1000) ซึ่งเป็นปีที่ครบจบสิ้น millennium ที่ 2 ได้เป็นเรื่องใหญ่ที่ตื่นเต้นกันมาก

คนยิ่งตระหนกตกใจหนักขึ้น เมื่อเรื่องนี้มาโยงกับปัญหาคอมพิวเตอร์ ที่เรียกว่า "**Y2K problem**" หรือ "**Millennium Bug**" ปัญหาก็คือ เมื่อวันเวลาเปลี่ยนจากปี 1999 ขึ้นเป็น 2000 ระบบคอมพิวเตอร์มากมายทั่วโลกจะล้ม และประดากิจการของมนุษย์ในโลกบัดนี้ที่อิงอาศัยระบบคอมพิวเตอร์แทบทั้งสิ้น ก็จะวิบัติ มีการรีบเร่งแก้ปัญหากันอย่างแตกตื่นโกลาหล แม้แต่สหประชาชาติก็ได้จัดให้มี International Conference on Y2K ขึ้นครั้งแรกเมื่อกลางเดือน ธ.ค. 1998/๒๕๔๑

สาเหตุของปัญหา **Y2K** คือ เครื่องคอมพิวเตอร์รุ่นเก่า มีหน่วยความจำที่จุข้อมูลได้เพียงเล็กน้อย จำต้องประหยัดที่ว่าง ผู้ออกแบบเครื่องและนักเขียนโปรแกรมจึงแสดงหน่วยเวลาปี ซึ่งมีตัวเลข ๔ ตัว เช่น 1965, 1987, 1993 ด้วยตัวเลขท้ายเพียง ๒ ตัว เป็น 65, 87, 93 แต่พอถึงปี 2000 เลขท้าย ๒ ตัวเป็น 00 คอมพิวเตอร์เหล่านั้น แทนที่จะแปลความหมาย 00 เป็น 2000 ก็จะแปล 00 เป็น 1900 หรือเป็นปี 0 ไปเลย แล้วทุกอย่างก็จะผิดพลาดหมด

อย่างไรก็ตาม ปีใหม่ ๒๕๔๓ ก็มาถึงโดยไม่มีเหตุการณ์ร้ายที่สำคัญใดๆ เกิดขึ้น คนทั่วโลกฉลองวันที่ ๑ มกราคม ๒๕๔๓ (January 1, 2000) โดยถือเป็นการขึ้นสู่สหัสวรรษใหม่ เป็น **3rd millennium**

กระนั้นก็ตาม พวกผู้รู้มิได้ยอมรับวันขึ้นสหัสวรรษใหม่ของคนทั่วไปนี้ แต่ชี้แจงว่า สหัสวรรษเก่า (ที่ ๒) จะสิ้นสุดในวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๔๓ (December 31, 2000) แล้ว**สหัสวรรษ**ใหม่ (**ที่ ๓**) จึงจะเริ่มต้นในวันที่ **๑ มกราคม** ๒๕๔๔ (January 1, **2001**) คืออีก ๑ ปีถัดไป จากที่ได้ฉลองกันแล้วนั้น

(อ่านเรื่องเพิ่มได้ในภาคผนวก)

หลังพุทธกาล

ต่อจากกลางปีพุทธศักราช ๒๕๔๓

ชมพูทวีป ในปัจจุบัน

พ.ศ. ๒๕๔๔ (ค.ศ. 2001) **ชมพูทวีป** เมื่อเทียบคร่าวๆ ว่าตรงกับดินแดนของ ๔ ประเทศในปัจจุบัน คือ อินเดีย บังคลาเทศ ปากีสถาน และอัฟกานิสถาน

(บังคลาเทศ ตรงกับแคว้น**วังคะ** หรือวังครัฐ ว่าโดยเคร่งครัด ไม่จัดเข้าในชมพูทวีป เพียงแต่อยู่ถัดจากแคว้นอังคะ หรืออังครัฐ ซึ่งอยู่ในชมพูทวีป แต่ในที่นี้ได้รวมเข้ามา เพราะอาณาจักรในชมพูทวีป อย่างสมัยพระเจ้าอโศกก็รวมถึงแคว้นนี้ด้วย และการกำหนดเขตที่ตั้งแคว้นโบราณนี้ตามที่ถือกันอาจจะยังยุติเด็ดขาดไม่ได้; คำว่า "**วังคะ**" แผลงเป็น พังคะ เขียนแบบโรมันเป็น *Banga* เป็นที่มาของคำว่า เบงกอล/Bengal และ Bangladesh ซึ่งถ้าเขียนเป็นไทยให้ถูกแท้ ต้องเป็น "**พังคลเท**ศ"; ส่วนปากีสถาน และอัฟกานิสถาน ก็พูดคร่าวๆ ว่า คือ คันธาระ และกัมโพชะ รวมทั้งโยนก โดยตัดส่วนที่อยู่ในอาเซียกลางออกไป)

ตามสภาพปัจจุบันของ**ชมพูทวีป** มีสถิติที่ควรทราบ (ตัวเลขโดยประมาณ จาก *Microsoft Encarta Reference Library 2002* และ *Encyclopædia Britannica 2002*) ดังนี้

๑. **อินเดีย** (ชื่อทางการว่า สาธารณรัฐอินเดีย/Republic of India เรียกตามภาษาฮินดีว่า ภารัต หรือภารตวรรษ) มีประชากร **1,029,991,100** คน เป็น**ฮินดู** 82% **มุสลิม** 12% (ส่วนใหญ่เป็น สุหนี่ มีกลุ่มชาวชีอะฮ์ที่เข้มแข็งอยู่บ้างในคุชราต และในเมืองใหญ่อย่างลัคเนาว์และไฮเดอราบาด ที่คนชั้นสูงมีเชื้อสายเปอร์เซีย) ชาว**คริสต์** 2.3% **สิกข์** 2% ชาว**พุทธ** 0.7% (0.7%=7.2 ล้านคน ส่วนมากอยู่ในรัฐมหาราษฎร์ สิกกิม อรุณาจัลประเทศ ชัมมู และกัศมีร์/แคชเมียร์) **เชน** 0.4% อื่นๆ 0.6%

๒. **บังคลาเทศ** (ชื่อทางการว่า สาธารณรัฐประชาชนแห่งบังคลาเทศ/People's Republic of Bangladesh เรียกตามภาษาเบงคลีว่า คณะประชาตันตรีพังคลเทศ) มีประชากร **131,269,860** คน เป็น**มุสลิม** 88% (เป็นสุหนี่เกือบทั้งหมด) **ฮินดู** 10% **พุทธ** น้อยกว่า 1.0%

๓. **ปากีสถาน** (ชื่อทางการว่า สาธารณรัฐอิสลามแห่งปากีสถาน/Islamic Republic of Pakistan) มีประชากร **144,616,639** คน เป็น**มุสลิม** 97% (4/5 เป็นสุหนี่ 1/5 เป็นชีอะฮ์) ชาว**พุทธ**มีเล็กน้อยไม่ทราบตัวเลข

๔. **อัฟกานิสถาน** (ชื่อทางการว่า รัฐอิสลามแห่งอัฟกานิสถาน/Islamic State of Afghanistan) มีประชากร **26,813,057** คน เป็น**มุสลิม** 99% (เป็นสุหนี่ 84% เป็นชีอะฮ์ 15%) มี**ฮินดู** และ**สิกข์**บ้าง เป็นตัวเลขเพียงหลักพัน

สำหรับ**อินเดีย** แม้ว่าประชากรส่วนใหญ่เป็น**ฮินดู** โดยแยกดินแดนฝ่ายที่คนส่วนมากเป็นมุสลิมออกไปเป็นประเทศปากีสถานแล้ว แต่เพราะอินเดียมีประชากรมากเป็นที่ ๒ ของโลก (รองจากจีนที่มีประชากรมากที่สุด คือ 1,273,111,300 คน) อินเดียก็ยังมีประชากรที่เป็น**มุสลิม**มากเป็นที่ ๒ หรือที่ ๓ ของโลก คือ รองจากอินโดนีเซียที่มีประชากร 228,437,870 คน เป็นมุสลิม 87% และไล่เลี่ยกับปากีสถานที่มีตัวเลขดังแสดงข้างต้น

๕๐๐ ปี ก่อน พ.ศ. พ.ศ. ๑ • • • • พ.ศ. ๕๐๐ • • • • พ.ศ. ๑๐๐๐ • •

ค.ศ. 1 ค.ศ. 500

นานาทวีป: ศาสนา-ศาสนิก

ทั่วโลก

มวลประชา 6,615,847,000

คริสต์	- 2,199,817,400	มุสลิม	- 1,387,454.500
ฮินดู	- 875,726,000	พุทธิกะ	- 385,609,000
สิกข์	- 22,927,500	ยิว	- 14,956,000

(ตัวเลขของ *Encyclopædia Britannica* กลางปี ๒๕๕๑)

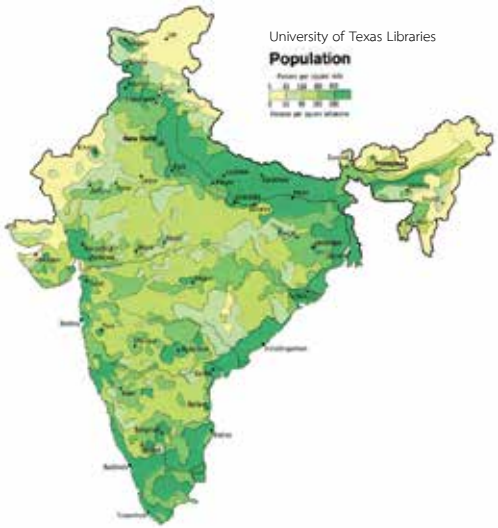

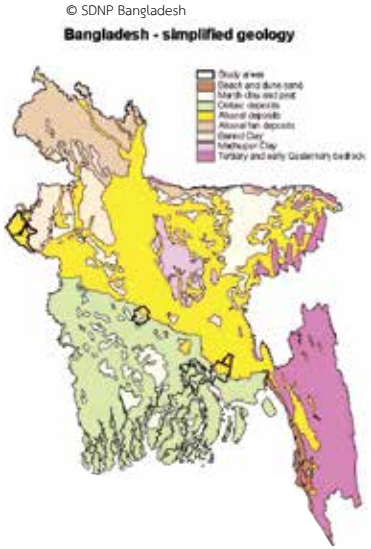

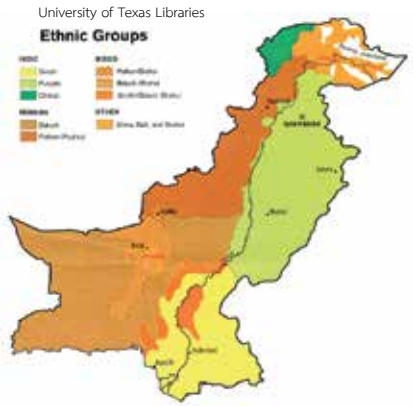

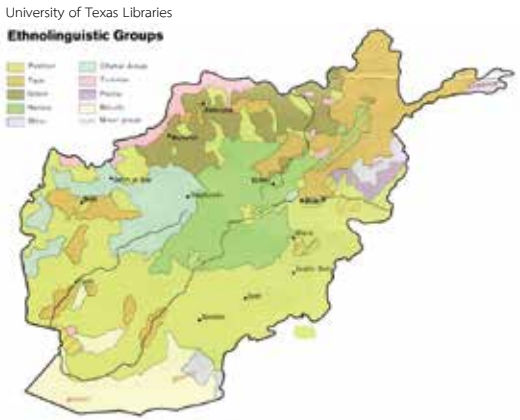

หมายเหตุ:

ตามตัวเลขโดยประมาณใน พ.ศ. ๒๕๕๑ (ค.ศ. 2008) จำนวนประชากรใน ๔ ประเทศข้างต้น เพิ่มขึ้นเป็น

๑. **อินเดีย 1,147,995,900**

๒. **บังคลาเทศ 153,546,900**

๓. **ปากีสถาน 167,762,040**

๔. **อัฟกานิสถาน 32,738,376**

ทั้งนี้ อัตราส่วนร้อยละของประชากรที่นับถือศาสนาต่างๆ โดยทั่วไป นับว่าเหมือนเดิม

พ.ศ. ๑๕๐๐ • พ.ศ. ๒๐๐๐ • พ.ศ. ๒ • พ.ศ. ๓๐๐๐

ค.ศ. 1000 ค.ศ. 1500 ค.ศ. 2500

ประเทศไทย

มวลประชา 65,981,659

พุทธิกะ	- 61,746,429	มุสลิม	- 3,259,340
คริสต์	- 789,376	อื่นๆ	- 182,694
ไม่ทราบศาสนา	-3,820		

(ที่มา: สำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. ๒๕๕๔ สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร)

เหตุการณ์สำคัญต่อจากกลางปี พ.ศ. ๒๕๔๓

ในระหว่าง และหลังจากจัดทำกาลานุกรมนี้เสร็จ ใน พ.ศ. ๒๕๔๔ มีเหตุการณ์สำคัญทางพระพุทธศาสนาจำเพาะบางอย่างที่เห็นควรบันทึกไว้ด้วย ดังนี้

สหประชาชาติให้วันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญสากล

พ.ศ. ๒๕๔๒ วันที่ ๑๕ ธันวาคม ที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติ สมัยสามัญ ครั้งที่ ๕๔ วาระการประชุมที่ ๑๗๔ "การรับรองให้วันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญสากล" (International recognition of the Day of Vesak) ซึ่งแจกจ่ายในวันที่ ๑๓ ธ.ค. ได้สนับสนุนร่างมติว่า "ให้วันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญสากล ซึ่งสำนักงานใหญ่และที่ทำการขององค์การสหประชาชาติจะจัดให้มีการรำลึกถึงตามความเหมาะสม" และมีประเทศที่ให้การสนับสนุนเพิ่มเติม ลงท้ายด้วยสหรัฐอเมริกา (ตามลำดับอักษร) เป็นอันยุติในวันที่ ๑๖ ธ.ค. ๒๕๔๒ ทั้งนี้ เป็นไปตามการเสนอของศรีลังกา ตามมติของที่ประชุมพุทธศาสนิกชนสากล (International Buddhist Conference) ที่กรุงโคลัมโบ ในเดือนพฤศจิกายน ๒๕๔๑ และหลังจากสมัชชาสหประชาชาติมีมติแล้ว กระทรวงการต่างประเทศได้แถลงข่าวในประเทศไทย ในวันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๔๓

ชาวพุทธนานาชาติจัดฉลองวันวิสาขบูชาโลกในประเทศไทย และมีมติให้พุทธมณฑลเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาโลก

พ.ศ. ๒๕๔๗ และต่อมา หลังจากสมัชชาสหประชาชาติมีมติรับรองวันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญสากล เมื่อเดือนธันวาคม ๒๕๔๒ แล้ว ประเทศไทยได้จัดงานวันวิสาขบูชาในฐานะวันสำคัญสากลตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๓ ตลอดมาทุกปี และในปี ๒๕๔๗ ก็ได้เริ่มจัดกิจกรรมฉลองในระดับนานาชาติ โดยในช่วงเดือน พ.ค.-มิ.ย. นอกจากจัดประชุมผู้นำชาวพุทธนานาชาติ ณ หอประชุมพุทธมณฑลแล้ว ก็ได้จัดกิจกรรมเนื่องในวันวิสาขบูชา วันสำคัญสากลของสหประชาชาติ ณ สำนักงานใหญ่ องค์การสหประชาชาติ นครนิวยอร์ก

ใน พ.ศ. ๒๕๔๘ และปีต่อๆ มา ก็มีมติมหาเถรสมาคม ให้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นหน่วยงานหลัก โดยมีพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นประธานคณะกรรมการดำเนินการจัดกิจกรรมนานาชาติ ในการจัดประชุมชาวพุทธนานาชาติเนื่องในวันวิสาขบูชาโลก มีกิจกรรมกุศลในระดับสากลและภายในราชอาณาจักร ทั้งที่พุทธมณฑล ศูนย์ประชุมสหประชาชาติ และมณฑลพิธีท้องสนามหลวง เฉพาะอย่างยิ่ง งานใน พ.ศ. ๒๕๔๙ (๗-๑๐ พ.ค.) จัดเป็นกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติร่วมฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

อนึ่ง ในงานฉลองวันวิสาขบูชาโลก พ.ศ. ๒๕๔๘ ที่ประชุมชาวพุทธนานาชาติ ๔๒ ประเทศ มีมติเห็นชอบลงนามในแถลงการณ์ร่วมในวันปิดประชุมที่ ๒๐ พ.ค. ๒๕๔๘ ให้พุทธมณฑลเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาโลก และให้จัดฉลองวันวิสาขบูชาโลกในประเทศไทยต่อไป โดยให้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นองค์กรประสานงานและดำเนินการ

ภาคผนวก

จบ Y2K ขึ้น millennium ที่ 3

ชาวตะวันตกมีความเชื่อสืบกันมา อันเนื่องจากคำสอนในคัมภีร์ Book of Revelation (The Apocalypse ก็เรียก) ของศาสนาคริสต์ ที่เรียกง่ายๆ ว่า คติ "millennium" (พันปีที่พระจะมาโปรด) ซึ่งมีความหมายซับซ้อนอยู่บ้าง แต่พูดพอให้เข้าใจกันง่ายๆ ว่า ตามความเชื่อนั้นถือเป็นการทำนายว่า หลังพระเยซูอุบัติผ่านไปในระยะพันปี จะถึงวาระมหาประลัย (apocalypse) จะเกิดภัยพิบัติ มนุษย์ยากเข็ญสุดลำเค็ญและโลกจะพินาศ ในวาระนั้น พระจะมาโปรด พระเยซูจะมาครองโลก จะเหลือคนจำนวนน้อยนิดรอดอยู่ได้ ซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ในธรรมเชื่อฟังคำพระเจ้า แล้วก็จะมีสุขเป็นแดนสวรรค์นับพันปี คนนอกนั้น ที่เป็นส่วนใหญ่ จะมลายสูญสิ้น ประสบทุกข์ภัยพิบัติย่อยยับ

คตินี้ทำให้มีการคาดหมายและทำนายกันเกี่ยวกับกำหนดเวลาว่า วาระนั้นจะมาถึงเมื่อใดแน่ และการทำนายนั้นๆ ก็เป็นเหตุให้เกิดผลต่อคนและสังคมหนักหรือเบาตามความแรงของความเชื่อ

การทำนายครั้งที่รู้จักกันมากที่สุดในอเมริกา ซึ่งมักยกมาเล่ากันว่าเป็นกรณีที่รู้กันชัดคราวแรก เกิดขึ้นเมื่อท้ายคริสต์ศตวรรษที่ 19 กล่าวคือ นาย William Miller ได้ทำนายว่า พระเยซูจะเสด็จกลับมา ("Second Advent") วันใดวันหนึ่งระหว่าง ๒๑ มี.ค. 1843/๒๓๘๖ ถึง ๒๑ มี.ค. 1844/๒๓๘๗ แต่แล้วก็ไม่เป็นจริงอย่างที่ทำนายนั้น ประดาผู้ที่เชื่อคิดกันว่าเป็นเพราะคำนวณผิดไป ก็กำหนดวันทำนายใหม่ว่าจะสิ้นโลกและพระเยซูเสด็จมาโปรดในวันที่ ๒๒ ตุลาคม 1844 แล้วเตรียมตัวกันเต็มที่ แต่ถึงวันนั้นก็ไม่มีอะไรเกิดขึ้น คนที่เชื่อนายมิลเลอร์นั้นมากมาย (เล่ากันมาว่าประมาณ ๕๐,๐๐๐ คน) และเตรียมตัวต้อนรับกันด้วยศรัทธาอย่างยิ่ง พากันหาที่สูงที่สุดขึ้นไปรอรับเสด็จ เช่นบนยอดเขาแห่งหนึ่งในรัฐนิวยอร์ก เมื่อไม่สมตามคำทำนาย ในที่สุดก็ทำให้เกิดภาวะแห่งความผิดหวังอันใหญ่หลวง ("The Great Disappointment")

กระนั้นก็ตาม ชาวขบวนการผู้นับถือตามนายมิลเลอร์ (เรียกกันมาว่า "Millerites") ก็ยังมีความเชื่อมั่นในคำทำนายนั้น เพียงแต่เห็นว่าคำนวณหรือตีความผิดไป และประดาผู้ที่เชื่อก็ได้รวมตัวกัน กลายเป็นตั้งนิกายใหม่ขึ้น เกิดเป็น Seventh-day Adventist church (ในเมืองไทยบางทีใช้ชื่อเป็นทางการว่า "คริสต์จักร เซเว่นธ์เดย์แอ๊ดเวนตีส") และต่อมา ในช่วงใกล้ปี 1914/๒๔๕๗ เหตุการณ์ทำนองเดียวกันนี้ ก็ได้ทำให้เกิดนิกายใหม่ที่เรียกว่า "Jehovah's Witnesses"

เวลาผ่านไป พอใกล้สิ้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เข้ามา เกิดภาวะกระชั้นจวนเจียน อิทธิพลของความเชื่อนี้คงจะแรงยิ่งขึ้น จึงทำให้เกิดเหตุการณ์รุนแรงต่างๆ ที่น่าสังเกตสำหรับสังคมมนุษย์ อันควรบันทึกไว้ ดังขอนำมาเล่าพอเห็นสภาพทั่วไป ต่อไปนี้

วันโลกประลัยใกล้เข้ามา คนกาหลลนลาน อยู่ไม่ถึง

พ.ศ. ๒๕๒๑ (ค.ศ. 1978) ที่สหรัฐอเมริกา สาธุคุณ Jim Jones ศาสนาจารย์โปรเตสแตนต์ (นิกายเมธอดิสต์/Methodist) ผู้มีชื่อเสียง มีแนวคิดที่เรียกว่า "apostolic socialism" ต่อมาได้ตั้งตนเป็นเจ้าลัทธิ **People's Temple** และในปี 1977 ได้นำสาวกอพยพจาก San Francisco ไปตั้งชุมชนใหญ่ในถิ่นป่าดงซึ่งได้เตรียมไว้ตั้งแต่ปี 1974 ที่ประเทศกายอานา (Guyana) ในอเมริกาใต้ ชุมชนนี้เติบโตขึ้นกลายเป็นเมืองเรียกว่า **Jonestown**

ครั้นถึงวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน 1978 Jim Jones ได้บัญชาให้สาวกดื่มยาพิษไซยาไนด์ (cyanide) ฆ่าตัวตายพร้อมด้วยกัน เรียกว่า "revolutionary suicide" (อัตวินิบาตกรรมเชิงปฏิวัติ คือตายโดยไม่ยอมเอาชุมชนของตนไปประนีประนอมกับระบบสังคมที่เป็นอยู่) รวม**ตาย**ทั้งสิ้น **๙๑๓ คน** (มีเด็กรวมอยู่ด้วย ๒๗๖ คน, คนแทบทั้งหมดทำตามอย่างว่าง่าย แต่มีบางคนไม่ยอมดื่มยาพิษ ก็ถูกยิงหรือไม่ก็ถูกจับฉีดยาพิษ, ตัว Jim Jones ตายด้วยลูกปืนยิงที่ศีรษะ สันนิษฐานว่าคงยิงตัวเอง, มีผู้หนีไปได้ ๓๒ คน)

Jim Jones สอนสาวกว่า ไม่ช้านี้ จะเกิดสงครามเธอร์โมนิวเคลียร์ โลกจะพินาศ และในโลกที่เลวร้ายเดือดร้อนนี้ ตัวเขาเป็นที่พึ่งหนึ่งเดียวที่มานำมนุษย์ให้รอดปลอดภัยสู่ความสุขสวัสดี ทั้งนี้ สาวกจะต้องเชื่อฟังเขาอย่างเด็ดขาดสิ้นเชิง

ลัทธิของ Jim Jones ถูกจัดเป็น**ลัทธิวันโลกประลัย** (หรือลัทธิวันสิ้นโลก) ลัทธิหนึ่ง (**Doomsday Cults**, *Encyclopædia Britannica, Book of the*

Year, 1997) คือเป็นลัทธิที่โยงกับคติ "**millennium**" (พันปีที่พระจะมาโปรด) ที่กล่าวข้างต้น เมื่อใกล้ ค.ศ. 2000 คือ millennium ที่ 2 กำลังจะสิ้นสุดลง คนในสายความเชื่ออย่างนั้น ก็หวั่นไหวและแสดงอาการหวาดหวั่นพรั่นกลัวออกมาต่างๆ มีทั้งที่อยู่ในหลักศาสนาคริสต์เอง และเกิดเป็นลัทธิใหม่ๆ ขึ้นมา ตื่นตระหนกหวาดผวาต่อนานาภัยพิบัติ โรคระบาดใหญ่ อาวุธร้าย มหันตภัยธรรมชาติ ดาวอื่นมาชนโลก มนุษย์ต่างดาวจะยกกันมา ฯลฯ และหวังรอผู้มาโปรดที่จะมาช่วยคนให้รอดพ้น โดยเฉพาะลัทธิที่เกิดขึ้นใหม่ๆ มากหลาย กลายเป็นเรื่องโหดร้ายรุนแรง

ว่าโดยทั่วไป ลัทธิเหล่านี้ให้คนที่เชื่อแยกตัวจากคนส่วนใหญ่ และมาอยู่รวมกันเป็นหมู่ที่จับตัวกันแน่น หรือเป็นชุมชนที่มีความผูกพันกันมั่นสนิท มีสำนึกว่าพวกตนเป็นกลุ่มคนพิเศษน้อยนิดที่พระผู้มาโปรดได้ทรงคัดเลือกแล้ว และเจ้าลัทธิเป็นผู้มองดูการณ์ข้างหน้าเพื่อประโยชน์แก่พวกเขา จึงต้องเชื่อเจ้าลัทธินั้นเป็นผู้นำอย่างเด็ดขาดสิ้นเชิง เฉพาะอย่างยิ่งคอยฟังคำทำนายว่าท่านให้เว้นให้ละและจะให้ทำอะไร เพื่อให้ทรงโปรดและไม่ทรงพิโรธ เอาทรัพย์สินมาบริจาคหรือมอบรวมไว้ด้วยกัน มีกิจกรรมที่แสดงอาการคลั่งไคล้หรือรุนแรง บางทีถึงกับพากันฆ่าตัวตาย

ต่อนี้ไปจนถึงปี 2000 จะมีเหตุการณ์ทำนองนี้เกิดขึ้นเรื่อยๆ

ลัทธิโลกประลัย หนุนด้วยไอที ป่วนจิตใจไปถึงการเมือง

พ.ศ. **๒๕๓๖** (ค.ศ. **1993**) ที่สหรัฐอเมริกา ลัทธิ **Branch Davidians** ซึ่งแตกสาขาออกมาจากคริสต์จักร Seventh-day Adventist ได้ตั้งสำนักที่ใกล้เมืองเวโก้ รัฐเทกซัส (**Waco**, Texas) ตั้งแต่ปี 1935/๒๔๗๘ ต่อมา ในปี1987/๒๕๓๐ เดวิด โกเรช (David Koresh) ได้ขึ้นเป็นเจ้าสำนัก เขาสอนเน้นเรื่องคำทำนาย**วันสิ้นโลก** และแสดงตนว่าเขาคือ "Lamb" (พระเมษโปดก) ที่ระบุไว้ในพระคัมภีร์ (*Revelation 5:6*) เป็นพระผู้มาโปรด (Messiah)

ครั้นถึงเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๓๖ รัฐบาลส่งกองกำลังไปตรวจค้นสำนัก โดยข้อหาว่ามีการสะสมอาวุธร้ายแรงผิดกฎหมายจำนวนมาก ทำธุรกิจค้าปืน เป็นต้น มีการปะทะยิงกันตายไปบ้างทั้งสองฝ่าย แล้วปิดล้อมอยู่ ๕๑ วัน ฝ่ายลัทธิแบรนช์เดวิเดียนส์ถือว่า นั่นเป็นสัญญาณบอกถึง**มหาประลัย** (**apocalypse**) ที่กำลังจะมาถึง ในที่สุด ณ วันที่ ๑๙ เมษายน ๒๕๓๖ เจ้าหน้าที่ได้บุกจู่โจมใช้แก๊สบังคับให้ออกมา และตามข่าวของรัฐบาลว่าชาวลัทธิเองได้จุดไฟเผาสำนักฆ่าตัวตายหมู่ ๘๓ คน รวมทั้งตัวเจ้าลัทธิเองด้วย (บางตำราว่าตาย ๗๔ คน, มีเด็กตาย ๑๗ คน)

กรณี "**เวโก้**" นี้ เป็นเหตุการณ์ใหญ่บนจอทีวีทั่วประเทศ ต่อมา ในวันที่ ๑๙ เมษายน ๒๕๓๘ (1995) ตรงกับวันเกิดเหตุร้ายที่ "เวโก้" ครบ ๒ ปีพอดี (และตรงกับวันผู้รักชาติ/Patriots' Day ที่ชาวอเมริกันลุกฮือต่อต้านทางการอังกฤษเมื่อ ๒๒๐ ปีก่อน ณ ๑๙ เม.ย. ๒๓๑๘/1775) ได้มีผู้ก่อการร้ายเอาระเบิดทำเอง (ทำตามสูตรที่หาได้จาก Internet) ใส่รถบรรทุกขับมุ่งมาตรงหน้าอาคารที่ทำการรัฐบาลกลาง ที่กลางเมืองโอคลาโฮมา และจุดระเบิดขึ้นทำลายอาคารนั้น คนตาย ๑๖๘ คน บาดเจ็บกว่า ๕๐๐ คน (มีเด็กอายุต่ำกว่า ๕ ขวบ ตาย ๑๙ คน) เรียกว่ากรณี "**Oklahoma City bombing**" ถือกันว่าเป็นการก่อการร้ายครั้งรุนแรงที่สุดบนผืนแผ่นดินอเมริกาก่อนเหตุการณ์ ๑๑ กันยายน ๒๕๔๔/2001 (กรณีขับเครื่องบินชนตึก World Trade Center และตึก Pentagon) หลังเหตุการณ์ รัฐบาลได้รื้ออาคารนั้นและสร้างอุทยานเป็นอนุสรณ์สถานแห่งชาติ (Oklahoma City National Memorial) ขึ้น ณ ที่นั้น และทำพิธีอุทิศเมื่อปี 2000

จากการสอบสวนได้ความว่า นาย Timothy J. McVeigh ตัวการใหญ่ที่ถูกตัดสินประหารชีวิต และเพื่อนร่วมการ เป็นทหารผ่านศึกอิรักในสงครามอ่าวเปอร์เซีย (Persian Gulf War, 1991) และมีโยงใยกับขบวนการคนรักชาติต่อต้านรัฐบาล ซึ่งกำลังขยายตัวมีกำลังมากขึ้นด้วยการสื่อสารกันทาง Internet เขาให้การว่า เขาระเบิดตึกที่ทำการรัฐบาลที่โอคลาโฮมาครั้งนี้ เพื่อแก้แค้นให้แก่ชาวลัทธิ **Branch Davidians** ที่**เวโก้** ซึ่งได้ตายไปเพราะถูกรัฐบาลปราบเมื่อ ๒ ปีก่อนนั้น

โลกยังไม่บรรลัย คนทยอยประลัย

พ.ศ. ๒๕๓๗ (ค.ศ. **1994**) วันที่ ๔ และ ๕ ต.ค. ตำรวจพบศพสมาชิกลัทธิ**สุริยเทวาลัย** (**Solar Temple**) ที่หมู่บ้าน ๒ แห่งในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ๔๘ คน และที่เมืองควิเบก (Quebec) ในประเทศแคนาดา ก็พบศพของอีก ๕ คน รวมเป็น ๕๓ คน มีทั้งชาย หญิง และเด็ก ผลการพิสูจน์ว่าเป็นการฆ่าตัวตายและถูกฆ่า โดยยิงที่ศีรษะหรือไม่ก็อุดปากจมูกรัดคอ พร้อมทั้งเผาบ้านเรือน

ตัวเจ้าลัทธิซึ่งเป็นชาวเบลเยี่ยม ที่ตายพร้อมกับสาวกทั้งหมดนั้น (ทุกคนเป็นชนพูดภาษาฝรั่งเศส) ได้สอนเตือนสาวกไว้ว่า **วันสิ้นโลก**กำลังจะมาถึง เพราะพวกมนุษย์ทำร้ายสิ่งแวดล้อม และในปีต่อมา (1995/๒๕๓๘) สมาชิกก็ฆ่าตัวตายในประเทศฝรั่งเศสอีก ๑๖ คน

วันสิ้นโลก กระทบประเทศที่พัฒนาไกลแล้ว ไม่แคล้วถึงญี่ปุ่น

พ.ศ. ๒๕๓๘ (ค.ศ. 1995) ในเดือนมีนาคม ที่กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น มีผู้ก่อการร้ายปล่อยแก๊สพิษซาริน (sarin) ในสถานีรถไฟใต้ดิน เป็นเหตุให้คนตาย ๑๒ คน บาดเจ็บกว่า ๕,๕๐๐ คน ในที่สุด เจ้าหน้าที่สืบทราบว่าเป็นการกระทำตามคำสั่งของ Shoko Asahara เจ้าลัทธิ "**โอม ชินริเกียว**" (ลัทธิบรมสัจจะ) จึงจับตัวเขาพร้อมทั้งคนใกล้ชิด ๔๐ คน

จากการสอบสวนได้ความว่า อาซาฮาราตั้งลัทธิ "โอม ชินริเกียว" ขึ้นมาตั้งแต่ปี 1987/๒๕๓๐ โดยนำเอาคำสอนของลัทธิโยคะเชิงตันตระ ผสมกับหลักพุทธศาสนาและเต๋า มาผนวกเข้ากับคำทำนายแบบคริสต์ เขาสอนว่ามหาประลัย**วันสิ้นโลก**จะมาถึงในปี 1999/๒๕๔๒ และประเทศญี่ปุ่นจะประสบมหาวินาศในอีกไม่ช้า ศรัทธาและการปฏิบัติตามลัทธิของเขา จะช่วยให้รอดพ้นจากโลกนี้ขึ้นไปสู่อนุตรภูมิแห่งบรมสัจจะ (การที่เขาปล่อยแก๊สพิษให้คนตายนั้น ก็คือการช่วยให้คนรอดพ้นไปได้ก่อนที่มหาวินาศภัยจะมาถึงโลกในไม่ช้านี้ หรือไม่ก็เป็นการทำให้เห็นสมจริงว่าโลกกำลังจะถึงมหาวินาศ)

ลัทธิ "โอม ชินริเกียว" ซึ่งมีสมาชิกมากมาย ทั้งในญี่ปุ่น รัสเซีย เยอรมนี และสหรัฐอเมริกา เป็นภัยร้ายแรงต่างจากลัทธิวันโลกประลัยอื่นๆ ตรงที่ว่า ลัทธิอื่นมักชวนกันตายเฉพาะชาวลัทธินั้นเอง แต่ลัทธินี้ออกช่วยคนอื่นให้ตายด้วย

เมื่อคดีสิ้นสุดในปี 1996/๒๕๓๙ นอกจากยุบสลายลัทธินี้ลงอย่างเป็นทางการและยึดทรัพย์สินแล้ว รัฐบาลญี่ปุ่นได้ออกกฎหมายมาควบคุมกิจกรรมของกลุ่มชนในลัทธิศาสนาทั้งหลาย เพื่อป้องกันมิให้เหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นอีก

มนุษย์ต่างดาว มาช่วยพาให้พ้นภัยวันสิ้นโลก

พ.ศ. ๒๕๔๐ (ค.ศ. 1997) ที่สหรัฐอเมริกา วันที่ ๒๖ มีนาคม ได้พบศพคนฆ่าตัวตายหมู่ ๓๙ คน ในคฤหาสน์หลังหนึ่ง ที่ชานเมืองซานดิเอโก รัฐแคลิฟอร์เนีย ปรากฏว่าเป็นสมาชิกของขบวนการศาสนา "ประตูสวรรค์" (Heaven's Gate) ซึ่งเป็นกลุ่มหนึ่งในลัทธิ UFO (unidentified flying object ที่เรียกกันว่าจานบินและมักโยงกับเรื่องมนุษย์ต่างดาว) มีผู้นำเรียกว่าท่าน "โบ" ("Bo") และท่าน "ปี๊ป" ("Peep")

เรื่องมีความเป็นมาว่า เมื่อปี 1972/๒๕๑๕ Marshall Applewhite (คือ ท่าน "โบ"/"Bo" ซึ่งบางทีเรียกตัวเองว่า "โด"/"Do") ได้พบกับ Bonnie Nettles (คงจะได้แก่ท่าน "ปี๊ป"/"Peep" แต่ระยะแรกเรียกว่า "ตี้"/"Ti", บุคคลนี้สิ้นชีวิตไปก่อนในปี 1985/๒๕๒๘) ทั้งสองมั่นใจว่าตนเป็น "my two witnesses" ("พยานทั้งสองของเรา" ผู้รู้เห็นวาระโลกประลัยและการที่พระผู้เป็นเจ้าทรงพิพากษาประดาคนที่ได้ตายไป) ซึ่งพระผู้เป็นเจ้าทรงระบุไว้ในพระคัมภีร์ (*Revelation 11:3*) และถือว่าตนเป็นตัวแทนมาจากโลกอื่นที่เป็นภพภูมิอันสูง โดยเฉพาะท่านโบนั้นอ้างว่าได้เคยมายังโลกนี้ครั้งหนึ่งแล้วในร่างของพระเยซู

หลังจากนั้น ทั้งสองก็ได้จัดชุมนุมรวมคนที่รัฐแคลิฟอร์เนีย และรัฐออริกอน แล้วก็เริ่มมีสาวกรุ่นแรกซึ่งถอนตัวออกจากสังคมมาอยู่กับท่านทั้งสองเพื่อเตรียมตัวไปมีชีวิตใหม่ในยานอวกาศ ต่อมา คนกลุ่มนี้ก็ไปตั้งชุมชนอยู่สงบเงียบแทบไม่ติดต่อกับใครในรัฐเทกซัส ถือข้อปฏิบัติเพื่อเตรียมตัวให้พร้อมที่จะไปอยู่ในภพภูมิอันสูงแห่งอาณาจักรสวรรค์ (kingdom of heaven)

ครั้นถึงปี 1994/๒๕๓๗ ก็เริ่มงานเผยแผ่ใหม่ ได้สละทิ้งทรัพย์สมบัติและออกจาริกไปยังรัฐแคลิฟอร์เนีย แล้วตั้งสำนักที่ชานเมืองซานดิเอโกในปี 1996/๒๕๓๙ ใช้เครือข่าย Internet จัดทำ Web site ของตนเองขึ้นมานำเสนอให้ผู้คนรู้จัก "**ประตูสู่สวรรค์**"

ครั้นถึงเดือนมีนาคม ๒๕๔๐ ตามกำหนดเวลาปรากฏของดาวหางเฮล-บ๊อปป์ (Comet Hale-Bopp) สมาชิก ๓๙ คน ซึ่งรวมทั้งท่านผู้นำ "โบ" ก็พร้อมใจกันกินยาพิษฆ่าตัวตาย เป็นการทิ้งร่างสลัดพ้นออกไปจากโลกที่กำลังจะถึงวาระมหาประลัย**วันสิ้นโลก** เพื่อจะได้โดยสารยานอวกาศที่แฝงตามท้ายดาวหางนั้นมา แล้วเหินไปเข้าสู่ประตูสวรรค์เบื้องบนข้างหน้าตามคำสอนของท่านผู้นำต่อไป

ดับดิ้นก่อนวันสิ้นโลก จบสหัสวรรษเก่าที่อาฟริกา

พ.ศ. ๒๕๔๓ (ค.ศ. 2000) ที่ประเทศยูกันดา (Uganda) ในทวีปอาฟริกา วันที่ ๑๗ มีนาคม เกิดไฟไหม้ที่โบสถ์ของขบวนการกู้พระบัญญัติ ๑๐ ประการขององค์พระเป็นเจ้า (Movement for the Restoration of the Ten Commandments of God/MRTC) ชาวลัทธินี้ถูกไฟคลอกตายมากกว่า ๕๓๐ คน ตอนแรกเข้าใจกันว่าเป็นการฆ่าตัวตายหมู่ แต่ต่อมา ได้ขุดพบศพฝังหมู่อีกมากมายในที่หลายแห่งซึ่งเป็นทรัพย์สินของเจ้าลัทธิ รวมแล้วบางแหล่งว่ามากกว่ากรณี Jonestown ที่อเมริกาเมื่อปี 1978/๒๕๒๑ (คราวนั้นตาย ๙๑๓ คน)

เรื่องมีว่า ผู้นำของลัทธินี้ คืออดีตบาทหลวงโรมันคาทอลิกชื่อว่า Joseph Kibwetere กับสตรีผู้สื่อสารสวรรค์ชื่อว่า Credonia Mwerinde ซึ่งอ้างตนว่าเป็นผู้รับพระเสาวนีย์ของพระแม่พรหมจารินีแมรี (Virgin Mary)

ชาวลัทธินี้เชื่อตามคำสั่งสอนว่า โลกจะประลัย แต่องค์พระเป็นเจ้าหรือพระแม่พรหมจารินีแมรีจะโปรดทรงช่วยชาวลัทธินี้ให้รอด โดยมีกำหนดว่า วันสิ้นปี 1999/๒๕๔๒ (Dec. 31, 1999) จะเป็น**วันสิ้นโลก** แต่เมื่อวันนั้นผ่านไปโดยไม่มีเหตุร้ายเกิดขึ้น พวกชาวลัทธินั้นก็เสื่อมศรัทธา พากันเรียกร้องขอเงินและทรัพย์สินที่ได้บริจาคไปกลับคืน ท่านผู้นำทั้งสองจึงดำเนินการสังหารคนเหล่านั้นแล้วหลบลี้ไป

จบ Y2K ขึ้น millennium ที่ 3

พ.ศ. ๒๕๔๓ (ค.ศ. **2000**) คนในสังคมตะวันตกมีความเชื่อสืบกันมาตามคติ "millennium" (พันปีที่พระจะมาโปรด) อันเนื่องมาจากคำสอนในพระคริสต์ธรรมคัมภีร์ *Book of Revelation* (*Revelation 20:1-7*) ดังนั้น เมื่อใกล้ถึงปีเปลี่ยนสหัสวรรษ ที่จะจบสิ้นพันปีเก่าขึ้นสู่ช่วงเวลาของพันปีใหม่ จึงมักรู้สึกหวาดหวั่นพรั่นพรึงต่อวาระ**มหาประลัย** (**apocalypse**) โยงไปถึงวันสิ้นโลก (doomsday คือวันที่พระเป็นเจ้าทรงพิพากษาคนที่ได้ตายไป) แล้วมีจินตนาการและแสดงพฤติกรรมกันไปต่างๆ ดังจะเห็นว่า ปี ค.ศ. 2000 หรือ **Y2K** (Year 2 Kilo; Kilo = 1000) ซึ่งเป็นปีที่ครบจบสิ้น millennium ที่ 2 ได้เป็นเรื่องที่สำคัญโดดเด่นมาก บางทีเรียกว่า apocalyptic year (ปีโลกประลัย หรือปีมหาวินาศ)

ประจวบพอดีว่า ความตื่นเต้นประหวั่นพรั่นพรึงเรื่องปีเปลี่ยนสหัสวรรษนั้น มาโยงเข้ากับปัญหาคอมพิวเตอร์ จึงยิ่งทำให้คนตระหนกตกใจ เห็นสมจริงและขยายวงความวิตกหวาดกลัวไปทั่วสังคม บ้างถึงกับตีความว่านี่คืออวสานของอารยธรรมสมัยใหม่

ปัญหาคอมพิวเตอร์นั้น ซึ่งเรียกว่า "**Y2K problem**" (หรือ "year 2000 problem") บ้าง "**Millennium Bug**" บ้าง "Y2K Bug" บ้าง มีสาระอยู่ที่ว่า ในทันทีที่วันเวลาเปลี่ยนจากปี 1999 ขึ้นเป็น 2000 ระบบคอมพิวเตอร์มากมายทั่วโลกจะล้ม จะรวน หรือทำงานผิดพลาดขนานใหญ่ และประดากิจการของมนุษย์ในโลกบัดนี้ ที่อิงอาศัยระบบคอมพิวเตอร์แทบทั้งสิ้น ก็จะวิบัติ อย่างเบาก็ปั่นป่วนวุ่นวาย ไม่ว่าจะเป็นราชการ งานสาธารณูปโภค ธนาคาร บริษัทประกันภัย การขนส่ง สายการบิน โรงพยาบาล การไฟฟ้า โทรศัพท์ ฯลฯ เครื่องบินอาจจะตกหรือชนกัน เกิดอุบัติเหตุในการทหาร แม้แต่ลิฟต์ เครื่องปรับคุมอุณหภูมิ อุปกรณ์การแพทย์ และสารพัดสิ่งที่ใช้ computer chips จะวิบัติหรือวิปริตไปหมดสิ้น

ความหวาดกังวลนี้ทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งราชการและวงงานธุรกิจ รีบเร่งแก้ปัญหากันอย่างแตกตื่นโกลาหลตั้งแต่ปลายปี 1998/๒๕๔๑ โดยตั้งเป้าแก้ให้ทันก่อนสิ้นเดือนธันวาคม 1999/๒๕๔๒ แม้แต่สหประชาชาติก็ได้จัดให้มีการประชุมนานาชาติว่าด้วยปัญหา **Y2K** (International Conference on Y2K) ขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อกลางเดือน ธ.ค. 1998/๒๕๔๑ ทางฝ่ายอนุกรรมาธิการคณะหนึ่งของสภาผู้แทนราษฎรอเมริกันก็แนะให้ประธานาธิบดีพิจารณาประกาศภาวะฉุกเฉินแห่งชาติให้ทันก่อน ๑ ม.ค. 2000 หลายรัฐของอเมริกาวางแผนให้กองกำลังรักษาดินแดนแห่งชาติ (National Guard) เตรียมพร้อม องค์กรสำคัญบางแห่ง เช่น กาชาด ถึงกับแนะนำประชาชนให้เตรียมเก็บปัจจัยยังชีพที่จำเป็น เช่น อาหาร น้ำ และยา สำรองไว้ รายการทีวี ภาพยนตร์ เพลง ก็ประโคมเรื่อง Millennium และ apocalypse

สาเหตุของปัญหา **Y2K** คือ เครื่องคอมพิวเตอร์รุ่นแรกๆ เช่น ๓๐ ปีก่อนนี้ มีหน่วยความจำเพียงเล็กน้อย จุข้อมูลได้แสนจำกัด จำต้องประหยัดที่ว่างให้แก่หน่วยความจำเท่าที่จะทำได้ ผู้ออกแบบเครื่องและนักเขียนโปรแกรมจึงแสดงหน่วยเวลาปี ซึ่งมีตัวเลข ๔ ตัว เช่น 1965, 1987, 1993 ด้วยตัวเลขท้ายเพียง ๒ ตัว เป็น 65, 87, 93 ดังนี้เป็นต้น และคอมพิวเตอร์รุ่นเก่าจำนวนมากก็รู้จักแต่ปีที่เป็นเลข ๒ ตัวแบบนี้ เวลาผ่านมาๆ ก็ไม่มีปัญหาอะไร แต่พอถึงปี 2000 เลขท้าย ๒ ตัวเป็น 00 ถึงตอนนี้ก็จะเกิดปัญหา เพราะคอมพิวเตอร์เหล่านั้นแทนที่จะแปลความหมาย 00 เป็น 2000 ก็จะแปล 00 เป็น 1900 หรือเป็นปี 0 ไปเลย คราวนี้ทุกอย่างก็จะวิปริตผิดพลาดหมด หรือเครื่องอาจจะปิดดับไปเฉยๆ

ด้วยเหตุนี้ คนจึงพากันหวาดหวั่นพรั่นพรึงว่า เมื่อผ่านเที่ยงคืน สิ้นปี 1999 ขึ้นเป็น Jan. 1, 2000 คือ วันที่ ๑ มกราคม ๒๕๔๓ ความวิบัติวินาศอะไรจะเกิดขึ้นแก่โลกนี้

อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางความไหวหวั่นระทึกใจนั้น ปีใหม่ ๒๕๔๓ ก็มาถึงโดยไม่มีเหตุการณ์ร้ายที่สำคัญใดๆ เกิดขึ้น คนทั่วโลกฉลองวันที่ ๑ มกราคม ๒๕๔๓ (January 1, 2000) โดยถือเป็นการขึ้นสู่สหัสวรรษใหม่เป็น **3rd millennium** และได้รับการบันทึกไว้ว่าเป็นงานฉลองที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์

กระนั้นก็ตาม ผู้รู้ทั้งหลายมิได้ยอมรับงานฉลองการขึ้นสหัสวรรษใหม่ตามนิยมของคนทั่วไปนี้ แต่ได้ชี้แจงไว้ให้เป็นหลักฐานว่า สหัสวรรษเก่า (ที่ ๒) จะสิ้นสุดในวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๔๓ (December 31, 2000) แล้ว **สหัสวรรษใหม่** (**ที่ ๓**) จึงจะเริ่มต้นในวันที่ **๑ มกราคม ๒๕๔๔** (January 1, **2001**) คืออีก ๑ ปีถัดไปจากที่ได้ฉลองกันแล้วนั้น

ภาคพิเศษ

อ่านรู้ ก็ดี อ่านเล่น ก็ได้

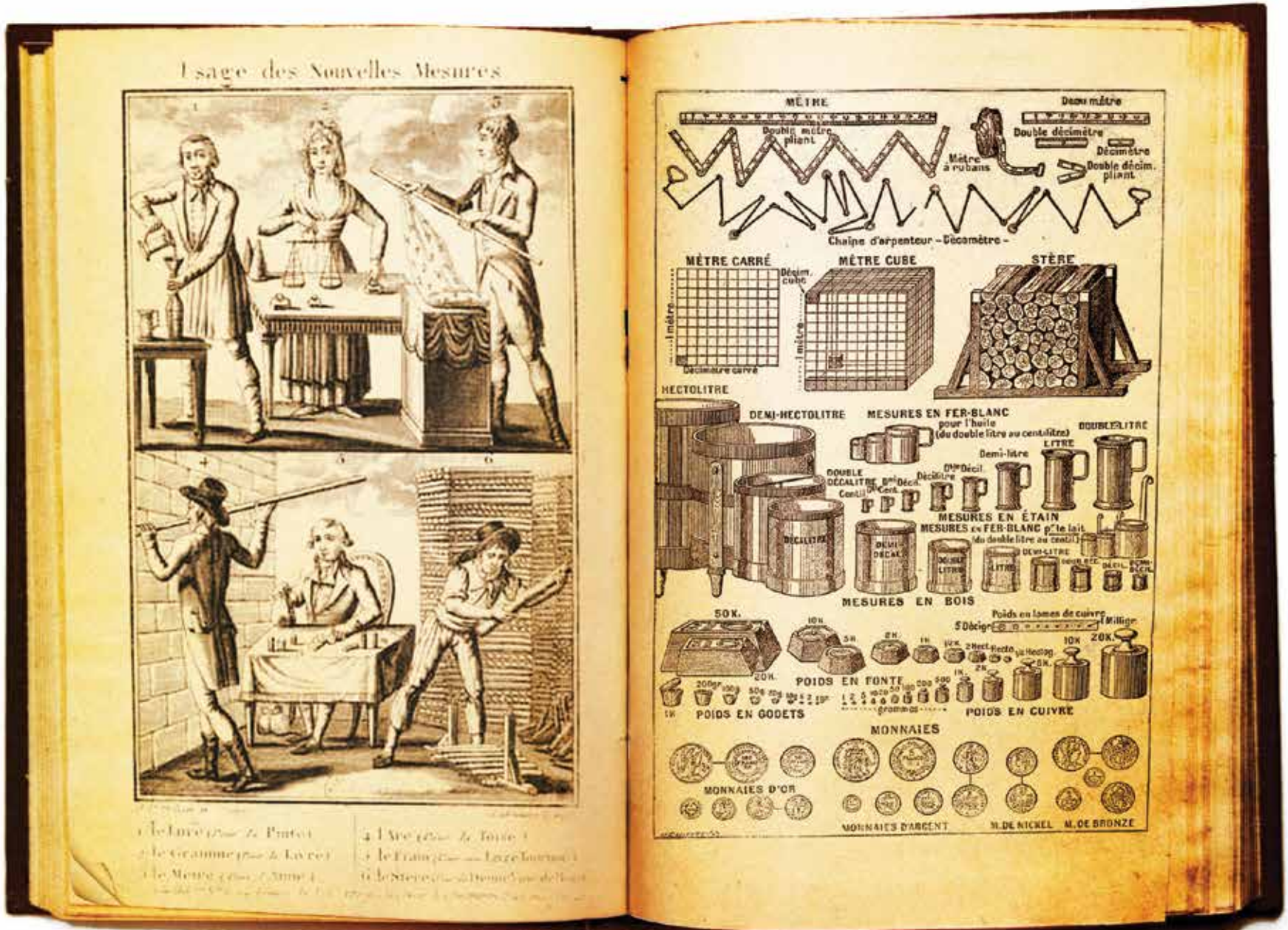
Usage des Nouvelles Mesures
MÈTRE
Double mètre pliant
Mètre à rubans
Double décimètre
Décimètre
Double décim. pliant
Chaîne d'arpenteur – Décamètre –
MÈTRE CARRÉ
MÈTRE CUBE
STÈRE
HECTOLITRE
DEMI-HECTOLITRE
MESURES EN FER-BLANC pour l'huile (du double litre au centilitre)
DOUBLE LITRE
LITRE
Demi-litre
DOUBLE DÉCALITRE
DÉCALITRE
MESURES EN ÉTAIN
MESURES EN FER-BLANC p.r le lait (du double litre au centil.)
MESURES EN BOIS
Poids en lames de cuivre
POIDS EN FONTE
POIDS EN GODETS
POIDS EN CUIVRE
MONNAIES
MONNAIES D'OR
MONNAIES D'ARGENT
M. DE NICKEL
M. DE BRONZE

ฝรั่งเศสนำหน้า
พาระบบเมตริกแพร่ไปทั่วโลก

พ.ศ. **๒๓๔๒** (ค.ศ. **1799**) ที่ประเทศ**ฝรั่งเศส** หลังปฏิวัติใหญ่ (French Revolution) ในปี 1789 แล้ว ในปีต่อมา คือ 1790 มีการตั้งคณะกรรมการขึ้นพิจารณาแก้ปัญหาการใช้มาตราชั่ง-ตวง-วัด ที่ยังลักลั่นสับสน ครั้นถึงปี 1793 ณ วันที่ ๑ ส.ค. ได้มีข้อยุติขั้นต้นในการใช้ **ระบบเมตริก** (metric system) เริ่มด้วยการชั่งน้ำหนักเป็นกิโลกรัม (kilogram) ต่อมา ๑๐ ธ.ค. 1799 จึงได้กำหนดค่าของมาตราลงไว้ในกฎหมายให้เป็นการแน่ชัดลงไป

จากนั้น ความนิยมในระบบเมตริกนี้ก็แพร่ขยาย เพราะเป็นระบบทศนิยม (decimal system) อันใช้เลขฐานสิบ ที่มีแบบแผนให้คำนวณได้ง่าย กับทั้งได้อิทธิพลแห่งชัยชนะของจักรพรรดินะโปเลียนเป็นแรงหนุนด้วย แต่เวลาก็ผ่านมาจน ๒๐ พ.ค. 1875/๒๔๑๘ ประเทศต่างๆ ในยุโรปอีก ๑๗ ประเทศจึงได้ตกลงใช้ระบบเมตริกนี้

เมื่อปี 1965/๒๕๐๘ อังกฤษได้ตกลงว่าจะหันมาใช้ระบบเมตริกแทนระบบเก่าของตน (English Units of Measurement หรือ inch-pound system) คราวนั้นแคนาดา ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และแอฟริกาใต้ ก็ตามอย่างและเปลี่ยนสำเร็จไปแล้วอย่างรวดเร็วก่อนอังกฤษ

ส่วนในอเมริกา รัฐบาลสหรัฐได้พยายามให้ใช้ระบบเมตริกตั้งแต่ปี 1821/๒๓๖๔ เรื่อยมาจนกระทั่งในปี 1971 ถึงกับคิดวางเป็นแผน ๑๐ ปี ให้เปลี่ยนแบบสมัครใจ แล้วในปี 1975/๒๕๑๘ ประธานาธิบดีฟอร์ด (Gerald R. Ford) ก็ลงนามในกฎหมาย Metric Conversion Act ขอให้คนหันมาใช้ระบบเมตริกนั้นโดยสมัครใจ และในปี 1988 ถึงกับมีข้อกำหนดให้ทุกหน่วยราชการใช้ระบบเมตริกในบรรดาธุรกรรมตั้งแต่ปี 1992/๒๕๓๕ เป็นต้นไป แต่ไม่ว่ารัฐบาลจะทำอย่างไร ประชาชนก็ไม่สนใจ คนอเมริกันไม่ใช้ระบบเมตริก เว้นแต่ในบางวงการ เช่น วิทยาศาสตร์ การแพทย์ และกรีฑา ขณะที่ประเทศอื่นส่วนใหญ่ใช้ระบบเมตริกกันแทบทั้งหมด

[เมื่อเดือนตุลาคม 1960/๒๕๐๓ ที่กรุงปารีส ได้มีการประชุมระหว่างชาติจัดปรับระบบเมตริกให้เป็นมาตรฐานใหม่ทันกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี วางเป็นระบบนานาชาติ เรียกสั้นๆ ว่า “**SI**” (Système Internationale d’Unités = International System of Units)]

เทียบมาตราบางหน่วยไว้ เพื่อประโยชน์ทางปฏิบัติ ดังนี้

ก) ระยะทาง

1 นิ้ว (in)	= 2.54 cm	
1 ฟุต (ft)	= 12 in	= 30.48 cm
1 หลา (yd)	= 3 ft.	= 09144 m
1 ไมล์ (mi)	= 1,760 yd	= 1.609 km
1 เซนติเมตร (cm)	= 0.39 in	
1 เมตร (m)	= 39.37 in	= 3.28 ft
1 กิโลเมตร (km)	= 3,281 ft	= 0.62 mi

ข) เนื้อที่

1 acre/เอเคอร์	= 43,560 ตร.ฟุต	
	= 0.405 hectare	= ๒.๕ ไร่
1 ตร.ไมล์	= 640 เอเคอร์	= 2.59 ตร.กม.
1 hectare/เฮกตาร์	= 10,000 ตร.เมตร	
	= 2.471 acres	
	= *ประมาณ* ๖ ไร่ ๑ งาน	
1 ตร.กม.	= 0.3861 ตร.ไมล์	
	(๑ ไร่ = 1,600 ตร.เมตร)	

ค) น้ำหนัก - ชั่ง

1 ounce (oz)	= 1/16 lb	= 28.35 g
1 pound (lb)	= 0.45 kg	
1 gram (g)	= 0.035 oz	
1 kilogram (kg)	= 2.205 lb	
1 ton (short)	= 2,000 lb	
1 ton (long)	= 2,240 lb	
1 ton (metric)	= 2,205 lb	= 1,000 kg
	= 1.1 short tons	

ง) ความจุ - ตวง

1 tablespoon (tbsp.)	= 1/2 fl oz	
	= 15 cc/mL	
	= 3 teaspoons	
1 ounce (fl oz)	= 29.57 cc/mL	
1 cup = 8 oz	= 237 cc/mL	
1 gallon (U.S.)	= 0.84 imperial gallon	
	= 3.785 L	
1 gallon (imperial)	= 1.2 U.S. gallons	= 4.5 L
1 cubic centimeter (cc)	= 1 milliliter (mL)	
1 milliliter (mL)	= 0.034 fl oz	
1 liter (L)	= 0.264 gallon	
	= 1,000 mL	
	= 1,000 cc/cm3	

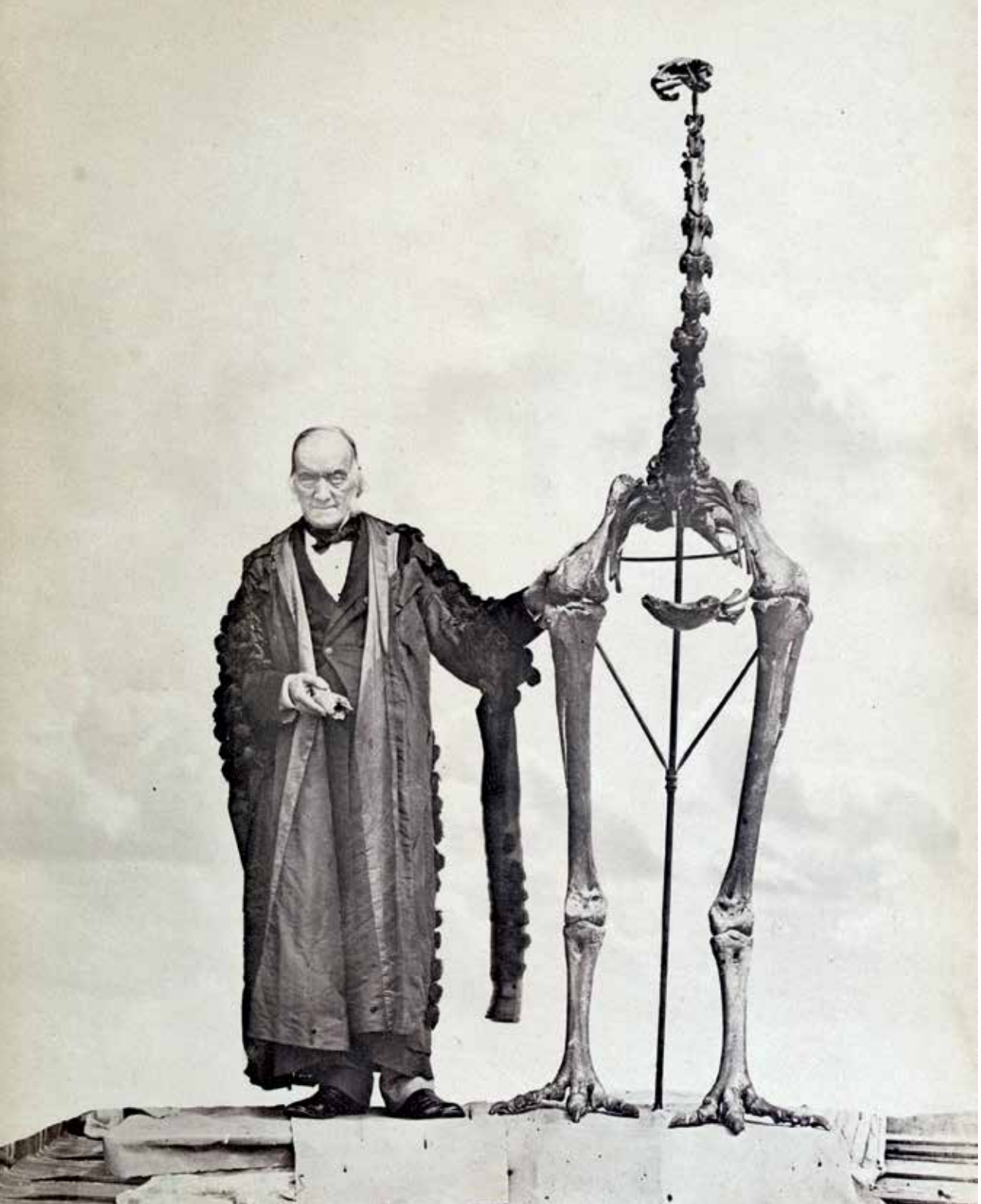

Sir Richard Owen

ไดโนเสาร์เพื่อนร่วมยุคของเต่าหายไป บ้างกลายเป็นนก หมดจากโลกแต่ไดโนเสาร์ แต่เต่ายังอยู่มาเป็นคู่ของกระต่าย

พ.ศ. **๒๓๘๕** (ค.ศ. **1842**) ก่อนนั้น ไม่เคยมีใครได้ยินคำว่า “ไดโนเสาร์” หรือแม้แต่เคยนึกเคยคิดถึงสัตว์อะไรอย่างนี้ แม้ว่าจะเคยเจอกระดูก เจอซาก รอยเท้า จนถึงโครงกระดูกของมัน ดังที่ในปี 1824 รายหนึ่งตั้งชื่อขึ้นมาว่า “*Megalosaurus*” และในปี 1832 อีกรายหนึ่งตั้งชื่อว่า “*Hylaeosaurus*” ก็ยังจับอะไรๆ ไม่เข้าทางของเรื่อง

จนกระทั่งถึงปี 1841 ที่ประเทศ**อังกฤษ** Sir Richard Owen เชื่อมโยงเรื่องราวได้ความเข้าใจเป็นหลักขึ้นมา แล้วทำรายงานโดยเรียกเป็นชื่อรวมของสัตว์เหล่านี้ว่า “*Dinosauria*” พิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกในปี 1842 แล้วหลังจากนั้น ความสนใจและศึกษาในเรื่องไดโนเสาร์ก็ขยายแพร่หลายออกไป จนคนพูดคำว่า “dinosaur” กันเป็นสามัญ รู้จักกันไปทั่วโลก

“ไดโนเสาร์” เป็นคำที่อ่านออกเสียงแบบไทย คำเดิมคือ dinosaur ซึ่งเจ้าของภาษาอ่านว่า “ไดโนซอร์” มาจากคำกรีก คือ deinos (แปลว่า monstrous คือ อย่างยักษ์ หรือมหึมา) + sauros (แปลว่า lizard คือ กิ้งก่า) จึงแปลว่า “กิ้งก่ายักษ์” แต่ที่จริง ไดโนเสาร์ไม่ใช่กิ้งก่า ถึงจะมีสายสัมพันธ์กัน ก็ห่างไกล อีกทั้งไดโนเสาร์ส่วนใหญ่ก็มิได้น่ากลัวอะไร ตัวก็มิใช่มีแต่ใหญ่

ไดโนเสาร์เป็นสัตว์เลื้อยคลานก่อนประวัติศาสตร์ ซึ่งตั้งแต่เกิดมีขึ้นมา จนกระทั่งสูญพันธุ์ไป นานประมาณ

๑๗๕ ล้านปี รวมอยู่แค่ในมหายุคเดียว ที่เรียกว่า Mesozoic era

ที่ว่าไดโนเสาร์อยู่ในมหายุค Mesozoic era นั้น จะเข้าใจได้ ก็ต้องรู้จักธรณีกาล (geologic time) ซึ่งทุกคนควรรู้จักไว้เพื่อประโยชน์ทางการศึกษา อย่างน้อยพอผ่านตาไว้

ธรณีกาลนั้นมีการแบ่งไว้ โดยแยกเป็น era (มหายุค) แล้วซอยเป็น period (ยุค) ซึ่งอาจจะแบ่งย่อยออกไปอีกเป็น epoch (สมัย)

ทั้งนี้ ก่อนจะขึ้น era (มหายุค) ที่ ๑ แรกทีเดียว มีกาลเวลาพิเศษ ๒ ระยะ คือ

ก) Azoic time (บรมยุคอะโซอิก) ตั้งแต่โลกนี้ก่อตัวขึ้นมาเป็นแผ่นผิวเปลือกโลกและผืนน้ำ ไม่มีบรรยากาศที่จะกั้นขวางอุกกาบาต นี่คือ ๔,๕๕๐-๓,๘๐๐ ล้านปีล่วงแล้ว ไม่มีชีวิตใดๆ

ข) Precambrian time (บรมยุคพรีแคมเบรียน แต่บางท่านเรียกว่า Precambrian Era) ผิวเปลือกโลกอยู่ตัวมั่นคง แร่โลหะพอกพูนทับถมสะสมตัว ก่อเกิดหินแปร มีการกร่อนตัว เกิดหินตะกอน นี่คือ ๓,๘๐๐-๗๐๐ ล้านปีล่วงแล้ว เริ่มเกิดชีวิตในทะเล จำพวกสาหร่ายเขียว มีการสังเคราะห์ด้วยแสง จึงเกิดบรรยากาศที่อุดมด้วยออกซิเจน เกิดชีวิตจำพวกคล้ายหนอน และเริ่มมีซากดึกดำบรรพ์ (fossils)

จากนี้ ตามด้วย ๓ มหายุค (Era) คือ

๑. Paleozoic Era (มหายุคพาลีโอโซอิก) สัตว์ไม่มีกระดูกสันหลัง และสัตว์ภาคพื้นมหาสมุทร แยกย่อยเป็น ๖ ยุค (Period) รวมคือ ๕๔๒-๒๕๑ ล้านปีล่วงแล้ว (ตำราเก่าว่า ๗๐๐-๒๓๐ ล้านปีล่วงแล้ว)

๒. Mesozoic Era (มหายุคมีโซโซอิก) คือกาละของสัตว์เลื้อยคลาน (age of reptiles) แยกย่อยเป็น ๓ ยุค (Period) รวมคือ ๒๕๑-๖๕.๕ ล้านปีล่วงแล้ว (ไดโนเสาร์มีในมหายุคนี้)

๓. Cenozoic Era (มหายุคซีโนโซอิก) คือกาละของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยน้ำนม (age of mammals) แยกย่อยเป็น ๒ ยุค (Period) ซึ่งซอยออกไปเป็น ๔ และ ๒ สมัย (epoch) ตามลำดับ รวมคือ ๖๕.๕-๑.๘ ล้านปี และ ๑.๘ ล้านปี – ปัจจุบัน ตามลำดับ

(ในมหายุคที่ ๓ นี้ ควรทราบพิเศษด้วยว่า ในช่วงอดีต ๕-๑.๘ ล้านปี ได้เกิดมีลิงคล้ายคน ครั้นถึงราว ๑ แสนปีมาแล้วนี้ จึงปรากฏมี homo sapiens คือ มนุษย์แบบปัจจุบัน และเมื่อราว ๑๐,๐๐๐ ปีมานี้เอง จึงเป็น epoch คือสมัยที่มนุษย์เริ่มมีอารยธรรม)

ในมหายุคมีโซโซอิก (Mesozoic Era) ซึ่งเริ่มเมื่อ ๒๕๑ ล้านปีที่ล่วงแล้ว ซึ่งมีการพัฒนาของสัตว์เลื้อยคลานบินได้ พืชมีดอก และเริ่มมีนกรุ่นแรกๆ นั้น ไดโนเสาร์เกิดขึ้นเมื่อราว ๒๔๐ ล้านปี และได้สูญสิ้นไปในตอนจบมหายุคที่ ๓ เมื่อ ๖๕.๕ ล้านปีนั้น

ทั้งนี้ เต่า ซึ่งเป็นสัตว์เลื้อยคลานเก่าแก่ ก็มีมาตั้งแต่ครั้งไดโนเสาร์รุ่นแรกๆ แต่เต่ายังคงอยู่มาจนบัดนี้ ไม่ได้สูญพันธุ์ไปด้วย

เวลาผ่านไปๆ ความรู้ความเข้าใจในเรื่องไดโนเสาร์ ได้เปลี่ยนไปอย่างมากมาย รวมทั้งเกิดมีทฤษฎีใหม่ๆ เช่น เคยจัดกันมาว่าไดโนเสาร์เป็นสัตว์เลื้อยคลานเลือดเย็น (cold-blooded reptiles) แต่แล้วไม่นานนี้ก็พบหลักฐานที่ทำให้สรุปกันว่า อย่างน้อยบางชนิดเป็นหรืออาจเคยเป็นสัตว์เลือดอุ่น (warm-blooded)

แต่ก่อนนี้ นักวิทยาศาสตร์คิดว่า ไดโนเสาร์เป็นสัตว์ร้ายที่งุ่มง่าม หรืออุ้ยอ้าย โง่ ปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปไม่ค่อยได้ แต่แล้วก็รู้ใหม่เปลี่ยนไปว่า ไดโนเสาร์หลายพวกเป็นสัตว์ที่คล่องว่องไว และเป็นสัตว์จำพวกหนึ่งที่ปรับตัวได้เก่งที่สุด บางชนิดก็ฉลาด

อีกอย่างหนึ่ง นักวิทยาศาสตร์เชื่อกันอยู่นานว่า ไดโนเสาร์หมดสิ้นสูญพันธุ์ไปเลย ไม่มีเชื้อสายสืบทอดเป็นอะไรต่อมาอีก แต่ในปัจจุบัน ความเชื่อนี้เปลี่ยนแทบพลิกไปเลย นับจากทศวรรษ 1960’s มา งานวิจัยไดโนเสาร์แสดงหลักฐานอันหนักแน่นซึ่งบ่งบอกว่า ประดานกนี้เป็นสัตว์ที่สืบเชื้อสายโดยตรงมาจากไดโนเสาร์กินเนื้อจำพวกธีโรปอด (theropod) ชนิดเล็ก นักวิทยาศาสตร์และผู้เชี่ยวชาญจำนวนไม่น้อยถึงกับถือว่าหรือจัดนกทั้งหลายว่าเป็นไดโนเสาร์ นี่ก็เท่ากับบอกว่าไดโนเสาร์ยังไม่สูญพันธุ์จริง

การวิวัฒน์อย่างนี้เกิดขึ้นในยุคที่ ๒ ของ Mesozoic Era ใกล้ ๑๕๐ ล้านปีมาแล้ว พูดง่ายๆ ว่าในช่วงกลางมหายุคมีโซโซอิกนั้น ซึ่งเป็นระยะกาลเดียวกับที่เริ่มปรากฏพืชมีดอก เกิดต้นไม้ป่าจำพวกสน แมกโนเลีย โอ๊ก ปาล์ม และหลิว อย่างดึกดำบรรพ์ นกสูญพันธุ์แล้วซึ่งมีในยุคนี้ ชื่อว่าอาร์คีออพเทริกซ์ (archaeopteryx) ที่มีลักษณะของสัตว์เลื้อยคลาน ก็เป็นหลักฐานหนึ่งที่สนับสนุนความเข้าใจนี้ คือแสดงว่าเป็นช่วงต่อระหว่างสัตว์เลื้อยคลานกับนก และปัจจุบันนี้ นักวิทยาศาสตร์ได้จัดตัวอาร์คีออพเทริกซ์นี้ ว่าเป็นทั้งไดโนเสาร์ และเป็นนกด้วย นอกจากนั้น ไดโนเสาร์ธีโรปอดชนิดหนึ่ง ที่ชื่อว่าออร์นิธอมิมัส (Ornithomimus) มีรูปร่างและขนาดคล้ายอย่างนกกระจอกเทศ ที่ไม่มีขน หางยาว และวิ่งเร็วเช่นเดียวกัน

นักวิทยาศาสตร์ว่าไดโนเสาร์มีร่างกายคล้ายนกหลายอย่าง เช่น มีคอโค้งเหมือนตัว S กระดูกหน้าอกต่อคอเป็นง่าม (เป็นรูปตัว V) เท้าเหมือนนก คือมี ๓ นิ้วหลัก โดยนิ้วที่ ๔ อยู่ข้างหลัง หากินแถบชายทะเล ที่ลุ่ม ริมแม่น้ำลำธาร แต่ขึ้นไปสร้างรังในที่เนินสูง แถบภูเขา โดยพากันขึ้นไปเป็นประจำปี ดังเช่นที่เทือกเขารอคกี (Rocky Mountains) มีบริเวณหนึ่งที่ถึงกับตั้งชื่อว่า “Egg Mountain” (ที่พาตะโกเนีย/Patagonia ในอาร์เจนตินา มีถิ่นสร้างรังวางไข่ไดโนเสาร์หลายตารางกิโลเมตร) แล้ววางไข่ และกกไข่ อย่างไก่อย่างนก อาจจะเลี้ยงลูกแบบเดียวกับนก

ในระยะใกล้ปี 2000/๒๕๔๓ มาจนถึงบัดนี้ มีการค้นพบมากขึ้นๆ ที่ทำให้แน่ใจกันแล้วว่า มีไดโนเสาร์ที่มีขนอย่างนก และไม่เฉพาะไดโนเสาร์สะโพกกิ้งก่าสายกินเนื้อเท่านั้นที่มีขนอย่างนก ไดโนเสาร์สะโพกนกกินพืชบางพวกก็อาจจะมีขนขึ้นด้วย

ถ้าพูดโยงย้อนจากปัจจุบัน ก็บอกว่า บรรดาสัตว์ที่สืบสายมาจากสัตว์เลื้อยคลานดึกดำบรรพ์เช่นเดียวกับไดโนเสาร์ ก็มีเต่า จระเข้ งู และกิ้งก่า แล้วจระเข้นี่ละ คือญาติใกล้ชิดที่สุดของนก และเป็นตัวเชื่อมต่อกับสัตว์เลื้อยคลานก่อนประวัติศาสตร์อย่างไดโนเสาร์

อีกเรื่องหนึ่งที่สำคัญ คือ สาเหตุให้ไดโนเสาร์สูญสิ้นไปจากโลก ความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้ ก็ก้าวหน้าเปลี่ยนแปลงมาเรื่อย ขอยกไปเล่าในตอนจบ

การที่คนได้ยินเรื่องไดโนเสาร์กันอยู่เรื่อย ก็สมกับการที่ไดโนเสาร์เป็นสัตว์ที่เคยมีจำนวนมากมาย และได้ครองโลกอยู่นานถึงประมาณ ๑๗๕ ล้านปี ดังที่มีข่าวการค้นพบบ่อยมากไม่รู้จักจบ ตำราบอกว่า นักวิทยาศาสตร์ค้นพบไดโนเสาร์ใหม่ๆ เฉลี่ยแล้วปีละ ๗ ชนิด

ที่ว่าไดโนเสาร์มีมากมายนั้น มีการจัดตามลักษณะโครงกระดูกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ คือ ไดโนเสาร์สะโพกกิ้งก่า (“lizard hips” บางทีว่า reptile-hipped; คำทางการว่า Saurischia) กับไดโนเสาร์สะโพกนก (“bird hips” หรือ bird-hipped; คำทางการว่า Ornithischia) แล้วก็แยกย่อยออกไปหลายชนิดหลายประเภท ทั้งขนาดเล็ก ขนาดใหญ่ ทั้งพวกกินพืช และพวกกินเนื้อ แต่ส่วนมากกินพืชเท่าที่รู้กัน ไดโนเสาร์สะโพกนกทั้งหมดเป็นประเภทกินพืช มีทั้งพวกสองขา และพวกสี่ขา และพวกสี่ขา บางทีมีเขาด้วยเขาเดียวบ้าง สามเขาก็มี ชนิดหนึ่งที่เรียกว่าแองกิโลเสาร์ (ankylosaur) เดินสี่ขา มีแผ่นกระดูกเป็นตาๆ คลุมหลังและสีข้าง เหมือนเป็นเกราะหุ้มตัว

ชนิดกินพืชที่อยู่มายืนยาวและพัฒนาขั้นสูงสุดในยุคสุดท้ายใกล้สูญพันธุ์ เป็นพวกสะโพกนก ชื่อว่า ฮาโดรเสาร์ (hadrosaur) เป็นไดโนเสาร์สองเท้า ปากเป็ด ขากรรไกรแบนกว้าง มีฟันเป็นแผงๆ ละเกิน ๒๐ ซี่ รวมเป็นหลายร้อยซี่ ไว้เคี้ยวใบไม้และพืชที่แข็งเหนียว เท้ามีพังผืดระหว่างนิ้ว ว่ายน้ำเดินบกได้ ถนัดกินพืชน้ำ สูงถึง ๑๘ ฟุต ยาวถึง ๔๐ ฟุต ก็มี

ในกลุ่มไดโนเสาร์สะโพกกิ้งก่า ซึ่งแบ่งเป็น ๓ กลุ่มย่อยนั้น กลุ่มย่อยที่สาม คือ Theropoda รวมจำพวกไดโนเสาร์กินเนื้อทั้งหมด กับทั้งนกด้วย ทั้งที่ชื่อแปลว่ามีเท้าสัตว์ป่า แต่ตัวจริงมีเท้าเหมือนนก จนบางทีเรียกว่าไดโนเสาร์เท้านก (bird-footed dinosaur) และนกก็สืบเชื้อสายมาจากไดโนเสาร์ธีโรปอดสายหนึ่งที่เป็นขนาดเล็ก นกจึงถูกจัดเข้าในกลุ่มย่อย Theropoda นี้ด้วย (พึงสังเกตว่า นก แทนที่จะมาจากไดโนเสาร์สะโพกนก กลับมาจากพวกสะโพกกิ้งก่า)

พวกธีโรปอด (theropod) นี้ เดินหรือวิ่งด้วย ๒ ขาหลัง ส่วนสองขาหน้าสั้น มีนิ้วเป็นกรงเล็บ ใช้เป็นมือจับและฉีกเหยื่อ พวกตัวใหญ่หัวยาวใหญ่ คอสั้น พวกตัวเล็กหัวเล็ก แต่คอยาว ลำตัวสั้น ๒ ฟุตก็มี ยาว ๘ ฟุตก็มี มีตั้งแต่ตัวเล็กเท่ากา จนถึงตัวใหญ่มหึมา (คือพวกทีแรนโนเสาร์) หนัก ๖ ตันขึ้นไป บ้างก็เดินโย่งขาระหง ร่างเพรียว วิ่งได้เร็ว จับกินสัตว์ที่เล็กกว่าตน แมลง และไข่ กินไดโนเสาร์ที่กินพืช จนถึงกินแม้แต่พวกเดียวกันเองก็มี ไดโนเสาร์ธีโรปอด ชนิดทีแรนโนเสาร์ (tyrannosaur แปลตามตัวว่า “กิ้งก่าทรชาติ”) เป็นสัตว์กินเนื้อจอมโหดตัวใหญ่มาก เวลายืนตรงสูงกว่า ๒๑ ฟุต แค่สะโพกก็สูงถึง ๑๒ ฟุต แต่ตามปกติจะอยู่ในท่าหลังราบ โดยยกหางขึ้นดุลไว้ ในท่านี้ยาวถึง ๔๖ ฟุต หนัก ๔-๗ ตัน หัวโตยาว ๔ ฟุตครึ่ง มีฟันแหลมคมราว ๖๐ ซี่ ยาวซี่ละ ๖ นิ้ว ได้ครองความยิ่งใหญ่อยู่ในตอนที่ไดโนเสาร์จะสูญพันธุ์ไปเมื่อ ๖๕.๕ ล้านปีมาแล้วนั้น

ไดโนเสาร์ใหญ่ที่สุด เป็นพวกกินพืช คือพวกเสาโรปอด (sauropod, อ่านคล้อยตามต้นเสียงไทย ถ้าอ่านอย่างฝรั่ง ก็เป็น สอโรพ่อด) เป็นพวกอยู่น้ำได้ด้วย หางก็ยาว คอก็ยาว แต่หัวเล็ก ในพวกนี้ ชนิดหนึ่งมีสี่เท้าใหญ่มหึมา ตัวยาว ๘๗ ฟุต หนักถึง ๘๐ ตัน บางตำราบอกว่า ชนิดใหญ่ที่สุดยาว ๑๓๐ ฟุต ใหญ่กว่าช้างเกิน ๑๐ เท่า สัตว์ปัจจุบันที่จะเทียบขนาดได้ ก็มีแต่ปลาวาฬบางชนิดซึ่งมีในน้ำเท่านั้น บางชนิดมีฟันและหนังคล้ายอย่างจระเข้เวลานี้

ดังได้กล่าวแล้วว่า ไดโนเสาร์เคยมีมากมายแพร่ไปทั่วโลกและครองโลกอยู่นานถึง ๑๗๕ ล้านปี บรรดาผู้เชี่ยวชาญพยายามหาคำตอบว่า เหตุใด ไดโนเสาร์จึงสูญ

ไปหมดสิ้นอย่างฉับพลัน และพร้อมกันทั้งหมด ในตอนสิ้นยุคสุดท้ายคือยุคที่ ๓ ของมหายุค Mesozoic Era เมื่อ ๖๕.๕ ล้านปีล่วงแล้ว และก็ตอบกันไปต่างๆ มากหลายอย่าง

คำตอบที่ยอมรับกันมากในระยะแรก คือบอกว่าเป็นเพราะการที่ภูมิอากาศค่อยๆ เปลี่ยนไป เริ่มแต่ทะเลตื้นแห้งไป ทำให้ภูมิอากาศผิดแผกกันไปทั่ว ฤดูหนาวก็หนาวจัด ฤดูร้อนก็ร้อนจัด ไดโนเสาร์ตัวโตเกินกว่าที่จะหาที่หลบซ่อน ร่างกายก็ไม่มีเครื่องปกป้องหรือระบบระบายความร้อน ทนไม่ไหวจึงค่อยๆ ตายหมดไป แต่ต่อมาไม่นานนี้ ได้มีทฤษฎีใหม่ที่เชื่อกันหนักแน่นขึ้นว่า เป็นเพราะเกิดเหตุการณ์ฉับพลัน คือ ตอนนั้น มีดาวเคราะห์น้อย (asteroid) มาชนโลก และอาจจะไม่ใช่ชนครั้งเดียว มีหลักฐานที่ทำให้คาดได้ว่าอาจมีดาวตกมาต่อเนื่องเป็นชุดเป็นช่วง เป็นอันว่ามี ๒ ทฤษฎีใหญ่

คำตอบหลังนี้โยงไปหาคำตอบแรกด้วย คือเป็นเหตุให้ภูมิอากาศเปลี่ยนแปลงไป แต่เป็นแบบหนาวเย็นเฉียบพลัน กล่าวคือ เมื่อดาวเคราะห์น้อยชนกับโลก ก็ทำให้หินดินเป็นต้นนับพันล้านตัน ฟุ้งขึ้นไปเป็นเมฆฝุ่นใหญ่ และเกิดไฟใหญ่ไหม้ไปทั่ว ทั้งควันไฟและเมฆฝุ่น

ปกคลุมโลกมืดมิดไม่มีแสงอาทิตย์ลงมายาวนานถึง ๓ ปี พืชและต้นไม้ตาย การสังเคราะห์ด้วยแสงทำไม่ได้ วงจรอาหารล่ม (พืชฟื้นได้เพราะยังมีเมล็ดและรากฝังอยู่) หนาวเย็นจัด ทั้งไดโนเสาร์และชีวิตในรูปอื่นมากมายจึงได้สูญสิ้นไป ที่เหลืออยู่ได้ ก็คือ พวกที่มีระบบช่วยบรรเทาความหนาว มีขน พวกอยู่ในที่มีแสงแดดน้อยอยู่แล้ว รวมทั้งพวกที่อยู่ใต้ดิน ในน้ำลึก ในทะเลลึก

อย่างไรก็ตาม นักวิทยาศาสตร์ไม่น้อยไม่สนิทใจ เพราะหลังดาวเคราะห์น้อยชนโลกแล้ว มีหลักฐานว่า ยังมีไดโนเสาร์บางชนิดอยู่ต่อมาอีกถึงล้านปี อย่างน้อยก็คิดกันว่าทั้งความเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศและดาวเคราะห์ชนโลก เป็นเหตุประกอบกัน ที่สำคัญคือ ความเปลี่ยนแปลงแก่ชีวิตบนผืนโลกนี่เอง ไดโนเสาร์มิใช่สูญสิ้นไปพร้อมกันหมดทีเดียวฉับพลัน

ในสมัยแรกมีไดโนเสาร์นั้น ภูเขาอย่างเช่นหิมาลัยหรือเทือกเขาแอลป์ ยังไม่เกิดมี แผ่นดินเป็นผืนเดียว ล้อมรอบด้วยทะเลกว้างใหญ่ไพศาล แล้วต่อมาในมหายุค Mesozoic Era นั้นแหละ ผืนแผ่นดินก็ได้เริ่มแตก แยกตัวออกไป กลายเป็นทวีป และเกิดมีมหาสมุทรทั้งหลาย ผืนทวีปเลื่อน แตกออกเป็นส่วนๆ พื้นทะเลแผ่ขยาย ทวีปเหล่านั้นค่อยๆ เลื่อนตัวห่างกันออกไปปีละ ๒-๓ ซม. จนมาอยู่ในตำแหน่งที่ปรากฏในปัจจุบัน

เมื่อบรรดาทวีปเคลื่อนย้ายที่ออกไป สภาพพื้นผิวแผ่นดินและภูมิอากาศก็เปลี่ยนแปลง พื้นดินที่เคยมีทะเลตื้นๆ คลุมทั่วไป และมีป่าทึบเลียบชายฝั่งทะเล ต่อมาทะเลน้ำตื้นก็แห้งงวด ภูเขาใหญ่โตทั้งหลายก่อตัวขึ้นมา พื้นราบลุ่มที่หากินก็หดลดลง อากาศที่เคยชุ่มชื้นก็แห้ง บางที่กลายไปในทางจะเป็นทะเลทราย ฤดูกาลผันแผกแปลกกันไปมากขึ้นๆ พืชพันธุ์และเหล่าสัตว์ปรับตัวเปลี่ยนแปลงไป มีสัตว์พวกใหม่เพิ่มชนิดขึ้น แม้แต่ไดโนเสาร์เองขนาดเล็กบางชนิดที่กินเนื้อ ถึงยุคกลางของมหายุคนี้ ก็เริ่มวิวัฒนาการเริ่มกลายเป็นนกไป และเริ่มเกิดมีงู ถึงตอนนี้ ดินฟ้าอากาศ การเป็นอยู่ อาหาร การกินทุกอย่างเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่เกื้อกูลที่จะให้ไดโนเสาร์อยู่ดีได้ รวมทั้งเกิดเหตุการณ์ใหญ่ร้ายแรง เช่น ภูเขาไฟระเบิดระบาด ทั้งความเปลี่ยนแปลงที่ค่อยเป็นไปและเหตุการณ์ใหญ่ที่เกิดขึ้นมา ก็พาให้ไดโนเสาร์หมดสิ้นไป แต่รวมแล้วผู้เชี่ยวชาญก็ยังได้แค่สันนิษฐาน ไม่ทำให้สิ้นสงสัย

แม้จะได้ศึกษากันมามากมายยาวนาน นักวิทยาศาสตร์ก็รับว่า มนุษย์ยังรู้เรื่องไดโนเสาร์ไม่เพียงพอ แต่ในระหว่างที่มีความรู้ยังไม่ทันไรนี้ มนุษย์ก็ได้เกิดมีความเข้าใจผิดต่อไดโนเสาร์แล้วหลายอย่าง ถ้าไม่ก้าวไปกับการศึกษา มนุษย์ก็จะติดอยู่ในความเข้าใจผิดเหล่านั้น และน่าสังเกตด้วยว่า ไดโนเสาร์นั้น กว่าจะสูญพันธุ์ไป ได้ครองโลกอยู่นานถึงประมาณ ๑๗๕ ล้านปี แต่มนุษย์เองนี้ยังไม่ทันได้ ๑ ล้านปี ก็ทำท่าจะไม่ไหว พูดถึงแค่ศตวรรษเดียวข้างหน้า ก็ชักระอาใจว่าจะอยู่ไปได้รอดพ้นหรือไม่ แถมจะพาทั้งโลกให้ย่อยยับไปกับตัวเสียอีกด้วย

หน้าตรงข้ามจากซ้ายบน:
Sauropod
Hadrosaur
T Rex
Archaeopteryx
ไดโนเสาร์สะโพกนก
ไดโนเสาร์สะโพกกิ้งก่า

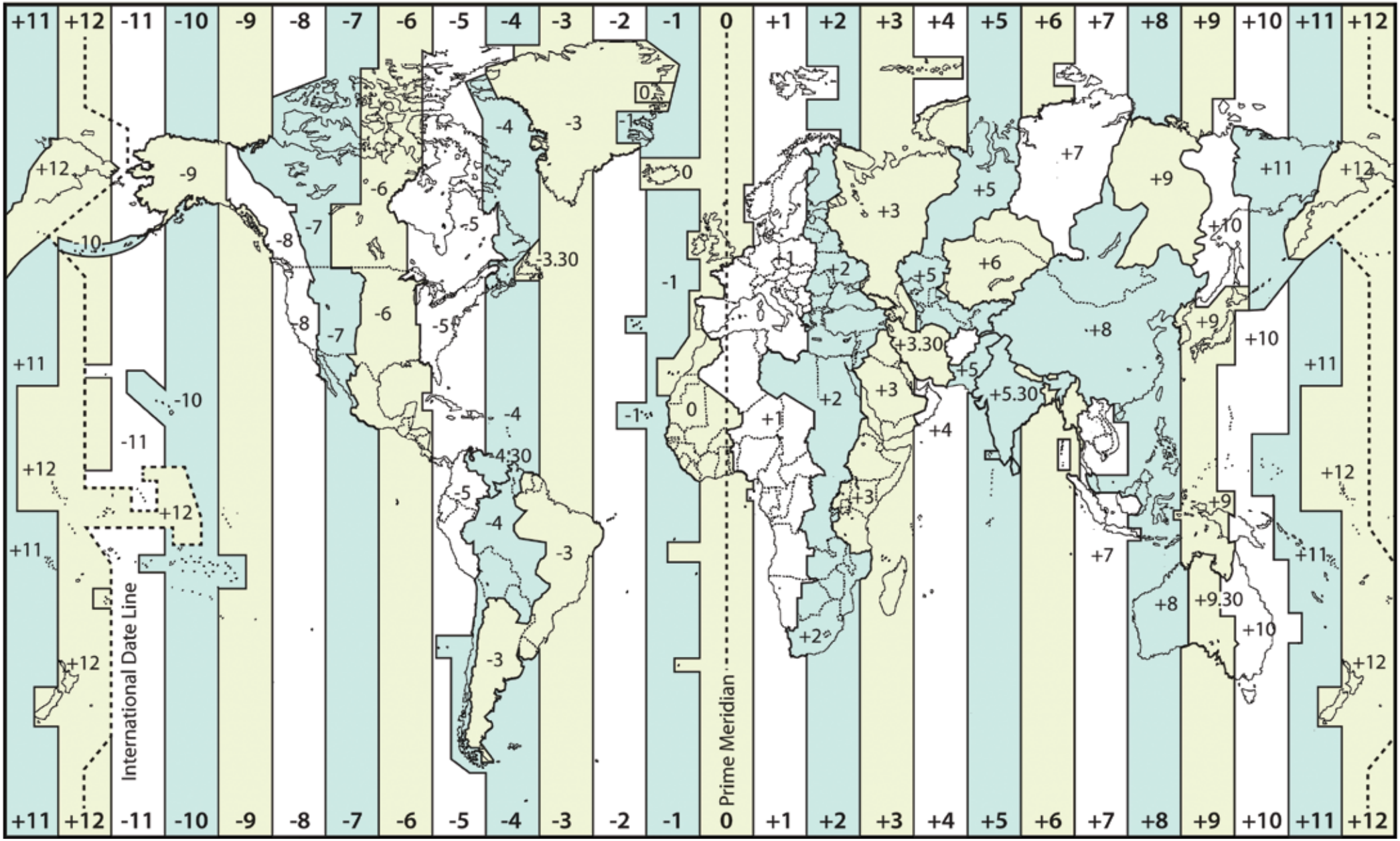
+11 +12 -11 -10 -9 -8 -7 -6 -5 -4 -3 -2 -1 0 +1 +2 +3 +4 +5 +6 +7 +8 +9 +10 +11 +12
International Date Line
Prime Meridian

อเมริกาออกหน้า ร่วมด้วยแคนาดา ชวนจัดเขตเวลาใช้กันทั้งโลก

พ.ศ. **๒๔๒๗** (ค.ศ. 1884) ที่**สหรัฐอเมริกา** และ**แคนาดา** ย้อนหลังไปหลายปี กิจการรถไฟได้เจริญขึ้น ขยายออกไปๆ ทำให้การคมนาคมขนส่งไปทั่วถึงกัน และในเมื่อประเทศทั้งสองนี้มีดินแดนที่กว้างใหญ่ไพศาล โดยแคนาดาใหญ่เป็นที่ ๒ ของโลก รองจากรัสเซีย และสหรัฐใหญ่เป็นที่ ๔ ของโลกถัดลงมาจากจีน ความขยายออกไปของการเดินทางรถไฟ กับความกว้างใหญ่ของดินแดน ๒ ประการนี้ ก็จึงได้เป็นเงื่อนไขที่บังคับให้ต้องจัดการกำหนดเวลา คือ

๑. ในท้องถิ่นใหญ่โตเป็นเมือง เป็นมหานคร จนแม้กระทั่งเป็นรัฐ แต่ละท้องที่ย่อมมีเวลาแตกต่างกันไปตามลำดับก่อนหลังของการได้รับแสงของดวงอาทิตย์ที่ผ่านไป จึงไม่มีที่ใดมีเวลาตรงกันเลย แต่เมื่อคนเดินทางติดต่อไปมาอย่างนี้ ก็ต้องมีการกำหนดนัดหมายในเรื่องเวลา อย่างง่ายที่สุด เมื่อรถไฟวิ่งไป ก็ต้องมีจุดที่หยุดรับส่งคนและของ ดังที่ตั้งเป็นสถานี เมื่อจะให้คนมาบรรจบพอดีกับรถไฟ ก็ต้องมีการนัดหมายเวลา ดังนั้น บรรดาคนหมดทั่วทั้งถิ่นนั้น จะต้องตกลงกำหนดเวลาที่ใช้ให้เป็นอย่างหนึ่งอย่างเดียวกัน นี่คือตกลงกันตั้งเป็นเวลาหนึ่งเดียวของท้องถิ่นดินแดนนั้นร่วมกันทั้งหมด มีชั่วโมง นาที วินาที ตรงกัน เรียกว่า **เวลามาตรฐาน** (standard time)

๒. แต่ในดินแดนที่กว้างใหญ่มาก จะวางกำหนดเวลามาตรฐานลงไปเป็นอันเดียวกันทั้งหมด ก็ไม่อาจเป็นไปได้ อย่างในอเมริกานั้น ในรัฐหนึ่งสุดทางนี้ ดวงอาทิตย์ขึ้นโด่ง ผู้คนลงจากบ้านไปทำงานแล้ว แต่ในอีกรัฐหนึ่งสุดทางโน้น ราตรียังไม่สิ้น ฟ้ายังไม่สาง คนยังไม่ลุกมาล้างหน้า อย่างนี้จะทำอย่างไร นี่จึงเป็นเหตุให้ต้องจัดแบ่งแยกดินแดนออกไปเป็นเขตๆ เรียกว่า **เขตเวลา** (time zones) โดยให้ในเขตเวลาหนึ่ง ก็มีเวลามาตรฐานหนึ่งซึ่งตรงเป็นอันเดียวกัน เมื่ออยู่ในต่างเขตเวลา ก็มีเวลามาตรฐานที่ต่างกันอันเป็นเฉพาะของตน

เมื่อเข้าใจความหมาย ๒ ด้านนี้แล้ว จะพูดรวมไปด้วยกันให้ครบทีเดียวก็ได้ว่า เขตเวลามาตรฐาน (standard time zones) เป็นอันใช้แก้ปัญหาได้ ความข้องขัดก็สลาย กลายเป็นความคล่องแคล่ว

ขอเล่าแทรกว่า ในอังกฤษ ก็มีเรื่องราวเล่ามาว่า สถานีรถไฟทุกแห่งในประเทศนั้นใช้นาฬิกาบอกเวลาเมืองกรีนิช คือ Greenwich time เป็นอันเดียวกันมาตั้งแต่ราวปี 1840/๒๓๘๓ นับได้ว่าเป็นเขตเวลาเขตแรก ย้อนไปเล่าเรื่องที่อเมริกา ในปี 1869/๒๔๑๒ คุณครูใหญ่โรงเรียนหนึ่งที่ Saratoga Springs ในรัฐนิวยอร์ก ชื่อว่า Charles F. Dowd ได้เสนอให้จัดเขตเวลา (time zones) ดังที่ว่านั้น และมีคนขานรับสนับสนุนอย่างแข็งขัน รวมทั้ง Sir Sandford Fleming ท่านผู้นี้เป็นนักวางแผนและวิศวกรการรถไฟของแคนาดา ได้ใช้เวลาในช่วงปลายทศวรรษต่อมาดำเนินการวางแผนเวลามาตรฐานทั่วทั้งโลก พอถึงปี 1883 การรถไฟทั้งของสหรัฐ และแคนาดาก็ได้ตกลงใช้เขตเวลา

สืบเนื่องจากที่กล่าวมานี้ ปีต่อมา 1884/๒๔๒๗ ในเดือนตุลาคม ผู้แทนจาก ๒๗ ชาติได้มาประชุมที่กรุงวอชิงตัน ดีซี และตกลงรับระบบการจัดเขตเวลามาตรฐานโดยมีมติให้ถือเส้นเมริเดียน (meridian) ที่ลากหรือขีดจากขั้วโลกเหนือถึงขั้วโลกใต้ ผ่านหอดูดาวเมืองกรีนิช (Greenwich, เป็นเมืองย่อยของมหานครลอนดอน) ประเทศอังกฤษ (สมมติว่า) เป็นเส้นเมริเดียนปฐม หรือเส้นศูนย์ (prime meridian หรือ zero meridian) คือเป็นจุดกำหนด เป็นที่ตั้งต้นเริ่มนับ ในการจัดแบ่งเขตเวลาที่ว่านั้น (“initial meridian for longitude”)

สาระของระบบที่ว่านี้ คือ เมื่อสมมติเส้นเมริเดียนกรีนิช (Greenwich meridian) เป็นเส้นเลขศูนย์ที่ตั้งต้นแล้ว เดินหน้าไปขวาหรือถอยหลังไปซ้าย วนไปจนรอบโลกที่เป็นวงกลมมาบรรจบที่เส้นเลขศูนย์นี้ ครบรอบก็คือ ๓๖๐ องศา เรารู้กันว่าโลกหมุนรอบตัวเอง ๑ รอบ คือครบ ๓๖๐ องศา เป็น ๑ วัน ใช้เวลา ๒๔ ชั่วโมง ก็เอาเลข ๒๔ นี้ไปหาร ๓๖๐ องศานั้น ได้ ๑ ชั่วโมง ต่อ ๑๕ องศา

เพื่อให้พูดกันรู้เรื่อง เข้าใจกันได้ ก็ทำเป็นขีดบอกองศานี้ ลากจากขั้วโลกเหนือลงไปจดขั้วโลกใต้ ขีดหนึ่งเป็นองศาหนึ่ง เรียกขีดนี้ว่า ลองจิจูด (longitude) ก็ลงตัวว่า จากเส้นเมริเดียนกรีนิชซึ่งเป็นเส้นเลขศูนย์ที่ตั้งต้นนี้ เป็นลองจิจูด ๐ องศา เดินหน้าไปทางตะวันออกจนถึงลองจิจูด ๑๕ องศา ก็เป็นชั่วโมงหนึ่ง ท้องถิ่นดินแดนทั้งหมดบนพื้นโลกทั่วบริเวณภายใน ๑๕ องศานี้ ก็ถือเวลาเดียวกัน เป็น time zone คือเขตเวลาหนึ่ง แล้วเดินหน้าต่อไปถึงลองจิจูด ๓๐ องศา ได้อีก ๑๕ องศา ก็เป็นอีกชั่วโมงหนึ่ง ดินแดนทั่วบริเวณภายใน ๑๕ องศาที่สองนี้ ก็ถือเวลาเดียวกัน เป็น time zone คืออีกเขตเวลาหนึ่ง ฯลฯ เลื่อนไปทีละ ๑๕ องศาอย่างนี้จนครบ ๒๔ ชั่วโมง จบ ๓๖๐ องศา ก็เป็นอันรอบโลก จึงได้เขตเวลา ๒๔ เขต (24 standard time zones)

เนื่องจากเอาเส้นเมริเดียนกรีนิชเป็นเส้นเลขศูนย์ที่ตั้งต้นนับเวลา ตามที่ตกลงกันในปี 1884 นั้น เวลาที่จุดนี้ คือ Greenwich time จึงถือเป็นเวลาสากล เรียกว่า

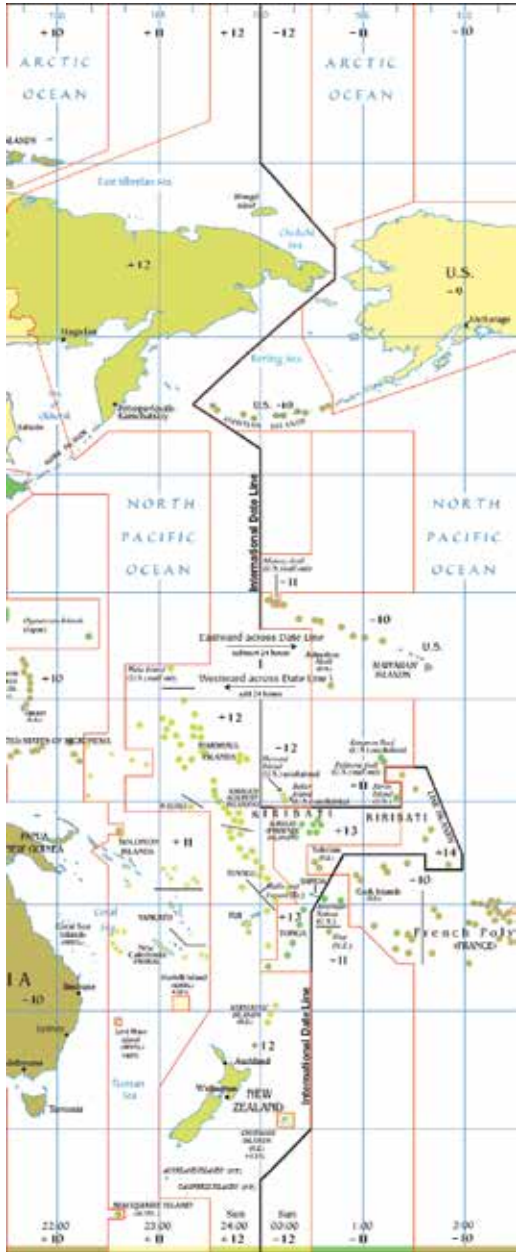

Universal Time เรียกย่อเป็น UT (ตกลงใช้คำหลังนี้ในปี 1928) ซึ่งใช้เป็นฐานในการคำนวณนับเวลาทั่วโลก ถ้าไปทางตะวันออกของกรีนิช เวลาก็บวกเพิ่มขึ้น ๑ ชั่วโมงทุกๆ ๑๕ องศา ถ้าไปทางตะวันตกของกรีนิช เวลาก็ลบลดลง ๑ ชั่วโมงทุกๆ ๑๕ องศา เช่น ประเทศไทยนี้ อยู่ในช่วงลองจิจูด 97°30’ ถึง 105°30’ ตะวันออก คำนวณที่ 105° ได้เป็น +7 (+ ๗ ชั่วโมง) ถ้าเวลาสากลที่กรีนิช ๑๓ น. เวลาที่ประเทศไทย ก็เป็น ๒๐ น.

Greenwich time นั้น จะเห็นว่านิยมเรียกเป็น Greenwich Mean Time ที่ย่อว่า **GMT** (ทางการบัญญัติให้แปลว่า เวลาปานกลางกรีนิช) ทั้งนี้ก็เพื่อให้ชัดว่า เป็นเวลาตามค่าเฉลี่ย (mean=เฉลี่ย, ค่ากลาง) โดยถือเหมือนดังว่าโลกหมุนเคลื่อนที่ไปในความเร็วอย่างเดียวกัน วันคืนเท่ากันทั้งปี (ซึ่งที่จริงไม่เป็นอย่างนั้น) ให้มนุษย์สะดวกที่จะใช้เป็นมาตรฐานได้

ส่วน Universal Time หรือ UT ก็ก้าวมาเป็น **UTC** กล่าวคือ เนื่องจากเวลาที่นับตามการหมุนเวียนโคจรไปของโลก โดยถือกันเป็นสากลนั้น มิใช่แม่นยำจริง ความเจริญของวิทยาศาสตร์ช่วยให้วัดเวลาได้แม่นแท้ โดยก้าวจาก solar time (เวลาสุริยะ) สู่ atomic time (เวลาอะตอม) เริ่มแต่อเมริกา กับอังกฤษ ใช้สัญญาณวิทยุประสานเวลาและคลื่นความถี่ในการออกอากาศกระจายเสียง ให้ลงตัวระหว่างกัน ตั้งแต่ปี 1960/๒๕๐๓ นี่คือได้เวลาที่แน่นอนจริง เป็นเวลาวิทยาศาสตร์ พอถึงปี 1964 เวลาซึ่งใช้สัญญาณวิทยุเชื่อมให้ลงกันนั้น ก็ขยายออกไปทั่วโลก เป็นเวลาสากลที่ประสานเวลาสุริยะ เข้ากับเวลาอะตอม เรียกว่า UTC (Coordinated Universal Time, เรียงสับลำดับเป็น Universal Time Coordinated)

ครั้นแล้ว ตั้งแต่ ๑ ม.ค. 1972/๒๕๑๕ เวลา UTC ซึ่งใช้นาฬิกาปรมาณู (atomic clock) บอก atomic time ที่มีหน่วยวัดเป็น atomic (SI) second (SI = Système International เป็นคำฝรั่งเศส ตรงกับ International System) ก็เข้ามาแทน UT เป็นอันว่า SI second มาแทน solar second และโดยทั่วไปตั้งแต่ปี 1986/๒๕๒๙ ก็ได้ใช้ UTC แทน GMT

มีข้อควรรู้และข้อสังเกตปลีกย่อยว่า เส้นเขตเวลาที่พูดมาข้างต้นนั้น ไม่สามารถขีดตรงตามธรรมชาติ บางทีต้องคดโค้ง ยืกยัก หรือซิกแซ็กไปมา เพื่อคุมรวมเอาดินแดนของรัฐหรือชาติประเทศเดียวกัน ให้เข้ามาอยู่ในเขตเวลาเดียวกัน พูดง่ายๆ ว่าขึ้นต่อการเมือง (รวมทั้งเศรษฐกิจ) ซึ่งบางทีห่างจากความเป็นจริงมาก

ยกตัวอย่าง เช่น จีน ซึ่งมีดินแดนกว้างใหญ่ไพศาล ถ้าเทียบตามมาตรฐานทั่วไป ก็คลุมประมาณ ๔ เขตเวลา หรือ 4 time zones แต่จีนใช้เวลามาตรฐาน คือ standard time เดียวกันเกือบทั้งประเทศ (ใช้ +8) แสดงว่าท้องถิ่นต่างๆ ในจีนที่เวลาจริงต่างกันราว ๔ ชั่วโมง ต้องใช้เวลาเดียวกัน ต่างกันมากกับสหรัฐ ซึ่งมีเนื้อที่น้อยกว่าจีนนิดเดียว แต่จัดแบ่งเป็น ๔ เขตเวลา (ไม่นับอแลสกา) แม้เส้นเขตจะยืกยักบ้างตามเขตของรัฐต่างๆ ที่เส้นผ่าน แต่ก็ใกล้ความจริงมาก หรืออย่างอินเดียก็น่าสนใจ มีเนื้อที่มากคาบเกี่ยว ๒ เขตเวลา แทนที่จะใช้แยก ๒ เขตเวลา (เขต +5 กับเขต +6) หรือรวมใช้อันเดียวกันที่ลงตัวกลายเป็นใช้เวลาเดียวกัน แต่ทำแบบเฉลี่ยเป็นครึ่งชั่วโมง คือใช้ +5.30

อนึ่ง ที่วางหลักไว้ว่า เขตเวลา (time zone) หนึ่งเป็นชั่วโมงหนึ่ง คือ ๑๕ องศานั้น ถ้าแบ่งซอยออกไป ก็

หมายความว่า longitude องศาหนึ่ง เท่ากับ ๔ นาที เมื่อรู้หลักนี้แล้ว ก็สามารถคำนวณเวลาที่แท้จริงของที่นั้นๆ เช่น ประเทศไทยนี้อยู่ใน time zone ที่เป็น +7 เท่ากับ ๑๐๕ องศาตะวันออก เวลามาตรฐาน (standard time) ของไทยก็คือเวลา ณ จุดที่ตรงแนว ๑๐๕ องศานี้ ถ้าอยู่ที่กรุงเทพฯ เมื่อรู้ว่ากรุงเทพฯ อยู่ใกล้ ๑๐๐ องศา ๓๐ ลิปดา ตะวันออก (100°30´ E.) ก็ได้เวลาจริงของกรุงเทพฯ ช้ากว่าเวลามาตรฐาน ๑๘ นาที ดังนั้น ถ้าเวลามาตรฐานของประเทศว่า ๑๒ น. คือเที่ยง ก็หมายความว่า ต้องรออีก ๑๘ นาที คือ ๑๒.๑๘ น. จึงจะเป็นเวลาเที่ยงที่แท้จริงของกรุงเทพฯ

(ถ้าต้องการทราบเวลาจริงซ้อนอีกชั้นหนึ่ง คือ เวลาตามดวงอาทิตย์ ซึ่งต่างกันไปตามฤดูกาล ก็เทียบเอาจากเวลาที่ดวงอาทิตย์ขึ้นจริงในวันนั้นๆ ดังที่วิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยประกาศตอนจบภาคข่าวทุกเช้า โดยถือจุดที่อยู่เกือบสุดทางทิศตะวันออกของประเทศ คือที่ผาชะนะได อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี อยู่ที่ ๑๐๕ องศา ๓๐ ลิปดา ก่อนกรุงเทพฯ ๕ องศา ก็คือเร็วกว่ากรุงเทพฯ ๒๐ นาที คำนวณแล้ว ก็จะทราบเวลาจริงของแต่ละวัน แม้ว่าจะไม่ถึงกับเด็ดขาด เพราะโลกเคลื่อนไปในแต่ละฤดูช้าเร็วไม่เท่ากัน เช่น ในฤดูหนาว วันที่ ๑๒ ม.ค. ๒๕๕๕ ที่ผาชะนะได ดวงอาทิตย์ขึ้น ๐๖.๒๗ น. แล้วที่กรุงเทพฯ ดวงอาทิตย์ขึ้น ๐๖.๔๕ น. คือเร็วช้ากว่ากัน ๑๘ นาที, แต่ถอยหลังไปครึ่งปี ณ วันที่ ๑๒ ก.ค. ๒๕๕๔ ที่ผาชะนะได ดวงอาทิตย์ขึ้น ๐๕.๓๓ น. แล้วที่กรุงเทพฯ ดวงอาทิตย์ขึ้น ๐๕.๕๗ น. คือเร็วช้ากว่ากัน ๒๔ นาที)

ควรจะแปลกใจเล็กน้อยว่า ประเทศใกล้เคียงที่อยู่ใน time zone +7 เช่นเดียวกับไทย ได้แก่ เวียดนาม และอินโดนีเซีย แต่มาเลเซีย และสิงคโปร์ ไปอยู่ในเขต +8 ขณะที่พม่าก้ำกึ่ง ใช้ standard time +6.30

อีกประการหนึ่ง เนื่องจากโลกกลม ก็ไม่รู้ว่าวันหนึ่งๆ จะเริ่มต้นที่ไหน จึงตกลงกันขีดเส้นสมมติขึ้น โดยนับจากเส้นเมริเดียนกรีนิชที่เป็นศูนย์นั้นไป 180˚ คือครึ่งโลก เอาเส้นเมริเดียนที่ ๑๘๐ เป็นที่กำหนดเส้นวันสากล เรียกว่า international date line (เส้นนี้ผ่านช่องแคบเบริง ที่แยกไซบีเรียของรัสเซีย กับอะแลสกาของอเมริกา)

เส้นวันสากลนี้ นับจากกรีนิชมาทางตะวันออก ก็ ๑๘๐ นับจากกรีนิชไปทางตะวันตก ก็ ๑๘๐ คือเป็นเส้นเดียวกัน ดังนั้น ถ้านับจากกรีนิชมาทางตะวันออก ที่นี่ก็เป็นเวลาก่อนหน้าเลยเวลาที่กรีนิชไปแล้ว ๑๒ ชั่วโมง แต่ถ้านับไปทางตะวันตกก็อยู่หลังกรีนิช ๑๒ ชั่วโมง เป็นอันว่าที่ ๒ ข้างของเส้นเดียวกันนี้ เวลาห่างกัน ๒๔ ชั่วโมง จึงใช้ที่สมมตินี้ บัญญัติลงไปว่า ข้างตะวันตกของเส้นนี้เป็นจุดเริ่มต้นวันใหม่ ส่วนข้างตะวันออกคือสิ้นสุดวันเก่า

ถ้าใครเดินทางข้ามเส้น ๑๘๐ นี้ จากข้างตะวันตกไปข้างตะวันออก ก็ย้อนกลับไปอยู่ในวันเก่า ส่วนคนที่ข้ามจากข้างตะวันออกไปข้างตะวันตก วันเวลาก็จะข้ามหายไป ๑ วัน

ทั้งนี้ ก็เพราะว่า สำหรับโลกที่กลมนี้ เมื่อตะวันตกถึงที่สุด ก็เป็นสุดและเป็นต้นของตะวันออก

เรื่องเขตเวลา และการนับเวลานี้ เป็นตัวอย่างสำคัญของการที่มนุษย์พยายามถือเอาประโยชน์ด้วยการประนีประนอมบัญญัติตามสมมุติของมนุษย์ เข้ากับความจริงแห่งสภาวะของธรรมชาติ

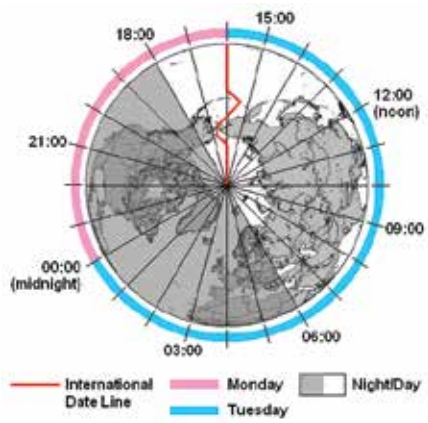

เฮนรี ฟอร์ด พาอเมริกาก้าวขึ้นมานำในอุตสาหกรรมรถยนต์

พ.ศ. **๒๔๔๖** (ค.ศ. **1903**) ที่**สหรัฐอเมริกา เฮนรี ฟอร์ด** (Henry Ford, 1863–1947) ตั้งแต่ยังเป็นช่างกลและวิศวกรทำงานอยู่กับบริษัทเอดิสัน (Edison Co.) ได้ใช้เวลาว่างผลิตรถยนต์ขึ้นมาจนสำเร็จในปี 1892 ครั้นถึงปี 1903 ก็จัดตั้งบริษัทฟอร์ดมอเตอร์ (Ford Motor Co.) ขึ้น และทำงานด้วยปรีชาสามารถจนฟอร์ดกลายเป็นผู้ผลิตรถยนต์ใหญ่ที่สุดในโลก

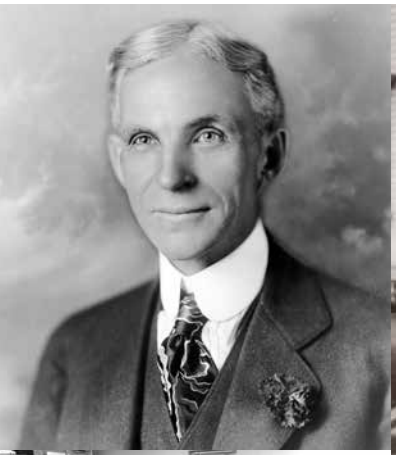

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕)

ในปี 1908 ฟอร์ดได้ริเริ่มงานสำคัญ คือออกแบบและผลิตรถฟอร์ด Model T สีดำ ราคาไม่แพง ให้ชาวบ้านซื้อไหว คันละเพียง $850.50 และหาซื้อไม่ยาก โดยผลิตจำนวนมาก กินน้ำมัน ๒๐ ไมล์ต่อแกลลอน ในบรรดารถยนต์ที่ขายได้ทั้งหมดในอเมริกา เป็นส่วนของฟอร์ด Model T ถึง ๔๒.๔% พอถึงปี 1915 รถฟอร์ดคันที่ ๑ ล้านก็ออกมา ถึงปี 1920 ส่วนในตลาดของฟอร์ด Model T ขึ้นไปอีกถึง ๕๔.๕๗% ปี 1924 ฟอร์ด Model T ทนทานราคาถูกออกมาราคาแค่คันละ $290 และถึงเวลานั้น เกินครึ่งของรถยนต์ที่ใช้กันในโลก คือรถฟอร์ด Model T

ปี 1927 เป็นวาระครบ ๒๐ ปีของรถฟอร์ด Model T เฮนรี ฟอร์ด หยุดเลิกการผลิตฟอร์ด Model T แต่บัดนั้น โดยเปลี่ยนไปผลิต ฟอร์ด Model A ขึ้นมาแทน รถฟอร์ด คันที่ ๑๕ ล้าน ออกจากโรงงานในปีที่ ๒๐ นั้น

ก่อนปี 1900 อเมริกาผลิตรถยนต์ล้าหลังกว่ายุโรป เฮนรี ฟอร์ดจึงเป็นกำลังใหญ่ที่นำอเมริกาขึ้นมาเป็นผู้นำด้านนี้ และครองความเป็นใหญ่อยู่ได้เกินครึ่งศตวรรษอย่างไม่มีใครเทียมทาน (เมื่อเข้าทศวรรษ 1970s รถญี่ปุ่นและเยอรมัน จึงก้าวขึ้นมา)

ระบบงานของเฮนรี ฟอร์ดก็น่าสนใจ เขาเอาใจใส่ให้ความสำคัญแก่คนงาน ให้ค่าจ้างสูงกว่าอัตราจ้างงานตามปกติเป็นอันมาก และให้คนงานมีส่วนร่วมในผลกำไร โดยนำมาจัดสรรให้ปีละ ๓๐ ล้านเหรียญ อีกทั้งได้บำเพ็ญสาธารณประโยชน์มากมาย รวมทั้งการตั้งมูลนิธิฟอร์ด (Ford Foundation, ตั้งปี 1936) ซึ่งเคยได้ชื่อว่าเป็นองค์กรการกุศลที่รวยที่สุดในประวัติศาสตร์โลก

ฟอร์ดนำ assembly line เข้ามา พาอุตสาหกรรมให้ก้าวใหญ่

พ.ศ. **๒๔๕๖** (ค.ศ. **1913**) ที่**สหรัฐอเมริกา** หลังจาก**เฮนรี ฟอร์ด** ตั้งบริษัทฟอร์ดมอเตอร์ขึ้นในปี 1903 เขาก็มุ่งหน้าพัฒนาสร้างความก้าวหน้าในการผลิตรถยนต์ คราวหนึ่ง เขานึกถึงการทำงานในโรงงานเนื้อสัตว์ ที่ใช้สายรอกพาซากสัตว์ไปส่งแก่คนงานที่ทำงานในส่วนของตนๆ แล้วได้ความคิดที่จะนำมาดัดแปลงใช้ในงานผลิตรถยนต์ แต่แทนที่จะเป็นงานแยกส่วนอย่างในโรงงานทำเนื้อสัตว์ งานที่เขาคิดนี้ตรงข้าม คือเป็นการประกอบชิ้นส่วน โดยให้สายรอกนำส่วนประกอบตั้งแต่แค่เป็นฐานหรือเป็นโครง ไปส่งแก่ผู้ทำงานซึ่งจะต่อเติมหรือประกอบชิ้นส่วน เป็นต้น ในส่วนที่เป็นหน้าที่เฉพาะของตนๆ แล้วเลื่อนต่อสู่ผู้ทำงานในลำดับต่อๆ ไป ไม่ขาดตอน จนงานเสร็จ เช่นเป็นรถทั้งคันที่สมบูรณ์

ระบบการใช้**สายส่งงานประกอบชิ้นส่วน**นี้ เรียกว่า assembly line หรือบางทีก็เรียกว่า production line และแปลกันว่า **สายการผลิต** ซึ่งในอุตสาหกรรมใหญ่ๆ ปัจจุบันรู้จักกันดี การใช้ระบบสายส่งต่องานประกอบชิ้นส่วนนี้ ต้องมีการวางแผนจัดการอย่างดี เช่นให้ทุกอย่างลงตัวพอดี เข้าจังหวะกัน ทั้งคนทำงาน เวลา และวัสดุอุปกรณ์ ทำให้ทั้งทุ่นแรงทุ่นเวลา ได้ผลดี

เฮนรี ฟอร์ด นี่เองได้คิดเรื่องนี้ขึ้น และเริ่มนำ assembly line เข้ามาใช้ในโรงงานของบริษัทฟอร์ดมอเตอร์ เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม 1913/๒๔๕๖ ทำให้การผลิตฟอร์ด Model T ได้ผลมาก รถที่เดิมกว่าจะประกอบเสร็จ ใช้เวลาคันละ ๑๒.๕ ชั่วโมง คราวนี้เสร็จในเวลาเพียง ๑.๕ ชั่วโมง ทำให้เขาผลิตรถได้จำนวนมาก ทันความต้องการ และขายได้ในราคาถูก สมความตั้งใจ

ความสำเร็จของฟอร์ดทำให้บริษัทอื่นต้องนำระบบนี้ไปใช้ และแพร่ไปในอุตสาหกรรมอื่นๆ ด้วย เป็นความตื่นตัว ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ เป็นการปฏิวัติในวงการอุตสาหกรรมอย่างหนึ่ง

แต่ระบบ assembly line นี้ แม้จะได้ผลมาก แต่ก็มีข้อเสีย เช่น ทำให้คนงานเกิดความเบื่อหน่ายต่อการทำงานที่มีการเคลื่อนไหวแบบซ้ำซากและสักว่า อีกทั้งเมื่อจัดงานลงตัวแล้ว ก็สามารถใช้คนงานที่ไร้หรือด้อยฝีมือเพื่อลดค่าจ้างลงไป เสียค่าใช้จ่ายแต่น้อย ดังนี้เป็นต้น

หน้าตรงข้ามจากซ้าย:
เฮนรี ฟอร์ด
รัชกาลที่ ๕ กับ Ford Model T
Ford Model A
.....
assembly line

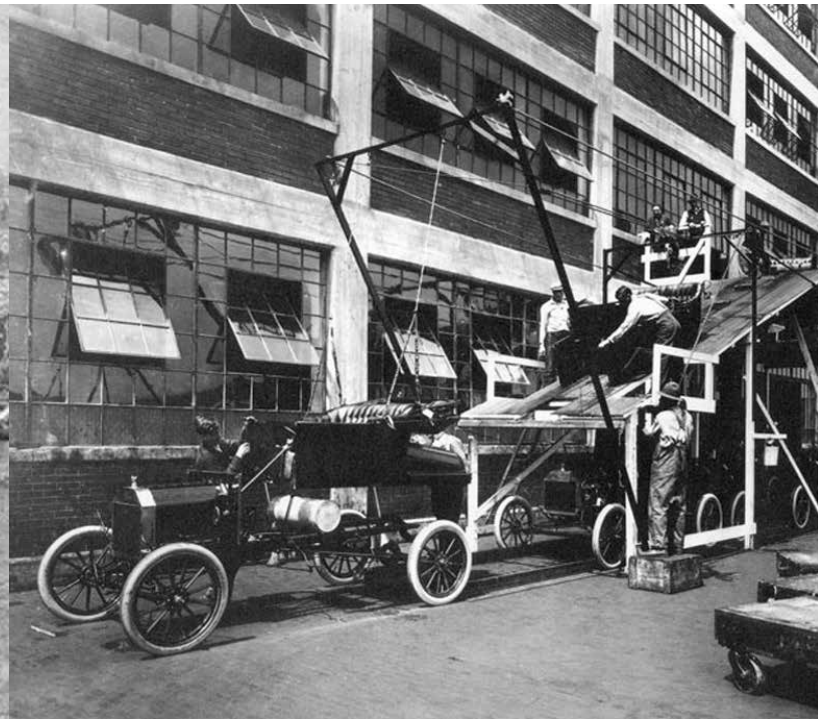

วีรบุรุษผู้มีชัย นำความสำเร็จมาให้แก่เพื่อนร่วมชาติและมวลชาวโลก

พ.ศ. **๒๔๗๐** (ค.ศ. **1927**) ที่**สหรัฐอเมริกา** ในวันที่ ๒๐-๒๑ พฤษภาคม มีเหตุการณ์สำคัญจากการกระทำของบุคคลผู้เดียว แต่เป็นข่าวใหญ่ที่คนสนใจตื่นเต้นกันไปทั่วทั้งโลก ประกาศความยิ่งใหญ่ของการสร้างความสำเร็จที่ดีงามสร้างสรรค์ ความสำเร็จครั้งนี้คือ การบินเดี่ยวรวดเดียวข้ามมหาสมุทรแอตแลนติกครั้งแรก (first nonstop solo flight across the Atlantic)

ย้อนหลังไป หลังจากสองพี่น้อง Orville และ Wilbur Wright ทำการบินมีคนนั่งได้สำเร็จครั้งแรกเมื่อ ๑๗ ธ.ค. 1903/๒๔๔๖ แล้ว การบินก็ก้าวหน้ามาโดยลำดับ แต่ก็ยังไม่พัฒนาสักเท่าใด ถึงจะมีการใช้เครื่องบินในการรบครั้งแรก ในสงครามระหว่างอิตาลี กับตุรกี (Italo-Turkish War) เมื่อ ๒๓ ต.ค. 1911/๒๔๕๔ แต่แม้ในสงครามโลกครั้งที่ ๑ (World War I, 1914-1918/๒๔๕๗-๒๔๖๑) ก็ยังมีการใช้เครื่องบินเพียงเล็กน้อย อากาศยานที่ใช้มากหน่อย ก็แค่บัลลูน (balloon) และเรือเหาะ (airship, บัลลูนทรงซิการ์) ซึ่งลอยตัวด้วยแก๊สที่เบากว่าอากาศ เช่น ฮีเลียม และไฮโดรเจน

หลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ ไม่นาน การบินพาณิชย์ (commercial aviation หรือ air transport) ได้พัฒนาไปมาก พอถึงปี 1919/๒๔๖๒ ก็เริ่มมีเครื่องบินโดยสารประจำ ระหว่างปารีส กับลอนดอน (ระยะทางราว ๓๔๓ กม.) ส่วนในอเมริกา หลังปี 1925/๒๔๖๘ จึงมีบริษัทเอกชนใช้เครื่องบินบริการขนส่งไปรษณีย์ แล้วต่อมาก็รับส่งผู้โดยสารประจำทาง (ในอเมริกา เมืองใหญ่ๆ ห่างกันไกลกว่าปารีส-ลอนดอน มาก)

ในปี 1919 เจ้าของโรงแรมแห่งหนึ่งในนครนิวยอร์กตั้งรางวัล คงเหมือนท้าขึ้นมาว่า ใครขับเครื่องบินบินเดี่ยวรวดเดียวไม่หยุดเลยจากนิวยอร์กไปถึงปารีส (๕,๘๐๐ กม.) ได้ จะให้เงิน $25,000

เมื่อตั้งรางวัลขึ้นแล้ว เวลาผ่านไปจนถึงปี 1927/๒๔๗๐ ได้มีผู้พยายามบินหลายครั้ง แต่ไม่มีผู้ใดประสบความสำเร็จ มีแต่กลายเป็นการสละชีวิต เท่าที่ทราบว่าตายไป ๖ ราย

ในปี 1927 นั้น หนุ่มขี้อาย อายุ ๒๕ ปี มีชื่อว่าชาร์ลส์ เอ. **ลินด์เบอร์ก** (Charles A. Lindbergh, 1902-1974) ในฐานะที่เป็นนักบินคนหนึ่ง ย่อมได้ยินข่าวเรื่องนี้เรื่อยมา เขาคิดว่า เขาต้องทำได้ ขอแต่ให้มีเครื่องบินที่ดี

ครั้นแล้ว ลินด์เบอร์กหาผู้สนับสนุนเงินทุนค่าเครื่องบิน เขาไปพบบริษัทใหญ่ๆ ที่เป็นผู้ผลิตหลายรายก็ล้วนปฏิเสธ ไม่ยอมขายเครื่องบินให้ ในที่สุด เขาจ้างบริษัทหนึ่งทำเครื่องบินขึ้น โดยตัวเขาเองช่วยออกแบบจนเสร็จ ตั้งชื่อเครื่องบินนั้นว่า *Spirit of St. Louis*

ครั้นแล้ว เช้าวันที่ ๒๐ พ.ค. เวลา ๐๗.๕๒ น. ชาร์ลส์ เอ. ลินด์เบอร์ก ก็นำ Spirit of St. Louis ขึ้นจาก Long Island เมืองนิวยอร์ก เนื่องจากเครื่องบินนั้นเล็กเครื่องยนต์เดียว และต้องบรรทุกน้ำมันมาก เขาจึงพยายามลดน้ำหนักของอื่นให้เหลือน้อยที่สุด แม้แต่ร่มชูชีพ และวิทยุก็ไม่เอาไป ที่นั่งนักบินก็ใช้ไม้สาน มองทางข้างหน้าด้วยกล้องเปริสโคป (periscope)

ลินด์เบอร์กคนเดียวแล่นลอยอยู่เหนือมหาสมุทรแอตแลนติก ในเครื่องบินลำน้อย ที่มีความเร็วเฉลี่ย ๑๐๗ ไมล์ ต่อชั่วโมง (๑๗๒ กม./ชม.) ตลอดวัน ตลอดคืน กลางท้องฟ้าเวิ้งว้าง มีอากาศและกระแสลมที่น่าพรั่นกลัว ฝ่าทั้งหิมะ ทั้งฝนและลูกเห็บ น้ำแข็งจับปีกเครื่องบินหลายครั้งต้องผ่านไปกลางเมฆหนาทึบ มองไม่เห็นอะไรเลย ทั้งหิวกระหาย และเมื่อยล้าอ่อนเพลีย บ่อยครั้งที่เขาหมดความรู้สึกหรือผลอยหลับไป แล้วรู้สึกตัวขึ้นมาใหม่ทันพอดีก่อนที่เครื่องบินจะดิ่งลงบนพื้นมหาสมุทรที่เย็นเยือก ขณะเดียวกัน ผู้คนทั่วโลกที่รอฟังข่าว ก็ได้แต่หวั่นใจว่า วันหนึ่งกับคืนหนึ่ง แล้วก็อีกวันหนึ่งผ่านไปแล้ว เครื่องบินน้อยลำนั้นอยู่ตรงไหน มีชะตากรรมเป็นอย่างไร จะไปถึงที่หมายหรือไม่

ในที่สุด คืนวันรุ่งขึ้น ๒๑ พ.ค. ๒๔๗๐ เวลา ๒๒.๒๒ น. ชาร์ลส์ เอ. ลินด์เบอร์ก ก็ไปถึงเมืองปารีส เขานำเครื่องบินลงจอดที่สนาม Le Bourget รวมใช้เวลาบิน ๓๓ ชั่วโมงครึ่ง เป็นระยะทาง ๕,๘๐๐ กม. (๓,๖๐๐ ไมล์) นี่คือการบินเดี่ยวรวดเดียวข้ามมหาสมุทรแอตแลนติกสำเร็จครั้งแรก (first nonstop solo flight across the Atlantic)

ที่สนามบินกรุงปารีสนั้น แม้จะเป็นเวลากลางคืน ปรากฏว่าประชาชนที่ตามข่าวพากันมารอรับด้วยความตื่นเต้นเนืองแน่นมากมาย (Walter Cronkite แห่ง CBS บรรยายว่า คนมารับที่สนามบินมากกว่าแสนคน) ลินด์เบอร์กกลายเป็นวีรบุรุษ ๒ ฟากมหาสมุทร เขาทำให้ทั้งการบินและนักบิน เป็นข่าวหน้าแรกของหนังสือพิมพ์ไปทั่วโลก หนังสือพิมพ์เรียกเขาว่า “Lucky Lindy” (ลินดี้ผู้มีโชค) บ้าง “Lone Eagle” (อินทรีย์เดี่ยว) บ้าง

เมื่อกลับมาอเมริกา เพื่อนร่วมชาติได้จัดงานต้อนรับลินด์เบอร์กอย่างวีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ ที่ได้นำความสำเร็จและเกียรติยศมาให้แก่ประเทศชาติ เป็นงานฉลองชัยครั้งยิ่งใหญ่ที่สุดของชาติหลังการชนะในสงครามโลกครั้งที่ ๑ ริ้วกระดาษที่คนโปรยลงมาตามถนนบนทางที่เขาผ่านไป รวมน้ำหนักได้สัก ๑,๘๐๐ ตัน มากกว่าที่เคยโปรยคราวสิ้นสงครามโลกครั้งที่ ๑ นั้นเกิน ๑๐ เท่า เป็นเหตุการณ์ที่ได้รับการบันทึกไว้อย่างเป็นเกียรติภูมิของชาวอเมริกัน เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงที่สุดท่านหนึ่งในประวัติศาสตร์การบิน

นอกจากเงินรางวัล $25,000 ที่ตั้งไว้ และเครื่องหมายเกียรติยศที่ประธานาธิบดีอเมริกันมอบให้แล้ว รัฐสภาอเมริกัน (Congress) ได้ออกกฎหมายพิเศษมอบเหรียญ Congressional Medal of Honor แก่เขา (เหรียญตราสูงสุดนี้ ตามปกติให้เฉพาะแก่ทหาร เพื่อเชิดชู “conspicuous gallantry and intrepidity at the risk of life, above and beyond the call of duty.”)

ความสำเร็จครั้งนี้ ด้านหนึ่งเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความก้าวหน้าและความหวังที่สดใสของเทคโนโลยี พร้อมกับที่อีกด้านหนึ่ง เป็นการพิสูจน์ความสามารถของมนุษย์ แสดงถึงความเข้มแข็งกล้าหาญ และเป็นพยานแห่งคตินิยมอเมริกันอันชื่นชมในความสำเร็จที่ทำได้ยาก (“hard-won achievement”) นอกจากเป็นความสำเร็จของตัวนักบินแล้ว ก็ทำให้ประชาชนสนใจเครื่องบิน สนใจการบิน และมีความมั่นใจในการเดินทางด้วยเครื่องบิน ตลอดจนการที่จะมีใจให้แก่การเดินทางทางอากาศเพิ่มขึ้นด้วย

เวลาผ่านมาอีก ๕ ปี ในปี 1932/๒๔๗๕ อะมีเลีย แอร์ฮาร์ท (Amelia Earhart) ได้เป็นสตรีคนแรกที่บินเดี่ยวข้ามมหาสมุทรแอตแลนติกสำเร็จ ในวันเดือนเดียวกับลินด์เบอร์ก คือ ๒๐-๒๑ พ.ค. (ก่อนนั้น ๔ ปี ในปี 1928 เธอได้เป็นสตรีคนแรกที่ข้ามแอตแลนติก โดยเป็นผู้โดยสารคนเดียวในเครื่องบินที่ขับโดยนักบิน ๒ คน)

U.S. NAVY

PAN AM

N-X-211
RYAN
Spirit of St.Louis

AIR FRANCE

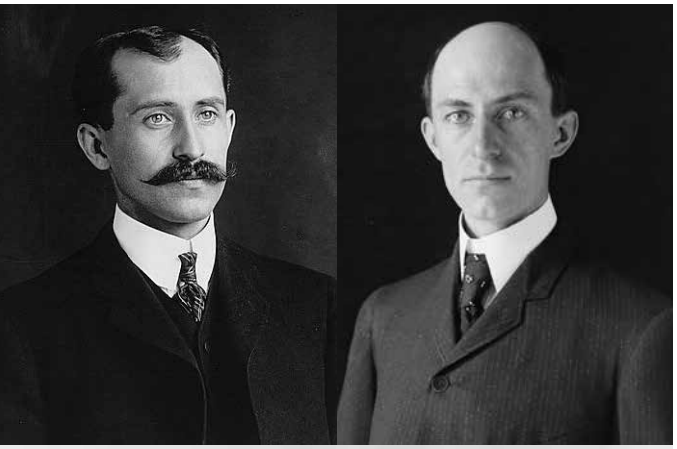

ต่อมาถึงปี 1937 แอร์ฮาร์ทออกบินรอบโลกด้วยเครื่องบินสองเครื่องยนต์ โดยมี Fred Noonan เป็นผู้นำทาง และก็เดินทางไปได้เกิน ๒ ใน ๓ แล้ว แต่ได้หายสูญไปกลางมหาสมุทรแปซิฟิก ใกล้เส้นวันที่สากล (International Date Line)

ระหว่างนี้ การบินพาณิชย์ (commercial aviation) ก็พัฒนาต่อเนื่องมา ดังมีความก้าวหน้าที่ควรทราบดังนี้

ปี 1934/๒๔๗๗ เริ่มมีการบินขนส่งไปรษณีย์ข้ามมหาสมุทรแปซิฟิก จากนั้นไม่นาน ก็มีบริการสำหรับคนโดยสาร

ปี 1939/๒๔๘๒ วันที่ ๒๘ มิ.ย. Pan American Airways เปิดการบินพาณิชย์ข้ามมหาสมุทรแอตแลนติกครั้งแรก จากนิวยอร์ก ไปเมืองมาร์เซลล์ (Marseilles) ในฝรั่งเศส ใช้เวลาบิน ๒๖ ชม.ครึ่ง ค่าโดยสารเที่ยวละ $375

ปี 1939/๒๔๘๒ ถึง 1945/๒๔๘๘ ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ คู่สงครามใช้เครื่องบินในการรบกันอย่างเต็มที่ จึงเร่งผลิตและพัฒนาเครื่องบินอย่างรวดเร็วและมากมาย ทำให้การบินก้าวหน้ามาอย่างมาก เมื่อสิ้นสงครามโลกนั้นแล้ว ก็มีเครื่องบินสี่เครื่องยนต์ ที่บินระยะไกล มีห้องผู้โดยสารอย่างดี มีอุปกรณ์ก้าวหน้า พรั่งพร้อมไปทั่ว ประหยัด สะดวก ปลอดภัย นั่งสบาย

ปี 1946/๒๔๘๙ วันที่ ๑ ก.ค. BOAC (British Overseas Airways) เริ่มการบินพาณิชย์ข้ามมหาสมุทรแอตแลนติก ระหว่างลอนดอน-นิวยอร์ก ใช้เวลาบิน ๑๙.๔๕ ชม.

ปี 1958/๒๕๐๑ เริ่มมีการใช้เครื่องบินไอพ่น (jet airliner) ทำให้คนหันมานิยมเดินทางไกลด้วยเครื่องบินแทนรถไฟ และเรือเดินสมุทร (ก่อนนั้น เมื่อปี 1953 BOAC ได้เริ่มใช้เครื่องบินที่เรียกกันว่า พร๊อพเจ็ต/propjet คือมีไอพ่น turboprop ขับเคลื่อนใบพัด ซึ่งผลิตโดยบริษัท Rolls-Royce แล้วบริษัทการบินประเทศอื่นก็ซื้อบ้าง)

ปี 1970/๒๕๑๓ วันที่ ๒๑ ม.ค. Pan Am เริ่มบริการเครื่องบินไอพ่นจัมโบ โบอิ้ง ๗๔๗ (Boeing 747 jumbo jet) ในเส้นทางบินข้ามมหาสมุทรแอตแลนติก (เมื่อปี 1966/๒๕๐๙ Pan Am ริเริ่มสั่งจัมโบ โบอิ้ง ๗๔๗ มาเตรียมบริการ ๒๕ เครื่อง บรรทุกผู้โดยสารได้เที่ยวละ ๓๔๒ ถึง ๔๙๐ คน ทำให้การบินสายอื่นต้องพากันตาม) นับเป็นการเปลี่ยนโฉมหน้าการบินครั้งสำคัญ

ปี 1976/๒๕๑๙ วันที่ ๒๑ ม.ค. (ก่อนเริ่มรับส่งผู้โดยสาร Concorde เริ่มทำการบินครั้งแรกในวันที่ ๒ มี.ค. 1969/๒๕๑๒ และเริ่มบินเร็วกว่าเสียง ในวันที่ ๑ ต.ค. 1969 ครั้นถึง ๔ พ.ย. 1970 ก็บินได้เร็วกว่าเสียงเกิน ๒ เท่า บินจากลอนดอนไปนิวยอร์ก ราว ๓ ชม.) Air France และ British Airways เริ่มเที่ยวบินประจำของเครื่องบินคอนคอร์ดเร็วกว่าเสียง (supersonic Concorde) โดย British Airways (ก่อนนี้คือ BOAC) บินจากลอนดอน ไปยังบาห์เรน (Bahrain) และ Air France บินจากปารีส ไปยังรีโอเดจาเนโร (Rio de Janeiro) แล้วต่อมาก็เปิดบินประจำมายังกรุงวอชิงตัน ดีซี (๒๔ พ.ค. 1976) และมาเมืองนิวยอร์ก (พ.ย. 1977) และขยายไปที่อื่นด้วย (chartered flights ไปทั่วโลก) แต่ต่อมา เพราะขาดทุน ก็ตัดเที่ยวบินลงๆ จนเหลือปลายทางประจำเพียงนิวยอร์ก จนในที่สุดก็เลิกดำเนินการทั้งหมด (Air France เลิก พ.ค. 2003 และ British Airways เลิก ต.ค. 2003)

จากซ้ายบน:
ออร์วิลล์ ไรท์
วิลเบอร์ ไรท์
อะมีเลีย แอร์ฮาร์ท

หน้าตรงข้ามจากซ้ายบน:
บอลลูน
เรือเหาะ
Jet airliner
Spirit 0f St. Louis
Boeing 747
Concorde

ทีวี โผล่มานิด ติดสงครามโลก ๖ ปี จน ๒๔๘๘ ผ่าน จึงบานไม่หุบ

พ.ศ. **๒๔๘๒** (ค.ศ. **1939**) ที่**สหรัฐอเมริกา** วันที่ ๓๐ เมษายน มีการเปิดงานแสดงสินค้าโลกที่เมืองนิวยอร์ก (New York World's Fair) บริษัท NBC (National Broadcasting Company) ได้เปิดตัวเริ่มออกรายการประจำของโทรทัศน์ โดยทำการถ่ายทอดพิธีที่ประธานาธิบดี Franklin D. Roosevelt เป็นประธานกล่าว และกลายเป็นประธานาธิบดีคนแรกที่ออกโทรทัศน์ NBC บอกว่าปีนั้นจะออกรายการทีวี สัปดาห์ละ ๒ ชั่วโมง แล้วในปีเดียวกันนั้น CBS (Columbia Broadcasting System) ก็เริ่มออกรายการทีวีเช่นกัน กว่าจะถึงกลางปีต่อมา คือ 1940 ในสหรัฐได้มีโทรทัศน์แล้ว ๒๓ สถานี

Braun HF1, 1958

อย่างไรก็ตาม แท้จริงนั้น ในอเมริกา โทรทัศน์พัฒนาช้ากว่าในยุโรป ซึ่งปรากฏว่า ในอังกฤษ BBC ได้เริ่มบริการทีวีเป็นเจ้าแรกของโลกที่ลอนดอน ในปี 1936 โดยเฉพาะที่เป็นงานเด่นออกถ่ายทอดภายนอกครั้งแรก คือเมื่อ BBC แพร่ภาพขบวนงานราชาภิเษกของพระเจ้ายอร์จที่ ๖ (King George VI) จากไฮด์ปาร์ค เมื่อเดือนพฤศจิกายน 1937

เมื่อโทรทัศน์ปรากฏตัวขึ้นมาและทำท่าจะงอกงามนั้น ก็เข้าสู่ช่วงเวลาของสงครามโลกครั้งที่ ๒ ซึ่งเริ่มขึ้นในวันที่ ๑ ก.ย. 1939 ต่อมาไม่ช้าสงครามได้รุนแรงมากขึ้น แล้วก็ทำให้โทรทัศน์เงียบเฉาจนเหมือนกับลับหายไป เพราะโรงงานอิเล็กทรอนิกส์ทั้งหลายต้องเปลี่ยนไปเป็นที่ผลิตอาวุธยุทโธปกรณ์ ดังที่ในอเมริกา ปี 1945/๒๔๘๘ เพียงประมาณ ๕,๐๐๐ บ้าน มีเครื่องรับโทรทัศน์ที่เทอะทะ แต่ในปี 1945 นี้เอง สงครามโลกครั้งที่ ๒ ก็จบลงในวันที่ ๒ ก.ย.

ปีต่อมา 1946 รัฐบาลอเมริกันยกเลิกข้อจำกัดเกี่ยวกับการผลิตเครื่องรับโทรทัศน์ จากนั้นอุตสาหกรรมโทรทัศน์ก็เบ่งบานอย่างรวดเร็ว พอถึงปี 1949 มีเครื่องรับโทรทัศน์เพิ่มขึ้นเป็น ๑ ล้านเครื่อง ถึงปี 1951 เป็น ๑๐ ล้านเครื่อง แล้วก็เป็น ๕๐ ล้านเครื่องใน ๘ ปีต่อมา

ในอังกฤษ บริการโทรทัศน์ของ BBC คืนชีพในตอนกลางปี 1946 แล้วก็เจริญเติบโตต่อมา ส่วนในประเทศอื่นๆ พูดได้ว่า โทรทัศน์ หรือ ทีวี เพิ่งจะแพร่หลายเมื่อเข้าทศวรรษ 1950s และสำหรับประเทศไทย ได้รับคำบอกเล่าจากคุณประภาศรี บุณยประสิทธิ์ ซึ่งขณะนี้อายุ ๘๖ ปี ท่านยืนยันไว้นานแล้วว่า ทีวีเข้ามาเมืองไทยใน พ.ศ. ๒๔๙๘

สมัยนี้มีปากกาลูกลื่น หาได้แสนง่าย เขียนได้แสนสบาย งานอย่างเลิศที่แสนดี น่าจะได้ผลิตได้มีขึ้นมามากมาย

พ.ศ. **๒๔๘๘** (ค.ศ. **1945**) วันที่ ๒๙ ต.ค. ที่**สหรัฐอเมริกา** ห้าง Gimbel Bros. เมืองนิวยอร์ก วางจำหน่าย**ปากกาลูกลื่น** (ballpoint pens) ด้ามละ $12.50 มีบันทึกว่า เป็นความสำเร็จทางพาณิชย์ครั้งใหญ่ พอถึงปี 1949 ปากกาลูกลื่นก็ติดตลาด และมีสถิติจำหน่ายชนะปากกาหมึกซึมเป็นครั้งแรก แม้ว่าในช่วงต้นธนาคารบางแห่งบอกว่าปากกาลูกลื่นนี้ใช้เซ็นชื่อตามกฎหมายไม่ได้ แต่ปรากฏว่า ปากกาอย่างใหม่นี้ ขึ้นไปที่สูงก็ไม่รั่วไหล และใช้เขียนทับกระดาษคาร์บอนทำสำเนาเอกสารธุรกิจและราชการได้ดีอีกด้วย

ในเมืองไทย กว่าจะรู้จักและใช้ปากกาลูกลื่นกันกว้างออกไป ก็เมื่อผ่าน พ.ศ. ๒๕๐๐ มาแล้ว

คนรุ่นก่อนๆ ลำบากยุ่งยากไม่น้อยกับการใช้อุปกรณ์การเขียน เมื่อมีปากกาหมึกซึมให้ใช้ ก็ถือว่าสะดวกสบายขึ้นมากมายแล้ว แต่ยังมีข้อติดขัดไม่คล่องตัวอยู่มาก เช่น เหน็บปากกาไว้ บางทีหมึกรั่วไหลออกมาเปรอะกระเป๋าเปื้อนเสื้อผ้า เขียนลงกระดาษ นอกจากซึมสมชื่อแล้ว ถูกน้ำ หมึกละลาย ตัวหนังสือหายไป และเลอะเทอะ ต้องระวังคอยดูว่าหมึกจะหมด หมั่นดูดสูบหมึกใหม่ ต้องมีขวดหมึกพร้อมไว้ อีกทั้งเป็นของค่อนข้างมีราคา ถ้าจะให้เขียนดี ก็ยิ่งต้องหาของแพง และหาไม่ง่ายนัก แต่พอปากกาลูกลื่นมา ปัญหาทุกอย่างหายหมด

การเขียนกลายเป็นเรื่องสะดวกสบายแสนจะง่าย ปากการาคาถูกยิ่งกว่าของเล่น หาง่ายเกลื่อนกลาด จน

กลายเป็นว่าใช้กันทิ้งๆ ขว้างๆ

การเขียนหนังสือเป็นสื่อสำคัญในทางแห่งความก้าวหน้าของอารยธรรม อุปกรณ์การเขียนที่เปลี่ยนไปทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในความเป็นอยู่และการทำงานของมนุษย์ เมื่อคนยุคนี้มีเครื่องมืออย่างดีพร้อมแล้ว งานสร้างสรรค์ทางจิตใจและทางปัญญา ควรจะก้าวหน้าเพิ่มทวี ยิ่งต่อมามีคอมพิวเตอร์ที่บันดาลตัวหนังสือได้ดีเหลือล้ำยิ่งกว่าเขียน ความเจริญงอกงามทางจิตปัญญา น่าจะก้าวโลดไป มิใช่กลายเป็นสวนทางกัน

ย้อนดูความเป็นมา ในฐานะแห่งประดิษฐกรรม ถือว่าปากกาลูกลื่นเกิดขึ้นในปี 1938/๒๔๘๑ แต่ถ้าสืบประวัติมาแต่ต้น พู่กัน (brush) ที่คนจีนใช้กันตั้งแต่ใกล้พันปี ก่อน ค.ศ. นับว่าเป็นต้นตระกูลของปากกา แล้วประมาณ ๓๐๐ ปี ก่อน ค.ศ. ชาวอียิปต์โบราณก็รู้จักใช้ต้นกกต้นอ้อเป็นเครื่องเขียน ต่อมา คงก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 7 ก็มีการใช้ปากกาขนนก (quill pen) ซึ่งใช้กันมาในยุโรปจนถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 (เริ่มแต่ปี 1828/๒๓๗๑) ปากกาโลหะจึงเข้ามาแทน (ปากกาโลหะมีมานาน ดังที่ได้พบปากกาทองสัมฤทธิ์ในซากเมืองปอมเปอี/Pompeii แต่ไม่นิยมใช้กัน) แต่ก็ได้แค่ปากกาคอแร้งที่เขียนไป จุ่มหมึกไป จนกระทั่งมีผู้ผลิตปากกาหมึกซึมขึ้นในปี 1884/๒๔๒๗ จึงได้อุปกรณ์หลักในการเขียน ซึ่งใช้กันมานาน

มีคนอเมริกันชื่อ John H. Loud ประดิษฐ์ปากกาลูกลื่นขึ้นตั้งแต่ปี 1888/๒๔๓๑ และปากกาลูกลื่นได้เริ่มปรากฏแก่สายตาออกมาค้าขายเมื่อปี 1895/๒๔๓๘ แต่คนไม่ค่อยใส่ใจ จนกระทั่ง ชาวฮังการีสองพี่น้อง นามสกุล Bíró (ไบโร) ทำแบบที่ใช้ง่ายออกมาในปี 1938/๒๔๘๑ (ทำสำเร็จตั้งแต่ปี 1931 และออกแสดงในงาน Budapest World Fair) จึงได้รับความนิยมใช้กันมากในอังกฤษ เรียกว่า “ไบโร/biro”

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ (World War II, 1939-1945/๒๔๘๒-๒๔๘๘) นักบินเริ่มนิยมใช้ปากกาลูกลื่น เพราะเมื่อบินขึ้นในระดับสูง ก็ไม่รั่วไหล หลังสงครามแล้ว ความนิยมก็ยิ่งมากขึ้น

ไบโรได้รับเชิญจากประธานาธิบดีอาร์เจนตินาให้ไปประเทศนั้น สองพี่น้องได้อพยพไปอยู่ที่นั่น และตั้งบริษัทขึ้นมาผลิตปากกาของเขา ในปี 1943/๒๔๘๖ ให้ชื่อปากกาว่า “Eterpen” แล้วมีชาวอังกฤษให้ทุนสนับสนุน และที่อังกฤษ Henry Martin กับ Frederick Miles ได้ตั้งโรงงานขึ้นมาผลิตปากกานี้ ขายโดยห้าง Martin-Miles บอกว่าขึ้นที่สูงหมึกไม่รั่วไหล สำหรับใช้ในกองทัพอากาศ ต่อมา บริษัทฝรั่งเศสชื่อ “Bic” ได้รับเอากิจการของ Martin-Miles ไป และพัฒนาปากกาลูกลื่นนั้นให้เป็นชนิดราคาถูก ใช้แล้วทิ้งเลย (throwaway pen)

ส่วนในอเมริกา ดังได้เล่าแล้วข้างต้นว่า มีผู้เอาปากกานี้ไปพัฒนาผลิตออกมาวางขายในปี 1945/๒๔๘๘ เรียกว่า “ballpoint pen” โดยมีเรื่องสืบเนื่องมาว่า คุณ Milton Reynolds เดินทางจากชิคาโกไปงานธุรกิจที่เมืองบัวโนสไอเรส (Buenos Aires, เมืองหลวงของอาร์เจนตินา) ได้ไปเห็นปากกาแบบใหม่ ที่เรียกกันว่า “ไบโร/biro” เกิดติดใจ ซื้อเอามา แล้วพัฒนาเป็นปากกายี่ห้อใหม่ต่างออกไป และผลิตขึ้นมาตั้งแต่ ๖ ต.ค. 1945/๒๔๘๘ ได้วันละ ๗๐ ด้าม โดยร้าน Gimbels ในนิวยอร์ก เป็นผู้จำหน่าย

การพัฒนาดำเนินต่อมา จนถึงปี 1963 ในอเมริกาก็มีปากกา soft-tip pen (ปากกาปลายนุ่ม หรือปลายไฟเบอร์, เรียกว่า felt-tip pen บ้าง felt pen บ้าง fiber-tip marker บ้าง felt-tip marker บ้าง) ออกมาขาย ทำให้สะดวกในการวาดและเขียนบนพื้นกระจกและพลาสติก เป็นต้น

Ladislao Biro

จากบน: sundial, water clock

คนรุ่นใหม่ ไม่รู้ว่า คุณปู่ย่าตายาย แค่ใช้เครื่องดูเวลา ทั้งยุ่งยากใช้เงินเสียเวลาแค่ไหน

พ.ศ. **๒๕๐๓** (ค.ศ. **1960**) วันที่ ๒๕ ต.ค. ที่**สหรัฐอเมริกา** ห้าง Bulova นำนาฬิกา Accutron ออกวางขายเป็น**นาฬิกา**ข้อมือ**อิเล็กทรอนิกส์**เรือนแรกของโลก จากนั้นอีก ๒ ปี คือ 1962 ห้างนาฬิกาในสวิตเซอร์แลนด์ ๓๑ เจ้า ร่วมทุนกัน ๗ ล้านเหรียญอเมริกัน ดำเนินการพัฒนานาฬิกาควอตซ์จนสำเร็จ ครั้นถึงเดือนธันวาคม **1967/๒๕๑๐** ก็เปิดตัว**นาฬิกา**ข้อมือ**ควอตซ์อิเล็กทรอนิกส์** (electronic quartz wristwatch) ที่อเมริกา โดยจำหน่ายเครื่องละ $550 ขึ้นไป เป็นนิมิตของการที่โลกจะเข้าสู่ยุคที่นาฬิกาเป็นของหาง่าย ราคาถูก ใช้สะดวก อาศัยเพียงแบตเตอรี่เล็กๆ ที่เปลี่ยนได้ง่าย และเที่ยงตรงแม่นยำอย่างยิ่ง

ในระยะแรก นาฬิกาอิเล็กทรอนิกส์ยังเป็นแบบแอนะล็อก/analog คือมีเข็มชี้บอกเวลาหมุนเคลื่อนที่ไป (เป็น analog watch) แต่หลังจากนั้นไม่นาน ก็ทำชนิด solid-state (ไม่มีส่วนเคลื่อนที่) เป็นแบบดิจิทัล/digital คือแสดงเป็นตัวเลขหรือภาพบนจอ (เป็น digital-display watch) เริ่มด้วยในทศวรรษ 1960s นั้น มีแบบ LED (light-emitting diode/ไดโอดเปล่งแสง) ก่อน จนถึงปี 1975/๒๕๑๘ จอแบบ LCD (liquid crystal display/จอภาพผลึกเหลว) จึงเข้าตลาด และมิใช่ใช้กับนาฬิกาเท่านั้น แต่ใช้ในอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์อย่างอื่น เช่น เครื่องคิดเลขด้วย (นาฬิกา analog LCD watch ก็มีซ้อนขึ้นมาอีกชั้นหนึ่ง คือ แสดงภาพเป็นเข็มที่หมุนไป)

ก่อนเข้ายุคนาฬิกาอิเล็กทรอนิกส์ คนใช้นาฬิกาจักรกล (mechanical watch and clock) ที่มีลูกตุ้มหรือไม่ก็ไขลาน ซึ่งเดินหรือทำงานได้จำกัดมาก ต้องปรับลูกตุ้ม คอยดึงคอยยกลูกถ่วงบ้าง ไขลานบ้าง เวลาก็ไม่เที่ยง ถ้าเป็นอย่างดีตรงหน่อย ก็แพง แม้แต่ที่ว่าเที่ยงตรงที่สุด ถ้าใช้ในเรื่องละเอียด ก็ยังผิดพลาดไม่น้อย ถือเป็นของมีค่า มีไม่มาก คนยุ่งยากติดขัดในการดูเวลากันมาก มีกิจธุระ ก็ไปหาดูเวลาบ้าง นาฬิกาตาย ต้องตั้งใหม่ และคอยเทียบเวลา แต่บัดนี้ นาฬิกาเป็นของหาง่าย ราคาถูก มีเกลื่อนกลาด บอกเวลาเที่ยงตรง ผิดพลาดปีละไม่กี่วินาที จนคนทั่วไปไม่มีภาระหรือไม่เห็นความสำคัญที่จะจัดการเรื่องเวลา

กาลเวลาคุมกำกับชีวิตและสังคมมนุษย์ตลอดมาทุกยุคสมัย มนุษย์ต้องหาทางรู้และจัดการเวลาให้ได้ผลดีที่สุด ในสมัยโบราณ เวลาสำคัญมากต่อเกษตรกรรม ต้องรู้ฤดูกาลที่จะทำไร่ทำนา คนเริ่มนับเวลาเมื่อประมาณ ๑ หมื่นปีมาแล้ว วิธีพื้นฐานก็คือ ดูดวงตะวัน ดวงจันทร์ และดวงดาว สิ่งที่นับได้ว่าเป็นปฏิทินเก่าแก่ที่สุดที่ค้นพบเป็นปฏิทินจันทรคติ (lunar calendar)

อียิปต์และบาบิโลเนียเป็นชนชาติพวกแรกที่ได้พัฒนาระบบการนับเวลาทั้งเรื่องปฏิทินและนาฬิกามาได้มาก ดังที่อียิปต์ได้ทำปฏิทินยุติปีละ ๓๖๕ วันมาตั้งแต่ราว 2800 BC (๒,๘๐๐ ปี ก่อน ค.ศ.) ทั้งนี้ โดยสังเกตการขึ้นและตกของดาวที่สุกใสและเวลาที่บ่าขึ้นของแม่น้ำไนล์ (Nile) แล้วกว่าจะถึง 2100 BC อียิปต์ก็ได้รู้จักแบ่งวันหนึ่งเป็น ๒๔ ชั่วโมงแล้ว และใกล้กันนั้น ชนทั้งสองชาตินั้น (บ้างว่าอียิปต์ทำตั้งแต่ราว 3500 BC) ก็ได้ทำ*นาฬิกาเงาแดด* (shadow clock, ต่อมาพัฒนาเป็น sundial) ขึ้นวัดเวลาในตอนกลางวัน ส่วนตอนกลางคืน ก็ใช้วิธีดูดาว หรือดูเชือกดูเทียนที่จุดไว้

ใกล้ถึง 1500 BC ชาวอียิปต์ก็ประดิษฐ์นาฬิกาขึ้นมาได้อย่างใหม่ ซึ่งบอกเวลาแม่นยำมากขึ้น และใช้กลางคืนได้ด้วย คือ *นาฬิกาน้ำ* (clepsydra หรือ water clock) ที่ใช้กันต่อมาอีกเกือบ ๓,๐๐๐ ปี จนเข้าสู่ยุคนาฬิกาจักรกล ระหว่างนี้ บาบิโลเนีย (Babylonia) ได้เจริญก้าวหน้าในการคำนวณวันเวลาละเอียดลงไปจนรู้จักนับเวลาในแต่ละวันที่แตกต่างกันไปในต่างฤดู

ต่อจากยุคของนาฬิกาแดด และนาฬิกาน้ำ ที่ทำตามสภาพธรรมชาติแล้ว ก็เข้าสู่ยุคของนาฬิกาจักรกล (mechanical clock) แต่ในระยะแรก ถึงจะเริ่มมีจักรกล แต่ก็ไม่ใช่เป็นนาฬิกาจักรกลจริง แม้ในราว 270 BC ก็เป็นการพัฒนาจากนาฬิกาน้ำนั่นเอง โดยทำให้มีกลไกประกอบต่างๆ ที่ขับเคลื่อนด้วยน้ำ แม้แต่รู้จักทำให้ตีระฆังมีเสียงนกร้อง เป็นต้น และตั้งแต่ ค.ศ.700/๑๒๔๓ ถึง 1000/๑๕๔๓ ชาวอาหรับได้นำความรู้ทางดาราศาสตร์มาใช้พัฒนานาฬิกาแดดให้บอกเวลาถูกต้องตามการเคลื่อนที่ของดวงอาทิตย์ซึ่งต่างไปตามฤดูกาล

นาฬิกาจักรกลเริ่มต้นที่เมืองจีน ในคริสต์ศตวรรษที่ 8 โดยใช้ระบบฟันเฟือง ซึ่งเป็นพื้นฐานของนาฬิกาจักรกลทั้งปวง และในคริสต์ศตวรรษที่ 11 ก็มีนักดาราศาสตร์จีนคิดสร้างนาฬิกาทางดาราศาสตร์ที่ละเอียดซับซ้อน

ส่วนในยุโรป ตลอดสมัยกลาง (Middle Ages, 476/๑๐๑๙ - 1453/๑๙๙๖) ถึงจะมีจักรกลมาแล้ว ก็แทบไม่ได้พัฒนานาฬิกามากไปกว่าที่อียิปต์ทำไว้ เครื่องวัดเวลาที่ใช้กันเรื่อยมาก็คือ *นาฬิกาทราย* (hourglass หรือ sand glass และคุ้นกันในชื่อว่า egg-timer เรียกง่ายๆ ก็คือ narrow-waisted glass/“แก้วเอวกิ่ว”) ซึ่งใช้วัดแค่เวลาสั้นๆ

จนกระทั่งปลายสมัยกลางนั้น เมื่อการค้าพาณิชย์เบ่งบานพรึบพรั่งขึ้น และการปฏิวัติวิทยาศาสตร์ (Scientific Revolution, เริ่ม 1543/๒๐๘๖) ออกผล จึงตื่นตัวกันขึ้นมาคิดหานาฬิกาที่บอกเวลาได้เที่ยงตรง เหตุผลที่มองเห็นง่าย คือ การค้าพาณิชย์ และกิจการต่างๆ ซึ่งมีการนัดหมายพบปะรับส่งสินค้า มีการทำงานร่วมกัน เป็นต้น เป็นกิจกรรมทางสังคมที่ต้องจำเพาะเจาะเวลามากกว่าการหมายรู้ข้างเดียวต่อธรรมชาติในการเกษตร ความต้องการอันจำเป็นนี้ จึงทำให้เอาจริงเอาจังในการพัฒนาเครื่องวัดเวลา นี่คือเข้าสู่ยุคการพัฒนานาฬิกาจักรกลสมัยใหม่ (modern mechanical clocks)

นาฬิกาลูกตุ้ม:

นาฬิกาจักรกลต้องใช้พลังงาน เริ่มด้วยใช้ลูกถ่วงน้ำหนัก (weight) ขับระบบฟันเฟืองที่จะหมุนเข็มบอกชั่วโมง นาฬิกาขับเคลื่อนด้วยลูกถ่วง (weight-driven clocks) นี้ เท่าที่พบเกิดขึ้นในฝรั่งเศสและอังกฤษใกล้ปี 1379/๑๙๒๒ แต่ยังห่างไกลความเที่ยงตรง

ต่อมา ในช่วงปี 1581-1583/๒๑๒๔-๒๑๒๖ กาลิเลโอ (Galileo) ได้ให้ความคิดในการใช้ลูกตุ้มแกว่ง (pendulum) ที่จะช่วยให้คุมจังหวะเวลาได้สม่ำเสมอ ครั้นถึงปี 1641/๒๑๘๔ นักวิทยาศาสตร์อิตาเลียน ผู้เป็นบุตรของกาลิเลโอ นามว่า Vincenzio Galilei ก็ได้ทำนาฬิกามีลูกตุ้มแกว่ง คือมี pendulum อย่างนั้นขึ้น แต่บุคคลที่ทำให้เป็นเรื่องราวจริงจัง คือ นักดาราศาสตร์และฟิสิกส์ฮอลันดา นามว่า Christiaan Huygens ซึ่งได้ออกแบบประดิษฐ์นาฬิกาลูกตุ้มขึ้นในปี 1656/๒๑๙๙ ทำให้นาฬิกาบอกเวลาเที่ยงตรงขึ้นมาก และการผลิตนาฬิกาก็กลายเป็นงานที่มีความสำคัญและขยายตัวออกไป มีการผลิตนาฬิกาลูกตุ้มสั้นใส่ตู้ไม้สำหรับแขวนติดข้างฝา (เป็น wall clock) แต่เพราะน้ำหนักมาก ข้างฝามักทานไม่ไหว พังตกลงมาแตกกันเรื่อย (นาฬิกาลูกตุ้มปรับความช้าเร็วด้วยการเลื่อนขยับลูกตุ้มให้สูงขึ้น-เร็ว ต่ำลง-ช้า)

ในที่สุด ก็มีผู้ผลิตนาฬิกาลูกตุ้มยาวใส่ตู้ไม้สูงตั้งบนพื้นบ้าน (สูง ๑.๘ – ๒.๓ เมตร) ซึ่งต่อมาได้ชื่อตามเพลงยอดนิยม *“My Grandfather’s Clock”* ของ Henry Clay Work ที่เขียนเมื่อปี 1876/๒๔๑๙ เรียกว่า grandfather clock คือ“นาฬิกาคุณปู่” (grandfather’s clock หรือ longcase clock ก็เรียก) ในเมืองไทยเคยนิยมใช้มาก เรียกกันว่า “นาฬิกาปารีส” ถือกันว่าเป็นของมีราคา เป็นเครื่องประดับบ้าน แสดงความโอ่อ่าหรือฐานะที่ดีด้วย แต่รวมแล้ว นาฬิกาลูกตุ้มเป็นของใหญ่และหนัก จึงต้องตั้งหรือแขวนอยู่กับที่

แต่ก่อนนั้น นาฬิกาบอกเวลาผิดไปวันละมากๆ จึงมีเพียงเข็มชั่วโมงอย่างเดียว ครั้นเมื่อนาฬิกาบอกเวลาเที่ยงตรงขึ้น ถึงปี 1680/๒๒๒๓ ก็มีการทำเข็มนาทีขึ้น แล้วนาฬิกาลูกตุ้มจึงได้มีเข็มนาที (“second hand”) [บางตำราว่า นาฬิกาพกไขลานมีเข็มนาทีในปี 1670]

นาฬิกาลูกตุ้มสำคัญที่ได้กลายเป็นมาตรฐานสำหรับนาฬิกาหอเวลาที่แท้เที่ยงตรงทั้งปวง ได้แก่ Westminster clock บนหอวิกตอเรีย (Victoria Tower) ซึ่งเป็นหอนาฬิกาของรัฐสภาอังกฤษ (clock tower of the Houses of Parliament, หรือพูดสั้นๆ ว่า Parliament tower) ที่กรุงลอนดอน ซึ่งได้ติดตั้งในช่วงปี 1856-59/๒๓๙๙-๒๔๐๒ โดยทั่วไปเรียกกันว่า “Big Ben” ตามชื่อระฆังใบใหญ่หนัก ๑๕ ตันครึ่ง ประจำหอนั้น หน้าปัดทั้งสี่

ของนาฬิกาเรือนนี้ แต่ละด้านมีเส้นผ่าศูนย์กลาง ๗ เมตร อยู่สูงจากพื้นดิน ๕๕ เมตร ลูกตุ้มแกว่งยาว ๔ เมตร หนัก ๓๑๘ กิโลกรัม

นาฬิกาไขลาน:

นาฬิกาจักรกลชนิดที่ ๒ คือจำพวกที่ใช้ลาน (coiled spring) เริ่มขึ้นไม่นานหลังจำพวกใช้ลูกถ่วง คือ ยังไม่ทันสิ้นคริสต์ศตวรรษที่ 15 ยังอยู่ในยุคคืนชีพของฝรั่ง (Renaissance) ก็มีผู้เริ่มทำนาฬิกาที่ใช้วิธีไขลาน แล้วก็พัฒนากันมา และเนื่องจากการใช้ลานสปริงนี้ ทำขนาดเล็กได้ นอกจากทำเป็นนาฬิกาตั้งหรือแขวนเป็น clock แล้ว ก็ทำขนาดเล็กๆ เป็นนาฬิกาพก นาฬิกาข้อมือ นาฬิกาใส่สายห้อยคอ เป็น watch ขึ้นด้วย

ปรากฏว่า ในระยะที่กาลิเลโอทดลองการใช้ลูกตุ้มแกว่งอยู่นั่นเอง (ในทศวรรษ 1580s) ที่เมือง Nuremberg ในเยอรมนี ก็มีการผลิตนาฬิกาพกพาขึ้นมาจำหน่ายเป็นครั้งแรก เรียกว่า “ไข่นูเรมเบอร์ก” (“Nuremberg egg”) แต่ยังบอกเวลาได้หยาบผิดพลาดมาก จึงมีเข็มชั่วโมงอย่างเดียว (อีกเกือบร้อยปี จึงเกิดเข็มนาที ดังบอกข้างต้น) นาฬิกาพกพาติดตัวผูกข้อมือนี้มีการพัฒนาต่อมามาก จนกระทั่งถึงศตวรรษที่ 18 ก็ใช้เพชรพลอย (jewels; มักใช้ sapphires, rubies, diamonds หรือวัตถุสังเคราะห์) เป็นตัวรองรับเดือยแกนเฟือง เป็นต้น เพื่อลดการเสียดทาน ไม่สึกกร่อน ช่วยให้เที่ยงตรงยิ่งขึ้น มี jewels มาก ก็ว่าดี

ในด้านการค้าและความนิยมใช้ นาฬิกาขนาดเล็ก (watch) นี้ ผู้ผลิตเพิ่งทำนาฬิกาพกกระเป๋าออกจำหน่ายกันจริงจังที่อเมริกาในปี 1852/๒๓๙๕ แล้วหลังจากนั้น

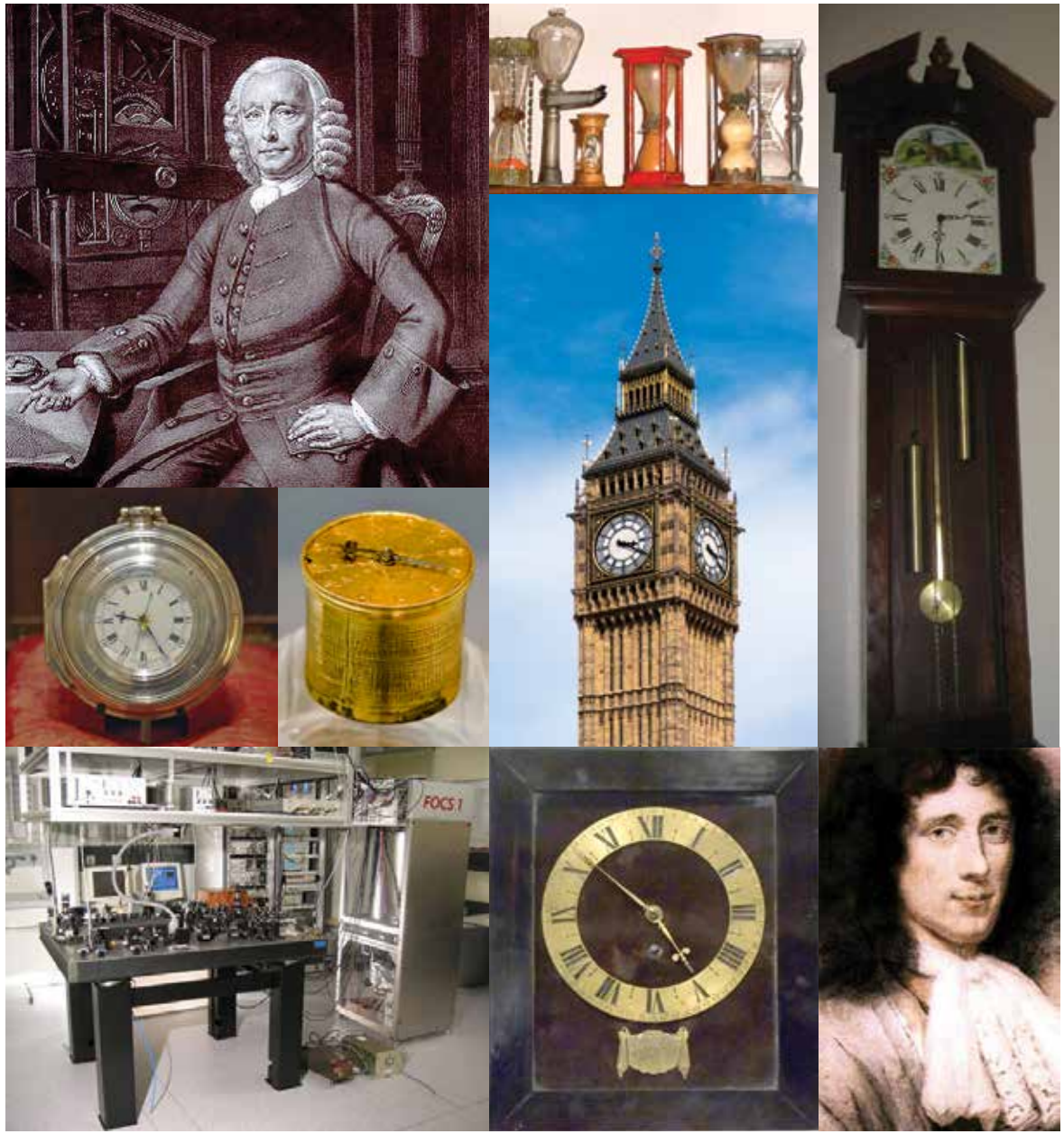

จากซ้ายบน: John Harrison, นาฬิกาทราย, นาฬิกาโครโนมิเตอร์, Nuremberg egg, Big Ben, Grandfather Clock, Atomic clock, นาฬิกาของ Huygens, Christiaan Huygens

ครึ่งศตวรรษ จึงมีนาฬิกาข้อมือ (wristwatch) ซึ่งในระยะแรกถือกันว่า เป็นของใช้จุ๋มจิ๋มประดับประดาสำหรับผู้หญิง จนกระทั่งทหารเข้ารบในสงครามโลกครั้งที่ ๑ ในปี 1914/๒๔๕๗ จึงมองเห็นประโยชน์ใช้สอย

อย่างไรก็ดี ในระบบของนาฬิกาจักรกลนั้น มีข้อเสียที่สำคัญ คือ ความเที่ยงตรงถูกกระทบจากสิ่งแวดล้อมได้มาก ทั้งแรงเคลื่อนไหวภายนอก อุณหภูมิ และความชื้น โดยเฉพาะนาฬิกาลูกตุ้ม ถ้าใช้ในเรือหรือยานพาหนะ แค่มีการเคลื่อนที่ไหวตัวเอียงโคลง ก็เสียดุลเสียจังหวะ และส่วนประกอบทั้งหลาย ถ้าเป็นโลหะ อุณหภูมิเปลี่ยนก็ยืดหด ถ้าเป็นไม้ ก็ขึ้นต่อความชื้น

นาฬิกาไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์:

การใช้กระแสไฟฟ้าเป็นพลังงานขับเคลื่อนในนาฬิกา แทนลูกถ่วงน้ำหนัก และแทนขดลานนั้น มีมานานแล้ว แต่เมื่อเริ่มต้นมีการผลิตนาฬิกาไฟฟ้า (electric clock) ที่ใช้แบตเตอรี่ขึ้นครั้งแรก ในปี 1840/๒๓๘๓ ยังเป็นการใช้ไฟฟ้าไปสนับสนุนระบบลูกถ่วงและขดลาน จนกระทั่งปี 1906/๒๔๔๙ จึงมีนาฬิกาที่ขับเคลื่อนด้วยแบตเตอรี่ (battery-driven clock) อย่างเต็มตัวเป็นครั้งแรก

ต่อมาในปี 1918 มีการนำเอามอเตอร์ไฟฟ้าสมวาร (synchronous electric motor) มาใช้กับนาฬิกา โดยมอเตอร์ไฟฟ้านี้หมุนเข้ากับความถี่ของไฟบ้านที่เป็นกระแสสลับ แล้วก็ทดเฟืองมาขับเคลื่อนเข็มนาฬิกาให้ได้อัตราที่พอดี เลยเกิดมีนาฬิกาไฟฟ้าใช้ไฟบ้านอันเป็นที่นิยม แต่มีข้อเสียที่ว่า นาฬิกาไฟฟ้าแบบนี้ขึ้นต่อกระแสไฟบ้าน ถ้ากระแสไฟบ้านมีความถี่ไม่สม่ำเสมอ นาฬิกาก็พลอยไม่ตรง

ถึงปี 1957/๒๕๐๐ มีการผลิตนาฬิกาไฟฟ้าขนาดพกพา (electric watch) ใช้แบตเตอรี่อย่างจิ๋ว จากนั้นไม่นาน ในปี 1960/๒๕๐๓ อย่างที่เล่าข้างต้นแล้วว่า ได้มีการวางขายนาฬิกา Accutron เป็น**นาฬิกา**ข้อมือ**อิเล็กทรอนิกส์**เรือนแรกของโลก เวลาผ่านมาอีก ๗ ปี ถึงเดือนธันวาคม 1967/๒๕๑๐ ที่อเมริกา ก็มีการเปิดตัวนาฬิกาข้อมือควอตซ์อิเล็กทรอนิกส์ (electronic quartz wristwatch) แล้วโลกก็เข้าสู่ยุคที่นาฬิกาเป็นของหาง่าย ราคาถูก ใช้สะดวก และเที่ยงตรงแม่นยำ เป็นเหตุให้นาฬิกาจักรกล เช่นไขลาน ที่ทั้งราคาก็แพง และไม่ตรงเท่า ต้องเบนการพัฒนาไปในทางที่จะเป็นของใช้ฟุ่มเฟือย มีราคา สวยงาม ประดับประดา

ที่จริง ได้มีการประดิษฐ์นาฬิกาที่ขับเคลื่อนด้วยแรงไหวแกว่งของผลึกควอตซ์ (แร่เขี้ยวหนุมาน) มาก่อนนี้แล้ว ตั้งแต่ปี 1929/๒๔๗๒ แต่ครั้งนั้น ทำเป็นนาฬิกาใหญ่ คือ เป็น quartz clock และพัฒนาขึ้นมาเพื่อเป็นเครื่องมือวัดเวลาทางวิทยาศาสตร์ ยังอยู่ในวงแคบ แต่ถือได้ว่าเป็นก้าวสำคัญรายเดี่ยวครั้งใหญ่ที่สุด ที่ช่วยให้เกิดการวัดเวลาได้แม่นยำ ว่าตามหลัก ความผิดพลาดมีเพียง ๑ วินาที ต่อ ๑๐ ปี เป็นต้นทางของการพัฒนาสำหรับนาฬิกาเล็ก เป็น quartz watch ต่อมา

นาฬิกาโครโนมิเตอร์:

การเดินเรือในทะเล ที่แสนเวิ้งว้างกว้างใหญ่ต้องการเครื่องวัดเวลาที่แม่นยำมาก เพื่อกำหนดตำแหน่งแห่งที่ได้แน่ชัด ในคริสต์ศตวรรษที่ 17-18 การค้าขายผ่านย่านมหาสมุทรแอตแลนติก ขยายตัวมาก การเดินเรือต้องการมาตรเวลาอันแม่นยำที่จะกำหนด longitude/ลองจิจูด ให้ได้ตรงที่สุด ถ้าเดินเรือไป ๑ เดือน นาฬิกาต้องบอกเวลาไม่ผิดเกินวันละ ๑/๑๐ วินาที ถ้าได้อย่างนี้ก็จะกำหนดลองจิจูดได้ผิดไม่เกิน ๑ ไมล์ มาตรเวลาที่วัดได้ขนาดนี้เรียกว่า “โครโนมิเตอร์” (chronometer) มีผู้พยายามทำมาตรเวลากันมาให้เป็นโครโนมิเตอร์ แต่ก็ไม่ถึงเกณฑ์ จนกระทั่งปี 1765/๒๓๐๘ ซึ่งยังอยู่ในยุคนาฬิกาจักรกล ช่างไม้ช่างฝีมือชาวอังกฤษชื่อ John Harrison จึงทำได้สำเร็จ เป็นอันแก้ปัญหาไปได้ ต่อมา เมื่อเกิดนาฬิกาควอตซ์/quartz clock และ atomic clock/นาฬิกาอะตอมแล้ว ก็ทำโครโนมิเตอร์ที่แม่นยำขึ้นอีกมากมาย

นาฬิกาอะตอม:

นาฬิกาอะตอม (atomic clock) เครื่องแรกประดิษฐ์ขึ้นเมื่อปี 1948/๒๔๙๑ ติดตั้งไว้ที่สำนักงานเกณฑ์มาตรฐานแห่งชาติ (National Bureau of Standards) กรุงวอชิงตัน ดีซี สหรัฐอเมริกา นาฬิกาอะตอมเครื่องแรกนี้ใช้โมเลกุลของแอมโมเนีย (ammonia molecule) ต่อมา เมื่อมีความรู้เข้าใจกันดีขึ้น ก็หันไปใช้ธาตุซีเซียม (cesium) นาฬิกาอะตอมใช้ธาตุซีเซียม (cesium atomic clock หรือเรียกสั้นๆ ว่า cesium clock) เครื่องแรก ติดตั้งที่สำนักปฏิบัติการฟิสิกส์แห่งชาติ (National Physical Laboratory) ประเทศอังกฤษ ในปี 1955/๒๔๙๘

นาฬิกาอะตอมนี้ทำงานโดยใช้การไหวแกว่งตามธรรมชาติของอะตอม (ปรมาณู) หรือพูดอีกสำนวนหนึ่งว่า วัดเวลาด้วยคลื่นพลังงานที่แผ่ออกจากอะตอม (โดยนับไมโครเวฟ/microwaves ซึ่งเปล่งออกจากอะตอมที่

ไหวแกว่ง) นาฬิกาอะตอมรุ่นแรกๆ ยังผิดพลาดได้ถึง ๑ วินาที ต่อ ๓๐ ปี แต่เมื่อใช้อะตอมของธาตุซีเซียมแล้ว ก็บอกเวลาได้แม่นยำที่สุด ถึงกับรับประกันว่า มีความผิดพลาดไม่เกิน ๑ วินาที ต่อ ๑ ล้านปี และจึงเป็นนาฬิกาที่ใช้ในงานของนักวิทยาศาสตร์ แต่ก็ไม่หยุดแค่นี้ นักวิทยาศาสตร์ยังพัฒนาต่อไปอีก โดยมองเห็นว่า ถ้าใช้อะตอมของธาตุอื่นบางธาตุ เช่น ไฮโดรเจน (hydrogen) หรือเบริลเลียม (beryllium) จะได้เวลาแม่นยำกว่านาฬิกาซีเซียมเป็นพันๆ เท่า

เมื่อมีนาฬิกาอะตอม (บางทีให้เรียกว่านาฬิกาเชิงอะตอม, จะเรียกว่า นาฬิกาปรมาณู ก็ได้) ก็ตั้งมาตรฐานเวลาโลกได้ชัดลงไป ดังที่ปรากฏว่า ตั้งแต่ ๑ ม.ค. 1972/๒๕๑๕ เวลา UTC (universal time coordinated) ซึ่งใช้ atomic clock บอก atomic time ก็เข้ามาแทน UT และโดยทั่วไปตั้งแต่ปี 1986/๒๕๒๙ ก็ได้ใช้ UTC แทน GMT

ในเมืองไทยสมัยโบราณ ใช้ฆ้อง กลอง และระฆังตีเป็นสัญญาณบอกเวลา โดยใช้ ***ฆ้องโหม่ง*** ตีในเวลากลางวัน เป็นสัญญาณบอก **"โมง"** คู่กับ ***กลอง*** ที่ตีในเวลากลางคืน เป็นสัญญาณบอก **"ทุ่ม"**

เมื่อมี***นาฬิกา***อย่างสมัยใหม่เข้ามาใช้ ก็เรียกเวลาตามตัวเลข ๑ – ๑๒ บนหน้าปัดนาฬิกานั้น เป็น ๑ - ๑๒ นาฬิกา (ย่อเป็น น.) โดยเทียบกันได้ดังนี้

ในเวลากลางวัน ก่อนเที่ยงวัน ตั้งแต่ ๗ ถึง ๑๑ นาฬิกา/น. เรียกว่า (๑) โมงเช้า ถึง ๕ โมงเช้า (๑๒ น. นิยมเรียกว่า เที่ยงวัน) หลังเที่ยงวัน ตั้งแต่ ๑๓ ถึง ๑๗ น. เรียกว่า บ่าย (๑) โมง ถึง บ่าย ๕ โมง (๑๘ น. นิยมเรียกว่า ๖ โมงเย็น หรือ ย่ำค่ำ)

ในเวลากลางคืน ๖ ชั่วโมงแรก ตั้งแต่ ๑๙ ถึง ๒๔ น. เรียกว่า ๑ ทุ่ม ถึง ๖ ทุ่ม (๒๔ น. หรือ ๖ ทุ่ม นิยมเรียกว่า สองยาม)

ในเวลากลางคืนนั้น หลังเที่ยงคืน ตั้งแต่ ๑ ถึง ๖ น. เรียกว่า ตี ๑ ถึง ตี ๖ (๖ น. หรือ ตี ๖ นิยมเรียกว่า ย่ำรุ่ง)

"ยาม" คือส่วนแห่งวัน ตามวิธีนับของไทย ยามหนึ่งมี ๓ ชั่วโมง รวมวันหนึ่งมี ๘ ยาม แต่ในบาลีแบ่งกลางคืนเป็น ๓ ยาม ซอยเป็นยามละ ๔ ชั่วโมง เรียกว่า ปฐมยาม มัชฌิมยาม และปัจฉิมยาม (เที่ยงคืน ที่เต็มสองยามของไทย จึงอยู่ในกลางมัชฌิมยามของบาลี)

ในถิ่นชุมชนสมัยก่อน เช่น ตามย่านถนนหนทางในเมือง นิยมมียาม (คนยาม แขกยาม ไทยยาม) ใช้**ฆ้องกระแต** (ฆ้องขนาดเล็ก) แขวนกับไม้สำหรับถือ หรือถือเครื่องตีง่ายๆ อย่างอื่น เดินตีหรือเคาะบอกเวลาแก่ชาวถิ่นในยามสงัด

ระฆัง ก็เป็นเครื่องตีบอกสัญญาณอย่างหนึ่ง ตามประเพณีมีไว้ประจำที่วัด สำหรับตีเป็นสัญญาณนัดหมายในการทำกิจร่วมของสงฆ์ เช่น ทำวัตรสวดมนต์ ฉันเพล และแจ้งเหตุต่างๆ เช่น มีภิกษุอาพาธโรคปัจจุบัน และเนื่องจากการประชุมทำกิจร่วมกัน ตามปกติทำในเวลาที่กำหนดกันไว้แน่นอน การตีระฆังจึงเป็นสัญญาณบอกเวลาไปด้วย ในอดีต เมื่อเทคโนโลยียังไม่ก้าวหน้าและไม่แพร่หลาย ประชาชน เฉพาะอย่างยิ่ง ชาวบ้านในชนบททั่วประเทศ ได้อาศัยเสียงระฆังที่กังวานแว่วจากวัดเป็นเครื่องบอกเวลา ในการดำเนินชีวิต และการทำมาหาเลี้ยงชีพประจำวัน ตั้งแต่ตื่นนอน จนเลิกนา เป็นต้น ทำให้วัดเป็นศูนย์รวมและเป็นส่วนร่วมสำคัญอยู่ในบรรยากาศแห่งชีวิตจิตใจของประชาชนตลอดมา

นาฬิกาทั้งหลายที่ได้เล่าเรื่องมา (ไม่นับนาฬิกาตามสภาพธรรมชาติในยุคแรก) ตำรานิยมรวมจัดแบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ

1. นาฬิกาจักรกล (mechanical clocks and watches)

ก) นาฬิกาลูกถ่วง (weight-driven clocks)

ข) นาฬิกาไขลาน (spring-driven clocks and watches)

2. นาฬิกาไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ (electric-powered and electronic clocks and watches, หรือเรียกรวมให้สั้นว่า electrical clocks and watches)

3. นาฬิกาอะตอม (atomic clocks)

ควรทราบพิเศษเผื่อไว้ด้วยว่า เรื่องการวัดเวลามิใช่มีเพียงเท่านี้ ที่ว่านาฬิกาอะตอมแม่นยำที่สุดนั้นเป็นการพูดในระดับทั่วไป การวัดเวลาที่แม่นยำกว่านาฬิกาอะตอมนั้น ทำได้ด้วยการวัด "พัลซาร์" (pulsar) คือวัดกะตุบวิทยุ (คำใหม่=radio pulsations) ที่มาจากดาวซึ่งยุบตัวแล้ว และนอกจากวัดเวลาได้แม่นขึ้นแล้ว นักวิทยาศาสตร์ยังวัดเศษเวลาที่สั้นลงไปอีกได้ด้วย ดังที่ใช้เลเซอร์ (laser) ทำให้เกิดกะตุบแสงที่แสนสั้น แล้วสามารถวัดเหตุการณ์ซึ่งเกิดขึ้นในเศษเวลาที่สั้นเพียง ๑ ในพันล้านล้านวินาที (1,000 trillionth of a second, ถ้าแปลแบบอังกฤษ เป็น ๑ ในพันล้านล้านล้านวินาที)

เมื่อพูดมาถึงขั้นนี้ หลายคนบอกว่า ไม่สามารถคิดนึกไปถึงสภาวะดังที่ว่านั้นได้ แต่นี่คือความจริงของธรรมชาติที่โดยแท้แล้ว ก็ถึงกันกับชีวิตของทุกคน อันมีอยู่ให้เรียนรู้ได้ และสภาวะในระดับนี้มีอยู่ในต่างมิติมากมาย ขอให้นึกด้านเทศะอย่างง่ายที่สุด แค่ตัวไรที่เกาะหนังเกาะ

ขนไก่อยู่นี้ มีตับไตไส้พุงพร้อมบริบูรณ์อยู่ในตัวของมัน พอจะมองเห็นหรือไม่

ในทางตรงข้าม มองกาละและเทศะแง่กว้างไกลใหญ่โตและยาวนานบ้าง เช่น รู้กันว่า ดวงอาทิตย์มีมวลคือเนื้อตัวเป็น ๓.๓๓ แสนเท่าของโลก นี่ขั้นหนึ่ง แล้วมองขยายต่อไปว่า กาแล็กซีหรือดาราจักรทางช้างเผือก (Milky Way Galaxy) ของเรานี้ มีมวลเป็น ๑๐๐-๒๐๐ พันล้านเท่าของดวงอาทิตย์นั้น แค่ขั้นนี้ หลายคนก็ยอมว่าเกินวิสัยที่จะคิดไปถึง

ลองมองอีกด้านหนึ่ง เช่น รู้กันว่า ดวงอาทิตย์อยู่ห่างไกลจากโลกประมาณ ๑๕๐ ล้าน กม. ส่องแสงมาถึงโลกใน ๘ นาที แล้วมองเลยต่อไป ดาวฤกษ์ดวงถัดจากดวงอาทิตย์นั้น ที่ใกล้โลกที่สุด (Proxima Centauri) อยู่ไกลราว ๔.๒ ปีแสง (light-years) กาแล็กซีอื่นอยู่ไกลออกไปเกือบ ๑๓ พันล้านปีแสง ในกาแล็กซีบางวงอาจมีดาวฤกษ์ถึงล้านล้านดวง และกาแล็กซีในจักรภพมีเป็นพันล้านหรือล้านล้านกาแล็กซี

ด้านหนึ่ง นึกถึงเวลา ๑ ในพันล้านล้านวินาที อีกด้านหนึ่ง นึกถึงกาแล็กซีใหญ่ไกลออกไป ๑๓ พันล้านปีแสง เป็นสภาวะที่ละเอียดลึกล้ำแสนอัศจรรย์อย่างไม่นึกว่าจะเป็นไปได้

แล้วย้อนมาดูอีกด้านหนึ่ง จิตปัญญาที่รู้ ที่เข้าใจที่คิดอะไรๆ ต่อสภาวะเหล่านั้นได้ แล้วสื่อฉายสภาวะนั้นออกมาเป็นภาพที่ปรากฏเป็นความรู้ขึ้นได้ อันนี้น่าจะละเอียดลึกล้ำแสนอัศจรรย์ยิ่งกว่านั้น

มีนักวิทยาศาสตร์บางท่านนึกแวบขึ้นมาถึงความจริงนี้ ที่ว่าจิตปัญญานี่แหละศึกษารู้เข้าใจสภาวะอันแสนอัศจรรย์เหล่านั้น จึงคิดว่า ถ้าจะรู้ความจริงให้ชัดเจนจบจริง พึงต้องศึกษาให้รู้เข้าใจจิตปัญญาที่เป็นตัวผู้หยั่งรู้หยั่งเห็นนั้นด้วย และก้าวใหม่ในวงการวิทยาศาสตร์ก็เกิดขึ้น

อาเซียน/ASEAN ตั้งเป้าหมายไว้ประชาคมอาเซียน จะมีได้ทันปี ๒๕๕๘/2015

พ.ศ. **๒๕๑๐** (ค.ศ. 1967) วันที่ ๘ สิงหาคม ที่ **ประเทศไทย** ณ วังสราญรมย์ กรุงเทพฯ มีการก่อตั้ง **อาเซียน/ASEAN** คือ สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of South East Asian Nations) โดยปฏิญญากรุงเทพ (Bangkok Declaration) ซึ่งลงนามโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศสมาชิกก่อตั้ง ๕ ประเทศ คือ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย สิงคโปร์ และไทย

(อาเซียนเกิดขึ้นแทนที่สมาคมอาสา/ASA คือ Association of South East Asia ซึ่งก่อตั้งขึ้นเมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๔/1961 โดยไทย สหพันธรัฐมลายู และฟิลิปปินส์ แต่ได้หยุดเลิกไปหลังจากตั้งมา ๒ ปี เนื่องจากปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างอินโดนีเซียกับมาเลเซีย)

ผู้แทนของ ๕ ประเทศนั้น ได้แก่ นายอาดัม มาลิก (รัฐมนตรีต่างประเทศอินโดนีเซีย) ตุน อับดุล ราซัก บิน ฮุสเซน (รองนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีกลาโหม และรัฐมนตรีกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติมาเลเซีย) นายนาซิโซ รามอส (รัฐมนตรีต่างประเทศฟิลิปปินส์) นายเอส ราชารัตนัม (รัฐมนตรีต่างประเทศสิงค์โปร์) และพันเอก (พิเศษ) ถนัด คอมันตร์ (รัฐมนตรีต่างประเทศไทย)

ประเทศสมาชิกอาเซียน (ASEAN Member States) ปัจจุบันมี ๑๐ ประเทศ ประกอบด้วยสมาชิกเมื่อเริ่มก่อตั้ง ในปี 1967 ได้แก่ ๕ ประเทศข้างต้น และอีก

๕ ประเทศที่รับเข้าร่วมตามลำดับต่อมา คือ บรูไน ดารุสซาลาม (1984) เวียดนาม (1995) ลาว (1997) พม่า (1997) และ กัมพูชา (1999) โดยมีประชากรรวมกันประมาณ ๕๐๐ ล้านคน มีเนื้อที่ ๔.๕ ล้าน ตร.กม. (๑.๗ ล้าน ตร.ไมล์)

๑๐ ประเทศนั้น เรียงตามลำดับอักษร ดังนี้ (ตัวเลขเอนหนือเส้นใต้ คือ ประเทศสมาชิกก่อตั้ง)

Brunei/บรูไน (1984)
Cambodia/กัมพูชา (1999)
Indonesia/อินโดนีเซีย (*1967*)
Laos/ลาว (1997)
Malaysia/มาเลเซีย (*1967*)
Myanmar/พม่า (1997)
Philippines/ฟิลิปปินส์ (*1967*)
Singapore /สิงคโปร์ (*1967*)
Thailand/ไทย (*1967*)
Vietnam/เวียดนาม (1995)

ทั้งนี้ เวียดนามเป็นประเทศคอมมิวนิสต์รัฐแรก ที่ได้รับเข้าเป็นสมาชิกของอาเซียน

วัตถุประสงค์ของการก่อตั้งอาเซียน คือ เพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีต่อกันระหว่างประเทศในภูมิภาค ธำรงไว้ซึ่งสันติภาพ เสถียรภาพ และความมั่นคงทางการเมือง สร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ การพัฒนาทางสังคมและวัฒนธรรม การกินดีอยู่ดีของประชาชนบนพื้นฐานของความเสมอภาคและผลประโยชน์ร่วมกันของประเทศสมาชิก

การประชุมสุดยอดอาเซียน ครั้งแรก จัดขึ้นที่เมืองบาหลี ในอินโดนีเซีย เมื่อปี 1976/๒๕๑๙ ต่อมา ในการประชุมสุดยอดอาเซียน ครั้งที่ ๑๓ (13th ASEAN Summit) ที่สิงค์โปร์ สมาชิกได้ลงนาม (เมื่อ ๒๐ พ.ย. 2007/๒๕๕๐ มีผลบังคับใช้ ธ.ค. 2008/๒๕๕๑ ทันก่อนประชุมสุดยอดครั้งที่ ๑๔ ที่ประเทศไทย) ตรา กฎบัตรอาเซียน (ASEAN Charter) ซึ่งเป็นธรรมนูญอาเซียน อันจะขับเคลื่อนการรวมตัวเป็นประชาคมอาเซียนภายในปี 2015/๒๕๕๘ และเมื่อต้นปี 1992/๒๕๕๓ ก็ได้มีเขตการค้าเสรีอาเซียน/ASEAN Free Trade Area เกิดขึ้น

ประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) ที่จะสร้างขึ้นให้สำเร็จใน พ.ศ. ๒๕๕๘ ประกอบด้วย ๓ เสาหลักของอาเซียน (Three Pillars of ASEAN Community) คือ

๑. ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Political and Security Community – APSC)

๒. ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community – AEC)

๓. ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community – ASCC)

ทั้งนี้ ได้ตกลงใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษากลาง

สำนักเลขาธิการอาเซียน (ASEAN Secretariat) ตั้งอยู่ที่กรุงจาการ์ตา/Jakarta ประเทศอินโดนีเซีย/Indonesia มีเลขาธิการซึ่งดำรงตำแหน่งวาระละ ๓ ปี โดยมี ดร.สุรินทร์ พิศสุวรรณ เป็นเลขาธิการคนปัจจุบัน ในฐานะที่ท่านเป็นคนไทย ก็เป็นเกียรติแก่ประเทศไทยด้วย

ย่างก้าวแรกบนดวงจันทร์

พ.ศ. **๒๕๑๒** (ค.ศ. **1969**) ที่**สหรัฐอเมริกา** วันที่ ๒๐ กรกฎาคม ถือเป็นวาระที่มนุษย์ ชื่อว่า Neil A. Armstrong ผู้เดินทางโดยยานอวกาศ **Apollo 11** ได้ย่างเหยียบก้าวแรกบนดวงจันทร์

ย้อนหลังไป ๘ ปี ใน ค.ศ.1961 ประธานาธิบดี John F. Kennedy ผู้มีความกระตือรือร้นอย่างมากในการสำรวจอวกาศ ได้กล่าวปราศรัยแก่รัฐสภา เรียกร้องให้สหรัฐมุ่งมั่นอุทิศตัวในการนำมนุษย์ไปลงบนดวงจันทร์และพากลับมายังโลกอย่างปลอดภัย (“landing a man on the moon and returning him safely to Earth”) ก่อนสิ้นทศวรรษ 1960’s และเคยพูด (ที่ Rice University, ปี 1962) ว่า “เราเลือกที่จะไปดวงจันทร์ในทศวรรษนี้และทำสิ่งอื่นๆ มิใช่เพราะว่ามันง่าย แต่เพราะว่ามันยาก” (“We choose to go to the moon in this decade and do the other things, not because they are easy but because they are hard.”)

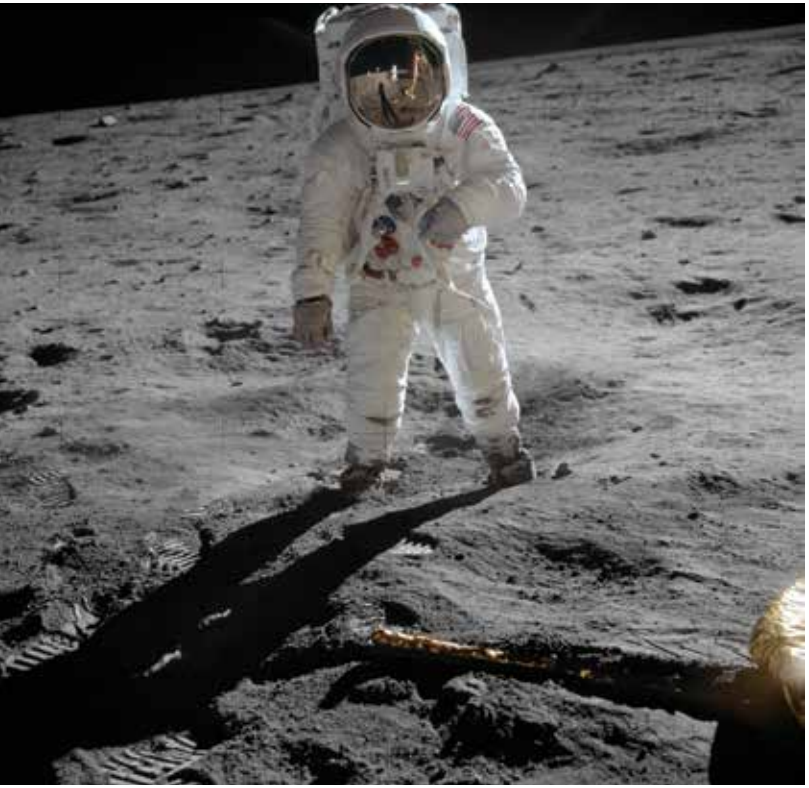

ความมุ่งมั่นของประธานาธิบดี Kennedy ดังกล่าวนี้ เป็นการหนุนโครงการ **Apollo** ในการส่งมนุษย์ไปลงสำรวจดวงจันทร์ ถึงแม้ตัวท่านเองจะถึงอสัญกรรมไปเสียก่อน เพราะถูกลอบสังหาร เมื่อวันที่ ๒๒ พ.ย. 1963 แต่ NASA (National Aeronautics and Space Administration/องค์การบริหารการบินและอวกาศแห่งชาติ หรือ องค์การนาซา) ก็ไม่หยุดยั้งที่จะเร่งรัดงานนี้ให้บรรลุเป้าหมาย แล้วในที่สุด ก็ส่งนักบินอวกาศไปลงดวงจันทร์ได้ทันก่อนจะสิ้นทศวรรษนั้นในปี 1969 พอดี (ในสมัยของประธานาธิบดี Richard M. Nixon)

ในวันที่ ๑๖ ก.ค. 1969 ยานอวกาศ **Apollo 11** ทะยานสู่เวหา โดยจรวด Saturn 5 พาขึ้นไป บรรทุกนักบินอวกาศ ๓ คน คือ Neil A. Armstrong, Buzz Aldrin และ Michael Collins เมื่อไปได้ระยะหนึ่งตามกำหนด นักบินก็ดึงแยกยาน Apollo 11 ออกจากจรวด Saturn 5 แล้ว Apollo 11 ก็แล่นไป ๓ วัน ด้วยแรงดึงดูดของดวงจันทร์ และในที่สุดก็คุมหันเหให้เข้าในวงโคจรรอบดวงจันทร์ได้สำเร็จ

ยาน Apollo 11 นั้นแยกเป็นหน่วยย่อย ๓ ท่อน (3 modules) คือ ท่อนบังคับการ (command module เรียกย่อว่า CM) ท่อนบริการ (service module, SM บรรจุเชื้อเพลิง ออกซิเจน น้ำ เครื่องเครา) และท่อนเบื้องจันทรา (lunar module, LM)

พอเข้าวงโคจรของดวงจันทร์แล้ว ในสามคนที่ไปนั้น ๒ คน คือ Armstrong กับ Aldrin เข้าอยู่ในท่อนเบื้องจันทรา คือ LM และแยกท่อน LM ออกไปจาก ๒ ท่อนที่เรียกรวมกันว่า CSM ปล่อยให้ Collins อยู่คนเดียวใน CSM ที่จะโคจรรอเวลาให้ ๒ คนนั้นกลับมา

แล้ว ๒ คนก็พา LM ลงไปหาพระจันทร์ และตอนนี้ เพื่อความสะดวกในการสื่อสาร พวกเขาเรียก CSM ว่า โคลัมเบีย/Columbia และเรียก LM ว่า อีเกิ้ล/Eagle

(Eagle คือท่อนเบื้องจันทรา หรือ LM นี้ แยกย่อยออกไปอีกเป็น ๒ ส่วน คือ ตัวพาลงไป/ descent stage กับ ตัวพากลับขึ้นมา/ascent stage ในตอนลงไปด้วยกันทั้งสองตัว แต่ในตอนกลับขึ้นมา ตัวพาลงไป จะถูกทิ้งไว้บนดวงจันทร์)

สองคนนั้นพา LM (lunar module) หรือ Eagle ลงจอดที่ Sea of Tranquility ในวันที่ ๒๐ ก.ค. 1969 และตอนลงจอดนี้ เขาทั้งสองสวมชุดอวกาศ (space suits) เมื่อจอดแล้ว Armstrong ออกไปก่อน โดย Aldrin ตามออกไป ทั้งสองคนลงบันไดไปถึงแผ่นเหยียบข้างล่าง

Armstrong ย่างเท้าก้าวลงบนดวงจันทร์ พร้อมกับกล่าวว่า “สำหรับคนผู้หนึ่ง นั่นเป็นแค่ย่างก้าวเล็กๆ ก้าวหนึ่ง (แต่มัน) คือก้าวโลดครั้งมโหฬารสำหรับมนุษยชาติ” (“That’s one small step for a man, one giant leap for mankind.”) ทั้งสองคนเก็บตัวอย่างหิน ดิน และถ่ายภาพ แล้วจัดตั้งอุปกรณ์วิทยาศาสตร์อัตโนมัติ

ไว้บนดวงจันทร์ จนเสร็จการ ก็เดินทางกลับขึ้นมาเข้าใน CSM ที่เรียกว่าโคลัมเบีย ปล่อยตัวพากลับขึ้นมา (ascent stage) ของ LM หรือ Eagle ทิ้งไป แล้วก็จุดจรวดที่ติดมาผลัก CSM ออกจากวงโคจรของดวงจันทร์ เดินทางกลับคืนสู่โลกมนุษย์ ลงบนมหาสมุทรแปซิฟิก ในวันที่ ๒๔ ก.ค. 1969 เป็นอันจบการเดินทาง

ก่อนส่ง Apollo 11 นี้ขึ้นไป โครงการ Apollo ได้ยิงส่งในขั้นทดลองและเตรียมการหลาย Apollo แล้ว และ

หลัง Apollo 11 นี้ โครงการ Apollo ยังส่งนักบินอวกาศ ไปดวงจันทร์อีก ๖ ครั้ง โดยครั้งสุดท้าย คือ Apollo 17 ส่งขึ้นไปเมื่อ ๗ ธ.ค. 1972/๒๕๑๕ เมื่อสำเร็จแล้ว งานสำรวจดวงจันทร์ก็เป็นอันจบโครงการ (แต่ในทั้งหมดนั้น ไปลงหาพระจันทร์ได้จริง ๖ ครั้ง เพราะพลาดไป ๑ ครั้ง คือ Apollo 13 ที่ส่งขึ้นไปเมื่อ ๑๑ เม.ย. 1970 ได้เกิดอุบัติเหตุ ยังไม่ทันได้ลงดวงจันทร์ ก็ต้องหาทางรอดกลับสู่โลกเสียก่อน)

อย่างไรก็ดี มีความรู้ประกอบว่า ช่วงเวลาที่ส่ง Apollo 11 ขึ้นไปนี้ อยู่ในระยะที่คนอเมริกันกำลังเดือดร้อนกระวนกระวายและหดหู่กังวลอย่างมากกับสงครามเวียดนาม (Vietnam War, 1954-1975) หนังสือ *The People's Chronology*, 1992 เขียนบอกว่า คนอเมริกันหลายล้านคนเชื่อว่า การเหยียบย่างเดินไปบนดวงจันทร์นี้ เป็นการจัดฉากถ่ายทำขึ้น เพื่อเบนความสนใจออกไปจากสงครามเวียดนาม

จากซ้าย:
๓ นักบินอวกาศ
Neil A. Armstrong
Buzz Aldrin
Michael Collins
รอยประทับรองเท้าบู๊ท
ท่อนเบื้องจันทรา

ปิดท้าย: ได้คิดว่า จะเขียนเรื่องที่สำคัญมากเกี่ยวกับเหตุการณ์ของโลก ที่ต่อเนื่องมาจากปีก่อนและยังเป็นเรื่องเด่นนำต่อไปในปี ๒๕๕๕ นี้ อีก ๒ หัวข้อ คือ Arab Spring และ Euro Crisis แต่โรคาพาธเกิดความพลิกผันฉับพลัน ทำให้ตัดใจระงับการเขียนเปลี่ยนไปเข้ารักษาในโรงพยาบาล

แต่ก็อยากฝากไว้ให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายขึ้นไป ศึกษาค้นคว้าเรื่องทั้งสองนี้ไว้ให้ชัด เพื่อรู้เท่าทันความเป็นไปของอารยธรรมโลก และทั้งนี้พึงศึกษาโดยโยงมาหยั่งเรื่อง อาเซียน/ASEAN ด้วย

Acknowledgements

Particular thanks are due to the following principal sources for permission to use their copyrighted material:

1. Wikipedia, the free encyclopedia
2. www.flickr.com
3. University of Texas Libraries
4. David Rumsey Map Collection

Care has been taken to trace copyright holders. However, if any source has been omitted, we apologize for it and will, if informed, make corrections in any future edition.

Picture Credits:

Page:

Cover: face of a smiling buddha / AdobeStock
01 Mt. Dhaulagiri, view from Mt. Shivapuri / Shutterstock.com
03 Corpus of Indus Seals and inscriptions, eds. Jagat Pati Joshi and Asko Parpola
03 Replica of Mo-Jo man, Lahore Museum © Ed Sentner
03 Harappan bullock cart, Lahore Museum © Ed Sentner
04 Morning view of the Ganga River / Shutterstock.com
07 Thales / Wikipedia / www.phil-fak.uni-duesseldorf.de
07 Kapitolinischer Pythagoras / Galilea / de.wikipedia.org
07 Heraclitus / cote / www.flickr.com
08 Birthplace of Buddha / Matthew Knott / www.flickr.com
08 Mahabodhi temple in Bodhgaya, India / Shutterstock.com
09 Dhammekha Stupa, India by Sitthisak Thayanuwat
09 Mahaparinibbana Stupa © jumpee2010 / www.flickr.com
10 Gandara Art, Sravasti, Lahore Museum © Ed Sentner
11 Vulturepeak / National Informatics Centre, Bihar State Unit
13 Jetavana / Bpilgrim / Wikipedia
13 Animal Sacrifice / www.columbia.edu/itc/mealac/pritchett
15 Castes of India / beinecke.library.yale.edu/digitallibrary
16 Tapas / www.columbia.edu/itc/mealac/pritchett
16 Hindo Dadhu, Benares by Herbert Ponting, 1907 / WIkipedia
17 Fasting Buddha, Lahore Museum © Ed Sentner
18 Transport of Lebanese cedar. Low-relief from the King Sargon II's palace, Marie-Lan Nguyen (2005) / WIkipedia
18 Buddha in Sarnath / Tevaprapas Makklay / Wikipedia
20 Le grand stupa de Sanchi / dalbera / flickr.com
21 Scenes from Buddha's life / centralasian / www.flickr.com
22 Panorama of Mahatupa, Sri Lanka / Shutterstock.com
24 Sattapanna Guha, by Charnchai Bindusen
25 Temple of Kukulkan / pugwash00, www.flickr.com
26 The School of Athens by Raffaello Sanzio
27 The Death of Socrates by Jacques Louis David
27 Socrates, Louvre by Eric Gaba / Sting / Wikipedia
27 Plato by Silanion, Capitoline Museums, Rome © Marie-Lan Nguyen / Wikimedia Commons
27 Bust of Aristotle, Ludovisi Collection, National Museum of Rome by Jestrow / Wikipedia
28 Central Asian Buddhist Monks, Bezeklik grottoes, China
28 Torah, the former Glockengasse Synagogue in Cologne / Horsch Willy / Wikipedia
28 The Joy of Torah, Tadeusz Popiel (1863-1913)
29 Bhagavad Gita / www.quotesandsayings.com
29 Khishna ans Arajuna / www.bhagavad-gita.us
30 Alexander the Great on his horse Bucephalus / Wikipedia
31 The Empire of Alexander the Great / Thomas Lessman
31 Stamp on Maurya Chandragupta / Amol N. Bankar, Ancient coinsofindia 1, Wikipedia
31 Coin of the Gupta king Chandragupta II, British Museum / PHGCOM / Wikipedia
31 Alexander the Great Bust, British Museum © Andrew Dunn, Wikipedia
31 Seleucus I Nicator, Museo Archeologico Nazionale, Napoli, Italy / Marco Prins - Jona Lendering / www.livius.org
32 Ptolemy I Soter, Louvre by Jestrow / Wikipedia
32 Ancient Library / Wikipedia
33 Hanuman before Rama / www.asia.si.edu / Wikipedia
33 Cleopatra, Margaret Foley (1820-1877), Smithsonian American Art Museum, Sloev / Wikipedia
34 Sanchi Carving © All rights reserved by lobodrl / flickr.com
35 6th pillar edict of Emperor Asoka, British Museum / PHGCOM / Wikipedia
36 Ashoka lions at Sarnath, 1911 by Archaelogical Survey, Mysore for Vincent Arthur Smith
36 Colosseum, Rome, Italy / Shutterstock.com
36 Pollice Verso, Phoenix Art Museum, Arizona by Jean-Léon Gérôme / www. phxart.org / Wikipedia
37 Lumbini / Matthew Knott / www.flickr.com
37 Asokan pillar at Vaishali, Bihar / Rajeev Kumar / Wikipedia
37 Asokan pillar at Vaishali, Bihar, India / myself / Wikipedia
38 Sanghamitta with Holy Bodhi Tree by Solius Mendis, Kelaniya Vihara, Colombo, Sri Lanka / Lankapic / Wikipedia
39 Phra Pathom Chedi / Lookeastmagazine.com
40 The Great Wall of China / Saad Akhtar / www.flickr.com
40 Qin Shi Huangdi / www.chinapage.com
41 Sanchi © Zach Hessler / www.flickr.com
41 The Great Stupa of Sanchi by Charnchai Bindusen
42 Patanjali / healthwealthyandreallysmart.blogspot.com
42 Coin of Demetrius, British Museum / PHGCOM / Wikipedia
43 Coin of Menander, British Museum / World Imaging /Wikipedia
43 Head of the Buddha, Afghanistan (Hadda) / www.buddhasculpture.net
43 Moulin banal in Braine-le-Chateau, Belgium / Jean-Pol GRANDMONT / Wikipedia
44 Statue of the Buddha at Mahintale, Sri Lunka / Wikipedia
45 Shiva Nataraja, Freer Gallery, Washington DC / Mr.T in DC / www.flickr.com
46 Four-Armed Vishnu, Metropolitan Museum of Art / PHGCOM / Wikipedia
46 Abayagiriya Dagaba in 1800 / www.comeonsrilankabykunchana.blogspot.com
46 Abhayagiri Dagaba / Gwen Vanhee / www.flickr.com
47 Uttama coin / http://lakdiva.org/coins/
47 Palm leaf Inscription, Venerable Pongsathorn Ketunyano
48 Mural Painting of Buddha in Ajanta Cave 17, India / yakthai / Shutterstock.com
51 Ajanta cave / Pnp! / www.flickr.com
51 Ajanta Cave, Maharashtra, India / Shutterstock.com
52 Amaravati / soham_pablo / www.flickr.com
53 Standing Buddha, Government Museum, Mathura / Biswarup Ganguly / Wikipedia
53 Coins of Kossano (Kushan) / Jeantosti / Wikipedia
55 Gatius Julius Caesar, National Archaeological Museum of Naples, Italy / Andreas Wahra / Wikipedia
55 Cleopatra, Altes Museum, Berlin by Marco Prins / www.livius.org
55 Marc Anthony, Vatican Museum, Rome
55 Augustus of Prima Porta, Museo Chiaramoni, Vatican, Rome / Andreas Wahra, Till Niermann / Wikipedia
56 Street in Pompeii / Paul Vlaar / Wikipedia
56 Pompeo Magno / Guido Bertolotti / Wikipedia
56 Map of the Roman Empire in 125 during the reign of emperor Hadrian by Andrein with EraNavigator / Wikipedia
57 Sermon on the mount by Bloch, Copenhagen / Wikipedia
57 Descent of the cross by Rubens, Palais des Beaux Arts de Lille
57 Nero, Glyptothek, Munich / Freebase / Wikipedia
58 Gold coin of Kanishka, British Museum / Wikipedia
58 White Horse Temple by Charnchai Bindusen
59 Maitreya Buddha, Thikse Monastery / Payal Vora / www.flickr.com
59 Dragon Gate Cave in Luoyang, China / Fanghong / Wikipedia
60 Buddha of Bamiyan / Tsui / de.wikipedia
60 Bamyan Buddha / Phecda109 / Wikipedia
60 Three Brothers / The Field Museum / Wikipedia
61 Ajanta Cave, sleeping Buddha statue / Shutterstock.com
61 Germania Antiqua / Philip Clüver / www.library.yale.edu
62 Nalanda by Bhikkhu Panot Gunavattho
62 Bust of Constantine / Art & Culture 104 / www.cultureart.blogspot.com
63 Head of Buddha Statue / Hyougushi / www.flickr.com
63 Coin of Emperor Gratian / Wikipedia
63 Attila with Goat Horns, Pavia, Italy
64 Goryeo Buddhist painting, Asian Art Museum of San Francisco / Appleby / Wikipedia
65 Bust of Byzantine Empreror Theodosius II / Marie-Lan Nguyen / Wikipedia
66 Buddhaghosa by Solius Mendis, Kelaniya Vihara, Colombo, Srilanka / Lankapic / Wikipedia
67 Nothern Wei Buddha Statue, Tokyo National Museum
68 Carved Columns Ellora / amanderson2 / www.flickr.com

68 Romulus Augustus, Rome / www.cngcoins.com / Wikipedia
69 Taxila by Charnchai Bindusen
71 Bodhidharma by Tsukioka Yoshitoshi / Wikipedia
71 Prince Shotoku, Imperial Household Collection / Wikipedia
72 Ancient Buddhist Rock temples at Ajanta / Shutterstock
73 Ellora Caves / Shutterstock.com
74 Borobudur Temple / Shutterstock.com
76 Bodhgaya, India / svennemeister / www.flickr.com
76 Badavi Linga (Badavlinga) in Hampi, Karnataka, India / Shutterstock.com
76 Vertical-axis winmills © Caroline Mawer, 2011
77 Dvaravati Cakka, National Museum, Bangkok / Dvaravati Art, The Early Buddhist Art of Thailand
77 Songstan Gampo, Tibet / www.cc.purdue.edu / Wikipedia
79 Monah Xuanzang / Wikipedia
79 Tang Taizong / Wikipedia
79 The Prophet Muhammad / BNF, MS Arabe 1489, fol. 5v / Wikipedia
79 Kaaba Mirror / Muhammad Mahdi Karim / Wikipedia
81 Buddhas of Bamiyan / Shutterstock.com
81 Bamian Afghanistan, Lalaka mamanzay, Sahar-tv Network
82 Umayyad Mosque, the Great Mosque of Damascus / Erdal Akan / Shutterstock.com
83 Naqsh i Rustam / Ginolerhino 2002 / Wikipedia
84 Avalokitesvara, Malayu Srivijaya style / Gunkarta / Wikipedia
85 Avalokitesvara, National Museum, Bangkok / Sukon Sikkhakosol / www.learners.in.th
86 Surya Majapahit, National Museum of Indonesia, jakarta / Gunkarta / Wikipedia
86 Prajñāpāramitā, Korean Tripitaka / Wikipedia
86 Tripitaka Koreana Woodblock / Steve46814 / Wikipedia
87 Rajendra coin / http://lakdiva.org/coins/ Wikipedia
87 Statue of Buddha at Todaiji in Nara / Wikipedia
87 Todai-ji / Bobak Ha'Eri / Wikipedia
87 Emperor Shomu, Imperial Collection, Japan / Wikipedia
88 Buddha, Pala Dynasty, Musee Guimet, Paris / Wikipedia
89 Center of Vikramshila / Devesh.bhatta / Wikipedia
89 Caliph Harun al-Rashid / http://miniaturesinancientart.com
90 Aryabhata, India / Wikipedia
91 Nalanda by Charnchai Bindusen
91 Temple at Chaiya / http://topicstock.pantip.com
92 Buddha's life from a Prajna-paramita Manuscript, Northeast India. courtesy of Freer Gallery of Art, Smithsonian Institution, Washington, D.C.:Purchase, F1930.88
92 Borobudur, Indonesia / 123RF Stockphoto
93 Shankaracharya, Ravi Varma's Studio / www.columbia.edu
93 Buddha statue in Buddist temple of Borobudur / Shutterstock.com
94 The temple of the Shringeri Math / www.columbia.edu / itc/mealac/pritchett
94 OTTO I, King of Germany, fineartamerica.com
94 Papa Giovanni XII / www.romamedioevale.it / Wikipedia
95 Shiva Statue / Deepak Gupta / Wikipedia
96 Reclining Buddha in Gal Vihara, Polonnaruwa / Lankapic / Wikipedia
97 Devagiri Fort / Wikipedia
97 Gomatesvara, Mysore / jshyun / www.flickr.com
98 Sultan Mahmud of Ghazni / Wikipedia
99 Khajuraho by Charnchai Bindusen
99 Prang Sam Yod / .Live.Your.Life. / www.flickr.com
99 Religious Persecution / http://imageevent.com
100 Mahmoud & Ayaz, and Shah Abbas, Reza Abbasi Museum/ Wikipedia
100 Koning Anawrahta © Leo Koolhoven / www.flickr.com
101 Metal movable / Willi Heidelbach / Wikipedia
101 University of Bologna / posztos / Shutterstock.com
101 One the entrance of Sorbonne, in Paris / David Monniaux / Wikipedia
101 Oxford University / 123 RF Stockphoto
102 Pope Urban II, Francisco de Zurbaran (1598 - 1664)
102 Dhakeshwari Temple in 1890 / Wikipedia
102 1099 Siege of Jerusalem, National Library, Paris
103 Old Inca wonder / MarcoIE / www.flickr.com
103 Ankor Wat / rosskevin756 / www.flickr.com
104 Qutb Minar Compound - Delhi 1870's
104 The Kootub [Delhi] / Robert and Harriet Tytler, 1858
106 Hindu Priest, India / The Library of Congress, LC-B2-2350-16
107 Khwarezm Shah Ala Ad Din Mohammad / Wikipedia
108 Shri Mahakali Mata / pritchett / www.columbia.edu
108 Genghis Khan, National Palace Museum, Taipei / Wikipedia
109 Temple of Khajuraho, India / Shutterstock.com
110 Temple of Ayuthaya / Shutterstock.com
112 Tripitaka Koreana in Haeinsa / Lauren Heckler / Wikipedia
113 Gregory IX by Raffaello Sanzio, Palazzi Pontifici, Vatican
113 Statue of Saladin in Damascus / Godfried Warreyn / Wikipedia
114 The main hall of Wat Thardtong with golden Buddha statue / anekoho / Shutterstock.com
114 Sukhothai / 123RF Stockphoto
114 Inscription No.1 / สายหมอกและก้อนเมฆ Photo Blog
114 King Ramkamhaeng the Great / Shutterstock.com
115 An Ottoman Mamluk by Carle Vernet / Wikipedia
115 Monsieur Ducel, Mameluke de la Garde, 1850, The Anne S. K. Brown Military Collection / Brown University Library
116 The Portrait of Kublai Khan by Anige, National Palace Museum, Taipei
119 Boat Quay, Singapore, C 1900, Photographer of G.R. Lambert & Company.
120 Ayutthaya by Krisda Nithananond
120 Ayutthaya / 123RF Stockphoto
121 Ancient Hampi City Center / Wikipedia
122 Timur by M. Gerasimov / www.museum.ru / Wikipedia
122 Timur the Lame, Gallery of Art in Lviv / Wikipedia
122 Map of the city and fort at Malakka / Wikipedia
124 Youngle Dadian Chinese Encyclopedia / Wikipedia
124 Yongle Emperor / Wikipedia
125 Emerald Buddha / Krissanapong Wongsawarng / Shutter stock.com
125 Wat Bodharammahavihar / บะนายโย่ง / www.cm77.com
126 Iudea, Rijksmuseum, Natherland
128 Gutenberg Bible, Museum of Printing History, Houston / Andromeda8236 / www.flickr.com
128 Constantine XI Palaiologos, Greece / Wikipedia
128 Michelangelo by Baccio Bandinelli, Musée Du Louvre, Paris
129 Pope Sixtus IV by Melozzo da Forli, Vatican Museum
129 Jews Prying in the Synagogue by Maurycy Gottlieb, 1878
130 Portrait of Amerigo Vespucci, Portrait of Amerigo Vespucci, National Library of Australia / nla.pic-an2310320
130 Columbus by Ridolfo Ghirlandaio, c. 1520, Museum of the sea and navigation of Genoa
130 Pope Alexander VI by Cristofano dell'Altissimo (1525-1605), Corridoio Vasariano Museum, Florence
131 The Cantino World Map, Biblioteca Estense, Modena, Italy
132 Vasco Da Gama by Antonio Manuel da Fonseca (1796-1890), National Maritime Museum, London
133 Map of Goa / Braun and Hogenberg / Wikipedia
133 King Manuel I of Portugal / Wikipedia
133 Aztec calendar stone, National Museum of Anthropology and History, Mexico City) / El Comandante / Wikipedia
134 Guru Nanak Dev / punjabwallpaper.wordpress.com
134 Native American, Bibliographisches Institut, Leipzig
135 Shahenshah Babar © Muhammad Naeem, Lahore-Pakistan
135 Sultan Selim I / Wikipedia
136 Martin Luther / Wikipedia
136 Ferdinand Magellan, Museo Naval de Madrid
137 Doi Suthep, Chiang Mai, Thailand © Sopon Supamangmee, www.soponphotography.com
137 Pope Clement VII by Sebastiano del Piombo (1485-1547)
138 Pope Paul III by Tiziano Veccelli, Galleria Nazionale di Capodimonte
138 Pope Sixtus V / www.papalartifacts.com
138 Nicolaus Copernicus, 1575, Berlin State Library
138 Giordano Bruno, Livre du recteur (1578), University of Geneva
138 Portrait of Galileo Galilei by Justus Sustermans, National Maritime Museum, London
139 Portrait of Mary I of England, by Hans Eworth
139 King Frances II of France and his wife by François Clouet
139 Saint Bartholomew's Day Massacre by François Dubois, Musée cantonal des Beaux-Arts, Lausanne
140 Portrait of Elizabeth I, George Gower (c.1540–1596)
140 Philip II of Spain by Sofonisba Anguissola, Prado Museum, Madrid, Spain
141 Kanyakumari © sundarapandian / www.flickr.com
142 King Nareuan / Mix vasuvadh / Wikipedia
143 The tomb of Akbar Shah, The Ames Library of South Asia at the University of Minnesota
143 Koning Bayint Naung / LeoKoolhoven / www.flickr.com
144 Buddha Daibutsu, Kamakura, Japan /Dirk Beyer/wikipedia
144 Commodore Matthew C. Perry, http://hdl.loc.gov/loc.pnp/cph 3g07502

144 Ernest Crofts' A Scene from the Thirty Years' War, 1884 - Leeds Art Gallery
145 Portrait of James I of England by Paul Van Somer, ca 1620
146 Mayflower Replica / Joseph Sohm / Shutterstock.com
146 Pilgrim's Landing by Edward Percy Moran (1862-1935), Pilgrim Hall Museum, Plymouth, Mass.
146 Redraft of the Castello Plan New Amsterdam in 1660 / New York Historical Society Library, Maps Collection
146 Galileo facing the Roman Inquisition, painting by Cristiano Banti, 1857
146 Shah Jahan © Muhammad Naeem, Lahore, Pakistan
146 Mumtaz Mahal © Muhammad Naeem, Lahore, Pakistan
146 Aurangzeb Alamgir © Muhammad Naeem, Lahore, Pakistan
147 Taj Mahal / 123RF Stockphoto
147 Portrait of Cardinal Richelieu by Philippe de Champaigne, National Gallery, London
148 King Narai the Great of Siam by Clestur / Wikipedia
149 Constantin Phaulkon, 17th century print
149 Siamese Embassy To Louis XIV by Nicolas Larmessin
150 Nader Shah Afshar, Victoria & Albert Museum, London
150 The Peacock Throne, Tehran National Jewels Museum / thewanderingscot.com
150 Portrait of Louis XIV, Hyacinthe Rigaud (1659–1743), Louis XIV Collection, Louvre Museum
151 KOHINOOR / Shams Kabir / www.saddahaq.com
152 Bagan historical site / Shutterstock.com
154 Portrait of Warren Hastings by Lemuel Francis Abbott
154 Spinning Mule / Pezzab / Wikipedia
154 Watt's steam engine / Nicolas Perez / Wikipedia
155 Sir William Jones, The James Smith Noel Collection
155 Samuel Johnson by Joshua Reynolds, Tate Gallery
157 King Taksin Statue / Ian Fuller / www.flickr.com
157 Wat Arun at Sunset / Stuck in Customs / www.flickr.com
158 Captain James Cook, 1728–79 by William Hodges, 1775–76
158 Statue of Liberty, NY /Wiliam Warby / www.flickr.com
159 The Old Asiatic Society Building / Biswarup Ganguly / Wikipedia
159 George Washington (1732-1799), by Gilbert Stuart, Yale University, New Haven, Conn
159 Adam Smith, 1738 - 1822 by Lemuel Francis Abbott
159 Liberty Bell, Philadelphia / Ben Schumin / Wikipedia
159 John Frederick William Herschel (1792-1871) / Smithsonian Instution Libraries
160 King Buddhayodfah the Great of Siam by Chalerm Nagirak
160 The Three Seals Law / Wikipedia
161 Wat Poh Bangkok © Javier Baranda, Spain / www.flickr.com
162 Eight Ghurkas, William Fraser, 1815
162 Representation of the Declaration of the Rights of Man and of the Citizen in 1789
163 Kemmendine Attack by J.Moore, 19th Century
163 British Attack in Burma by J.Moore, 19th Century
163 Napoleon in his King of Italy gown, 1805, by Andrea Appiani
163 Arthur Wellestley, 1st Duke of Wellington by Robert Home, 1804, National Portrait Gallery, London
163 The Battle of Waterloo, 1852 by Clément Auguste Andrieux
163 Thomas Hopkins Gallaudet by John Chester Buttre, 1880
164 King Buddhalertlah of Siam by Chalerm Nagirak
164 Monumento a Louis Braille / Rodolfoto / www.flickr.com
164 Wood-carved Braille code by Christophe MOUSTIER / Wikipedia
165 King Nangklao of Siam / soham pablo / www.flickr.com
166 Friedrich Fröbel / http://hdl.loc.gov/loc.pnp/LCDIG-pga-00127
166 Matthias Jacob Schleiden by Carl Schenk, ca 1855
166 Theodore Schwann by Henry Smith Williams, 1904
166 Richard Owen, c.1870 / Wikipedia
166 Friedrich Engles by George Lester, 1868
166 Karl Marx by John Mayall, 1875, International Institute of Social History in Amsterdam
167 Phukhaothong, Wat Saked, Bangkok / 123RF Stockphoto
168 Bronze medal of James Prinsep by William Wyon, National Portrait Gallery, London
168 Paper strip with writing in Kharoshthi. 2-5th century CE, Yingpan, Tarim Basin, Xinjiang Museum
168 Queen Victoria by Alexander Bassano, 1882. National Portrait Gallery, London
168 Sir John Bowring, by John King
168 F. B. Sayre, Prints & Photographs Division, Library of Congress, ggbain 15346
168 Woodrow Wilson, Prints & Photographs Division, Library of Congress, cph. 3c32907
169 Charles Darwin by J. Cameron, 1869
169 John Dewey / bentley.umich.edu/exhibits/tappan
170 Alexander Cunningham, Sir Henry Raeburn (1800), Santonio Museum of Art, Texas / Mike Fitzpatrick
170 Abraham Lincoln, Prints & Photographs Division, Library of Congress, cph.3a53298
171 The archaeological site at Sarnath, 1905 / http://www.michaelbackmanltd.com
171 Gettysburg National Monument by Henry Hartley / Wikipedia
172 Mississippi Ku-Klux, Prints & Photographs Division, Library of Congress, cph.3a50075
172 Four hooded Ku Klux Klan members / Everett Historical / Shutterstock.com
172 Nobel Prize medals, Erik Lindberg (1873-1966) / Jonathunder / wikipedia
172 Portrait of Alfred Nobel, before 1896, Source unknown
173 Reminton no.1 Typewriter 1873-1878 / Wisconsin Historical Museum / Wikipedia
173 Portrait of King Mindon, Mandalay Palace, Myanmar / Wagaung / Wikipedia
173 Kyuaksa, Kuthodaw Pagoda, Mandalay, Myanmar / Wagaung / Wikipedia
174 Picture of Edwin Arnold / Notables of Britain / Wikipedia
174 Rhys Davids / Pali Text Society
174 Portrait of Alexander III by I.N. Kramskoi (1837-1887)
174 John Maynard Keynes / International Monetary Fund / Wiipedia
174 Pali Tipitaka of King Chulalongkorn the Great, courtesy of The International Tipitaka Project / www.tipitakahall.net
176 Anagarika Dharmapala / Wikipedia
176 Thawon Watthu Bldg., Bangkok by Thongsook Changvijjukarn
178 Bodhgaya after Renovation / Wikipedia
178 Wilhelm Conrad Röentgen / Wikipedia
178 Wilhelm Röentgen's first x-ray by Wilhelm Röentgen,
178 The 1896 Olympic Silver Medal by Nicolas Gysis, 1896
179 Mahabodhi Society, India / dhammasociety.org / www.flickr.com
179 Statue of Anagarika Dhammapala, Sarnath © Thomas Kappler / www.flickr.com
179 D. T. Suzuki by Mihoko Okamura
181 Max Planck, c.1930 / www.sil.si.edu/digitalcollection
181 Albert Einstein, Prints & Photographs Division, Library of Congress, cph.3g04940
181 Guglielmo Marconi, about 1902 / Weltrundschau zu Reclams Universum 1902 / Wikipedia
181 Orville Wrigh, Prints & Photographs Division, Library of Congress, ppmsc 06102
181 Wilbur Wright, Prints & Photographs Division, Library of Congress, pppprs 00683
181 L.H. Baekeland / deutsches-kunststoff-museum.de
181 Alexander Graham Bell, Prints & Photographs Division, Library of Congress, cph.3a17019
181 Joseph Wilson Swan, c.1907 / http://isee.gateshead.gov.uk
181 Thomas Alva Edison, Prints & Photographs Division, Library of Congress, cph.3b26026
183 Bangkok - Chulalongkorn University / Roger Wollstadt / www.flickr.com
184 Abdul Aziz Ibn Sa'ud / www.bpeah.com
184 King Abdullah I bin Hussein of Jordan, 1951
184 Mustafa Kemal Atatürk / Shutterstock.com
185 Portrait of King Prajadhipok / nashara / Flickr.com
186 Clyde W. Tombaugh, c.1930 / Wikipedia
186 Charles A. Lindbergh, Prints & Photographs Division, Library of Congress, LC-B2- 5897-15
187 Buddhadasa Bhikkhu / Buddhadāsa Indapañño Archives
187 Dome of Thammasat / ScorpianPK / Wikipedia
188 Atomic Bombing of Japan, Necessary Evil
188 Harry Truman, Prints & Photographs Division, Library of Congress, cph.3c17122
188 Scene of destruction in a Berlin street / IWMCollections IWM Photo No.: BU 8604
189 Little Boy Nuclear Weapon / United States Department of Energy, U.S. federal government
189 Fat Man Nuclear Device / U.S. Department of Defense, U.S. federal government
189 Pearl Harbor Attack, 7 December 1941 / USS West Virginir
190 Buddha's cremation Stupa, Kushinagar / Shutterstock.com
192 John Atanasoff / Eye Steel Film / flickr.com
192 ENIAC © Paul W Shaffer, curator for the University of

Pennsylvania ENIAC Museum / Wikipedia
192 UNIVAC II / U. S. Navy Electronics Supply Office / Wikipedia
192 Altair 8800 Computer by Michael Holley / Wikipedia
193 IBM 1130 console by Bob Rosenbloom / Wikipedia
193 FGCS, PIM/m1 / Nixdorf / Wikipedia
193 MacIntosh Plus / Rama / Wikipedia
193 Motorola Dyna TAC 8000X / Redrum0486 / Wikipedia
195 Oswald T. Avery / Tennessee State Library and Archives
195 Mao Zedong and Jiang Qing, 1946 / Wikipedia
197 Gandhi drafting a document at Birla House, Mumbai, August 1942 / gandhiserve.org /Wikipedia
198 Wat Thai Buddhagaya, Bihar / watthaibuddhagaya.com
198 The Way of The Buddha by Bhikkhu C. Buddhivaro
199 Buddhamonthol, Nakhonpathom by Thongsook Changvijjukarn
199 Phrasrisakyadasapalanyan / Shutterstock.com
200 Chaththa Saṃgiti / Tipitaka International Council B.E. 2500 (1956) / www.dhammasociety.org
201 Sputnik I, National Air and Space Museum / NASA
201 The Buddha and Pancavaggiya, water-color painting by Chakrabhand Posayakrit, courtesy of The Chakrabhand Posayakrit Foundation © All rights reserved
202 Tibet, Lhasa: Potala Palace / Shutterstock.com
202 His Holiness Dalai Lama / Buddhadasa Indapanno Archives
202 Theodore Maiman / Kathleenfmaiman / wikipedia
202 Sirimavo Bandaranaike / MediaJet / Wikipedia
203 Pope John XXIII / John McNab / www.flickr.com
203 Buddhapadipa Thai Temple © Tomasz Nowak / www.flickr.com
204 Hippies 1960s / brizzle born and bred / www.flickr.com
204 Sharing a joint, Palm Springs / Wikiwatcher1 / Wikipedia 204 Prabhupada Dancing at Bhakt / aquarius2001.worldpress.com
204 Hare Krishna Grigory © Kubatyan/shuttlerstock
205 Wat Dhammaram by Weerasak Witthawaskul, Chicago
206 Pol Pot / http://imgur.com
207 Wat Phra That Phanom, Thailand / Matthew Gold / www.flickr.com
207 King Savang Vatthana, Royal Lao Army Paywar Calendar / Wikipedia
207 Souvanna Phouma / www.msxlabs.org
208 Ho Chi Minh, 1946 / Báo Cà Mau / Wikipedia
208 Bombing in Vietnam, Lt. Col. Cecil J. Poss, 20th TRS on RF-101C, USAF.
208 Dead Vietcong by: SP5 Edgar Price Pictorial A.V. Plt. 69th Sig. Bn. (A) / Vietnam Center and Archive
209 Jim Jones / Nancy Wong / Wikipedia
209 Heng Samrin / http://khmerlotusmedia.blogspot.com
209 Prince Norodom Ranariddh / http://funcinpecparty.org / Wikipedia
209 Samdech HUN SEN / Trade Promotion Department, Cambodia
209 King Norodom Sihamoni / Alchetron.com, The free social encyclopedia
210 Luang Por Chah, ABM Photo Archives
210 Luang Por Sumedho, ABM Photo Archives
210 Cittaviveka Buddhist Monastery by Bhikkhu Gavesako, CBM
210 Amaravati Buddhist Monastery, ABM Photo Archives
210 Rev. Sun Myung Moon / Everyguy / Wikipedia
210 Maharishi Mahesh Yogi / Galaxy fm / www.flickr.com
210 A.C. Bhaktivedanta Swami Prabhupada / Eequor / Wikipedia
210 Bhagwan Shree Rajneesh / The Oregon Historical Society / www.ohs.org
211 BUDSIR VI by Bhikkhu C. Buddhivaro
212 The Fall of the Berlin Wall, 1989 / Unknown photographer / Wikipedia
212 UN Conference on Environment and Development, United Nations Photo/www.flickr.com
213 Mug shot of David Koresh by McLennan County Sheriff's Office / www.therightperspective.org
213 Timothy James McVeigh, courtesy of Gary Hunt, www.outpost-of-freedom.com
213 Shoko Asahara © nekkymomo / www.flickr.com
213 An image of Marshall Applewhite during a video broad cast, A video produced by Heaven's Gate (religious group), The video was released sometime in the 1990s, before 1997 / The copyright owner committed suicide in 1997 / Wikipedia
214 Afghanistan Jump-Starts a New Day © David Bathgate/Corbis
214 Hello, Dolly! / Toni Barros / Flickr.com
214 Ioannes Paulus II in Germany (1980) / Bundesarchiv, B 145 BildF059404-0019 / Schaack, Lothar / CC-BY-SA
215 Image of explosive destruction of Bamiyan buddhas by the Taliban, March 21, 2001./ CNN (To illustrate the historic event of the destruction of the Bamiyan buddhas, in the context of religious supression of some art)
215 Buddhas of bamiyan / Shutterstock.com
216 People give food for alms to Buddhist monks in boat / Supermop / Shutterstock.com
221 Visakha at Buddhamonthol by Kan Arthayukti
230 Richard Owen by John van Voorst, 1879
233 Dicraeosaurus by Linda Bucklin, shutterstock images
233 Tyrannosaurus Rex by Catmando, shutterstock images
234 Dinosaurier im Hauptbahnhof, Alexander Hüsing from Berlin, Deutschland / Wikipedia
234 Parasaurolophus, Field Museum, Lisa Andres from Riverside / Wikipedia
234 T. rex , Manchester Museum, Picture by Billlion, Wikipedia
234 Archaeopteryx lithographica, Museum für Naturkunde in Berlin, H. Raab / Wikipedia
234 Edmontosaurus,Ballista / Wikipedia
234 Pelvic bone of Tyrannosaurus rex, Ballista / Wikipedia
238 Map illustrating the current (post 2011) International Date Line / Lambiam / Wikipedia
239 Depiction of how the day changes at the International Date Line by Another Matt / Wikipedia
239 Pha Chanadai (ผาชะนะได) http://www.weekendhobby.com
240 Henry Ford, Hartsook, Prints & Photographs division, Library of Congress, cph.3c11278
240 1928 Ford Model A Business Coupe, Crawford Auto Aviation Museum in Cleveland, Ohio, by Douglas Wilkinson
241 Ford company, USA, 1913 / Wikipedia
242 Charles Lindbergh, with Spirit of St. Louis, Prints & Photographs division,Library of Congress, cph.3a23920
244 Balloon landing in Mashgh square, Iran (Persia), c 1850, Iranway / Wikipedia
244 USS Macon (ZRS-5), NASA Ames Resarch Center (NASA-ARC) / Wikipedia
244 De Havilland Comet 1 G-ALYW of BOAC, RuthAS / Wikipedia
244 Spirit of St-Louis, National Air and Space Museum, Ad Meskens / Wikipedia
244 Boeing 747 of Pan Am, Eduard Marmet / Wikipedia
244 A left side view of an Air France Concorde, PH3 Caffaro / Wikipedia
245 Orville Wrigh, Prints & Photographs Division, Library of Congress, ppmsc 06102
245 Wilbur Wright, Prints & Photographs Division, Library of Congress, pppprs 00683
245 Amelia Earhart, Prints & Photographs division, Library of Congress, cph.3c12514
246 Braun HF 1 television receiver, Germany, 1958, Oliver Kurmis / Wikipedia
247 Primer bolígrafo marca "birome", by Roberto Fiadone / Wikipedia
247 Ladislao Biro. Circa 1978, CRONICA LOCA de maravillas / Wikipedia
248 Ancient sundial from Marcianopolis, Museum of Mosaicas, Devnya, Bulgaria, Edal Anton Lefterov / Wikipedia
248 ancient CLOCK.PERSIA, Maahmaah / Wikipedia
250 Antique sandglasses, The weaver at de.wikipedia
250 Grandfather clock, Photo by Quadell / Wikipedia
250 John Harrison's famous chronomete, Racklever / Wikipedia
250 Nuremberg Egg, Germanisches Nationalmuseum Nuremberg, Pirkheimer / Wikipedia
250 Big Ben clock tower, London, England, Aaron F. Ross, www.dr-yo.com
250 Atomic Clock FOCS-1 (Switzerland), METAS / Wikipedia
250 Christiaan Huygens: Clock and Horologii Oscillatorii, Museum Boerhaave in Leiden, Netherlands, Rob Koopman / Wikipedia
250 Portrait of Christiaan Huygens (1629-1695), Bernard Vaillant
254 The headquarter of Association of Southeast Asia Nations (ASEAN) by Gunawan Kartapranata / Wikipedia
254 The flags of ASEAN nations by Gunawan Kartapranata / Wikipedia
256 Astronaut Buzz Aldrin on the moon, NASA
257 Astronauts of Apollo 11, NASA
257 Apollo 11 Lunar Module Pilot Buzz Aldrin's bootprint, NASA / Buzz Aldrin
257 Buzz Aldrin, NASA Apollo Archive, Neil Armstrong

ดัชนี
ลำดับเหตุการณ์
ลำดับเวลา

ก่อนพุทธศักราช
ก่อนพุทธกาล อารยธรรมชมพูทวีป *หน้า 3*
๑๖ แคว้นแห่งชมพูทวีป *7*
โยนก ที่เกิดปราชญ์กรีก *7*
ประสูติ-ตรัสรู้-ประกาศพระศาสนา *8*
ประดิษฐานพระศาสนาในแคว้นมคธ *9*
พุทธประวัติตรัสเล่า *10*
๔๕ พรรษาแห่งพุทธกิจ *18*
บาบิโลเนียใช้ไม้สักอินเดีย *18*
เล่าจื๊อ ขงจื๊อ ปราชญ์แห่งจีน *19*
พุทธกิจประจำวัน *20*
เปอร์เซียขึ้นครองกรีก *20*
โยนก: ไอโอเนีย-บากเตรีย *21*
ต้นแบบสังคายนา *21*
ธรรมวินัยเป็นพระศาสดา และพุทธปัจฉิมวาจา *21*
สังคายนา ครั้งที่ ๑ *24*

พ.ศ. 1 - 100
การนับพุทธศักราช *หน้า 25*
สายอชาตศัตรูสิ้นวงศ์ สู่ปาฏลีบุตร *25*
ก่อนเป็นอเมริกา *25*
ขึ้นยุคกรีกแห่งเอเธนส์ *26*
ปราชญ์กรีกแห่งเอเธนส์ *27*
เพลโต ต่อด้วยอริสโตเติล *27*
สังคายนา ครั้งที่ ๒ *28*
คัมภีร์เก่าของยิว-คริสต์ *29*

พ.ศ. 101 - 200
เกิดนิกายในพระพุทธศาสนา *หน้า 28*
ราชวงศ์นันทะ ครองมคธ *29*
เรื่องข้างเคียงในอินเดีย (มหากาพย์ มหาภารตะ) *29*
อเลกซานเดอร์กลับไป จันทรคุปต์ขึ้นมา *30*
กรีก รบ-สงบ-ส่งทูต สู่ปาฏลีบุตร *31*
กรีก เข้าแดนชมพูทวีป *31*
แม่ทัพกรีกตั้งอาณาจักร *31*
อียิปต์ขึ้นเป็นศูนย์กรีก *32*

พ.ศ. 201 - 300
เข้าสู่ยุคอโศกมหาราช *หน้า 32*
อโศกมหาราช จักรพรรดิธรรมราชา *32*
สืบอโศก ถึงคลิโอพัตรา *33*
เรื่องข้างเคียงในอินเดีย (รามเกียรติ์: พระราม-นางสีดา) *33*
นโยบาย “ธรรมวิชัย” *34*
จารึกอโศก *35*
โรมันรุ่ง กรีกเลือนลับ *37*
สังคายนาครั้งที่ ๓ และส่งศาสนทูต *38*
๙ สาย มีไทยและจีน ด้วย? *39*
พุทธศาสนาตั้งมั่นในลังกา *39*
พุทธศาสนาบนเส้นทางสู่จีน *39*
มหาสถูปสาญจี อยู่ในสภาพดีที่สุด *40*
มหาสถูปสาญจี กับวิทิสาเทวี *40*
จิ๋นซีฮ่องเต้ สร้างกำแพงเมืองจีน *40*
กษัตริย์พราหมณ์กำจัดพุทธศาสนา *42*
กรีก รุ่งที่โยนก *42*

พ.ศ. 301 - 400
พญามิลินท์ปิ่นโยนก ยอยกพุทธศาสนา *หน้า 43*
เรื่องข้างเคียงในอินเดีย (ลัทธิไศวะ-ลัทธิโยคะ) *43*

พ.ศ. 401 - 500
เทคโนโลยี: เกิดกังหันน้ำ *หน้า 43*
สามอาณาจักรทมิฬ *44*
กษัตริย์ทมิฬเข้าครองลังกา *44*
ลังกาเข้ายุคเข็ญ พุทธศาสนาพบวิกฤต *45*
แดนทมิฬในยุคอโศก *46*
ทมิฬ กับพุทธศาสนา *46*
บ้านเมืองสงบ ก็ยังต้องพบปัญหา *46*
ทมิฬ กับกรีก-โรมัน-สิงหฬ *47*
สังคายนาครั้งที่ ๕ หรือ ๔ *47*
อินเดียใต้: แดนทักษิณาบถ *50*
พุทธศาสนาในทักษิณาบถ *51*
ตะวันตกตอนบน มีอชันตา อาคเนย์ มีอมราวตี *52*
อุตราบถ และมัธยมประเทศ *53*
ทางสายไหม *54*
โรมันเรืองอำนาจ *55*
ถนนโรมัน+ทางสายไหม *56*
โรมันมาครองยิว *56*

พ.ศ. 501 - 600
กำเนิดศาสนาคริสต์ *หน้า 57*

พ.ศ. 601 - 700
โรมันกำจัดคริสต์ *หน้า 57*
พุทธศาสนาเข้าสู่จีน *58*
พระเจ้ากนิษกะ ผู้ตั้งศกราช *58*
สังคายนา ที่มหายานปรากฏตัว *59*
ชนชาติไทยเริ่มรับนับถือพระพุทธศาสนา *59*

พ.ศ. 701 - 800
พามิยาน ศูนย์การค้า ศาสนา ฯลฯ *หน้า 60*
เปอร์เซียรุ่ง ชมพูทวีปรวน *60*
จีนยุคสามก๊ก *60*
งานอชันตา ฟื้นขึ้นมาและเดินหน้าต่อไป *61*

พ.ศ. 801 - 900
โรมันรวน เพราะบาร์เบเรียน *หน้า 61*
อินเดียรุ่งใหม่ ในยุคคุปตะ *62*
โรมันหันมาถือคริสต์ *62*

พ.ศ. 901 - 1000
โรมันกำจัดคนนอกคริสต์ *หน้า 63*
หลวงจีนฟาเหียนมาบก กลับทะเล *63*
พุทธศาสนาเข้าสู่เกาหลี *64*
จีนกับอาเซียกลาง *65*
ฮั่น-ฮินดู ทำลายพุทธ *64*
พระพุทธโฆสาจารย์ จากชมพูทวีป ไปสืบอรรถกถาที่ลังกา *65*
ทั่วยุโรปสะท้าน เพราะฮั่นมา *66*
จักรพรรดิจีนพิโรธ *67*

พ.ศ. 1001 - 1100
มหาวิทยาลัยวลภี ที่เคยยิ่ใหญ่คู่กับนาลันทา *หน้า 66*
อชันตาเลิกไป เอลโลราเริ่มไม่นาน *67*
พวกฮั่นทำลายตักสิลา วัดวาหมดสิ้น *68*
โรมล่ม ยุโรปเข้ายุคมืด *68*
บีแซนทีน มองล่วงหน้า *69*
อวสานราชวงศ์คุปตะ *70*
ภูมิหลังบีบคั้นที่ขับดันอารยธรรม *70*
ช่วงต่อสู่ยุคใหม่ ก่อนอินเดียลุกดังไฟ *71*
กำเนิดนิกายเซน *71*
ญี่ปุ่นรับพระพุทธศาสนา *71*
หมู่ถ้ำอชันตา-เอลโลรา ว่าโดยสรุป *72*
ถ้ำเดิม เมื่อเริ่มคือวัด แต่ไปมาตวัดเป็นวิมาน *73*
เริ่มต้นเป็นปูชนีย์ ฟื้นอีกทีเป็นแค่ที่เที่ยวดู *73*
อาณาจักรศรีวิชัยเกิดที่สุมาตรา *76*

พ.ศ. 1101 - 1200
พุทธฯ ถูกทำลายอีก ก่อนฟื้นใหม่ *หน้า 76*
เทคโนโลยี: พลังงานจากลม *76*
ทวาราวดี ในที่แห่งสุวรรณภูมิ *77*
พุทธศาสนาเข้าสู่ทิเบต *77*
ทั้งฮั่น และศศางกะ ถึงอวสาน *77*
อินเดียตั้งตัวได้ พุทธรุ่งสุดท้าย *78*
จีนเข้ายุคราชวงศ์ถัง *78*
ที่แดนอาหรับ กำเนิดอิสลาม *78*
เหี้ยนจัง แห่ง นาลันทา *79*
พระถังซำจั๋ง แห่ง "ไซอิ๋ว" *80*
ตักสิลา ครั้งเหี้ยนจัง กับฟาเหียน *80*
มุสลิมอาหรับยึดเยรูซาเล็ม *80*
อียิปต์ ฯลฯ ทยอยสู่อิสลาม *80*
กาหลิฟขยาย โรมใกล้หมดลม *81*
อิสลามแตกเป็นสุหนี่-ชีอะฮ์ *81*
สัมพันธไมตรี จีน-อินเดีย *82*
หรรษะถูกลอบปลงพระชนม์ *82*

พ.ศ. 1201 - 1300
เมืองหลวงใหม่ของกาหลิฟ *หน้า 82*
ราชทูตจีน จับกษัตริย์อินเดีย *82*
หลวงจีนอี้จิง ตามหลังเหี้ยนจัง *83*
กาหลิฟตีอิหร่าน-อาฟริกา ยันสเปน *83*
ทมิฬแห่งอินเดียใต้ กับศรีวิชัย *84*
พระอนุรุทธาจารย์ แต่งคัมภีร์หลักในการเรียนอภิธรรม *84*
ศรีวิชัย ที่ควรรู้ *84*
หีนยานมาก่อน *85*
๕๐๐ ปีที่รุ่งเรือง *85*
ทมิฬ กับลังกา มีเวรกันมายืดยาว *85*
ทมิฬยังเฉา คราวมีอาณาจักรใหญ่ทางเหนือ *86*
เปลี้ย-ฟื้น-ดับ *86*
ปาณฑยะ และโจฬะ จะลับหรือโรจน์ การค้าก็รุ่ง *87*
ชมพูทวีป ได้ผู้นำใหม่ *88*
สิ้นวงศ์กาหลิฟ เริ่มวงศ์ใหม่ *88*
อาหรับทำกระดาษได้จากจีน *88*
ปาละ ราชวงศ์พุทธสุดท้าย *89*
ปาละ+สถานศึกษา นำวิทยาสู่ศรีวิชัย *89*

พ.ศ. 1301 - 1400
กาหลิฟแบกแดดใฝ่วิทยา *หน้า 89*
มุสลิมอาหรับทำลายมหาวิทยาลัยวลภี *90*
วิทยา จากอินเดียสู่ยุโรป *90*
นาลันทายังอยู่ แต่แพร่ตันตระ *91*
จะเข้ายุคเตอร์กเป็นสุลต่าน *91*
พุทธศาสนาแบบมหายานเคยเจริญในภาคใต้ของไทย *91*
ฝรั่งจะฟื้นจักรวรรดิโรมัน *92*
ปาละ กับทิเบต และศรีวิชัย *92*
อินเดียค่อยสงบได้ ในยุคแบกแดด *92*
อาหรับหยุด เตอร์กจะเริ่มบุก *93*
ศังกราจารย์ ที่ฮินดูด้วยกันก็ระแวง *93*
สร้าง "บรมพุทโธ" ในยุคของศรีวิชัย *93*
จีนยกเต๋า ถึงคราวเซนขึ้น *93*
ศังกราจารย์ กำจัดพุทธได้อย่างไร *94*
รูปร่างเป็นพระ แต่ความรู้ไม่เป็นพุทธ *94*
นารายณ์อวตารแล้ว ศิวะอวตารก็มี *95*
พุทธศาสนาอ่อนแรง รอวันถูกทำลาย *95*

พ.ศ. 1401 - 1500
ทัพอิหร่านผ่านใกล้ แต่อินเดียยังไม่เข้ายุคสงคราม *หน้า 94*
ถึงยุคของอาณาจักรทมิฬ โจฬะเรืองอำนาจ *96*
ปาณฑยะขึ้นเป็นใหญ่ ในแดนทมิฬ *96*

พ.ศ. 1501 - 1600
กำเนิดจักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ *หน้า 95*
จีนพิมพ์พระไตรปิฎก พ่วงด้วยสรรพตำรา *95*
ที่ศรีลังกา สิ้นยุคอนุราธปุระ *96*
เมื่อพุทธศาสนาจะสูญสิ้นจากอินเดีย *97*
เตอร์กตั้งอาณาจักรรุกเข้ามา *98*
ยุคกาหลิฟสงบ สุลต่านรบรุก *98*
เตอร์กทำสงครามไป ก็ปล้นไป *98*
เตอร์กรุก อินเดียไม่อาจตั้งรับ *99*
ยุโรปกำจัดคนนอกคริสต์ *99*
ไทยอีสานและภาคกลาง มีทั้งเถรวาท มหายาน และ พราหมณ์ เข้ามาปนกัน *99*
เตอร์กนำอิสลามสู่กลางใจอินเดีย *100*
พม่ารวมตั้งอาณาจักร แผ่อาณาเขต พุทธศาสนาเถรวาทก็แผ่ขยาย *100*
เทคโนโลยี: จีนคืบอีกก้าว *101*

อาหรับลง เตอร์กรุ่ง *101*

พ.ศ. 1601 - 1700
ปาละสิ้น เสนะคือสุดท้าย *หน้า 101*
เกิดมหาวิทยาลัยในยุโรป *101*
ครูเสด: คริสต์-อิสลาม *102*
เสนะ ฟื้นฮินดูและระบบวรรณะ *102*
อารยธรรมเก่าในแดนที่มาเป็นอเมริกา *103*
นครวัต อนุสรณ์แห่งอารยธรรมขอมโบราณ *103*

พ.ศ. 1701 - 1800
สุลต่านใหม่ ใช้วิธีเก่า: รบมา ปล้นไป *หน้า 104*
เริ่มยุคมุสลิมครองอินเดีย *104*
รุก-ทำลายล้างง่ายๆ ไม่มีการต่อสู้ *104*
พอยุคมุสลิมเริ่ม พุทธฯก็ร้าง *105*
เหลือแต่ฮินดู ยังสู้กับมุสลิมต่อไป *106*
เตอร์กมา ระลอกใหม่ *106*
มหาวิทยาลัยฮินดู อยู่รอดได้ *107*
รบกันทั่ว ทั้งข้างนอก ทั้งข้างใน *107*
ยุคอาหรับ-เตอร์ก มีมงโกลมาต่อ *107*
ตันตระ-ขชุรโหเติบโต อินเดียก็ถึงคราวตาย *108*
เจงกิสข่าน ผ่านไหนแหลกนั่น *108*
เดลีรอด เจงกิสข่านไม่เข้า *108*
๖๕๑ ปี ที่มุสลิมครองอินเดีย *109*
เกาหลีพิมพ์พระไตรปิฎก *112*
โป๊ปตั้งศาลไต่สวนศรัทธา เพื่อกำจัดลัทธินอกคริสต์ *113*
เตอร์กยึดเยรูซาเล็ม *113*
ไทยตั้งอาณาจักรสุโขทัย
พุทธศาสนาเถรวาทสายลังกาวงศ์รุ่งเรือง *114*

พ.ศ. 1801 - 1900
เตอร์กวงศ์ทาส ตั้งกาหลิฟอาหรับเป็นหุ่น ตัวเองเป็นสุลต่าน *115*
เตอร์ก คือผู้พิทักษ์อารยธรรมมุสลิมของอาหรับ *115*
สมัยกุบไลข่าน มีฝรั่งมารับราชการเมืองจีน *116*
มชปหิต คั่นกลาง ต่อศรีวิชัย ก่อนเข้ายุคมุสลิม *117*
เตอร์ก ตั้งจักรวรรดิออตโตมานที่ยิ่งใหญ่-ยืนยาว *117*
ย้อนทวนความ เส้นทางอิสลามสู่อินเดีย *118*
จบสงครามครูเสดส์ ที่คริสต์-อิสลามรบกันมา ๒๐๐ ปี *118*
เตอร์กลงใต้ ขยายอำนาจในทักษิณาบถ *119*
เทมาเส็ก ได้ชื่อสิงหปุระ คือสิงคโปร์ *119*
อาณาจักรทมิฬสิ้นอำนาจ เปลี่ยนเป็นของมุสลิม *120*
สุลต่านแห่งเดลี ใกล้สิ้นอำนาจ *120*
ไทยตั้งอยุธยา ลาวตั้งล้านช้าง *121*
ย้อนประวัติของวิชัยนคร *121*
พระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ เข้าสู่ล้านนา *121*

พ.ศ. 1901 - 2000
มงโกลมา-เดลีมอด *หน้า 122*
มงโกลระลอกใหม่ ตีหมด อินเดียจดรัสเซีย *122*
เทคโนโลยี: เกาหลีอีกก้าวในการพิมพ์ *122*
กำเนิดอาณาจักรมุสลิม จุดเริ่มของมาเลเซีย *123*
อานุภาพของจีนคุ้มครองมะละกา
แต่พอโปตุเกสมา ชื่อมะละกาก็ลับหาย *123*
จีนพิมพ์หนังสือสรรพวิทยา *124*
ออตโตมานเตอร์ก หลังถูกมงโกลตี ตั้งตัวได้ใหม่ *124*
โปรตุเกส เริ่มยุคอาณานิคม *124*
พบพระแก้วมรกต ที่เชียงราย
สุดท้ายประดิษฐานที่กรุงเทพฯ *125*
สังคายนาครั้งแรกของประเทศไทย *125*
บ้านเมืองมั่นคงลงตัวเข้มแข็ง
วัดวาเป็นแหล่งการศึกษาของชาวบ้านชาวเมือง *126*
เทคโนโลยี: เยอรมันก้าวไล่มาในการพิมพ์ *128*
จักรวรรดิโรมันตะวันออกล่มสลาย ยุโรปสิ้นสมัยกลาง *128*
ตะวันตกรุ่งสาง เมื่อตะวันออกร้างแสง *128*

พ.ศ. 2001 - 2100
ศาลใหญ่กำจัดคนนอกคริสต์ ตั้งที่สเปน *หน้า 129*
ยิวแย่ทุกยุค และทุกที่ *129*
โคลัมบัสค้นพบอเมริกา *130*
โป๊ปให้โปรตุเกสกับสเปนแบ่งโลก ไปหาเมืองขึ้นได้คนละซีก *130*
สองมหาอำนาจมุสลิม ต่างนิกาย แข่งอำนาจกัน *132*
โปรตุเกสเปิดอินเดียแก่การหาอาณานิคม *132*
เริ่มการค้าทาส จับคนอาฟริกันขายส่งมาอเมริกา *132*
โปรตุเกสผู้พิชิตมะละกา คือฝรั่งชาติแรกที่มาผูกสัมพันธ์
และเปิดการค้ากับไทย *132*
สเปนล่าอาณานิคมและสมบัติ ในอเมริกา *132*
อาณานิคมแรกของโปรตุเกส ในอินเดีย *133*
คิดจะสมาน ยิ่งเพิ่มการขัดแย้ง *134*
ฝรั่งพาโรคระบาดไปแพร่ในอเมริกา เจ้าถิ่นตายดั่งใบไม้ร่วง *134*
มุสลิมเตอร์ก ปกครองมุสลิมอาหรับหมดสิ้น *135*
จบยุคสุลต่านแห่งเดลี เข้ายุคมุสลิมมงโกล *135*
มุสลิมเตอร์กอาเซียกลาง
ย้อนทางมาครองมุสลิมอาหรับตะวันออกกลาง *135*
เกิดโปรเตสแตนต์ ยุโรปเข้ายุคปฏิรูป *136*
เดินเรือหาทางไปมา ได้ชื่อมหาสมุทรแปซิฟิก
อีกทั้งพิสูจน์ว่า โลกนี้กลมจริง *136*
พระสิริมังคลาจารย์แห่งล้านนา
ปราชญ์ไทยที่สุกใสในมาตรฐานวิชาการสากล *137*
อังกฤษประกาศไม่ขึ้นกับโป๊ป ตั้งนิกายใหม่ของตนเอง *137*
โปรเตสแตนต์ปฏิรูป คาทอลิกย้อนปฏิรูป ก็รบกันใหญ่ *138*
โป๊ปตั้งศาลสูงสุด กำกับการไต่สวนศรัทธาอีกชั้น *138*
เริ่มต้นปฏิวัติวิทยาศาสตร์ ขัดกับศาลคริสต์ *138*
สเปนนักล่า ทำลายแอสเทคแล้ว ก็ถล่มอินคา *139*
พระนางแมรี่ละเลงเลือด กวาดล้างโปรเตสแตนต์ในอังกฤษ *139*

พ.ศ. 2101 - 2200
สงครามศาสนาในยุโรป *หน้า 139*
อาณาจักรฮินดูสุดท้าย *140*
แมรี่สิ้นสมัย น้องแมรี่หันไปกำราบคาทอลิก *140*
ฝรั่งเศสว่าแรง ต้องเทียบสเปน *140*
อวสานแห่งวิชัยนคร *141*
มุสลิมครองสุดอินเดีย *141*
สงครามสำคัญพลิกผันอารยธรรม *141*
โมกุลเริ่มให้เสรีภาพทางศาสนา *141*
เสียกรุง ครั้งที่ ๑ พระนเรศวรฯ กู้เอกราช *141*

ศาสนาใหม่ของจักรพรรดิอักบาร์ *143*
ญี่ปุ่นปิดประเทศ เมื่อรู้เจตนานักบวชที่มากับนักล่าอาณานิคม *144*
คาทอลิก-โปรเตสแตนต์ รบกัน ๓๐ ปี เยอรมนีย่อยยับ *144*
"เมื่อบ้านเมืองดี เขาสร้างวัดให้ลูกท่านเล่น" *144*
หนีภัยศาสนา สู่อเมริกา หาอิสรภาพ *146*
เกาะแมนฮัตตัน นิวยอร์ก ราคา ๒๔ เหรียญ *146*
กาลิเลโอขึ้นศาลสอบศรัทธา รอดตายเพราะยอมสละคำสอน *147*
บาทหลวงใหญ่ ว่าการแผ่นดินฝรั่งเศส *147*
ทัชมาฮาล อนุสรณ์รักตลอดกาล *147*
ฝรั่งเศสมา พาการทูตคึกคัก ลงท้ายฝรั่งเศสถูกไล่
พาเมืองไทยเข้าเงียบ *148*

พ.ศ. 2201 - 2300

โมกุลกำจัดฮินดูอีก *150*
ฝรั่งเศสสมัยพระนารายณ์ กำจัดคริสต์ต่างนิกาย *150*
อิหร่านห้ำหั่นมุสลิมสุหนี่ ที่ต่างนิกาย *151*
ชาห์ผู้ไม่ชอบสวรรค์ *151*
ชาห์ตีเดลี ขนทรัพย์ไป *หน้า 151*
ทัพชาห์ทำลายพระ *151*
อังกฤษชนะฝรั่งเศส ได้เบงกอล *154*
อังกฤษรุ่ง อุตสาหกรรมเริ่ม *154*
ปฏิวัติสู่ความก้าวหน้ายุคใหม่ *154*
เกิดสยามวงศ์ในลังกาทวีป *155*

พ.ศ. 2301 - 2400

อังกฤษร่วมปกครองอินเดีย *หน้า 154*
อังกฤษสำรวจโบราณสถาน *155*
เสียกรุงครั้งที่ ๒ พระเจ้าตากสิน กู้เอกราช ตั้งกรุงธนบุรี *156*
กัปตันคุกเดินเรือไป โลกได้รู้จักทวีปออสเตรเลีย
อังกฤษได้อาณานิคม *158*
อังกฤษใฝ่ศึกษา ตั้งอาเซียสมาคม *158*
ประเทศอเมริกาเพิ่งเกิด *159*
อิทธิพลใหญ่ต่อโลกเวลานี้ *159*
นักดาราศาสตร์อังกฤษ พบดาวมฤตยู *159*
"... ยอยกพระพุทธศาสนา ป้องกันขอบขัณฑสีมา
รักษาประชาชนและมนตรี" *160*
เนปาลเสียเอกราช *162*
ฝรั่งเศสสู่ประชาธิปไตย *162*
ฝรั่งเศสนำหน้า พาระบบเมตริกแพร่ไปทั่วโลก *162*
พม่าหมดอิสรภาพ *163*
นะโปเลียนเปลี่ยนโฉมยุโรป *163*
ภาษามือ เพื่อคนหูหนวก
ขยายโอกาสในการศึกษาออกไปกว้างไกล *163*
วิสาขบูชาหายไปคราวสิ้นอยุธยา
กลับฟื้นขึ้นมาเป็นงานใหญ่ *164*
กำเนิดธรรมยุตติกนิกาย *164*
อักษรเบรลล์ เพื่อคนตาบอด
ความก้าวหน้าสำคัญทางการศึกษาและสื่อสาร *164*
วัดโพธิ์มีจารึกสรรพวิทยา
เป็นมหาวิทยาลัยเปิดแห่งแรกของไทย *164*
หมอบรัดเลย์ ริเริ่มงานการแพทย์และการพิมพ์แก่สังคมไทย *165*
ตั้งโรงเรียนอนุบาล ให้การเรียนเป็นประสบการณ์
ที่ร่าเริงเบิกบาน *166*
ได้ข้อยุติพอตั้งทฤษฎี ว่าชีวิตประกอบขึ้นด้วยเซลล์ *166*
ไดโนเสาร์เพื่อนร่วมยุคของเต่าหายไป บ้างกลายเป็นนก หมด
จากโลกแต่ไดโนเสาร์ แต่เต่ายังอยู่มาเป็นคู่ของกระต่าย *166*
ตั้งฐานความคิดของคอมมิวนิสต์ ไว้ใน
"The Communist Manifesto" *166*
สร้างเจดีย์ใหญ่ ได้ภูเขาทอง *167*
ร. ๔ ทรงเริ่มพิธีมาฆบูชา *167*
อังกฤษอ่านจารึกอโศกได้ *168*
อังกฤษมาทำสัญญาค้าขาย
ไทยเปิดประเทศรับอารยธรรมตะวันตก *168*

พ.ศ. 2401 - 2500

อินเดียเป็นเมืองขึ้นอังกฤษ *หน้า 169*
ทฤษฎีวิวัฒนาการอันลือลั่น *169*
ศึกษาโดยเด็กเป็นศูนย์กลาง *169*
สงครามกลางเมืองจบไป อเมริกาได้เลิกทาส *170*
คันนิ่งแฮม ผู้ได้ทำคุณไว้ ในการฟื้นพุทธสถาน *170*
อดีตอันรุ่งเรือง ที่ไม่เหลือแม้ร่องรอย *171*
จากรายงานของนักสำรวจ: ความสูญสิ้นเพราะถูกทำลาย *172*
องค์กรขาวพิฆาตดำ *172*
รางวัลโนเบล (Nobel Prize) เพื่อผู้ทำคุณประโยชน์อันยิ่งใหญ่ *172*
เทคโนโลยี: เครื่องพิมพ์ดีดเกิดที่อเมริกา *173*
คันนิ่งแฮมคิดถึงใคร ที่มาเผา-ฆ่า *173*
แม้แต่ตั้งใจไปขุดฟื้น บางแห่งก็ทำไม่ได้ *173*
ในกรุง "โรงเรียนหลวงสำหรับราษฎร"
เกิดก่อนที่วัดมหรรณพ์ *173*
พม่าสร้างพระไตรปิฎกฉบับหินอ่อน *173*
ฝรั่งแต่งหนังสือธรรมโด่งดัง *174*
ลอนดอน มีองค์กรพิมพ์พระไตรปิฎก *174*
ลัทธิชังยิว vs. ลัทธิยิวรักถิ่น *174*
ดูโลกปัจจุบัน อย่ามองข้ามนักเศรษฐศาสตร์ท่านนี้ *175*
อเมริกาออกหน้า ร่วมด้วยแคนาดา
ชวนจัดเขตเวลาใช้กันทั้งโลก *175*
ไทยพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นเล่มหนังสือ ชุดแรกของโลก *175*
มีโรงเรียนแล้ว ต้องมีโรงพยาบาล เป็นฐานของชีวิตและสังคม *175*
ใช้ ร.ศ. แทน จ.ศ. *175*
วิทยาลัยแห่งแรกของไทย *176*
อนาคาริกธรรมปาละ ผู้นำการฟื้นฟูพุทธศาสนาในอินเดีย *176*
ตั้งมหาโพธิสมาคมเป็นฐาน เริ่มงานฟื้นพุทธสถาน *177*
ตั้งกระทรวงธรรมการ ให้ธรรมะคุมศาสนา
และเป็นแกนของการศึกษา *177*
มหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งแรกในประเทศไทย *177*
อเมริกันชายนำเข้ามา อเมริกันหญิงช่วยทุนให้เดินหน้า *178*
แม้จะสิ้นชีพ ขอเกิดมาทำงานพุทธศาสนาต่อไป *178*
ค้นพบเอกซเรย์ *178*
กีฬาโอลิมปิกคืนชีพ *178*
ปลูกเมล็ดพืชไว้ ผลเผล็ดให้ผู้อื่นชื่นชมต่อไป *179*
ปราชญ์อินเดียตื่นตัวตามฝรั่ง ตั้งสมาคมทางพุทธ *179*
พุทธแบบเซนเด่นก่อน ที่อเมริกา *179*
ในหัวเมือง เผดียงพระสงฆ์สอนทั่วราชอาณาจักร *180*
แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับแรกของประเทศไทย *180*
วิทยาศาสตร์+เทคโนโลยี: ความก้าวหน้าที่ควรสนใจ *181*

พ.ร.บ. คณะสงฆ์ ฉบับแรก ถัดจาก “กฎพระสงฆ์” ใน ร. ๑ *182*
เฮนรี ฟอร์ด พาอเมริกาก้าวขึ้นมานำในอุตสาหกรรมรถยนต์ *182*
เมืองไทยเลิกทาส อย่างนุ่มนวล ด้วยวิธีการเป็นขั้นตอน *182*
ก้าวใหม่ของการศึกษาพระปริยัติธรรม:
บาลีสอบเขียน มีนักธรรมมาเคียง *182*
เมืองไทยเริ่มใช้ “พุทธศักราช” *182*
ความเปลี่ยนแปลงใหญ่ ที่นำสู่ความเปลี่ยนแปลงต่อไป *183*
หอพระสมุดสำหรับพระนคร ก่อนมาเป็นหอสมุดแห่งชาติ *183*
เกิดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทย *183*
รัสเซียไปเป็นคอมมูนิสต์ ออตโตมานมาถึงอวสาน *184*
เตอร์กฟุบ อาหรับฟื้น ยิวเข้าทางที่จะฟู *184*
จากจักรวรรดิออตโตมาน เป็นสาธารณรัฐเตอร์กี *185*
เตอร์กสลัดความเป็นรัฐอิสลาม *185*
จบยุคมุสลิมเตอร์ก มุสลิมอาหรับตั้งตัวขึ้นใหม่ *185*
พระไตรปิฎกบาลีเมืองไทย พิมพ์ใหม่ครบชุดครั้งแรก เรียกว่า
“ฉบับสยามรัฐ” *186*
วีรบุรุษผู้มีชัย นำความสำเร็จมาให้แก่เพื่อนร่วมชาติ
และมวลชาวโลก *186*
พระเณรเรียนนักธรรมกันสืบมา
คฤหัสถ์เริ่มมีธรรมศึกษาให้เรียน *186*
นักดาราศาสตร์อเมริกัน พบดาวยม *186*
เมืองไทยเปลี่ยนการปกครองเป็นประชาธิปไตย *186*
กำเนิดพุทธทาสภิกขุ และสวนโมกขพลาราม *187*
ราชบัณฑิตยสถาน เครือข่ายทางปัญญา
แหล่งอ้างอิงทางวิชาการ *187*
มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง
มาเป็นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ *187*
ทีวี โผล่มานิด ติดสงครามโลก ๖ ปี จน ๒๔๘๘ ผ่าน
จึงบานไม่หุบ *188*
สงครามโลกครั้งที่ ๒:
คนตาย ๔๕ ล้าน สู่อวสานของลัทธิอาณานิคม *189*
วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี: ความก้าวหน้าที่ควรสังเกต *192*
๑ มกราคม เป็นวันขึ้นปีใหม่ *194*
กระทรวงธรรมการ กับกระทรวงศึกษาธิการ
กลับกันไปมา เป็นปัญหามานาน *194*
พระได้ พ.ร.บ. คณะสงฆ์ใหม่
ตามยุคสมัยของระบบการปกครอง *194*
ก้าวสำคัญของพันธุศาสตร์ *195*
จุดเริ่ม สู่ปัญหาอาหรับกับยิว *195*
สมัยนี้มีปากกาลูกลื่น หาได้แสนง่าย เขียนได้แสนสบาย
งานอย่างเลิศที่แสนดี น่าจะได้ผลิตได้มีขึ้นมามากมาย *195*
จีนเปลี่ยนเป็นคอมมูนิสต์ *195*
ชมพูทวีปได้อิสรภาพ แต่ต้องแยกเป็นอินเดีย ปากีสถาน *197*
พระเจ้าอโศกนำพระพุทธศาสนาเข้ามาไว้ในธงชาติอินเดีย *197*
ผู้ชู “อหิงสา” ถูกพิฆาตเพราะความกลัววิหิงสา *197*
นาลันทาใหม่ ตั้งขึ้นไว้เป็นอนุสรณ์แห่งนาลันทาโบราณ *197*
รัฐบาลอินเดียฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ ได้อนุสรณ์ใหม่ *198*
กำเนิดพุทธมณฑล *198*
พุทธศาสนาเริ่มฟื้นขึ้นมาในตัวคน *199*
พระมหากษัตริย์ไทยทรงสืบประเพณีบวชเรียน *200*
พม่าฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ ด้วยฉัฏฐสังคีติ *200*
ไทยฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ ให้เกิดพุทธมณฑล *200*
โซเวียตปล่อยดาวเทียม อเมริกันเปลี่ยนแนวการศึกษา *201*

พ.ศ. 2501 - 2547

ฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษแล้ว ได้บูชาในวันเพ็ญอาสาฬหะทุกปี
หน้า 201
แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ -
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ *201*
ทิเบตหนีจีน ไปก้าวหน้าในอเมริกา *202*
อเมริกันจะเริ่มใช้เลเซอร์ *202*
ศรีลังกา มีนายกรัฐมนตรีหญิงคนแรกของโลก *202*
คนรุ่นใหม่ ไม่รู้ว่า คุณปู่ย่าตายาย แค่ใช้เครื่องดูเวลา
ทั้งยุ่งยากใช้เงินเสียเวลาแค่ไหน *202*
อีกก้าวของพันธุศาสตร์ *202*
บ้านเมืองปฏิวัติ การปกครองคณะสงฆ์ก็อนุวัติ *203*
คริสต์คาทอลิกปรับตัวครั้งใหญ่ - วางนโยบายใหม่ *203*
เมืองไทยเป็นที่ตั้งถาวรของสำนักงานใหญ่ พสล. *203*
วัดไทยแห่งแรกในตะวันตก *203*
“ฮิปปี้” บ่งชี้ปฏิกิริยาภายในต่อสังคมวัตถุนิยม *204*
ย่างก้าวแรกบนดวงจันทร์ *205*
ฝรั่งเข้ายุคตื่นตระหนกปัญหาสิ่งแวดล้อม *205*
เกิดวัดไทยแห่งแรกในอเมริกา *205*
UN จัดประชุมใหญ่ หาทางแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม *206*
พันธุศาสตร์ก้าวต่อไปถึงตัดแต่งยีน *206*
เขมรแดงเข้ามา เปลี่ยนกัมพูชาเป็นคอมมูนิสต์ *206*
พระธาตุพนม ล้มแล้วคืนคง ยืนยงเป็นมิ่งบูชนีย์ *207*
ลาวเลิกรบ จบลงด้วยคอมมูนิสต์ *207*
เวียดนามรวมประเทศ เป็นคอมมูนิสต์ *208*
วันโลกประลัยใกล้เข้ามา คนกาหลลนลาน อยู่ไม่ถึง *208*
เป็นคอมมูนิสต์แล้ว ๑๘ ปีผ่านมา
กัมพูชากลับเป็นราชอาณาจักร *209*
ตั้งวัดป่านานาชาติแบบไทย ในอังกฤษ *210*
จับตัวไวรัสโรคเอดส์ได้ แต่ยังแก้ไขไม่ได้ *211*
สงบจิต+โอ่วัตถุ ออกบวช+หากาม สละโลก+สุดมั่งมี
จบที่ไหน *211*
ไทยทำพระไตรปิฎกคอมพิวเตอร์ ฉบับแรกของโลก *211*
เปิดกำแพงเบอร์ลิน สิ้นสุดสงครามเย็น *212*
โซเวียตสลาย อเมริกาเป็นใหญ่ผู้เดียว *212*
ชุมนุมใหญ่สุดผู้นำนานาชาติ
ได้แค่ประกาศว่าแก้ปัญหายังไม่ได้ *212*
ลัทธิโลกประลัย ป่วนจิตใจไปถึงการเมือง *213*
โลกยังไม่บรรลัย คนทยอยประลัย ไปกระทั่งญี่ปุ่น *213*
ทาลิบันขู่จะทำลายพระพุทธรูปใหญ่ *214*
พระพุทธรูปใหญ่สลายเพราะทาลิบัน *214*
โคลนนิ่งรายแรกของโลก *214*
โป๊ปประกาศขอขมาต่อโลก *214*
ดับดิ้นก่อนวันสิ้นโลก จบสหัสวรรษเก่าที่อาฟริกา *214*
จบ Y2K ขึ้น millennium ที่ 3 *215*
ชมพูทวีป ในปัจจุบัน *218*
นานาทวีป: ศาสนา - ศาสนิก *218*
สหประชาชาติให้วันวิสาขบูชา เป็นวันสำคัญสากล *220*
ชาวพุทธนานาชาติจัดฉลองวันวิสาขบูชาโลกในประเทศไทยและ
มีมติให้พุทธมณฑลเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาโลก *220*

ดัชนี

กฎมนเทียรบาล *127*
กบิลพัสดุ์, เมือง/นคร *8, 10, 18, 19, 63, 167, 172*
กรมพระราชวังบวร *156*
กรรณสุวรรณ/เคาทะ, อาณาจักร *66*
กรีก *7, 20, 21, 26, 27, 30-32, 34, 37, 42, 43, 47, 53, 56, 57, 61, 62, 68, 69, 84, 85, 89, 90, 115, 128, 148, 155, 178*
กรุงเทพฯ *125, 160, 161, 167, 168, 187*
กฤษณะ *29*
กฤษณะ, แม่น้ำ *71*
กฤษณะที่ ๑ *73*
กลิงคะ, แคว้น *32, 34, 44, 46*
กวม, เกาะ *136*
กอธ *62, 63*
กอล *66*
กอลคอนดา *141*
กังหว่า, เกาะ *112*
กัญจี/ กัญจีปุรัม, อาณาจักร *85, 86*
กันยากุพชะ, เมือง *77, 82, 88*
กัปตันคุก *158*
กัมปิล *121*
กัมพูชา *206, 209*
กัมโพชะ *7, 34, 50, 218*
กัลกยาวตาร *64*
กัลกัตตา, เมือง *56, 66, 101, 155, 179*
กัว *133*
กัวเตมาลา *25, 133*
กัศมีระ *59, 79, 80*
กัสมีร-คันธารรัฐ *38*
กากเวรุ *15*
กาณวายนะ *42*
กาณาริฏฐะ *13*
กานากาวา, สนธิสัญญา *168*
กาบะฮ์, มหาวิหาร *79*
การปฏิวัติฝรั่งเศส *162*
การาจี *3*
กาลาโศก *28*
กาลาโศก/กาลาโศกราช, พระเจ้า *25*
กาลิลี *57*
กาลิเลโอ *138, 147*
กาวิรปัฏฏนะ *47*
กาเวรี, แม่น้ำ *47*
กาศยปะมาตังคะ *58*
กาสี *7*
กาหลิฟ *79-83, 87-92, 97, 98, 101, 113, 115, 134, 135, 185*
กำแพงเพชร *125, 127*
กำแพงเมืองจีน (กำแพงหมื่นลี้) *41*
กิจจานุกิจ *165*
กิตติสิริราชสิงห์, พระเจ้า *155, 156*
กิมเมอิ, จักรพรรดิ *71*
กือนาธรรมิกราช, พระเจ้า *121*
กุตุบ-อุด-ดิน, แม่ทัพ *104*
กุบไลข่าน, จักรพรรดิ *100, 116*
กุมภเมลา *78*
กุมารชีวะ, พระ *65*
กุมาริละ *95*
กุรุ *7*
กุรุเกษตร, ทุ่ง *29*
กุเวร, ท้าว *13*
กุษาณ *43, 49, 53, 58, 60, 62*
กุสินารา, เมือง *21, 62, 76*
กูจา, เมือง *61, 65*
กูฏทันตพราหมณ์ *13*
กูฏาคาร *18*
กู๊ดโฮป, แหลม *132*
กูเตนเบอร์ก *101, 128*
กูรข่า *162*
กูรู *210, 211*
เกตตีสเบอร์ก, เมือง *171*
เกรกอรี่ที่ ๙, สันตะปาปา *113*
เกรเชี่ยน, จักรพรรดิ *63*
เกรลปุตระ *46*
เกราละ *44, 84*
เกาหลี *64, 71, 86, 95, 112, 122, 211*
แกนดี, เมือง *47, 155*
แกลลอเดท *163*
โกกนุท *10*
โกญจะ *10*
โกบี *63*
โกรีโอ *112*
โกศล, แคว้น *7, 9, 13, 25, 62*
โกสัมพี, เมือง *19*
โกอินัวร์, เพชร *150*
ไกลาส, ถ้ำ *73*
ขงจื๊อ *19, 41, 60, 219*
ขชุรโห, เทวสถาน *99, 108*
ขโรษฐี, อักษร 159
ขวาเรซม์-ชาห์ *107, 108*
ขุนเทพกวี *149*
ขุนวรวงศาธิราช *142*
ขุนหลวงพะงั่ว *126, 127*
ขุนหลวงเม้า *59*
ขุนหลวงสรศักดิ์ *148, 149, 156*
ขุนหลวงหาวัด *156*
เขมร *77, 209*
เขมรแดง *206*
เขมา *10*
โขตาน, เมือง *39, 54, 58, 61*
คงคา, แม่น้ำ *3, 16, 31, 50, 56, 78, 87*
คยา, ท่าน้ำ *12*
คยาสีสะ *9*
คริสต์, ศาสนา *29, 42, 46, 47, 51, 52, 57, 61-63, 65, 68, 70, 84, 86, 87, 99, 102, 113, 115, 116, 118, 129, 131, 133, 136, 138-140, 142, 144, 146-150, 155, 165, 169, 173, 175, 176, 184, 203, 210, 213, 214, 218, 219*
ครีต, เกาะ *3*
ครูเสดส์ *70, 113, 115, 118*
คลีโอพัตรา, พระนาง *33, 55*
ควอนตัม, ทฤษฎี *181*
คอนสแตนตินที่ ๑/คอนสแตนตินมหาราช, จักรพรรดิ *62*
คอนสแตนติโนเปิล, เมือง *62, 63, 69, 128, 132, 185*
คันธาระ *7, 30, 31, 43, 50, 53, 56, 63, 68, 73, 79, 80, 218*
คันธาระ, ศิลปะ *43, 62*
คัมภีร์ครรภ์รักษา *165*
คามวาสี *114*
คิชฌกูฏ *11, 16*
คิตโต, พันตรี *172*
คุณวรมัน, พระ *84*
คุตติกะ *44*
คุปตะ *49, 60-63, 66, 68, 70, 71, 90, 93*
คุรุนานัก *134*
คุรุ (ภัควาน) ศรี รัชนีศ *211*
คู คลักซ์ แคลน *172*
แคชเมียร์ *59, 87, 218*
แครง, เมือง *143*
แคลิฟอร์เนีย, รัฐ *205, 213*
โคจินจีน *149*
โคธาวรี/โคทวรี, แม่น้ำ *50*
โคปาละ *88*
โคเปอร์นิคัส *138*
โคโมริน, แหลม *120*
โครินธ์ *34*
โคลนนิ่ง *214*
โคลัมบัส, คริสโตเฟอร์ *130*
โคลัมโบ, กรุง *220*
โคลีเซียม, สนามกีฬา *37*
โคโลราโด, รัฐ *205*
ไคโร *115*
ฆาซนา, เมือง *98, 106, 107*
ฆาซนาวิด, ราชวงศ์ *98, 104*
ฆาซนี, เมือง *98-101, 104*
ฆูร์/เฆอร์, เมือง *104, 106-108*
โฆสิตาราม *19*
ง่อก๊ก *60*
งุ้ม, เจ้าฟ้า *120*
เงื่อม อินฺทปญฺโญ, พระมหา *187*
จกก๊ก *60*
จตุสดมภ์ *127*
จมื่นศรีเสาวรักษ์ *144*
จ๊อกจาร์การ์ตา, เมือง *93*
จอมทอง, พระที่นั่ง *145*
จอห์น ๒๓, สันตะปาปา *203*
จอห์น ดิวอี้ *169*
จอห์น บาวริง, เซอร์ *168*
จอห์น เมย์นาร์ด เคนส์ *174*
จอห์นที่ ๑๒, สันตะปาปา *95*
จอห์นปอลที่ ๒, สันตะปาปา *214*
จอห์นสัน, ประธานาธิบดี *171*
จักรี, ราชวงศ์ *160*
จันทภาคา *16*
จันทรคุปต์, พระเจ้า *30, 31, 62*
จันทรคุปต์ที่ ๑, พระเจ้า *62*
จันเทละ, ราชวงศ์ *99, 108*
จัมปา *123*
จาตุรงคสันนิบาต *9, 167*
จารึกวัดโพธิ์ *165*
จาลิยบรรพต *19*
จาลุกยะ-โจฬะ, ราชวงศ์ *96*
จาลุกยะ, ราชวงศ์ *61, 67, 71, 86, 96*
จิตตะ *10*
จิ๋น, ราชวงศ์ *41, 60, 64*
จิ๋นซีฮ่องเต้, จักรพรรดิ *41*
จีน *19, 37, 39, 41, 47, 54, 56, 58-61, 63-66, 71, 73, 78, 79, 82, 83, 85-88, 92, 93, 95, 101, 108, 112, 116, 122-124, 140, 165, 189,*

195, 202, 218
จูลิอุส ซีซาร์ 55
เจงกิส ข่าน 108
เจงโฮ 123
เจตี 7
เจมส์ ปรินเสป 159, 170
เจระ 44, 46, 84, 87
เจ้าทองลัน 126
เจ้าพระยา, แม่น้ำ 77, 160
เจ้าพระยากลาโหมสุริยวงศ์ 148
เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี 180
เจ้าพระยายมราช 167
เจ้าฟ้าชัย 148
เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ 156
เจ้าฟ้ามงกุฎ 156, 164
เจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์, พระเจ้าลูกยาเธอ 175
เจ้าฟ้าอุทุมพร 156
โจ, ราชวงศ์ 37, 41
โจโฉ 60
โจเซฟ 57
โจผี 60
โจละ/โจฬะ 45, 47
โจฮวน, พระเจ้า 60
ชคัททละ 89, 105
ชมพูทวีป 1, 3, 7, 20, 21, 25, 30, 31, 44, 45, 50, 51, 53, 56, 60-63, 65, 68, 76, 77, 80, 82-85, 87-90, 92-94, 97, 101, 105, 107, 117, 118, 128, 158, 171, 179, 197, 218, 219
ชลันธร, เมือง 59
ชไลดีน 166
ชวา, เกาะ 63, 84, 85, 86, 93, 117, 123
ชวานน์ 166
ชัมมู 218
ชา, อาจารย์ 210
ชาร์ลส์ ดาร์วิน 169
ชาร์ลส์ที่ ๑ 136
ชาร์ละเมน 92
ชาฮ์ ชะฮาน 146
ชิคาโก 177, 193, 205
ชีเปลือย 16
ชีอะฮ์ 81, 91, 101, 132, 151, 218
เชน/ไชนะ, ศาสนา 21, 46, 67, 72, 142, 218
เชียงราย 125
เชียงใหม่, เมือง 121, 125
เชียงอาน/ฉางอาน, เมือง 54, 56, 61, 65, 78, 79, 82, 89
โชโตกุ, เจ้าชาย 71
โชมุ, จักรพรรดิ 87
ไชย์ปาล, กษัตริย์ 99
ซ้อง, ราชวงศ์ 116
ซัน ยัง มูน, ลัทธิ 211
ซานฟรานซิสโก 204, 211
ซาฟาวิด, ราชวงศ์ 151
ซาย พุทธว์โส 164
ซาร์ อเลกซานเดอร์ที่ ๓, พระเจ้า 174
ซาลอท ซาร์ 206
ซาเล็ม, เมือง 129
ซาอุด 184
ซาอุดีอาระเบีย 78, 184
ซิกซตัสที่ ๔, สันตะปาปา 129
ซิกซตัสที่ ๕, สันตะปาปา 138
ซินเกียง, มณฑล 39
ซีเรีย 34, 37, 79, 81, 82, 115, 122, 135
ซีลูคัสที่ ๑, พระเจ้า 31
ซุ่นกวน 60
ซูซูกิ 179
เซน 71, 93, 179, 202, 204, 211
เซบูกติคิน 98
เซลจูกเตอร์ก 9, 70, 91, 102, 107, 108, 113, 185
เซลิม ที่ ๑, สุลต่าน 135
แซมมวล จอห์นสัน 155
ไซ่ง่อน, เมือง 208
ไซอิ๋ว 80
ไซโอน, ลัทธิ 174
ญาณกิตติ, พระ 137
ญี่ปุ่น 71, 87, 116, 143, 144, 145, 149, 168, 183, 189, 193, 213
ดัทช์ 123, 140, 155
ดามัสกัส 81, 82, 87, 88, 89, 92, 97
ดาวดึงสเทวโลก 18
ดีเซียส, จักรพรรดิ 57
ดุสิตมหาปราสาท, พระที่นั่ง 165
ดูอาร์ตี เฟอร์นานเดซ 132
เดนมาร์ก 144
เดนเวอร์, เมือง 205
เดมีตริอุส, พระเจ้า 42
เดลี, กรุง 3, 29, 53
เดวิด, กษัตริย์ 54
ไดโอคลีเชียน, จักรพรรดิ 57, 61
ตระพังจิก 187
ตะนาวศรี 132, 149
ตะเบ็งชเวตี้, พระเจ้า 142, 143
ตะเลง 100
ตะวันออกกลาง 115, 118, 122, 134, 135, 183, 185
ตันตระ 80, 90, 91, 100, 102, 108, 211, 213
ตัมพปัณณิทวีป 38
ตากสิน/ตากสินมหาราช, พระเจ้า 127, 156, 157
ตามรลิปติ/ตามลิตติ/ตัมพลิงค์ 56
ตาลาส, แม่น้ำ 88
ตาฮีติ, เกาะ 158
ติโลกราช, พระเจ้า 125, 127
ติวรา 11
ตีมูร์ 121, 122, 135
ตีมูหริด, ราชวงศ์ 122
ตุลมยะ 33
เตอร์ก 97, 107, 115, 117, 135, 173, 184, 185
เตอร์กี 185
เตอร์กีสถาน 88
เต๋า, ลัทธิ 93, 213
โตร์เดซิลย่าส์, สนธิสัญญา 130
โตเลมี, กษัตริย์ 32, 33
โตเลมี, ราชวงศ์ 33, 115
ไตรภูมิพระร่วง 114
ถัง, ราชวงศ์ 78, 93
ถังซำจั๋ง, พระ 60, 73, 79, 80
ถังไทจง, พระเจ้า 79, 82
ถูปาราม 38, 47
เถรวาท 28, 38, 59, 99, 100, 114, 120, 199, 205, 209
ทมิฬ 34, 44, 45-47, 50, 51, 84
ทมิฬ, ชาว 44, 45, 47, 84, 120
ทมิฬก์ 44
ทรงธรรม, พระเจ้า 145, 148, 157
ทรานสจอร์แดน 184
ทราวิท 44
ทรูแมน, ประธานาธิบดี 189
ทวาราวดี, อารยธรรม 77, 100
ทอนมิสัมโภตะ 77
ทอมบอฆ์ 186
ทะไล ลามะ 202
ทักษิณาบถ/ทักขิณาบถ 50, 51, 60, 61, 71, 86, 118-120, 140
ทัชมาฮาล 146
ทางสายไหม 54, 56, 61, 116
ทาลิบัน 80, 151, 214, 215
ทาส 13, 104, 115, 132, 170, 171, 182
ทิเบต 77, 82, 91, 92, 102, 202
ทิพยศรัทธา 143
ทิวดอร์, ราชวงศ์ 137
ที. ดับลิว. รีส เดวิดส์ 174
ทีปังกรศรีชญาณ 91
ทุ่งลาดหญ้า 160
ทุฏฐคามณีอภัย, พระเจ้า 45
ทุฑฑา, เจ้าหญิง 66
เทนเนสซี, รัฐ 172
เทมาเส็ก/เตมาเสก/ทูมาสิก/ตูมาสิก, เกาะ 119, 123
เทวคีรี 119, 120
เทวทหะ, เมือง 8
เทวานัมปิย-ปิยทัสสี 38
แทมมาเลน 122
ไทย 25, 31, 35, 38, 39, 44, 45, 56, 59, 77, 80, 91, 99, 114, 120, 125, 127, 132, 137, 142, 143, 148, 149, 155-157, 160, 164, 165, 167-169, 173, 175-177, 180, 182, 183, 186, 187, 193, 194, 198, 200, 201, 203, 205, 207, 210, 211, 218-220
ธนนันทะ 29
ธนบุรี, กรุง 125, 127, 156, 157, 161
ธรรมการ, กระทรวง 177, 180, 183, 194
ธรรมปาละ, อนาคาริก 176-179
ธรรมยุตติก, นิกาย 164, 209
ธรรมรักษะ, พระ 58
ธรรมรุจิ, นิกาย 46
ธรรมศาลา, เมือง 202
ธรรมศาสตร์และการเมือง, มหาวิทยาลัย 187
ธรุวภัฏ, กษัตริย์ 82
ธฤตราษฏร์/เการพ 29
ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร 8
ธีโอโดสิอุส, กษัตริย์ 63, 65, 66
เธลีส 7
นกุล, บิดา/มารดา 19
นครชัยศรี, อำเภอ 198
นครปฐม 77, 198
นครพนม, จังหวัด 207
นครวัต, เทวสถาน 103
นบีมุฮัมมัด 78-80, 83
นโรดม รณฤทธิ์, เจ้า 209
นโรดม สีหนุ, เจ้า 206, 209
นโรดม สีหมุนี, พระบาทสมเด็จพระบรมนาถ 209
นวทวีป 101, 103, 107
นอรเวย์ 144
นะโปเลียน, พระเจ้า 162, 163
นันทะ, ราชวงศ์/กษัตริย์ 29, 31, 99
นันทาจารย์, พระ 137
นันโทปนันทสูตรคำหลวง 156

นัมมทา/นรรมทา, แม่น้ำ *42, 50, 53, 71*
นากาซากิ, เมือง *189*
นาคทาสก์, กษัตริย์ *25*
นาคปุร์, เมือง *199*
นาคเสน, พระ *43, 125*
นาคารชุนสาคร *52*
นาคารชุน, พระ *52*
นาคารชุนโกณฑะ 52
นาซาเรธ, เมือง *57*
นาเทีย, มหาวิทยาลัย *102, 107*
นาเทีย/นวทวีป, เมือง *101*
นานกิง *60*
นารา, เมือง *87*
นารายณ์, พระ *64, 139, 147-150, 156, 168*
นาลันทา, มหาวิทยาลัย *62, 78, 79, 90, 91, 102*
นิโครธาราม *19*
นิรัคคฬะ *13*
นิราศลอนดอน *165*
นิวซีแลนด์ *158*
นิวยอร์ก, เมือง *146, 181, 211, 220*
นิวอัมสเตอร์ดัม *146*
นิวอิงแลนด์ *146*
นิสภะ *15*
เนเดอร์ ชาห์ *150, 151*
เนเธอร์แลนด์ *140, 150, 193*
เนบูคัดเนซซาร์ที่ ๒, กษัตริย์ *18*
เนปาล *77, 82, 162*
เนเมียวสีหบดี *156*
เนรัญชรา, แม่น้ำ *8*
เนโร, จักรพรรดิ *57, 212*
บรมโกศ, พระเจ้าอยู่หัว *155, 156*
บรมบรรพต *167*
บรมพุทโธ *93*
บราซิล *130*
บรูโน *138*
บอร์เนียวตะวันตก *85*
บอลเชวิก *184*
บักข์ติยาร์ ขัลยี *104, 105*
บังคลาเทศ *66, 218, 219*
บัลกาเรีย *183*
บัลลังก์นกยูง *150*
บากเตรีย *20, 21, 31, 42, 43, 53, 56, 60, 87, 171*
บางกอก, เมือง *145*
บาบิโลน, กรุง *18*
บาบิโลเนีย, อาณาจักร *18*
บาเบอร์ *122, 135*
บาร์เบเรียน *61*
บาลี *28, 50, 65, 164, 174, 175, 186, 200, 211*
บาลีวิทยาลัย *176*
บาลูจิสถาน *118*
บาวริง, สนธิสัญญา *168, 169*
บิชอพแห่งลอนดอน *139*
บิชอพแห่งวูร์ซเตอร์ *139*
บีแซนทีน, จักรวรรดิ *63, 68-70, 80, 102, 113, 128, 132, 185*
บีแซนเทียม, เมือง *62*
บุเรงนอง, พระเจ้า *127, 142, 143*
บูชายัญ *13-15, 35, 42, 52, 64, 67, 95*
เบกแลนด์ *181*
เบงกอล *84, 85, 88, 101, 102, 105, 106, 117, 154, 155, 158, 159, 171, 218*
เบญจวัคคีย์, พระ *8, 18, 201*
เบธเลเฮม, เมือง *57*
เบรลล์, อักษร *164*
เบริง, ช่องแคบ *133*
เบลเยี่ยม *67, 181, 183*
เบลล์, อเล็กซานเดอร์ แกรห์ม *181*
เบอร์ลิน, กำแพง *212*
แบกแดด, กรุง 18*, 56, 88-94, 97, 98, 101, 113, 115, 135*
โบโลนยา, มหาวิทยาลัย *101*
ป. พิบูลสงคราม, จอมพล *194*
ปชาบดี, พระ *18*
ปดุง, พระเจ้า *160*
ปตัญชลิ *42*
ปยาคะ, ท่าน้ำ *12*
ปรเมศวร, เจ้า *119, 123*
ประชาธิปไตย *162, 171, 186, 194, 206, 207, 209*
ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน *165*
ประชุมเจนีวา *208*
ประทีปแห่งทวีปอาเซีย *174*
ประยาค, เมือง *78*
ปรัสเซีย *150*
ปราสาททอง, พระเจ้า *145, 148*
ปริยทรรศี, สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว *35, 36*
ปรีดี พนมยงค์, ศ.ดร. *187*
ปอมปีย์ *56*
ปอร์โต แซนโต, เกาะ *124*
ปอล/เปาโล *57*
ปอลที่ ๓, สันตะปาปา *138*
ปะหัง *123*
ปักกิ่ง *116*
ปัญจครันถ์ *29*
ปัญจาบ *42, 87, 98, 99*
ปัญจาละ *7*
ปัตตานี *132, 145*
ปัตนะ, เมือง *101*
ปัลลวะ, อาณาจักร *86, 96*
ปากีสถาน *3, 43, 50, 79, 94, 118, 197, 218, 219*
ปาจีนวังสะ *11*
ปาฏลีบุตร, เมือง *25, 31, 38, 56, 62, 63, 88, 90*
ปาณฑยะ, อาณาจักร *34, 44, 45, 84-87, 96, 120*
ปาณฑุ/ปาณฑพ *29*
ปาริเลยยกะ, ตำบล *19*
ปารีส, มหาวิทยาลัย *101*
ปาละ, ราชวงศ์/กษัตริย์ *88, 89, 92, 95, 101, 102, 117*
ปาเลมบัง *76, 119, 123*
ปาเลสไตน์ *56, 57, 81, 184*
ปุริกา, เมือง *61*
ปุริสเมธ *13*
ปุรุษปุระ, เมือง *58, 59, 63, 98*
ปุลเกศินที่ ๒, พระเจ้า *71*
ปุษยมิตร, พราหมณ์ *42*
เปรู *103, 132, 133*
เปษวาร์, เมือง *98, 99*
เปอร์เซีย *3, 18, 20, 21,* 26*, 31, 54, 56, 60, 65, 76, 81, 83, 97, 113, 117, 132, 133, 135, 151, 218*
แปซิฟิก, มหาสมุทร *136*
โปรตุเกส *123, 124, 130, 132, 133, 136, 140, 142, 143, 145, 155, 168*
โปรเตสแตนต์, นิกาย *136-140, 144, 146, 147, 150, 155*
โปแลนด์ *189*
โปโลนนะรุวา *96*
ฝรั่งเศส *66, 83, 92, 124, 129, 130, 132, 139, 140, 141, 144, 147-150, 154, 162-164, 168, 183, 189, 202, 213*
พนมเปญ *209*
พม่า *25, 39, 77, 127, 143, 156, 173*
พรหมคุปต์ *90*
พระแก้วฟ้า *142*
พระแก้วมรกต *125, 157, 160*
พระจันทร์ *13*
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จ *165, 167, 180, 182, 183*
พระเจ้าช้างเผือก *143*
พระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ, สมเด็จ *156*
พระชัยราชาธิราช, สมเด็จ *142*
พระเชษฐาธิราช, สมเด็จ *148*
พระไตรปิฎก *30, 47, 63, 65, 79, 95, 100, 112, 114, 145, 157, 161, 165, 173-175, 186, 200, 211*
พระไตรปิฎกฉบับหลวง *161*
พระไตรปิฎกบาฬี จุลจอมเกล้า บรมธัมมิกมหาราช *186*
พระที่นั่งสุริยาสน์อมรินทร์, พระเจ้าอยู่หัว *156*
พระเทพรัตนราชสุดา, สมเด็จ *198*
พระธรรมโกศาจารย์ *220*
พระธาตุดอยสุเทพ *121*
พระธาตุพนม *207*
พระนครศรีอยุธยา *132*
พระนครอินทราธิราช, สมเด็จ *126*
พระนเรศวรมหาราช, สมเด็จ *127, 143-145*
พระนารายณ์มหาราช, สมเด็จ *139, 147-149, 156, 169*
พระบรมไตรโลกนาถ, สมเด็จ *123, 127, 132, 142*
พระบรมธาตุไชยา *91*
พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช *91*
พระบรมราชาธิราชที่ ๑, สมเด็จ *126*
พระบรมราชาธิราชที่ ๓, สมเด็จ *142, 156*
พระบรมราชาธิราชที่ ๔, สมเด็จ *142*
พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จ *186*
พระเพทราชา *170*
พระพุทธชินราช *114*
พระพุทธชินสีห์ *114*
พระพุทธบาท *114, 145*
พระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร *160*
พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, พระบาทสมเด็จ *160*
พระพุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จ *164*
พระมณเฑียรธรรม *161*
พระมหาจักรพรรดิราช *142*
พระมหาธรรมราชา *114, 127, 143*
พระมหาราชครู *149*
พระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สมเด็จ *182*
พระมหินทราธิราช *143*
พระเมืองแก้ว *137*
พระยมเทพ *13*

พระยาตาก *157*
พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ *180*
พระร่วง, ราชวงศ์ *127*
พระรัษฎาธิราชกุมาร, สมเด็จ *142*
พระราม *33, 62, 126*
พระรามราชาธิราช, สมเด็จ *126*
พระรามาธิบดีที่ ๑, สมเด็จ *120, 126*
พระรามาธิบดีที่ ๒, สมเด็จ *132, 142, 145*
พระราเมศวร *126, 127*
พระวรุณเทพ *13*
พระวายุ *13*
พระวิสูตรสุนทร *148*
พระศรีมหาโพธิ์ *38, 76*
พระศรีมโหสถ *149*
พระศรีศากยะทศพลญาณ ประธานพุทธมณฑลสุทรรศน์ *198*
พระศรีสรรเพชญ์ *127, 143*
พระศรีสุธรรมราชา *148*
พระสังฆราช (มี), สมเด็จ *164*
พระสุริยเทพ *13*
พระโสมะ *13*
พระโหราธิบดี *149*
พระอาทิตยวงศ์, สมเด็จ *148*
พระอินทราชาธิราช, สมเด็จ *145*
พระเอกาทศรถ, สมเด็จ *144, 145*
พราหมณ์, ศาสนา *3, 94*
พราหมณ์เนสาท *13*
พราหมี, อักษร *159*
พฤหัทรถ *42*
พลีมัธ *146*
พลูหลวง, ราชวงศ์ *156*
พอล พต *206, 209*
พามิยาน *60, 80, 94, 108, 151, 214, 215*
พาร์เมนิดีส *7*
พาราณสี, เมือง *8-10, 18, 78, 102, 178*
พาเวรุ *18*
พาหุกา *12*
พาหุมดี *12*
พิชาปุระ *141*
พิแธกอรัส *7*
พินทุสาร, พระเจ้า *31, 32*
พิมพิสาร, พระเจ้า *9, 18*
พิมลธรรม, พระ *145*
พิลกริมส์ *146*
พิษณุโลก *114, 127*
พิหาร, รัฐ *88, 179, 197*
พีทร *141*
พุกกะ/วีรพุกกะ *121*
พุกาม *100*
พุทธ, ศาสนา *7, 9, 28, 33, 34, 38-40, 42-46, 50-52, 58-73, 76-78, 80, 82, 84, 85, 89-95, 97-100, 104-108, 111, 114, 117, 119-121, 149, 153, 155, 158, 160, 165, 171, 172, 174, 176, 178, 179, 187, 197, 198, 199, 201, 202, 205, 209, 213, 220*
พุทธกิจ *9, 18, 20, 21*
พุทธคยา *8, 35, 76, 95, 170, 176, 177, 179, 198*
พุทธโฆส/พุทธโฆษาจารย์, พระ *65, 84*
พุทธชยันตี *198*
พุทธทาส *187*
พุทธบุรีมณฑล *198*
พุทธมณฑล *198*
พุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก, องค์การ *203*
เพชรบุรี, เมือง *145*
เพนซิลเวเนีย,รัฐ *171*
เพลโต *26, 27*
เพอร์ล, อ่าว *189*
เพียวริตัน *146*
โพธิญาณเถระ, พระ *210*
โพธิธรรม, พระ *71*
โพธิรังสี, พระ *137*
โพธิสัตว์, พระ *14, 91, 199*
ฟรานซิส บี แซยร์, ดร. *169*
ฟรานซิสที่ ๒, พระเจ้า *139*
ฟอลคอน *148*
ฟาติมะฮ์ *79*
ฟาเหียน, หลวงจีน *63, 80*
ฟิลิปปินส์ *136*
ฟิลิปส์ที่ ๒, พระเจ้า *140*
เฟรอเบล *166*
เฟอร์ดินานด์ มาเจลแลน *136*
แฟรงค์ *92*
ไฟซาลที่ ๑, กษัตริย์ *184*
ภควัทคีตา *29*
ภักติ, ลัทธิ *64, 210*
ภักติเวทานตะ สวามีประภุปาทะ *211*
ภัคคะ, แคว้น *19*
ภาติกราช, พระเจ้า *164*
ภารตยุทธ *33*
ภารัต/ภารตวรรษ *218*
ภาษามือ *163*
ภาษาสัญญาณ *163*
ภีมเสน, ท้าว *13*
ภูเขาทอง *167*
ภูมิพลอดุลยเดช, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว *198, 200, 203, 211, 220*
เภสกลาวัน *19*
โภปาล *40*
มคธ/แคว้น *7-9, 25, 29, 30, 53, 62, 197*
มงโกล *97, 100, 107, 109, 112, 113, 115-117, 120-122, 124, 135*
มงคลสูตร *137*
มชปหิต, จักรวรรดิ *86, 117, 119, 123*
มถุรา, เมือง *53, 100*
มทุรา *96*
มนิลา *143*
มรัมมะ *100*
มฤตยู, ดาว *159*
มลัยชนบท *47*
มลายลัม, ภาษา *44*
มลายู *85, 119, 123*
มหันต์ *176, 177*
มหากันตาระ *50*
มหากัสสปะ, พระ *24*
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย *176, 220*
มหาชาติคำหลวง *127*
มหาติสสะ, พระ *45, 46*
มหาเทวะ, พระ *38*
มหาธรรมรักขิต, พระ *38*
มหาปัทมนันทะ *29*
มหาโพธิสมาคม *177*
มหาภารตะ *29, 33*
มหามกุฏราชวิทยาลัย *177, 180*
มหายาน *72, 83, 85, 93, 99, 114*
มหารักขิต, พระ *38*
มหารัฐ *38, 39*
มหาราษฎร์, รัฐ *72, 218*
มหาฤๅษีมเหษโยคี *211*
มหาวัน, ป่า *17, 18*
มหาวิหารวาสี *46, 47*
มหาวีระ *21*
มหาสังฆิกะ *28*
มหิดล, มหาวิทยาลัย *211*
มหินท์, เจ้าชาย *40*
มหินทะ, พระ *38*
มหินที *16*
มอญ, ชนชาติ *77, 100, 143, 164*
มะดีนะฮ์, เมือง *78, 79, 82, 83, 92, 97, 135*
มะริด *132*
มะละกา *85, 119, 123, 132, 142*
มักกะฮ์, เมือง *78, 79, 135*
มังคลัตถทีปนี *137*
มังมหานรธา *156*
มังระ, พระเจ้า *156*
มัจฉะ *7*
มัชฌันติกะ, พระ *38*
มัชฌิมเทส *50*
มัชฌิมะ, พระ *38*
มัณฑะเลย์ *173*
มัทราส *47*
มัลละ *7*
มัสซุลหม่าน *173*
มาซิโดเนีย *26, 31, 34, 37*
มาเดียรา *124*
มาตุลนคร *47*
มาธยมิก, นิกาย *52*
มานูเอล, กษัตริย์ *133*
มายา *25, 133*
มายาโมหะ, ปาง *64, 95*
มาร์กซ์ *166*
มาร์คัส ออรีเลียส, จักรพรรดิ *57*
มาร์โค โปโล *116*
มาร์ติน ลูเธอร์ *136*
มาลาคีรี *15*
มาเลเซีย *123*
มิ่งตี่, จักรพรรดิ *58, 59*
มิชชันนารี *144, 165*
มินดง, พระเจ้า *173*
มิโนอัน, อารยธรรม *3*
มิลาน *62, 63*
มิลินท์, พญา *23, 30, 43*
มิลินทปัญหา *30, 43*
มิหิรกุละ/มหิรคุละ, กษัตริย์ *70*
มุมตัซ มาฮาล *146*
มุสตาฟา เคมาล/อะตาเตอร์ก *185*
มุสลิม *26, 63, 70, 71, 79, 80, 82, 87-94, 97-99, 101, 102, 104-109, 111, 113, 115, 117-123, 129, 132, 134, 135, 140-143, 151, 173, 185, 197, 214, 218, 219*
มูลโสมวิหาร *84*
มูฮัมมัด, ศาสดา *118*
มูฮัมหมัดแห่งฆูร์ *104, 106, 107*
เมกซิโก *25, 132-134*
เมคาสธีนีส *31*
เม็งราย, พระเจ้า *121*
เมดิเตอเรเนียน, ทะเล *7, 18, 56*
เมโสโปเตเมีย, อารยธรรม *3, 81, 90*
เมาเซตุง/เหมาเจ๋อตง *195*

แมกซ์ แพลงค์ *181*
แมทธิว เปอร์รี, นายพล *144*
แมนฮัตตัน, เกาะ *146*
แมมหลูก *104, 115*
แมรี, แม่นางพรหมจารี *57, 214*
แมรี่ที่ ๑, พระนาง *139, 140*
แมสสาจูเซทส์, รัฐ *129*
โมกษเทวะ, พระ *79*
โมกุล, กษัตริย์ *100, 146*
โมคคัลลานะ, พระ *9, 11*
โมคคัลลีบุตรติสสะเถระ, พระ *38*
โมริยะ, ราชวงศ์ *31, 40, 42, 53*
โมลุกกะส์, หมู่เกาะ *136*
ไมตรกะ, ราชวงศ์ *66, 82, 90*
ไมแมน *202*
ยม, ดาว *186*
ยมุนา *16, 78*
ยวนะ *21*
ยศกากัณฑบุตร *28*
ยสกุลบุตร *8*
ยโสธรา *10*
ยาทวะ *119*
ยามาดา นางามาซา *145*
ยิว *29, 54, 56, 57, 78-80, 129, 141, 174, 184, 189, 195, 214, 218*
ยุคคืนชีพ *128*
ยุคมืด *68, 69, 128*
ยุคสัมฤทธิ์ *3*
ยุคอุตสาหกรรม *212*
ยุคเหล็ก *3*
ยุงโล *123, 124*
ยุธิษฐิระ *29*
ยุโรป *30, 37, 66, 68, 69, 80, 83, 88, 90, 95, 99, 101, 102, 108, 113, 116, 122, 124, 128-130, 132-136, 139, 141, 144, 154, 158, 163, 166, 168, 169, 174, 180, 183, 184, 189*
ยูเนสโก *165*
เยซู *57, 129*
เยรูซาเล็ม *56, 57, 79, 80, 102, 113, 118, 184*
เยอรมนี 66, *92, 95, 101, 128, 129, 159, 166, 183, 189*
เยอรมัน *61, 62, 68, 92, 99, 128, 136, 144, 166, 178, 181, 184, 189, 212*
เยานะ/ยวน/โยนะ *7, 21, 34*
โยคะ *42, 204, 213*
โยนกธรรมรักขิต *38*
รักขิตะ *38*
รัฐธรรมนูญ *162, 170, 171, 199, 202, 203*
รัฐโอริสสา *44*
รัตนโกสินทร์ *125, 145, 160, 198*
รัตนปัญญา *137*
รัสเซีย *108, 122, 151, 174, 183, 184*
ร่างกุ้ง *200*
ราชคฤห์ *9, 18, 19, 24*
ราชยวรรธนะ *77*
ราชวงศ์สุง *112*
ราชวงศ์เสนะ *101, 103, 106, 117*
ราชวงศ์อู่ทอง, ราชวงศ์ *127*
ราชสิงห์ที่ ๑ *155*
ราเชนทรที่ ๑ *86, 87, 119*
รามเกียรติ์ *33, 62, 161*
รามปาล *102*
ราษฎรกูฏ *71, 73, 86*
ราหุล *19*
ริเชลลู *147*
ริโอเดอจาเนโร *212*
เรมิงตัน *173*
เรวตเถระ *65*
เรวตะ *28*
โรงศิริราชพยาบาล *175*
โรม *33, 51, 54-56, 60, 62, 63, 66, 68, 81, 95, 140, 147*
โรมัน *26, 37, 43, 47, 55-57, 61-63, 65, 66, 68-70, 80, 81, 83-85, 87, 92, 95, 113, 128, 131, 133, 135, 136, 138-140, 144, 147, 148, 163, 174, 178, 185, 211, 214, 218*
โรมันคาทอลิก *95, 113, 133, 138, 139, 144, 148, 174, 214*
โรมันตะวันตก *61, 63, 66, 68, 70, 87*
โรมันตะวันออก *61-63, 65, 66, 68-70, 80, 128, 132, 135, 185*
โรมันอันศักดิ์สิทธิ์ *95, 136, 144, 147, 163*
โรมิวลัส ออกัสติวลัส *68*
โรหณะ *45*
โรหิณี *18*
โรหิตัสสะ *11*
ลกเอี๋ยง *58, 60*
ลพบุรี *99, 100, 149*
ลอน นอล *206*
ลอนดอน *139, 165, 166, 174, 203, 210*
ลอสแองเจลีส, นคร *205*
ละตินอเมริกา *130*
ละโว้ *99, 125*
ละฮอร์ *104, 106*
ลักษมณเสน *106*
ลัคเนาว์ *218*
ลังกา/ลังกาทวีป *38-40, 44-47, 63, 65, 84, 86, 96, 125, 155, 156, 164*
ลัตถิปุระ *96*
ล้านช้าง *100, 120*
ล้านนา *100, 121, 125, 127, 137*
ลาว *59, 120, 207*
ลิไท *114, 121, 127*
ลิสบอน *155*
ลีมา *133*
ลีโอที่ ๑๐, สันตะปาปา *130*
ลุมพินี/ลุมพินีวัน *8, 36*
ลุ่มแม่น้ำสินธุ *3, 50*
เล่าจื๊อ *19*
เล่าปี่ *60*
วชิรญาณ *177*
วนวาสี *38*
วยาส, ฤๅษี *29*
วรรณะ *3, 13, 14, 16, 35, 88, 94, 95, 103, 199*
วลภี, มหาวิทยาลัย *66, 83, 90, 118*
วอเตอร์ลู *163*
วอร์เรน ฮาสติงส์ *154, 155*
วังคะ *218*
วังสะ *7*
วัชชี *7, 25, 28, 46*
วัชชีบุตร *28, 46*
วัฏฏคามณีอภัย, พระเจ้า *45, 46*
วัดเจ็ดยอด *125*
วัดเซนต์เปาโล *149*
วัดเซนต์โยเซฟ *149*
วัดไทยกรุงวอชิงตัน ดีซี *205*
วัดไทยพุทธคยา *198*
วัดธัมมาราม *205*
วัดบวรนิเวศวิหาร *164, 200*
วัดบุบผาราม *121*
วัดบุพพาราม *9, 155*
วัดประดู่ *156*
วัดป่าจิตตวิเวก *210*
วัดป่าแดง *125*
วัดพระเชตวัน *9, 18, 19*
วัดพระเชตุพนฯ *161, 165*
วัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร *207*
วัดพระศรีรัตนศาสดาราม 125, *160, 176, 200*
วัดพระศรีสรรเพชญ์ *126*
วัดพุทธปทีป *203*
วัดพุทธวราราม *205*
วัดโพธาราม *125*
วัดมหรรณพาราม *173*
วัดมหาธาตุ *164, 176, 183*
วัดม้าขาว *58*
วัดระฆัง *145*
วัดวชิรธรรมปทีป *205*
วัดสมอราย *156*
วัดสระเกศ *167*
วัดสวนขวัญ *137*
วัดหนองป่าพง *210*
วัดอมราวดี *210*
วัดอรัญญิก *114*
วันเซนต์บาร์โธโลมิว *131*
วันมาฆบูชา *159*
วันวิสาขบูชา *179, 202, 210*
วันอาสาฬหบูชา *193*
วัสสการะ *17*
วากาฏกะ *61, 67, 86*
วาชเปยยะ *13*
วาตาปีปุระ *71, 86*
วาติกัน *137*
วาลมีกิ *33*
วาลิการาม *28*
วาสโกดากามา *132*
วิกตอเรีย, พระราชินี *105, 168*
วิกรมศิลา *89, 91, 92, 105*
วิชณะ *15*
วิชเยนทร์, เจ้าพระยา *148*
วิชิกอธ *66*
วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี *181, 184, 212*
วิทิศา, เมือง *40*
วิทิสาเทวี *40*
วินธยะ *50, 119*
วิลเบอร์ ไรท์ *181*
วิลเลียม โจนส์ *155*
วิลเลียม เฮอเชล *159*
วิลสัน, ประธานาธิบดี *169*
วิษณุ, พระ *95*
วิสาขา, นาง *9*
วิสุทธิมัคค์, คัมภีร์ *65*
วุย/เว่ย/เว, ราชวงศ์ *60*
วุยก๊ก *60*
เวงคี, อาณาจักร *71*
เวนีส, เมือง *116*
เวปุลละ *11*
เวภารบรรพต *24*
เวรัญชา, เมือง *19*
เวลลิงตัน *163*
เวสต์อินดีส *132*
เวสาลี, เมือง *18, 19, 25, 28*

เว่เหนือ, จักรพรรดิ *67*
เวฬุวคาม *19*
เวฬุวัน *9, 18, 19*
เวียงจันทน์, เมือง *125, 157, 207*
เวียดกง *208*
เวียดนาม *204, 208*
แวนดาล *62*
ไวษณพ, นิกาย *95*
ศกราช/ศกกาล/ศกราชกาล *58*
ศรีธันยกฏัก *52*
ศรีปราชญ์ *149*
ศรีลังกา *25, 45, 96, 155, 202, 214, 220*
ศรีวิกรมราชสิงห์ *155*
ศรีวิชัย *63, 76, 83-89, 91-93, 99, 117, 119, 123*
ศรีสว่างวัฒนา, เจ้ามหาชีวิต *207*
ศรีสุดาจันทร์, เจ้าแม่ *132*
ศรีเสาวภาคย์ *144*
ศรีเสาวรักษ์ *145*
ศรีอยุธยา *114, 120, 123, 125, 126, 127, 132, 142-145, 147, 148, 155, 156*
ศศางกะ *66, 76, 77, 88*
ศังกรทิควิชยะ *95*
ศังกราจารย์ *93-95*
ศากยะ, แคว้น *8*
ศาลไต่สวนศรัทธา *113, 138, 140, 147*
ศาสนจักรอังกฤษ *137, 139*
ศิลาจารึก *33-36, 39, 46, 78, 158, 159, 197*
ศิวะ, พระ *3, 42, 95*
ศีลาทิตย์ที่ ๖, พระเจ้า *90*
ศึกษาธิการ, กระทรวง *175, 183, 194*
ศุงคะ, ราชวงศ์ *42, 51, 53*
ไศเลนทร *93*
ไศวะ, นิกาย *70, 76, 93, 155*
สงครามเก้าทัพ *160*
สงครามเย็น *212*
สงครามโลกครั้งที่ ๑ *117, 144, 169, 171, 172, 174, 184, 185, 189*
สงครามโลกครั้งที่ ๒ *171, 184, 189, 192, 206*
สงครามศาสนา *70, 102, 118, 139, 141, 144*
สตอกโฮล์ม *206*
สเปน *83, 87, 95, 103, 124, 129, 130, 132-134, 136, 139, 140, 143-145, 147, 168, 173*
สมบูรณาญาสิทธิราชย์ *162, 186, 194*
สมัยกลาง *68, 69, 128*
สมาคมบาลีปกรณ์ *174*
สมาคมพุทธศาสนปกรณ์ *179*
สมุดภาพไตรภูมิ *157*
สยาม *123, 127, 132, 143, 145, 149, 155, 168*
สยามวงศ์/ สยามนิกาย *155, 156*
สรณังกร, สามเณร *155*
สรวาสติวาท, นิกาย *59*
สรองสันคัมโป, กษัตริย์ *77*
สระบุรี, เมือง *145*
สรัสวดี, แม่น้ำ *12, 16*
สวนโมกขพลาราม *187*
สวีเดน *144*
สแวน *181*
สหประชาชาติ *206, 220*
สะเทิม *100*
สะมาร์กานท์ *122*
สังคายนา *21, 23-25, 28, 30, 38, 44, 47, 59, 125, 161, 173, 200*
สังฆมิตตา, เจ้าหญิง *38, 40, 44*
สังฆราชแห่งเบริธ, พระ *149*
สังฆเสนาสน์ราชวิทยาลัย *176, 183*
สังเวชนียสถาน *36, 63, 179*
สัตตบรรณคูหา *24*
สันนิบาตคอมมิวนิสต์ *166*
สันนิบาตอาหรับ *195*
สันสกฤต, ภาษา *3, 46, 63, 99*
สัพพกามี *28*
สัมพัทธภาพ, ทฤษฎี *181*
สัมมาปาสะ *13*
สัมมาสัมพุทธเจ้า *8, 25, 35, 178*
สาเกต *33, 62*
สาคลนคร *43*
สาคละ *70*
สาญจี, มหาสถูป *40, 52, 170*
สาตวาหนะ *40, 51-53, 60, 61, 67, 84, 86*
สามก๊ก *60, 165*
สามฝั่งแกน *125*
สามพระยา, เจ้า *126, 127*
สารนาถ *36, 170, 172, 176-178, 197*
สารีบุตร, พระ *9, 21*
สาวัตถี, เมือง *9, 18, 19, 62*
สาสสนิท, ราชวงศ์ *60, 83*
สาฬหะ, เจ้า *17*
สิกกิม *218*
สิกข์ *134, 147, 169, 218*
สิงคโปร์ *86, 119, 123*
สิงหปุระ *86, 119, 123*
สิงหล *65*
สิงหฬ, เกาะ *44, 45, 47*
สิงหฬ, เจ้าชาย *44, 45*
สิงหฬ, ชาว *47, 155*
สินท์ *71, 87, 90, 118*
สินธู *16*
สิริมหามายา *8*
สิริมังคลาจารย์, พระ *137*
สีดา *33*
สีตาหรณะ *33*
สุงสุมารคีรี *19*
สุจันทะ *10*
สุทโธทนะ *8*
สุทัศน์ *15*
สุธรรมนคร *39, 100*
สุนทริกา, แม่น้ำ *12*
สุนีธะ *25*
สุปปิยา *11*
สุมนกูฏ, เขา *114*
สุมนเถร, พระสังฆราช *121*
สุมนะ *114*
สุมาตรา, เกาะ *76, 84, 85, 93, 119, 123*
สุมาเอี๋ยน *60*
สุเมโธ/สุเมธาจารย์, พระ *210*
สุย, ราชวงศ์ *78*
สุรเสนะ *7*
สุราษฎร์ธานี *187*
สุลต่านมะหะหมัด *98-100, 104, 106*
สุลต่านแห่งเดลี *104, 109, 115, 119, 120, 135*
สุวรรณบรรพต *145*
สุวรรณภูมา, เจ้า *207*
สุวรรณภูมิ *38, 77*
สุวรรณรังสี, พระ *137*
สุสุนาค, พระเจ้า *25*
สุสุนาค, อำมาตย์/พระเจ้า *29*
สุหนี่ *81, 91, 101, 132, 151, 218*
สูรติสสะ *44*
สูรยวรมันที่ ๒ *103*
เสฉวน *60*
เสนะ, ราชวงศ์ *102*
เสียงนุ, เผ่า *41*
เสือ, พระเจ้า *148, 156*
โสเครตีส *7, 27*
โสณะ, พระ *38*
โสมปุระ *89, 105*
โสฬสมหาชนบท *7*
ไสยลือไท, พระเจ้า *114, 127*
หมอบรัดเลย์ *165*
หมิง, ราชวงศ์ *123, 124*
หยวน, ราชวงศ์ *116*
หรรษะ/หรรษวรรธนะ, พระเจ้า/ เจ้าชาย *71, 77, 78, 82, 118*
หริกฤษณะ *204, 211*
หลวงประดิษฐ์มนูธรรม *187*
หลวงพระบาง *125*
หลุยส์ เบรลล์ *164*
หลุยส์ที่ ๑๓ *139, 147*
หลุยส์ที่ ๑๔ มหาราช *139, 147-150*
หวู่จง, พระเจ้า *93*
หอพระสมุดสำหรับพระนคร *183*
หักกะ/หริหระ *121*
หัตถาฬวกะ *10*
หัสตินาปุระ *29*
หิมวันต์ *15, 38*
หิมาจัลประเทศ, รัฐ *202*
หิมาลัย, เขา *202*
หีนยาน *28, 51, 66, 72, 83, 85*
หูณะ/ฮั่นขาว *60, 66, 68, 70, 71, 77*
เหี้ยนจัง/ยวนฉาง, หลวงจีน *73, 79, 80, 82, 83*
เหี้ยนเต้, พระเจ้า *60*
องคุลิมาล, โจร *19*
อชันตา, หมู่ถ้ำ *51, 52, 61, 67, 72, 73, 84*
อชาตศัตรู, พระเจ้า *24*
อดัม สมิธ *159*
อตีศะ, พระ *91*
อธิกักกะ *12*
อนาโตเลีย *7, 117, 135*
อนาถบิณฑิกเศรษฐี *9, 18*
อนุราธปุระ/อนุราธบุรี *38, 44, 45, 47, 96*
อนุรุทธ, พระเจ้า *100*
อนุรุทธาจารย์, พระ *84*
อนุฬา, พระนาง *38*
อโนมานที *8*
อปรันตกะ(รัฐ) *38*
อภัยคิริวาสี *46*
อภัยคีรีวิหาร *46*
อภิธัมมัตถสังคหะ, คัมภีร์ *84*
อมราวตี, เมือง *52*
อเมริกา *25, 103, 124, 129, 130, 132-134, 140, 141, 146, 150, 158, 159, 168-173, 177, 179, 186, 189, 202, 205, 208, 211-213, 220*
อเมริกาเหนือ, ทวีป *158*
อเมริโก เวสปุชชี *130*

อโยธยา, เมือง *33, 62*
อรชุน, เจ้าชาย *29*
อรชุน, ท้าว *13*
อรรถกถา *19, 20, 33, 65, 137, 174, 211*
อรหันต์ *24, 28, 38, 100*
อรหันต/อรหันตสาวก, พระ *9, 167*
อรัญวาสี *114*
อริฏฐะ *38*
อริสโตเติล *26, 27, 31*
อรุณาจัลประเทศ *218*
อรุณาศวะ, กษัตริย์/อำมาตย์ *82*
อลสันทะ *30*
อลาสกา *133*
อเลกซานเดรีย, เมือง *32*
อเลกซานเดรีย, หอสมุด *32*
อเลกซานเดอร์ คันนิงแฮม, เซอร์ *170*
อเลกซานเดอร์ที่ ๖, สันตะปาปา *130*
อเลกซานเดอร์มหาราช, พระเจ้า *18, 26, 27, 30-32, 155*
อวันตี *7, 32, 40, 50*
อโศก/อโศกมหาราช, เจ้าชาย/พระเจ้า *32-38, 158, 159, 197*
อโศการาม *38*
อเสละ, พระเจ้า *44, 45*
ออกซฟอร์ด, มหาวิทยาลัย *101*
ออกญาเสนาภิมุข *145*
ออกตาเวียน *55*
ออกัสตัส/ออกัสตัส ซีซาร์ *55, 56*
ออตโตที่ ๑, กษัตริย์ *95*
ออตโตมาน, จักรวรรดิ *26, 69, 115, 117, 122, 124, 128, 132, 135, 151, 183-185*
ออร์วิลล์ ไรท์ *181*
ออรังคาบาด, เมือง *72*
ออรังเซบ, กษัตริย์/จักพรรดิ/พระเจ้า *100, 143, 146, 147*
ออลคอตต์ *176*
ออสเตรเลีย, ทวีป *158*
ออสเตรีย *95, 144, 183, 184*
ออสมานที่ ๑ *117*
อะตานาซอฟฟ์ *192*
อะนาโตเลีย *20*
อะแนกซากอรัส *7*
อะแนกซิมานเดอร์ *7*
อักขราภิธานศรับท์ *165*
อักบาร์ *142, 143*
อัครา, เมือง *146*
อังกฤษ *73, 109, 124, 132, 137, 140, 145, 150, 154, 155, 159, 163, 165, 166, 168, 169, 171, 174, 176, 180, 181, 183, 189, 203*
อังคะ *7, 171, 218*
อังวะ, กรุง *156*
อังวะ, พระเจ้า *127*
อัตติลา *63, 66, 68, 70*
อันธรประเทศ *44*
อันธระ, ชาว *44, 51, 71, 84*
อับราฮัม ลินคอล์น *170*
อัฟกานิสถาน *3, 20, 30, 43, 50, 60, 73, 79, 94, 98, 106, 108, 122, 135, 151, 214, 218, 219*
อัมเบดการ์, ดร. *199*
อัมสเตอร์ดัม *146*
อัล-ขวาริซมิ *90*
อัลเฟรด โนเบล 172
อัศวเมธ, พิธี *13, 42, 52, 67*
อัสสกะ *7, 50*
อัสสัม *82*
อาจารยวาท/อาจริยวาท *28*
อาเซียสมาคมแห่งเบงกอล *155, 158, 159*
อาเซียอาคเนย์ *58, 84, 85, 87, 92, 116*
อานนท์, พระ *19, 24*
อาบูบะกะร์ *79*
อาฟริกา *83, 88, 124, 214*
อาฟริกาเหนือ *56, 80, 83, 87, 135*
อ้ายลาว, อาณาจักร *59*
อาร์เมเนีย *81*
อารยภัฏ *90*
อารยัน, ชนเผ่า *3*
อาระบิก, ภาษา *87, 90*
อาระเบีย *79, 134, 184*
อาลา-อุด-ดิน ขัลยี, สุลต่าน *119, 120*
อาลี *79*
อาโลกเลณะ, ถ้ำ *47*
อาสาฬหบูชา *201*
อาหรับ *135*
อาหหมัดนคร *141*
อาฬวกยักษ์ *19*
อาฬวี, เมือง *19*
อิซกันดาร์ ซาฮ์, สุลต่าน *123*
อิตาเลียน *130*
อิตาลี, ประเทศ *37, 62, 66, 95, 116, 183, 189*
อินคา, จักรวรรดิ *103, 132, 133, 139*
อินเดีย *18, 29, 31-33, 37, 40, 42, 43, 44, 50, 51, 56, 58, 60-63, 70-73, 77-79, 82-85, 87, 89, 90, 92-94, 97-100, 104, 106, 108, 109, 111, 115-123, 130, 132, 133, 135, 136, 140, 141, 146, 153-155, 158, 163, 167, 169, 170, 174, 176, 179, 197-199, 202, 211, 218, 219*
อินเดียตะวันออก *154, 169*
อินเดียใต้ *71, 76, 84, 96, 119, 120*
อินเดียนแดง *25, 133, 134, 146*
อินโดจีน *208*
อินโดนีเซีย, ประเทศ *76, 117, 123, 218*
อิสตันบูล, เมือง *62, 185*
อิสราเอล *54, 57, 195*
อิสลาม, ศาสนา *47, 70, 78-81, 83, 89, 93, 97, 98, 100, 102, 105, 107, 115, 117-119, 122, 123, 134, 135, 142, 143, 185, 195, 218*
อิสิปตนมฤคทายวัน, ป่า *8, 9, 36*
อิหม่าม *81*
อิหร่าน *3, 20, 81, 83, 94, 97, 98, 107, 108, 122, 150, 151*
อิหร่าน, จักรวรรดิ *60, 151*
อิเหนา *156, 161*
อีเจียน, หมู่เกาะ *7*
อียิปต์ *3, 18, 30-34, 54, 55, 80, 81, 113, 115, 135*
อีสต์อินเดีย, บริษัท *73*
อุชเชนี, กรุง/เมือง *40, 50*
อุณรุท *161*
อุตตระ (พระ) 28
อุตตรา *10*
อุตราบถ *50, 53*
อุทัยภัทร, เจ้าชาย *25*
อุบลราชธานี *210*
อุบาลี, พระ *24, 156*
อุบาลีเถระ, พระ *155*
อุบาลีวงศ์, คณะสงฆ์ *155, 156*
อุมัยยัด, ราชวงศ์ *82, 88*
อุรังคธาตุ, พระ *207*
อุรุเวลา เสนานิคม, ตำบล *8*
อู่ทอง, พระเจ้า *120, 126, 127*
เอกนาลา *19*
เองเกลส์ *166*
เอเชียใต้ *3*
เอเชียน้อย *7, 31*
เอเชียแปซิฟิก, ภูมิภาค *165*
เอดวิน อาร์โนลด์, เซอร์ *174*
เอดิสัน *181*
เอเธนส์, กรุง *7, 26, 27, 32, 178*
เอปิรุส *34*
เอลซัลวาดอร์ *25*
เอลโลรา, หมู่ถ้ำ *51*
เอลิซาเบธ ที่ ๑, ราชินี *140*
เอฬาระ/เอฬารทมิฬ, พระเจ้า *44, 45*
เออร์บันที่ ๒, สันตะปาปา *102*
แองการา *122, 185*
แอตแลนติก, มหาสมุทร *130*
แอนโทนี, มาร์ก *55*
แอบบาสิด, ราชวงศ์ *88, 89, 92*
แอสซีเรีย *18*
แอสเทค, อาณาจักร *132, 139*
โองการแห่งแนนต์ส์ *150*
โอโดเอเซ่อร์ *68*
โอทันตปุระ *89, 105*
โอลิมปิก, กีฬา *178*
โอวาทปาฏิโมกข์ *9, 167*
ไอน์สไตน์ *181*
ไอบีเรีย, คาบสมุทร *56*
ไอโอเนีย *7, 21, 26*
ไอโอเนียนกรีก *7, 20, 21, 148*
ไอโอเนียนกรีก, ชาว *30*
ฮอนดูรัส *25*
ฮอลแลนด์ *145, 146*
ฮอลันดา *93, 123, 124, 145, 146*
ฮั่น-วู่ตี่, พระเจ้า *54*
ฮั่น/ฮั่น, ราชวงศ์ *41, 58- 60, 66*
ฮับสเบอร์ก, ราชวงศ์ *95, 184*
ฮานอย, เมือง *208*
ฮารูน อัล ราษจิด, ราชา *89*
ฮาวาย, เกาะ *158*
ฮิจเราะห์ *78, 185*
ฮินดู, ศาสนา *63, 95, 99, 102, 108, 134, 155, 197, 199*
ฮินดูสถาน *50*
ฮิปปี้ *204*
ฮิโรชิมา, เมือง *189*
ฮุซเซน *81*
ฮุน เซน *209*
ฮูเกนอตส์ *139, 150*
เฮติ *130*
เฮนรีที่ ๘, พระเจ้า *137, 150*
เฮราไคลตัส *7*
เฮราท *151*
เฮาบูตี่, จักรพรรดิ *64*
โฮจิมินห์ *208*
ไฮเดอราบาด *218*

ผู้นิพนธ์

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต) นามเดิม ประยุทธ์ อารยางกูร เกิดที่จังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม ๒๔๘๑ (ตรงกับ ค.ศ. ๑๙๓๙) ได้บรรพชาเป็นสามเณร เมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๔๙๔ ท่านสอบเปรียญ-ธรรม ๙ ประโยคได้ในขณะยังเป็นสามเณร จึงได้อุปสมบทในพระบรมราชานุเคราะห์ เป็นนาคหลวง ณ พระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม โดยได้รับฉายาว่า “ปยุตฺโต” เมื่อวันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๐๔

ท่านสอบได้ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ ๑) จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ใน พ.ศ. ๒๕๐๕ และสอบได้วิชาชุดครู พ.ม. ใน พ.ศ. ๒๕๐๖

หลังจากสำเร็จการศึกษา ท่านได้เป็นอาจารย์ในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นผู้ช่วยเลขาธิการและต่อมาเป็นรองเลขาธิการ จนถึง พ.ศ. ๒๕๑๗ และได้เป็นเจ้าอาวาสวัดพระพิเรนทร์ กรุงเทพมหานคร ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๕ ถึง พ.ศ. ๒๕๑๙

นอกจากสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามมหาวิทยาลัยต่างๆ ในประเทศไทยแล้ว ท่านได้รับนิมนต์ไปบรรยาย ณ University Museum แห่งมหาวิทยาลัย Pennsylvania ใน พ.ศ. ๒๕๑๕ และที่ Swarthmore College ในรัฐ Pennsylvania สหรัฐอเมริกา ใน พ.ศ. ๒๕๑๙ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๒๔ ท่านได้รับนิมนต์ให้เป็น visiting scholar และได้รับแต่งตั้งเป็น research fellow ณ Divinity Faculty แห่งมหาวิทยาลัย Harvard

ท่านมีธรรมกถาที่เผยแพร่นับพันรายการ และมีผลงานหนังสือที่ใช้เป็นหลักอ้างอิงหลายร้อยเรื่อง เฉพาะอย่างยิ่ง *พุทธธรรม พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม* และ *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*

สถาบันการศึกษาชั้นสูงเกือบ ๒๐ แห่ง ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ได้ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ และตำแหน่งเชิดชูเกียรติต่างๆ มี ตรีปิฎกาจารย์กิตติมศักดิ์ จาก นวนาลันทามหาวิหาร ประเทศอินเดีย และเมธาจารย์ (Most Eminent Scholar) จากมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งโลก เป็นอาทิ

ท่านได้รับรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพจากองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๗ และได้รับโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์ เมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๔๙

ท่านได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๒ จนถึงปัจจุบันโดยลำดับ ดังนี้

ชั้นสามัญ ที่ พระศรีวิสุทธิโมลี ชั้นราช ที่ พระราชวรมุนี
ชั้นเทพ ที่ พระเทพเวที ชั้นธรรม ที่ พระธรรมปิฎก
ชั้นหิรัญบัฏ ที่ พระพรหมคุณาภรณ์ ชั้นสุพรรณบัฏ (สมเด็จพระราชาคณะ) ที่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

สำนักของท่านในปัจจุบัน คือวัดญาณเวศกวัน ซึ่งตั้งอยู่ในจังหวัดนครปฐม